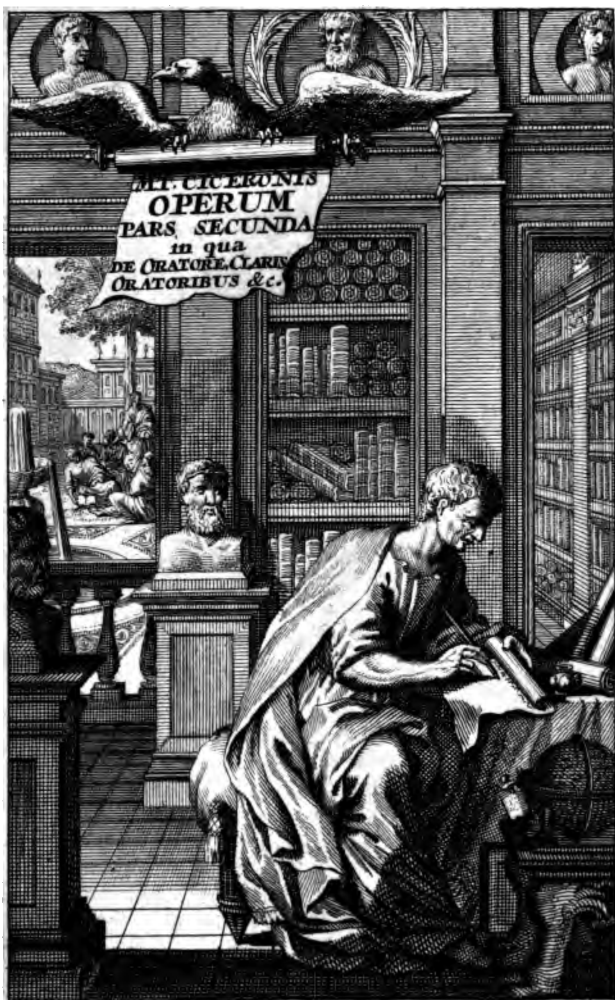


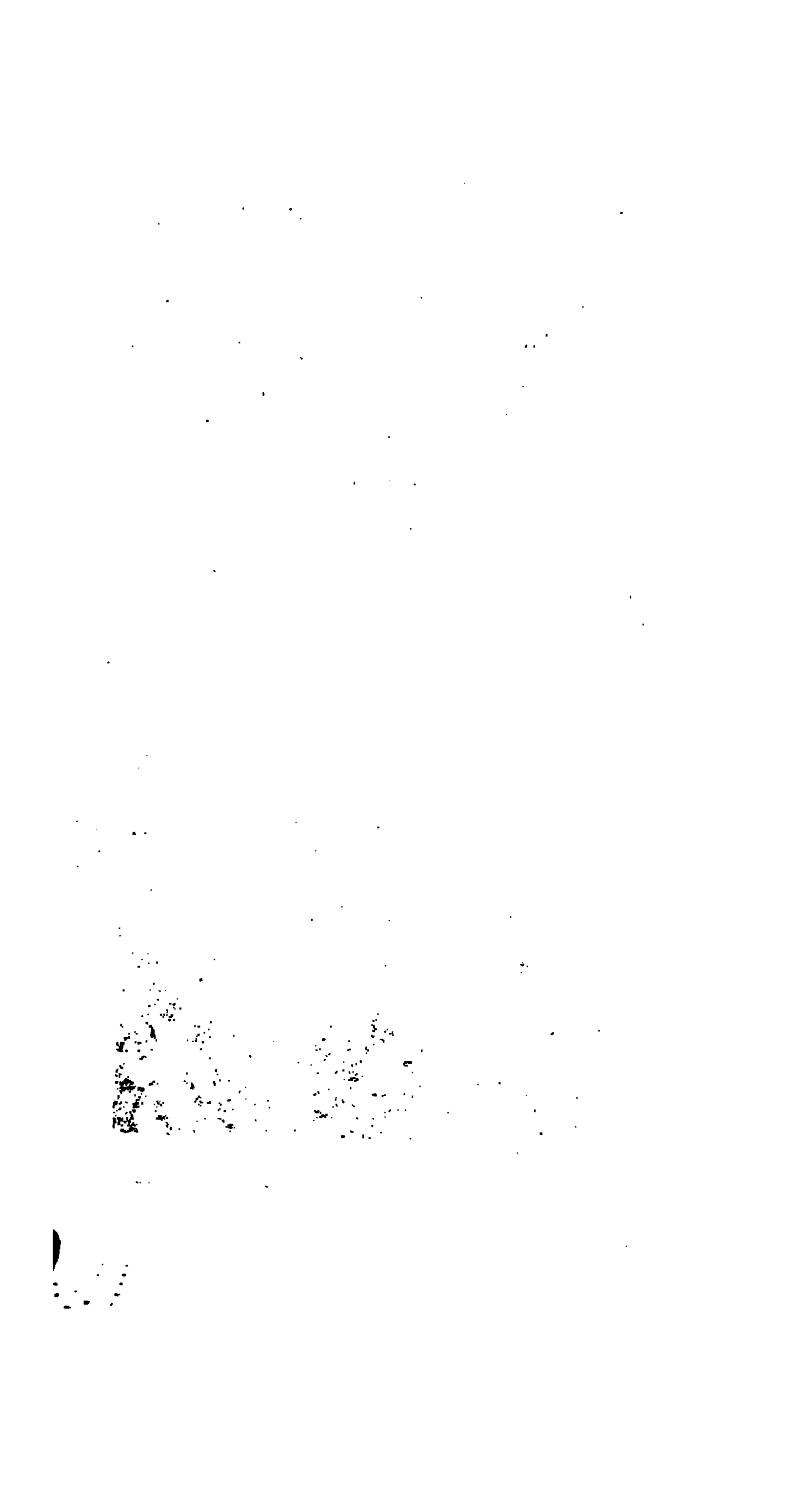

Ex Libris


Ex Libris
Johann.

MARCI TULLII
CICERONIS
OPERUM
PARS SECUNDA.



AMSTELAEDAMI;
Apud Wetstenios, cIↃ IↃc.cxxiv.



MARCI TULLII CICERONIS OPERA

QUAE SUPERSUNT, OMNIA,
CUM ASCONIO & SCHOLIASTE VETERI;
Ac Notis Integris
P. VICTORII, J. CAMERARII, F. URSINI,
& Selectis
P. MANUTII, D. LAMBINI, J. GULIELMII,
J. GRUTERI, J. F. & J. GRONOVIORUM,
J. G. GRAEVII, & ALIORUM
QUAMPLURIMORUM,
Qui Aliquam Ciceronis Operum Partem
Animadversionibus illustraverunt.

ISAACUS VERBURGIUS

COLLEGIT, DISPOSUIT, RECENSUIT;
Variantes Lectiones ubique apposuit,
Paginas Aldinae Editionis, quas Nizolius & alii sunt secuti, unà cum Alexandri Scot Sectionibus, Apparatui Latinae Locutionis respondentibus, ad utentis commodum ubique diligenter notavit.
CUM INDICIBUS ACCURATISSIMIS, INSIGNITER AUCTIS.
Volumen Alterum.



AMSTELAEDAMI,
Apud ROD. & GERH. WETSTENIOS.
MDCCXXIV.

John S. Lawrence Estate
9+
3-31-1925

PARTIS SECUNDÆ.



M. TULLII CICERONIS AD Q. FRATREM DIALOGI TRES DE ORATORE.

DIALOGUS, SEU LIBER, PRIMUS.

P. LXXXV.

I. COGITANTI mihi sæpenumerò, & memoria vetera repetenti, perbeati fuisse, Quinte frater, illi videri solent; qui in optima republica, cùm & [a] honoribus, & rerum gestarum gloria florerent, eum vitæ cursum tenere potuerunt, [1] ut vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate esse possent. [2] Ac fuit tempus illud, cùm mihi

a quoquomodo, *aut* quomodo. *MSS. Grut.*

1. *UT vel in negotio.*] Ad hujus loci explicationem vid. Turneb. lib. XXVIII. c. 42.

2. *Ac fuit tempus illud, cum mihi.*] Pal. pr. non agnoscit *tempus illud*, repositumque est in sec. ac tertio ab emendatoribus; quid prius ibi fuerit, non conjicio. Pithœanus præter duas illas voces omisit & tertiam, quæ quidem in primo, sed aliud quid fuerat ibidem à manu prima. Pal. nonus conveniebat cum editione Veneta anni MCCCCLXXVIII, habebatque *Ac nunc quidem quoque mihi*, quomodo tamen nulli præterea codd. nostri. Meo judicio probum videtur, *Ac fuit cum mihi &c.* Grut.

mihi quoque initium requiescendi, atque animum ad utriusque nostrûm præclara studia referendi fore, justum, & propè ab omnibus concessum [b] arbitrarer, [3] si infinitus forensium rerum labor, [4] & ambitionis occupatio, [c] decursu honorum, etiam ætatis flexu constitisset.

b iri arbitr. *alii.*

c de cursu. *Becich.*

2 Quam spem cogitationum & consiliorum meorum, cùm graves communium temporum, tum varii nostri casus fefellerunt. nam qui locus quietis & tranquillitatis [d] plenissimus fore videbatur, in eo [5] maximæ moles molestiarum, & turbulentissimæ tempestates exstiterunt. Neque verò nobis cupientibus, atque exoptantibus [6] fructus otii datus est ad eas artes, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas, [e] interque nos recolendas.

d plenus *MSS. Grut.*

e inter nosque *Pearce.*

3 Nam prima ætate incidimus in ipsam perturbationem disciplinæ veteris: & consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque discrimen: & hoc tempus omne post consulatum objecimus iis fluctibus, qui, per nos

3. *Si infinitus forensium &c.*] Lambinus syllaba priore expuncta, obtrusit nobis *finitus*, sed contra omnes Pall. novem, quos ea propter consului, præterque rationem, uti ostendit Franc. Hotomanus libro II. observ. cap. 5. *Grut.*

4. *Et ambitionis occupatio.*] Hotomanus lib. II. observ. cap. 5. emendat, *ut amb.* quomodo item placebat Gulielmio. abnuunt tamen omnes mss. de quibus Pal. pr. & sec. item præterea Pith. & Mem. *cursu* non *decursu*. Idem.

5. *Maximæ moles molestiarum.*] Adscivi vocem *moles*, quod extaret in illa veteri editione, firmaretque eam Pal. tert. sept. nonus. omisere ceteræ membranæ ob similitudinem ejus cum voce sequenti. asseruerant eandem dudum auctori nostro Victorius lib. xvi. cap. 19. Turnebus lib. xv. cap. 2. sed nemo obtemperavit. *Idem.*

6. *Fructus otii.*] Ut *otio frui* dicimus, sic & *otii fructus* pro usura aut usu dicitur. Otii fructum labore multo paramus, ut colentis agrum laboriosæ manus eliciunt è terra fructus, quos ad victum percipiant. Sensus est, Cupientibus nobis, & (quod majus est) optantibus otium dari: fructus otii, id est usura quietis data non est ad artes tum rhetoricas tum philosophicas, quibus à pueris & ætate prima dediti fuimus, celebrandas, inter nosque recolendas. *Celebrantur*, quando frequentantur, & sæpius tractantur. *Recoluntur* autem, quum mente repetuntur, ac iterum coluntur. Trajecit copulandi particulam, maluitque, *inter nosque*, quàm istuc, *& inter nos recolendas*, usurpare: ne, quod in oratione vitiosum est, in heroici carminis finem decideret. Quæ componendi manifesta diligentia, ut in foro & in curia celatur, ita in hoc scripti genere dissimulari non debet. Sunt qui legant, *Interque nos recolendas*, virtutis hujus ignari, qui nesciant auribus atque rationi cedere præcepta. *Strebæus.*

7. *A com-*

nos [7] à communi peste depulsi, in nosmetipsos redundarunt. Sed tamen in his vel asperitatibus rerum, vel angustiis temporis, obsequar studiis nostris: &, quantum mihi vel fraus inimicorum, vel causæ amicorum, vel respublica tribuet otii, ad scribendum potissimum conferam.

Tibi verò, frater, neque hortanti deero, neque roganti. 4
nam neque auctoritate quisquam apud me plus valere te
potest, neque voluntate.

II. Ac mihi repetenda est veteris cujusdam memoriæ
non sanè satis explicata recordatio, sed, ut arbitror, apta
ad id, quod requiris, ut cognoscas, quæ viri omnium eloquentissimi,
clarissimique senserint de omni ratione dicendi.
Vis enim, ut mihi sæpe dixisti; [8] quoniam quæ pueris, 5
aut adolescentulis nobis ex commentariolis nostris inchoata,
ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna, & hoc usu,
quem ex causis, quas diximus, tot, tantisque consecuti
sumus; aliquid iisdem de rebus politius à nobis, perfectiusque
proferri: solesque nonnumquam hac de re à me in disputationibus
nostris dissentire, quòd ego [9] prudentissimorum
hominum artibus eloquentiam contineri statuam: tu
autem illam ab elegantia doctrinæ segregandam putes, & in P. B.
quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam.

Ac mihi quidem sæpenumerò in summos homines, ac 6
summis ingeniis præditos intuenti, quærendum esse visum
est, quid esset, cur plures in omnibus [f] rebus, quàm in di- f *alii* arti-
cendo admirabiles exstitissent. nam, quocumque te ani- bus.
mo, & cogitatione converteris, permultos excellentes in
quoque genere videbis; non mediocrium artium, sed propè maximarum.

Quis enim est, qui si clarorum hominum scientiam, re- 7
rum gestarum vel utilitate vel magnitudine metiri velit,
non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet,
quin

7. *A communi peste depulsi.*] Haud aliter Pall. omnes. non video tamen quid sibi velit vocabulum *peste.* nescio an reponendum *pectore dep.* aut simile quid; sed potius totum eradicandum est, ut volebat Lambinus. *Grut.*

8. *Quoniam quæ pueris.*] Hæc est scriptura Pall. novem, item Pith. Mem. & C. confirmatque editio princeps. mendosum istud dixit Lambinus, sed bene quod caussam nullam reddidit, contentus sequi Victorium, qui publicavit *quædam pueris.* Idem.

9. *Prudentissimorum hominum artibus.*] Ita Pal. pr. sec. duo Memmiani & Pithoeanus, & rectè. solet enim noster opponere prudentiam oratorum loquacitati rabularum. vulgata *eruditissimorum hom.* Idem.

quin belli duces ex hac una civitate præstantissimos pænè innumerabiles, in dicendo autem excellentes vix paucos proferre possimus?

8 Jam verò [10] consilio, ac sapientia qui regere, ac gubernare rempublicam possent, multi nostra, plures patrum memoria, atque etiam majorum exstiterunt, cum boni perdiu nulli, vix autem singulis ætatibus singuli tolerabiles oratores invenirentur. Ac, nequis fortè cum aliis studiis, quæ reconditis in artibus, atque in quadam varietate litterarum versentur, magis hanc dicendi rationem, quàm cùm imperatoris laude, aut cum boni senatoris prudentia comparandam putet; [11] convertat animum ad ea ipsa artium genera, circumspiciatque qui in iis floruerint, [12] quamque multi: sic facillimè, quanta oratorum sit, semperque fuerit paucitas, judicabit.

9 III. Neque enim te fugit, [g] laudatarum artium omnium procreatricem quandam, & quasi parentem eam, quam φιλοσοφίαν Græci vocant, ab hominibus doctissimis judicari, in qua difficile est enumerare, quot viri, quanta scientia, quantaque in [h] suis studiis varietate, & copia fuerint: qui non una aliqua in re separatim elaborarint, sed omnia, quæcunque [i] possent, vel scientiæ pervestigatione, vel disserendi ratione comprehenderint.

[g] omn. laudat. art. *Pearce.*

[h] his *MS. Gron.*

[i] *alii* essent.

10 [13] Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obscuritate rerum, & quàm recondita in arte, & multiplici, subtilique versentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exstiterunt, ut nemo ferè studuisse ei scien-

10. *Consilio ac sapientia.*] Pall. priores numero ac bonitate istud præferunt: posteriores *sententia*, quod placuit Wouverio, quod & bonus senator sententia regat rempubl. & privatorum controversias consilio dirimat. *Grut.*

11. *Convertat animum ad ea ipsa &c. circumspiciatque.*] Non istud modo habent Pall. nostri, sed & olim impressi. sequentes, *conv. an. & ea ipsa &c. circumspiciat, quique in iis &c.* Idem.

12. *Quamque multi: sic facillimè.*] Sic Pall. quart. sext. sept. oct. rotundius sanè vulgato *multi sint: facillimè*; quod & ejecerat fide unius msf. Lambinus. *Idem.*

13. *Quis ignorat, ii, qui mathematici.*] Mathematicos segregat à philosophis, quòd hi aut in moribus, aut in rerum caussis, aut in differendo: illi aut in *arithmetica*, aut in *geometria*, aut in *astrologia* versantur: quas tres artes ideo μαθήσεις, hoc est disciplinas, vocantur, quia magna ex parte demonstrationibus, & evidenti rerum disciplina utuntur. Sunt igitur artes propriè dictæ, quæ certam præceptorum explicationem continent: reliquæ non tam artes, quàm observationes quædam videntur. *Strebæus.*

14. Scien-

ſcientiæ vehementiùs videatur, quin, quod voluerit, conſecutus ſit. Quis muſicis, quis huic ſtudio litterarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus ſe dedidit, quin omnem illarum artium pænè infinitam vim, & materiam, [14] ſcientiæ cogitatione comprehenderit?

Verè mihi hoc videor eſſe dicturus, ex omnibus iis, qui 11
in harum artium ſtudiis liberaliſſimis ſint, doctrinisque verſati minimam copiam poëtarum egregiorum exſtitiſſe: atque in hoc ipſo numero, in quo perrarò exoritur aliquis excellens, ſi diligenter & ex noſtrorum, & ex Græcorum copia comparare voles, multo tamen pauciores oratores, quàm poëtæ boni reperientur.

Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia ceterarum 12
artium ſtudia ferè reconditis atque abditis è fontibus hauriuntur: dicendi autem omnis ratio in medio poſita, communi quodam in uſu, atque in hominum more & ſermone verſatur: ut in ceteris id maximè excellat, quod longiſſimè ſit ab imperitorum intelligentia, ſenſuque disjunctum. In dicendo autem vitium vel maximum [k] eſt à vulgari genere orationis, atque à conſuetudine communis ſenſus abhorrere.

P. LXXXVI.

k ſit *Pearce.*

IV. AC NE ILLUD quidem verè dici poteſt, aut plu- 13
res ceteris [l] artibus inſervire, aut majore delectatione, aut ſpe uberiore, aut præmiis ad perdiſcendum amplioribus commoveri. Atque ut omittam Græciam, quæ ſemper [m] eloquentiæ princeps eſſe voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, [15] in quibus ſumma dicendi vis & inventa eſt, & perfecta: in hac ipſa civitate profecto nulla umquam vehementiùs, quàm eloquentiæ ſtudia viguerunt.

l *aliis deeſt* artibus.

m eloquentiâ *MS.*

Nam poſteaquàm, imperio omnium gentium conſtitu- 14
to, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo ferè laudis cupidus adoleſcens non ſibi ad dicendum ſtudio omni enitendum putavit. Ac primò quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam, neque aliquod præceptum artis eſſe arbitrarentur, tantum, quantum ingenio &

14. *Scientiæ cogitatione.*] Non ſecus trias Gallicanorum, nec non Pall. priores duo. publicati *ſcientia & cognitione*, minus nervoſe; *cogitationis* enim vocabulo ſignificatur coactio & compreſſio, qua opus eſt in tam variis rebus memoria comprehendendis. *Grut.*

15. *In quibus ſumma dicendi vis &c.*] Gulielmius putabat *vis* eſſe à librario. ita Petronius, *ſumma carminis*, ſed ſic tamen rurſum loquitur noſter libro 1. de Oratore cap. 53. circa finem. Idem.

 16. Pro-

& cogitatione poterant, consequebantur. Post autem, auditis oratoribus Graecis, cognitisque eorum literis, adhibitisque doctoribus, incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagraverunt.

15 Excitabat eos magnitudo & varietas, multitudoque in omni genere caussarum, ut ad eam doctrinam, quam suo quisque studio assecutus esset, adjungeretur usus frequens, qui omnium magistrorum praecepta superaret. Erant autem huic studio maxima, quae nunc quoque sunt, [16] exposita praemia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia verò (ut multis rebus possumus judicare) nostrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium praestiterunt.

16 Quibus de caussis, quis non jure miretur, ex omni memoria aetatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum majus est hoc quiddam, quàm homines opinantur, & pluribus ex artibus studiisque collectum.

n Quid enim quis aliud. *MSS.*

V. n Quis enim aliud in maxima discentium multitudine, summa magistrorum copia, praestantissimis hominum ingeniis, infinita caussarum varietate, amplissimis eloquentiae propositis praemiis, esse caussae putet, nisi rei quan-
17 dam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Est enim & scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est: & ipsa oratio, conformanda non solùm electione, sed etiam constructione verborum: & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscendi, quòd omnis vis ratioque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus, aut sedandis, aut excitandis o exprimenda est. Accedat eodem oportet lepos quidam, facetiaeque & eruditio libero digna, celeritasque & brevitas & respondendi, & lacessendi, subtili venustate, atque urbanitate conjuncta.

P. B.

o *alii* exprimenda.

18 Tenenda praeterea est omnis antiquitas exemplorumque vis: neque legum, aut juris civilis scientia p negligenda est. Nam quid ego de actione ipsa plura dicam? quae motu corporis,

p concedenda. *MS.*

16. *Proposita praemia.*] Pall. & Gallicani *exposita.* quod vel ideo revocandum, aut utrunque expungendum. satis enim erat *praemia.* Idem. Immerita suspicio & concepta praeter omnia vetustatis testimonia. Et nos quoque in MS. invenimus *exposita*, quod sequutus sum, quum sic in Quinctiana c. 23. *Quasi eximio praemio sceleris exposito.* Gron.

17. Cum

poris, quæ gestu, quæ vultu, quæ vocis conformatione, ac varietate moderanda est, quæ sola per se ipsa quanta sit, histrionum levis ars & scena declarat: in qua cùm omnes in oris, & vocis, & motus moderatione elaborent, quis ignorat, quàm pauci sint, fuerintque, quos animo æquo spectare possimus? Quid dicam de thesauro rerum omnium memoria, quæ nisi custos inventis, cogitatisque rebus, & verbis adhibeatur, intelligimus, omnia, etiam si præclarissima fuerint, in oratore peritura.

Quamobrem mirari desinamus, quæ causa sit eloquen- 19
tium paucitatis, cùm ex iis rebus universis eloquentia constet, quibus in singulis elaborare permagnum est, hortemurque potiùs liberos nostros, ceterosque, quòrum gloria nobis & dignitas cara est, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis, aut magistris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, sed aliis quibusdam se id, quod expetunt, consequi posse confidant.

VI. Ac mea quidem sententiâ nemo poterit esse omni 20
laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum, atque artium scientiam consecutus. Etenim ex rerum cognitione efflorescat, & redundet oportet oratio: quæ nisi [q]subest, res ab oratore percepta & cognita inanem quandam habet elocutionem, & penè puerilem.

[q] sit ab oratore perc. *MSS.*

Neque verò ego hoc tantùm oneris imponam nostris præ- 21
sertim oratoribus in hac tanta occupatione urbis, ac vitæ, nihil ut iis putem licere nescire. quamquam vis oratoris, professioque ipsa bene dicendi, hoc suscipere, ac polliceri [r]videtur, ut omni de re, quæcunque sit [s]proposita, ab eo ornatè, copioseque dicatur.

[r] videatur *Pearce.*
[s] *alii* posita.

Sed quia non dubito, quin hoc plerisque immensum, in- 22
finitumque videatur, & quòd Græcos homines non solùm ingenio, & doctrina, sed etiam otio, studioque abundantes, partitionem quandam artium fecisse video, neque in universo genere singulos elaborasse, sed seposuisse à ceteris dictionibus, eam partem dicendi, quæ in forensibus disceptationibus judiciorum, [t]aut deliberationum versaretur, & id unum genus oratori reliquisse; non complectar in his libris amplius, quàm quod huic generi, re quæsita, & multum disputata, summorum hominum propè consensu est tributum:

[t] ac *Pearce.*

Repetamque non ab incunabulis nostræ veteris puerilis- 23
que doctrinæ quendam ordinem præceptorum, sed ea, P. LXXXVII.
quæ quondam accepi in nostrorum hominum eloquentissi-

morum, & omni dignitate principum, disputatione esse versata: non quòd illa contemnam, quæ Græci, dicendi artifices, & doctores reliquerunt; sed cùm illa pateant, in promtuque sint omnibus, neque ea interpretatione mea aut ornatiùs explicari, aut planiùs exprimi possint, v dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus summa dicendi laus à nostris hominibus concessa est, auctoritatem Græcis anteponam.

v ergo dabis *MS. Gron.*

24 VII. [17] Cum igitur vehementiùs inveheretur in causam principum consul Philippus, [18] Drusique tribunatus pro senatus auctoritate susceptus, infringi jam, debilitarique videretur; x dici memini, ludorum Romanorum diebus L. Crassum, quasi colligendi sui causa, se in Tusculanum contulisse. venisse eodem, socer ejus qui fuerat, Quintus Mucius dicebatur, & M. Antonius, homo & consiliorum in republica socius, & summa cum Crasso familiaritate conjunctus.

x dici mihi. *Pearce.*

25 Exierant autem cum ipso Crasso adolescentes & Drusi maximè familiares, & in quibus magnam tum spem majores natu dignitatis suæ collocarant, C. Cotta, qui tum tribunatum plebis petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur.

26 Hi primo die de temporibus illis, deque universa republica, quam ob causam venerant, multùm inter se usque ad extremum tempus diei collocuti sunt. Quo quidem in sermone multa divinitus à tribus illis consularibus Cotta deplorata, & commemorata narrabat, ut nihil incidisset postea civitati mali, [19] quod non impendere illi tantò antè vidissent.

27 Eo autem omni sermone confecto, tantam in Crasso humani-

17. *Cum igitur vehementius inveheretur, &c.*] Interlocutores legit, non veteres illos dicendi rudes, non etiam vivos æquales suos obvios invidiæ; sed disertos homines Crassum & Antonium, quorum morte cessarat invidia. Adjungit iis Scævolam jurisperitum, ut eo res approbante, plus sit auctoritatis in fabula. Subjicit duos adolescentes eloquentiæ percupidos, ne magno natu viri frustra de eloquentia præcepisse videantur. Ludos Romanos, diesque nefastos, tempus opportunum capit, quoniam occupationum civilium rationem habuisse decuit, quæ tempore ludorum remittuntur. *Strebæus.*

18. *Drusique Tribunatus.*] Vide Livii Epitom. 70. & 71. 3. Florum. 17. Plinium de Viris Illustribus cap. 66. Appianum 1. de Bello Civili. Oros. 5. c. 18. Goth.

19. *Quod non impendere illi.*] Vide Turneb. 25. cap. 4.

20. Tan-

manitatem fuisse, ut, cùm lauti accubuissent, tolleretur omnis illa superioris tristitia sermonis: eaque esset in homine jucunditas, & [20] tantus in jocando lepos, ut [21] dies inter eos curiæ fuisse videretur, convivium Tusculani.

Postero autem die, cùm illi majores natu satis quiessent, 28 [22] & in ambulationem ventum esset; dicebat tum Scævolam duobus spatiis tribusve factis, dixisse, [23] Cur non imitamur, Crasse, Socratem illum, qui est in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admónuit; quæ non minus [24] ad opacandum hunc locum patulis est diffusa ramis, quàm illa, cujus umbram secutus est Socrates, quæ mihi videtur non tam ipsa aquula, quæ describitur, quàm Platonis oratione crevisse: [y] & quod ille durissimis pedibus fecit, ut se abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philosophi divinitus ferunt esse dicta, loqueretur, id meis pedibus certè concedi est æquius. Tum Crassum, Immò verò commodius 29 etiam; pulvinosque poposcisse, & omnes in iis sedibus, quæ erant sub platano, consedisse dicebat.

y *alii* sed.

P.B.

VIII. IBI, UT EX pristino sermone relaxarentur animi omnium, solebat Cotta narrare, Crassum sermonem quendam de studio dicendi intulisse. Qui cùm ita esset exorsus: Non sibi cohortandum Sulpicium & Cottam, sed magis 30 utrum-

20. *Tantus in jocando lepos.*] Pall. duo illi priores *loquendo:* neque aliter Gallicani duo, facitque pro eo superius illud cap. 5. *Accedat eodem oportet lepos quidam.* Gruter.

21. *Dies . . curiæ &c.*] Id est, ut convivium Tusculani videretur fuisse dies, quo curiales unà epulantur. Quidam aliter hunc locum intelligunt, sic distinguentes: *ut dies inter eos, curiæ fuisse videretur: convivium Tusculani.* Lamb. Non possum probare interpretationem Lambini, capioque simpliciter, diem transactum in rebus severis, ut solet, ubi agitur in curia. convivium autem fuisse pro jocunditate loci otiique. *Grut.*

22. *Et in ambulationem ventum esset; dicebat tum Scævolam &c.*] Ita Pall. duo. Lambinus id recepit quidem, sed delevit *dicebat*, quod tamen in mss. omnibus. vulgata omisso *&* habebat, *in amb. ventum esse dicebat, tum Scævolam.* Idem.

23. *Cur non imitamur, Crasse, Socratem illum.*] Plato in eo dialogo, qui à Socratis amico Phædro dictus est Phædrus, Socratem facit librum pallio Phædri obtectum videntem, & hæc agentem: Ἀλλὰ ποῦ δὴ βούλει καθιζόμενοι ἀναγνῶμεν; Σωκ. Δεῦρ' ἐκτραπόμενοι κατὰ τὸν Ἰλισσὸν ἴωμεν, & quæ plura sequuntur. *Strebæus.*

24. *Ad opacandum hunc locum.*] Pith. & Memmii unus, *placandum:* quod tale putabat Gulielmius, ut in id inquiri posse putaret. Palatini adhærescunt vulgato, nisi quod quidam *occupandum*; alii *oppacandum.* Grut.

 25. Hæc

utrumque collaudandum videri, quòd tantùm jam esset facultatem adepti, ut non æqualibus suis solùm anteponerentur, sed cum majoribus natu compararentur. Neque verò mihi quidquam, inquit, præstabilius videtur, quàm posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velit: unde autem velit, deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximeque in pacatis tranquillisque civitatibus, præcipue semper floruit, semperque dominata est.

31 Quid enim est aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum exsistere unum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio, & polita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, senatus gravitatem, unius oratione converti?

32 Quid [a] tam porrò regium, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam necessarium, quàm tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel provocare [a] integros, vel te ulcisci lacessitus? Age verò, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditere, quid esse potest in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm sermo facetus, ac nulla in re rudis? [25] Hoc enim uno præstamus vel maximè feris, quòd colloquimur inter nos, & quòd exprimere dicendo sensa possumus.

a porro tam *Pearce.*

a *Gruteri est. priores* improbos. *ut & Pearce.*

33 Quamobrem quis hoc non jure miretur, summeque in eo elaborandum esse arbitretur, ut, quo uno homines maximè bestiis præstent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut verò jam ad illa summa veniamus; quæ vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare, aut à fera, agrestique vita [b] ad hunc humanum cultum, civilemque deducere, aut jam constitutis civitatibus, leges, judicia, jura describere?

b in *MSS.*

34 Ac, ne plura, quæ sunt pænè innumerabilia, consecter, comprehendam brevi; sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione, & sapientia non solùm ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ reipublicæ salutem

25. *Hoc enim uno vel maximè præstamus feris.*] Aristotelis in Epist. ad Alexandrum ὅτι τοῦτό ἐστιν, ᾧ διαφέρομεν τῶν λοιπῶν ζώων. *Ursin.*

...em maximè contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adolescentes: atque in id studium, in quo estis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & reipublicæ emolumento esse possitis.

IX. TUM SCÆVOLA comiter, ut solebat, Cetera, 35
inquit, assentior Crasso, ne aut de C. Lælii, soceri mei, P. LX
aut de hujus generi aut arte, aut gloria detraham: sed illa duo, Crasse, vereor, ut tibi possim concedere; unum, quòd ab oratoribus civitates & ab initio constitutas, & sæpe conservatas esse dixisti: alterum, quod, remoto foro, concione, judiciis, senatu, statuisti, oratorem in omni genere sermonis, & humanitatis esse perfectum.

Quis enim tibi hoc concesserit, aut initio genus homi- 36
num in montibus ac silvis dissipatum, non prudentium consiliis compulsum potiùs, quàm disertorum oratione delinitum, se oppidis, mœnibusque sepsisse? aut verò reliquas utilitates, aut instituendis, aut conservandis civitatibus non à sapientibus & fortibus viris, sed à disertis, & ornatè dicentibus esse constitutas?

An verò tibi Romulus ille aut pastores & convenas con- 37
gregasse, aut Sabinorum connubia conjunxisse, aut finitimorum vim repressisse eloquentia videtur, non consilio, & sapientia singulari? Quid enim? in Numa Pompilio, quid? in Ser. Tullo, quid? in ceteris regibus, quorum multa sunt eximia ad constituendam rempublicam, [26] num quod eloquentiæ vestigium apparet? Quid? exactis regibus, (tametsi ipsam exactionem mente, non lingua, perfectam L. Bruti esse cernimus) c sed deinceps omnia, nonne plena consilio- c si
rum, inania verborum videmus? *Gro*

Ego verò si velim & nostræ civitatis exemplis uti, & alia- 38
rum, plura proferre possim detrimenta publicis rebus, quàm adjumenta per homines eloquentissimos importata: sed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Crasse, vobis duobus, eloquentissimos audisse Ti. & C. Sempronios, quorum pater, homo prudens, & gravis, haudqua-

26. *Num quod eloquentiæ vestigium apparet.*] Sic habent editiones, nec potest displicere. In MS. tamen vidi secundam vocem non exstare, quod si recenseas cum prioribus, non videtur requiri. De Servio Tullo quem hic agnoscunt universi, nescio quid statuendum sit. Certe quum videantur in hoc religiosi esse viri docti, quia in scriptis sic reperiebant, atque etiam Cicero successorem Numæ videatur innuere, eo quod procedens ordine ceteros reges appellet; forsan scripsit *de tertio Tullo.* Gronov.

27. Ver-

quaquam eloquens, & sæpè aliàs, & maximè censor, saluti reipublicæ fuit, atque is non accurata quadam orationis copia, sed nutu atque [27] verbo libertinos in urbanas tribus transtulit; quod nisi fecisset, rempublicam, quam nunc vix tenemus, jamdiu nullam haberemus. At vero ejus filii diserti, & omnibus vel naturæ vel doctrinæ præsidiis ad dicendum parati, cum civitatem vel paterno consilio, vel avitis armis florentissimam accepissent, ista præclara gubernatrice, ut ais, civitatum, eloquentiâ [28] rempublicam dissipaverunt.

39 X. QUID? LEGES veteres, moresque majorum; quid? auspicia, quibus & ego, & tu, Crasse, cum magna reipublicæ salute præsumus, quid? religiones & cæremoniæ, quid? hæc jura civilia, quæ jampridem in nostra familia sine ulla eloquentiæ laude versantur, num aut inventa sunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata?

40 Equidem & Ser. Galbam memoria teneo, divinum hominem in dicendo, & M. Æmilium Porcinam, & Cn. ipsum Carbonem, quem tu adolescentulus [d] perculisti, ignarum legum, hæsitantem in majorum institutis, rudem in jure civili: & hæc ætas nostra, præter te, Crasse, qui tuo magis studio, quàm proprio munere aliquo disertorum, jus à nobis civile didicisti, quod interdum pudeat, juris ignara est.

d perpulisti *MS.* P. B.

41 Quòd verò in extrema oratione, quasi tuo jure, sumsisti, oratorem in [e] omnis sermonis disputatione copiosissimè posse versari, id, nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem, [29] multisque præessem, qui aut interdicto tecum con-

e omni sermone. *Lamb.*

27. *Verbo libertinos in urbanas.*] Hoc etiam antea fecerat Q. Fab. Max. Tribus urbanæ quatuor: eæque rusticis postpositæ Varr. II. de Re Rustica in procemio. adde eundem IV. de lingua Lat. *Goth.*

28. *Remp. dissipaverunt.*] Ita Pall. novem. sed enim Pithœanus, *disparuerunt*; forsan *disperaverunt*, annotatum Gulielmio. *Grut.*

29. *Multisque præssem.*] Haud aliter quoque Pall. aliquot. meliores nihilominus, *præessem*, quomodo in cusis ante Lambinum. *Idem.* Adscripsit Pater exemplari suo, legendum *præsto essem*, ut pro Murena 9. *Jus civile didicit, multum vigilavit, laboravit, præsto multis fuit.* Bruto 94. *quibus quidem causis tu etiam, Brute, præsto fuisti.* Pro Plancio 11. *Huic assident, pro hoc laborant, huic si præsto fuerint, gratius se civitatibus suis facturos putant.* In qua sententia tamen nescio an fuerit perpetuus. Nam id ipsum forsan nunc Cicero in unum verbum contraxerit. *Gronov.*

30. *Aut*

contenderent, [30] aut te ex jure [f] manu consertum vocarent, quòd in alienas possessiones tam temerè irruisses.

f manum Pearce.

Agerent enim tecum lege primùm Pythagorei omnes, atque Democritici, ceterique in suo [g] genere physici, [h] vindicarentque ornati homines in dicendo & graves, quibuscum tibi [31] justo sacramento contendere non liceret. Urgerent præterea philosophorum greges, jam ab illo fonte & capite Socrate, nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didicisse, nihil omnino quæsisse, nihil scire convincerent: &, cùm universi in te impetum fecissent, tum singulæ familiæ litem tibi intenderent. 42

g genere abest à quibusd. MSS. alii jure.
h vindicaret ornati omnes. MSS. Grut.

Instaret Academia, quæ, quidquid dixisses, id [i] teipsum scire negaret. Stoici verò nostri disputationum suarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. Peripatetici autem etiam hæc ipsa, quæ propria oratorum [k] putas esse 43

i alii ipsum negare cogeret.
k putasses. Pearce.

30. *Aut te ex jure manum consertum vocarent.*] Latinè dicimus, manus, & manum, non manu conserere. *manum consertum* igitur scribi debet, seu *manus*, non *manu consertum*. Lamb. Rod. verò hunc locum explicat fusè c. 4. lib. 1. Singularium, ubi citat Agell. lib. xx. c. 6. quo docet conseri manum in re atque in loco præsenti apud Prætorem: contra in absenti ex jure manu consertum vocari. *Conserere* autem *manum* nihil aliud est, quàm id, quod pro meo repeto, manu prehendere. Ex jure igitur Crassum alii manu consertum vocarent: id est, litem illi apud Prætorem intenderent, quòd in alienas possessiones irruisset, ea tribuens oratori, quæ essent aliarum propria doctrinarum, & ea quasi prehendentes manu, pro suis repeterent. Nam & qui servum olim, aut quidvis aliud vindicabat, injecta manu suum esse dicebat. Ovid. lib. 1. Amor. Eleg. 4.

Et dicam, mea sunt, injiciamque manus.

Et libro II. Amor.

Injiciam dominas in mea jura manus.

31. *Justo sacramento contendere non liceret.*] *Sacramentum litis genus erat, simile sponsionis.* Varro. Et qui petebat, & qui inficiabatur, de aliis rebus utrique quingentos æris apud Pontificem deponebant, de aliis item rebus certum numerum assium. Qui judicio autem vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat, victi ad ærarium redibant. Sacramentum dixit pecuniam lite depositam apud Pontificem. Decepti sunt qui legerunt hic apud pontem, non apud Pontificem. Sensus est igitur, Philosophi disciplinarum possessione dejecti, tecum interdicto contenderent, quemadmodum ii qui ab agro dejecti sunt: aut vindiciarum litem tibi intenderent, & disciplinas suas assererent: aut jure possent agere tecum, & deposita pecunia contendere. *Strebæus.*

esse adjumenta, atque ornamenta dicendi, ab se peti cerent oportere: ac non solùm meliora, sed etiam m plura Aristotelem, Theophrastumque de his rebus, q omnes dicendi magistros scripsisse ostenderent.

44 Missos facio mathematicos, grammaticos, musicos, q rum artibus vestra ista dicendi vis ne minima quidem so tate [l] contingitur. Quamobrem ista tanta, tamque mu profitenda, Crasse, non censeo: satis id est magnum, q [m] potes præstare, ut in judiciis ea causa, quamcumque dicis, melior & probabilior esse videatur: ut in conci bus & sententiis dicendis ad persuadendum tua plurim valeat oratio: denique ut prudentibus disertè, stultis eti verè dicere videaris. hoc amplius siquid poteris, non mihi videbitur orator, sed Crassus sua quadam propria n communi oratorum facultate posse.

l alii conjungitur.

m potest. MSS.

45 XI. Tum ille, Non sum, inquit, nescius, Scævo la, ista inter Græcos dici, & disceptari solere. audivi enim summos homines, cùm quæstor ex Macedonia venissem Athenas, florente Academia, ut temporibus illis ferebatur, 32 quòd eam [n] Carneades, & Clitomachus, & Æschines obtinebant. erat etiam 33 Metrodorus, qui cum illis un ipsum illum Carneadem diligentiùs audierat, hominem omnium

n Charmades. Pearce.

32. *Quod eam Carneades & Clitomachus.*] Hoc & multis sequentibus locis accuratissimus Pearce *Carneades* mutavit in *Charmadas*, quum è temporis ratione vix, ac ne vix quidem, Scævola potuerit audis Carneadem. Multis igitur præterea argumentis, hanc suam emendationem ut nobis probet, non opus est. Verum, cur non dixit, quid hac in re deberet celeberrimo Gronovio, qui illi monstravit viam, ad lib. II. c. 88. cum nemini turpe sit fateri per quem profeceris? Ceterum Jonsius lib. II. c. 14. quem locum Gronovius loco citato indicat, Turnebum exagitat, quod Adversarior. lib. X. c. 16. in verbis Plinianis *Charmades* non *Charmidas* legerit; Stanlejus Part. IV. Hist. Philos. in verbis Diogenis Laërtii, ex Apollodoro narrantis Carneadem mortuum Olympiade CLXII. sine dubio mendum esse confirmat, atque ejus natale tempus referendum esse ad annum à Diogene indicatum. Excutiant hanc rem me otiosiores. *Verburg.*

33. *Metrodorus.*] Hic pictor fuit & Philosophus, de quo Plinius hoc modo Lib. XXXV. c. 11. *Athenis erat eo tempore Metrodorus pictor, idemque Philosophus, magna in utraque scientia auctoritatis; itaque quum L. Paulus devicto Perseo petisset ab Atheniensibus, ut quam probatissimum philosophum mitterent sibi ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad excolendum triumphum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professorem eundem in utroque studio præstantissimum, quod edicto quoque Paulus indicavit.* Strebæus.

34. Et

omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum, & copiosissimum. vigebat auditor Panætii illius tui Mnesarchus; [34] & peripatetici [o] Critolaus & Diodorus.

o Critolai Diod. *Pearce.*

46 Multi erant præterea [p] præclari in philosophia, & nobiles, à quibus omnibus una pænè [q] repelli voce oratorem à gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina, rerumque majorum scientia, ac tantùm in judicia & conciunculas, tamquam in aliquod pistrinum, detrudi, & compingi videbam.

P. LXXXIX. p clari *MSS. &* *Lamb.* q voce repelli. *idem.*

47 Sed ego neque illis assentiebar, neque harum disputationum inventori, & principi longè omnium in dicendo gravissimo, & eloquentissimo, Platoni, cujus tum Athenis cum [r] Carneade diligentiùs legi Gorgiam: quo in libro, hoc maximè admirabar Platonem, quòd mihi [35] in oratoribus irridendis ipse esse orator summus videbatur. verbi enim controversia jamdiu torquet Græculos homines, contentionis cupidiores quàm veritatis.

r Charmada *Pearce.*

48 Nam si quis huic statuit esse oratorem, qui tantummodò in jure, aut in judiciis possit, aut apud populum, aut in senatu copiose loqui, tamen huic ipsi multa tribuat, & concedat necesse est. Neque enim sine multa pertractatione omnium [f] rerumpublicarum, neque sine legum, morum, juris scientia, neque natura hominum incognita, [36] ac moribus, in his ipsis rebus satis callidè versari, & peritè potest. qui autem hæc cognoverit, sine quibus ne illa quidem minima in causis quisquam rectè tueri potest, quid huic abesse poterit de maximarum rerum scientia? Sin oratoris nihil vis esse, nisi compositè, ornatè, copiosè eloqui: quæro, [37] idipsum quî possit assequi sine ea scientia, quam ei non conceditis? Dicendi enim virtus, nisi ei, qui di-

f rerum public. *Pearce.*

34. *Et Peripatetici Critolaus & Diodorus.*] Pall. duo potiores, item tres Gulielmiani, *Critolai Diodorus*; quod ob angustias temporis non examino, alii faciant licet. *Grut.*

35. *In oratoribus irridendis.*] Pal. sec. & Pith. respuit pronomen *in.* & sic alibi locutum annotavit Gulielmius; nominatim lib. IV. ad Atticum Ep. I. *Idem.*

36. *Ac moribus.*] Rectè, etsi præcessit *morum*, quod reposui fide membranarum omnium, cum prius fuisset *moris.* prius enim signat consuetudinem gentis publicam; istud verò privati cujusque indolem. *Idem.*

37. *Id ipsum qui possit adsequi.*] Verbum postremum in MS. non vidi, licet de eo nihil notaverint alii. Id autem non alienum à Cicerone fore docent toties in eo obvia *posse plurimum, minimum, tantum*, & paulo ante præcedens, *hoc amplius si quid poteris.* Gron.

38. Qua

t praecepta. alii. dicit, ea, de quibus dicit, t percepta sint, exstan potest.

49 Quamobrem, si ornatè locutus est, sicut v fertur, & videtur, physicus ille Democritus; materies illa fuit : fici, de qua dixit: ornatus verò ipse verborum x orato tandus est. Et, si Plato de rebus à civilibus controvers motissimis divinitùs est locutus, quod ego conce item Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rel de quibus disputaverunt, eloquentes, & in dicendo s atque ornati fuerunt: sint hæ res, de quibus disputa aliis quibusdam studiis: oratio quidem ipsa propria est

v & fertur MS. Gron. x physice idem.

50 unius rationis, de qua loquimur, & quærimus. Eten demus, iisdem de rebus jejunè quosdam, & exilit eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum, disp se, neque ob eam rem y philosophiæ non satisfecisse, non habuerit hanc dicendi in arte z aliena facultatem.

y Philosophis. Cleric. z alienam alii.

XII. Quid ergo interest? aut quî discernes e quos nominavi, ubertatem in dicendo, & copiam, : rum exilitate, qui hac dicendi varietate & eleganti utuntur? Unum erit profectò, quod ii, qui bene d afferunt proprium; compositam orationem & orn & artificio quodam & expolitione distinctam. Hæc oratio, si res non subest ab oratore percepta & co aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur.

P. B.

51 Quid est enim tam furiosum, quàm verborum, ve morum atque ornatissimorum, sonitus inanis, nulla su sententia, nec scientia? Quicquid erit igitur quac ex arte, quocumque de genere, id orator, si, tar clientis causam, didicerit, dicet meliùs, & ornatiùs, ille ipse ejus rei inventor, atque artifex.

52 Nam si quis erit, qui hoc dicat, esse quasdam ora proprias sententias, atque causas, & certarum rerum iibus cancellis circumscriptam scientiam; fatebor eq in his magis assiduè versari hanc nostram dictionem: 1 men in his ipsis rebus permulta sunt, quæ isti magistr rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent.

53 Quis enim nescit, a maximam vim exsistere orat hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dc incitandis, vel ab hisce iisdem permotionibus ad lenit misericordiamque revocandis? 38 quæ nisi qui natur m

a alii maxime.

38. *Quæ nisi qui naturas &c.*] Passeratii conjecturam recep binus, *quare nisi.* non necessario. certè invitis mss. *Grut.*

minum, vimque omnem humanitatis, causasque eas, quibus mentes aut incitantur, aut reflectuntur, penitus perspexerit, dicendo quod volet, perficere non poterit.

Atqui totus hic locus philosophorum [b] proprius videtur: neque orator, me auctore, umquam repugnabit: sed, cùm illis cognitionem rerum concesserit, quòd in ea solùm illi voluerint elaborare; tractationem orationis, quæ sine illa scientia nulla est, sibi assumet. Hoc enim est proprium oratoris, quod sæpe jam dixi, oratio gravis, & ornata, & hominum sensibus, ac mentibus accommodata. 54

[b] aliter prius

XIII. QUIBUS DE rebus Aristotelem, & Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum sit à me. nam ego, quæ sunt oratori cum illis communia, non mutuor ab illis: isti quæ de his rebus disputant, oratorum esse concedunt. Itaque ceteros libros, artis isti suæ nomine, hos rhetoricos & inscribunt, & appellant. 55

Etenim cùm illi in dicendo inciderint loci (quod persæpe evenit) ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, [39] de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere sit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnasia, atque omnes philosophorum scholæ, sua hæc esse omnia propria; nihil omnino ad oratorem pertinere. 56

Quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis, consumendi otii causa, disserant, cùm concessero, illud tamen oratori tribuam, & dabo, ut eadem, de quibus illi [40] tenui quodam, exanguique sermone disputant, hic cum omni 57

de an non hic merito suspecta sit vox *hominum*, quæ sane nihil adfert boni. Quippe & modo ante posita est, ut omnino nullus lector eam subintelligere nequeat; & ipse Cicero eam videtur abigere, dum sicut nunc ait *naturas vimque omnem humanitatis*, in capite 14. similiter refert *de naturis humani generis*, quod est plane idem. At cap. 11. dixerat *neque natura hominum incognita*. His adde, quæ Gruterus contulit ad caput 36. Ut omnia scias, in codice Oxoniensi vox ea non est. *Gronov.*

39. *De communi civium, de hominum.*] Lambinus heic frustra fluctuat. nam *jus commune civium* est publicum. *hominum*, est privatum. Gulielmius. *Gruter.*

40. *Tenui quodam, exsanguique sermone.*] *Exsangui sermone* Lamb. ex manuscripti libri auctoritate. Translatio sanè venusta & Ciceroni usitata. In Orator. ad Brut. *Nam orationis subtilitas* &c. *etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet:* & auctor ad Heren. *exsangue genus orationis*, dixit, *Brut.* Est à Pal. sec.

omni gravitate & jucunditate explicet. Hæc ego cum ipsis philosophis tum Athenis disserebam. Cogebat enim me M. Marcellus hic noster, qui nunc ædilis curulis est: & profectò, nisi ludos nunc faceret, huic nostro sermoni interesset; ac jam tum erat adolescentulus his studiis mirificè deditus.

58 Jam verò de [41] legibus instituendis, de bello, de pace, de sociis, de vectigalibus, de jure civium generatim in ordines, ætatesque [c] descriptò, dicant vel Græci, si volunt, Lycurgum, aut Solonem (quamquam illos quidem censemus in numero eloquentium reponendos) scisse meliùs, quàm Hyperidem aut Demosthenem, perfectos jam homines in dicendo, & perpolitos: vel [d] nostros decemviros, qui XII. tabulas perscripserunt, quos necesse est fuisse prudentes, anteponant hoc genere & Ser. Galbæ, & socero

59 tuo C. Lælio, quos constat dicendi gloria præstitisse. Numquam enim negabo, esse quasdam artes proprias eorum, qui in his cognoscendis, atque tractandis studium suum omne posuerunt: sed oratorem plenum atque perfectum esse eum dicam, qui de omnibus rebus possit variè, copioseque dicere.

XIV. ETENIM SÆPE in iis caussis, quas omnes proprias esse oratorum confitentur, est aliquid, quod non ex usu forensi, quem solum oratoribus conceditis, sed ex obscuriore aliqua scientia sit, promendum, [e] & assumen-

60 dum. Quæro enim, num possit aut contra imperatorem, aut pro imperatore dici sine rei militaris usu, aut sæpe etiam sine regionum terrestrium aut maritimarum scientia: num apud populum de legibus jubendis, aut vetandis: num in senatu de omni reipublicæ genere dici sine summa rerum civilium cognitione, & prudentia: num admoveri possit oratio ad sensus animorum, atque motus vel inflammandos, vel etiam exstinguendos, (quod unum in oratore dominatur) sine diligentissima pervestigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani generis ac moribus à philosophis explicantur.

61 Atque haud scio an minùs hoc vobis sim probaturus, equi-

P. XC.

[c] *forte* describtorum.

[d] *alii* nostri.

[e] atque assumendum *Lamb.* atque sumend. *Gron. Pearce.*

& chartaceo Memmii libro. nam alii aliquot *&* *exsangui.* plures, *&* *exiguo*, quomodo vulgata. *Grut.*

41. *Legibus instituendis.*] Idem MS. *tuendis*, quod & Lambinus profert ex uno. Sane hoc ipsum est, quod dicit lib. 1. Tuscul. *tueri instituta majorum sacris cærimoniisque retinendis*. Gron.

42. Si

equidem non dubitabo, quod sentio, dicere. physica ista ipsa quæ paullo antè, & mathematica, & ceterarum artium propria posuisti, scientiæ sunt eorum, qui illa profitentur. illustrare autem oratione siquis istas ipsas artes velit, ad oratoris ei confugiendum est facultatem.

Neque enim, [42] si Philonem illum architectum, qui A- 62
theniensibus [43] armamentarium fecit, constat perdisertè populo rationem operis sui reddidisse, existimandum est architecti potius artificio disertum, quàm oratoris, fuisse. Nec, si huic M. Antonio [44] pro Hermodoro fuisset de navalium opere dicendum, non, cùm ab illo caussam didicisset, ipse ornatè de alieno artificio, copioseque dixisset? Neque verò Asclepiades is, quo nos medico amicoque usi sumus, tum, cùm eloquentia vincebat ceteros medicos, in eo ipso, quod ornatè dicebat, medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ.

Atque illud est probabilius, neque tamen verum, quod 63
Socrates dicere solebat, omnes in eo, quod scirent, satis esse eloquentes. Illud verius, neque quemquam in eo di- P. B.
sertum esse posse, quod nesciat, neque, si id optimè sciat, ignarusque sit faciundæ, ac poliendæ orationis, disertè id ipsum posse, de quo sciat, dicere.

XV. Quam ob rem siquis universam, & propriam 64
oratoris vim definire complectique vult, is orator erit, mea sententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcumque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & compositè, & ornatè, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate.

Sin cuipiam nimis infinitum videtur, quod ita posui, qua- 65
cumque de re, licet hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat, atque amputet: tamen illud tenebo, si, quæ ceteris in artibus, aut studiis sita sunt, orator ignoret, tantumque ea teneat, quæ sint in disceptationibus, [f] aut in usu forensi; tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, cùm cognoverit ab iis, qui tenent, quæ sint in quaque re; multo

f atque Lamb.

to

42. *Si Philonem illum.*] Meminit Valerius lib. VIII. c. 12. in fine. Plin. VII. c. 37. *Gothof.* Vid. etiam Turneb. lib. XI. c. 2.

43. *Armamentarium fecit.*] Plinius lib. VII. *Laudatus Philo Athenis, armamentario mille navium.* Hoc armamentarium fuit navium receptaculum, quo aptè fabricato naves in siccum recipere liceret, & à maris & cœli injuria, atque tempestate tutari. Streba[...]

44. *Pro Hermodoro.*] Vid. Turneb. lib. XI. c. 2.

 45. Te-

to oratorem meliùs, quàm ipsos illos, quorum eæ sunt artes, esse dicturum.

66 Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret à C. Mario affini nostro, &, cùm acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario pænè hic meliùs, quàm ipse [g] ille scire videatur. Sin de jure civili; tecum communicabit, [45] teque hominem prudentissimum, & peritissimum in iis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte superabit.

g illa MSS. & Pearce.

67 Sin qua res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum sit: forsitan, si ei sit visum, (etsi hæc quidem nosse debet orator) cum Sex. Pompejo, erudito homine in philosophia, communicabit. Hoc profectò efficiet, ut quamcunque rem [46] à quoque cognorit, de ea multo dicat ornatiùs, quàm ille ipse, unde cognorit.

68 Sed si me audierit, quoniam philosophia in tres partes est [h] distributa, in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus, [i] idque largiamur inertiæ nostræ: tertium verò, quod semper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus

69 esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vita & moribus totus est oratori perdiscendus: cetera si non didicerit, tamen pòterit, si quando opus erit, ornare dicendo, si modò erunt ad eum delata [k] & tradita.

h tributa MSS.
i atque Pearce.
k atque ei. MS. Gron.

XVI. ETENIM SI constat inter doctos, hominem ignarum astrologiæ, ornatissimis, atque optimis versibus [47] Aratum, de cœlo, stellisque dixisse: si de rebus rusticis homi-

45. *Teque hominem prudent.*] Copulativæ nullum vestigium in scripto. ut videatur legisse: *sin de jure civili tecum communicabit, te hominem* &c. *Gronov.*

46. *A quoque cognoverit, de ea multo dicat ornatius, quam ille ipse, unde cognorit.*] Quis credat ita varietati captandæ operatum Ciceronem? Et tamen id credi scio ab omnibus editoribus, de quibus testimonium dicunt omnes eorum editiones, quarum nulla non sic præfert. Sciat ergo orbis in uno saltem Oxoniensi me perspicue legisse *à quoque cognorit*, atque ideo sic nunc edere sustinui. Mox idem *si me audiat*, tum *relinquamus atque largiamur.* Idem.

47. *Aratum, de Cœlo, stellisque dixisse.*] Solœcensis è Sicilia, familiaris Antigono Macedonum regi, floruit Callimachi & Menandri temporibus. Præter alia scripsit Phænomena, quæ Cicero quondam Latina fecit; nunc fragmenta restant. Sunt qui dicant Aristoteri cujusdam mathematici auditorem fuisse: quod si est, qui fuit ignarus Astrologiæ? qui præclarè exposuit ea, quæ nesciebat? Cicero, mea sententia, non hoc censet astrologiæ semper ignarum fuisse, sed operam fere omnem aliis rebus, ut grammaticis

hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, poëtica quadam facultate, non rustica, scripsisse præclarè: quid est, cur non orator de rebus iis eloquentissimè dicat, quas ad certam causam, tempusque cognorit?

Est enim finitimus oratori poëta, numeris adstrictior 70
paulo, verborum autem licentia liberior, multis verò ornandi generibus socius, ac pænè par: in hoc quidem certè P. XCI.
propè idem, nullis ut terminis circumscribat, aut definiat jus suum, quo minus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari, quà velit.

[l] Namque illud quare, Scævola, negasti te fuisse latu- 71
rum, nisi in meo regno esses, quòd in omni genere sermonis, in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum esse debere? Numquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, meipsum esse arbitrarer.

l Nam quod illud, Q. Scæv. Ms.

Sed, ut solebat C. Lucilius sæpe dicere, homo tibi subira- 72
tus, mihi propter eam ipsam causam minùs, quàm volebat, familiaris, sed tamen & doctus & perurbanus: sic sentio, neminem esse in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt libero dignæ, perpolitus: quibus ipsis, si in dicendo non utimur, tamen apparet, atque exstat, utrum simus earum rudes, an didicerimus.

Ut, qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artifi- 73
cio proprio palæstræ, sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant: & qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrùm sciant pingere, an nesciant, non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis judiciorum, concionum, senatus, etiamsi propriæ ceteræ non adhibeantur artes, tamen facilè declaratur, utrùm is, qui dicat, tantummodò in hoc declamatorio sit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit.

XVII. TUM RIDENS Scævola, Non luctabor, in- 74
quit, tecum, Crasse, amplius. id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodam es consecutus, ut & mihi, quæ ego vellem non esse oratoris, concederes: & ea ipsa nescio quomodo rursus detorqueres, atque oratori propria traderes.

m Hæc,

ticis & poëticis dedisse: cum de cœlo & de stellis dicere decresset, tum diligenter ab iis, qui hæc tradebant, & cognovisse & transtulisse materiam. *Strebaus.*

75 [m] Hæc, cùm ego prætor Rhodum venissem, & cum summo illo doctore istius disciplinæ Apollonio, ea, quæ à Panætio acceperam, contulissem: irrisit ille quidem, ut solebat, philosophiam, atque contemsit, multaque non tam graviter dixit, quàm facete. tua autem fuit oratio ejusmodi, non ut ullam artem, doctrinamve contemneres, sed ut omnes comites ac ministras oratoris esse diceres.

m Quæ *MSS.*

76 Quas ego, si quis sit unus complexus omnes, idemque si ad eas [n] facultates istam [o] ornatissimæ orationis adjunxerit; non possum dicere, eum non egregium quendam hominem, atque admirandum fore. sed is, si quis esset, aut si etiam umquam fuisset; aut verò si esse posset, tu esses unus profectò, qui & meo judicio, & omnium, vix ullam ceteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquisti.

n facultatem. *Pearce.*
o ornandæ. *Lamb.*

77 [48] Verùm si tibi ipsi nihil deest, quod in forensibus rebus, civilibusque versetur, quin scias, neque eam tamen scientiam, quam adjungis oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quàm res & veritas ipsa concedat.

78 Hic Crassus, Memento, inquit, me non de mea, sed de oratoris facultate dixisse. Quid enim nos aut didicimus, aut scire potuimus, qui antè ad agendum, quàm ad cognoscendum venimus, quos in foro, quos in ambitione, quos in republica, quos in amicorum negotiis res ipsa antè confecit, quàm possemus aliquid de rebus tantis suspicari.

P. B.

79 Quod si tibi tantum in nobis videtur esse, quibus etiamsi ingenium, ut tu putas, non maximè defuit, doctrina certè, & otium, & hercule etiam studium illud [p] discendi acerrimum defuit: quid censes, [49] si ad alicujus ingenium vel majus illa, quæ ego non attigi, accesserint? qualem illum, & quantum oratorem futurum?

p *alii* dicendi,

80 XVIII. Tum Antonius, Probas mihi, inquit, ista, Crasse, quæ dicis: nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus sit, siquis omnium rerum atque artium rationem, naturamque comprehenderit.

81 Sed primum id difficile est factu, præsertim in hac nostra vita,

48. *Verum si tibi ipsi nihil deest.*] MS. liber habet *unde si tibi*, quod sane in hac argumentatione convenientius. *Gronov.*

49. *Si ad alicujus ingenium.. illa.. accesserint.*] Præpositionem *ad* in MSto non vidi: qua tamen ut solet Cicero passim in hac locutione uti, sic habes lib. v. ad Atticum ep. 9. *Actuariis autem minutis Patras accedere sine his impedimentis.* Adde, quod ex incomparabili Mediceo codice vulgavi ad librum iv. ad Herenn. 26. *Idem.*

50. Cum-

vita, nostrisque occupationibus: deinde illud etiam verendum est, ne abstrahamur ab hac exercitatione, & consuetudine dicendi populari, & forensi. Aliud enim mihi quoddam genus orationis esse videtur eorum hominum, de quibus paullo antè dixisti, quamvis illi ornatè, & graviter aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus est verborum, & lætum: sed palæstræ magis, & olei, quàm hujus civilis turbæ, ac fori.

82 Namque egomet, qui serò, ac leviter Græcas litteras attigissem, tamen cùm proconsule in Ciliciam proficiscens Athenas venissem, complures tum ibi dies sum propter navigandi [q] difficultatem commoratus: sed, cùm quotidie mecum haberem homines doctissimos, eos ferè ipsos, qui abs te modò sunt nominati, [50] cumque hoc, nescio quomodo, apud eos increbuisset, me in causis majoribus, sicuti te, solere versari, [51] pro se quisque ut poterat, [52] de officio & ratione oratoris disputabat.

q facultatem. *MS.*

83 Horum alii, sicut iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil esse dicebat, nisi quosdam operarios lingua celeri & exercitata: oratorem autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem: atque ipsam eloquentiam, quod ex bene dicendi scientia constaret, unam quandam esse virtutem, &, qui unam virtutem haberet, omnes habere, [r] easque ipsas esse inter se æquales & pares. ita, qui esset eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sapientem. Sed hæc erat spinosa quædam, & exilis oratio, longeque à nostris sensibus abhorrebat.

r easque esse. *Pearce.*

84 [s] Carneades verò multo uberiùs iisdem de rebus loquebatur: non quò aperiret sententiam suam (hic enim mos erat patrius Academiæ, adversari semper omnibus in disputando) sed [t] tum maximè tamen hoc significabat, eos, qui rhe-

s Charmadas. *Pearce.*

t cum *MS. Gron.*

50. *Cumque hoc, nescio quomodo,.. increbuisset.*] Copula primæ voci apposita non exstabat in scripto, quam addidisse suspicor eos, qui quod in eadem periodo ita solute *τὸ cum* bis occurreret, gravabantur: quod tamen facere Ciceronem demonstravi ad I. Invent. 21. *Gron.*

51. *Pro se quisque ut poterat, de officio.*] Editio vetustior, *pro se qua quisque poterat*, neque aliter Pall. priores. nam tert. & Memm. *pro se quisque poterat*; sine *ut*. quart. quintus, &c. *pro se quisque eorum, quantum quisque poterat.* Gulielmius putabat sufficere, *pro se quisque, de officio &c.* omissis intermediis. *Gruter.*

52. *De officio & ratione.*] MS. *& decoratione.* Manifesta depravatio simul & via ad manum Ciceronis, quam fuisse puto *& de ratione*, ut patebit ex illis, quæ collegi ad III. Herenn. 13. Gronov.

rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil planè tenere, neque posse quemquam facultatem as-
P. XCII. sequi dicendi, nisi qui philosophorum inventa didicisset.

85 XIX. Disputabant contrà diserti homines, Athenienses, & in republica causisque versati, in quîs erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hospes meus: qui cùm diceret esse quandam prudentiam, quæ versaretur in perspiciendis rationibus constituendarum, & [v] regendarum rerum publicarum, [53] excitabatur homo promtus, ab homine abundanti doctrina, & quadam incredibili varietate rerum & copia. Omnes enim partes illius ipsius prudentiæ petendas esse à philosophia docebat, neque ea, quæ statuerentur in republica de diis immortalibus, de disciplina juventutis, de justitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, ceteraque, sine quibus civitates aut esse, aut bene moratæ esse non possent, [54] usquam in eorum inveniri libellis.

(v augendarum. Guliel.)

86 Quod si tantam vim rerum maximarum arte sua rhetorici illi doctores complecterentur; quærebat, cur de procemiis, & de epilogis, & de hujusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorum libri: de civitatibus instituendis, de scribendis legibus, de æquitate, de justitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, littera [x] in eorum libris nulla inveniretur.

(x in eor. libr. Glossema sapit Grut.)

87 Ipsa verò præcepta sic illudere solebat, ut ostenderet, non modò eos illius expertes esse prudentiæ, quam sibi [y] ascisce-rent, sed ne hanc quidem ipsam dicendi rationem ac viam nosse. Caput enim esse arbitrabatur oratoris, [z] ut & ipsis, apud quos ageret, talis, qualem se ipse optaret, videretur. id fieri vitæ dignitate, de qua nihil rhetorici isti doctores in præceptis suis reliquissent: [55] & uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi, ut eos affici vellet orator: quod [a] item fieri nullo modo posse, nisi cognosceret is, qui diceret, quot modis

(y adscriberent. MS.)
(z & ut. Guliel.)
(a ita Lamb. & alii.)

53. *Excitabatur homo promptus.*] Hotomanus lib. II. Observ. cap. 6. conjiciebat *excipiebatur*; quod arripuit Lambinus. forte *exagitabatur*, inquit Gulielmius, sed non opus erat aliquid mutare. *Gruter.*

54. *Usquam in eorum... libellis.*] Per contemptum ita dicuntur Rhetorum scripta infra cap. 23. neque aliter Pal. pr. sec. Memmiani, Pithœanus. vulgati prius, *in eorum libris.* Idem.

55. *Et uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi.*] MS. *& uti ei, qui aud. sic afficerentur animis.* Quam lectionem nescio quis aut cur mutaverit, quum non aliter hæc verba citet Nizolius in v. *Afficior.* Gronov.

modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere orationis in quamque partem moverentur. Hæc autem esse penitus in media philosophia retrusa, atque abdita, [b] quæ isti rhetores ne primoribus quidem labris attigissent.

[b] quam. *Pearce.*

[56] Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis, 88
conabatur refellere. memoriter enim multa [57] ex orationibus Demosthenis præclarè scripta pronuntians, docebat, illum in animis vel judicum, vel populi, in omnem partem dicendo permovendis, non fuisse ignarum, quibus ea rebus consequeretur, quæ negaret ille sine philosophia quemquam scire posse.

XX. [c] HUIC RESPONDEBAT, non se negare, Demo- 89
sthenem summam prudentiam, summamque vim habuisse dicendi: sed sive ille hoc ingenio potuisset, sive, id quod constaret, Platonis studiosus audiendi fuisset; non, quid ille potuisset, sed quid isti docerent, esse quærendum.

[c] Huic ille resp. *Pearce.*

Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, [58] ut 90
[d] omnino disputaret, nullam artem esse dicendi: idque cum argumentis docuerat, quòd ita nati essemus,

[d] omnimodis. *Pearce.*

[59] ut

56. *Ea Menedemus exemplis magis, quam argumentis, &c.*] Quæ de philosophia morali Carneades objecit, videtur recepisse Menedemus. Ea sunt enim, quæ nemo nisi nugator improbus neget. Omnibus perspicuum est, neminem sine scientia civili, & aliqua ratione morum, in consiliis & judiciis bene versari posse, nisi forte quasi mutilum corpus alterius sibi adjungat caput. De ratione naturæ controversia esse potest. Nam permulti histriones artium imperiti, gestu ac voce populo decusserunt lachrymas. Multi oratores aut cicatrice detecta, aut imagine monstrata, aut cadavere producto, aut sublato eum sanguine pugione, aut infantibus excitatis, forum & concionem gemitu compleverunt. Quinetiam ferè omnes intelligunt, quibus homo quisque rebus moveri soleat: cur autem moveatur, qua vi naturæ, qua qualitate, qua quantitate, quo gradu, quo actu, nihil ad dicentem facere videtur. Ne quis igitur miretur, quare potius de posteriore parte Menedemus, quàm de parte priore contendat. Nec sine ratione est quod exemplis, non argumentis, utitur. Philosophi rationum vi sæpius nituntur, quoniam primos requirent fontes. Orator populo notiora, cujusmodi sunt exempla, aptiora sibi putat. Ea argumenta Carneadis Menedemus exemplis magis Demosthenis, quàm subtilibus philosophorum argumentis *conabatur*, hoc est, difficili conatu moliebatur, refutare. *Strebæus.*

57. *Ex orationibus Demosthenis.*] Pith. liber. *Demostheni*, ut & infra libro II. cap. 23. *filium fuisse Demostheni.* antique, ut & alicubi *Pericli* pro *Periclis.* Gruter.

58. *Ut omnino disputaret.*] Perspicue in MS. reperi *ut omnimodis disputaret*, quod contemni vix potest. Vide quæ notavit Pater ad librum III. famil. epist. 12. *Gronov.*

[59] ut & blandiri, & suppliciter insinuare iis, à quibus esset petendum, & adversarios minaciter terrere possemus, & rem gestam exponere, & id, quod intenderemus, confirmare, & id, quod contrà diceretur, refellere, & ad extremum deprecari aliquid, & conqueri; quibus in rebus omnis oratorum versaretur facultas: & quòd consuetudo, exercitatioque & intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copia nitebatur.

91 Nam primùm quasi dedita opera neminem scriptorem artis ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat, cùm repeteret usque à Corace nescio quo, & Tisia, quos artis illius inventores & principes fuisse constaret: eloquentissimos autem homines, qui ista nec didicissent, nec omnino [e] scisse curassent, innumerabiles quosdam nominabat: in quibus etiam (sive [f] ille irridens, sive quòd ita putaret, atque ita audisset) me [g] in illo numero, qui illa non didicissem, & tamen (ut ipse dicebat) possem aliquid in dicendo, proferebat. Quorum illi alterum facilè assentiebar, nihil me didicisse; in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipsum errare arbitrabar.

92 Artem verò negabat esse ullam, nisi quæ cognitis, penitusque perspectis, & in unum exitum spectantibus, & numquam fallentibus rebus contineretur. Hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus, dubia esse & incerta: cùm & dicerentur ab iis, qui ea omnia non planè [h] tenerent, & audirentur ab iis, quibus non scientia esset tradenda, sed exigui temporis aut falsa, aut certè obscura opinio.

93 Quid multa? sic mihi tum [i] persuadere videbatur, neque artificium ullum esse dicendi, neque quemquam posse, nisi qui illa, quæ à doctissimis hominibus in philosophia dicerentur, cognosset, aut callidè aut copiosè dicere.
[60] Qui-

59. *Ut & blandiri, & suppliciter insinuare iis, à quibus.*] Veneti, *ut & blandiri suppliciter iis, à quibus*, quæ lectio comprobatur mihi, præsertim adstipulantibus vetustissimis editionum libris. Non possum tamen satis confidenter illam alteram rejicere, quippe quæ nihil vitii præ se ferre videatur. *Camerar.* Vulgatam exhibent nulli mss. præter ferè Palat. pr. in quo tamen *subtiliter*, quod & in uno Memmiano, nisi quod ibi *insinuari*. at alter *& suppliciter & subtiliter his à quo quid esset petendum.* Pith. habet, *& suppliciter quibus*, omissis aliis. quomodo item penè Pall. ceteri, in quibus *ut & blandiri suppliciter iis à quibus &c.* quod & in editione principe, neque displicet nimis. *Gruter.*

60. *Qui-*

[60] Quibus dicere [k] Carneades solebat, ingenium tuum, Crasse, vehementer admirans me sibi perfacilem in [l] audiendo, te perpugnacem in disputando esse visum.

k Charmadas. *Pearce.*
l dicendo. *Lambin.*

XXI. TUMQUE EGO hac eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente, & invito excidit, & pervenit in manus hominum, disertos me cognosse nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quòd eum statuebam disertum, qui posset satis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione [m] dicere: eloquentem verò, qui mirabiliùs, & magnificentiùs augere posset, atque ornare quæ vellet, omnésque omnium rerum quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Id si est difficile nobis, qui [61] antè, quàm ad discendum ingressi sumus, obruimur ambitione & foro; sit tamen in re positum, atque natura. 94

m mirabiliter dicere *Leon.*

Ego enim, quantum auguror conjectura, quantaque ingenia in nostris hominibus esse video, non despero fore aliquem aliquando, qui & studio acriore, quàm nos sumus, atque fuimus, & otio ac facultate discendi majore, ac maturiore, & labore atque industria superiore, cùm se ad audiendum, legendum, scribendumque [n] dediderit, exsistat talis orator, qualem quærimus: qui jure non solùm disertus, sed etiam eloquens dici possit: qui tamen, mea sententia, aut hic est jam Crassus, aut, si quis pari fuerit ingenio, pluraque quàm hic, & audierit, & lectitarit, & scripserit, paullum huic aliquid poterit addere. 95

P. XCIII.

n *alii* majori opera dedid.

Hoc loco Sulpicius, Insperanti mihi, inquit, & Cottæ, sed valde optanti utrique nostrûm, cecidit, ut in istum sermonem, Crasse, delaberemini. Nobis enim huc venientibus jucundum satis fore videbatur, si, cùm vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex sermone vestro memoria dignum excipere possemus; ut verò penitus in eam ipsam totius hujus vel studii, vel artificii, vel facultatis disputationem pæne intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur. 96

Ego

60. *Quibus dicere Carneades &c.*] Lambinus edidit. *Quibus adjicere Carneades solebat*, quod est conjectaneum Hotomani. Gulielmius malebat: *è quibus dicere Carn.* scilicet copiosè & callide dicentibus. *Grut.*

61. *Ante, quam ad discendum.*] Ita legendum indicavit Hot… nus libro II. Observ. cap. 6. confirmatque Palat. tert. qu… forte & sequentes, sed non libuit ulterius consulere, cum h… tem testimonium duorum. *Idem.*

62.

97 Ego enim, qui ab ineunte ætate incensus essem studio utriusque vestrûm, Crassi verò etiam amore, cùm ab eo nusquam discederem, verbum ex eo nunquam elicere potui de o vi ac ratione dicendi, cùm & per memetipsum egissem, & per Drusum sæpe tentassem: quo in genere, tu, Antoni (verè loquar) numquam mihi percunctanti, aut quærenti aliquid, defuisti, & persæpe me, quæ soleres in dicendo observare, docuisti.

98 Nunc quoniam uterque vestrûm patefecit earum rerum ipsarum aditum, quas quærimus, & quoniam princeps Crassus ejus sermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ sentitis de omni genere dicendi, subtiliter persequamini. Quod quidem si erit à vobis impetratum, magnam habebo, Crasse, huic palæstræ & Tusculano tuo gratiam, & longè [62] Academiæ illi ac Lyceo tuum hoc suburbanum gymnasium anteponam.

99 XXII. TUM ILLE, Immò verò, inquit, Sulpici, rogemus Antonium, qui & potest facere, quod requiris, & consuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem semper à genere hoc toto sermonis refugisse, & tibi cupienti atque instanti sæpissimè negasse, tute paullò ante dixisti. Quod ego non superbia, neque inhumanitate faciebam, [63] neque quò tuo studio rectissimo, atque optimo non obsequi vellem, præsertim cùm te unum ex omnibus ad dicendum maximè natum, aptumque cognossem, sed mehercule istius disputationis insolentia, atque earum rerum, [64] quæ quasi p traduntur in arte, inscitia.

Tum

62. *Academiæ illi ac Lyceo.*] De his locis adeundus Perizon. ad Ælian. IX. c. 10. atque alii, quos citat. Breviter Academiam tangit Porphyrius de Abstin. lib. I. §. 36. *Πλάτων δὲ τὴν Ἀκαδημίαν οἰκεῖν εἵλετο, οὐ μόνον ἔρημον καὶ πόῤῥω τοῦ ἄστεως χωρίον, ἀλλὰ καὶ, ὥς φασιν, ἐπίνοσον. Verburg.*

63. *Neque quo tuo studio r. a. o. non obsequi vellem.*] Alii hîc legerunt *neque quod*, ut notant Lambinus & Gothofredus. Ego etsi non resistam mutationi, quam induxerunt; tamen quum in MS. ipse experiar legi *ne qui tuo*, unice veram lectionem reor *nec qui tuo.* Non enim dubito, quin similiter in aliis MSStis exstet, modo consulantur. Cœlius lib. VIII. fam. epist. 15. *Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum Pompeium vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit?* i. quò tam nugax esset; ut ipse appareret turpissimus. Etiam mox MS. *nam qua tu non poteris.* Gron.

64. *Quæ quasi traduntur in arte, inscientia.*] Haud aliter Pith. & Mem. unus. nam Pal. pr. *traderentur.* sec. *tredentur.* Verum alteri Memmiano abest *in arte*, rectè. nam *tradere* artis verbum est, ut liquet ex cap. 28. infra item libro II. cap. 12. initio. *Gruter.*

65. Ut

Tum Cotta, Quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Crasse, loquerere, assecuti sumus: de reliquo jam nostra culpa fuerit, si te, nisi omnia, quæ percunctati erimus, explicaris, dimiserimus. De his, credo, rebus, inquit Crassus, [65] ut in cretionibus scribi solet, QUIBUS SCIAM, POTEROQUE. 100 P. B.

Tum ille, Namque quod tu non poteris, aut nescies, quis nostrûm tam impudens est, qui se scire, aut posse postulet? Jam verò, ista conditione, dum mihi liceat negare, posse quod non potero, & fateri nescire quod nesciam, licet, inquit Crassus, vestro arbitratu percunctemini. 101

[66] Atque, inquit Sulpicius, hoc primùm ex te, de quo modò Antonius exposuit, quid sentias, quærimus: existimesne artem aliquam esse dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Crassus, tanquam alicui Græculo otioso & loquaci, & fortasse docto, atque erudito, quæstiunculam, de qua meo arbitratu loquar, [q] ponitis? Quando enim me ista curasse, 102

q *alii proponitis.*

65. *Ut in cretionibus scribi solet.*] Cùm in aliis libris manuscriptis reperissem scriptum, *certionibus*, in aliis, *Crassi orationibus*, in aliis, *certioribus*: ego *cretionibus* reposui, præsertim cùm meminissem jam pridem ita à Fr. Duareno esse emendatum. Est autem *cretio*, ut docet Ulpianus, Titul. 22. Isid. 5. Varro 5. de ling. Lat. 13. ad Attic. 44. certorum dierum spatium, quod datur heredi ad deliberandum, utrùm expediat adire hereditatem, necne: veluti Titius heres esto, cernitoque hereditatem in diebus centum proximis, quibus scierit, poteritque, nisi ita creverit, exheres esto. *Lambin.* Est autem *cernere*, non modo constituere se heredem esse (ut Varro 6. ling. Latin. explicat) verum etiam legitima cretionis verba dicere, hunc in modùm. *Cùm me Mænius hæredem instituerit eam hæreditatem cerno*; adeoque Ulp. 32. *Cretio* duplex: *vulgaris*, in qua adjiciebantur hæc verba, QUIBUS SCIAM POTEROQUE: *Continua*, in qua non adjiciebantur Ulp. tit. 23. Unde his verbis, *quibus sciam poteroque*, tempus bonorum possess. admittendæ utile, nec continuum ostenditur l. 2. ff. *quis ordo in bonorum possess.* Gothof. Est quidem à conjectura Francisci Duareni, lib. II. Disput. Anniversari. cap. 42, sed cui proxime accedunt mss. nostri. nam est in Pal. pr. sec. *certioribus*, in tert. quart. sext. sept. *critionibus*, Pith. *certionibus.* vulgata præfert *conditionibus*, cui insistens Rob. Titius, fingebat *condictionibus* lib. VIII. Locor. Controversor. cap. 2. sed inconsideratè. *Gruter.*

66. *Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modò Antonius exposuit &c.*] Vetus editio, *Atqui inq. Sulp. hoc ostendi qu[illegible] modò Ant.* quod & in nonnullis mss. sed variante littera, *osten[illegible]* meliores. tamen Pall. habent tantum, *Atqui inquit hoc ostende qu[illegible] modo*; neque aliter Memmii liber. nam Suffrid. nostri [illegible] *Atqui, inquit Sulpicius, hoc primum extende quod modo*, [illegible] le; hactenus, *dum deinde expungamus*; *quid sentias* [illegible]

rasse, aut cogitasse arbitramini, & non semper irrisisse potiùs eorum hominum impudentiam, qui cùm in schola assedissent, ex magna hominum frequentia dicere juberent, siquis quid quæreret?

103 Quod primùm ferunt Leontinum fecisse Gorgiam: qui permagnum quiddam suscipere, ac profiteri videbatur, cùm se ad omnia, de quibus quisque audire vellet, esse paratum denuntiaret. Postea verò vulgò hoc facere cœperunt, hodieque faciunt, ut nulla sit res, neque tanta, neque tam improvisa, neque tam nova, de qua [r] se non omnia, quæ dici possunt, profiteantur esse dicturos.

104 Quòd si te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpici, de iis rebus audire velle, adduxissem huc Græcum aliquem, qui [s] nos istiusmodi disputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu est. Est enim apud M. Pisonem, adolescentem jam huic studio deditum, summo hominem ingenio, nostrique cupidissimum, [67] peripateticus Staseas, homo nobis sanè familiaris, &, ut inter homines peritos constare video, in illo suo genere omnium princeps.

105 XXIII. QUEM TU, inquit, mihi, Mucius, Staseam, quem peripateticum narras? gerendus est tibi mos adolescentibus, Crasse: qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem sine usu, neque ex scholis cantilenam requirunt, sed ex homine omnium sapientissimo atque eloquentissimo, atque ex eo, qui non in libellis, sed in maximis caussis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ, sit consilio linguaque princeps, [68] cujus vestigia persequi cupiunt, ejus sententiam sciscitantur.

106 Equidem te cùm in dicendo semper putavi deum, tum verò tibi nunquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quàm humanitatis: qua nunc te uti vel maximè decet, neque defugere eam disputationem, ad quam te duo [69] excellentis ingenii adolescentes cupiunt accedere.

Ego

67. *Peripateticus Staseas.*] Hujus Staseæ aliis etiam locis meminit Cicero. Vid. de Finibus lib. V. c. 3. & 25. Apud alios veteres scriptores nulla, quod equidem scio, hujus mentio fit. *Verburg.*

68. *Cujus vestigia persequi cupiunt.*] *Cujus vestigia qui persequi cupiunt* scriptum est in quibusdam Vett. libris, cum in vulgatis desit *qui*, vox ad illustrandam sententiam necessaria. *Ursin.*

69. *Excellentis ingenii adolescentes.*] Pall. pr. sec. Pith. Memmii duo, *excellentes ingeniis adol.* Gruter. Sic & Oxoniensis; & hæc vera esse probant similia cap. 25. *lingua hæsitantes, voce absoni, vultu vasti.* Gronov.

70. Ali-

Ego verò, inquit, istis obsequi studeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re sentiam, dicere. Ac primùm illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi esse non puto) respondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam. 107 P. XCIV.

Nam si ars ita definitur, ut paullo antè exposuit Antonius, ex rebus penitus perspectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiaque comprehensis; non mihi videtur ars oratoris esse ulla. Sunt enim varia, & ad vulgarem popularemque sensum accommodata, omnia genera hujus forensis nostræ dictionis. 108

Sin autem ea, quæ observata sunt in usu, ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis, ac peritis animadversa, ac notata, verbis designata, generibus illustrata, partibus distributa sunt: (id quod fieri potuisse video) non intelligo, quamobrem non, si minùs illa subtili definitione, at hac vulgari opinione, ars esse videatur. Sed sive est ars, sive artis quædam similitudo, non est quidem ea negligenda: verùm intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora. 109

XXIV. Tum Antonius vehementer se † assentire Crasso dixit, quod neque ita amplecteretur artem, ut ii solerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent, neque rursum eam totam, sicut plerique philosophi facerent, repudiaret. Sed existimo, inquit, gratum te his, Crasse, facturum, si ista exposueris, quæ putas ad dicendum plus, quàm ipsam artem posse prodesse. 110

† alii assentiri.

Dicam equidem, quoniam institui, petamque à vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quamquam moderabor ipse, ne, ut quidam magister, atque artifex, sed quasi unus è togatorum numero, atque ex forensi usu homo mediocris, neque omnino rudis, videar, non ipse 70 aliquid v à me promsisse, sed fortuitò in sermonem vestrum incidisse. 111

v de me promisisse. Pearce.

Equi-

70. *Aliquid à me promsisse, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse.*] Alii ediderunt *prompsisse*. Sed quidquid id sit, non secus ac si qui fortuito in aliorum sermonem incidentes aliquid in medium proferunt, non ex se promant, & promere dici debeant. Quo quid absurdius? Egregie MS. mihi suggessit *promisisse*, quod verissimum & commodissimum, ut per se patere potest. *Gron.*

112 Equidem, cùm peterem magistratus, solebam in sando dimittere à me Scævolam, cùm ei ita dicerem, velle esse ineptum. [71] id erat petere blandius: quod inepte fieret, bene non posset fieri. Hunc autem esse hominem ex omnibus, quo præsente ego ineptus esse mè vellem: quem quidem nunc mearum ineptiarum stem & spectatorem fortuna constituit. Nam quid ptius, quam de dicendo dicere, [72] cùm idipsum, di
113 nunquam sit non ineptum, nisi cùm est necessarium ge vero, Crasse, inquit Mucius. Istam enim culpam, vereris, ego præstabo.

XXV. Sic igitur censeo, inquit Crassus, na primum, atque ingenium ad dicendum vim afferre mam: neque vero illis, de quibus paullo antè dixit nius, scriptoribus artis, rationem dicendi & viam naturam defuisse. Nam & animi, atque ingenii celeres dam motus esse debent, qui & ad excogitandum acuti, explicandum, ornandumque sint uberes, & ad mem firmi atque diuturni.

114 Et si quis est, qui hæc putet arte accipi posse, quod est (præclarè enim se res habeat, si hæc accendi, aut moveri arte possint: inseri quidem, & donari ab arte possunt [73] omnia; sunt enim illa dona naturæ) quid de y dicet, quæ certè cum ipso homine nascuntur? lingua lutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quæd & figura totius oris, & corporis?

115 Neque hæc ita dico, ut ars [74] aliquid limare non p (neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora se doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acu men, & corrigi posse) sed sunt quidam aut ita lingua sitantes, aut ita voce absoni, aut ita vultu, motuque co poris vasti, atque agrestes, ut, etiamsi ingeniis, atq arte valeant, tamen in oratorum numerum venire n possint.

71. *Id erat petere blandius &c.*] Voces has duodecim circum psit uncis Gulielmius, tanquam librariorum. & poterant abes *Gruter.*

72. *Cum id ipsum dicere.*] Quanto lenius suaviusque est, quod legitur in MS. *cum ipsum dicere?* Nulla decas in Livio est, ubi no Pater itidem offucias editorum in hac loquela patefecit. Erit lib. IV. ad Herenn. 48. *Ad ipsum, ad quod conferetur, similitudin valeat oportet.* Gronov.

73. *Omnia; sunt enim illa dona naturæ.*] Videndum ne isthæc omnia sint à glossa. reperiuntur tamen in manusc. nostris. *Grut.*

74. Sun

possint. [74] Sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo deo ficti esse videantur.

Magnum quoddam est onus atque munus, suscipere, 116
atque profiteri, se esse, omnibus silentibus, unum maximis de rebus, magno in conventu hominum, audiendum. [75] Adest enim ferè nemo, quin acutiùs, atque acriùs vitia [a] in dicente, quàm recta videat. ita, quicquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit.

a judicet. *Leon.*

Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines ado- 117
lescentes, si quid naturale fortè non habeant, omnino à dicendi studio deterream. Quis enim non [b] videat, [76] C. Cœlio, æquali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam, quamcunque assequi potuerit, in dicendo mediocritatem? quis vestrûm æqualem [c] meum, Q. Varium, vastum hominem, atque fœdum, non intelligit illa ipsa facultate, quamcunque habuit, magnam esse in civitate gratiam consecutum?

b videt. *Pearce.*

c meum, *non habet Pearce.*

XXVI. SED QUIA de oratore quærimus, fingendus 118
est nobis oratione nostra, detractis omnibus vitiis, orator, atque omni laude [d] cumulandus. Neque enim, si multitudo litium, si varietas causarum, si hæc turba, & barbaria forensis dat locum vel vitiosissimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omittemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur necessaria, sed animi libera quædam oblectatio, quàm diligenter, & quàm propè fastidiosè judi-

d cumulatus. *Pearce.*

74. *Sunt autem quidam ita naturæ mun.*] Quod in margine notatum habet Lambinus, est in Oxoniensi. *Sunt autem quidam ita in iisdem rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, ut.* Gron.

75. *Adest enim fere nemo, quin acutius, atque acrius vitia judicet, &c.*] Corrupta scriptura ab aliquo, qui pro *in dicente*, *judicet* legisset. Itaque vera est Venetorum codicum, quin *acutius atque acrius vitia in dicente quam recta videat*, cum quo congruit quodam modo, quod Horatius ait:

Discit enim citius, meminitque libentius illud,
Quod quis deridet, quam quod probat & veneratur. Camerar.

76. *C. Cœlio, æquali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam.*] Si attendas, est, quod sane offendit. Cur enim non inversa oratione continuavit, quæ jungi oportebat, *C. Cœlio, æquali meo, homini novo, magno honori fuisse, ill.?* ut mox dicit *æqualem meum, Q. Varium, vastum hominem atque fœdum.* Nec tamen hæc sic diu ab viris doctis composita moverem, nisi observarem in MS. Oxoniensi exstare *magno honori fuisse omnino illam ipsam*, quod ego quidem pro verissimo amplector, & hominem novum ab hoc vetusto repellerem. *Gron.*

judicamus? Nullæ enim lites, neque controversiæ sunt, quæ cogant homines, sicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti.

119 Est igitur oratori diligenter providendum, non uti illis satisfaciat, quibus necesse est: sed ut iis admirabilis esse videatur, quibus liberè liceat judicare. Ac, si quæritis, planè, quid sentiam, enuntiabo apud homines familiarissimos, quod adhuc semper tacui, & tacendum putavi. Mihi etiam quique optime dicunt, quique id facillimè, atque ornatissimè facere possunt, tamen, nisi timidè ad dicendum accedunt, & in ordienda oratione perturbantur, pænè impudentes videntur, tametsi id accidere non potest.

120 Ut enim quisque optimè dicit, ita maximè dicendi difficultatem, variósque eventus orationis, exspectationem-
P. XCV. que hominum pertimescit. Qui verò nihil potest dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere, atque edere, is mihi, etiamsi commovetur in dicendo, tamen impudens videtur. Non enim pudendo, sed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus.

121 Quem verò non pudet (id quod in plerisque video) hunc ego non reprehensione solùm, sed etiam pœna dignum puto. Equidem & in vobis animadvertere soleo, & in me ipso sæpissimè experior, ut exalbescam in principiis dicendi, & tota mente atque omnibus artubus contremiscam. Adolescentulus verò sic initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quòd continuò consilium dimiserit, simulac me fractum, ac debili-
122 tatum metu [e] viderit. Hic omnes assensi, significare inter
[e] vidit. *MS.* sese, & colloqui cœperunt. fuit enim mirificus quidam in Crasso pudor, qui tamen [77] non modò non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.

XXVII. Tum Antonius; Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Crasse, & te, & ceteros summos oratores, quamquam tibi par, mea sententia, nemo umquam fuit,
123 in dicendi exordio permoveri. Cujus quidem rei cùm caussam quærerem, quidnam esset, cur, ut in quoque oratore plu-

77. *Non modò non obesset.*] Palat. pr. ac sec. item Pith. non agnoscunt illud *non modo.* Memmiani vero alterum *non* respuunt. & vero utraque lectio habet quo se defendat; videaturque *non modò* adjectum à librariis. *Grut.* Ad Palatinos & Pithœanum accedit Oxoniensis. *Gronov.*

78. *Cujus*

plurimum esset, ita maximè is pertimesceret, has causas inveniebam duas: Unam, quod intelligerent iis, quos usus ac natura docuisset, nonnumquam summis oratoribus non satis ex sententia [f] eventum dicendi procedere. ita non injuria, quotiescumque dicerent, id, quod aliquando posset accidere, ne [g] tum accideret, timere.

f Guliel. de la. event. dicendi.
g tum illud ipsum Lamb. illo ipso MS. Gron.

Altera est hæc, de qua queri sæpe soleo; [h] ceterarum homines artium spectati, & probati, si quando aliquid minus bene fecerunt, quàm solent, aut noluisse, aut valetudine impediti non potuisse consequi, id quod scirent, putantur. Noluit, inquiunt, hodie agere Roscius; aut, Crudior fuit. 124

h quod cet MS.

Oratoris peccatum, si quod est animadversum, stultitiæ peccatum videtur. Stultitia autem excusationem non habet: quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quòd ita maluerit, stultus fuisse. Quo etiam gravius judicium in dicendo subimus. Quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur: &, qui semel in gestu peccavit, non continuò existimatur nescire gestum; [78] cujus autem in dicendo aliquid reprehensum est, aut æterna in eo, aut certe diuturna valet opinio tarditatis. 125

XXVIII. Illud verò, quòd à te dictum est, esse permulta, quæ orator, nisi à natura haberet, non multùm à magistro adjuvaretur; [79] valde tibi assentior, inque eo vel maximè probavi summum illum doctorem, Alabandensem Apollonium, qui cum mercede doceret, tamen non patiebatur, eos, quos judicabat non posse oratores eva- 126

78. *Cujus autem in dicendo aliquid reprehensum est.*] MS. Oxon. *qui autem in dicendo quid reprehensus est.* Gron.

79. *Valde tibi assentior.*] Id est assensu & mea sententia confirmo, inque ea re vel maximè probavi summum illum doctorem & rhetoricæ magistrum Apollonium, non illum Molonem, sed Alabandensem, ex illustri civitate Cariæ Alabanda: qui quum rhetoricæ studiosos mercede & pretio doceret, tamen non patiebatur eos, quos judicabat non posse oratores evadere, naturæ bonis destitutos, operam apud sese perdere: dimittebatque, & ad quamcunque artem putabat esse aptum eum qui ad se venisset, ad eam impellere atque hortari solebat. Videbat nimirum alios aliis artibus aptiores, nec ignorabat, sequendam esse naturam ducem, quam si furca (inquit Horatius) expellas, tamen usque recurret. Quod si natura in contrarium flecti posset, tamen quia perquàm difficile esset illi repugnare, expediret magis eam sequentem in arte apta primas habere, quàm repugnantem in alia ultimo ordine censeri. At nihil audendum est invita Minerva. Strebæus.

 10. Ab

F.B. evadere, operam apud sese perdere, dimittebatque: & [80] ad quamcumque artem putabat esse aptum, ad eam impellere atque hortari solebat.

127 Satis est enim ceteris artificiis percipiendis, tantummodò similem esse hominis; & id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, si quis fortè sit tardior, posse percipere animo, & memoria custodire. non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non possumus fingere, facies, vultus, sonus.

128 In oratore autem acumen dialecticorum, sententiæ philosophorum, verba propè poëtarum, memoria jurisconsultorum, vox tragœdorum, gestus pænè summorum actorum est requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri potest. quæ enim singularum rerum artifices singula si mediocriter adepti sunt, probantur, ea, nisi omnia summa sunt in oratore, probari non [i] possunt.

i potest. *MS.*

129 Tum Crassus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam tenui, & levi, quanto plus adhibeatur diligentiæ, quàm in hac re, quam constat esse maximam. Sæpe enim soleo audire Roscium, cùm ita dicat, se adhuc reperire discipulum, quem quidem probaret, potuisse neminem: non quò non essent quidam probabiles, sed quia, si aliquid modò esset vitii, id ferre ipse non posset. Nihil est enim tam insigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ stabile, quàm id, in quo aliquid offenderis.

130 Itaque ut ad hanc similitudinem hujus histrionis, oratoriam laudem dirigamus, videtisne, quàm nihil ab eo, nisi perfectè, nihil nisi cum summa venustate fiat? nihil nisi ita, ut deceat, & uti omnes moveat, atque delectet? Itaque hoc jamdiu est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in [k] suo genere Roscius diceretur. Hanc ego absolutionem, perfectionemque in oratore desiderans, à qua ipse longè absum, facio impudenter. mihi enim volo ignosci, ceteris ipse non ignosco. Nam qui non potest, qui vitiose facit, quem denique non decet, hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere possit, detrudendum puto.

k eo *Lamb.*

XXIX. Num

80. *Ad quamcunque artem.*] Ita Pall. posteriores. priores enim, *quamque.* P. Manutius & Lambinus maluerunt, *ad quam quemque artem*, quomodo & antiquissima editio, sed minus placet. *Gruterus.*

81. *Scri-*

XXIX. NUM TU IGITUR, inquit Sulpicius, me, aut hunc Cottam, jus civile, aut rem militarem jubes discere? nam quis ad ista summa, atque in omni genere perfecta potest pervenire? Tum ille, Ego verò, inquit, quòd in vobis egregiam quandam, ac præclaram indolem ad dicendum esse cognovi, idcirco hæc exposui omnia: nec magis ad eos deterrendos, qui non possent, quàm ad vos, qui possetis, exacuendos accommodavi orationem meam: & quanquam in utroque vestrûm summum esse ingenium studiumque perspexi, tamen hæc, quæ sunt in specie posita, de quibus plura fortasse dixi, quàm solent Græci dicere, in te, Sulpici, divina sunt. 131

Ego enim neminem, nec motu corporis, neque ipso habitu, atque forma aptiorem, nec voce pleniorem, aut suaviorem mihi videor audisse; quæ, quibus à natura minora data sunt, tamen illud assequi possunt, ut iis, quæ habeant, modicè & scienter utantur, & ut ne dedeceat. Id enim est maximè vitandum, & de hoc uno minimè est facile præcipere, non mihi modò, qui sicut unus paterfamilias, his de rebus loquor, sed etiam ipsi illi Roscio, quem sæpe audio dicere, caput esse artis, decere: quod tamen unum id esse, quod tradi arte non possit. 132 P. XCVI.

Sed, si placet, sermonem aliò transferamus, & nostro more aliquando, non rhetorico, loquamur. Minimè verò, inquit Cotta. nunc enim te jam exoremus necesse est, quoniam retines nos in hoc studio, nec ad aliam dimittis artem, ut nobis explices, quidquid est istud, quod tu in dicendo potes. neque enim sumus nimis avidi: ista tua mediocri eloquentia contenti sumus, idque ex te quærimus (ut ne plus nos assequamur, quàm quantulum tu in dicendo assecutus es) quoniam, quæ à natura expetenda sunt, ea dicis non nimis deesse nobis, quid præterea esse assumendum putes? 133

XXX. TUM CRASSUS arridens, Quid censes, inquit, Cotta, nisi studium, & ardorem quendam amoris? sine quo cùm in vita nihil quidquam egregium, tum certè hoc, quod tu expetis, nemo umquam assequetur. Neque verò vos ad eam rem video esse cohortandos: quos, cùm mihi quoque sitis molesti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. 134

Sed profectò studia nihil prosunt perveniendi aliquò, nisi illud, quod eo, quò intendas, ferat, deducatque, cognoris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imposui- 135

tis, neque ex me de oratoris arte, sed de hac mea, quantulacumque est, facultate quæritis, exponam vobis quandam, l non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem rationem consuetudinis meæ, qua quondam solitus sum uti, cùm mihi in isto studio versari adolescenti licebat.

ion quan- m. *Lamb.*

136 Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! quod enim neque precibus umquam, nec insidiando, nec speculando assequi potui, ut, quid Crassus ageret, meditandi, aut dicendi caussa, non modò videre mihi, sed ex ejus [81] scriptore, & lectore Diphilo suspicari liceret; id spero nos esse adeptos, omniaque jam ex ipso, quæ diu cupimus, cogituros.

137 XXXI. TUM CRASSUS, Atqui arbitror, Sulpici, cùm audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixero, quàm existimaturum, tum, cùm ea audire cupiebas, caussam, cur cuperes, non fuisse. Nihil enim dicam reconditum, nihil exspectatione vestra dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod est homine ingenuo, liberaliterque educato dignum, non negabo me ista omnium communia & contrita præcepta didicisse:

P. B.

138 Primùm, oratoris officium esse, dicere ad persuadendum accommodatè: deinde esse omnem orationem aut de infinitæ rei quæstione, sine designatione personarum, & temporum; aut de re certis in personis, ac temporibus locata.

139 In utraque autem re quidquid in controversiam veniat, in eo quæri solere, aut factumne sit, aut, si est factum, quale sit, aut etiam quo nomine vocetur, aut, quod nonnulli addunt, rectene factum esse videatur.

140 Exsistere autem controversias etiam ex scripti interpretatione, in quo aut ambiguè quid sit scriptum, aut contrariè, aut ita, ut à sententia m scriptum dissideat: his autem omnibus partibus subjecta quædam esse argumenta propria.

ı scriptu- ı. *Leon.*

141 Sed caussarum, quæ sint à communi quæstione sejunctæ,

par-

81. *Scriptore, & lectore Diphilo.*] Qui scilicet solebat è dictantis ore excipere orationem aliquam recens elaboratam, quam scripto mandaret, ac postea prælegeret, si quid esset perperam positum, aut mutandum, aut delendum, &c. Vocabantur tales servi, vocabulo Græco satis noto, Anagnostæ, ut hoc ipso Ciceronis loco aliisque adductis confirmat Scheff. in Lib. de Stylo cap. VII. §. 4. Videndus quoque A. Buchnerus ad Epist. Fam. lib. V. ep. 9. *Verburg.*

82. *Cùm*

partim in judiciis versari, partim in deliberationibus: esse etiam genus tertium, quod in laudandis, aut vituperandis hominibus poneretur: certosque esse locos, quibus in judiciis uteremur, in quibus æquitas [n] quæritur: alios [o] in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus consilium daremus: alios item [p] in laudationibus, in quibus ad personarum dignitatem omnia referrentur.

n quæreretur, *Pearce.* o quibus in. *Lamb.* p quibus in. *Lamb.*

142 Cumque esset omnis oratoris vis, ac facultas in quinque partes distributa, ut deberet reperire primùm, quid diceret: deinde inventa non solùm ordine, sed etiam momento quodam, atque judicio [q] dispensare, atque componere: tum ea denique vestire, atque ornare oratione: pòst memoria sepire: ad extremum agere cum dignitate & venustate.

q *alii* disponere.

143 Etiam illa cognoram, & acceperam, antè quàm de re diceremus, initio conciliandos eorum esse animos, qui audirent: deinde rem demonstrandam: postea controversiam constituendam: tum id, quod nos intenderemus, confirmandum: pòst, quæ contrà dicerentur, refellenda: extrema autem oratione ea, quæ pro nobis essent amplificanda & augenda; quæque essent pro adversariis, infirmanda atque frangenda.

144 XXXII. AUDIERAM etiam quæ de orationis ipsius ornamentis traderentur, in qua præcipitur primùm, ut purè, & Latinè loquamur: deinde ut planè & dilucidè: tum ut ornatè: post ad rerum dignitatem aptè, & quasi decorè: singularumque rerum præcepta cognoram.

145 Quinetiam, quæ maximè propria essent naturæ, tamen his ipsis artem adhiberi videram. nam de actione, & de memoria quædam brevia, sed magna cum exercitatione præcepta gustaram. In his enim ferè rebus omnis istorum artificum doctrina versatur, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar. habet enim quædam quasi ad commonendum oratorem, quò quidque referat, & quò intuens, ab eo, quodcumque sibi proposuerit, minùs aberret.

146 Verùm ego hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea secuti oratores, eloquentiæ laudem sint adepti, sed, quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse, atque [r] id egisse. sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum: quod tamen, ut antè dixi, non ejicio. Est enim etiamsi minùs necessarium ad benè dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale.

P. XCVII.

r in artem redegisse. *Lamb.*

147 [f] Ea exercitatio [t] quædam suscipienda vobis est: quamquam vos quidem jampridem estis in cursu: sed iis, qui ingrediuntur in [v] stadium, quique ea, quæ agenda sunt in foro, tamquam in acie, possunt etiam nunc exercitatione quasi ludicra prædiscere, ac meditari.

148 Hanc ipsam, inquit Sulpicius, nosse volumus: attamen ista, quæ abs te breviter de arte decursa sunt, audire cupimus, quamquam sunt nobis quoque non inaudita. Verùm illa mox: nunc de ipsa exercitatione quid sentias, quærimus.

149 XXXIII. EQUIDEM probo ista, Crassus inquit, quæ vos facere soletis, ut, causa aliqua posita consimili causarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quàm maximè ad veritatem accommodatè: sed plerique in hoc vocem modò, neque eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur. in quo fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, ut dicant, efficere solere.

150 Verè enim etiam illud dicitur, PERVERSE DICERE, HOMINES, PERVERSE DICENDO, FACILLIME CONSEQUI. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, etsi utile est, etiam subitò sæpe dicere, tamen illud utilius, sumto spatio ad cogitandum, paratiùs, atque accuratiùs dicere. Caput autem est, quod (ut [x] verè dicam) minimè facimus (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quàm plurimùm scribere. STILUS OPTIMUS, ET PRÆSTANTISSIMUS DICENDI EFFECTOR, AC MAGISTER: neque injuria. nam si subitam & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facilè vincit; hanc ipsam profectò assidua, ac diligens scriptura superabit.

151 Omnes enim sive artis sunt loci, sive ingenii cujusdam atque prudentiæ, qui modò insunt in ea re, de qua scribimus, anquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus ostendunt se & occurrunt; omnesque sententiæ, verbaque omnia, quæ sunt cujusque generis maximè illustria, sub acumen stili subeant, & succedant necesse est: tum ipsa collocatio, conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poëtico, sed quodam oratorio numero, & modo.

152 Hæc sunt, quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt, neque ea quisquam, [y] nisi diu, multumque scriptitarit, etiam si vehementissimè se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur: & qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam

[f] Ejus. *Manut.*
[t] *alii* quidem.
[v] *alii* studium.
[x] verum *MS.*
[y] nisi, qui diu. *Lamb.*

etiam subitò si dicat, tamen illa, quæ dicantur, similia scriptorum esse videantur; atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cùm ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. P. B.

Ut concitato navigio, [82] cùm remiges [z] inhibuerunt, 153 retinet tamen ipsa navis motum, & cursum suum, intermisso impetu, pulsuque remorum: sic in oratione perpetua, cùm scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine & vi concitata.

z sustinuerunt Lambin. Pearce.

XXXIV. IN QUOTIDIANIS autem [a] cogitationibus equidem 154 mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maximè, qua C. Carbonem nostrum illum inimicum solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quàm maximè gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maximè possem lectis pronuntiarem. sed pòst animadverti, hoc esse in hoc vitii, quòd ea verba, quæ maximè cujusque rei propria, quæque essent ornatissima atque optima, occupasset, aut Ennius, si ad ejus versus me exercerem, aut Gracchus, si ejus orationem mihi fortè proposuissem. ita, si iisdem verbis uterer, nihil prodesse; si aliis, etiam obesse, cùm minus idoneis uti consuescerem.

a commentationibus. Manut.

Postea mihi placuit, eoque sum usus adolescens, ut summorum 155 oratorum Græcas orationes explicarem. quibus lectis hoc assequebar, ut, cùm ea, quæ legerem Græcè, Latinè redderem, non solùm optimis verbis uterer, & tamen usitatis, sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ nova nostris essent, dummodò essent idonea.

Jam

82. *Cùm remiges sustinuerunt.*] Sic esse legendum licet intelligere cùm ex hoc ipso loco., tum ex illo, qui est lib. XIII. epist. ad Attic. inter se comparatis, *retinet* (inquit) *ipsa navis motum & cursum suum, intermisso impetu, cùm remiges sustinuerunt, sed alio modo remigant*, ut ait in epistola illa ad Attic. ibi. INHIBERE *illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementissimè displicet*, &c. volebat scilicet Atticus XIII. 21. legi hoc loco, *inhibuerunt*: idque probarat initio M. Tullius. pòst, cùm ad villam suam navi appulsa didicisset, remiges, cùm inhibere essent jussi, non sustinere remos, sed alio modo remigare, à sententia posteriore, cujus erat auctor Atticus, destitit & in priore mansit, atque ad Atticum scripsit XIII. 21. se ita velle esse in libro, nempe quemadmodum fuit. Atque hæc cùm primus animadvertisset Jo. Passeratius, mecum communicavit: ego probavi, scripserat autem M. Tullius primo, *sustinuerunt*, non, *inhibuerunt*. Lamb.

156 Jam vocis, & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguæ motus, & exercitationes, non tam artis indigent, quàm laboris: quibus in rebus habenda est ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus esse. Intuendi nobis sunt non solùm oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus.

157 Exercenda est etiam memoria, ediscendis ad verbum quàm plurimis & nostris scriptis, & alienis. Atque in ea exercitatione non sanè mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio est ex hac domestica exercitatione, & umbratili, medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, [b] atque aciem forensem. subeundus usus omnium, & periclitandæ vires ingenii; & illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est.

b atque in. Pearce.

158 Legendi etiam poëtæ, [c] cognoscenda historia, omnium bonarum artium scriptores ac doctores & legendi & pervolutandi, & exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; disputandumque de omni re in contrarias partes, &, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, [83] eliciendum atque dicendum.

c MS. Gron. cognoscendæ historiæ.

159 Perdiscendum jus civile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina reipublicæ, jura sociorum, fœdera, pactiones, causa imperii cognoscenda est: libandus etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos: quo, tanquam sale, perspergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ sentiebam, quæ fortasse, quemcumque patremfamiliâs arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus respondisset.

P. XCVIII.

160 XXXV. HÆC CÙM Crassus dixisset; silentium est consecutum. Sed quamquam satis iis, qui aderant, ad id, quod erat propositum, dictum videbatur, tamen sentiebant celeriùs esse multo, quàm ipsi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid est, Cotta? inquit, quid tacetis? [d] nihilne vobis in mentem venit, quod præterea à Crasso requiratis?

d & nihilne MS. Gron.

Im-

83. *Eliciendum atque dicendum. Perdiscendum jus.*] Pal. sext. & oct. *atque discendum jus.* tert. quint. sept. *eliciendum atque perdiscendum jus &c.* Pall. pr. & sec. item Pith. & Mem. non migrant à vulgato, quàm quod præferunt *eligendum*. Grut.

84. De-

Immò id mehercule, inquit, ipsum attendo. tantus enim 161
cursus verborum fuit, & sic evolavit oratio, ut ejus vim, atque incitationem adspexerim; vestigia, ingressumque vix viderim: & tamquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, non explicata veste, neque proposito argento, neque tabulis, & signis propalàm collocatis, sed his omnibus multis, magnificisque rebus [e] constructis, ac reconditis. Sic modò in oratione Crassi divitias, atque ornamenta ejus ingenii per quædam involucra, atque integumenta perspexi; sed ea cùm contemplari cuperem, vix [f] aspiciendi potestas fuit. ita neque hoc possum dicere, me omnino ignorare, quid possideat, neque planè nosse, ac vidisse.

e constrictis. *Lamb.*

f introvidisse. *Guliel.* invidisse. *Grut.*

Quin tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod faceres, 162
si in aliquam [84] domum plenam ornamentorum [g] villamque venisses. Si ea seposita, ut dicis, essent, [85] tuque valde spectandi cupidus esses; non dubitares rogare dominum, ut proferri juberet, præsertim si [h] esset familiaris: similiter nunc [i] petis à Crasso, ut eam copiam ornamentorum suorum, quam constructam uno in loco, quasi per transennam [k] prætereuntes strictim aspeximus, in lucem proferat, & suo quidque [l] loco collocet.

g vel in villam. *Leon.*

h esses *alii.*

i petes *alii.*

k navem prætereuntem. *MS.*

l in loco *Pearce.*

Ego verò, inquit Cotta, à te peto, Scævola (me enim, & 163
hunc Sulpicium impedit pudor ab homine omnium gravissimo, qui genus hujusmodi disputationis semper contemserit, hæc, quæ isti forsitan puerorum elementa videantur, exqui-

84. *Domum plenam ornamentorum villamque.*] Est à Pal. pr. nam editio prima *vel villam.* sequentes *illam*, sed male. omnes enim scripti *ullam* aut *villam.* Grut. Equidem non dubitandum, quin hic legatur aliter ac Cicero conceperit, patet ex hac testatione Gruteri. Patet quoque ex MS. Oxon. qui habet *plenam & ornamentorum villam.* Sed ita, ut & literas copulativæ & primam vocis postremæ subnotaverit punctis, velut insititias. Et recte. Quidni enim integerrima oratio sit, *domum, plenam ornamentorum illam*, ut edidit Lambinus? præsertim Ciceroni, ita frequenter ludenti in ista vocula, & velut δεικτικὸν apponenti, ut in principio Sextianæ. *Habet inimicum C. Marium, sextum jam illum consulatum gerentem.* Quod si *villam* omitti non placet, putarim fuisse *domum, plenam ornamentorum, villamve venisses.* Sed unum & prius sufficit. *Gronov.*

85. *Tuque valde spectandi cupidus esses.*] MS. *tu, qui valde*, quod sane præferrem, quum videatur hæc quoque in pravum mutatio contigisse ab eadem origine, de qua egimus lib. IV. ad Herenn. 14. *Idem*,

86. Sed

exquirere.) [86] sed tu hoc nobis da, Scævola, & perfice, ut Crassus hæc, quæ coarctavit, & perangustè refersit in oratione sua, dilatet nobis, atque explicet.

164 Ego mehercule, inquit Mucius, antea vestra magis hoc causa volebam, quàm mea. Neque enim [m] tantopere hanc à Crasso disputationem desiderabam, [n] quantopere ejus in causis oratione delector: nunc verò, Crasse, mea quoque etiam causa rogo, ut quoniam tantum habemus otii, quantum jamdiu nobis non contingit, ne graveris exædificare id opus, quod instituisti. Formam enim totius negotii opinione majorem, melioremque video; quam vehementer probo.

165 XXXVI. ENIMVERÒ, inquit Crassus, mirari satis non queo, etiam te hæc, Scævola, desiderare, quæ neque ego teneo, uti ii, qui docent; neque sunt ejus generis, ut, si optimè tenerem, digna essent ista sapientia, ac tuis auribus. [o] An tu, inquit ille, si de istis communibus, & [p] pervagatis vix huic ætati audiendum putas, etiamne illa negligére possumus, quæ tu oratori cognoscenda esse dixisti, [87] de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur, & reprimerentur, de historia, de antiquitate, de administratione reipublicæ, denique de nostro ipso jure civili? [88] hanc enim ego omnem scientiam, & copiam rerum in tua prudentia sciebam inesse: in oratoris verò instrumento tam lautam supellectilem numquam videram.

m tanto opere *MS. Grut*, n quanto opere. *idem*.

P. B.

o Ain'tu. *Lamb.* Quin tu. *MSS. Grut.* p pervulgatis. *alii.*

166 Potes igitur, inquit Crassus, ([89] ut alia omittam innumerabilia, & immensa, & ad ipsum tuum jus civile veniam) oratores putare eos, quos multas horas exspectavit, cùm in cam-

86. *Sed tu hoc nobis da, Scævola, & perfice &c.*] Pal. pr. ac sec. item Mem. & Pith. *sed tu hanc nobis veniam Scævola perfice &c.* neque displicet. sic & supra cap. 21. *date nobis hanc veniam, ut ea quæ sentitis &c.* Gruter.

87. *De naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur & reprimerentur.*] Pro istis omnibus solum est in Memmiano & Palat. pr. ac sec. *de naturis, quo modo hominum mentes & incitarentur & reprimerentur*, & forsan cetera sunt à librariis. *Idem.*

88. *Hanc enim ego omnem &c.*] Sic ferè Pall. at enim Mem. *hanc ego an omnem &c.* forte, *hanc ego ante omnem*, inquit Gulielmius. Est in Pal. octavo, *hanc enim ego meam omnem &c.* Idem.

89. *Ut alia omittam innumerabilia, . . & ad ipsum.*] Ita duo Pall. primi, & unus Memmianus. nam alter & Pith. *ut ad ipsum*. recepta lectio, *ut alia omittam quæ innum. & ut ad ipsum.* Idem.

90. Tute-

campum properaret & ridens, & stomachans Scævola, cùm Hypsæus maxima voce, plurimis verbis à M. Crasso prætore contenderet, ut ei, quem defendebat, causa cadere liceret: Cn. autem Octavius, homo consularis, non minus longa oratione recusaret, ne adversarius causa caderet, ac ne is, pro quo ipse diceret, turpi [90] tutelæ judicio, atque omni molestia, stultitia adversarii, liberaretur?

[91] Ego verò istos, inquit, (memini enim mihi narrare 167
Mucium) non modò oratoris nomine, sed ne foro [q] quidem q vix qui-
dignos putarim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Cras- dem. alii.
sus, eloquentia, neque dicendi ratio, aut copia, sed juris
civilis [r] prudentia; quòd alter plus, lege agendo, petebat, r scientia
quàm quantum lex in XII. tabulis permiserat; quod cùm MSS.
impetrasset causa caderet: alter iniquum putabat plus secum agi, quàm quod erat in actione; neque intelligebat, si ita esset actum, litem adversarium perditurum.

XXXVII. QUID? HIS paucis diebus, nonne, no- 168
bis in tribunali Q. Pompeii, prætoris urbani, familiaris nostri, sedentibus, homo ex numero disertorum postulabat,

90. *Tutelæ judicio.*] *Judicium tutelæ* dicitur, quo tutor malè administratæ tutelæ à pupillo pupillave reus est. hoc judicium turpe esse nemo dubitabit, qui tutorem quasi alterum patrem in pupilli res irruere impium duxerit. Cicero pro Roscio Comœdo: *Si quæ enim sunt privata judicia summæ existimationis, & penè dicam capitis, tria hæc sunt, fiducia, tutelæ, societatis. æquè perfidiosum & nefarium est fidem frangere, quæ continet vitam: & pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit: & socium fallere, qui se in negotio conjunxit.* Ulp. Pand. lib. XXVI. de Suspectis tutoribus. Sciendum est itaque suspecti crimen ex lege XII. Tab. descendere. Idem ibidem. Si quis de plebejis ob facta atrociora in tutela admissa fuerit apud prætorem accusatus, remittitur ad præfectum urbis graviter puniendus. vide totam legem. *Damnatus judicio tutelæ*, pupillo summam persolvere cogebatur, & lege duodecim tabularum aliquid ultrà pendere mulctæ nomine. Quod si pupillus aut orator ejus à tutore plus petisset, quàm deberi lege probare posset, causa cadebat, id est, causam suam amittebat. *Strebæus.*

91. *Ego vero istos, inquit, (memini &c.*] Mirum est in solo (nam nihil tale de aliis testantur docti) codice Oxoniensi legi *Ego vero istos non puto. Memini enim mihi narr. Muc. non modo oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos vix putari.* Quod ut sane ferri potest; tamen ne videar uni nimium committere, id certe hinc quoque colligi debet τὸ *vix* ab omnibus MSS. retentum nequire expelli, & inde mihi hanc conjecturam subjectam fateor, *Ego vero istos, inquit, (memini enim mihi narrare Mucium, non modo oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos) vix putarim.* GRONOV.

92. Vi

bat, 92 ut illi, unde peteretur, vetus atque usita daretur, Cujus pecuniæ dies fuisset petitoris causa comparatum esse non intelligebat: infitiator probasset judici, ante petitam esse p quàm esset cœpta deberi, petitor rursus cùm petere ceptione excluderetur, Quod ea res 94 in cium antea venisset.

ſ alii ac MSS. ne except.

169 Quid ergo hoc fieri turpius, aut dici potest, q qui hanc personam susceperit, ut amicorum cont causasque tueatur, laborantibus succurrat, ægri tur, afflictos excitet; hunc in minimis tenu rebus ita labi, ut aliis miserandus, aliis irridendu deatur?

170 Equidem propinquum nostrum 95 P. Crassum ill tem, t cùm multis aliis v rebus elegantem homi ornatum, x præcipue in hoc ferendum & laudan to; 96 quòd, cùm P. Scævola frater esset, soliti

t & Pearce. v in. id. x & præc. i.h. esset. id.

92. *Ut illi, unde peteretur.*] Iidem libri *illud: statim* et *tus atque usitata exceptio daretur*, habet Pith. *proventus at dar.* Mem. & Pal. pr. *tempus atque exceptio daretur.* Tos. *exemptio daretur.* Explicat locum istum Hotomannus tit. ptionibus in Institutionibus Justinianeis. item eod. loci *Grut.*

93. *Nec exceptione excluderetur, quòd ea res &c.*] Videtur non cum negatione, *antea non venisset*, sed detracta *antea venisset:* quomodo scriptum esse in uno codice m psit ad me vir doctissimus, & humaniss. Michael Br enim erat exceptio, qua utebatur interdum is, unde NI EA RES JAM ANTEA IN JUDICIUM VENIT. ptio hac rursum exceptione repellebatur: rectè excipe RES A TE PETITA ESSET, CUJUS REI DIES F *seu* VENISSET. licet tamen lectionem receptam tueri ligamus, verba esse Crassi, non petitoris. *Lambin.*

94. *In judicium antea venisset.*] Vulgata intruserat n sed abest omnino à Pall. duobus, item Memm. & Pith Hotomanus lib. VIII. observ. cap. 3. *Grut.*

95. *P. Crassum illum divitem.*] Duo Crassi fuere perqu P. & M. Publius, de quo hic agitur, quum Aristonicus menis filius Asiam occupasset, adversus eum consul, q Pontifex Maximus esset, quod nunquam antea factum tra Italiam profectus, prælio victus & interemptus est. sus à Sempronio Asellione & plerisque aliis historici quinque habuisse rerum bonarum maxima & præcipua: set ditissimus, quod nobilissimus, quòd eloquentissim jurisconsultissimus, quòd Pontif. Max. auctor Gellius. res Plutarchus memoriæ tradidit. *Strebæus.*

96. *Quod, cum P. Scævola frater esset.*] Sic quidem etia

sæpe dicere, neque illum in jure civili satis illi arti facere posse, nisi dicendi copiam assumsisset: (quod quidem hic, qui mecum Cos. fuit, filius ejus est consecutus:) neque se antè causas amicorum tractare, atque agere cœpisse, quàm jus civile didicisset. P. XCIX.

Quid verò ille M. Cato? nonne & eloquentia tanta fuit, 171
y quantam illa tempora, atque illa ætas in hac civitate z ferre a maximam potuit, & juris civilis omnium peritissimus? Verecundiùs hac de re jamdudum loquor, quòd adest vir in dicendo summus, quem ego unum oratorem maximè admiror: 97 sed tamen idem hoc semper jus civile contemsit. Verùm, quoniam sententiæ, atque opinionis meæ voluistis esse participes, nihil occultabo, & quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re sentiam. 172

y quanti MSS. z efferre. Guliel. a maxime. MSS.

XXXVIII. ANTONII incredibilis quædam, & propè singularis, & divina vis ingenii videtur, etiamsi hac scientia juris nudata sit, 98 b posse facilè ceteris armis prudentiæ causas tueri, atque defendere. quamobrem hic nobis sit exceptus: ceteros verò non dubitabo primùm inertiæ condemnare sententia mea, pòst etiam impudentiæ. Nam volitare in foro, hærere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate ac jure certetur, jactare se in causis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, 99 testamentorum ruptorum, ceterarumque rerum 173

b alii posse se.

& Pith. ac Mem. sed reliqui, *Scævola*, præter Pal. sec. in quo tantum, *quod cum P. Scævola esset.* adeo ut non videatur negligendus Tosani collegii liber, in quo, ut monuit Suffridus noster, *quod cum P. Scævola superesset &c.* de quo consulatur Gulielmius libro II. verisimilium cap. 4. *Grut.*

97. *Sed tamen idem hoc semper jus &c.*] Legendum potius arbitrabatur *hic* Gulielmius, quam ut contra mss. transponeremus cum Lambino, *idem semper hoc jus.* Idem.

98. *Posse facile ceteris.*] Hæc est lectio plana & sensûs evidentis. Veneti habent *posse se facile.* Quo quidem modo fit paullo intricatior. Nam intelligemus tum quod Antonius videatur sibi posse se facilè ceteris armis prudentiæ causam tueri, quod tamen haud scio, an Cicero nequaquam voluerit. Si etiam *per se* legatur, omnia expedita fuerint. Sed cum scriptura primo loco commemorata commoda sit, cur aliam persequamur nullam esse causam puto. *Camerar.*

99. *Testamentorum ruptorum.*] Delevi quod sequebatur in vulgatis, *aut ratorum*, quod non extaret in Mem. aut Pith. solumque habe-

rum innumerabilium jura versentur; cùm omninò, quid suum, quid alienum: [c] quare [d] denique civis, [e] an peregrinus: servus, [f] an liber quispiam sit, ignoret, [100] insignis est imprudentiæ.

c quare delet Lamb.
d demum MSS.
e aut Pearce.
f aut id.

174 Illa verò deridenda arrogantia est, in minoribus navigiis rudem esse se confiteri; quinqueremes, aut etiam majores, gubernare didicisse. Tu mihi cùm in circulo decipiare adversarii stipulatiuncula; cùm obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam causam majorem committendam putem? citiùs hercule is, qui [1] duorum scalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit.

175 Quid si ne parvæ quidem causæ sunt, sed sæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili; quod tandem os est illius patroni, qui ad eas causas sine ulla scientia juris audet accedere? Quæ potuit igitur esse causa major, quàm illius militis?

haberet Pal. sec. *testamentorum raptorum.* primus verò ac Tosanus, alterque Memmii *testamentorum ruptorum aut raptorum*; ut appareat appositum à scribis pro lectione variante. *Grut.* Nihil verisimilius hinc occurrebat Nobilissimo Schelio, quam scripsisse Ciceronem *nuptiarum*, ut testatur ad dialogum de corrupta eloquent. *Gronov.*

100. *Insignis est impudentiæ.*] Hanc video lectionem adscitam fuisse ab omnibus fere editionibus, ut Stephanica Victorii, Wecheliana, omnibus Gothofredi, & Gruteriana, quæque sectam hujus deinceps sequi voluerunt; quum solæ Lambinianæ servaverint *imprudentiæ.* Non potest esse dubium, utra lectio verior sit, si modo quis attendat. Quum enim supra dixerit se nudaturum duo talium hominum vitia, inertiam & impudentiam, & quidem ita, ut impudentiam posteriorem diserte significet; quin etiam impudentiam clarissime deinde notet scribens, *quod tandem os est illius patroni* (quod etiam sedet in eo, dum vocat *deridendam arrogantiam*;) palam patet in nostro loco non taxari impudentiam, sed imprudentiam vel inertiam, atque adeo Lambinum sequi cogimur rejectis aliis, ut feci. Hæc autem velut principia præmittendo quum ingressus esset in causam, vertit negotium, & recordatus eorum quæ promiserat, exempla plurima colligit, ex quibus flagitiosum & impudentem probat primo, mox cap. 41. gravius ad inertiam transit. *Idem.*

1. *Duorum scalmorum naviculam.*] Scalmus, Græcè σκαλμὸς dicitur, est lignum teres circa quod alligantur remi. Navicula duorum scalmorum navigiolum est, quod vel duobus remis impelli potest. *Strebæus.* Gyraldus in libello de Navigiis ostendit scalmum non tantum esse lignum, ad quod remi alligantur, sed etiam eam partem in navi, qua remi effunduntur, unde apud veteres τρίσκαλμος & δικάσκαλμος, ac apud Vitruvium lib. 1. *Interscalmium.* Verburg.

2. Ap-

litis? de cujus morte, cùm domum falsus ab exercitu nuntius venisset, & pater ejus, re credita, testamentum mutasset; & quem ei visum esset, fecisset heredem; essetque ipse mortuus: res delata est ad centumviros, cùm miles domum revenisset, egissetque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius. g Nempe in ea causa quæsitum est de jure civili, possetne paternorum bonorum exheres esse filius, quem pater testamento neque heredem, neque exheredem scripsisset nominatim?

P. B. g Nempe; *glossema est* Grut.

XXXIX. QUID, QUA DE re inter Marcellos, & Claudios patricios centumviri judicarunt? cùm Marcelli ab liberti filio stirpe, Claudii patricii ejusdem nominis hereditatem, gente ad se rediisse dicerent, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis jure dicendum? 176

Quid quod item in centumvirali judicio certatum esse accepimus? qui Romam in exsilium venisset, cui Romæ exsulare jus esset, si se ad aliquem [2] quasi patronum applicavisset; intestatoque esset mortuus, nonne in ea causa jus applicationis, obscurum sanè, & ignotum, patefactum in judicio, atque illustratum est à patrono? 177

[3] Quid nuper, cùm ego C. Sergii Auratæ contra hunc nostrum Antonium judicio privato caussam defenderem; nonne omnis nostra in jure versata defensio est? Cùm enim h Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidisset, neque servire quandam earum ædium partem in mancipii lege dixisset; defendebamus, quidquid fuisset incommodi in mancipio, id si venditor scisset, neque declarasset, præstare debere. 178

h Varius *MS.* Gron.

Quo quidem in genere familiaris noster M. i Bucculejus, homo neque meo judicio stultus, & suo valde sapiens, & à juris studio non abhorrens, simili in re quodam modo nuper k erravit. Nam cùm ædes L. Fufio venderet, in mancipio 179

i *alii* Bubulcus.

k certavit *alii*.

2. *Quasi patronum applicavisset:*] Clientes veteres etiam adversus cognatos defendebant. vide Gell. 5. c. 13. Jus autem applicationis, de quo paulo post, id est jus succedendi clienti qui se ad nos applicuerit. *Goth.* Vide de *jure applicationis.* Turneb. XXIV. c. 32. MS. Oxon. *applicavisset.* Quæ forma quum sic exstet in 3. fam. 11. *ad Pompeii ductum applicaverunt*, pro Cluent. 16. *applicarat* & 24. *applicavit*, ac fine Inventionis 11. *implicatam*, etsi nec alterius desint exempla, libuit mihi fidem MSti codicis probare. *Gronov.*

3. *Quid nuper, cum ego C. Sergii Auratæ &c.*] Fusius hoc tractat exemplum Lib. III. De Offic. *Strebæus.*

cipio lumina, uti tum essent, ita recepit. Fusius autem, simulatque ædificari cœptum est in quadam parte urbis, quæ modò ex illis ædibus conspici posset, egit statim cum [l] Bucculeio, quòd, [4] cuicumque particulæ cœli officeretur, [m] quamvis esset procul, mutari lumina putabat.

180 Quid verò? clarissima [5] M? Curii causa, [6] M.que Coponii nuper apud centumviros, quo concursu hominum, qua exspectatione defensa est? cùm Q. Scævola, æqualis, & collega [n] meus, homo omnium & disciplina juris civilis eruditissimus, & ingenio, prudentiaque acutissimus, & oratione maximè limatus atque subtilis, atque, ut ego soleo dicere, juris peritorum eloquentissimus, eloquentium juris peritissimus, ex scripto testamentorum jura defenderet, [7] negaretque, nisi postumus, & natus, &, antequàm in

[l] *alii* Bubulco.

[m] ita, quamvis *Steph. Victorii.*

[n] ejus *MSS.*

4. *Cuicumque particula cœli officeretur, quamvis &c.*] Veneti ita: *Quod cuicunque particula cœli officeretur, quamvis esset procul, mutari lumina putabat.* Quæ mihi quidem cum minore offensione quam priora procedere videntur: hæc scriptura si veterum exemplorum est, nihil aliud quærendum existimo. Sed nos in vetustissima editione pro *ita*, *via* reperimus, & conjecturam sequentes illius scriptionis in eam opinionem devenimus, ut suspicaremur in archetypo fuisse *illa quamvis esset procul*, ut sensus sit de illa particula. *Camerar.* Editio prima interjecit *officeretur via*, quod & in aliquot Palatinis, sed syllaba minus; ii enim *officeret via.* Camerarius illud *via* mutabat in *illa*, ut applicaretur *particula.* at Pal. pr. habet *officeret*, *sua quamvis:* ut securissimum putarem adhærescere lectioni receptæ, quæ & remansit in pluribus Pal. *Gruter.*

5. *M? Curii.*] Mirifice negligentes hîc sunt editiones post Gruterum, in cujus editione quum clare satis exstet hæc scriptura, istæ tamen omnes *M. Curii*; nec minor desidia patet in Lambini exemplaribus ac Dionysii Gothofredi, præter illam anni 1660. Infr. 2, 23. *Gron.* Minus peritis veteris in scribendo consuetudinis nota literæ M. apposita possit videri interrogationis signum, sed punctulum est signum vocis abbreviatæ; superior notæ pars indicat non *Marcus* sed *Manius* esse legendum. Vide, si tanti est, Dausq. in Orthog. p. 197. Edit. Paris. 1677. *Verburg.*

6. *M.que Coponii.*] Ita Pall. posteriores. at pr. *M.que Ceii.* sec. & Mem. *M. que Copii.* Pith. *M. que Capi.* Memmianus alter chartaceus; *& M. Quinti Caponii.* Grut.

7. *Negaretque, nisi postumus, & natus a. i. s. t. v. &c.*] Veneti *veniret* & *hæredem eum esse non posse.* De priore in parvo discrimine pono utrum retineatur: quamvis nostra lectio mihi non improbetur. Posteriorem scripturam visum est annotare, cum suspicarer eam negationem non temere esse inculcatam, sed posse fieri, ut hæc vera lectio esset. Causa autem Curiana neminem fugit qualis fuerit. Cujus, ut apparet, in singulari quadam ipsius celebritate, mentionem Cicero sæpius facit: ut hoc loco, & in Topicis, & in

in suam tutelam [o]veniret, mortuus esset, [8]heredem eum esse posse, qui esset secundum postumum, & natum, & mortuum, heres institutus; [9]ego voluntatem defenderem; hac eum tum mente fuisse, qui testamentum fecisset, ut, si filius non esset, qui in tutelam veniret, M. Curius esset heres. Num destitit uterque nostrûm in ea causa, in auctoritatibus, in exemplis, in testamentorum formulis, hoc est, in medio jure civili versari?

o venisset. Pearce.

XL. OMITTO JAM plura exempla causarum amplissimarum, quæ sunt innumerabilia; capitis nostri sæpe potest accidere ut causæ versentur in jure. Etenim sic C. Mancinum, nobilissimum, atque optimum virum, ac consularem, cùm eum propter invidiam Numantini fœderis paterpatratus ex S. C. Numantinis dedidisset, eumque illi non recepissent, posteaque Mancinus domum revenisset, neque in senatum introire dubitasset; P. Rutilius, M. filius, tribunus plebis de senatu jussit educi. quòd eum civem negaret esse: quia memoria sic esset proditum, quem pater suus, aut populus vendidisset, aut paterpatratus dedidisset, ei nullum esse postliminium. 181 P. C.

182 Quam possumus reperire ex omnibus rebus civilibus causam, contentionemque majorem, quàm de ordine, de civi-

in Bruto. Atque secundum hæredem oppugnasse Scævolam satis constat, cum defenderet Coponium, ad quem ab intestato hæreditas pertineret. Quomodo ergo negavit hæredem esse non posse eum, qui substitutus esset, id est, dixit posse esse, contra quod ageret. Est igitur prior scriptura in simplicitate evidens, sed hæc Veneta fortasse eruditior, si tamen vera, & Græcissans, nam negavit non posse esse hæredem Curium Scævola, id est, Negando asseruit non posse illum hæredem esse. Notum enim Græcos geminare negationes in affirmandi significatione, ut: Πείσομαι γὰρ οὐ τοσοῦτον οὐδὲν, ὥστε μὴ οὐ καλῶς θανεῖν. Antigona. Et similes Varronis locutiones à Grammaticis exponuntur, ut *negat nescisse*, id est, clamat ignorare. Et Terent. Heaut: *Nam nescias ejus sit potestas posthac an unquam tibi.* Et de Natura Deor. lib. II. *Quod nescio, an ne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna.* Camerar.

8. *Heredem eum esse posse.*] Sic Pall. priores. nam posteriores inserta negativa *esse non posse*, quod ait Camerarius exstare in Victoriana, defendique posse ratione linguæ Græcæ, qua duæ negativæ affirmant. is videatur. *Grut.*

9. *Ego voluntatem defenderem &c.*] Antea legebatur *ego autem defenderem.* Plana quidem de his verbis res, sed conjectura ducor de vetustissima editionis scriptura veram lectionem fuisse: *Ego voluntatem defenderem, eum hac tum mente fuisse.* Camerar.

civitate, de libertate, de capite hominis consularis, præsertim cùm hæc non in crimine aliquo, quod ille posset infitiari, sed in civili jure consisteret? Similique in genere, inferiore ordine; siquis apud nos servisset ex populo fœderato, seseque liberasset, ac posteà domum revenisset; quæsitum est apud majores nostros, [10] num is ad suos postliminiò rediisset, & amisisset hanc civitatem.

183 Quid? de libertate, quo judicium gravius esse nullum potest; nonne ex jure civili potest esse contentio, cùm quæritur, is, qui domini voluntate census sit, [11] continuone an ubi lustrum conditum, liber sit? Quid, quod usu, memoria patrum, venit, ut paterfamiliâs, qui ex Hispania Romam venisset, cùm uxorem prægnantem in provincia reli-

10. *Num is ad suos postliminio.*] Consulatur Cujacius libro XI. Observationum cap. 23. *Grut.*

11. *Continuone, an ubi lustrum conditum, liber sit.*] In omnibus fere exemplaribus, qua edita sunt, legitur, si non sit conditum lustrum. Sed in quodam vetustissimo totum hunc locum ita exaratum reperi: *Cum quæritur is, qui domini voluntate census sit, si non conditum lustrum sit, sitne liber? Et. continuone, an tribus lustris conditis liber sit.* Quæ mihi nulla ratione omittenda quin annotarem visa sunt. Etsi enim non suppetebat certa & indubitata explanatio: illorum tamen vel excitandæ cogitationes & studia eruditorum, admonitiuncula quadam nostra, ut attenderent his animum diligentius, vel quod à nobis deprehensum esset, dissimulandum nihil fuit. Ac constat quidem censum indicio fuisse, eum quod census esset pro cive tum se gessisse, ut ait Cicero in Orat. pro Archia. Atque etiam omnino eos, qui in servitute justa essent, censu liberari solitos, ut in Orat. pro Cæcina dicitur, sed hoc jus haud scio, an his temporibus penitus ignoretur. Præterea *condi lustrum* non idem videtur esse quod censum agere. Nam hoc peracto lustrum demum condebatur, id est censionis tempus solennitate quadam notabatur, ut è primo libro historiæ Livianæ clarè perspici potest, ubi lustrum conditum dicit, quod tum censendi finis factus fuisset, quasi interpretans, quid esset lustrum condere. De his igitur veluti initiis, nos una cum studiosis linguæ Latinæ quæremus amplius: neque hæc tamen etiam prorsus, si nihil aliud forte inventum sit, contemnemus. *Camerar.* Restitutio loci debetur Cujacii membranis, qui adeatur lib. XVII. Observ. c. 20. neque divertit exemplar Pithoei, in quo, *an tibi lustrix conditum, liber sit.* nam Memmii unus, *an ubi jam ter lustrum conditum, liber sit.* alter verò *continuone an tribus lustris conditis liber sit*; quod & in Pall. pr. sec. tert. oct. item nono; nisi quod & is præterea præmittat vulgatam, hoc modo: *si non sit conditum lustrum? continuone an trib. lustris conditis liber sit*, quomodo item restat in editionum prima. nam posteriores *sit, si modò sit conditum lustrum sitne liber.* Grut.

12. *Segne-*

reliquisset, Romæque alteram duxisset, neque nuntium priori remisisset, mortuusque esset intestatò, & ex utraque filius natus esset; mediocrisne res in p controversiam adducta est? cùm quæreretur de duobus civium capitibus, & de puero, qui ex posteriore natus erat, & de ejus matre; quæ, si judicaretur, certis quibusdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum superiore divortium, in concubinæ locum duceretur.

p contentionem, MS. Gron.

184 Hæc igitur, & horum similia jura suæ civitatis ignorantem, erectum & celsum, alacri & promto ore, ac vultu, huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva toto foro, præsidium clientibus, atque opem amicis, & propè cunctis civibus lucem ingenii, & consilii sui porrigentem, atque tendentem, nonne in primis flagitiosum putandum est?

185 XLI. ET QUONIAM de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiem hominum, atque inertiam. Nam si esset ista cognitio juris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed, ô dii immortales, non dicerem hoc, audiente Scævola, nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliorem sibi cognitionem videri.

186 Quod quidem certis de caussis à plerisque aliter q existimatur: primùm quia veteres illi, qui huic scientiæ præfuerunt, obtinendæ, atque augendæ potentiæ suæ caussa, pervulgari artem suam noluerunt: deinde, postea quàm est editum, expositis à Cn. Flavio primùm actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta generatim componerent. Nihil est enim, quod ad artem redigi possit, nisi ille priùs, qui illa tenet, quorum artem instituere vult, habeat illam scientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, 187 dictum à me esse paullo obscuriùs: sed experiar, & dicam, si potero, planiùs.

P. B. q nominatur. MSS. Grut.

XLII. OMNIA FERE, quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa, & dissipata quondam fuerunt: ut in musicis, numeri, & voces, & modi: in geometria, lineamenta, for-

12. *Segnitiem hominum.*] Nonius in eclogario suo bis hunc locum citans æquabiliter edit *segnitatem*, ut notavit etiam tacito arbitrio suo Lambinus. Sed id arripere videtur Fr. Modius in notis ad Justinum libr. 20. Sed & MS. Oxon. vulgatam retinet, & nihil ex aliis audiens, id desero. *Gronov.*

formae, intervalla, magnitudines: in astrologia, coeli conversio, ortus, obitus, motusque siderum: in grammaticis, poëtarum pertractatio, historiarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi quidam sonus. in hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere; ignota quondam omnibus, [13] & diffusa latè videbantur.

188 Adhibita est igitur ars quaedam extrinsecus ex alio genere quodam, quod sibi totum philosophi assumunt, quae rem dissolutam, divulsamque conglutinaret, & ratione quadam constringeret. Sit ergo in jure civili finis hic, legitimae, atque usitatae in rebus causisque civium, aequabilitatis conservatio.

189 Tum sunt notanda genera, & ad certum numerum paucitatemque revocanda. Genus autem est id, quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas, aut plures complectitur partes. Partes autem sunt, quae generibus iis, ex quibus emanant, subjiciuntur; omniaque, quae sunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, est exprimendum. Est enim definitio, earum rerum, quae sunt ejus rei propriae, quam definire volumus, brevis, & circumscripta quaedam explicatio.

190 Hisce ego rebus exempla adjungerem, nisi, apud quos haec haberetur oratio, cernerem. nunc complectar quod proposui, brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod jamdiu cogito, aut alius quispiam aut, me impedito, occuparit, aut mortuo effecerit, ut primùm omne jus civile in genera digerat, quae perpauca sunt; deinde eorum generum quasi quaedam membra dispertiat; tum propriam cujusque vim definitione declaret; perfectam artem juris civilis habebitis, magis magnam, atque uberem, quàm
191 difficilem, atque obscuram. Atque interea tamen, dum haec, quae dispersa sunt, coguntur, vel passim licet carpentem, & colligentem undique, [14] repleri justa civilis scientia.

XLIII. Non-

13. *Et diffusa late videbantur.*] Memmii liber, *diffusa lata.* Pith. & Pal. sec. *diffuse latere.* unde putabat Gulielmius rescribendum, *omnibus diffuse latere videb.* Idem. Oxon. *omnibus diffuse late vid.* Gron.

14. *Repleri justa juris civ. scientia.*] Pall. posteriores, item editio antiqua, *ista.* priores item Pith. & Mem. *replere istam juris civ. scientiam*, quod amplectendum existimabat Gulielmius, aut certè examinandum. *Gruter.*

15. C. Acu-

XLIII. NONNE VIDETIS, equitem Romanum, hominem acutissimo omnium ingenio, sed minimè ceteris artibus eruditum, [15] C. Aculeonem, qui mecum vivit, semperque vixit, ita tenere jus civile, ut ei, cùm ab hoc discesseritis, nemo de iis, qui peritissimi sunt, anteponatur? P. CI.

Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum, atque in foro: neque ita multis litteris, aut voluminibus magnis continentur. [16] eadem enim sunt elata primùm à pluribus: deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius. 192

Accedit verò quo faciliùs percipi, cognoscique jus civile possit, (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suavitas, & delectatio. Nam, sive quem aliena studia delectant, plurima [r] est & in omni jure civili, & in pontificum libris, & in XII. tabulis, antiquitatis effigies, quòd & verborum [17] prisca vetustas cognoscitur, & actionum genera quædam majorum consuetudinem, vitamque declarant: sive quis civilem scientiam contempletur, (quam Scævola non putat oratoris esse propriam, sed cujusdam ex alio genere prudentiæ) totam hanc descriptis [s] omnibus civitatis utilitatibus, ac partibus, XII. tabulis [18] contineri videbitis: sive quem ista præpotens, & glorio- 193

[r] est in. *Pearce.*

[s] omn. civit. *non est in quibusd. MSS.*

sa

15. *C. Aculeonem.*] Argumenti ratio est, si Cajus Aculeo, ingenio, non artium jus civile dispersum dissipatumque planè didicit, idem pronius faciet is qui & ingenio & artibus valebit. Cur autem Scævolam Aculeoni præferat, duæ sunt causæ, veritas, & præsentia. nam & Aculeone peritior erat, & aderat Crassi antea socer. Ab hoc, scilicet Scævola. C. Aculeo habuit in matrimonio materteram Ciceronis, ut in exordio secundi libri testatur ipse. *Aculeo*, inquit, *cum quo erat nostra matertera, quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum, de Crassi studio nobis sæpe narravit.* Streb.

16. *Eadem enim sunt elata &c.*] MS. habebat, *eadem enim clara sunt primum pluribus deinde.* Videtur equidem sententia Ciceronis fuisse, *eadem enim sunt, elata primum pluribus, deinde paucis verbis, commutatis etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius.* Gronov.

17. *Prisca vetustas cognoscitur.*] Pith. *vetustate prisca cognoscitur*, quod præposuerim alteri. etsi isthæc cum sequentibus habeam pro inquinatis. nam ubi mox habemus, *sive quis civilem scientiam contempletur*; Palatinis nullis adest illud *contempletur*, præferuntque posteriores *quid*, non *quis*. Pithæanus verò exhibet, *civili scientia, quam &c.* Grut.

18. *Contineri videbitis.*] In loco plurimum quantum depravato, ut patet ex Gruterianis, id saltem præstari debuit, ut emendaretur *videbit.* prout est in MS. Oxoniensi, & ratio locutionis quam servat, requirit vel maxime. *Gronov.*

 19. Jam

sa philosophia delectat, (dicam audaciùs,) hosce habet fontes omnium disputationum suarum, qui jure civili & legibus continentur.

194 Ex his enim & dignitatem maximè expetendam videmus, cùm verus, justus, atque honestus labor honoribus, præmiis, [t] atque splendore decoratur; vitia autem hominum, atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exsiliis, morte multantur: & docemur non infinitis, concertationumque plenis disputationibus, sed auctoritate, nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.

ue de- irco.

195 XLIV. Fremant omnes licet, dicam quod sentio: bibliothecas mehercule omnium philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, si quid legum fontes, & capita viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate superare.

196 Ac, si nos, id quod maximè debet, nostra patria delectat, cujus [v] rei tanta est vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis, tanquam nidulum, affixam, sapientissimus vir immortalitati anteponeret; quo amore tandem inflammati esse debemus in ejusmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis? Cujus primùm nobis mens, mos, disciplina, nota esse debet; vel quia est patria parens omnium nostrûm, vel quia tanta sapientia fuisse in jure constituendo putanda est, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis.

ii delent iam.

197 Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiam, & voluptatem, quòd, quantum præstiterint nostri majores prudentia ceteris gentibus, tum facillimè intelligetis, si cum illorum Lycurgo, & Dracone, & Solone nostras leges conferre volueritis. Incredibile est enim, quàm sit omne jus civile, præter hoc nostrum, inconditum, ac pænè ridiculum: de quo multa soleo in sermonibus quotidianis dicere, cùm hominum nostrorum prudentiam ceteris [x] omnibus, & maximè Græcis, antepono. His ego de causis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.

P. B.

alii ho- inibus.

198 XLV. [19] Jam verò ipsa per sese quantum afferat iis, qui

19. *Jam verò ipsa per sese quantum afferat iis, &c.*] Apud Græcos non in honore magno fuerunt jureconsulti, propterea quòd mercedula adducti, ministros se præberent in judiciis oratoribus: & quem-

qui ei præsunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedula adducti, ministros se præbent in judiciis oratoribus, ii, qui apud illos πραγματικοὶ vocantur: sic in nostra civitate contrà amplissimus quisque, & clarissimus vir, ut ille, qui propter hanc juris civilis scientiam sic appellatus à summo poëta est,

Egregiè cordatus homo, catus Ælius Sextus,

multique præterea, qui cùm ingenio sibi auctore dignitatem y reperissent, perfecerunt, ut in respondendo jure, auctoritate plus etiam, quàm ipso ingenio, valerent. y peperissent *MS.*

Senectuti verò celebrandæ, & ornandæ quod honestius potest esse perfugium, quàm juris interpretatio? Equidem mihi hoc subsidium jam ab adolescentia comparavi, non solùm ad causarum usum forensem; sed etiam ad decus atque ornamentum senectutis, ut, cùm me vires (quod ferè jam tempus adventat) deficere cœpissent, z ista ab solitudine domum meam vindicarem. Quid est enim præclarius, quàm honoribus, & reipublicæ muneribus perfunctum senem, posse suo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, se esse eum, unde sibi, si non populi & reges, at omnes sui cives consilium expetant, 199

z ista *non habet MS.*

Suarum rerum incerti? quos ego mea ope ex
Incertis certos, compotesque consilî
Dimitto, ut ne res temerè tractent turbidas.

20 Est enim sine dubio domus jurisconsulti, totius oraculum 200

quemadmodum apud nos plurimi, non scientiam & justitiam, sed calumniam & quæstum expeterent. Ministrabant autem jus civile & leges oratoribus, subscribebant ea quæ opus essent, instrumenta cognoscebant, interdum & de jure cum adversariis altercabantur. Quintilianus: *Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitusve eorum qui velut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant, neque idem quoque Græcos nescio factitasse, unde nomen iis pragmaticorum datum est.* Πραγματικοὶ dicebantur, ἀπὸ τοῦ πράγματος, hoc est, à causa negotioque, sive quia agerent causas, sive quia multis τὰ πράγματα ἐπράττοντο, hoc est negotia facesserent. Verbum est πράττειν, quod est agere: inde πρᾶγμα, actio & negotium. hinc πραγματικοὶ, negotiatores forenses. *Strebæus.*

20. *Est enim sine dubio domus Jurisconsulti, &c.*] Magnifica similitudo est, ex eo ducta, quòd ut Apollo, sic & jurisconsulti *respondere* dicantur. Et pulchrè ducitur exemplum à Q. Mutio, non solum quia perquàm consultus erat & senex, ac summorum hominum splendore celebratus, sed etiam quòd hominis præsens majestas Sulpitium & Cottam plurimum movere posset. *Strebæus.*

lum civitatis. Testis est hujusce Q. Mucii janua, &
bulum ; quod in ejus infirmissima valetudine, af-
jam ætate, maxima quotidie frequentia civium, ac
morum hominum splendore celebratur.

201 XLVI. JAM VERò illa non longam orationem
rant, quamobrem existimem publica quoque jur-
sunt propria civitatis, atque imperii, tum monume-
rum gestarum, & vetustatis exempla, oratori no-
debere. Nam ut in rerum privatarum causis, atque
ciis depromenda sæpe oratio est ex jure civili, & id-
ut antè diximus, oratori juris civilis scientia necessa-
sic in causis publicis judiciorum, concionum, senatus,
hæc & antiquitatis memoria, & publici juris auctorit-
regendæ reipublicæ ratio ac scientia, tamquam aliqu-
teries, iis oratoribus, qui versantur in republica, su-
esse debent.

202 Non enim causidicum, nescio quem, neque [a] proc-
'. CII. torem, aut rabulam hoc sermone nostro conquirimus
dii cla- eum virum, qui primùm sit ejus artis antistes, cuju-
torem. ipsa natura magnam homini facultatem [b] daret, [21]
dii dede- esse deus putatur, ut & ipsum, quod erat homini-
& pute- prium, non partum per nos, sed divinitus ad nos de-
videretur: deinde qui possit non tam caduceo, quàm
mine oratoris ornatus, incolumis vel inter hostium tela
sari: tum qui scelus, fraudemque nocentis possit dic-
subjicere odio civium, supplicioque constringere: id-
que ingenii præsidio, innocentiam judiciorum pœna l-
aban- rare: idemque languentem, [c] labentemque populum
nque ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflamm-
mbin. in improbos, aut incitatum in bonos, mitigare: qui de-
que, quemcumque in animis hominum motum res & c-
sa postulet, eum dicendo vel excitare possit, vel sedare.

203 Hanc vim si quis existimat, aut ab iis, qui de dicendi-
tione scripserunt, expositam esse, aut à me posse exp-
tam brevi, vehementer errat: neque solùm inscientiam
meam, sed ne rerum quidem magnitudinem perspic-
Equidem vobis, quoniam ita voluistis, fontes, unde ha-
rire-

21. *Tamen esse Deus putatur.*] Vel aliquid deest post vocem, deus,
ut parens, vel auctor, vel quippiam simile: vel repetendum [illegible]
ποιητ, antistes: vel legendum, *a deo data putatur*: vel hæc ita
sunt explicanda, tamen ea ars esse deus putatur, quod plac-
Aurato. *Lamb.*

22. *Phi*

riretis, atque itinera ipsa, ita putavi esse demonstranda; non ut ipse dux essem (quod & infinitum est, & non necessarium,) sed ut commonstrarem tantùm viam, &, ut fieri solet, digitum ad fontes intenderem.

XLVII. MIHI VERÒ, inquit Mucius, satis super- 204
que abs te videtur istorum studiis, si modò sunt studiosi, esse factum. nam, ut Socratem illum solitum ajunt dicere, perfectum sibi opus esse, siquis satis esset concitatus cohortatione sua ad studium cognoscendæ, percipiendæque virtutis: (quibus enim id persuasum esset, ut nihil mallent se esse, quàm bonos viros, iis reliquam facilem esse doctrinam) sic ego intelligo, si in hæc, quæ patefecit oratione sua Crassus, intrare volueritis; facillimè vos ad ea, quæ cupitis, perventuros ab hoc aditu, januaque patefacta.

Nobis verò, inquit Sulpicius, ista sunt pergrata perque 205
jucunda: sed pauca etiam requirimus, inprimisque ea, quæ valde breviter à te, Crasse, de ipsa arte percursa sunt, cùm illa te & non contemnere, & didicisse confiterere. ea si paullo latiùs dixeris, expleris omnem exspectationem diuturni desiderii nostri. Nam nunc, quibus studendum rebus esset, accepimus, quod ipsum est tamen magnum; sed vias earum rerum, rationemque cupimus cognoscere.

Quid si, inquit Crassus, quoniam ego, quo faciliùs vos 206
apud me tenerem, vestræ potiùs obsecutus sum voluntati, quàm aut consuetudini, aut naturæ meæ, petimus ab Antonio, ut ea, quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum sibi excidisse jamdudum questus est, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enuntiet? Ut videtur, inquit Sulpicius. nam Antonio dicente, etiam quid tu intelligas, sentiemus. Peto igitur, inquit Crassus, à te, quo- 207
niam id nobis, Antoni, hominibus id ætatis, oneris ab ho- P. B.
rum adolescentium studiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas à te quæri vides, sentias.

XLVIII. DEPREHENSUM equidem me, inquit Antonius, planè video, atque sentio, non solùm quòd ea requiruntur à me, quorum sum ignarus, atque insolens, sed quia, quod in caussis valde fugere soleo, ne tibi, Crasse, succedam, id me nunc isti vitare non sinunt. Verùm hoc in- 208
grediar ad ea, quæ vultis, audaciùs, quòd idem mihi spero usu esse venturum in hac disputatione, quod in dicendo solet, ut nulla exspectetur ornata oratio. neque enim sum de arte dicturus, quam numquam didici, sed de mea consuetudine; ipsaque illa, quæ in commentarium meum re-

tuli,

tuli sunt ejusmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, sed in rerum usu, causisque tractata: quæ si vobis, hominibus eruditissimis, non probabuntur, vestram iniquitatem accusatore, qui ex me ea quæsieritis, quæ ego nescirem: meam facilitatem laudatore, cùm vobis non meo judicio, sed vestro studio inductus non gravatè respondero.

209 Tum Crassus, Perge modò, inquit, Antoni. nullum est enim periculum, ne quid tu eloquare, nisi ita prudenter, ut neminem nostrûm pœniteat ad hunc te sermonem impulisse. Ego verò, inquit, pergam: & id faciam, quod [d] in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo; ut, quid illud sit, de quo disputetur, explanetur, ne vagari, & errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, quo de agitur, intelligent.

d in *omittunt alii.*

210 Nam, si fortè quæreretur, quæ esset ars imperatoris, constituendum putarem principio, quis esset imperator: qui cùm esset constitutus administrator quidam belli gerendi, tum adjungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de insidiis faciendis, atque vitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi: quarum qui essent animo, & scientia compotes, eos esse imperatores dicerem; utererque exemplis Africanorum, & Maximorum: Epaminondam, atque Hannibalem, atque ejus generis homines nominarem.

211 Sin autem [e] quæreremus, quis esset is, qui ad rempublicam moderandam usum, & scientiam, & studium suum contulisset, definirem hoc modo: Qui, quibus rebus utilitas reipublicæ pararetur, augereturque, teneret, iisque uteretur; hunc reipublicæ rectorem, & consilii publici auctorem esse habendum: prædicaremque P. Lentulum, principem illum, & Ti. Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumerabiles alios

e *ita Steph. Vict. alii* quæremus.

212 cùm ex nostra civitate, tum ex ceteris. Sin autem quæreretur, quisnam jurisconsultus verè nominaretur; eum dicerem, qui legum, & consuetudinis ejus, qua privati in civitate uterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cavendum, peritus esset; & ex eo genere Sex. Ælium, M. Manilium, P. Mucium nominarem.

P. CIII.

XLIX. ATQUE, UT jam ad leviora artium studia veniam, si musicus, si grammaticus, si poëta quæratur, possim similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur, & quo non amplius ab quoque sit postulandum.

:a animo & cogitatione, multa etiam legendo percurrisse: neque ea, ut sua, possedisse; sed, ut aliena, libasse. Fateor enim, callidum quendam hunc, & nulla in re tironem, ac rudem, nec peregrinum, atque hospitem in agendo esse debere.

LI. [25] NEQUE VERO istis tragœdiis tuis, quibus uti phi- 219
losophi maximè solent, Crasse, perturbor, quòd ita dixisti, neminem posse eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas restinguere, cùm [k] eo maximè vis oratoris, magnitudoque cernatur, nisi qui k *alii* in eo.
rerum omnium naturam, mores hominum, atque rationes penitus perspexerit: in quo philosophia sit oratori necessariò percipienda: quo in studio hominum quoque ingeniosissimorum otiosissimorumque totas ætates videmus esse contritas: quorum ego copiam, magnitudinemque cognitionis, atque artis non modò non contemno, sed etiam vehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo foroque versamur, satis est ea de moribus hominum & scire, & l à nostro-
dicere, quæ non abhorrent [l] ab hominum moribus. rum *Cleric.*

Quis enim umquam orator magnus, & gravis, cùm 220
iratum adversario judicem facere vellet, hæsitavit ob eam causam, quòd nesciret, quid esset iracundia, fervorne mentis an cupiditas puniendi doloris? Quis, cùm ceteros animorum motus aut judicibus, aut populo dicendo miscere, atque agitare vellet, ea dixit, quæ à philosophis dici solent? qui partim omnino motus negant in animis ullos esse debere, quique [m] eos in judicum mentibus concitent, m *Idem delet* eos.
[26] scelus eos nefarium facere; partim, qui tolerabiliores vo-

25. NEQUE VERO *istis tragœdiis tuis, quibus uti philosophi maximè solent, Crasse, perturbor.*] Tragœdias accipimus res novas, atque πάθη, hoc est, affectus atque perturbationes animi, de quibus in Tusculanis Cicero multa, sumpta de philosophis. Tragœdiæ vocantur, non solum quòd frequentes in tragœdiis affectus esse solent, sed etiam quòd more tragœdiarum in parva materia magnos concitant ignes. Perturbationes Cicero appellat, propterea quòd mentem animumque superiorem de statu deturbant. Et hic quoque verbo *perturbor* est usus. Sensus est igitur: *Alii sunt affectus oratorum, alia concitationes philosophorum. Affectibus oratorum aliquando perturbor: tragœdiis tuis, quibus uti philosophi maximè solent, non ego, Crasse, perturbor.* Strebæus.

26. *Scelus eos nefarium facere.*] Man. impressit, *scelus eos ajunt nefarium facere:* sed vulgata lectio rectè se habet: sæpe enim, cum vox aliqua negativa in priori sententia occurrit, subintelligitur vox affirmativa in priori sententia: sic cùm præcedit *negant*, subaudi-

volunt esse, & ad veritatem vitæ propiùs accede
mediocres, ac potiùs leves motus debere esse dicunt
221 [17] Orator autem omnia hæc, quæ putantur in c
vitæ consuetudine, mala, ac molesta, & fugiend
P. CIV. majora, & acerbiora verbis facit: itemque ea, qu
expetenda, atque optabilia videntur, dicendo am
atque ornat, neque vult ita sapiens inter stultos vid
n *fortè* ut. qui audiant, aut illum ineptum, [n] aut Græculum
aut etiamsi valde probent ingenium oratoris, sa
admirentur, se esse stultos molestè ferant.
222 Sed ita peragrat [o] per animos hominum, ita sens
o *Lamb. delet* per. tesque pertractat, ut non desideret philosophorum
p ratione. *Lamb.* ptiones, neque exquirat [p] oratione, summum illu
in animone sit, an in corpore: virtute, an volupt
niatur: an hæc inter se jungi copularique possint
q certo *alii.* rò, ut quibusdam visum, nihil [q] certum sciri, ni
cognosci, & percipi possit: quarum rerum fateor m
multiplicemque esse disciplinam, & multas, copio
riasque rationes.
223 Sed aliud quiddam, longè aliud, Crasse, quærim
to homine nobis opus est, & natura, usuque calli
sagaciter pervestiget, quid sui cives, iique homin
bus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent,
opinentur, exspectent.

LII. Teneat oportet venas cujusque
ætatis, ordinis, & eorum, apud quos aliquid a
224 erit acturus, mentes, sensusque degustet. Philos
autem libros reservet sibi ad hujuscemodi Tusc

auditur *dicunt.* Sic Cicero lib. III. de Orat. c. 14. *Nemo*
verbis, sed contempsit, &c. Sic Horat. lib. I. Serm. 1.

Qui fit Mecœnas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa
Contentus vivat; laudet diversa sequentes?

quiem, atque otium; ne, si quando ei dicendum erit de justitia & fide, mutuetur à Platone; qui, cùm hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris civitatem: usque eò illa, quæ dicenda de justitia putabat, à vitæ consuetudine, & à civitatum moribus abhorrebant.

Quòd si ea probarentur in populis, atque in civitatibus, 225
quis tibi, Crasse, concessisset, clarissimo viro, & amplissimo principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quæ dixisti? ERIPITE NOS EX MISERIIS, ERIPITE NOS EX FAUCIBUS EORUM, QUORUM CRUDELITAS NOSTRO SANGUINE NON POTEST EXPLERI: NOLITE SINERE NOS CUIQUAM SERVIRE, NISI VOBIS UNIVERSIS, QUIBUS ET POSSUMUS ET DEBEMUS. Omitto miserias, in quibus, ut illi ajunt, vir fortis esse non potest: omitto fauces, ex quibus te eripi vis, ne judicio iniquo exsorbeatur sanguis tuus: quod sapienti negant accidere posse: servire verò non modò te, sed universum senatum, cujus tum causam agebas, ausus es dicere?

Potestne virtus, Crasse, servire istis auctoribus, quorum 226
tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ & semper, & sola libera est, quæque, etiamsi corpora capta sint armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ verò addidisti, non modò senatum servire posse populo, sed etiam debere, quis hoc philosophus tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis, doloremque referens, probare posset? Senatum servire populo, cui populus ipse moderandi, & regendi sui [r] potestatem, quasi quasdam habenas tradidisset?

B. B: r potestatem *delet Lamb.*

LIII. ITAQUE HÆC cum à te divinitus & ego dicta 227
arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus, & philosophiæ deditus, non modo parum commodè, sed etiam turpiter & flagitiosè dicta esse dicebat. [28] Idemque Ser. Galbam, quem

28. *Idemque Ser. Galbam.*] Sulpiciam gentem duobus simul cognominibus usam fuisse, ita ut præter Servii prænomen, quod erat omnibus Sulpiciis usitatum, aliud etiam adsumeret, admonui cum in libro de Familiis Romanorum, tum in annotationibus ad Corn. Nepotem. Male autem hoc loco fecerunt, qui veterem scripturam, quæ in antiquis etiam editionibus extat, mutarunt, & pro *Idem Q. Ser. Galbam* emendarunt *Idemque Ser. Galbam.* ad veterem autem confirmandam scripturam illud addam: S. Galbam, qui cum L. Sulla consul fuit, in eburnea tessera apud me L. Sul-

 picium

quem hominem probe [s] nosse, & commeminisse se ajebat, pergraviter reprehendere solebat, quòd is, L. Scribonio quæstionem in eum ferente, populi misericordiam concitasset, cùm M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, asperè apud populum Romanum & vehementer esset locutus: quam orationem in Originibus suis exposuit ipse.

s nosse & *non est in MSS. Grut.*

228 Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is [29] C. Sulpicii Galli, propinqui sui Q. pupillum filium ipse pænè in humeros suos extulisset, qui patris clarissimi recordatione & memoria fletum populo moveret, & duos filios suos parvos tutelæ populi commendasset, ac se, tanquam in procinctu testamentum faceret, sine libra, atque tabulis pòpulum Romanum tutorem instituere dixisset illorum orbitati. Itaque cum & invidia, & odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragœdiis liberatum ferebat; quod item apud Catonem scriptum esse video, nisi pueris & lacrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse. Hæc Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exsilium fuisse vel mortem anteponendam.

229 [30] Neque verò hoc solùm dixit, sed ipse & sensit, & fecit. nam cùm esset ille vir exemplum, ut scitis, innocentiæ; cùmque illo nemo neque integrior esset in civitate, [31] neque sanctior, non modò supplex judicibus esse noluit, sed ne ornatiùs quidem, aut liberiùs causam dici suam, [32] quam simplex oratio veritatis ferebat. Paullum huic Cottæ tribuit partium, disertissimo adolescenti, sororis suæ filio. Dixit item causam illam quadam ex parte Q. Mucius, more suo, nullo apparatu, purè & dilucidè.

230 [t] Quid si tu tunc, Crasse, dixisses, qui subsidium oratori ex

t Quod *Pearce.*

picium prænominari, sine *Ser.* quod id esset, ut diximus, commune Sulpiciis prænomen. *Ursin.*

29. *Caji Sulpicii Galli.*] *Gali* unico *l* scribendum est, auctoribus veteribus numismatibus, in quibus hoc cognomen incisum reperitur. *Idem.*

30. *Neque vero hoc solum dixit.*] Hunc Rutilium accusavit Apicius, homo nequissimus ac luxuriosissimus; ventrisque vitio contaminatissimus, ut refert Athenæus lib. IV. Refert & P. Victorius Var. Lect. lib. XVI.

31. *Neque sanctior, non modo supplex.*] Idem in Bruto. VI. Valer. IV. num. 4. adde quædam alia hujus Rutilii ex lib. I. Valer. c. 3. num. 2. & lib. II. c. 10. num. 5. Senecam Epist. 81. Athen. lib. IV.

32. *Quam simplex oratio veritatis ferebat.*] Ita Pall. omnes, nisi quod tertio abesset *veritatis.* retro vulgati, *ratio*, præter edd. antiquatas. *Gruter.*

33. Pesti-

ex illis disputationibus, quibus philosophi utuntur, ad dicendi copiam, petendum esse paullo antè dicebas; &, si tibi pro P. Rutilio non philosophorum more, sed tuo licuisset dicere? quamvis scelerati illi fuissent, sicuti fuerunt, 33 pestiferi cives, supplicioque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evellisset vis orationis tuae: nunc talis vir amissus est, dum causa ita dicitur, ut si in illa commenticia Platonis civitate res ageretur. nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo est questus, nemo rempublicam imploravit, nemo supplicavit. Quid multa? pedem nemo in illo judicio supplosit, credo, ne Stoicis renuntiaretur.

LIV. Imitatus est homo Romanus & consularis veterem illum Socratem, qui, quum omnium sapientissimus esset, sanctissimeque vixisset, ita in judicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex, aut reus, sed magister aut dominus videretur esse judicum. 34 Quinetiam, quum ei scriptam orationem disertissimus orator Lysias attulisset, quam, si ei videretur, edisceret, ut ea pro se in judicio uteretur, non invitus legit, & commodè scriptam esse dixit: sed, inquit, ut, si mihi 35 calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles, & apti ad pedem, quia non essent viriles; sic illam orationem disertam sibi, & oratoriam videri; fortem, & virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus est: neque solùm primis sententiis, quibus tantùm statuebant judices, damnarent an absolverent, sed 231 P. CV.

33. *Pestiferi cives.*] P. Rutilius vir summae innocentiae, qui legatus C. Marii Proconf. à publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus in exilium missus est. Cic. pro Fontejo: *Quàm multa audivit in suo judicio P. Rutilius? qui etsi damnatus est, mihi videtur tamen inter viros optimos atque innocentissimos esse numerandus. Ille igitur ipse homo sanctissimus ac temperatissimus multa audivit in sua causa, quæ ad suspicionem stuprorum ac libidinem pertinerent.* Strebæus.

34. *Quinetiam, quum ei scriptam orationem.*] Apologeticam scilicet. Paulo aliter hæc historia recitatur à Valerio lib. VI. c. 8. adde Laërtium in Socrate. *Goth.*

35. *Calceos Sicyonios attulisses, non uterer.*] Inter Corinthum & Achajam Sicyonia regio est. In ea Sicyon est civitas in colle prærupto sita, olea lauroque frequens. hinc calcei Sicyonii elegantes quidem, sed parum viriles, quia multum abhorrebant à calceamento gravium virorum. Eos in Socrate gravissimo viro non aliter quis reprehendisset, atque T. Castritius in senatoribus Romanis Gallicos, ut apud Aul. Gellium Lib. XIII. c. 21. est. *Strebæus.*

sed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant.
enim Athenis, reo damnato, si fraus capitalis non e
36 quasi pœnæ r æstimatio.

r ea æst. alii.

232 35 Ex sententia, 37 cùm judicibus daretur, interroga
s reus, quem quasi æstimationem commeruisse se ma
confiteretur: quod cùm interrogatus Socrates esset, resp
dit, sese meruisse, ut amplissimis honoribus & præ
decoraretur, & ut ei victus quotidianus in prytaneo pu
præberetur; qui honos apud Græcos maximus haberetur.

s Hæc alii.

233 Cujus responso sic judices exarserunt, ut capitis ho
minem innocentissimum condemnarent. qui quidem si a
lutus esset, (quod mehercule etiamsi nihil ad nos pert
tamen propter ejus ingenii magnitudinem vellem) quo
modo istos philosophos ferre possemus, qui nunc, cùm i
damnatus est nullam aliam ob culpam, nisi propter dic
y inscientiam, tamen à se oportere dicunt peti præcepta
cendi? Quibuscum ego non pugno, utrum sit melius,
verius: tantum dico, & aliud illud esse, atque hoc, &
sine illo summum esse posse.

y inscitiam alii.

234 LV. NAM QUÒD jus civile, Crasse, tam vehemen
amplexus es, video quid egeris. z tum, quum dicebas,
debam. Primùm Scævolæ te dedidisti, quem omnes am
re meritissimò pro ejus eximia suavitate debemus: cujus a
tem 38 cùm indotatam esse, atque incomitatam, & inco
tam videres, verborum eam dote locupletasti, & orna
Deinde quòd in ea tu plus operæ, laborisque consumsera
cùm ejus studii tibi & hortator, & magister esset domi, ve
ritus es, nisi istam artem oratione exaggerasses, ne opera
perdidisses.

z tuncque, cum. *Ald.*

36. *Quasi pœna æstimatio. ex sententia, cum judicibus &c.*] Lam binus reposuit, *hac sententia*, sed præter libros scriptos, qui nih variant, nisi quod, *pœna ea æstimatio ex sententia.* unus, *pœna de natio.* editio pr. habet, *quasi pœna. ea æstimatio & sententia cum ju* Gruter.

37. *Cum judicibus daretur.*] Quasi vero antea judicibus datus non erat ille, in quo habebant potestatem statuendi, damnandus an absolvendus esset. Sed est prorsus vitiosum, quod sanabitur legendo *vindicibus*, ut præclare annotavit pater. Hujus autem ἀντιτιμήσεως (sic enim vocabant) rationem docte persequitur Henr. Valesius in eruditissima ejus scriptorum parte, quam ad Harpocrationem edidimus. *Gronov.*

38. *Cum indotatam esse, atque incomitatam &c.*] Quidam docti putant hinc alienum, *atque incomitatam*, sed minimè est. respicit enim ad mulieres, quibus comites & pedissequæ; ut vel notum ex Amphitryone Plauti. *Gruter.*

Sed ego ne cum ista quidem arte pugno. sit sanè tanta, 235
quantam tu illam esse vis. etenim sine controversia & magna
est, & latè patet, & ad multos pertinet, & summo in honore semper fuit, [39] & clarissimi cives [40] ei studio etiam hodie præsunt: sed vide, Crasse, ne, dum novo & alieno ornatu velis ornare juris civilis scientiam, suo quoque eam concesso, & tradito spolies, atque denudes.

Nam, si ita diceres, qui jurisconsultus esset, esse eum 236
oratorem, itemque qui esset orator, juris eundem esse consultum, præclaras duas artes constitueres, atque inter se pares, & ejusdem socias dignitatis. nunc verò jurisconsultum sine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris esse posse, fuisseque plurimos: oratorem negas, nisi illam scientiam assumserit, esse posse. ita & tibi jurisconsultus ipse per se nihil, nisi legulejus quidam cautus & acutus, præco actionum, [41] cantor formularum, [42] auceps syllabarum. Sed quia sæpe utitur orator subsidio juris in caussis, idcirco istam juris scientiam eloquentiæ tanquam ancillulam, pedisequamque adjunxisti.

P. B.

LVI. Quòd

39. *Et clarissimi cives &c.*] Locus hic ex auctoritate veteris libri ita est supplendus: *Et clarissimi cives ei studio & semper præfuerunt & etiam hodie præsunt.* Ursin.

40. *Ei studio etiam hodie præsunt.*] Retulit Lambinus habuisse mss. duos amplius, *ei studio & semper præfuerunt, & etiam hodie præsunt.* & ita quidem editi à P. Victorio, neque multo secus prima impressio: sed nihil eorum præferunt exemplaria Palatina septem, primus enim liber ac secundus heic æque, ut Gallicani, mutilantur. *Grut.*

41. *Cantor formularum &c.*] Qui formulas effert. Sunt autem formulæ, legum & institutorum certæ conceptiones sive comprehensiones, quibus sic actiones hominum, ut opera artificum, formulis quibusdam diriguntur. Cicero pro Cecina: *Qua judicia aut stipulationes, aut pacti & conventi formula non infirmari aut convelli potest, &c.* Nec ab re formulæ cani dicuntur ab Antonio. nam veteres ejusmodi conceptiones *carmina* dicebant. Livius: *Lex horrendi carminis erat, Duumviri perduellionem judicent.* Strebæus. Editio vetustissima *cautor*, quod & in Pal. quinto, sexto, oct. nono, item uno Memmiano, sed prius hæret in ceteris Pal. ter. quar. sept. videturque aptius. Bernardus Martinius emendabat è ms. *cator form.* qui consulatur libro IV. Var. cap. 3. Gulielmius maluisset, *prado actionum, captor formularum &c.* Grut.

42. *Auceps syllabarum.*] Dicitur, qui literas & syllabas & verba aucupatur in controversiam. Cicero in oratione pro Cecina *aucupia verborum & literarum tendiculas* similiter dixit, *Strebæus.* Ni fallor Græcam vocem voluit auctor exprimere, quum dixit *aucupem syllabarum*, apud Græcos enim similiter dicitur ὀνοματοθήρας, ut videre est apud Reinesium in Variis Lib. I. c. 6. *Verburg.*

237 LVI. QUOD VERO impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cùm parva nescirent, magna profiterentur, aut ea, quae maxima essent in jure civili, tractare auderent in caussis, cùm ea nescirent, numquamque didicissent; utriusque rei facilis est, & promta defensio. Nam neque illud est mirandum, qui, [43] quibus verbis coëmtio fiat, nesciat, eundem ejus mulieris, quae coëmtionem fecerit, caussam posse defendere. Nec si parvi navigii, & magni eadem est in gubernando scientia; idcirco qui, quibus verbis [44] erctum cieri oporteat, nesciat, idem herciscundae familiae caussam agere non possit.

238 Nam, quòd maximas centumvirales caussas in jure positas protulisti: quae tandem earum caussa fuit, quae ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatissimè potuerit dici? quibus quidem in caussis omnibus, sicut in ipsa M'. Curii, quae abs te nuper est dicta, & in C. Hostilii Mancini controversia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remisso nuntio superiori, fuit inter peritissimos homines summa de jure dissensio.

239 Quaero igitur, quid adjuverit oratorem in his caussis juris scientia, cùm hic jurisconsultus superior fuerit discessurus, qui esset non suo artificio, sed alieno, hoc est, non juris scientia, sed eloquentia, sustentatus. Equidem hoc saepe audivi, cùm aedilitatem P. Crassus peteret, eumque major natu, etiam consularis, Ser. Galba assectaretur, quòd Crassi filiam C. filio suo despondisset, accessisse ad Crassum consulendi caussa quendam rusticanum: qui cùm Crassum seduxisset, atque ad eum retulisset, responsumque ab eo verum magis, quàm ad suam rem accommodatum abstu-

43. *Quibus verbis coëmtio.*] Coëmtio certis verbis fiebat. Ea autem refert Boet. in Top. Cic. Coëmtio, inquit ille, certis solemnitatibus peragebatur, & sese coëmendo ita interrogabant: vir ita, *an sibi mulier materfamilias esse vellet*; item mulier interrogabat, *an vir sibi paterfamilias esse vellet?* Respondebat, *velle*, itaque mulier viri conveniebat in manum. *Goth.*

44. *Erctum cieri.*] Sic olim edidi, *quibus verbis ercisci cieri.* quidam libri vulgati habent, *ercisceri*, mendosè, opinor. manuscriptorum autem alii habent, *ercisci*; alii, *ercisci cieri*, ut excudendum curavimus: alii, *cretunceri: quod* quid sibi velit, fateor ingenuè me nescire; nisi dicamus esse *erctum*, *citumque*, quod est apud Pompeium Festum. Nunc placet sic esse legendum, ut P. Victorio visum est, *erctum cieri*. Lamb. Castigatio debita P. Victorio, qui videatur lib. xxxv. Var. lect. c. 1. alluduntque eodem membranae Pall. *Grut.*

abstulisset; ut eum tristem Galba vidit, nomine appellavit,
quæsivitque, qua de re ad Crassum retulisset. ex quo ut au-
divit, commotumque ut vidit hominem, Suspenso, in-
quit, animo, & occupato Crassum tibi respondisse video.

Deinde ipsum Crassum manu prehendit, &, heus tu, in- 240
quit, [a] quid tibi in mentem venit ita respondere? Tum ille
fidenter, homo peritissimus, confirmare, ita se rem ha-
bere, ut respondisset; nec dubium esse posse. Galba autem
alludens variè & copiosè, multas similitudines afferre,
multaque pro æquitate contra jus dicere: atque illum, cùm P. CVI.
disserendo par esse non posset (quamquam fuit Crassus in
numero disertorum, sed par Galbæ nullo modo) ad aucto-
res confugisse, & id, quod ipse diceret, & in P. Mucii,
fratris sui libris, & in Sex. Ælii commentariis scriptum pro-
tulisse: ac tamen concessisse, Galbæ disputationem sibi pro-
babilem, & propè veram videri.

LVII. ATTAMEN quæ causæ sunt ejusmodi, ut de ea- 241
rum jure dubium esse non possit, omnino in judicium vo-
cari non solent. Num quis eo testamento, quod paterfami-
liâs ante fecit, quàm ei filius natus est, hereditatem petit?
nemo: quia constat, agnascendo rumpi testamentum. Er-
go in hoc genere juris judicia nulla sunt. Licet igitur impu-
nè oratori omnem hanc partem juris [b] incontroversi igno-
rare, quæ pars sine dubio multo maxima est.

In eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos, 242
45 non [c] esse difficile oratori, ejus partis, quamcumque de-
fendat, auctorem aliquem invenire: à quo cùm amenta-
tas hastas acceperit, ipse eas oratoris lacertis, viribusque
torquebit. Nisi verò (bona venia hujus optimi viri dixerim
Scævolæ) tu libellis, aut præceptis soceri tui causam M.' Cu-
rii defendisti. nonne arripuisti patrocinium æquitatis, & de-
fensionem testamentorum, ac voluntatis mortuorum?

Ac mea quidem sententia, (frequens enim te audivi, at- 243
que affui) multo majorem partem sententiarum sale tuo, &
lepore, & politissimis facetiis pellexisti, cùm & illud ni-
mium acumen illuderes, & admirarere ingenium Scævolæ,
qui

[a] qui. *Lamb.*

[b] *ita Lamb.* in controversiis. *MSS.*

[c] est. *Pearce.*

45. *Non esse difficile oratori.*] Cuivis patet orationem non esse plenam & integram, quam tamen viri docti sic reperientes in MSS. etiam retinent in editionibus, nisi quod Lambinus sustinuit monere, legendum *non est.* Sed recte contra libros veteres id non admittitur. Lege: *Liquet igitur impune oratori omnem h. p. q. i. ignorare, quæ pars sine dubio multo maxima est: in eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos, non esse difficile oratori.* Gron.

P.B. rium sit, quærimus. quamquam, quoniam multa ad oratoris similitudinem ab uno artifice sumimus, solet idem Roscius dicere, se, quo plus sibi ætatis accederet, eo tardiores tibicinis modos, & 52 cantus remissiores esse facturum. Quòd si ille, adstrictus certa quadam numerorum moderatione, & pedum, tamen aliquid ad requiem senectutis excogitat, quanto faciliùs nos non laxare modos, sed totos mutare possumus?

255 Neque enim hoc te, Crasse, fallit, quàm multa sint, & quàm varia genera dicendi, & quod haud sciam, an tu primus ostenderis, qui jamdiu multo dicis remissiùs, & leniùs, quàm solebas: neque minus hæc tamen tua gravissimi sermonis lenitas, quàm illa summa vis & contentio o probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus, & Lælium, qui omnia sermone conficerent paullo intentiore, numquam, ut Ser. Galba, lateribus, aut clamore contenderent. Quòd si jam hoc facere non poteris, aut noles: vereris, ne tua domus, talis & viri, & civis, si à litigiosis hominibus non colatur, à ceteris deseratur? Equidem tantum absum ab ista sententia, ut non modò non arbitrer subsidium senectutis, in eorum, qui consultum veniant, multitudine esse ponendum, sed tanquam portum ali-

o probabatur. *MSS.*

52. *Cantus remissiores esse facturum.*] Quod Roscius dicere solebat, se, quo plus sibi ætatis accederet, eo tardioris tibicinis modos esse facturum: implicita difficultate non caret, propter antiquitatum ignorantiam. An dicemus histriones solitos agere comœdias & tragœdias ad tibiam, ita ut à tergo tibicen modos faceret, ad ejus modulationes histrio pronunciationem accommodaret? tibicen ita sonos temperaret, ut & histrio facile intelligi, & populus ex ore & tibia majorem caperet voluptatem? An verò tibicines omnibus tacentibus canere solitos inter actus? Non deerunt utriusque opinionis auctores. Ego priori acquiescendum puto. Quomodo Roscius tardioris tibicinis modos faceret, si non juberet tibicinem suum canere & tardius & remissius, ut eum modum vox senilis sequi posset? Quid ad Roscium tibicinis modi, si omnibus tacentibus tibicen modo canit? Cicero Tusculana prima citat hos versus ex tragœdia:

Mater te appello, tu qua curam somno suspenso levas:
Neque te mei miseret, surge, & sepeli natum.

Et addit: *Hac quum pressis & flebilibus modis, qui totis theatris mæstitiam inferant, concinuntur, difficile est non eos qui inhumati sunt, miseros judicare.* Tibicinis modos cum actione histrionis accipiendos existimo. Pergit,

Heu reliquias semiassi regis denudatis ossibus,
Per terram sanie delibutas fœde diu vexarier. Strebæus.

53. Fa-

aliquem, exspectem istam, quam tu times, solitudinem. Subsidium enim bellissimum existimo esse senectuti otium.

Reliqua verò etiamsi adjuvant, historiam dico, & pruden- 256
tiam juris publici, & antiquitatis [p] iter, & exemplorum co- *p vox iter*
piam, siquando opus erit, à viro optimo, & istis rebus in- *est suspecta*
structissimo, [53] familiari meo, Longino mutuabor. Neque *Clerico.*
repugnabo, quo minus (id quod modò hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto studio, atque humanitate versentur, sed mehercule non ita multum spatii [q] mihi videtur, si modò ea facere, & persequi volent, quæ à te, Crasse, præcepta sunt: qui mihi propè etiam nimis duras leges imponere visus es huic ætati; sed tamen ad id, quod cupiunt, adipiscendum propè necessarias.

q mihi habere vid. *Ald.*

Nam & subitæ ad propositas causas exercitationes, & ac- 257
curatæ, & meditatæ commentationes, ac stilus ille tuus, quem tu verè dixisti perfectorem dicendi esse ac magistrum, multi sudoris est, & illa orationis suæ cum scriptis alienis comparatio, & de alieno scripto subita vel laudandi, vel vituperandi, vel comprobandi, vel refellendi causâ, disputatio, non mediocris contentionis est, vel ad memoriam, vel ad imitandum.

LXI. ILLUD VERÒ fuit horribile, quod mehercule 258
vereor ne majorem vim ad deterrendum habuerit, quàm ad cohortandum. Voluisti enim in suo genere unumquemque nostrûm quasi quendam esse Roscium; dixistique, non tam ea, [54] quæ recta essent, probari, quàm quæ prava sunt, fastidiis adhærescere: quod ego non tam fastidiosè in P. CVIII.
nobis, quam in histrionibus, spectari puto.

Itaque nos raucos sæpe attentissimè audiri video. tenet 259
enim res ipsa, atque causa. at Æsopum, [55] si paullum irrauserit, explodi. A quibus enim nihil præter voluptatem aurium

53. *Familiari meo Longino.*] Vel hic *Longino*, vel in Orat. pro Cn. Plancio, *Longus* reponendum est, quamvis utrumque sit Cassiæ familiæ cognomen. *Ursin.* *Longino* restituit ex alio Tullii loco Nicol. Grucchius. vulgo erat *Longo*, quod & in Pall. aut *longè*. Gruter.

54. *Quæ recta essent, probari, quam quæ prava sunt, fastidiis adhærescere.*] Pall. omnes respuunt illa intermedia, *probari quàm quæ prava sunt.* adscriptumque octavo aliter legi, *essent, quam quæ fastidiis adh.* voluit fortè *fastidii*, exstat tamen vulgata in editione prima. *Idem.*

55. *Si paullum irrauserit.*] Hac facie citatur à Prisciano, exstatque in Pal. octavo. ceteri adhærent ferè vulgato *irraucuerit*. Idem.

56. Ut

rium quaeritur, in iis offenditur, simulatque imm
aliquid de voluptate. In eloquentia autem multa su
teneant, quae si omnia summa non sunt, (& plen
men magna sunt,) necesse est, ea ipsa, quae sunt
bilia videri.

260 Ergo, ut ad primum illud revertar; sit orator n
qui, ut Crassus descripsit, accommodatè ad persua
possit dicere. is autem concludatur in ea, quae sun
civitatum vulgari, ac forensi: remotisque ceteris
r sint *Pearce.* quamvis ea r sunt ampla, atque praeclara, in hoc unc
56 ut ita dicam, noctes & dies urgeatur: imiteturqu
cui sine dubiò summa vis dicendi conceditur, Athe
Demosthenem, in quo tantum studium fuisse, ta
labor dicitur, ut primùm impedimenta naturae di
industriaque superarit: cumque ita balbus esset,
ipsius artis, cui studeret, primam literam non po
cere, perfecit meditando, ut nemo planiùs eo loc
taretur.

261 Deinde cùm spiritus ejus esset angustior, tantum
nenda anima in dicendo est assecutus, ut una cont
ne verborum (id quod ejus scripta declarant) binae
tentiones vocis, & remissiones continerentur. Qu
(ut memoriae proditum est) conjectis in os calculis
ma voce versus multos uno spiritu pronuntiare co
s id *Lamb.* bat; neque s is consistens in loco, sed inambulans
adscensu ingrediens arduo.

262 Hisce ego cohortationibus, Crasse, ad studium
laborem incitandos juvenes vehementer assentior:
quae collegisti ex variis, & diversis studiis, & artibus,
ipse es omnia consecutus, tamen ab oratoris proprio
atque munere sejuncta esse arbitror.

LXII. Haec cùm Antonius dixisset, sanè dub
sus est Sulpicius, & Cotta, utrius oratio propiùs ad
263 tem videretur accedere. Tum Crassus, Operariur
quendam, Antoni, oratorem facis, atque haud i

56. *Ut ita dicam.*] Ad quid haec verba, *ut ita dicam?* S
esse aliunde sumptum, *noctes & dies.* Ex Ennio tanquam
bium excerpsit. Sic Homerus: *Νύκτας τε καὶ ἤματα πάντα*
noctesque diesque. Sic Virgil.

Noctes atque dies patet atri janua Ditis.

Horat.

Nocturnâ versate manu versate diurna. Strebaeus.

M. TULLII CICERONIS

DE

ORATORE

LIBER SECUNDUS.

I. 1. MAGNA nobis pueris, Quincte frater, si memoria tenes, opinio fuit, L. Crassum plus attigisse doctrinæ, quàm quantum ma illá [1] puerili institutione potuisset: M. tem Antonium omnino omnis eruditi expertem, atque ignarum fuisse: erantque multi, quamquam [a] ita se rem habere arbitrarentur, tamen, faciliùs nos incensos studio dicendi à doctrina deterre libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent, si homines non eruditi summam essent prudentiam, incredibilem eloquentiam consecuti, inanis omnis esse labor, & stultum in nobis erudiendis, patris nostri, mi ac prudentissimi viri, studium videretur.

a alii non ita male.

2 Quos tum, ut pueri, refutare domesticis testibus, pat & C. Aculeone, propinquo nostro, & L. Cicerone, truo, solebamus, quòd de Crasso pater, & Aculeo, cum erat nostra matertera, quem Crassus dilexit ex om bus plurimùm; & patruus, qui cum Antonio in Cilici profectus unà decesserat, multa nobis de ejus studio, ctrinaque sæpe narravit: cùmque nos cum consobrinis stris, Aculeonis filiis, & ea disceremus, quæ Crasso cerent, & ab his doctoribus, quibus ille uteretur, eru remur, etiam illud sæpe intelleximus (cùm essemus [b] ej modi: quod vel pueri sentire poteramus) illum & Gra

b ejus domi Guliel.

1. *PUerili institutione.*] Institutio est præceptorum traditio. fertur ad omnes artes. Sunt institutiones oratoriæ, gra maticæ, philosophicæ, mathematicæ, liberales, illiberales. quemadmodum doctrina refertur non ad naturam & ingeniu sed ad magistrum : ita institutio præceptionis est, non ingen prudentiæ. *Strebaus.*

2

sic loqui, nullam ut nosse aliam linguam videretur, & doctoribus nostris ea [c] ponere in percunctando, eaque ipsum omni in sermone tractare, ut nihil esse ei novum, nihil inauditum videretur.

c *alii* proponere.

3 De Antonio verò, quamquam sæpe ex humanissimo homine, patruo nostro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis, vel Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus [d] dedisset: tamen ipse adolescentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo sæpe quæsivi. Non erit profectò tibi, [e] quod scribo, hoc novum (nam jam tum ex me audiebas,) mihi illum ex multis, variisque sermonibus, nullius rei, quæ quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare possem, rudem, aut ignarum esse visum.

P. CIX.

d *alii* dedisset.

e quod scribo hoc *delet Lamb.*

4 Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quàm illa despicere, & nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre. Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore censebat suam, si omnino didicisse numquam putaretur: atque ita se uterque graviorem fore, si alter contemnere, alter ne nosse quidem Græcos videretur. 5 Quorum consilium quale fuerit, nihil sanè ad hoc tempus. Illud autem est hujus institutæ scriptionis ac temporis, neminem eloquentia, non modò sine dicendi doctrina, sed ne sine omni quidem sapientia, florere umquam & præstare potuisse.

II. ETENIM ceteræ ferè artes seipsæ per se tuentur singulæ: bene dicere autem, quod est scienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia, quæcunque in hominum disceptationem cadere possunt, benè sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est. 6 Quare equidem & in nostra civitate, & in ipsa Græcia, quæ semper hæc summa duxit, multos & ingeniis, & magna laude dicendi sine summa rerum omnium scientia fuisse fateor: talem verò exsistere eloquentiam, qualis fuerit in Crasso, & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ in tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuisse confirmo.

7 Quo etiam feci libentiùs, ut eum sermonem, quem illi quondam inter se de his rebus habuissent, mandarem litteris; vel ut illa opinio, quæ semper fuisset, tolleretur, alterum non doctissimum, alterum planè indoctum fuisse:

vel ut ea, quæ exiſtimarem à ſummis oratoribus de eloquentia divinitus eſſe dicta, cuſtodirem litteris, ſi ullo modo aſſequi, complectique potuiſſem: vel mehercule etiam ut laudem eorum jam propè ſeneſcentem, quantum ego poſſem, ab oblivione hominum, atque à ſilentio vindicarem.

8 Nam ſi ex ſcriptis cognoſci ipſi ſuis potuiſſent, minus hoc fortaſſe mihi eſſe putaſſem laborandum. Sed cùm alter non multùm, (quod quidem exſtaret,) & idipſum adoleſcens; alter nihil admodum ſcripti reliquiſſet: deberi hoc à me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cùm etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, ſi poſſem.

9 Quod hoc etiam ſpe aggredior majore ad probandum, quia non de Ser. Galbæ, aut C. Carbonis eloquentia ſcribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, ſiquid velim, nullius memoria ᶠ jam refellente: ſed edo hæc iis cognoſcenda, qui eos ipſos, de quibus loquor, ſæpe audierunt; ut duos ſummos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti ſint, vivorum & præſentium memoria teſte, commendemus.

10 III. Nec verò te, cariſſime frater, atque optime, rhetoricis nunc quibuſdam libris, quos tu agreſtes putas, inſequor ut erudiam: (quid enim tua poteſt oratione aut ſubtilius, aut ornatius eſſe?) ſed quoniam ſive judicio, ut ſoles dicere, ſive, ut ille pater eloquentiæ de ſe Iſocrates ſcripſit ipſe, pudore, à dicendo, & timiditate ingenua quadam refugiſti, ſive, ut ipſe jocari ſoles, unum putaſti ſatis eſſe non modò in una familia rhetorem, ſed pænè in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod meritò propter eorum, qui de dicendi ratione diſputarunt, jejunitatem bonarum artium poſſit illudi.

11 Nihil enim mihi quidem videtur in Craſſi, & Antonii ſermone eſſe præteritum, quod quiſquam ſummis ingeniis, acerrimis ſtudiis, optima doctrina, maximo uſu cognoſci, ac percipi potuiſſe arbitraretur: quod tu facillimè poteris judicare, qui prudentiam, rationemque dicendi per te ipſum; uſum autem per nos percipere voluiſti. Sed quo citiùs hoc, quod ſuſcepimus, non mediocre munus conficere poſſimus, omiſſa noſtra adhortatione, ad eorum, quos propoſuimus, ſermonem, diſputationemque veniamus.

12 Poſtero igitur die, quàm illa erant acta, hora ferè ſecunda,

da, cùm etiam tum [2] in lecto Crassus esset, & apud eum Sulpicius sederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repentè eò Q. Catulus senex cum C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, commotus Crassus surrexit, omnesque admirati, majorem aliquam esse causam eorum adventus suspicati sunt.

Qui cùm inter se, ut ipsorum usus ferebat, amicissimè consalutassent, Quid vos tandem? Crassus, num quidnam, inquit, novi? Nihil sanè, inquit Catulus. etenim vides esse ludos. sed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel molestos putes. cùm ad me in Tusculanum, inquit, heri vesperi venisset Cæsar de Tusculano suo, dixit mihi, [g] à se Scævolam hinc euntem esse conventum, ex quo mira quædam se audisse dicebat, te, quem ego toties omni ratione tentans ad disputandum elicere non potuissem, permulta de eloquentia cum Antonio disseruisse, & tanquam in schola prope ad Græcorum consuetudinem disputasse. 13

[g] Scævolam à se hinc. *Lamb.*

[3] [h] Ita frater exoravit meipsum, non quidem à studio audiendi nimis abhorrentem, sed mehercule verentem tamen, ne molesti vobis interveniremus, ut huc secum venirem. Scævolam enim ita dicere ajebat, bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. Hoc si tu cupidiùs factum existimas, Cæsari attribues: si familiariùs, utrique nostrûm. nos quidem, nisi fortè molesti intervenimus, venisse delectat. 14

P. CX.

[h] Itaque me frater exoravit non ipsum quidem. *Lamb.*

IV. TUM CRASSUS, Equidem, quæcunque causa vos huc attulisset, lætarer, cùm apud me viderem homines mihi carissimos, & amicissimos: sed tamen verè dicam; quævis mallem fuisset, quàm ista, quam dicis. Ego enim, (ut, quemadmodum sentio, loquar) numquam mihi minus, quàm hesterno die, placui: [i] magis adeò id facilitate, quàm alia ulla culpa mea contigit; qui dum obsequor adolescentibus, me senem esse sum oblitus: fecique id, quod ne adolescens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina 15

[i] magisque adeo. *Lamb.*

2. *In lecto Crassus esset.*] Cur Crassus in lecto, Antonius in porticu? Crassus & senior est, & apud se, & securus proximæ disputationis, & varietas quædam personarum & temporum petenda. His de causis jacere fingitur: non item Antonius, non duo juvenes Sulpicius & Cotta. Cur Sulpicius apud Crassum, Cotta cum Antonio? Pulchrum est lateri seniorum adhærere juvenes, tum ad discendum, tum ad orandum. *Strebæus.*

3. *Ita frater exoravit me ipsum &c.*] Pal. *Ita me frater excitavit, ne ipsi quidem &c.* probem, si *ipsi* mutetur in *ipsum.* Gruter.

na aliqua continerentur, disputarem. Sed hoc tai dit mihi peropportunè, quòd, transactis jam meis ad Antonium audiendum venistis.

16 Tum Cæsar, Equidem, inquit, Crasse, ita s dus te in illa longiore ac perpetua disputatione a ut, si id mihi minus contingat, vel hoc sim quoti sermone contentus. Itaque experiar equidem illu Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta, plus quàm m te valere [k] videantur, & te exorabo profectò, ut r que, & Catulo tuæ suavitatis aliquid impertias. S minus libebit, non te urgebo, neque committam, vereare tu ne sis ineptus, me esse judices.

k videatur. *Pearce.*

17 Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæsar, ex Latinis verbis hujus verbi vim vel maximam sempe quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtu nomen habere ductum, quòd non sit aptus. idqu monis nostri consuetudine perlatè patet. Nam qui a pus quid postulet, non videt, aut plura loquitu ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignit commodi rationem non habet, aut denique in aliq re aut inconcinnus aut multus est, is ineptus [l] esse c

l esse *non habet Pearce.*

18 Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Græcoru itaque quòd vim hujus mali Græci non vident, n quidem ei vitio imposuerunt. ut enim quæras omn modo Græci ineptum appellent, non reperies. C autem ineptiarum, quæ sunt innumerabiles, haud [m] ulla sit major, [4] quàm, ut illi solent, quocumq co, quoscumque inter homines visum est, de rebu ficillimis, aut non necessariis argutissimè disputare. ab istis adolescentibus facere, inviti & recusant coacti sumus.

m nulla *alii.*

19 V. TUM CATULUS, Ne Græci quidem, Crasse, [n] qui in civitatibus suis clari, & magni sicuti tu es, nosque omnes in nostra republica volui horum Græcorum, [5] qui se inculcant auribus nostr

n ii, qui *Lamb.*

4. *Quam, ut illi solent &c.*] Ita editio Victorii, cui omnes Pall. præter quartum, in quo, *quam, quod illi so* gata, *quam illorum qui solent &c.* Grut.

5. *Qui se inculcant auribus nostris.*] Ante tempora Lælii phia non fuit in pretio Romæ: quum cœperunt operam losophiæ Romani, tum Græcorum multi Romam doce migrarunt. sed leviores ferè, quibus in patria nulla dign eò quum venissent, & primoribus civitatis se dedidissent

les fuerunt: nec tamen in otio sermones hujusmodi, disputationesque fugiebant. P. B.

20 Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipsa, ubi ambulamus, & [6] palæstra, & tot locis sessiones, [o] gymnasiorum, & Græcarum disputationum memoriam quodammodo commovent? aut [p] importunum tempus in tanto otio, quod & rarò datur, & nunc peroptatò nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputationis alieni, qui omnes hi sumus, ut sine his studiis [7] nullam vitam esse ducamus?

o gymn. Græcor. & disp. *Lamb.* p inopportunum. *Pearce.*

21 Omnia ista, inquit Crassus, ego alio modo interpretor, qui primùm palæstram, & sedes, & porticus, etiam ipsos, Catule, Græcos, exercitationis & delectationis causa, non disputationis invenisse arbitror. Nam & sæculis multis antè gymnasia inventa sunt, quàm in his philosophi garrire cœperunt, & hoc ipso tempore, cùm omnia gymnasia philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire, quàm philosophum, malunt: qui simul ut increpuit, in media

dem fecere contemptum: ii sunt qui se inculcant auribus virorum, nec expectant leviculi dum à quopiam rogentur. *Strebæus.* In membrana vocem postremam non animadverti: & si attendas, videas utique non de ipsorum auribus agi, sed quorumlibet. Lib. I. Nat. deor. 38. *Vos autem non modo oculis imagines, sed etiam animis inculcatis.* Gronov.

6. *Palæstra.*] Locum dicit in Crassi Tusculano, ubi juventus aut ex ejus familia, aut ex alia, corpus exercebat. Nam etsi palæstra luctatorum propria videtur, tamen etiam pro gymnasio ponitur, & admittit cursores, pugiles, jaculatores. Virgil.

Pars in gramineis exercent membra palæstris.

In gymnasiis & palæstris apud Græcos fuere magistri gymnastæ & palæstrici, qui docerent pueritiam non modò artem gymnicam, sed etiam gestus motusque membrorum. Eò quoque philosophi & artium professores venire soliti sunt, ac suas artes alii sedentes, alii inambulantes exercere. Hinc gymnasia pro scholis usurpata sunt. *Strebæus.*

7. *Nullam vitam esse ducamus.*] Id est, ut arbitremur nos non posse suaviter & jucunde vitam agere sine eloquentiæ cognitione: ita enim in seq. cap. Crassus vocem *nullam* intelligit: *Vos eos esse, qui vitam* insuavem *sine his studiis putaretis.* Eodem modo locutus est Plato Lib. I. de Rep. ubi querelas senum memorat, quibus perierant omnes voluptates adolescentiæ: Τότε μὲν εὖ ζῶντες· νῦν δὲ οὐδὲ ζῶντες. *tunc quidem bene viventes, nunc vero ne viventes quidem.* Quem Platonis locum Cicero in Senectute ita imitatus est: *Quod voluptatibus carerent, sine quibus* nullam vitam *putabant.* Pearce.

 8. *Vactie-*

media oratione de maximis rebus, & gravissimis disputantem philosophum omnes [8] unctionis causa relinquunt. ita levissimam delectationem gravissimæ, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis esse, assentior. verum otii fructus est, non contentio animi, sed relaxatio.

22

VI. SÆPE EX socero meo audivi, cùm is diceret, socerum suum Lælium semper ferè cum Scipione solitum rusticari, eosque incredibiliter [9] repuerascere esse solitos, cùm rus ex urbe, tanquam è vinculis, evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos, & umbilicos [10] ad Cajetam, & ad Laurentum legere consuesse, & ad omnem animi remissionem ludumque descendere.

23 Sic enim se res habet, ut; quemadmodum volucres videmus procreationis atque utilitatis suæ causa q fingere, & r construere nidos, easdem autem, cùm aliquid effecerint, levandi laboris sui causa, passim ac liberè solutas opere volitare: sic nostri animi forensibus negotiis, atque urbano opere defessi, gestiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore.

[q effingere MSS. r constituere. MSS.]

24 Itaque illud, quòd ego in causa Curiana Scævolæ dixi, non dixi secus, ac sentiebam. Nam si, inquam, Scævola, nullum erit testamentum rectè factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium testamenta tu scribes unus. quid igitur? inquam: quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi. Mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit. in qua permaneo, Catule, sententia, meque, cùm huc veni, hoc ipsum nihil agere, & planè cessare, delectat.

25 Nam, quòd addidisti tertium, vos eos esse, qui vitam in-

p. CXI.

8. *Unctionis causa relinquunt.*] Explicat P. Faber libro II. Agonisticõn cap. 4. *Gruter.*

9. *Repuerascere.*] Nihil auscultandum libris Lambini; natum enim illud *repuerescere* à vitiosa scriptura *repuescere*, quæ in Pal. pr. & Memmiano. *Idem.*

10. *Ad Caietam, & ad Laurentum.*] P. Victorius & Manutii *Lucrinum.* vetustior omnis editio *Laurentum*, quod item in plerisque Pall. nam tert. *Laurentium*, quart. *Laverenium.* Memmii membranaceus *Lauretum*; quod secutus fuit Lambinus. nostrum firmatur à Valerii Maximi libro VIII. cap. 8, ubi videantur Pighii nostri notæ. *Idem.*

insuavem sine his studiis putaretis, id me non modò non hortatur ad disputandum, [11] sed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius, homo [s] doctus, & perurbanus, dicere solebat, [t] ea, quæ scriberet, [12] neque [v] ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle; quòd alteri nihil intelligerent, [13] alteri plus fortasse, quàm ipse [x] de se; quo etiam scripsit, ***Persium non curo legere:*** (hic enim fuit, ut noramus, omnium ferè nostrorum hominum doctissimus:) ***Lælium Decimum volo***, quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium: sic ego, si jam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud vos. malo enim non intelligi orationem meam quàm reprehendi.

s doctus & *abest à MSS.*
t *tres seqq. voces non sunt in MSS. Grut.*
v se ab *edd. priores.*
x de se *non habet Peurce.*

VII. TUM CÆSAR, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navasse operam, quòd hoc venerim. nam hæc ipsa recusatio [y] disputationis, disputatio quædam fuit, mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio esse partes, ut de tota eloquentia disserat, quemque jamdudum Cotta, & Sulpicius exspectant? 26

y disp. *deest in MS. Gron.*

Ego verò, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipse obmutescam, nisi prius à vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hic sitis hodie. Tum, cùm ille dubitaret, [14] quòd ad fratrem promiserat, Ego, inquit Julius, pro utroque respondeo: sic faciemus: atque ista 27

11. *Sed etiam deterret.*] Cur ita *deterret?* quia si vitam insuavem sine studiis putant, & idcirco in studiis multi sunt, necesse eos multum proficere, & esse periculum coram tam cupidis doctisque disputare. Confirmat illud exemplo Lucilii poëtæ satyrici, hominis in ridendis vitiis perurbani, & in multis acerbi. Hinc illud Persii:

Secuit Lucilius urbem,
Te Lupe, te Muti: & genuinum fregit in illis.

Viri doctrinam probat Cicero, ejusdem lutulentum carmen insectatur Horatius. *Strebæus.*

12. *Neque ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle.*] Melius, ut puto, legitur in manuscriptis, *neque ab indoctis legi velle, neque à doctissimis.* Ursin.

13. *Alteri plus fortasse, quam ipse de se; quo etiam scripsit.*] Memmii memb. *alteri aliud.* Pith. *alteri alium*, Pal. pr. *alteri aliter*, quod ultimum placet, rescribendumque certe eorumdem fide, item Memmii præterea chartacei, atque editionis primæ, *quam ipse: de quo etiam scripsit.* nam quæ Lambinus adhuc adtexuit, in nullo sunt exemplari scripto. *Gruter.*

14. *Quod ad fratrem promiserat.*] Miror cur lectionem istam vexet Lambinus; restantem in omnibus Pall. editionibusque. *Idem.*

 15. *Uter-*

ista quidem conditione, vel ut verbum nullum facere teneres.

28 Hîc Catulus arrisit: & simul, Præcisa, inquit, mi dem dubitatio est, quoniam neque domi imperara hic, apud quem eram futurus, sine mea sentent facilè promisit. Tum omnes oculos in Antonium co runt: & ille, Audite verò, audite, inquit. hominen audietis de schola, atque à magistro, & Græcis litte ditum. & eo quidem loquar confidentiùs, quòd Catu ditor accessit: cui non solum nos Latini sermonis, se Græci ipsi solent suæ linguæ subtilitatem, eleganti concedere.

29 Sed tamen, quoniam hoc totum, quidquid est, tificium, sive studium dicendi, [z] nisi accessit os, potest esse, docebo vos, discipuli, id, quod ipse dici, quid de omni genere [a] dicendi sentiam.

z nisi accesserit null. *MS.*

30 Hîc posteaquam arriserunt, Res mihi videtur quit, facultate præclara, arte mediocris. Ars enim rerum est, quæ sciuntur. Oratoris autem omnis a nionibus, non scientia continetur. Nam & apud mus, qui nesciunt, & ea dicimus, quæ nescimus i que & illi aliàs aliud iisdem de rebus & sentiunt, & ju & nos contrarias sæpe caussas dicimus, non modò sus contra me dicat aliquandò, aut ego contra C cùm [b] alterutri necesse sit falsum dicere: sed e [15] uterque nostrûm eadem de re aliàs aliud defend plus uno verum esse non possit. Ut igitur in ejus quæ mendacio nixa sit, quæ ad scientiam nòn sæp niat, quæ opiniones hominum, & sæpe errores tur, ita dicam, si caussam putatis esse, cur audiatis

a *Cleric. delet* dicendi.

b alterutrum *MS.* P. B.

31 VIII. Nos vero, & valde quidem, Catulu putamus, atque eò magis, quòd nulla mihi oste videris esse usurus. Exorsus es enim non gloriosè m tu putas, à veritate, quam à nescio qua dignitate

32 tur de ipso genere sum confessus, inquit Antoniu esse non maximam: sic illud affirmo, præcepta p

c à veritate, ut tu putas. *Pearce.*

15. *Uterque nostrum eadem de re aliàs aliud defendat.*] B duos lectores in Crassum excitavit: alteri de Colonia N Crassi orationem legendam dedit, alteri de lege Serv traria inter se de Repub. capita contulit. Similis inconf ceroni non semel objecta est, quem contrarios sæpe i videmus. Quinetiam defendit eos, quos gravissimè ac & accusavit quos ipse defenderat. *Strebaus.*

lam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & [16] ad [d] excipiendas eorum voluntates. Hujus rei scientiam siquis volet magnam quandam artem esse dicere, non repugnabo. Etenim cùm plerique temerè ac nulla ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut propter consuetudinem aliquam callidiùs id faciant, non est dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit, quare alii meliùs quàm alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is si non plane artem, at quasi artem quandam invenerit.

[d] *excitandas. Cleric.*

Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro, atque 33
in causis; ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, [17] possem vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi persuasi, quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfecto oratore præclarius. nam, ut usum dicendi omittam, qui in omni pacata, & libera civitate dominatur, tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus jucundius percipi possit.

Qui enim cantus [18] moderatæ orationis pronuntiatione 34
dulcior inveniri potest? quod carmen artificiosa verborum conclusione aptius? qui actor [e] in imitanda, quàm orator in suscipienda veritate jucundior? Quid autem subtilius, quam acutæ, crebræque sententiæ? quid admirabilius, quàm res splendore illustrata verborum? quid plenius, quàm omni rerum genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria oratoris est res, quæ quidem ornatè dici graviterque debeat.

[e] *Lamb. & MSS. delent* in.

IX. HUJUS est in dando consilio de maximis rebus cum 35
dignitate explicata sententia: ejusdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentiùs, quis à vitiis acriùs revocare, quis vituperare improbos asperiùs, quis laudare bonos

16. *Ad excipiendas eorum voluntates.*] Nihil muto, Pal. tamen pr. *explendas*, Pith. & Mem. membr. *explendas eorum voluptates.* Gruter.

17. *Possem vobis exponere.*] Iidem tres *possum vobis exquirere.* quemadmodum & supra excludunt *propter exercitationem aut*, quod tamen in Pall. aliis. *Idem.*

18. *Moderatæ orationis pronuntiatione dulcior.*] Triga eadem *moderata oratione dulcior.* ut appareat librarios aliis aliisque usos exemplaribus. Pal. tert. habuit à manu prima, *moderatæ orationis dulcior*, sine verbo altero. *Idem.*

nos ornatiùs, quis cupiditatem vehementiùs frangere fando potest? quis mœrorem levare mitiùs consoland

36 [19] Historia verò testis temporum, lux veritatis, vi moriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voc

P. CXII. nisi oratoris, immortalitati commendatur? Nam si ars alia, quæ verborum, aut faciendorum, aut deli rum scientiam profiteatur: si quisquam dicitur, nisi formare orationem, eamque variare, & distinguere quibusdam verborum sententiarumque insignibus: via ulla, nisi ab hac una arte, traditur, aut argument aut sententiarum, aut denique descriptionis, atque nis: fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, al esse, f aut cum aliqua alia arte esse commune.

f aut ei cum *Lamb.*

37 Sed si in hac una est ea ratio, atque doctrina: no aliarum artium bene locuti sunt, eo minus id est huju proprium. sed ut orator de iis rebus, quæ ceterarum sunt, si modò eas cognorit, (ut heri Crassus diceba mè potest dicere: sic ceterarum artium homines c illa sua dicunt, si quid ab hac arte didicerunt.

38 Neque enim si de rusticis rebus agricola quispiam etiam id, quod multi, medicus de morbis, aut de p do pictor aliquis disertè dixerit, aut scripserit, idcirc artis putanda sit eloquentia: in qua quia vis magna hominum ingeniis, eò multi etiam sine doctrina omnium generum, atque artium consequuntur: sed cujusque sit proprium, etsi ex eo judicari potest, cùm ris, quid quæque g doceant, tamen hoc certius ni potest, quàm quod omnes artes aliæ sine eloquenti munus præstare possunt, orator sine ea nomen sum nere non potest: ut ceteri, si diserti sint, aliquid habeant: hic, nisi domesticis se instruxerit copiis, dicendi copiam petere non possit.

g doceat. *Lamb.*

39 X. Tum Catulus, Etsi, inquit, Antoni, m impediendus est interpellatione iste cursus orationis tu tiere tamen mihique ignosces. Non enim possum, q clamem, ut ait ille in Trinummo: ita mihi vim orato exprimere subtiliter visus es, tum laudare copios quod quidem eloquentem vel optimè facere opor

19. *Historia verò testis temporum, lux veritatis, vita memo* Historiam breviter quidem, sed vehementer extollit. Ar laudatio est: eò enim tendit, ut laudetur eloquentia, cu ce talis res & tanta immortalitati commendatur. *Strebæus*

eloquentiam laudet, debet enim ad eam laudandam, ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porrò: tibi enim assentior, vestrum esse hoc totum, disertè dicere, idque siquis in alia arte faciat, eum assumto aliunde uti bono, non proprio, nec suo.

Et Crassus, [20] Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit. nam hesterno sermone unius 40
cujusdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem, aut bajulum, nobis oratorem descripseras, inopem quendam humanitatis, [21] atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos à te discipulos abducerem: nunc, Catulo audiente, & Cæsare, videor debere non tam pugnare tecum, quàm, quid ipse sentiam, dicere.

Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loqui- 41
mur, in foro, atque in oculis civium constituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus esse præpositum. Nam Crassus heri, cum vos, Catule P. B.
& Cæsar, non adessetis, posuit breviter in artis distributione idem, quod Græci plerique posuerunt; neque sanè quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit; duo prima genera quæstionum esse, in quibus eloquentia versaretur, unum infinitum, alterum certum.

Infinitum mihi h videbatur id dicere, in quo aliquid ge- 42
neratim quæreretur, hoc modo: Expetendane esset eloquentia: expetendine honores. Certum autem, in quo quid in personis, & in constituta re, & definita quæreretur:

h *alii* videtur.

20. *Nox te expolivit.*] Sensus est: Hesterno sermone describebas oratorem non expolitum, sed rudem quendam & inopem humanitatis, atque inurbanum, non hominem, sed unius operis & unius industriæ remigem aut bajulum: qui veluti servituti natus, propius accederet ad jumenta, quàm ad humanæ rationis divinam præstantiam. Quòd si talis orator eras, neque expolitus, nec homo planè eras. Nunc describis oratorem expolitum ingenio, humanitate, arte, usuque præcellentem: in quo, quum sis orator ipse, expolitus esse videris, & homo præstans. *Strebaus.*

21. *Atque inurbanum.*] Cùm in omnibus lib. manusc. scriptum reperissem, *urbanum*, idque in quibusdam non sine litura in extrema syllaba, ego *urbanitatis* reposui, facilè suspicatus ab iis *inurbanum* esse repositum, qui *urbanum*, mendosum, & hujus loci sententiæ repugnans esse intelligerem. *Lamb.*. Sic Pall. septem, Pith. & Memmii chartaceus. at ejusdem membranaceus, item Palat. pr. habent illud Lambinianorum codicum, *urbanum*, quod ultimum retinet Gulielmius, adducitque illud Varronis lib. 1. de Re Rust. c. 2. *à recentibus urbanis.* Grut.

22. Etiamsi

tur: cujusmodi sunt, quæ in foro, atque in civium causis, disceptationibusque versantur.

43 Ea mihi videntur aut in lite [i] ordinanda, aut in consilio dando esse posita. nam illud tertium, quod & à Crasso tactum est, &, ut audio, ille ipse Aristoteles, qui hæc maximè illustravit, adjunxit, [22] etiamsi opus est, tamen minus est necessarium. Quidnam? inquit Catulus, an laudationes? id enim video poni genus tertium.

44 XI. Ita, inquit Antonius, & in eo quidem genere scio & me, & omnes, qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cùm abs te est Popilia, mater vestra, laudata; [23] cui primùm mulieri hunc honorem in nostra civitate tributum puto: sed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem & ad præcepta esse revocanda.

45 Ex his enim fontibus, [24] unde omnia ornatè dicendi præcepta sumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa desiderare, quæ ut nemo tradat, quis est, qui nesciat, quæ sint in homine laudanda? Positis enim iis rebus, quas Crassus in illius orationis suæ, quam contra collegam censor habuit, principio dixit, Quæ natura, aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus se vinci posse animo æquo pati: quæ ipsi sibi homines parare possent, in iis rebus se pati vinci non posse: qui laudabit quempiam, intelliget, exponenda sibi [k] esse fortunæ bona.

46 Ea sunt, generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quæ sunt aut corporis, aut extraneæ: si habuerit, bene his usum: si non habuerit, [l] sapienter caruisse: si ami-

22. *Etiamsi opus est, &c.*] In hoc loco *opus est* significat convenit, expedit, commodum est, sive utile. Et sic Cicero hac voce utitur lib. I. ad Fam. Ep. I. *legem Curiatam consuli* opus esse, *necesse non esse*. Lib. IV. ad Attic. Ep. 6. *Si loquor de Rep. quod oportet, insanus; si quod* opus est, *servus existimor*. Pearce.

23. *Cui primum mulieri &c.*] Popilia si matronarum prima laudata est, erravit Plutarchus in vita Camilli, qui diu ante Popiliam funebris orationis honorem matronis concessum memorat, eò quòd ornamenta sua ad persolvendum Apollini votum contulissent: nisi fortè tanto tempore post id senatusconsultum nulla sit laudata: quod nulli credibile est. Plutarchum secutus est Rhodiginus. *Strebaus.*

24. *Unde omnia ornatè dicendi pr. s.*] Mirum unde tanta varietas in MS. *unde ad omnia ornamenta dicendi p. s.* Et tamen potuisse illi tale quid fuisse in ore aut animo, patet ex seqq. *quod non summa dicendi ornamenta desideret.* Gron.

25. Si,

amiserit, moderatè tulisse. Deinde quid sapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid justè, quid magnificè, quid piè, quid gratè, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit, aut tulerit. Hæc, & quæ sint ejus generis, facilè videbit, qui volet laudare quempiam: & qui vituperare, contraria.

Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium 47
genus, quoniam inest in ratione rerum? non enim, si est faciliùs, eo de numero quoque est excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis [m] exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis.

m egregia *Pearce.*

Nam & testimonium sæpe dicendum est, ac nonnum- 48
quam etiam accuratiùs, ut mihi necesse fuit in Sex. Titium, P. CXIII.
seditiosum civem, & turbulentum: explicavi in eo testimonio dicendo, omnia consilia consulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro republica restitissem, quæque ab eo contra rempublicam facta arbitrarer, exposui. diu retentus sum, multa audivi, multa respondi. Num igitur placet, cùm de eloquentia præcipias, aliquid etiam de testimoniis dicendis, quasi in arte tradere? Nihil sanè, inquit Catulus, necesse est.

XII. QUID SI (quod sæpe summis viris accidit) man- 49
data sint exponenda, aut in senatu ab imperatore, aut ad imperatorem, aut ad regem, aut ad populum aliquem à senatu? num quia genere orationis in hujusmodi causis accuratiore est utendum, idcircò pars etiam hæc causarum numeranda videtur, aut propriis præceptis instruenda? Minimè verò, inquit Catulus. non enim deerit homini diserto in ejusmodi rebus facultas, ex ceteris rebus, & causis comparata.

Ergo item, inquit, illa, quæ sæpe disertè agenda sunt, 50
& quæ ego paullo antè, (cùm eloquentiam laudarem) dixi oratoris esse, neque habent suum locum ullum in divisione partium, neque certum præceptorum genus, & agenda sunt non minùs disertè, quàm quæ in lite dicuntur, objurgatio, cohortatio, consolatio: quorum nihil est, quod non summa dicendi ornamenta desideret: sed ex artificio res istæ præcepta non quærunt. Plane, inquit Catulus, assentior.

Age verò, inquit Antonius, qualis oratoris, & quanti ho- 51
minis in dicendo putas esse historiam scribere? [25] Si, ut Græci

25. *Si, ut Græci &c.*] Est à Pall. nostris posterioribus, admisitque item Victorius. nam priores *Sicut &c.* ut vulgata. *Grut.*

26. *Esse-*

conscripserunt; Summi, inquit Catulus, isti; ut nostri, ni
opus est oratoris: satis est non esse mendacem. Atqui,
n ipsi sic. *alii.* nostros contemnas, inquit Antonius, Graeci n quoque
initio scriptitarunt, ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso.
52 Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confe
cujus rei, memoriaeque publicae retinendae caussa, ab i
rerum Romanarum usque ad P. Mucium, pontificem
ximum, res omnes singulorum annorum mandabat lit
o referebat. *Lamb.* pontifex maximus, [26] o efferebatque in album, & pro
p hique *Pith.* nebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscen
p ii qui etiam nunc [27] annales maximi nominantur.
53 Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui
ullis ornamentis monumenta solum temporum, homin
locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Itaque q
q Acusilaus. *Lamb.* apud Graecos Pherecydes, Hellanicus, q Acusilas fuit,
que permulti; talis noster Cato, & Pictor, & Piso,
neque tenent, quibus rebus ornetur oratio (modo e
huc ista sunt importata) &, dum intelligatur, quid dic
54 unam dicendi laudem putant esse, brevitatem. Paull
se erexit, & addidit historiae majorem sonum vocis vir
mus, Crassi familiaris, Antipater. ceteri non exornat
rerum, sed tantummodo narratores fuerunt.
P. B. XIII. Est, inquit Catulus, ut dicis. sed iste ipse C
neque distinxit historiam varietate locorum; neque ve
rum collocatione, & tractu orationis leni & aequabili
polivit illud opus; sed ut homo neque doctus, neque m
me aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: vicit ta
ut dicis, superiores.
55 Minime mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc
stra lingua illustrata non est. Nemo enim studet eloqu
nostrorum hominum, nisi ut in caussis, atque in foro

26. *Efferebat in album.*] Id est colligebat in tabulam, qua
ponebat domi, hoc est affigebat in ea parte domus, in qua
pulo legi cognoscique possent. Ii libri etiam temporibus A
aut quod essent confecti à Pontifice Maximo, aut quod m
tudine & fide caeteros praecellerent, annales maximi nomi
tur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, hoc e
rique scripserunt annales more Pontificis Maximi, & sin
ornamentis, quibus ab oratore vestitur oratio, monumenta
memoriam reliquerunt: ubi res gestae notantur, quo ten
quo loco, per quos homines gestae sint, exponitur. *Streba*

27. *Annales maximi.*] Annales maximi citantur à Gellio l
c. 9. Festo autem non Annales maximi dicuntur à magnit
sed quod eos Pontifex Maximus consecrasset. *Goth.*

ceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti
à causis forensibus, cùm ad ceteras res illustres, tum ad scri-
bendam historiam maximè se applicaverunt. Namque &
Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in cau-
sis nihil omnino versatum esse accepimus. atqui tanta est
eloquentia, ut me quidem, quantum ego Græcè scripta in-
telligere possum, magnopere delectet.

Et post illum Thucydides omnes dicendi artificio, mea 56
sententia, facilè vicit: qui ita creber est rerum frequentia,
ut verborum propè numerum sententiarum numero conse-
quatur: ita porrò verbis aptus, & pressus, ut nescias, utrùm
res oratione, an verba sententiis illustrentur. Atqui ne hunc
quidem, quamquam est in republica versatus, ex numero
[r] accepimus eorum, qui causas dictitarunt: & hos libros r fuisse acc. Lamb.
tum scripsisse dicitur, cùm à republica remotus, atque, id
quod optimo cuique Athenis accidere solitum est, in exsi-
lium pulsus esset.

Hunc consecutus est Syracusius Philistus, qui cùm Dio- 57
nysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumsit
in historia scribenda, maximeque Thucydidem est, sicut
mihi videtur, imitatus. Postea verò, quasi ex clarissima
rhetoris officina, duo præstantes ingenio, Theopompus,
& Ephorus, ab Isocrate magistro impulsi, se ad historiam
contulerunt: causas omnino numquàm attigerunt.

XIV. DENIQUE etiam à philosophia profectus prin- 58
ceps Xenophon, Socraticus ille, pòst ab Aristotele Calli-
sthenes, comes Alexandri, scripsit historiam: & hic qui-
dem rhetorico pænè more: ille autem superior leniore
quodam sono est usus: & qui illum impetum oratoris non
habeat, vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est,
ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum
omnium Timæus, quantum autem judicare possum, lon-
gè eruditissimus, & rerum copia & sententiarum varietate
abundantissimus, & ipsa compositione verborum non im-
politus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed
nullum usum forensem.

Hæc cùm ille dixisset, Quid est, inquit, Catule, Cæsar? 59
ubi sunt, qui Antonium Græcè negant scire? quot histori-
cos nominavit? quàm scienter? quàm propriè de unoquo-
que dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud
jam mirari desino, quod multo magis ante mirabar, hunc,
cùm hæc nesciret, in dicendo posse tantum. Atqui, Catu- P. CXIV.
le, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicen-

dum

dum aucupans, horum libros, & nonnullos alios lectationis causa, cùm est otium, legere soleo.

60 Quid ergo est? f fatebor; aliquid tamen: ut sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambul natura tamen, [28] ut colorer; sic, cùm istos lil Misenum (nam Romæ vix licet) studiosiùs legerin orationem meam illorum [30] cantu quasi colorari latiùs hoc vobis patêre videatur, hæc duntaxat i intelligo, quæ ipsi, qui scripserunt, voluerunt à telligi.

f fateor. *Lamb.*

61 In philosophos t vestros si quando incidi, dece cibus librorum, quòd sunt ferè inscripti de rebu illustribus, de virtute, de justitia, de honestate luptate, verbum prorsus nullum intelligo: ita si stis & concisis disputationibus illigati. Poëtas quasi v alia quadam lingua locutos, non conor cum his me (ut dixi) oblecto, qui res gestas, au tiones scripserunt suas, aut qui ita loquuntur, ut voluisse esse nobis, qui non sumus eruditissimi, f Sed illuc redeo.

t vero. *Lamb.*

v *alii* aliena.

62 XV. Videtisne, quantùm munus sit orat ria? haud scio, an flumine orationis, & variet mum. neque tamen eam reperio usquam separat ctam rhetorum præceptis. sita sunt enim ante ocu quis nescit, primam esse historiæ legem, nequid re audeat? deinde nequid x verè non audeat? ne cio gratiæ sit in scribendo? nequa simultatis? H fundamenta nota sunt omnibus.

x veri. *Lamb.*

63 Ipsa autem exædificatio posita est in rebus Rerum ratio ordinem temporum desiderat, reg scriptionem: vult etiam, quoniam in rebus ma moriaque dignis consilia primùm, deinde acta, po tus exspectantur, & de consiliis significari quid sc

28. *Ut colorer.*] Vid. Victor. X, 12.

29. *Ad Misenum.*] Ad Misenum villam habuit Anto studiose legebat monumenta Græcorum. *Strebæus.*

30. *Cantu quasi colorari.*] Mire dictum, nihil tamen v nisi quod primus præferat *cantum*; quintus verò totum serit, habeatque *sentio orationem meam illorum. Sed ne* examinabunt Ciceronis amatores. nam plura sane ei a quàm vulgus putet. Sic supra ubi est, *studiosius legerim* bris nostris *legero*, est *legerem*, est *legere*: ut suspicer fe voces additas à librariorum manu. *Grut.*

bet, & in rebus gestis declarari non solùm quid actum, aut dictum sit, sed etiam, quomodo: & cùm de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipsorum non solùm res gestæ, sed etiam, qui fama, ac nomine excellant, de cujusque vita, atque natura.

Verborum autem ratio, & genus orationis, fusum atque 64
tractum & cum lenitate quadam æquabili profluens, sine
hac judiciali asperitate, & sine sententiarum y forensium y forensi-
aculeis persequendum est. Harum tot, tantarumque rerum bus. *Leon.*
videtisne nulla esse præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur? In eodem silentio multa alia oratorum officia
jacuerunt, cohortationes, consolationes, præcepta, z ad- z *Lamb.*
monita, quæ tractanda sunt omnia disertissimè: sed locum monita. *Guliel.* aut
suum in illis artibus, quæ traditæ sunt, habent nullum. monita.

Atque in hoc genere illa quoque est infinita silva, quòd 65
oratori plerique (ut etiam Crassus ostendit) duo genera ad P. B.
dicendum dederunt; Unum de certa, definitaque causa, quales sunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus versantur. addat, siquis volet, etiam a laudationis; Alterum, a laudatio-
quod appellant omnes ferè scriptores, explicat nemo, infi- nes. *Pearce.*
nitam generis sine tempore, & sine persona, quæstionem. hoc quid, & quantum sit, cùm dicunt, intelligere mihi non videntur.

Si enim est oratoris, quæcumque res infinitè posita sit, 66
de ea posse dicere, dicendum erit ei, quanta sit solis
b magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de mu- b *ita MSS.*
sicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere suscepto, re- *aut* pleni-
cusare. Denique ei, qui profitetur esse suum, non solùm tudo.
de iis controversiis, quæ temporibus, & personis c notæ c *Lamb.*
sunt, hoc est, de omnibus forensibus; sed etiam de gene- notatæ.
rum infinitis quæstionibus dicere, nullum potest esse genus orationis, quod sit exceptum.

XVI. SED SI ILLAM quoque partem quæstionum 67
31 oratori volumus adjungere vagam, & liberam, & latè patentem, ut de rebus bonis, aut malis: expetendis, aut fugiendis: honestis, aut turpibus: utilibus, aut inutilibus: de virtute, de justitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia,

31. *Oratori volumus adjungere.*] Pal. pr. *oratoris esse volumus, adjungemus.* & verò illud *adjungamus*, exstat item in Pal. sec. & Pith. nam Mem. membran. *adjungamus.* Grut.

 32. Sine

citia, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, co
que vitiis, dicendum oratori putemus: itemque d
blica, de imperio, de re militari, de disciplina civit
hominum moribus: assumamus eam quoque parte
ita, ut sit circumscripta modicis regionibus.

68 Equidem omnia, quæ pertinent ad usum civium,
hominum, quæ versantur in consuetudine vitæ, in
reipublicæ, in hac societate civili, in sensu hominur
muni, in natura, in moribus, comprehendenda e
tori puto: si minus, ut separatim de his rebus philoso
more respondeat; at certè, ut in causa prudenter p
texere: hisce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut
jura, qui leges, qui civitates constituerunt, locu
simpliciter & splendidè, [32] sine ulla serie disputation
sine jejuna concertatione verborum.

69 Hoc loco, ne qua sit admiratio, si tot, tantarum
d putentur. MSS. rum nulla à me præcepta [d] ponentur, sic statuo, ut
ris artibus, cùm tradita sunt cujusque artis difficilli
liqua, quia aut faciliora, aut similia sint, tradi non
e esse. Pearce. e est: ut in pictura, qui hominis speciem pingere pe
rit, posse eum cujusvis vel formæ, vel ætatis, etia
didicerit, pingere: neque esse periculum, qui l
aut taurum pingat egregiè, ne idem in multis aliis
pedibus facere non possit: neque est omnino ars ulla
omnia, quæ illa arte effici possunt, à doctore tra
sed qui primarum & certarum rerum genera ipsa didi
f per se non Lamb. reliqua [f] non incommodè persequuntur.

70 [33] Similiter [g] arbitror, in hac sive ratione, sive exe
P. CXV. ne dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum
g arbitror abest a MSS. qui aut de republica, aut de ipsius rebus, aut de iis,
quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua statuendi p
audiant, ad suum arbitrium movere possit, hunc
illo genere reliquarum orationum non plus quæsitur
quid dicat, quàm Polycletum illum, cùm Herculer
bat, quemadmodum pellem, aut hydram fingeret,
hæc numquam separatim facere didicisset.

XVII.

32. *Sine ulla serie disputationum, &c.*] Quinque hæ voces
spiciuntur in Pall. duobus illis aut alterutro Gallicano. G

33. *Similiter arbitror, in hac.*] Hîc est ἀνταπόδοσις seu
similitudinis à pictore. Animadverte autem verbum, *arbit*
positum pro verbo *statuo*, quod est suprà, quia longiù
ab hoc loco: idque factum esse, ut subveniatur memoria
ctoris, vel auditoris. *Lamb.*

XVII. TUM CATULUS: Præclarè mihi videris, Antoni, posuisse ante oculos, quid discere oporteret eum, qui orator esset futurus, [h] quid, etiamsi non didicisset, ex eo, quod didicisset, assumeret. deduxisti enim totum hominem in duo solùm genera causarum, cetera innumerabilia exercitationi, & similitudini reliquisti. Sed videto, ne in istis duobus generibus hydra tibi sit & pellis: Hercules [i] autem, & alia opera majora, ne in illis rebus, quas prætermittis, relinquantur. Non enim mihi minus operis videtur de universis generibus rerum, quàm de singulorum causis, ac multo etiam majus de natura deorum, quàm de hominum litibus dicere. 71

h *ita omnes MSS.* etiam, si. *Pearce.*

i autem *delet Lamb.*

Non est ita, inquit Antonius. dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quàm (id quod est majus) expertus. Omnium ceterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium litterarum, & politioris humanitatis experti. in causarum contentionibus magnum est quoddam opus, atque haud sciam, an de humanis operibus longe maximum: in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu, & victoria judicatur, ubi adest armatus adversarius, qui sit & feriendus & repellendus: ubi sæpe is, qui rei dominus futurus est, alienus, atque iratus, aut etiam amicus adversario, & inimicus tibi est, cùm aut docendus is est, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad causam oratione moderandus: in quo sæpe benivolentia ad odium, odium autem ad benivolentiam deducendum est: qui tanquam machinatione aliqua tum ad severitatem, tum ad remissionem animi, tum ad tristitiam, tum ad lætitiam est contorquendus. 72

Omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum. accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritatis. In his operibus siquis illam artem comprehenderit, ut, tanquam Phidias, Minervæ signum efficere possit; non sanè, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere discat, laborabit. 73

XVIII. TUM CATULUS: Quo ista majora, ac mirabiliora fecisti, eo me major exspectatio tenet, quibusnam rationibus, quibusve præceptis ea tanta vis comparetur: non quò mea quidem jam intersit (neque enim ætas id mea desiderat, & aliud quoddam genus dicendi nos secuti sumus, qui numquam sententias de manibus judicum vi qua- 74

P. I.

dam orationis extorsimus, ac potiùs placatis eorum animis, tantum, quantum ipsi patiebantur, accepimus) sed tamen ista tua, nullum ad usum meum, tantum cognoscendi studio adductus requiro.

75 Nec mihi opus est Græco aliquo doctore, qui mihi pervulgata præcepta decantet, cùm ipse numquam forum, numquam ullum judicium adspexerit: ut peripateticus ille dicitur Phormio; [34] cùm Hannibal Carthagine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul, proque eo, quòd ejus nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret, cumque se non nolle dixisset; locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas [35] de imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, cùm ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quærebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo philosopho judicaret. hîc Pœnus [36] non optimè Græcè, sed tamen [k] liberè respondisse fertur, multos se deliros a-s. senes sæpe vidisse: sed qui magis, quàm Phormio, [l] delirarer, vidisse neminem.

76 Neque mehercule injuria. quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quàm Hannibali, qui tot annos de imperio cum pópulo Romano omnium gentium victore certasset, Græcum hominem, qui numquam hostem, numquam castra vidisset, numquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi

34. *Cum Hannibal Carthagine expulsus.*] De hac re ita scriptum reperitur apud Stobæum Serm. LII. Ἀννίβας ἀκούσας στοϊκοῦ τινος ἐπιχειροῦντος, ὅτι ὁ σοφὸς μόνος στρατηγός ἐστιν, ἐγέλασε, νομίζων ἀδύνατον εἶναι ἐκτὸς τῆς δι' ἔργων ἐμπειρίας τὴν ἐν τούτοις ἐπιστήμην ἔχειν. *Ursin.*

35. *De imperatoris officio.*] Nescio unde in codice Oxoniensi legatur *de imperii officio.* An credibile est ita in eo solo scriptum esse, & in nullis aliis? certe nulli mentionem faciunt. Et tamen vide, an id non sit ejusdem, qui ad Quintum fratrem potuit scribere 1, 1, 6: *Quæ res ad officium imperii tui pertinebunt.* Immo an non sic frequentia apud Ciceronem *officia necessitudinis*, *pietatis*, *censuræ*? Gronov.

36. *Non optimè Græcè.*] An quia linguæ Græcæ imperitus erat homo Pœnus, armorum studiosus, non literarum? An quod non servavit eam quam maximè Græci colebant humanitatem? *Libere* (inquit) *respondisse fertur*, hoc est subagresti quidem more & contumelioso, sed tamen libero. Hinc illud infra: *Dimitto eos non tam contumeliose, quàm philosophum illum Annibal.* Strebæus.

37. Di-

cendi præcipiunt, videntur. quod enim ipsi experti non sunt, id docent ceteros. sed hoc minus fortasse errant, quod non te, [m] ut Hannibalem, sed pueros, aut adolescentulos docere conantur. m ut ille *Pearce.*

XIX. Erras, Catule, inquit Antonius. nam egomet in multos jam Phormiones incidi. Quis enim est istorum Græcorum, qui quemquam nostrûm quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt, facilè omnes perpetior & perfero. nam aut aliquid afferunt, quod mihi non displiceat: aut efficiunt, ut me non didicisse minùs pœniteat. [37] dimitto autem eos non tam contumeliosè, quàm philosophum illum Hannibal, & eo fortasse plus habeo etiam negotii: sed tamen est eorum doctrina, quantum ego judicare possum, perridicula. 77

Dividunt enim totam rem in duas partes, in causæ controversiam, & in quæstionis. Causam appellant, rem positam in disceptatione rerum & controversia: Quæstionem autem, [38] rem positam in infinita dubitatione. De causa præcepta dant: de altera parte dicendi mirum silentium est. 78

Denique quinque faciunt quasi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, pòst memoriæ mandare, tum ad extremum agere, ac pronuntiare: rem sanè non reconditam. Quis enim hoc non sua sponte viderit, neminem posse [n] aptè dicere, nisi & quid diceret, & quibus verbis, & quo ordine diceret, haberet & ea meminisset? Atque hæc ego non reprehendo: sed ante oculos posita esse dico, ut eas item quatuor, quinque, sexve partes, vel etiam septem (quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas est ab his omnis oratio distributa. 79 P. CXVI. n aptè *non habet Pearce.*

Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benivolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: Deinde rem narrare; ita ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis: Pòst autem dividere causam, aut proponere: nostra confirmare argumentis, ac rationibus: deinde contraria refutare. Tum autem alii conclusionem orationis, & quasi perora- 80

37. *Dimitto autem eos.*] Vid. Victor. lib. XXXIV, c. 7.

38. *Rem positam in infinita dubitatione.*] Stant ab hac lectione Pall. posteriores. primus habet *rem pos. in infinita divisionis dubitatione.* sec. *rem pos. infinitam divisionis dubitatione*; quomodo & Pith. nam Memmianus *infinitam dictionis dubitatione.* Lambinus exhibuit nobis, *in disceptatione finita rerum controversarum.* unde id sumpserit, ne meminit quidem verbulo. *Gruter.*

perorationem collocant: alii jubent, antequàm peroretur ornandi, aut augendi causa, digredi: deinde concludere ac perorare.

81 Ne hæc quidem reprehendo. sunt enim concinnè distributa: sed tamen, id quod necesse fuit hominibus expertibus veritatis, non peritè. Quæ enim præcepta principiorum, & narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda.

82 Nam ego mihi benivolum judicem faciliùs facere possum in cursu orationis, quàm cùm omnia sunt inaudita: docilem autem, non cùm polliceor me demonstraturum, sed tum, cùm doceo, & explano: attentum verò crebrò tota actione excitandis mentibus judicum, non prima denuntiatione efficere possumus.

83 Jam verò narrationem quòd jubent verisimilem esse, & apertam, & brevem, rectè nos admonent. quod hæc narrationis magis putant esse propria, quàm totius orationis, valde mihi videntur errare. omninoque in hoc omnis est error, quòd existimant, artificium esse hoc quoddam non dissimile ceterorum, cujusmodi de ipso jure civili hesterno die Crassus componi posse dicebat: ut genera rerum primùm exponerentur, in quo vitium est, si genus ullum prætermittatur: deinde singulorum generum partes, in quo & deesse aliquam partem, & superare, mendosum est: tum verborum omnium definitiones, in quibus neque abesse quidquam decet, neque redundare.

84 XX. SED HOC SI in jure civili, si etiam in parvis, aut mediocribus rebus doctiores assequi possunt; non idem sentio tanta hac in re, tamque immensa posse fieri. Sin autem qui arbitrantur; deducendi sunt ad eos, qui hæc docent: omnia jam explicata & perpolita assequentur. Sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obscuri. Sed videant, quid velint, ad ludendumne, an ad pugnandum arma sint sumturi. Aliud enim pugna, & acies: P. B. aliud ludus, campusque noster desiderat. Attamen ars ipsa ludicra armorum, & gladiatori, & militi prodest aliquid: sed animus acer, & præsens, & acutus idem atque versutus invictos viros efficit, non difficiliùs arte conjuncta.

85 Quare ego tibi oratorem sic jam instituam, si potuero, ut quid efficere possit, antè perspiciam. Sit enim mihi [39] tinctus litteris;

39. *Tinctus litteris.*] Contra Budæum isthæc explicat P. Victorius libro x, Var. lect. c. 17. *Grut.*

nihil valet materies, nova sarmenta cultura excitantur. volo esse in adolescente, unde aliquid amputem. Non eni potest in eo [f] esse succus diuturnus, quod nimis celeriter maturitatem assecutum.

f succus esse. Pearce.

89 [42] Vidi statim indolem, neque dimisi tempus, & eu sum cohortatus, & forum sibi ludum putaret esse ad disce dum: magistrum autem, quem vellet, eligeret: me qu dem si audiret, L. Crassum. quod iste arripuit, & ita se facturum confirmavit, atque etiam addidit, gratiæ scilic causa, me quoque sibi magistrum futurum. Vix annus i tercesserat ab hoc sermone cohortationis meæ, cùm i accusavit C. Norbanum, defendente me. non est credi le, quid interesse mihi sit visum inter eum, qui tum er & qui anno ante fuerat. omnino in illud genus eum Cr magnificum, atque præclarum natura ipsa ducebat: sed [43] non satis proficere potuisset, nisi eodem, studio atq imitatione, [t] incidisset, atque ita dicere consuesset, ut to mente Crassum, atque omni animo intueretur.

P. CXVII.

t ita MSS. Lamb. intendisset.

90 XXII. Ergo hoc sit primum in præceptis me ut demonstremus, quem imitetur, atque ita, ut, qu maximè excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentissi mè persequatur. tum accedat exercitatio, qua illum, que antè delegerit, imitando effingat, atque ita exprimat, no ut multos imitatores sæpe cognovi, qui aut ea, quæ facili sunt, aut etiam illa, quæ insignia, ac pænè vitiosa, con sectantur imitando.

91 Nihil est faciliùs, quàm amictum imitari alicujus, au statum, aut motum. Si verò etiam [v] vitiosè aliquid est, id sumere, & in eo vitiosum esse, non magnum est, ut ille, qui nunc etiam, amissa voce, furit in republica [x] Fusius, ner-

v vitiosi. Lamb.

x Fufius. Ald. Pearce.

42. *Vidi statim indolem, neque dimisi tempus.*] Non celabo lectorem meam suspicionem: sed primùm proponam unius libri veteris scripturam, sic igitur in eo scriptum est: *neque dimisi ipsum perdere tempus, quo quid ineptius est?* quis non videt, hæc verba, *ipsum perdere*, ab aliquo indocto esse ad oram lib. adscripta, deinde ab indoctiore librario in ordinem & contextum verborum M. Tullii esse conjecta? Sed progrediar longiùs. suspicatus sum aliquando etiam vocem, *tempus*, esse alienam: atque ita legendum, *neque dimisi*: vel *neque eum dimisi, & sum cohortatus*. Verumtamen nihil sine auctoritate codicum manusc. mutandum censeo. nam & dimittere tempus dixit, Philipp. III. *Nullum tempus P. C. dimittam, neque diurnum, neque nocturnum.* Lamb.

43. *Non satis proficere potuisset.*] Perficere videtur scribendum, ut est in veteribus libris. *Ursin.*

44. Pr

Philisti, Naucratæ, multique alii naturis differunt: vo‑ tate autem [47] similes sunt, & inter [z] sese magistri: & qui se ad causas contulerunt, ut Demosthenes, Hyper‑ Lycurgus, Æschines, Dinarchus, aliique complures, inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eo [a] veritatis imitandæ genere versati, quorum quamdiu m‑ sit imitatio, tamdiu genus illud dicendi, studiumque vi‑

z sese, &c. *Pearce.*
a virtutis. *Pearce.*
P. B.

95 Posteaquàm, exstinctis his, omnis eorum memoria sim obscurata est & evanuit: alia quædam dicendi m‑ liora, ac remissiora genera viguerunt. Inde Demochar‑ quem ajunt [48] sororis filium fuisse Demostheni: tum P‑ lereus ille Demetrius, omnium istorum, mea senten‑ politissimus, aliique eorum similes exstiterunt. Quæ si lemus usque ad hoc tempus persequi; intelligemus, hodie Alabandensem illum Meneclem, & ejus fratrem H‑ roclem, quos ego audivi, tota [c] imitetur Asia: sic sem‑ fuisse aliquem, cujus se similes plerique esse vellent.

b ut etiam *MSS.*
c imitatur. *Pearce.*

96 Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi vol‑ tum exercitationibus crebris atque magnis, tum scriben‑ maximè persequatur. quod si hic noster Sulpicius facer‑ multo ejus oratio esset pressior: in qua nunc interdum, in herbis rustici solent dicere, in summa ubertate inest lux‑ ries quædam, quæ stilo depascenda est.

97 Hic Sulpicius: Me quidem, inquit, rectè mones, i‑ que mihi gratum est: sed ne te quidem, Antoni, multu‑ scriptitasse arbitror. Tum ille: Quasi verò, inquit, non ce‑ præcipiam aliis, quæ mihi ipsi desunt. sed tamen ne tabula‑ quidem conficere existimor: verùm & in hoc, ex re fami‑ liari mea, & in illo, ex eo, quod dico, quantulum id cum‑ que est, quid faciam, judicari potest.

98 Atque esse tamen multos videmus, qui neminem imiten‑ tur, & suapte natura, quod velint, sine cujusquam simili‑ tudine

47. *Similes sunt, & inter sese magistri.*] Restitui hunc locum è Pall. duobus & totidem Gallicanis, neque recedebant ceteri nostri mss. aut antiquitus editi, quam quod repeterent illud *&* etiam ante *magistri*. Gruter. Quid ergo? utrum ignorat an imprudens omittit lectionem in Stephanica Victorii *similes sunt inter sese & magistri?* Quum vero Ciceronianum sit illud *similes inter sese*, (ut quod toties occurrit libro tertio) at non item *inter sese magistri*, quid censebimus? *Gronov.*

48. *Sororis filium fuisse Demostheni.*] Sic edidi, secutus MS. Oxoniensem, & exempla doctorum hominum in præcedente cap. 22, ubi est *Pericli*, & cap. 19. itidem sic edi oportuit *Demostheni*. Idem.

49. Quod

venta, stipulationes, cognationes, affinitates, dec responsa, vita denique eorum, qui in causa versantur, cognoscenda est: quarum rerum negligentia plerasque sas, & maximè privatas (sunt enim multo sæpe obscuri videmus amitti.

101 Ita nonnulli, dum operam suam multam existimar lunt, ut toto foro volitare, & à causa ad causam ire vid tur, causas [e] dicunt incognitas. [53] In quo est illa qui magna offensio, vel negligentiæ, susceptis rebus: vel fidiæ, receptis: sed etiam illa major opinione, quod mo potest de ea re, quam non novit, non turpissimè c re. ita dum [54] inertiæ vituperationem, quæ major contemnunt, assequuntur etiam illam, quam magis fugiunt, tarditatis.

e MSS. alii sciunt, alii sumunt.

102 Equidem soleo dare operam, ut de sua quisque re me doceat, &, ut nequis alius adsit, quò liberiùs loquatur agere adversarii causam, ut ille agat suam, &, quidqui

posità copulà & jungit, ut satis pateat eam intelligi etian non scribitur. Jurisconsulti quoque distinguunt, quum *pacta* prie sint promissa, quæ non nisi alterum obligant, *convent* tem quæ utrumque, ex eo, quod inter eos convenit. Si t quis pugnet sub voce *conventa* iterum subaudiri *pacta*, me no de alienum ab ista sententia sciat. *Verburg.*

53. *In quo est illa quidem magna offensio, &c.*] Hunc locum perioribus interpretibus male intellectum, sic explico. Qui dicunt incognitas, peccant, & offendunt vel negligentià, sas solum suscipiant, vel perfidià, si eas, datà suà clientibu recipiunt. Sed hæc non est sola eorum culpa; in causis inco dicendis inest illa offensio, quæ major est quam isti orator nantur. Semper enim, dum parum solertes sunt, crimin perfide inertes censeantur, nec ne (quæ reverà major est a tio) ita infeliciter se habent, ut tardi etiam putentur, (q vera minor est accusatio, quam tamen isti maximam ess trantur.) *Pearce.*

54. *Inertiæ vituperationem, quæ major est.*] Locus hic Lam & alios exercuit, quum non viderent, quomodo inertiæ v ratio posset dici major quam tarditatis. Si MSS. aliquam h hiberent differentiam in voce *tarditatis*, crederem aliquod latere. Nunc, quoniam ab iis nihil auxilii sperandum est, sum sententia, quod Cicero non dicit tarditatem majus esse in oratore quam inertia, sed homines istos inertes, li vera minus sit, illud magis fugere quam hoc alterum. enim hic nihil aliud designat, quàm artis ignorantiam, oratore sane est vitium maximum, quum non possit dicere opus est, ac etiam non dicere quod non opus est, ut loquit ctor infra c. 73. *Verburg.*

quare cogitarit, in medium proferat. Itaque cùm ille discessit, tres personas unus sustineo summa animi æquitate, meam, adversarii, judicis. Qui locus est talis, ut plus habeat adjumenti, quàm incommodi, hunc judico esse dicendum: ubi plus mali, quàm boni reperio, id totum abjudico, [55] atque ejicio.

Ita assequor, ut alio tempore [f] cogitem, quid dicam, & alio dicam: quæ duo plerique ingenio freti, simul faciunt. sed certè iidem illi meliùs aliquanto dicerent, si aliud sumendum sibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cùm rem penitùs causamque cognovi, statim occurrit animo, quæ sit causa [g] ambigui. 103

f quæram, quod MSS.

g ambigendi. Lamb.

Nihil est enim, quod inter homines ambigatur: sive ex crimine causa constet, ut facinoris: sive ex controversia, ut hereditatis: sive ex deliberatione, ut belli: sive ex persona, ut laudis: sive ex disputatione, ut de ratione vivendi: in quo non aut quid factum sit, aut fiat, futurumve sit, quæratur, aut quale sit, aut quid vocetur. 104

XXV. Ac nostræ ferè causæ, quæ quidem sunt criminum, plerumque infitiatione defenduntur. Nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ sunt, neganda ferè sunt omnia: & de ambitu raro illud datur, ut possis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione sejungere. de sicariis, de veneficiis, de peculatu, infitiari necesse est. Id est igitur genus primum causarum in judiciis, ex controversia facti. In deliberationibus plerumque ex futuri, raro [h] etiam ex instantis, aut facti. 105

h etiam non est in MS. Gron.

Sæpe [i] autem res non sit, necne, sed qualis sit, quæritur: ut cùm L. Opimii causam defendebat apud populum, audiente me, C. Carbo consul, nihil de C. Gracchi nece negabat: sed id jure pro salute patriæ factum esse dicebat, ut eidem Carboni tribuno plebis alia tum mente rempublicam capessenti, P. Africanus de Ti. Graccho interroganti, [k] responderat, jure cæsum videri. Jure autem omnia defenduntur, quæ sunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentia, aut casu facta esse videantur. 106

i etiam. MS. Gron. P. B.

k respondebat. Lamb.

Jam quid vocetur, quæritur, cùm, quo verbo quid appellandum sit, contenditur: ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit 107

55. *Atque ejicio.*] Est à Gallicanis & Pall. nam recepta lectio *rejicio*. sic & supra lib. 1. cap. 32. M. habemus item *ejicio*, quod Lambinus, invitis mss. mutavit in *rejicio*. Gruter.

56. Lar.

fuit in Norbani causa summa contentio. pleraque eni iis, quæ ab isto objiciebantur, cùm confiterer, tam illo majestatem imminutam negabam: ex quo verbo Apuleja tota illa causa pendebat.

108 Atque in hoc genere causarum nonnulli præcipium verbum illud, quod causam facit, [56] lucidè brevit definiat. Quod mihi quidem perquàm puerile videri alia est enim, cùm inter doctos homines de iis ipsis re quæ versantur in artibus, disputatur, verborum defini ut, cum quæritur, quid sit ars, quid sit lex, quid sit tas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, u ejus rei, quam [l] definias, sic exprimatur, ut neque quidquam, neque supersit.

l definiat. *MS.*

109 Quod quidem in illa causa neque Sulpicius fecit, n ego facere conatus sum. Nam, quantum uterque nos potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid esset majest minuere. Etenim definitio primùm reprehenso verbo aut addito, aut demto, sæpe extorquetûr è manibus: de genere ipso doctrinam redolet, exercitationemque nè puerilem: tum in sensum, & in mentem judicis i non potest. antè enim [m] præterlabitur quàm percepta

m prælabitur *MS. Gron.*

110 XXVI. Sed in eo genere, in quo, quale sit ambigitur, exsistit etiam ex scripti interpretatione sæpe tentio, in quo nulla potest esse, nisi ex ambiguo, co versia. Nam illud ipsum, cùm scriptum à sententia pat, genus quoddam habet ambigui: quod tum e tur, cùm ea verba, quæ desunt, suggesta sunt: quib ditis defenditur, sententiam scripti perspicuam fuis ex contrariis scriptis siquid ambigitur, non novum nascitur, sed superioris generis causa duplicatur. [n] aut numquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabit referendis præteritis verbis, id scriptum, quodcumq fendimus, suppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis quæ propter scriptum ambiguntur, relinquatur, si e ptum aliquid ambiguè.

n *ita Lamb. alii* idque.

111 Ambiguorum autem [o] complura genera sunt, qu videntur ii meliùs nosse, qui dialectici appellantur:

o cumplura. *Pearce.*

56. *Lucidè breviterque definiat.*] Vulgata amplius *breviterq que definiat.* quæ vox jure displicuit P. Manutio. nec est i prioribus aut totidem Gallicanis, secundùs interim noste bat *breviterque definiatur*, ut volebat idem literarum columé gium. *Gruter.*

tem nostri ignorare, qui non minùs nosse debeant: tum illud est frequentissimum in omni consuetudine vel sermonis, vel scripti, cùm idcircò aliquid ambigitur, quòd aut verbum aut verba sint prætermissa.

Iterum autem peccant, cùm genus hoc causarum, quod 112
in scripti interpretatione versatur, ab illis causis, in quibus, P. CXIX.
qualis quæque res sit, disceptatur, sejungunt. nusquam enim tam quæritur, quale sit genus ipsum rei, quàm in scripto, quod totum à facti controversia separatum est.

Ita tria sunt omnino genera, quæ in disceptationem & 113
controversiam cadere possunt; quid fiat, factum, futurumve sit: aut quale sit, aut quomodo nominetur. nam & illud quidem, quod quidam Græci adjungunt, rectene factum sit, totum in eo est, quod quale sit, quærimus.

XXVII. SED JAM ad institutum revertar meum. Cùm 114
igitur, accepto causæ genere, p & cognito, rem tractare p cognitam
cœpi, nihil prius constituo, quàm, quid sit illud, quò rem Steph.
mihi referenda sit omnis illa oratio, quæ sit propria quæ- Vict.
stionis & judicii: deinde illa duo diligentissimè considero,
quorum alterum commendationem habet q nostram, aut q aut no-
eorum, quos defendimus; alterum est accommodatum ad stri. Lamb.
eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos.

Ita ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus est 115
nixa: ut probemus vera esse ea, quæ defendimus: ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcumque causa postulabit motum, vocemus.

Ad probandum autem duplex est oratori subjecta mate- 116
ries: una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore,
sed in re r positæ, ratione tractantur: ut tabulæ, testimo- r proposi-
nia, pacta, conventa, quæstiones, leges, senatusconsul- tæ. Pearce.
ta, res judicatæ, decreta, responsa, & reliqua, si quæ sunt,
57 quæ non reperiuntur ab oratore, sed ad oratorem à cau-
sa, atque à s reis deferuntur. Altera est, quæ tota in dispu- s re. MS.
tatione, t & argumentatione oratoris collocata est. t & in MS. Gron.

Ita in superiore genere de tractandis argumentis, in hoc 117
autem etiam de inveniendis cogitandum est. Atque isti quidem,

57. *Quæ non reperiuntur ab oratore.*] Locum sanavi ex Pal. pr. ac sec. item Mem. uno & Pith. vulgati in hunc diem, *ab oratore pariuntur:* nisi quod editio prima *periuntur*, quæ scriptura semitam monstrat ad verum. non est quidem recepta lectio barbara: sed cum paullo post iterum sequatur illud *pariuntur*, heic sane locum habere non debet. *Gruter.*

58. At-

dem, qui doceant, cum causa in plura genera sit,
singulis generibus argumentorum copiam suggerant:
etiamsi ad instituendos adolescentulos magis aptum
simulac posita sit causa, habeant quo se referant, un
tim expedita possint argumenta depromere; tamen &
ingenii est rivulos consectari, fontes rerum non vide
jam aetatis est ususque nostri, à capite, quod velimus
cessere, &, unde omnia manant, videre.

118 Et primum genus illud earum rerum, quae ad ora
deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnium
similium rerum esse debebit. nam pro tabulis & contr
las; pro testibus & contra testes; pro quaestionibus &
tra quaestiones; & item de ceteris rebus ejusdem ge
vel separatim dicere solemus de genere universo, ve
nitè de singulis temporibus, hominibus, caussis: quo
dem locos (vobis hoc, Cotta, & Sulpici, dico) multa
mentatione, atque meditatione paratos atque exp
habere debetis.

119 Longum est enim nunc me explicare, qua ratio
P. B. confirmare, aut infirmare testes, tabulas, quaestiones v
v oporteat. *Pearce.* tet. Haec sunt omnia ingenii vel mediocris, exercit
autem maximae: artem quidem, & praecepta dunta
ctenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentu

120 Itemque illa, quae sunt alterius generis, quae tota
fore pariuntur, excogitationem non habent difficile
plicationem magis illustrem perpolitamque desiderar
que cùm haec duo nobis quaerenda sint in caussis, pri
quid: deinde, quomodo dicamus: alterum, quod
arte tinctum videtur, tametsi artem requirit, tame
dentiae est paenè mediocris, quid dicendum sit, vide
terum est, in quo oratoris vis illa divina virtusque c
ea, quae dicenda sunt, ornatè, copiosè, varièque

121 XXVIII. Quare illam partem superiorem
niam semel ita vobis placuit, non recusabo, quo mir
poliam atque conficiam: quantum consequar, v
cabitis: quibus ex locis ad eas tres res, quae ad fidem
dam solae valent, ducatur oratio, ut & concilient
mi, & doceantur, & moveantur. haec sunt enim t
mero: ea verò quemadmodum illustrentur, praestò
omnes docere possit, qui hoc primus in nostros more
xit, qui maximè auxit, qui solus effecit.

122 Namque ego, Catule, (dicam enim non reveren
tandi suspicionem) neminem esse oratorem paullo il

rem arbitror, neque Græcum, neque Latinum, quem ætas nostra tulerit, quem non & sæpe & diligenter audierim. Itaque, siquid est in me, quod jam sperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operæ mihi ad audiendum datis, ex eo est, quòd nihil quisquam unquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus insederit. [58] Atque ego is, qui sum, quantuscumque sum ad x judicandum, omnibus auditis oratoribus, sine ulla dubitatione sic statuo & judico, neminem omnium tot, & tanta, quanta sunt in Crasso, habuisse ornamenta dicendi.

x indicandum. *MS.*

Quamobrem, si vos quoque hoc idem existimatis, non 123
erit, ut opinor, iniqua partitio, si, cùm ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut institui, [59] crearo, aluero, y confirmaro; tradam eum Crasso, & vestiendum, & ornandum.

y *alii* conformaro.

Tum Crassus: Tu verò, inquit, Antoni, perge, ut in- 124
stituisti. Neque enim est boni, neque liberalis parentis, quem procrearit, & eduxerit, eum non & vestire, & ornare; præsertim cùm te locupletem esse negare non possis. Quod enim ornamentum, quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi oratori defuit, qui in causa peroranda non dubitavit excitare reum consularem, & ejus diloricare tunicam, & judicibus cicatrices adversas senis imperatoris ostendere?

58. *Atque ego is, qui sum, quantuscumque sum.*] Vera haud dubie lectio, quam vetustissimi libri retinent, hæc est: *Atque ego is, qui sum, quantuscunque ad judicandum.* Similes autem locutiones & alibi apud Ciceronem reperias, ut Philipp. IX. *Vita Servii Sulpicii multis erit præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata;* id est, in omni memoria, & in Bruto: *Pleniorem & uberiorem ad dicendum*, sed ila prior figura etiam græcissat, sic enim Plato Hippiá minore: ὅτι τοι ἔτος εἰμι ὥσπερ εἰμι. *Camer.*

59. *Crearo, aluero, confirmaro; tradam eum Crasso, &c.*] Alludit ad hominum progressus, qui primùm creantur, deinde aluntur jam in utero, postea crescunt, atque robore confirmantur, tandem vestiuntur & ornantur. Inventio cum dispositione, comparatur corpori & animo, quoniam est in ea vis sententiarum: vestimentis & ornamentis elocutio, quia verba non sunt in ipsarum rerum natura, atque (ut ita dicam) substantia. Oratorem *creat*, qui prima dat eloquendi rudimenta. *Alit*, qui illum majoribus auget præceptis atque exercitationibus. *Confirmat*, qui argumentorum affectuumque rationes, in quibus est nervus orationis, illi tradit. *Vestit* autem, qui vestimenta suggerit & ornamenta. quæ duo si differunt uti diversa, vestimenta dicentur ea, quæ quasi necessaria vestiunt rem: ornamenta, quæ ad pulchritudinem magis quàm ad necessitatem aptantur. *Strebæus.*

dere? qui idem, hoc accusante Sulpicio, cùm homin
seditiosum, furiosumque defenderet, non dubitavit
P. CXX. tiones ipsas ornare, ac demonstrare gravissimis verbis,
tos sæpe impetus populi non injustos esse; quos pr
nemo possit? multas etiam è republica seditiones sæpe
factas, ut cùm reges essent exacti, ut cùm tribunicia
testas esset constituta? illam Norbani seditionem, ex
civium, & ex Cæpionis odio, qui exercitum amiserat,
que reprimi potuisse, & jure esse conflatam?

125 Potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam l
cus, tam novus, sine quadam incredibili vi ac facul
dicendi tractari? Quid ego de Cn. Manlii, [60] quid de Q.
gis commiseratione dicam? quid de aliis innumerabili
in quibus hoc non maximè enituit, quod tibi omnes d
acumen quoddam singulare, sed hæc ipsa, quæ nun
me delegare vis, ea semper in te eximia & præst
fuerunt.

126 XXIX. Tum Catulus: Ego verò, inquit, i
bis hoc maximè admirari soleo, quòd, cùm inter vos
cendo dissimillimi sitis, ita tamen uterque vestrum d
ut ei nihil neque à natura denegatum, neque à doctrin
delatum esse videatur. Quare, Crasse, neque tu tua s
tate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut prætermi
aut relictum sit, non explices: neque te, Antoni, si
non dixeris, existimabimus non potuisse potiùs, qu
Crasso dici maluisse.

127 Hìc Crassus: Quin tu, inquit, Antoni, omitti
quæ proposuisti, quæ nemo horum desiderat: quib
locis ea, quæ dicenda sint in caussis, reperiantur. quæ c
quam abs te novo quodam modo, præclareque dict
sunt tamen & re faciliora, & præceptis [z] pervagata: i
prome nobis, unde afferas quæ sæpissimè tractas, se
que divinitus.

[z] pervulgata. *MS.*

128 Depromam equidem, inquit Antonius, & quo f
id à te exigam, quod peto, nihil tibi à me postulanti
sabo. Meæ totius orationis, & istius ipsius in dicendo
tatis, quam modò Crassus in cœlum verbis extulit

60. *Quid de Q. Regis commiseratione dicam?*] Antonius in
Quinti regis in commiserationem movit judices: de qua nil
bi, quod meminerim, legi. Nomen est hic proprium Re
officium comprehendit. Q. Martius Rex consul fuit cum I
tone Nepote. auctor est Gell. lib. XIII. cap. 18. & Plinius
cap. 31. Florus. *Strebæus.*

prudentia, non his subductionibus, quas isti docent, faciat causam, id est, quo sublato controversia stare possit: deinde, quid veniat in judicium, quod isti si bent quærere: interfecit Opimius Gracchum. quid causam? quod reipublicæ causa, cum ex senatuscon ad arma vocasset: hoc tolle, causa non erit. [b] At id ip negat contra leges licuisse Decius. Veniet igitur in j cium, licueritne ex senatusconsulto, servandæ reip cæ causa. Perspicua sunt hæc quidem, & in vulgari dentia sita, sed illa quærenda, quæ ab accusatore & de sore argumenta, ad id, quod in judicium venit, spectan debeant afferri.

b at ipsum MS. Gron.

133 XXXI. ATQUE HIC illud videndum est, in quo s mus est error istorum magistrorum, ad quos liberos stros mittimus, non quò hoc quidem ad dicendum ma pere pertineat, sed tamen ut videatis, quàm sit genus eorum, qui sibi eruditi videntur, hebes, atque im tum. Constituunt enim in partiendis orationum modis genera causarum. unum appellant, in quo sine perso atque temporibus de universo genere quæratur; alter [c] quod personis certis, & temporibus definiatur: i omnes controversias ad universi generis vim & nat referri.

c ita MSS.

134 Nam in ea ipsa causa, de qua antè dixi, nihil pertin oratoris locos Opimii persona, nihil Decii. De ipso universo genere infinita quæstio est, num pœna vid esse afficiendus, qui civem ex senatusconsulto patriæ servandæ causa interemerit, cùm id per leges non li P. CXXI. Nulla denique est causa, in qua id, quod in judi venit, ex reorum personis, [d] non generum ipsorum versa disputatione quæratur.

d ac non ex Lamb.

135 Quinetiam in iis ipsis, ubi de facto ambigitur, cep contra leges pecunias P. Decius, argumenta & crimi & defensionis revocentur oportet ad genus, & ad na universam: quòd sumtuosus, de luxuria: quòd alie petens, de avaritia: quòd seditiosus, de turbulen malis civibus: quòd à multis arguitur, de genere tes contraque, quæ pro reo dicentur, omnia necessariò pore, atque homine ad communes rerum, & ge summas revolventur.

136 Atque hæc forsitan homini, non omnia, quæ s natura rerum, celeriter animo comprehendenti, per videantur, quæ veniant in judicium tum, cùm de

quæratur: sed tamen criminum est multitudo, non defensionum, aut locorum infinita.

XXXII. QUÆ VERÒ, cùm de facto non ambigitur, quæruntur, qualia sint; ea si ex reis numeres, & innumerabilia sunt, & obscura: si ex rebus, valde & modica, & illustria. Nam si Mancini causam in uno Mancino ponimus, quotiescumque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties causa nova nascetur. Sin illa controversia causam facit, videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, si is non sit receptus, postliminium esse: nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensionis, Mancini nomen pertinet. 137

[62] Ac, si quid affert præterea hominis aut dignitas, aut indignitas, extra quæstionem est, & ea tamen ipsa [e] oratio ad universi generis disputationem referatur necesse est. Hæc ego non eo consilio disputo, ut homines eruditos redarguam, quamquam reprehendendi sunt, qui in genere definiendo istas causas describunt in personis, & in temporibus positas esse. 138

e oratione *Pearce.*

Nam etsi incurrunt tempora, & personæ, tamen intelligendum est, non ex iis, sed ex genere quæstionis pendere causas. Sed hoc nihil ad me. Nullum enim nobis certamen cum istis esse debet. tantum satis est intelligi, ne hoc quidem eos consecutos, quod in tanto otio, etiam sine hac forensi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum discernerent, eaque paullo subtiliùs explicarent. Verùm hoc, (ut dixi) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noster, & Sulpici. 139

Quomodo nunc se istorum artes habent, pertimescenda est multitudo causarum. est enim infinita. Si in personis ponitur: quot homines, tot causæ. sin ad generum universas quæstiones referuntur: ita modicæ & paucæ sunt, ut [f] omnes eas, diligentes, & memores, & sobrii oratores [63] percursas animo, & propè decantatas habere debeant: nisi fortè existimatis, à M. Curio causam didicisse L. Crassum; 140

f eas omnes. *Pearce*

62. *Ac, si quid adfert præterea hominis aut dignitas, aut indignitas, extra &c.*] Memmii membr. item Palat. pr. sec. *præterea aut hominis vita, aut dignitas, extra &c.* tertius *præterea* mutavit à manu secunda in *persona*; hac facie; *adfert persona hominis aut dignitas indignitasve*, ceteri tamen stant à vulgato. *Gruter.*

63. *Percursas animo, & prope decantatas.*] MS. *& prope dicam decantatas.* Id quod nemo Ciceronis genuinum esse diffitebitur, qui vel Nizolium inspexerit. *Gronov.*

P.B. ſum; & ea re multa attuliſſe, quamobrem poſt nato Curium tamen heredem Coponii eſſe oporte

141 Nihil ad copiam argumentorum, neque ad c ac naturam nomen Coponii, g ac Curii, pertin nere erat univerſo rei, negotiique, non in ten nominibus omnis quæſtio, cùm ſcriptum ita ſit, [64] FILIUS GENITUS, ISQUE PRIUS MORI cetera, TUM h UT MIHI ILLE SIT HERE tus filius non ſit, videaturne is, qui filio mortu heres ſit, heres eſſe.

g aut Pearce.

h UT delet Lamb.

XXXIII. PERPETUI juris, & univerſi gene non hominum nomina, ſed rationem dicendi, &

142 torum fontes deſiderat. In quo etiam iſti nos ju impediunt, à diſcendoque deterrent. Video eni nis & Bruti libris nominatim ferè referri, qui jure viro aut mulieri reſponderint: credo, ut p in hominibus, [65] non in re, conſultationis aut nis cauſam aliquam fuiſſe; ut, quòd homines e merabiles, debilitati à jure cognoſcendo, volu ſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abjiceremus. Craſſus aliquando nobis expediet, & exponet de neratim. eſt enim, ne fortè neſcias, heri nobi Catule, pollicitus, ſe jus civile, quod nunc d diſſipatum eſt, in certa genera coacturum, & ad cile redacturum.

i facilem. Lamb.

143 Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam id le Craſſo, qui & quod diſci potuit de jure, didici iis, qui eum docuerunt, defuit, ipſe afferet; u in jure, vel k aptè deſcribere, vel ornatè illuſt

k acutè Pearce.

64. *Si mihi filius genitur.*] *Genitus* legit Leon. *genitu* ſtrema modo littera commutata à verbo, *geno*, vet to. Varro in Andabata, *Sed quod hac loca aliquid genunt*
—— tanto magis inficiandum
Totum poſſe extra corpus durare denique.
Priſcian. lib. X. Minime autem mirum eſſe videatur, bum in teſtamentorum formulis hæſiſſe, quod uſu v in legibus animadvertimus. *gignitur* alii legunt. *Brutu*

65. *Non in re, conſultationis aut dubitationis cauſam.*] ſultatio poterit eſſe, quæ dubitationem non habeat. pro plane ſeparatis hic ponuntur. Et ubi in tot volumi quitur Cicero? Mirificum vero eſt, quod habet MS. *in re conſulta, rationis aut dubitationis.* Nec vero id mod ſed & perceximium puto, ut res ipſa docet. Mox quoq Gron.

Ergo ista, inquit Antonius, tum à Crasso discemus, cùm se
de turba, & à subselliis [66] in otium (ut cogitat,) soliumque
contulerit.

Jam id quidem sæpe, inquit Catulus, ex eo audivi, cùm 144
diceret, sibi certum esse, à judiciis causisque discedere:
sed, ut ipsi soleo dicere, non licebit. neque enim ipse au-
xilium suum sæpe à viris bonis frustrà implorari patietur,
neque id æquo animo feret civitas: quæ si voce L. Crassi
carebit, ornamento quodam sese spoliatam putabit. Nam l ut Lam
hercle, inquit Antonius, si hæc verè à Catulo dicta sunt, m & dorr
tibi mecum in eodem est pistrino, Crasse, vivendum: [l] & non sunt i
istam oscitantem, [m] & dormitantem sapientiam, Scævo- MSS.
larum, [67] & ceterorum beatorum otio concedamus. Ar- 145
risit hîc Crassus leniter, &, Pertexe modò, inquit, Anto-
ni, quod exorsus es. me tamen ista oscitans sapientia, si-
mulatque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

XXXIV. Hujus quidem loci, quem modò sum exor-
sus, hic est finis, inquit Antonius: quoniam intelligitur,
non in hominum innumerabilibus personis, neque in infi-
nita temporum varietate, sed in generum causis, atque
naturis omnia sita esse, quæ in dubium vocarentur: gene-
ra autem esse definita non solùm numero, sed etiam pauci- P. CXXII
tate: ut eam materiem orationis, quæ cujusque esset gene-
ris, studiosi qui essent dicendi, omnibus locis descriptam,
instructam, ornatamque comprehenderent, rebus dico, &
sententiis.

Eæ vi sua verba parient, quæ semper satis ornata mihi 146
quidem videri solent, si ejusmodi sunt, ut ea res ipsa pe-
peperisse videatur. Ac, si verum quæritis, quod mihi qui-
dem videatur (nihil enim aliud affirmare possum, nisi sen-
tentiam, & opinionem meam) hoc instrumentum causa-
rum, & generum universorum in forum deferre debemus,
neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique scru-
tari locos, ex quibus argumenta eruamus: quæ quidem
omnibus, qui ea mediocriter modò considerarint, studio
adhibito & usu pertractata esse possunt, sed tamen animus
refe-

66. *In otium soliumque.*] Redintegravi istud fide Pal. pr. sec. & Pith. firmatque ipse noster infra cap. 55. sub finem. item libro III. c. 34. ipso medio. *Gruter.*

67. *Et ceterorum beatorum &c.*] Dictio *beatorum* non est in dictis Gallicanis; unde Gulielmius conjiciebat, *Cetegorum*, sed enim hæret in omnibus Pall. *Idem.*

referendus est ad ea capita, & ad illos, quos sæpe ja pellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem oration venta ducuntur.

147 Atque hoc totum est sive artis, sive animadversio ve consuetudinis, [68] nosse regiones, [69] intra quas & pervestiges quod quæras. ubi eum locum omnem tione sepseris, si modò usum rerum percallueris, effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret, incidet.

XXXV. Et sic, cùm ad inveniendum in d tria sint; acumen, deinde ratio, quam licet (si vo appellemus artem, tertium diligentia: non possun dem non ingenio primas concedere: sed tamen ipi genium diligentia etiam ex tarditate incitat.

148 [70] Diligentia, inquam, cùm omnibus in rebus, causis defendendis plurimum valet. hæc præcipuè c est nobis: hæc semper adhibenda; hæc nihil est, qu assequatur. Causa ut penitus, quod initio dixi, nota ligentia est: ut adversarium attentè audiamus, at ejus non solùm sententias, sed etiam verba omnia e mus, vultus denique perspiciamus omnes, qui sen mi plerumque indicant, diligentia est.

149 Id tamen dissimulanter facere, ne sibi ille aliqui cere videatur, prudentia est. Deinde ut in iis locis proponam paullo pòst, pervolvatur animus, ut n s tus insinuet in causam, ut sit cura & cogitatione in diligentia est: ut his rebus adhibeat, tanquam lum

1 se *non est* in MS. Gron.

68. *Nosse regiones, intra quas venere.*] *Venire debeas.* Lambin melius est in Manuscriptis *venias*, minusque à vulgatis scriptura. *Ursin.*

69. *Intra quas venere & pervestiges quod quæras.*] Mirè hic cus torsit, ob diversitatem lectionum, quæ in mss. sed mum ad cubilia veri, ductu Palat. quarti ac septimi; ir totidem literis fuit, quod heic exhibeo: neque abibat nisi quod is *veneris.* vulgata in hunc diem, *intra quas veni ut pervestiges quod quæras.* fatuè, præ altera nostra. met enim venatoriam omnibus modis premit Tullius, ut vel s ostentant. *Grut.*

70. *Diligentia, inquam, cum omnibus.*] Codex Oxonii ter habet ac ex aliis notavit Lambinus, *diligentia, inqu cum omnibus in rebus, tum in c. d. p. valet.* Et cur non cre ceroni sic placuisse, causam nullam habeo; ut vero cred cuisse, inter alia persuadet locus ex Somnio Scipionis. *colě & pietatem; quæ cum sit magna in parentibus & propinqui patria maxima est*, eodem ductu. *Gronov.*

7

iod, memoriam, ut vocem, ut vires: hæc magna sunt.
Inter ingenium quidem, & diligentiam perpaullulum lo- 150
o reliquum est arti. ars demonstrat tantùm, ubi quæras,
que ubi sit illud, quod studeas invenire: reliqua sunt in
ıra, attentione animi, cogitatione, vigilantia, assidui-
te, labore. complectar uno verbo, quo sæpe jam usi su-
us, diligentia: qua una virtute omnes virtutes reliquæ
ntinentur.
Nam orationis quidem copia videmus ut abundent phi- 151
sophi, qui, ut opinor (sed tu hæc, Catule, meliùs) nul-
dant præcepta dicendi, nec idcirco minus, quæcumque
s proposita est, suscipiunt, de qua copiosè & abundan-
r loquantur.
XXXVI. TUM CATULUS, Est, inquit, ut dicis, 152
ntoni, ut plerique philosophi nulla tradant præcepta di-
ndi, & habeant paratum tamen, quid de quaque re di-
ınt. Sed Aristoteles is, quem maximè ego admiror, pro-
osuit quosdam locos, ex quibus [71] omnis argumenti via,
on modò ad philosophorum disputationem, sed etiam ad
ınc, p qua in caussis utimur, inveniretur: à quo quidem
omine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua, sive
ı similitudine illius divini ingenii in eadem incurris vesti-
a, sive etiam illa ipsa legisti, atque didicisti: quod qui-
em magis verisimile videtur. Plus enim te operæ Græcis
disse rebus video, quàm q putaramus.
Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule. semper 153
go existimavi, [72] jucundiorem, & probabiliorem huic po-
pulo

o relictum est. *Lamb.*

P. B.

p orationem, qua. *Leon.*

q *alii* putaremus. *Guilelm.* putarimus.

71. *Omnis argumenti via.*] Lambinus reposuit ex duobus mss. *armentandi ratio.* quod nos exhibemus, erat in Pall. pr. sec. Pith. Memmii membranaceo. recepta lectio, *omnis argumentatio.* Grurus. Quum illud *via* ab tot scriptis firmetur, quibus accedit unus pud Lambinum, merito præfertur. In MS. Oxon. legebatur *armenti non*, cui in margine erat appositum *vis* & huic superscritum *vel rō.* quibus innuit *vel ratio*, ut pateat hic diu hæsitatum. Iox idem integre *ad hanc orationem, qua*, quod nescio unde haeat Lambinus. Antea etiam legebat *posuit*, ut & cap. 42. *cum tria nt à me posita.* & cap. 51. *si ponetur spes.* Gronov.

72. *Jucundiorem, & probabiliorem huic populo oratorem fore &c.*] uamobrem jucundiorem & probabiliorem? An quia populus ruis & indoctus malebat orationem suis auribus aptam, quàm eruitam & insolitam? An quia populus ille imperiosus & superbus espiciebat aliorum ingenia? An verò quòd in artificiosa disputaone non veritas, sed victoria quæri videtur? Cicero in Orato: disputat, non esse tegendam eloquentiam. *Num* (inquit) *aut tere eloquentia potest? aut id quod dissimulat, effugit? aut est pericu-*

lum,

pulo oratorem fore, qui primùm quàm minimam arti
alicujus, deinde nullam Græcarum rerum significatio
daret. atque ego idem existimavi, pecudis esse, non ho
nis, cùm tantas res Græci susciperent, profiterentur,
rent, seseque & videndi res obscurissimas, & bene v
di, & copiosè dicendi rationem hominibus daturos po
rentur, non admovere aurem, r&, si palàm audire
non auderes, ne minueres apud tuos cives auctorit
tuam, subauscultando tamen excipere voces eorum
procul, quid narrarent, attendere. itaque feci, Catule
istorum omnium summatim causas & genera ipsa gustavi

r nec *Lamb.*

154 XXXVII. 73 Valde hercule, inquit Catulus
midè, tanquam ad aliquem 74 libidinis scopulum, sic
mentem ad philosophiam appulisti: quam hæc civitas
nata numquam est. Nam & referta quondam Italia Py
goreorum fuit, tum, cùm erat in hac gente 75 magna
Græcia: ex quo etiam quidam Numam Pompilium, re
nostrum, fuisse Pythagoreum ferunt; qui annis per
antè fuit, quàm ipse Pythagoras: quo etiam major vi
bendus est, cùm illam sapientiam constituendæ civitatis d

* *alii omittunt* illa.

lum, ne quis putet in magna arte & gloriosa turpe esse docere ali quod ipsi fuerit honestissimum discere? Palàm igitur ostentat tran rinam doctrinam, Antonio dat occultam: eòque venit, ut e met pecudis esse, non hominis, non audire Græcos omnium d plinarum genera profitentes. *Strebaus.*

73. *Valde hercule, inquit Catulus, timide &c.*] Catulus sapien studiosus philosophos tuetur, & exemplis efficit, non modo n adspernandum esse philosophiæ studium, sed etiam palam cap sendum. Quod autem exempla domestica plus habent auctorita apud Antonium, Romana non externa legit. Illa partitur in tempora, priscum & recentius. Priscum tempus est Pythagoræ, re centius Africani & Carneadis. *Idem.*

74. *Libidinis scopulum.*] Mirificè hic variant editiones prior quarum aliæ *Libitinæ*, aliæ, Lambinum secutæ, *Sirenum* exhibe Vulgata lectio potest ferri, sed tamen videtur mihi non esse sa Si legeretur in aliquo MS. *latentem*, non dubitarem istam lectio nem amplecti. *Verburg.*

75. *Magna illa Græcia.*] Apenninus Italiæ mons, quà Sicilia respicit, in duo se findit cornua, quibus intercipit eam terram, quam veteres dixere Græciam magnam. Ea tempore Ciceronis neque urbibus, neque Græcis hominibus, neque famæ celebrita te florebat. Scribit ipse Tusc. quarta: *Quis est enim qui putet, quum floreret in Italia Græcia potentissimis & maximis urbibus ea, quæ magna dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces, aures clausas fuisse? &c.* Strebæus.

76. A

opè sæculis antè cognovit, quàm eam Græci natam
nserunt. & certè non tulit ullos hæc civitas aut gloria
res, aut auctoritate graviores, aut humanitate poli-
, P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui secum eru-
nos homines ex Græcia palàm semper habuerunt.
que ego ex istis sæpe audivi, cùm dicerent, pergratum 155
nienses & sibi fecisse, & multis principibus civitatis,
, cùm ad senatum legatos de suis maximis rebus mit-
:, tres illius ætatis nobilissimos philosophos misissent,
adem, & Critolaum, & Diogenem. Itaque eos,
Romæ essent, & ᵗ(à) se, & ab aliis frequenter audi-
quos tu cùm haberes auctores, Antoni, miror, cur P. CXXIII.
ophiæ, sicut Zethus ille Pacuvianus,. propè bellum
eris.
nimè, ᵗ inquit Antonius: ac sic decrevi philosophari 156
, ut Neoptolemus apud Ennium, *paucis: Nam omni-* ᵗ vero inq. *Lamb.*
ud placet. Sed tamen hæc est mea sententia, quam vi-
expofuisse. ego ista studia non improbo, moderata
) sint: opinionem istorum studiorum, & suspicionem
ii apud eos, qui res judicent, oratori adversariam esse
or. imminuit enim & oratoris auctoritatem & ora-
fidem.

XVIII. SED, UT EÒ revocetur, unde huc decli- 157
oratio, ex tribus istis clarissimis philosophis, quos
am venisse dixisti, videsne Diogenem ᵛ fuisse, qui ᵛ cum fuisse. *Lamb.*
et, artem se tradere bene disserendi, & vera, ac fal-
udicandi, quam verbo Græco διαλεκτικὴν appellaret?
c arte, si modò est hæc ars, nullum est præceptum,
modo verum inveniatur, sed tantùm est, quo modo
etur.

Nam & omne, quod eloquimur, ˣ sic, ut id aut esse 158
uus, aut non esse, & si simpliciter dictum sit, susci- ˣ *alii* sit.
piunt

A se, & ab aliis frequenter auditos,] Africano, Lælio, Fu-
n tragœdia Pacuvii Zetheus & Amphion altercantur. Zetheus
am damnat: quum debeat Amphion illam tueri, degredi-
iò, & frustra sapientiam laudat. Cic. de Invent. lib. 1. *Aut*
id quod accusabitur, defendet, ut si quis quum ambitus accusabitur,
se fortem esse defendet, ut Amphion apud Euripidem; item apud
ium, qui vituperata musica sapientiam laudat. Strebæus.
Nam & omne, quod eloquimur, sic, ut id aut esse.] Veneti, *sic*
esse. Sed vetustissimi libri eam scripturam, quæ *sit, ut id*
hibet, retinent, quam in summa commoditate sensus cur
am velimus non intelligo. *Camer.*

piunt dialectici, ut judicent, verumne sit, an falsum si conjunctè sit elatum, & adjuncta sint alia, judicent rectene adjuncta sint, & verane summa sit uniuscujusque rationis: & ad extremum ipsi se compungunt suis acuminibus, & multa quærendo, reperiunt non modò ea, quæ jam non possint ipsi dissolvere, sed etiam quibus antè exorsa, & potiùs detexta propè retexantur.

159 Hîc nos igitur Stoicus iste nihil adjuvat, quoniam quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit, quòd & multa reperit, quæ neget ullo modo posse dissolvi, & genus sermonis affert non liquidum, non fusum, ac profluens, sed exile, aridum, concisum ac minutum. quòd si quid probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non esse fateatur. Hæc enim nostra oratio multitudinis est auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non [78] aurificis statera, sed quadam populari trutina examinantur.

160 Quare istam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimiùm est, in judicandis nimiùm loquax. Critolaum istum, quem simul cum Diogene venisse commemoras, puto plus huic studio nostro prodesse potuisse. Erat enim ab isto Aristotele, à cujus inventis tibi videor non longè aberrare. atque inter hunc y Aristotelem, cujus & [79] illum legi librum, in quo exposuit dicendi artes omnium superiorum, & illos, in quibus ipse sua quædam de eadem arte dixit, & hos germanos hujus artis magistros, hoc mihi visum est interesse, quòd ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim, naturamque viderat, hæc quoque adspexit, quæ ad dicendi artem, quam despiciebat, pertinebant, z illi autem, qui hoc solum

ist. de- Lamb.

Lamb.

78. *Aurificis statera.*] In vetustiss. libris *artificis* legitur, tamen nequaquam improbamus, præsertim cum de aurif. Cicero, & antè Plautus nominarit, & apud Varronem *statera* legatur. *Camerar.* *Aurificis* exhibent Palat. sec. quar. sext. sept. oct. ne quis id putet cum Camerario non inv. libris vetustioribus. sed sic quoque Gallicanus Memmii thæi. *artificis* tamen restabat in Pall. ceteris & Memmii ceo. *Grut.*

79. *Illum legi librum, in quo exposuit,*] Liber Aristotelis exposuit dicendi artes omnium rhetorum superiorum, no Scripsit Ἀτάκτων, hoc est indigestorum libros duodecim hic significari puto. Extant alii ad Theodectem, in qui sua quædam de eadem arte dicit. *Strebæus.*

8

ım ducebant, [a] habitarunt in hac una ratione tractan- P. B.
non eadem prudentia, qua ille, sed usu in hoc uno ge- a labora-runt. *Lamb.*
, studioque majore.
ırneadis verò vis incredibilis illa dicendi, & varietas, 161
ıàm esset optanda nobis: qui nullam umquam in illis
lisputationibus rem defendit, quam non probarit; nul-
oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc majus est
ıam, quàm ab iis, qui hæc tradunt, & docent, postu-
ım sit.
XXIX. EGO AUTEM, si quem nunc planè rudem 162
ıi ad dicendum velim, his potiùs tradam assiduis uno
: eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui
:s tenuissimas particulas, atque omnia minima man-
ıt nutrices infantibus [b] pueris, in os inserant. Sin sit is, b puris *MS.*
:doctrina mihi liberaliter institutus, & aliquo jam im-
; usu, & satis acri ingenio esse videatur; illuc eum ra-
, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed unde uni-
m flumen erumpat: qui illi sedes, & tanquam domi-
omnium argumentorum commonstret, & ea breviter
:et, verbisque definiat.
ıid enim est, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod 163
tur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum,
x sua sumi vi atque natura, aut assumi foris? Ex sua vi,
aut res, quæ sit tota, quæratur, aut pars ejus, aut vo-
ıum, quod habeat, aut quippiam, rem illam quod
;at. Extrinsecus autem, cùm ea, quæ sunt foris, ne-
nhærent in rei natura, colliguntur.
res tota quæritur, definitione universa vis explicanda 164
sic: Si majestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is
minuit, qui exercitum hostibus populi Romani tradi-
non qui eum, qui id fecisset, populi Romani potestati
lit.
ı pars; partitione, hoc modo: Aut senatui parendum 165
lute reipublicæ fuit, aut aliud consilium instituendum,
ıa sponte faciendum; aliud consilium, superbum; suum,
ans. utendum igitur fuit consilio senatus. Sin ex voca-
, ut Carbo: Si consul est, qui consulit patriæ, quid
fecit Opimius?
: ab eo, quod rem [c] attingat, plures sunt argumento- 166
edes ac loci. nam & conjuncta quæremus; & genera, c attingit
tes generibus subjectas, & similitudines, & dissimi- *Lamb.* & *MS.*
ıes, & contraria, & consequentia, & consentanea,
asi præcurrentia, & repugnantia, & causas rerum
d vesti-

à vestigabimus, & ea, quæ ex caussis orta sunt; &
paria, minora quæremus.

167 XL. Ex conjunctis sic argumenta duc
pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri,
Metellum tam piè lugere videatis. Ex genere autem
gistratus in populi Romani potestate esse debent,
banum accusas, cujus tribunatus voluntati paruit

168 Ex parte autem ea, quæ est subjecta generi:
qui reipublicæ consulunt, cari nobis esse debent,
primis imperatores, quorum consiliis, virtute,
retinemus & nostram salutem, & imperii dignit
similitudine autem, si feræ partus suos diligunt,
liberos nostros indulgentia esse debemus?

169 At ex dissimilitudine: Si barbarorum est in diem
nostra consilia sempiternum tempus spectare debe
utroque in genere & similitudinis, & dissimilitudin
pla sunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis
narrationes sæpe ponendæ. Jam ex contrario: Si
nefariè, præclarè Opimius.

170 Ex consequentibus: Si & ferro interfectus ille,
micus ejus cum gladio cruento comprehensus es i
loco, & nemo præter te ibi visus est, & caussa n
tu semper audax; quid est, quòd de facinore dub
simus? Ex consentaneis, & præcurrentibus, &
tibus, ut olim Crassus adolescens: Non si Opimiu
disti, Carbo, idcirco te isti bonum civem putabu
lasse te, & aliud quid quæsisse perspicuum est,
Gracchi mortem sæpe in concionibus deplorasti,
Africani necis socius fuisti, [80] quòd eam legem in
tulisti, quòd semper à bonis dissensisti.

80. *Quod eam legem &c.*] Pighius in Fastis ad annum v.c
putat ante hæc aliquid omissum ignavia librariorum;
prodat discrepantia mss. quorum hi *quod legem*; illi *qu*
Memmiano verò abest illud *quod eam.* putat inquam fi
quod C. Graccho dux & auctor repetenda per seditiones tribun
tis fuisti. vel simile quid. idem ait, ms. suum supra l
Crassus. erat enim præsens: infra verò *semper à bonis disce*
utrumque probat. etiam ego prius. nam si abeundum
dissensisti, malim *dissedisti* cum Memmiano ac Pithæ
Postremum hoc firmat quoque Oxoniensis & haud dul
cero III. legg. 16. *A nobili homine lata est, L. Cassio, s*
milia dixerim, dissidente à bonis atque omni rumusculos pop
ne captante. Et alioquin hoc verbum placuisse Ciceroni
tet. *Gronov.*

Ex causis autem rerum sic: Avaritiam si tollere vultis, 171
ater ejus est tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ sunt
ıa de causis: Si ærarii copiis & ad belli adjumenta, & ad
ıamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus.

Majora autem, & minora, & paria comparabimus, sic. 172
: majore: Si bona existimatio divitiis præstat, & pecunia
ıtopere expetitur, quanto gloria magis est expetenda?
: minore sic:

hic parva consuetudinis
Causa hujus mortem fert tàm familiariter:
Quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?

pari sic: Est ejusdem & eripere [e] contra rempublicam & giri pecunias.

e & cont. Remp. larg. *Pearce.*

Foris autem assumuntur ea, quæ non sua vi, sed extra- 173
ı sublevantur, ut hæc: Hoc verum est; dixit enim Q.
tatius. Hoc falsum est; habita enim quæstio est. Hoc
ıi necesse est; recito enim tabulas. de quo genere toto
ıllò antè dixi. Hæc, ut brevissimè dici potuerunt, ita à
dicta sunt.

XLI. Ut enim si aurum cui, quod esset multifariam 174
ossum, commonstrare vellem, satis esse deberet, si signa,
ıotas ostenderem locorum, quibus cognitis ille sibi ipse
eret, & id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore
eniret: [81] sic has ego argumentorum novi notas, quæ
mihi quærenti demonstrant, ubi sint; reliqua curâ &
itatione eruuntur.

Quod autem argumentorum genus cuique causarum ge- 175
. maximè conveniat, non est artis exquisitæ præscribere,
est mediocris ingenii judicare. Neque enim nunc id agi-
;, ut artem aliquam dicendi explicemus, sed ut doctissi- P. B.
hominibus usus nostri [f] quasi quædam monita tradamus. f. quædam quasi. *Lamb.*
igitur locis in mente, & cogitatione defixis, & in omni
d dicendum posita excitatis, nihil erit, quod oratorem
ıgere possit, non modò in forensibus disceptationibus,
omnino in ullo genere dicendi.

Si verò assequetur, ut talis videatur, qualem se videri 176
velit,

1. *Sic has ego argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonstrant, ubi sint; reliqua &c.*] Pal. oct. non habet *novi*, sed *erui*, d & in primo. sed is præterea scripsit *erui notas*; *quærenti demonstravi*; *ubi sint*. & verò Pal. secundus, item Pith. non agnoscit, *illa mihi*; ut verisimile sit restituendum auctori: *sic has argumentorum notas quærenti demonstravi ubi sint: reliqua &c.* Gruter.

82. Re-

ciat. velit, & animos eorum ita g afficiet, apud quos ag
r. eos, quocumque velit, vel trahere vel rapere po
hil profectò præterea ad dicendum requiret. Jam i
demus, nequaquam satis esse, reperire quid dicas,
inventum tractare possis.

177 Tractatio autem varia esse debet, ne aut cognosc
qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate. P
oportet, quid afferas, & id quare ita sit, ostendere:
iisdem illis locis interdum concludere, [82] relinquere
alioque transire: sæpe non proponere, ac ratione i
renda, quid proponendum fuerit, declarare: si c
o dc. simile dicas, prius ut simile confirmes: deinde [h] qu
tur, adjungas: puncta argumentorum plerumque u
las, nequis ea numerare possit, ut re distinguantur,
confusa esse videantur.

XLII. Hæc ut & properans, & apud doctos,
midoctus ipse percurro, ut aliquando ad illa majora
178 mus. Nihil est enim in dicendo, Catule, majus, q
faveat oratori is, qui audiet, utque ipse sic moveat
impetu quodam animi, & perturbatione magis, qu
dicio aut consilio, regatur. Plura enim multo ho
judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut irac
aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut
aut aliqua permotione mentis, quàm veritate, a
scripto, aut juris norma aliqua, aut judicii formu
legibus.

179 Quare, nisi quid vobis aliud placet, ad illa per
Paullum, inquit Catulus, etiam nunc deesse videtu
bus, Antoni, quas exposuisti, quod sit tibi antè e
dum, quàm illuc proficiscare, quo te dicis intendere
ceat. nam, inquit? Qui ordo tibi [i] placet, inquit Cat
quæ dispositio argumentorum, in qua tu mihi sem
videri soles.

180 Vide quàm sim in isto genere, inquit, Catul
non mehercule mihi, nisi admonito, venisset in m
ut possis existimare, me in ea, in quibus nonn
aliquid efficere videor, usu solere in dicendo, vel
tius incurrere. Ac res quidem ista, quam ego, c
noram, sic, tanquam ignotum hominem, præ

82. *Relinquere alias, alioque transire.*] Pal. pr. sec. *alier*
re; ut suspicer repetendam dictionem præcedentem, *relin*
alias aliorsum transire. Grut.

ım potest in dicendo, ut ad vincendum nulla plus
t.
:d tamen mihi videris ante tempus à me rationem ordi- 181
& disponendarum rerum requisisse. Nam si ego omnem
oratoris in argumentis, & in re ipsa per se comproban-
osuissem, tempus esset jam de ordine argumentorum,
: collocatione aliquid dicere. Sed cùm tria sint à me
osita, de uno dictum; cùm de duobus reliquis dixe- P. CXXV.
tum erit denique de disponenda tota oratione quæ-
um.
LIII. VALET IGITUR multùm ad vincendum, 182
ari mores, instituta, & facta; & vitam eorum, qui
ıt causas, & eorum, pro quibus: & item improbari
:rsariorum, animosque eorum, apud quos agitur, con-
:i quam maximè ad benivolentiam cùm erga oratorem,
erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem
ıi dignitate hominis, rebus gestis, existimatione vitæ:
faciliùs ornari possunt, si modo sunt, quàm fingi, si
ı sunt. Sed hæc adjuvant in oratore, lenitas vocis, vul-
pudoris significatio, verborum comitas: si quid per-
are acriùs, ut invitus, & coactus facere videare. faci-
is, liberalitatis, mansuetudinis, pietatis, grati animi,
appetentis, non avidi, signa proferri perutile est: ea-
omnia, quæ proborum, demissorum, non acrium,
pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt,
e [83] benivolentiam conciliant, abalienantque ab iis, in
us hæc non sunt. Itaque eadem sunt in adversarios ex
:rario conferenda.
:d genus hoc totum orationis in iis causis excellet, in 183
ıus minus potest inflammari animus judicis acri & ve-
.enti quadam incitatione. Non enim semper fortis ora-
ıuæritur, sed sæpe placida, summissa, lenis, quæ ma-
è commendat reos. Reos autem appello non eos modò,
arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur. sic
n olim loquebantur.
Iorum igitur exprimere mores oratione, justos, inte- 184
:, religiosos, timidos, perferentes injuriarum, mirum
ldam valet: & hoc vel in principiis, vel in re narranda,
vel

:. *Benivolentiam conciliant.*] Pith. item Pal. pr. ac sec. *conci-*
, unde putabat Gulielmius geminata litera reponendum *con-*
ıant, sed præstat credere *li* mutatum inscitia librariorum in *n*.
t.

k *ita MSS. benè.*

vel in perorandа, tantam habet vim, si est suaviter cum sensu tractatum, ut sæpe plus, quàm causa, v Tantum autem efficitur sensu quodam, ac ratione dic ut quasi mores oratoris effingat oratio. Genere enim dam sententiarum, & genere verborum, adhibita actione leni, [84] facilitatemque significanti, efficit probi, ut benè morati, ut boni viri esse videantur.

185 XLIV. HUIC AUTEM est illa dispar adjuncta orationis, quæ alio quodam genere mentes judicum movet, impellitque, ut aut oderint, aut diligant, a videant, aut salvum velint, aut metuant, aut [l] sper aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mœr aut misereantur, aut punire velint, aut [85] ad eos mot ducantur, si qui finitimi sunt, & propinqui his ac t animi perturbationibus.

l sperent. *Lamb. Pearce.*

186 Atque illud optandum est oratori, ut aliquam perm nem animorum sua sponte ipsi afferant ad causam ju ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam. lius est enim currentem (ut ajunt) incitare, quàm co vere languentem. Sin id, aut non erit, aut erit obsc sicut medico diligenti, priusquàm conetur ægro adh medicinam, [86] non solùm morbus ejus, cui mederi v sed etiam consuetudo valentis, & natura corporis cogn da est: sic equidem [87] cùm aggredior ancipitem ca & gravem ad animos judicum pertractandos, omni in ea cogitatione curaque versor, ut odorer quàm cissimè possim, quid sentiant, quid existiment, qu spectent, quid velint, quò deduci oratione facillimè videantur.

P. B.

84. *Facilitatemque significanti.*] Sic Pal. sec. neque abit p nisi quod is *significati.* erat etiam nostrûm in Memmiano nam Pith. *facilitatem significanti*, sine copula. vulgata, *fa que significandi.* Aldus Nepos publicavit, *facultateque signi* Grut.

85. *Ad eos motus abducantur.*] Editio prima & Victoriana, *cantur.* MSS. nostri *deducantur*, aut *deducant.* Idem.

86. *Non solum morbus ejus, cui mederi volet.*] Priores tres restant tantummodo in Pal. pr. in sec. Pith. & Mem. membr tuor. Non habent, inquam, *cui mederi volet.* & verò non ram si absint. *Idem.*

87. *Cum aggredior ancipitem causam, & gravem ad animos &c* quidem Pall. posteriores. sed pr. & sec. item duo Gallicani *ag. in ancipiti causa & gravi ad animos &c.* neque displiceba helmio, *Idem.* Nec aliter habet MS. Oxonii. *Gronov.*

88,

se dant, &, ut antè dixi, [m] sua sponte, quò impelli- 187
inclinant, atque propendent: accipio quod datur, m si sua
id, unde aliquis flatus ostenditur, vela do. Sin est in- Lamb.
, quietusque judex: plus est operis. sunt enim omnia
ıdo excitanda, nihil adjuvante natura. Sed tantam
ıabet illa, quæ [88] rectè à bono poëta dicta est [89] flexa-
, atque omnium regina rerum, oratio, ut non mo-
' inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam
rsantem & repugnantem, ut imperator bonus ac for-
:apere possit.

LV. HÆC SUNT illa, quæ me ludens Crassus mo- 188
ıgitabat, [n] quæ à me divinitus tractari solere diceret, n cùm
causa M? Aquilii, C. que Norbani, nonnullisque aliis, Pearce.
præclarè acta, laudaret: quæ mehercule ego, Crasse,
à te tractantur in causis, horrere soleo. tanta vis ani-
tantus impetus, tantus dolor, oculis, vultu, gestu,
) denique isto tuo significari solet. tantum est flumen
ssimorum, optimorumque verborum, tam integræ
ntiæ, tam [o] veræ, tam novæ, tam sine pigmentis, o variæ
ꝗue puerili, ut mihi non solùm tu incendere judicem, MS.
ıse ardere videaris.

eque fieri potest; ut doleat is, qui audit, ut oderit, 189
videat, ut pertimescat aliquid, ut ad fletum, miseri-
:amque deducatur; nisi omnes ii motus, quos orator
ıere volet judici, in ipso oratore impressi esse, atque
videbuntur. Quòd si fictus aliquis dolor suscipiendus
, & si in ejusmodi genere orationis nihil esset, nisi
falsum,

Rectè à bono poëta dicta est flexanima.] Ab animis flectendis, Ennio dicta est; ut ab Euripide τύραννος, à regendis modisque hominum rebus. Inclinantes erigit, ut lapsantes animos levat in spem, stantem & in proposito manentem inclinat, nantem capit. Idcirco imperatori bono & forti comparatur, ostes adversantes atque repugnantes capit. Hæc vis ne cui videatur, efficit musica. Etenim si modi, qui non loquuntur, modis afficiunt animos nostros, oratio sapiens atque modu- ılus efficiet. *Strebæus.*

Flexanima, atque omnium regina rerum, oratio.] In duobus Lambinis, non est copulatio *atque*, neque exstat in Mem. aut Pith. fuerit pars septenarii. retinent eam tamen Palat. posterio- am primus præfert *flos atque anima omnium.* sec. *lex atque ani- ura omnium.* Gruter.

Inclinantem erigere.] Pall. pr. sec. item Mem. & Pith. *excipe-* fere est ut præponam vulgato. loquitur enim de judice, tan- de milite nobis adversario. *Idem.*

 91. su

falsum, atque imitatione simulatum, major ars aliqu fitan esset requirenda. nunc ego, quid tibi, Crasse, ceteris accidat, nescio: de me autem causa nulla est apud homines prudentissimos, atque amicissimos me non mehercule umquam apud judices, aut dolorem misericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dic volui; quin ipse in commovendis judicibus, iis ipsis bus, ad quos illos adducere vellem, permoverer.

190 Neque enim facile est perficere, ut p irascatur, velis, judex, si tu ipse id lentè ferre videare: neque ut rit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odic viderit: neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, collac tione denique ostenderis. Ut enim nulla materies ta cilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, i concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehe dam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi ii matus ipse ad eam, & ardens q accesseris.

p irascatur ei, cui. *Pearce.* ei *Lamb. delevit.*

P. CXXVI. q accesserit. *Gron. ex edit. Steph.*

191 XLVI. Ac, ne forte hoc magnum, ac m esse videatur, hominem toties irasci, toties dolere, omni animi motu concitari, præsertim in rebus a magna vis est earum sententiarum, atque eorum loc quos agas tractesque dicendo, nihil ut opus sit simu & fallaciis. ipsa enim natura orationis ejus, quæ su ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum etiam, quàm quemquam eorum, qui audiunt, p vet.

192 Et ne hoc in caussis, in judiciis, in amicorum pe in concursu hominum, in civitate, [91] in foro accide remur, cùm agitur non solum ingenii nostri exist (nam id esset levius: quamquam, cùm professus sis posse facere, quod pauci, ne id quidem negligendu sed alia sunt majora multo, fides, officium, dili quibus rebus adducti, etiam cum alienissimos defen tamen eos alienos, si ipsi viri boni volumus haberi, mare non possumus.

91. *In foro accidere miremur.*] In uno codice manuscript. l tur deinceps hæc verba, *videmus etiam id evenire in quibusd rebus confictis à nobis, & nostra cogitatione adinventis* deind *igitur, &c.* quæ non esse Ciceronis, sed alicujus indocti, men sibi valde doctus videretur, deesse hic aliquid existir esse puto neminem mediocriter eruditum, qui non videat. *bin.*

92

Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum esse videatur, quid 193
:est esse tam fictum, quàm versus, quàm scena, quàm
ulæ? tamen in hoc genere sæpe ipse vidi, cùm ex perso-
mihi ardere oculi hominis histrionis viderentur [92] spon-
ia illa dicentis,

[93] „*Segregare abs te ausus, aut sine illo Salamina ingredi?*
„*Neque paternum adspectum es veritus?*

Numquam [r] illum adspectum dicebat, quin mihi Tela- r illud *Lamb.*
n iratus furere luctu filii videretur. Ut idem inflexa ad mi-
abilem sonum voce,

„*Quem ætate exacta* [s] *indigem* s *indigum* Lamb.
„*Liberûm lacerasti, orbasti, exstinxsti; neque fratris necis,*
„*Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam est traditus?*

ns ac lugens dicere videbatur. Quæ si ille histrio, quoti-
cum ageret, tamen rectè agere sine dolore non pote-
:, quid? Pacuvium putatis in scribendo leni animo, ac
remisso

92. *Spondalia illa dicentis.*] Sic habent omnes libri manuscr. non-
lli vulgati, spondalia. sed quid sibi velit hoc, *spondalia*, non
facilè explicare. nam, si quis dicat esse dicta à spondeo: hoc
men non est spondaicum, sed trochaäcum. Isidor. enim 1. c. 16.
ndiales Mario victoriæ spondulæ sunt, qui in sacris gentilium
iebant: ut fortasse *spondialia* hîc sint intelligenda, quæ ad ti-
s canebantur: sed hoc non probatur Aurato, existimatque hanc
:em esse depravatam, & legendum, *Sophoclea*, pro *spondialia*,
ia hi versus sint Latini facti ex Sophoclis Teucro, à Pacuvio.
it autem verba Telamonis, Teucrum alloquentis. *Lamb. Goth.*
l. pr. & Pith. *spondali illa.* sec. & Mem. *spondali illa.* vulgata
nen remansit in Pall. ceteris. Auratus mutabat in *Sophoclea illa.*
rnebus libr. xx. Adversf. cap. 17. inserebat literam, ut fieret
udialia; qui videatur; ut etiam Cælius Rhodiginus libro VI.
itiq. lect. cap. 9. *Grut.* Legendum *spondaulia.* Nam σπονδαῦλαι
icines, qui hujusmodi tibias inflabant: σπόνδαυλος enim tibia
:c dicebatur. inde σπονδαύλιον μέλος. *Salmasius.*

93. *Segregare abs te ausus, aut sine &c.*] Versuum sensus est: Au-
s es ô Teucer segregare abs te fratrem tuum Ajacem? & sine
o ingredi insulam Salamina? Neque paternum aspectum es ve-
us? Telamonem in ætate exacta atque confecta, indigem &
opem liberorum lacerasti mœrore & ægritudine, orbasti filio
ariſſimo. extinxti, id est, extinxisti capitali dolore. Neque
iſertus es necis fratris tui, neque filii ejus parvi, qui tibi in tu-
lam est traditus. Quum Teucer & Ajax filii Telamonis ad bel-
m Trojanum proficiscerentur, mandavit pater ut alter alterum
eretur. Ajax propter negata sibi Achillis arma decidit in ægri-
dinem, & incensus furore sibi manum attulit. Quo audito,
ater Teucrum reversum ejecit, qui fratrem ultus non erat. Sa-
mis insula in Euboico mari contra Athenas sita, & civitas in il-
. Aliam Salamina condidit Teucer in Cypro. *Strebaus.*

194 remisso fuisse? Fieri nullo modo potuit. Sæpe enim a
vi, poëtam bonum neminem (id quod à Democri
Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflamma
animorum exsistere posse, & sine quodam afflatu qua
roris.

XLVII. QUARE NOLITE existimare meipsum,
non heroum veteres casus, fictosque luctus vellem im
atque adumbrare dicendo; neque actor essem alienæ
sonæ, sed auctor meæ, cùm mihi M'. Aquilius in civ
retinendus esset, quæ in illa causa peroranda fecerim,
magno dolore fecisse.

195 Quem enim ego consulem fuisse, imperatorem orna
à senatu, ovantem in Capitolium ascendisse meminis
hunc cùm [t] afflictum, debilitatum, mœrentem, in s
mum discrimen adductum viderem, non prius sum co
tus misericordiam aliis commovere, quàm misericordia
ipse captus. Sensi quidem tum magnopere moveri judi
cùm excitavi mœstum ac sordidatum senem, & cùm
feci, quæ tu, Crasse, laudas, non arte, de qua qui
quar nescio, sed motu magno animi ac dolore, ut di
derem tunicam, ut cicatrices ostenderem.

t dereli-ctum. *MSS.* P. B.

196 Cùm C. Marius mœrorem orationis meæ præsens ac
dens multùm lacrymis suis adjuvaret; cumque ego il
crebrò appellans, collegam ei suum commendarem, a
ipsum advocatum ad communem imperatorum fortu
defendendam invocarem: non fuit hæc sine meis lacry
non sine dolore magno miseratio, omniumque deor
& hominum, & civium, & sociorum imploratio. q
omnibus verbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor
fuisset meus, non modò non miserabilis, sed etiam irri
da fuisset oratio mea.

b afuisset *Lamb.*

197 Quamobrem hoc [94] vos doceo, Sulpici, bonus eg
delicet, atque eruditus magister, ut in dicendo iras
dolere, ut flere possitis. quamquam te quidem quid
doceam, qui in accusando sodali, [x] & quæstore meo
tum incendium non oratione solùm, sed multo etiam

x & quæst. *abest à quibusd. MSS.*

94. *Vos doceo, Sulpici.*] Unum nominat, duos respicit Sulp
& Cottam. Sic Virgilius: *Vos ô Calliope nostro aspirate labori.*
picium nominavit, non Cottam, quia fervebat magis in c
tandis affectibus, & exemplum prodiderat quo aptè uteretu
tonius. Addit præterea: *Bonus atque eruditus magister*, sive
aut ut molliret id quod dixerat, *vos doceo*; aut ut ex industria
liretur suspicionem doctrinæ. *Strebæus.*

is vi, & dolore, & ardore animi concitaras, ut ego ad
restinguendum vix conarer accedere? Habueras enim
m omnia in causa superiora: vim, fugam, lapidationem,
rudelitatem tribuniciam, in Cæpionis gravi, miserabili-
ae casu, in judicium vocabas: deinde principem & sena-
s, & civitatis, M. Æmilium lapide percussum esse con-
bat: vi pulsum [95] ex templo L. Cottam, & T. Didium,
um intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.
XLVIII. Accedebat, ut hæc tu adolescens pro re- 198
ublica queri summa cum dignitate existimarere: ego ho-
mo censorius vix satis honestè viderer seditiosum civem, &
hominis consularis calamitate crudelem, posse defende-
e. Erant optimi cives judices, bonorum virorum plenum
orum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excusa-
ionis, quòd tamen eum defenderem, [96] qui mihi quæstor
uisset. Hîc ego quid dicam me artem aliquam adhibuisse?
uid fecerim, narrabo: si placuerit, vos meam defensio-
nem in aliquo artis loco reponetis.

Omnium seditionum genera, vitia, pericula collegi, eam- 199
que orationem ex omni reipublicæ nostræ temporum varie-
tate repetivi, conclusique ita, ut dicerem, etsi omnes mo-
lestæ semper seditiones fuissent, justas tamen fuisse nonnul-
las & propè necessarias. Tum illa, quæ modò Crassus
commemorabat, egi; neque reges ex hac civitate exigi,
neque tribunos plebis creari, neque plebiscitis toties consu-
larem potestatem minui, neque provocationem, patronam
illam

95. *Ex templo.*] Ex loco auguriis consecrato, ubi concio habebatur. Nam comitium, forum, campus Martius erant *templa*, id est loca consecrata: *nec alibi quàm in templo cum populo agere licebat*. Strebæus.

96. *Qui mihi quæstor fuisset.*] Duo Pall. & totidem Gallicani, *legatus* exhibent, non *quæstor*: quod tamen constanter in ceteris Palatinis. adeo ut pateat non unius esse sæculi horum illorumque librorum discordem concordiam. quippe Palat. septem, octo, semper stant à vulgato, ut & Memmii codex papyraceus; at membranæ ejus, at Pithœanus, & Palat. pr. ac secundus multis vocibus sunt succinctiores; quas tædet huic chartæ sæpius committere. annotata sunt tamen à Gulielmio, à me, in Cicerone ei rei destinato: cujus usum dum vivo cuicumque viro bono doctoque, libens meritò communicabo. mortuus verò celebriori alicui legabo Bibliothecæ, & cui quæso, nisi Amsterodamensi? cum ibidem jam modo totius mundi opes & commeatus, veluti hospitio communi sese ultro libenterque dicant dedicent? ideoque, inde etiam à nullo non quotidie peti rogarique queant. *Grut.*

illam civitatis, ac vindicem libertatis, populo Roma
ſine nobilium diſſenſione potuiſſe: ac, ſi illæ ſeditio
luti huic civitati fuiſſent, non continuò, ſi quis mo
¶, CXXVII. puli factus eſſet, id C. Norbano [97] in nefario crimine
in fraude capitali eſſe ponendum. Quòd ſi umquam
Romano conceſſum eſſet, [98] ut jure concitatus vide
id quod docebam ſæpe eſſe conceſſum, nullam illâc
juſtiorem fuiſſe. Tum omnem orationem traduxi, &
verti in increpandam Cæpionis fugam, in deplorandu
teritum exercitus. ſic & eorum dolorem, qui lugeban
oratione refricabam, & animos equitum Romanorum
quos tum judices cauſa agebatur, ad Q. Cæpionis o
à quo erant ipſi propter judicia abalienati, renovabam
que revocabam.

y atque revoc. *abeſt à MSS.*

200 XLIX. Quòd ubi ſenſi me in z poſſeſſione j
ac defenſionis meæ conſtitiſſe, quòd & populi ben
tiam mihi conciliaram, cujus jus etiam cum ſeditioni
junctione defenderam, & judicum animos totos v
initate civitatis, vel luctu, ac deſiderio propinquoru
odio proprio in Cæpionem ad cauſam noſtram co
ram: tunc admiſcere huic generi orationis vehemen
que atroci genus illud alterum, de quo antè diſputa
nitatis & manſuetudinis cœpi; me pro meo ſodali,
hi in liberûm loco more majorum eſſe deberet, & p
omni a fama propè, fortuniſque decernere, nihil r
exiſtimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius a
poſſe, quàm ſi is, qui ſæpe alieniſſimis à me, ſed n
men civibus, ſaluti exiſtimarer fuiſſe, ſodali meo a
ferre non b potuiſſem.

z poſſeſſionem *MS.*

a prope fama *Lamb.*

b poſſem *Lamb.*

201 Petebam à judicibus, ut illud ætati meæ, ut hon
ut rebus geſtis, ſi juſto, ſi pio dolore me eſſe affect
derent, concederent: præſertim ſi in aliis cauſis in
ſent, omnia me ſemper pro amicorum periculis, n
quam pro meipſo deprecatum. Sic in illa omni de

97. *In nefario crimine.*] Totum iſtud abeſt à Pal. ſec. at pr
loco habet *in periculo*, quomodo & Mem. memb. *Griv.*
98. *Ut jure concitatus.*] Sic qui primus ediderit, non al
præter Lambinum, quum Stephanica Victorii habeat
quod inveni quoque in Oxonienſi libro. Et quæſo cur
debuit? an ullo genere præſtat alterum? utique lib. I.
*bentem populum inflammare in improbos, aut incitatum in bon
re.* Ne dicam Ciceronem videri ſtudio mutaſſe præpoſiti
repetitione verbi *conceſſum* ſatis huic loco inculcatam. *Gr*

æ causa, quod esse in arte positum videbatur, ut de
e Apuleia dicerem, ut, quid esset minuere majesta-
, explicarem, perquàm breviter perstrinxi, atque at-
 99 His duabus partibus orationis, quarum altera con-
tionem habet, altera commendationem, quæ minimè
ceptis artium sunt perpolitæ, omnis est à me illa causa
ata, ut & acerrimus in Cæpionis invidia renovanda, &
neis moribus erga meos necessarios declarandis mansue-
mus viderer. Ita magis affectis animis judicum, quàm c tua tum
tis; c tua, Sulpici, est à nobis tum accusatio victa. alii.
. Hîc SULPICIUS, Verè hercule, inquit, An- 202
i, ista commemoras. nam ego nihil unquam vidi, quod
è manibus elaberetur, quàm mihi tum est elapsa illa
a. Cum enim (quemadmodum dixisti) tibi ego non ju-
um, sed incendium tradidissem, quod tuum principium,
mmortales, fuit? qui timor? quæ dubitatio? quanta
tatio, tractusque verborum? Ut illud initio, quod
unum ad ignoscendum homines dabant, tenuisti; te P. B.
o homine pernecessario, quæstore tuo, dicere: quam
primùm munisti ad te audiendum viam?
cce autem, cùm te nihil aliud profecisse arbitrarer, nisi 203
omines tibi, civem improbum defendenti, ignoscen-
n propter necessitudinem arbitrarentur, serpere d occul- d eo occul-
cœpisti, nihildum aliis suspicantibus, me verò jam per- tè Lamb.
escente, ut illam non Norbani seditionem, sed e illam e illam
uli Romani iracundiam, neque eam injustam, sed me- omittit MS.
m ac debitam fuisse defenderes. deinde qui locus abs te Gron. &
termissus est in Cæpionem? ut tu illa omnia odio, in- edd. Lamb.
a, misericordia miscuisti? Neque hæc solùm in defen- & Pearce.
e, sed etiam in Scauro, ceterisque meis testibus, quo-
 testimonia non refellendo, sed ad eundem impetum
uli confugiendo, refutasti.

Quæ cùm abs te modò commemorarentur, equidem nul- 204
ræcepta desiderabam. a istam enim ipsam demonstratio-
nem

9. *His duabus partibus orationis.*] Quadriga illa Germano-Gal-
His duabus orationibus. quod excutient quibus otium aliquod.
ter.

Pro homine pernecessario, quæstore tuo, dicere.] Dictio *dicere* non
n Pall. pr. sec. aut Mem. memb. & bellè, meis quidem auri-
, subintelligitur. *Idem.*

. *Istam enim ipsam demonstrationem &c. commemoratam doctrinam
&c.*] Pro his omnibus est solum in Pal. pr. & Pith. Memmia-
ue membr. *ipsam tam doctrinam esse &c.* neque aliter sec. nisi

 quod

nem defensionum tuarum abs te ipso commemoratam, ctrinam esse non mediocrem puto. Atqui, si ita placet, quit Antonius, trademus etiam, quæ nos sequi in dice quæque maximè spectare solemus. docuit enim jam longa vita usúsque rerum maximarum, ut quibus rebus mi hominum moverentur, teneremus.

205 LI. EQUIDEM primùm considerare soleo, postul causa. nam neque parvis in rebus adhibendæ sunt hæ di faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad rum mentes oratione flectendas proficere possimus, ne irrisione, aut odio digni putemur, si aut tragœdias ag in nugis, 3 aut convellere adoriamur ea, quæ non po commoveri.

206 Nam quoniam hæc ferè maximè sunt in judicum ani aut, quicumque illi erunt, apud quos agemus, orati molienda, amor, odium, iracundia, invidia, miseri dia, spes, lætitia, timor, molestia; sentimus amor conciliari, si [f] id videare, quod sit utile ipsis, apud agas, defendere: si aut pro bonis viris, aut certè pro qui illis boni, atque utiles sint, laborare. namque hæc amorem magis conciliat, illa virtutis defensio caritat plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futuræ, qu præteriti beneficii commemoratio.

[f] alii id velle vid. MS. Gron. jure videaris.

207 Enitendum est, ut ostendas, in ea re, quam defend aut dignitatem inesse, aut utilitatem; eumque, cui co lies hunc amorem, significes nihil ad utilitatem suam re lisse, ac nihil omnino [g] fecisse causa sua. Invidetur en commodis hominum ipsorum; studiis autem eorum cete commodandi favetur.

[g] sua causa fecisse Lamb.

208 Videndumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta di gi volemus, eorum laudem, atque gloriam, cui maximè invideri solet, nimis efferre videamur. Atque iisdem his e locis & odium in alios struere discemus, & à nobis, ac no stris, demovere: eademque hæc genera tractanda sunt i iracundia vel excitanda, vel sedanda. nam si, quod ipsis qui audiunt, perniciosum, aut inutile sit, id factum augeas odium creatur. sin, 4 quod aut in bonos viros, aut in eos i

P.cxxviii.

quod is, *tum*, loco *tamen*, restat tamen vulgata in reliquis Pal ideoque non ausus sum abjicere. *Grut.*

3. *Aut convellere adoriamur ea, quæ &c.*] Respexit (opinor) a Græcum proverbium τὰ ἀκίνητα κινεῖν. *Ursin.*

4. *Quod aut in bonos viros &c.*] Hæc & sequentia hoc modo resti ge

ios quisque minimè debuerit, aut in rempublicam, tum
atur, si non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ,
dii non dissimilis offensio.

em timor incutitur aut ex ipsorum periculis, aut ex 209
munibus. interior est ille proprius: sed hic quoque
munis ad eandem similitudinem est perducendus.

II. PAR, ATQUE una ratio est spei, lætitiæ, mo-
e. sed haud sciam, an acerrimus longè sit omnium mo-
vidiæ. nec minus virium opus sit in ea comprimenda,
a in excitanda. Invident autem homines maximè pari-
aut inferioribus, cùm se relictos sentiunt, illos autem
nt evolasse. sed etiam superioribus invidetur sæpe ve-
enter, & eo magis, si intolerantiùs se jactant, & æ-
bilitatem h communis juris, præstantia dignitatis, aut h communis delevérunt Leon. Lamb. Pearce.
nnæ suæ transeunt: quæ si inflammanda sunt, maximè
ndum est, non esse virtute parta; deinde etiam vitiis,
e peccatis. tum si erunt honestiora, atque graviora,
en non esse i tanti ulla merita, quanta insolentia homi- i tanta Lamb.
uantumque fastidium.

d sedandum autem, magno illa labore, magnis peri- 210
; esse parta, nec ad suum commodum, sed ad aliorum
collata, sesèque, siquam gloriam peperisse videatur,
enetsi ea non sit 5 iniqua merces periculi, tamen ea non
ctari, totamque abjicere, atque deponere: omnino
perficiendum est, (quoniam plerique sunt invidi, maxi-
ue est hoc commune vitium & perpetuum: invide-
autem præstanti florentique fortunæ) ut hæc opinio
uatur, & illa excellens opinione fortuna cum labori-
& miseriis permista esse videatur.

Jam

voluit Lambinus: *Quod aut bonis viris, aut iis quos quisque me lædere debuerit, aut reipublicæ tum excitatur.* Verburg.

Iniqua merces periculi.] Veteres libri *non sit iniqua*, habent, & quidem. Nam Cicero & alibi amplissimum præmium virtu- & nullam tantam esse mercedem dixit, quam sit laudis at- gloriæ. *Camerar.* Pall. aliquot & Mem. membr. *æqua*, quod ebat Gulielmio. Pall. quoque iidem ferè omnes, item Pith. lemmii membranaceus repræsentant, *tamenetsi*, ubi hodie est *si*; eidem complacitum. *Gruter.* Quum illud *tamenetsi* quo- in MS. Oxoniensi perspicuè habeatur, sustinui id Ciceroni ere, qui eo sæpe utitur. Adde paterna ad Senecam lib. II. f. cap. 8. Et sic in Institutionibus lib. IV. tit. 1. num. 3. re- in MSto exemplari bibliothecæ publicæ, *Sed si pertulit, quo avit, tamenetsi deprehendatur cum re furtiva, non est manifestus* Gronov.

6. Et

211 Jam misericordia movetur, si is, qui audit, addu
ut illa, quæ de altero deplorentur, ad suas res revo
aut tulerit acerbas, aut timeat; aut intuens alium
ad seipsum revertatur. Ita cùm singuli casus human
seriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolent
afflicta & prostrata virtus maximè luctuosa est; &
altera pars orationis, quæ probitatis commendat
ni viri debet speciem tueri, lenis, (ut sæpe jam di
summissa; sic hæc, quæ suscipitur ab oratore ad co
dos animos atque omni ratione flectendos, intent
hemens esse debet.

212 LIII. SED EST quædam in his duobus generib
rum alterum lene, alterum vehemens esse volum
cilis ad distinguendum similitudo. Nam ex illa lenit
conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrin
eosdem excitamus, influat oportet aliquid, [6] & e
c animi nonnumquam [k] animi aliquid inflammandum est
abest à MS. tati: neque est ulla temperatior oratio, quàm illa
asperitas contentionis, oratoris ipsius humanitate c
P. B. remissio autem lenitatis quadam gravitate & co
firmatur.

213 In utroque autem genere dicendi, & illo, in q
que contentio quæritur, & hoc, quod ad vitam,
accommodatur, & principia tarda sunt, & exit
spissi & producti esse debent. Nam neque assiliend
est ad illud genus orationis, (abest enim totum à
homines prius ipsum illud, quod proprium sui ju
audire desiderant, nec cùm in eam rationem ing
celeriter discedendum est.

214 Non enim, sicut argumentum, simul atque po
arripitur, alterumque, & tertium poscitur: ita 1
diam, aut invidiam, aut iracundiam, simulatq

6. *Et ex hac vi nonnumquam animi aliquid inflamman lenitati.*] Ita scripsi secutus quadrigam mss. sæpius la item Pal. oct. & nonum. nam vulgata *influendum*. La *fundendum*. Gulielmius conjectabat, *inflandum*, translat à tibiis. si & mihi mutire licitum, omnia isthæc habue tido emblemate librarii alicujus. sanè si resecentur, nih veneri sententiæ. *Gruter.* Principio actionis 1. in Verre *parati, qui concionibus & legibus hanc invidiam senatus inf mantur.* Nam Oxoniensis quoque, quum in recto verbo haberet *inflammandum*, superscriptum profert *influendu* rectione alicujus recentis. *Gronov.*

» possis commovere. Argumentum enim ratio ipsa con-
nat, quæ simulatque emissa est, adhærescit. Illud au-
a genus orationis non cognitionem judicis, sed magis
turbationem requirit, quam consequi, nisi multa, &
ia, & copiosa oratione, & simili contentione actionis,
no potest.

Quare qui aut breviter, aut summissè dicunt, docere ju- 215
em possunt, commovere non possunt; in quo sunt omnia.
n illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias par-
facultatem ex iisdem suppeditari locis. Sed argumento
istendum est, aut iis, quæ comprobandi ejus causa su-
untur, reprehendendis, aut demonstrando, id, quod
ncludere illi velint, non effici ex [l] propositis, nec esse
nsequens: aut, si ita non refellas, afferendum est in con-
riam partem, quod sit aut gravius, aut æquè grave. Illa 216
em, quæ aut conciliationis causa leniter, aut permotio-
vehementer aguntur, contrariis commotionibus [m] infe-
nda sunt, ut odio benivolentia, misericordiâ invidia tol-
ur.

l positis Lamb. & Gubel.

m offerenda MS. Gron.

LIV. SUAVIS autem est, & vehementer sæpe utilis
us, & facetiæ: quæ etiam si alia omnia tradi arte pos-
nt, naturæ sunt propria certè, neque ullam artem desi-
rant; in quibus tu longè aliis, mea sententia, Cæsar, ex-
llis: quo magis mihi etiam testis esse potes, [7] aut nul-
n esse artem salis, aut, si qua est, eam nos tu potissi-
um docebis.

Ego verò, inquit Cæsar, omni de re [n] facetiùs puto pos- 217
ab homine non inurbano, quàm de ipsis facetiis, dispu-
i. Itaque cùm quosdam Græcos inscriptos libros esse vi-
sem de ridiculis, nonnullam in spem veneram, posse me
quid ex istis discere. inveni autem ridicula, & salsa multa
æcorum. nam & Siculi in eo genere, & Rhodii, & By-
ntii, & præter ceteros, Attici excellunt: sed qui ejus
rationem quandam conati sunt, artemque tradere, sic
ulsi exstiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipsa insulsitas,
eatur.

n facilius, MSS.

[8] Quare mihi nullo videtur modo doctrina ista res posse 218
tradi.

7. *Aut nullam esse artem salis, aut, si qua est, eam nos tu potissi-
m docebis.*] Non dixit planè jocorum nullam artem esse: sed si
a esset, illam se Cæsari relinquere. Quoniam festivitatis obser-
io difficilis est, inducit Cæsarem, qui antè rei difficultatem
uramque demonstret, quàm in præcepta colligat. *Strebæus.*

8. *Quare mihi nullo videtur modo &c.*] Vis argumenti est ejus-
modi.

tradi. Etenim cùm duo genera sint facetiaru
æquabiliter in omni sermone fusum, alterum
P. CXXIX. breve: illa à veteribus superior, cavillatio, ha
cacitas nominata est. Leve nomen habet utraq
pe leve enim est totum hoc, risum movere.

219 Verumtamen (ut dicis, Antoni) multum in
sæpe lepore, & facetiis profici vidi. Sed cùm in
perpetuæ festivitatis ars non desideretur (natura
homines & 9 creat imitatores & narratores face
tu adjuvante, & voce, & ipso genere sermoni
in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci,
o facete. Pearce. lud o facetum dictum, emissum hærere debeat,
gitari potuisse videatur?

220 Quid enim hic meus frater ab arte adjuvari po
Philippo interrogatus, quid latraret, *Furem se vi*
dit? Quid in omni oratione Crassus vel apud
contra Scævolam, vel contra accusatorem Br
pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu n
Antoni, Crasso est, omnium sententia, co
Non enim ferè quisquam reperietur, præter hunc
p quod. Pearce. genere leporis excellens, & illo, p qui in perp
monis, & hoc, qui in celeritate, atque dicto e

221 Nam hæc perpetua contra Scævolam Curia
tota redundavit hilaritate quadam & joco; di
via non habuit. Parcebat enim adversarii digni
q ipse Pearce. q ipso servabat suam, quod est hominibus faceti
bus difficillimum, habere hominum rationem
rum, & ea, quæ occurrant, cùm salsissimè d
tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines hoc ips

222 fulsè interpretantur. 10 Dicere enim ajunt Enni
mam à sapiente faciliùs ore inardente opprimi,
dicta teneat: hæc scilicet bona dicta, quæ salsa
ea dicta appellantur proprio jam nomine.

modi. Si Græci perquam faceti & artium omnium in
describendis ridiculis insulsi & ridiculi extiterunt, vi
nullo modo doctrinâ tradi posse, nisi quis aptior qu
peret. Attenuat Græcos, ut se suosque laudet. *Streba*

9. *Creat & imitatores & narratores facetos*, *& vultu &*
quadriga *creat imitatores facetiarum adjuvante & vultu &*

10. *Dicere enim ajunt Ennium*, *flammam à sapiente*
Pro his solum restat in Pal. pr. *Dicere enim autupienti*
in sec. & Pith. *aut cupienti facilius*. Mem. memb. *ajun*
cilius &c. hæret tamen vulgatum in Pall. ceteris. *Idem*

SED UT [11] IN Scævolam continuit ea Crassus, lo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum , causam illam, disputationemque [r] lusit: sic in quem oderat, & quem dignum contumelia judicaroque genere pugnavit.

r elusit, Lamb.

n multa de balneis, quas nuper ille vendiderat, quàm 223
le amisso patrimonio dixit? atque illa brevia, cùm ;ret, *se sine causa sudare: Minimè mirum*, inquit. *nim exisli de [s] balneis.* Innumerabilia hujuscemodi , sed non minus [t] illa jucunda perpetua. Cùm enim luos lectores excitasset, & alteri [12] de colonia Nar- Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege , & cùm contraria inter sese de republica capita connoster hic facetissimè [13] tres patris Bruti de jure cillos tribus legendos dedit.

s balineis. MS.

t jucunda illa. Pearce.

bro primo, FORTE EVENIT, UT IN PRI- 224
ATI ESSEMUS. Brute, testificatur pater se tibi atem fundum reliquisse. Deinde ex libro secundo, BANO ERAMUS EGO ET MARCUS FILIUS. *videlicet homo cum primis nostra civitatis, norat hunc s; metuebat, ne, cùm is nihil haberet, nihil esse ei relictum tr.* Tum ex libro tertio, in quo finem scribendi fecit, n, ut audivi Scævolam dicere, sunt veri Bruti libri) BURTI FORTE ASSEDIMUS EGO ET MAR- ILIUS. *Ubi sunt ii fundi, Brute, quos tibi pater pumentariis consignatos reliquit? Quòd* [14] *nisi puberem te,*

P. I.

Scævolam continuit ea.] Liber Oxon. *in Scævola conticuit ea.* utationibus quum primam quoque notet Lambinus inide, puto admittendum, utpote ejus generis, de quo : pater ad Senecæ libr. IV. Natural. Quæst. præfationem: iore dubito. *Gronov.*

colonia Narbonensi.] In provincia Narbonensi fuit colonia omani, indigenis bello pulsis: de qua Cicero pro Fonin *eadem provincia Narbo Martius, colonia nostrorum civium, uli Romani ac propugnaculum, istis ipsis nationibus oppositum m.* Quum lex adversus illam coloniam ferretur, & eam ssuaderet Crassus, in senatum adversarium, quò legis labefactaret, invectus est. *Strebæus.*

s patris Bruti de jure civili libellos.] De tribus his libris m facit Cajus Jurisconsultus in Pandectis, de Orig. Ju-

i puberem te haberet.] Impuberes filii poterant lavare in im patribus suis. Puberibus autem ob pudorem id non 'estis est Plutarchus in vita Catonis Censorii. Sunt au-

tem

te, inquit, *jam haberet, quartum librum com*
se etiam [15] *in balneis lotum cum filio, scriptum*

225 Quis est igitur, qui non fateatur, hoc lepor facetiis non minus refutatum esse Brutum, qu gœdiis, quas egit idem, cùm casu in eadem funere efferretur anus Junia? Prô dii immortal illa, quanta vis? quàm inexspectata? quàm cùm, conjectis oculis, gestu omni imminenti, vitate, & celeritate verborum, *Brute, quid s lam anum* [16] *patri nuntiare vis tuo? quid illis rum imagines duci vides? quid majoribus tuis? to, qui hunc populum dominatu regio liberavit? re? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti studere?*

* cum funere *abest à MSS. Grut.*

226 *Patrimonione augendo? at id non est nobilitati nihil superest; libidines totum dissipaverunt. an j paternum. sed dicet, te, cùm ædes venderes,* [17] *ne dem & cæsis solium tibi* [18] *paternum recepisse.*

tem puberes, qui attigerunt annum decimumquartu la cessat, & matrimonium permittitur. *Strebæus.*

15. *In balneis lotum cum filio.*] Malui istud quam *tum*, quod Pal. pr. & sec. retinerent *locum*, haberet illud à manu secunda quintus ac sextus; à prima te

16. *Patri nuntiare.*] Existimabant animos homini non essent in deos, devenire in locos inferorum, a conferre sermones. Hinc illud Virgilianum in II. lil

Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuncius ibis,
Pelidæ genitori: illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

17. *Ne in rutis quidem & cæsis &c.*] Aliqui pro re *se*, libri habent. Alii, ut Veneti quoque, pro *solum* illa lectio vera mihi videtur. Nam constat in quod confirmato apud veteres Romanos, usu fuisse, ut mancipio reciperentur, vel de Topicis, ubi Cicer

numquàm castra videris. an eloquentiæ? quæ x *nulla* x *neque.* MS. Gron.
: &, quidquid est vocis ac linguæ, omne in istum tur-
i calumniæ quæstum contulisti. Tu lucem aspicere au-
hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse
u? tu illam mortuam, tu imagines ipsas non perhor-
quibus non modò imitandis, sed ne collocandis quidem
m locum reliquisti.

. SED HÆC tragica, atque divina: faceta autem 227
ıa, innumerabilia ex una concione meministis. nec
ıncio major umquam fuit, nec apud populum gra-
ıtio, quàm hujus contra collegam in censura nuper,
lepore & festivitate conditior. Quare tibi, Anto-
umque assentior, & multùm facetias in dicendo pro-
ępe, & eas arte nullo modo posse tradi: y & illud y & *delent Lamb. & Pearce.*
ı admiror, te nobis in eo genere tribuisse tantum,
hujus rei quoque palmam, ut ceterarum, Crasso
e.

ı Antonius, Ego verò ita fecissem, inquit, nisi in- 228
ı in hoc Crasso paullum inviderem. nam esse quam-
etum, atque salsum, non nimis est per seipsum in-
um: sed, cùm omnium sis venustissimus & urba-
ıs, omnium gravissimum, & severissimum & esse,
ri, quod isti contigit uni, id mihi vix ferendum vi-
r.

cùm arrisisset ipse Crassus, Attamen, inquit Anto- 229
cùm artem esse facetiarum, Juli, negares, aperuisti
m, quod præcipiendum videretur. Haberi enim di- P. CXXX.
tionem oportere hominum, rei, temporis, nequid
le gravitate decerperet, quod quidem in primis à
observari solet. Sed hoc præceptum prætermitten-
st facetiarum, z cùm his nihil opus sit. nos autem z quòd *alii.*
ıdo utamur, cùm opus sit, quærimus: ut in adver-
., & maximè, si ejus stultitia poterit agitari, in testem
n, cupidum, levem, si facilè homines audituri vi-
tur.

ınino probabiliora sunt, quæ lacessiti dicimus, quàm 230
riores. nam & ingenii celeritas major est, quæ appa-
espondendo, & humanitatis est responsio. Videmur
quieturi fuisse, nisi essemus lacessiti, ut in ista ipsa
con-

: auctor reprehendit Verrium, existimantem receptitium
. esse qui ob vitium redhibitus sit: adde Festum in *Recepti-*
vum. Goth.

concione nihil ferè dictum est ab hoc, quod quidem l[illegible]tiùs dictum videretur, quod non provocatus respo[illegible] Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctorita[illegible] quod esset ab eo objectum, lepore magis elevandum, [illegible] contentione frangendum videretur.

231 LVII. TUM SULPICIUS, Quid igitur? inquit, [illegible]tiemur, Cæsarem, qui quamquam Crasso facetiis co[illegible]dit, tamen multo in eo studio magis ipse elaborat, no[illegible]plicare [a] totum nobis genus hoc jocandi, quale sit, &[illegible] [b] ducatur; præsertim cùm tantam vim & utilitatem [illegible] & urbanitatis esse [c] fateamur? Quid si, inquit Julius, [illegible]sentior Antonio, dicenti nullam esse artem salis?

232 Hic cùm Sulpicius reticuisset, Quasi verò, inquit C[illegible]sus, horum ipsorum, de quibus Antonius [d] tamdiu lo[illegible]tur, ars ulla sit. observatio quædam est, ut ipse dixit, [illegible]rum rerum, quæ in dicendo valent: quæ si eloquento[illegible]cere posset, quis esset non eloquens? Quis enim hæc [illegible] non facilè, vel certè aliquo modo posset ediscere? Sed [illegible] in his præceptis hanc vim, & hanc utilitatem esse arbi[illegible] non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur, [illegible] ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione co[illegible]quimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligam[illegible] cùm, quò referenda sint, didicerimus.

233 Quare, Cæsar, ego quoque à te hoc peto, ut, si [illegible]detur, disputes de hoc toto jocandi genere, quid si[illegible] ne qua fortè dicendi pars, quoniam ita voluistis, in ho[illegible] cœtu, atque in tam accurato sermone præterita esse[illegible]tur. Ego verò, inquit ille, quoniam [19] collectam à [illegible]viva, Crasse, exigis, non committam, ut, si defug[illegible] tibi causam aliquam dem recusandi. quamquam soleo mirari eorum impudentiam, qui agunt in scena ge[illegible] [f] spectante Roscio. quis enim sese commovere potest [illegible]jus ille vitia non videat? Sic ego nunc Crasso audient[illegible]

a nobis totum. *Pearce.*
b deducatur. *Lamb.*
c fateatur. *Pearce.*
d jam diu *MSS.*
e non vel *Pearce.*
f inspectante *MSS. Grut.* P. B.

19. *Collectam à conviva exigis.*] Collecta dicitur, quæ col[illegible] à multis, ut pecunia quæ colligitur à convivis. Translati[illegible] hanc sic explico: Quemadmodum ii qui convivas non ac[illegible] gratis, exigunt ab eis collectam: sic tu ne me gratis habea[illegible] vivam, exigis pro collecta disputationem. Ludit opportu[illegible] cetus homo, & addit: *Non committam*, id est non hoc adn[illegible] vitium, *ut si defugerim, sicut illi fugiunt, qui nihil in cænam [illegible]re volunt, tibi causam aliquam dem recusandi illam quam exigas collectam.* Strebæus. De ea re Turnebus libro III. Advers. *Gruter.*

m loquar de facetiis, & docebo sus (ut ajunt) oratorem
ı, quem cùm Catulus nuper audisset, *fœnum alios* aje-
esse oportere.
Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus; præsertim cùm 234
licat ipse, ut ambrosia alendus esse videatur. verùm te,
sar, audiamus, [20] ut ad Antonii reliqua redeamus. Et
tonius, Perpauca quidem mihi restant, inquit: sed ta-
ı defessus jam labore, atque itinere disputationis, re-
escam in Cæsaris sermone, quasi in aliquo peropportuno
verforio. g diversorio *alii.*
LVIII. ATQUI, INQUIT Julius, non h nimis libe- h nimium *alii.*
hospitium meum dices. nam te in viam, simulac per-
llulum gustaris, extrudam & ejiciam. Ac, ne diutius 235
demorer, de omni isto genere, quid sentiam, per-
viter exponam. De risu quinque sunt, quæ quærantur:
ım, quid sit: alterum, unde sit: tertium, sitne orato-
velle risum movere: quartum, quatenus: quintum,
e sint genera ridiculi. Atque illud primum, quid sit ipse
s, quo pacto concitetur, ubi sit, quomodo exsistat;
ue ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere ne-
amus, & quomodo simul latera, os, venas, vultum,
los occupet, viderit Democritus. neque enim ad hunc
onem hoc pertinet; &, si pertineret, nescire me ta-
ı id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui i pollicentur *alii.*
llicerentur.
ocus autem, & regio quasi ridiculi (nam id proximè 236
ritur) turpitudine, & deformitate quadam continetur.
enim ridentur vel sola, vel maximè, quæ [21] notant, &
gnant turpitudinem aliquam non turpiter. Est autem,
d illud tertium veniam, est planè oratoris movere ri-
; vel quòd ipsa hilaritas benivolentiam conciliat ei, per
m excitata est: vel quod admirantur omnes acumen
ı sæpe in verbo positum, maximè respondentis, non-
nquam etiam lacessentis: vel quòd frangit adversarium;
d impedit, quòd elevat, quòd deterret, quòd refutat:
el quòd ipsum oratorem, politum esse hominem signi-
ficat;

ı. *Ut ad Antonii reliqua redeamus.*] Mirum hic omnes tacere,
m in Oxoniensi libro sit *ut Antonii reliqua videamus.* Grono-

ı. *Notant, & designant.*] Liber vetus *signant*, etsi vulgata defen-
ideatur ex prima Catilin. I. *Catilina notat & designat oculis ad*
m unumquemque vestrûm. Idem.
ı. *Vel quod ipsum oratorem, politum esse hominem* [.] Χαρίεντα

 Græci

ficat, quòd eruditum, quòd urbanum, maxim
tristitiam, ac severitatem mitigat & relaxat,
res sæpe, quas argumentis dilui non facile est, j
que dissolvit.

237 Quatenus autem sint ridicula tractanda oratori
diligenter videndum est, id quod in quarto loco
posueramus. nam nec insignis improbitas & s
cta, nec rursus miseria insignis agitata ridetur. i
k majore quadam vi, quàm ridiculi, vulnerari v
seros illudi nolunt, nisi l si se fortè jactant. Parc
autem maximè caritati hominum, ne temerè in
qui diliguntur.

k enim meli. Pearce.
l si delet Lamb.

238 LIX. Hæc igitur adhibenda est primùm
do moderatio. itaque ea facillimè luduntur, quæ i
magno, neque misericordiâ maximâ digna sun
obrem materies omnis ridiculorum est in istis v
sunt in vita hominum, neque carorum, neque c
P. CXXXI. rum, neque eorum, qui ob facinus ad supplicium
videntur; eaque bellè agitata ridentur.

239 Est etiam deformitatis, & corporis vitiorum
materies ad jocandum. 23 Sed quærimus idem,
teris rebus maximè quærendum est, quatenus. I
modò illud præcipitur, nequid insulsè, sed eti
perridiculè possis. vitandum est oratori utrumqu
scurrilis jocus sit, aut mimicus. Quæ cujusmod
ciliùs jam intelligemus, cùm ad ipsa ridiculorum
nerimus.

240 Duo enim sunt genera facetiarum, quorum
tractatur, alterum dicto. Re, si quando quid,
aliqua fabella, narratur, ut olim tu, Crasse, in M
comedisse eum lacertum Largii, cùm esset cum e
næ de amicula rixatus. m falsa, attamen à teipso
n oratio. addidisti clausulam, tota Tarracina, tur
in parietibus inscriptas fuisse litteras, tria LLL,

m falsa tota, ac tamen à te ipso ficta narr. *Leon. Lamb.*
n narratio. *Pearce.*

Græci dicunt; atque ex hoc loco satis perspicuum est i
lib. VII. ad Marium *polito* scribendum pro *politico*. Ursi

23. *Sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maximè qu
quatenus, &c.*] *Est modus in rebus*, inquit Horatius. *M
modus optimus.* In omnibus itaque rebus maximè qua
quatenus, id est qui modus sit observandus, & quate
di liceat intra limites atque metas decori, quod in j
tiarum si velis observatum, videndum ne quid insuls
venustate di[illegible]

ıæreres id, quid esset, senem tibi quendam oppida-
xisse, *Lacerat Lacertum Largii Mordax Memmius.*
ıicitis, hoc genus quàm sit facetum, quàm elegans, 241
ıratorium, sive habeas verè, quod narrare possis,
men est [24] mendaciunculis adspergendum, sive fin-
: autem hæc hujus generis virtus, ut ita facta o de- o demon-
:s, ut mores ejus, de quo narres, ut sermo, ut vul- strentur
es exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa *alii.*
videantur.
est item ridiculum, quod ex quadam depravata imi- 242
ùmi solet, ut idem Crassus, *per tuam nobilitatem*,
am familiam. Quid aliud fuit, in quo concio ride-
i illa vultus & vocis imitatio? *Per tuas statuas* verò
:it, & extento brachio paullulum etiam de gestu ad-
ehementiùs risimus. Ex hoc genere est illa Roscia-
:tio senis,
'bi ego, Antipho, p *has sero*, inquit, *senium est, cùm audio.* p *assero.* Leon. Ald. Mur.
:a est totum hoc ipso genere ridiculum, ut cautissi-
:andum sit. Mimorum est enim ethologorum, si
:t imitatio, sicut obscœnitas. orator surripiat oportet
nem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quàm videat:
idem ingenuitatem, & ruborem suum, verborum
ine, & rerum obscœnitate vitanda.
ERGO HÆC DUO genera sunt ejus ridiculi, quod 243
:tum est: quæ sunt propria perpetuarum facetiarum,
describuntur hominum mores, & ita effinguntur,
'e narrata aliqua, quales sunt, intelligantur: aut,
ıe q brevi injecta, in aliquo insigni ad irridendum q breviter.
eriantur. *Lamb.*
to autem ridiculum est id, quod verbi, aut sen- 244
tentiæ

ıdaciunculis adspergendum.] Aliæ edd. *Mendaciolis*, in ve-
ndaciunculis. Atque haud scio, an aliquis mutaverit vo-
præceptis Grammaticorum motus, quibus docetur &
ıam esse nominum in *o*, ut *virguncula*, *tirunculus*; & il-
num in *ium* desinentium, ut *tectoriolum*, *negotiolum*. Ca-

i ego, Antipho, &c.] Videntur hæc verba fuisse senis eu-
bores serentis, filioque suo dicentis, se non tam diu vi-
:e, ut eas arbores suam maturitatem assecutas videat: ju-
ım & vigentem olim ex illis fructus percepturum. Tum
t Crassus, *senium est, cum audio*, hoc vult: ita perfecta
ısciana senis tussientis, & fracta voce ac tremula utentis
ıs non Histrionem imitantem senem, sed senectutem ip-
: audire. *Pearce.*

 26. *Me-*

tentiæ quodam acumine movetur: sed ut in il
genere vel narrationis, vel imitationis, vitandi
rum ethologorum similitudo; sic in hoc scu
dicacitas magnopere fugienda est. Qui igitur d
F. B. à Crasso, à Catulo, à ceteris familiarem ve
nium, aut Vargulam, amicum meum? non
le in mentem mihi quidem venit: sunt enim dic
nio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, pri
quotiescumque potuerit dictum dici, necesse
dicere.

245 Pusillus testis processit. *Licet*, inquit, *rogare*,
Tum quæsitor properans, *Modo breviter*. Hic i
causabis; [27] *perpusillum rogabo*. Ridiculè. Sed se
L. Aurifex, brevior etiam, quàm ipse testis. o
1 ridicu- sus in judicem conversus. visum est totum sc
lum. *Pearce.* cium. Ergo hæc, quæ cadere possunt in quos n
vis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia.

246 Ut iste, qui se vult dicacem, & mehercule e
sed nonnunquam in hoc vitium scurrile delabitu
inquit, *apud te*, huic lusco, familiari meo, C
enim locum esse video. Est hoc scurrile, & quò
lacessivit: & tamen id dixit, quod in omnes lu
niret. Ea, quia meditata putantur esse, mi
Illud egregium Sextii, & ex tempore, *Manus l*
er cæna.

247 Temporis igitur ratio, & ipsius dicacitatis m
temperantia, & raritas dictorum distinguet orat

26. *Mehercule.*] Alibi *Mehercules*. De quo nunc se
sum, cum sæpissime occurrat. Atque equidem ven
hercules, vel liquescente *s* finali in antiqua pronun
quomodocunque alicubi detrito; multis enim in loc
finet. Hanc confirmat sententiam, quod & simili
castor, & *Medius fidius*, ἐλλειπτικῶς, ut desit *amet*,
merat.

27. *Perpusillum rogabo.*] In ambiguitate verbi Perp
ridiculi. *Perpusillum* accipere possis, brevissimum c
intelligi voluit orator Philippus. possis & interpret
quò voluit referri animos auditorum. Appius nome
sum. Hic fuit homo impurus, & importunè dica
Crassi: qui quum vidisset C. Sextium luscum, id
captum, *Cœnabo*, inquit, *apud te: uni enim locum vi*
mum distrahi in locum o.ulo vacuum, *& in locum tricli*
vacantem: ut sit hæc significatio, Si quemadmodum
pud te locum video, ita in cœnaculo tuo uni convi
derem, cœnarem equidem apud te. *Strebæus.*

: &, quod nos cum causa dicimus, non ut ridiculi vi-
:amur, sed ut proficiamus aliquid, illi totum diem, &
e causa. Quid enim est Vargula assecutus, cùm eum can-
datus A. Sempronius cum M. suo fratre complexus esset;
er abige muscas. Risum quæsivit, qui est, mea senten-
, vel tenuissimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi
udentia & gravitate moderabimur: quarum utinam ar-
m aliquam haberemus! sed domina natura est.

LXI. NUNC EXPONAMUS genera ipsa summatim, 248
æ risum maximè moveant. Hæc igitur sit prima parti-
o, quod facetè dicatur, id aliàs in re habere, alias in ver-
facetias: maximè autem homines delectari, si quando
sus conjunctè re verboque moveatur. Sed hoc memen-
te, quoscumque locos attingam, unde ridicula ducan-
r, ex iisdem locis ferè etiam graves sententias posse duci.
ntum interest, quòd gravitas honestis in rebus severè, jo-
us in turpiculis & quasi deformibus ponitur: velut in iis-
em verbis & laudare frugi servum possumus, &, si est ne-
uam, jocari. Ridiculum est illud Neronianum vetus in
urace servo, *Solum esse, cui domi nihil sit nec* [28] *obsignatum,*
nec occlusum: quod idem in bono servo dici solet; f sed hoc f &. *Lamb.*
isdem etiam verbis.

Ex iisdem autem locis omnia nascuntur. Nam quod Sp. 249
Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob rempublicam
accepto, & ob eam causam verecundanti in publicum pro-
dire, mater dixit, *Quin prodis, mi Spuri? quotiescumque*
gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem:
præclarum & grave est. Quod Calvino Glaucia claudican-
ti, *Ubi est vetus illud?* [29] *num claudicas? at hic clodicat*: hoc P.CXXXII.
ridiculum est; & utrumque ex eo, quod in claudicatione
animadverti potuit, est ductum. *Quid hoc Nævio ignavius?*
seve-

28. *Obsignatum.*] Doliis, lagenis, arcis, cellis, Romani signa annulo impressa figebant, maxime quum domesticis aut nihil aut parum fidebant. Id nunc faciunt regii ministri, si quid intactum esse volunt. *Strebæus.*

29. *Num claudicas? at hic clodicat.*] Sunt qui scribant hoc modo: *Num claudicat? at hic clodicat.* Alii sic: *Non claudicat, sed clodicat.* & sic interpretantur: Calvinus etsi claudicat pede, non tamen tam claudicat, quàm clodicat, id est Clodio favet. Istorum sententiæ non habeo fidem, quia Cicero confert exempla duo, quæ non sic sunt ex immutatione literæ, ut ea quæ sequuntur, sed ex eo quòd signat claudicatio. Præterea immutant codices sine ratione. *Idem.*

 30. *Vi-*

severè Scipio. At in malè olentem, [30] *Video me à te circu veniri*, subridiculè Philippus. At utrumque genus conti verbi ad litteram immutati similitudo.

250 Ex ambiguo dicta, vel argutissima putantur, sed i semper in joco, sæpe etiam in gravitate versantur. Afr no illi majori, coronam sibi in convivio ad caput acc modanti, cùm ea sæpius rumperetur, P. Licinius Va *Noli mirari*, inquit, *si non convenit. caput enim magnum* laudabile, & honestum. [31] At ex eodem genere est: *vus satis est; quod* [t] *dicit parum.* Ne multa: nullum g est joci, quo non ex eodem severa & gravia sumantur.

: *didicit.* Leon. Ald.

251 Atque hoc etiam animadvertendum, [32] non esse o ridicula faceta. Quid enim potest esse tam ridicul quàm Sannio est? Sed ore, vultu, imitandis moribus ce, denique [v] corpore ridetur ipso. salsum hunc pc dicere, atque ita, non ut ejusmodi oratorem esse v sed ut mimum.

v ipso cor- pore ride- ur. *Pearce.*

LXII. [33] QUARE PRIMUM genus hoc, quod

30. *Video me à te circumveniri.*] Expressi quod erat in P ptem, & editione prima. nam pr. & sec. heic deficiebant, ut Gallicani, quos consulere solebat Gulielmius. Postea vulga dere de suo, *non conveniri, sed circumveniri*; quod tamen neut admisit Victorius. *Gruter.*

31. *At ex eodem genere: Calvus satis est, &c.*] Ego adsti vetustissimæ editionis libro, legendum existimo: *At ex eo nere est Calvus: satis est, quod didicit parum. Ne multa: Nul nus, &c.* Camerar.

32. *Non esse omnia ridicula faceta, &c.*] *Facetum* dici potest quid est decorum, excultum, elegans, gratum, venustum. ratius Virgilii carmen *molle & facetum* esse dicit. In ridiculi est facetum, si proprie loquamur, quod non idem sit libe decorum. Verum est igitur quod ait, non esse omnia ridic ceta. Multa sunt enim scurrilia, aut mimica, quæ non deb pellari faceta. *Strebæus.*

33. *Quare primum genus hoc &c.*] Quatuor hic enumerantu risum movent, sed Oratori non conceduntur. Primum ge secundum interpretes fere omnes confundunt: sed hujus verba sic licet explicare. Primo, (inquit Cæsar) non licet naturâ esse morosis, superstitiosis, gloriosis, &c. hæc eni mi vitia efficiunt, ut orator non risum, quem quærit, m sed ut ipse ridendus sit. Non sal hujusmodi orationis, sed ridetur: has vitiosas personas orator non sustinet, sed ea deridendas præbet. Secundo, non solum non licet orato moroso, &c. sed ne nimia quidem imitatione exprimere fas istas personas: ferri quidem potest imitatio, si breviter i fit, si non quæsita, sed ex re nata videatur; aliter non est nis ingenui & liberalis. *Pearce.*

maximè movet, non est nostrum, morosum, supersti-
ùm, suspiciosum, gloriosum, stultum. naturæ riden-
ipsæ, quas personas agitare solemus, non sustinere. Al- 252
ım genus est imitatione admodum ridiculum, sed nobis
tùm licet furtim, si quando, & cursim. v Alterum minime
liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis.
artum, obscœnitas, non solum non foro digna, sed vix
ıvivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc ora-
io x loco, facetiæ reliquæ sunt, quæ aut in re, ut antè
isi, positæ videntur esse, aut in verbo. Nam quod, qui-
cumque verbis dixeris, facetum tamen est, re contine-
: quod mutatis verbis salem amittit, in verbis habet le-
rem omnem.

v aliter enim. *Pearce.*

x joco. *Lamb.*

Ambigua sunt in primis acuta, atque in verbo posita, 253
n in re: sed non sæpe magnum risum movent, y magis ut
bellè, & litteratè dicta laudantur: ut in illum Titium,
i cùm studiosè pila luderet, & idem signa sacra noctu fran-
e putaretur, 34 gregalesque eum in campum non ve-
se requirerent, excusavit Vespa Terentius, quòd eum
chium fregisse diceret. Ut illud Africani, quod est apud
cilium:

y magis ut delet *Lamb.*

35 *Quid? Decius,* 36 *Nuculam an confixum vis facere?*
inquit.

tuus amicus, Crasse, Granius, *non esse sextantis.*

Et, si quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere 254
ximè excellit: sed risus movent alia majores. Ambi-
guum

4. *Gregalesque eum in campum.*] Vetusti libri ita: *Gregalesque, in campum non venisset:* quæ certe locutio simplicior est, atque atior. *Camerar.*

5. *Quid? Decius, Nuculam &c.*] Africani dicterium, quidam rpretari voluerunt, & ad obscœnitatem turpitudinemque re-runt. Satius esse duxerunt effutire nugas aniles, quàm se ne-e quod nescirent, confiteri: quasi verò turpe sit ignorare, d non culpa tua, sed temporum injuria ignores. Si Lucilii Sa-e extarent, non esset difficile rem videre, quam Cicero tan-m notam attigit, non explicavit. Perierunt vel casu, vel ma-m negligentia. quid facias? unde sumas notionem? divina-ie, & incerta pro certis habebis? Tantine tibi est versiculus time ridiculus, ut propter illum impudentiam tuam atque te-itatem vendites? Non placet mihi temerè augurari: & si pla-t, non referrem ad obscœnitatem, quia nec obscœnè loque-ır Africanus, nec obscœna inter faceta collocaret Cicero. *baus.*

6. *Nuculam an confixum vis facere?*] Explicat Janus Parrhasius Quæsitis per epistolam, numero quinquagesimo. *Grut.*

37. *Per-*

guum per se ipsum probatur id quidem, ut antè dixi, maximè. ingeniosi enim videtur, vim verbi in aliud, atque ceteri accipiant, posse ducere: sed admirationem magis, quàm risum movet, nisi si quando incidit in aliud genus ridiculi.

255 LXIII. QUÆ GENERA percurram equidem: sed scitis esse notissimum ridiculi genus, cùm aliud exspectamus, aliud dicitur. hîc nobismetipsis noster error risum movet. quòd si admixtum est etiam ambiguum, fit salsius: ut apud Nævium videtur esse misericors ille, qui judicatum duci videt, [37] percunctatus ita,

Quanti addictus? mille nummûm.

Si addidisset tantummodò, *Ducas licet*; esset illud genus ridiculi præter exspectationem: sed quia addidit,

Nihil addo, ducas licet:

addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, salsissimus. Hoc tum est venustissimum, cùm in altercatione arripitur ab adversario verbum, & ex eo, ut à Catulo in Philippum, in eum ipsum aliquid, qui lacessivit, infligitur.

256 Sed cùm plura sint ambigui genera, de quibus est doctrina quædam subtilior, attendere & aucupari verba oportebit: in quo, ut ea, quæ sint frigidiora, vitemus, (etenim cavendum est, ne arcessitum dictum putetur) permulta tamen acutè dicemus. Alterum genus est, quod habet parvam verbi immutationem, quod in littera positum, Græci vocant παρονομασίαν, ut *Nobiliorem, mobiliorem* Cato: aut ut idem cùm cuidam dixisset, *Eamus deambulatum*: & ille, *Quid opus fuit de? Immò verò*, inquit, *quid opus fuit te?* aut ejusdem responsio illa, [38] *Si tu & adversus, & aversus impudicus es.*

257 Etiam interpretatio nominis habet acumen, cùm ad ridiculum convertas, quamobrem ita quis vocetur; ut ego nuper, Nummium divisorem, ut Neoptolemum ad Trojam, sic illum in campo Martio nomen invenisse.

LXIV. ATQUE HÆC omnia verbo continentur. Sæpe

37. *Percunctatus ita.*] Sic edidi minimæ mutationis interventu componens verba, quæ alioquin non cohærebant, (quod cùm videns Lambinus audebat *duci videns percunctatur*) ex consilio patris libro II. Observat. cap. 11, quum vulgo *percunctatur*. Gron.

38. *Si tu & adversus, & aversus impudicus es.*] Videtur respexisse ad Archesilai dictum, quod refert Plutarchus, μηδὲν διαφέρειν ὄπισθεν τινα, ἢ ἔμπροσθεν εἶναι κίναιδον. *Ursin.*

m versus facetè interponitur, vel ut est, vel paullu-
mutatus, aut aliqua pars versus, ut Statius Scauro
hanti; ex quo sunt nonnulli, qui tuam legem de ci-
natam, Crasse, dicant:

, tacete, quid hoc clamoris? quibus nec ç *mater, nec pater,* ç alii *nec pater, nec mater sit.*
anta confidentia estis? auferte istam enim superbiam.

n Cælio sanè etiam ad causam utile fuit tuum illud,
i, cùm ille à se pecuniam profectam diceret testis, &
t filium delicatiorem: abeunte jam illo,

ntin' senem esse tactum triginta minis?

oc genus conjiciuntur proverbia: ut illud Scipionis, 258
sellus omnes provincias stipendia merentem se pera-
gloriaretur, 40 *Agas asellum*, & cetera. Quare ea
e, quoniam mutatis verbis non possunt retinere ean-
enustatem, non in re, sed in verbis posita ducantur.
etiam in verbo positum non insulsum genus, ex eo, 259
l verbum, non ad sententiam rem accipere videare: P.CXXXIII.
uno genere totus est Tutor, mimus vetus, oppidò
us. Sed abeo à mimis; tantum genus hujus ridiculi
aliqua, & nota re notari volo. Est autem ex hoc
illud, quod tu, Crasse, nuper ei, qui te rogasset,
tibi molestus esset futurus, si 42 ad te bene ante lu-
venisset: *Tu verò*, inquisti, *molestus non eris: Jube-
ur te*, inquit, *suscitari?* & tu, *Certè negaras te mo-
futurum.*

Ex

St, tacete.] Ita apud Plautum crebro. & Terent. Phorm.
d tamen in *est* mutarunt. Ex eo suspicor non *si* sed *st* esse
onum reprimentem orationem, & quasi imperantem silen-
eruditiores non immerito credidere. *Camerar.*

Agas Asellum.] De re præsenti non habeo certam senten-
quæ mea sit conjectura, licet explicare. Horatius satyra
canit uti proverbium, Asellum nunquam posse cursum do-
uando enim accedet ad equi celeritatem? Verisimile est &
eodem usos esse proverbio, & illud versiculo comprehen-
cujus est hoc initium, *Agas asellum*, quem poteris hoc mo-
ficere:

Agas asellum, cursum non docebitur,

versus omnibus literatis notus esset, non integrum posuit.
et fragmenta carminis Enniani tantummodo notare. signi-
rem breviter, verba faciens apud doctos. *Strebæus.*

Non tibi molestus &c.] Turnebus censet ita rescribendum,
enim alioquin *num*, quod minus convenit. *Grut.*

Ad te bene ante lucem venisset.] Gulielmius putabat restituen-
ad te bene mane venisset; cujus glossema fuerit, *ante lucem.*

43. *Ex*

260 Ex eodem hoc vetus illud est, quod ajunt Malu
sem illum M. Scipionem, cùm ex centuria sua renu
Acidinum consulem, præcoque dixisset, *Dic de L. M*
Virum bonum, inquit, *egregiumque civem esse arbitro*
diculè etiam illud L. Porcius Nasica censori Catoni;
ille, *Ex tui animi sententia tu uxorem habes? Non h*
inquit, [43] *ex mei animi sententia*. Hæc aut frigida su
tum falsa, cùm aliud est exspectatum. natura enim n
antè dixi) noster delectat error: ex quo cùm quasi d
sumus exspectatione, ridemus.

261 LXV. IN VERBIS etiam illa sunt, quæ aut ex i
tata oratione ducuntur, aut ex unius verbi translatio
ex inversione verborum. Ex immutatione, ut olim
cùm legem ferret annalem, dissuasor M. Servilius, I
bi, inquit, *M. Pinari, num, si contra te dixero, mi*
le dicturus es, ut ceteris fecisti? [44] *Ut sementem fecer*
metes, inquit.

262 Ex translatione autem, ut, cùm Scipio ille major
thiis statuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum essi
peratorum, [45] *turmales* dixit *displicere*. Invertuntur
verba, ut Crassus apud M. Perpernam judicem, pro
leone cùm diceret, aderat contra Aculeonem G

43. *Ex mei animi.*] Veneti & alii libri *mei* non *tui* hab
videtur hinc quoque jocus elici posse, ut intelligamus h
vehementer affirmasse Nasicam *σοφῶς σοφίζεσθαι*. C
Lamb. legit *ex animi mei sententia*, ut sit locus ex
guo. Jubebat Censor, uti Cato ex animi sui sententi
ret, haberet uxorem nec'ne. Cato jurabat, non quid
non esse uxorem: sed nec sibi uxorem ex animi sui senten
Lipsius hunc locum interpretatur 1. Var. 11. sed tamen &
apud Gell. d. loco legitur Cato jurasse, sed ex animi Nasi
tentia uxorem non habere: quo joco verisimilius est C
lascivisse in Nasicam, uxori Catonis adseclam. proinde
pestiva lascivia Catonem in ærarios relatum refert Gellius
Ex mei animi sententia, Pall. septem & Mem. liber charta
primitus cusi. malè posteriores *ex animi tui sententia.* Vide
ci hujus explicatio apud Lipsium nostrum lib. 1. Variar. L
principe. *Grut.*

44. *Ut sementem feceris, ita metes.*] Expressit Græcum
bium, cujus meminit Aristoteles lib. III. Rhetoric. *Σὺ*
αἰσχρῶς μὲν ἔσπειρας, κακῶς δὲ ἐθέρισας. Ursin.

45. *Turmales dixit displicere.*] Statuæ turmales proprie
& translatè. proprie dictæ sunt statuæ equestres. Nam tu
equitum, non peditum. Improprie & translatitiè dicunt
les, & in turba collocatæ, cujusmodi non expetebat Scip
bans.

[46]L. Helvius Lamia, deformis, ut nostis, qui cùm
:rpellaret odiosè: *Audiamus*, inquit, *pulcellum puerum*,
ıssus. Cùm esset arrisum, *Non potui mihi*, inquit Lamia,
nam ipse fingere: ingenium potui. Tum hic, *Audiamus*,
uit, *disertum.* multo etiam arrisum est vehementiùs.
ıt etiam illa venusta, ut in gravibus sententiis, sic in fa-
:is. Dixi enim dudum, materiam aliam esse joci, aliam
:ritatis: gravium autem, & jocorum unam esse rationem.
Ornant igitur inprimis orationem verba relata contrariè: 263
› d idem genus sæpè est etiam facetum, ut Ser. ille Galba,
n judices [d]L. Scribonio tribuno plebis ferret familiares — d Scribonio Liboni Lamb.
s, & dixisset Libo, *Quando tandem, Galba, de triclinio
exibis? Cùm tu*, inquit, *de cubiculo alieno.* A quo ge-
·e ne illud quidem plurimum distat, quod Glaucia Metel-
, *Villam in Tiburte habes*, [47] *cortem in Palatio.*

LXVI. Ac verborum quidem genera quæ essent 264
:eta, dixisse me puto: rerum plura sunt, eaque magis
:dixi antè) ridentur, in quibus est narratio: res sanè dif-
ılis. Exprimenda enim sunt, & ponenda ante oculos ea, P. B.
æ videantur & verisimilia, quod est proprium narratio-
:, & quæ sint, quod ridiculi proprium est, subturpia:
jus exemplum, ut brevissimum, sit sanè illud, quod an-
posui, Crassi de Memmio. Et ad hoc genus adscribamus
ım narrationes apologorum.

Trahitur etiam aliquid ex historia, ut, cùm Sex. Ti- 265
s, se Cassandram esse diceret, *Multos*, inquit Anto- — e Oleios Lamb.
ıs, *possum tuos Ajaces* [e]*Oileos nominare.* Est etiam ex
ıilitudine: quæ aut collationem habet, aut tamquam
aginem. Collationem: ut ille Gallus olim testis in Piso-
n, cùm innumerabilem Magio præfecto pecuniam di-
:et datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret:
'as, inquit, *Scaure. ego enim Magium non conservasse di-
sed, tanquam nudus nuces legeret*, [48] *in ventrem abstulisse.*
Ut

.6. *L. Helvius Lamia &c.*] Ita non scribendum. Sed *Ælius*, ut in editionibus Lambini, & aliquibus ex antiquioribus. *Ursin.* Pius lib. XIII. Annal. Romanorum mallet *Ælius*; neque enim *Helvia*, sed in *Ælia* gente reperiri familiam Lamiarum. *Grut.*
7. *Cortem in Palatio.*] Locum hunc explicat Lipsius contra Lamam lib. II. Variar. Lect.
8. *In ventrem abstulisse.*] Si absque conjectura suspicari liberet, d verum esset, profecto hoc loco opinarer *abstrusisse* legendum. potius quàm hoc faciamus, res tota in medio relinquatur, ti & id, quod mox sequitur: *Tanta suspicio est*; mihi certe adlum arridet *tanta superstitio est.* Camerar.

49. M. Ci-

† illud *delet Lamb.*

Ut † illud [49] M. Cicero senex, hujus viri optimi, no miliaris, pater, *nostros homines similes esse Syrorum lium: ut quisque optimè Græce sciret, ità esse nequissim*

266 Valde autem ridentur etiam imagines, quæ fere formitatem, aut in aliquod vitium corporis ducuntu similitudine turpioris: [50] ut meum illud in Helmiun ciam, *Jam ostendam, cujusmodi sis*; cum ille, O *quæso*: demonstravi digito pictum Gallum in Mariar to Cimbrico [51] sub Novis distortum, ejecta lingua, fluentibus. Risus est commotus. nihil tam Manciæ visum est. [52] ut cùm Testio Penario mentum in d intorquenti, *tum ut diceret, siquid vellet, si nuc gisset.*

267 Etiam illa, quæ minuendi, aut augendi causa ad dibilem admirationem efferuntur: velut tu, Crasse, cione, ita sibi ipsum magnum videri Memmium, *u rum descendens caput ad fornicem Fabii demitteret.* I genere etiam illud est, quod Scipio apud Numantian stomacharetur cum C. Metello, dixisse dicitur, *Si q pareret mater ejus, asinum fuisse parituram.*

268 Arguta etiam significatio est, cùm parva re, & sæ bo res obscura, & latens illustratur: ut, cùm C. F P. Cornelius, homo, ut existimabatur, avarus & sed egregiè fortis, & bonus imperator, gratias quòd se homo inimicus consulem fecisset, bello pr magno, & gravi; *Nihil est, quò mihi gratias agas, si malui compilari, quam venire.* Ut Asello Africanu

49. *M. Cicero senex.*] *M. Cato*, opinor scribendum. *Ursi* didit ætatem, ne quis de Cic. oratore loqui Cæsarem Erat tum Cicero juvenis, & cum Cotta ac Julio Cæsa antè Syllanam calamitatem versabatur in foro: nullam publicam dicebat. Quòd autem familiares decet alterum ro bene loqui, dedit hoc Cæsari, ut amicum diceret esse c virum, quod Cicero ipse de se loquens non diceret. *Stre*

50. *Ut meum illud in Helmium Manciam.*] *Helvium* ex C no scribendum est, & Plinio lib. XXXV. c. 4. *Ursin.*

51. *Sub Novis distortum &c.*] Sic legendum rectè censui noster Stephanus Pighius, lib. IV. Fastorum, qui consula blicata *sub Nudis*, ineptè. altera enim lectio innuit locum ubi posita Galli pictura. Turnebus tamen non alienus vulgata, qui videatur libello peculiari in hos Tullii jocc

52. *Ut cum Testio Penario.*] Non dubito, quin *T. Pin* bendum sit: Testius enim prænomen nusquam apud scrip peritur; cum *Titus* Pinariæ genti usitatum sit. *Ursin.*

ti lustrum illud infelix, *Noli*, inquit, *mirari. is enim* ;
te [53] *ex ærariis exemit, lustrum condidit & taurum im-
…vit.* Tanta suspicio est, ut religione civitatem ob-
…xisse videatur Mummius, quod Asellum ignominia le-
…

XVII. URBANA etiam dissimulatio est, cùm alia di- 269
…ur, ac sentias, non illo genere, de quo antè dixi, cùm
…raria dicas, ut Lamiæ Crassus, sed cùm toto genere
…onis severè ludas, cùm aliter sentias, ac loquare: ut
…er Scævola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. Grac- P. CXXXIV.
…apite erat aurum repensum, roganti, ut se in Asiam
…ectum duceret, *Quid tibi vis*, inquit, *insane? tanta
…rum est multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, si
…a manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse ven-
…m.*

…n hoc genere Fannius in annalibus suis Africanum hunc 270
…milianum dicit fuisse, & eum Græco verbo appellat εἴ-
…: sed, uti ferunt, qui melius hæc norunt, Socratem
…or in hac ironia dissimulantiaque longè lepore, & hu-
…nitate omnibus præstitisse. genus est perelegans, & cùm
…vitate salsum cumque oratoriis dictionibus, tum urbanis
…nonibus accommodatum.

…t hercule omnia hæc, quæ à me de facetiis disputantur, 271
… majora forensium actionum, quàm omnium sermo-
…n condimenta sunt. Nam quod apud Catonem est, qui
…lta retulit, ex quibus à me exempli causa multa ponun-
…, per mihi scitum videtur, C. Publicium solitum dicere,
…*Mummium cuivis tempori hominem esse*. Sic profectò res g *Sp.* alii vocant.
…abet, nullum ut sit vitæ tempus, in quo non deceat le-
…tem humanitatemque versari.

…ed redeo ad cetera. Est huic finitimum dissimulationi, 272
…n honesto verbo vitiosa res appellatur: ut cùm Africanus
…sor tribu movebat eum centurionem, qui in Paulli pugna
… affuerat, [54] cùm ille se custodiæ causa diceret in castris
reman-

…3. *Ex ærariis exemit.*] Censores malos cives sic notabant, ut … senator esset, senatu moveretur: qui eques Romanus equum … licum amitteret: qui plebejus, fieret ærarius, nec esset in al… centuriæ suæ tanquam civis, sed tantummodo pro capite suo … nomine æra penderet. Si quis plebejus hac ignominia le…tur, illum ex *ærariis eximi* dicebant. *Strebæus.*

…4. *Cùm ille se custodiæ causa.*] Quatuor è Palatinis non admise… illud *causa*. quod forsan additum à descriptoribus. de quo vi…tur & Lipsius meus lib. v. Epist. q. 17. *Grut.*

55. *Num-*

remansisse, quæreretque cur ab eo notaretur; I
inquit, *nimiùm diligentes.*

273 Acutum etiam illud est, cùm ex alterius oratic
excipias, atque ille vult, ut Salinatori Maximus, c
rento amisso, arcem tamen Livius retinuisset, 1
ex eâ prælia præclara fecisset, cùm aliquot post an
ximus id oppidum recepisset, rogaretque eum S
ut meminisset, opera sua se Tarentum recepisse;
inquit, *meminerim?* [55] *numquam enim recepissem*
perdidisses.

274 Sunt etiam illa subabsurda, sed eo ipso nomine f
cula, non solùm mimis perapposita, sed etiam quc
do nobis:

Homo fatuus,
Postquàm rem habere cœpit, est [h] *mortuus.*
Quid est tibi
Ista mulier? Uxor. Similis medius fidius. &
[56] *Quandiu ad aquas fuit, numquam est* [i] *mortu*

h alii *emortuus.*

i alii *emortuus.*

LXVIII. GENUS HOC levius, &, ut dixi, m
sed habet nonnumquam aliquid etiam apud nos loc
non stultus quasi stultè cum sale dicat aliquid: ut
toni, Mancia, cùm audisset te censorem à M. D
ambitu postulatum, *Aliquando*, inquit, *tibi tuum*
agere licebit.

275 Valde hæc ridentur, & hercule omnia, quæ à
bus, quasi per dissimulationem non intelligendi,
dè, salséque dicuntur. Ex quo genere est etiam
deri intelligere quod intelligas, ut Pontidius, *Qu*
mas, qui in adulterio deprehenditur? tardum. Ut
in delectu, Metello, cùm excusationem oculo
P. B. non acciperet, & dixisset, *Tu igitur nihil vides*
rò, inquam, *à porta Esquilina video villam tuan*

55. *Numquam enim recepissem, nisi tu perdidisses.*] Non c
le sic Gruterus, si modo hausit mutationem eam ex lib
de quibus nihil fatetur. Atqui ante eum omnes habent
ego recepissem, quod vereor ne simile haberi debeat iis,
librum IV. ad Herenn. 14. *Gronov.*

56. *Quamdiu ad aquas fuit, numquam est mortuus.*] Hc
tore, aut portitore, aut vectore videtur esse dictum,
tenuiter & frigidè pasceretur in multo labore, non 1
Ubi rem habere cœpit, & in tepidis locis opiparè la
ullo negotio & labore pasci, mortuus est: aut certe
gravibus curis contabuit. *Strebaus.*

t illud Nasicæ, qui cùm ad poëtam Ennium venisset, e ab ostio quærenti Ennium, ancilla dixisset, domi non ; Nasica sensit, illam domini jussu dixisse, & illum insse. paucis pòst diebus cùm ad Nasicam venisset Ennius, ım à janua quæreret, exclamat Nasica, se domi non tum Ennius, *Quid? ego non cognosco vocem*, inquit, *s?* Hîc Nasica, *Homo es impudens. ego cùm te quære-*, *ancillæ tuæ credidi te domi non esse, tu mihi non credis* 276

st bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, irridetur 277
› ipso genere, quod dixit: ut, cùm Q. Opimius conis, qui adolescentulus malè audisset, festivo homini io, qui videretur [k] mollior, nec esset, dixisset, [57] *Quid Egilia mea?* [58] *quando ad me venis cum tua colu, & lana?* *pol*, inquit, *audeo.* [59] *nam me ad famosas vetuit mater lere.*

k esse mollior. *Lamb.* l alii *Decilia.*

.XIX. SALSA SUNT etiam, quæ habent suspicionem 278
:uli absconditam, quo in genere est illud Siculi, cui, ı familiaris quidam quereretur, quòd diceret, uxorem ı suspendisse se de ficu, *Amabo te*, inquit, *da mihi ex arbore quos seram surculos.* In eodem genere est, quod ılus dixit cuidam oratori malo; qui cùm in epilogo mi:ordiam se movisse putaret, postquam assedit, rogavit :, videreturne misericordiam movisse: *Ac magnam em*, inquit. *neminem enim puto esse tam durum, cui non io tua miseranda visa sit.*

Me

Quid tu Egilia &c.] Retinui lectionem membranarum. alii, ımnia redigere volunt in versus, nimium fuerant licentiosi in ponendis addendisque vocibus suis. *Gruter.* Vid. Lips. lib. V. t. Epist. 18.

. *Quando ad me cum tua colu, & lana venis?*] Secuti sumus & ıc versu in suum numerum restituendo, & in aliis, Ad. Turauctoritatem. Infrà autem non longè ibi, *Ut Asello Africa-bjicienti lustrum illud infelix*, &c. non est prætereundus Luci-. qui in Satyris hunc locum commemoravit his versibus, quos t Nonius:

Scipiadæ magno improbus objiciebat Asellus,
Lustrum illo censore malum, infelixque fuisse. Lamb.

. *Nam me ad fam. v.*] Hic versus non constat suis numeris, & is, itaque alii sic legi volunt, ut testatur Adr. Turneb. *Nam l famosas mater vetuit cedere.* alii sic: *Nam me ad famosas mater accedere.* Turn. sic: *Nam me ad famosas mater vetuit accedere:* *tuit* sit dissyllabum. Ego sic, *Nam ad famosas mater vetuit me ere.* Lamb.

279 Me quidem hercule valde illa movent stomacl
quasi submorosa ridicula, non cùm à moroso dicun
enim non sal, sed natura ridetur. In quo, ut mihi
persalsum illud est apud Nævium,

Quid ploras pater?
Mirum ni cantem. condemnatus sum.

Huic generi quasi contrarium est ridiculi genus p
ac lenti: ut, cùm Cato percussus esset ab eo, qui a
rebat, cùm ille diceret, *Cave*: rogavit, *numq*
ferret præter arcam?

280 Etiam stultitiæ salsa reprehensio, m ut ille Siculus,
m ut, cum ille. *Lamb.* tor Scipio patronum causæ dabat hospitem suum, h
nobilem, sed admodum stultum: *Quæso*, inquit,
adversario meo da istum patronum, deinde mihi nem
deris. Movent illa etiam, quæ conjectura explanar
gè aliter, atque sunt; sed acutè, atque concinnè:
Scaurus accusaret Rutilium ambitus, cùm ipse cor
factus, ille repulsam tulisset, & in ejus tabulis of
litteras, A. F. P. R. idque diceret esse, ACTUM
P. RUTILII; Rutilius autem, *antè factum, pòst*
P.CXXXV. C. Cannius, eques Romanus, cùm Rufo adesset
mat, neutrum illis litteris declarari. *Quid ergo*, inqu
rus? *Æmilius fecit, plectitur Rutilius.*

281 LXX. RIDENTUR etiam discrepantia. *Quid h*
nisi res & virtus? Bella etiam est familiaris repre
quasi errantis: 60 ut cùm objurgavit Albius Graniun
n ab Alb. *Lamb.* cùm ejus tabulis quiddam n Albucio probatum vi
& valde absoluto Scævola gauderet; neque inte
contra suas tabulas esse judicatum.

60. *Ut cum objurgavit Albius Granium &c.*] Sunt qui
eum emendandum censent: omnes, ut opinor, male
tati sunt. Albucius Scævolam de pecuniis repetundis accu
dicit Cicero in Bruto, & lib. I. De Finib. Ad probanda
quæ Scævolæ objecerat, Granii præconis publicas tabul
lit; Scævola judicum sententiis absolutus est, sed Grani
falsas esse iisdem sententiis judicatum est: si quid enim
ex præconis tabulis contra Scævolam adhibuit, judices v
volam absolverunt, manifestum est istas tabulas judicib
fuisse falsas. Albius igitur quidam ex iis, qui aderant,
vit Granium, qui & gauderet suum amicum Scævolam ab
fuisse, & non videret contra suas tabulas judicatum fuiss
nuit igitur eum, non tam ad Scævolæ res secundas, quàm
adversas respicere. Particula *neque* idem valet ac *& non*
Nat. Deor. lib. I. *Nec metuimus eos, & pie sanctèque colimus*
excellentem & præstantem. Pearce.

61

uic similis est etiam admonitio in consilio dando fami- 282
s, ut, cùm patrono malo, cùm vocem in dicendo ob-
isset, suadebat Granius, ut mulsum frigidum biberet,
alac domum rediisset: *Perdam*, inquit, *vocem, si id fe-*
Melius est, inquit, *quàm reum*.
ellum etiam est, cùm, quid cuique sit consentaneum, 283
tur: ut, cùm Scaurus nonnullam haberet invidiam ex
quòd Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona
testamento possederat: sederetque advocatus reo Be-
, cùm funus quoddam duceretur, accusator C. Mem-
s, *Vide*, inquit, *Scaure, mortuus rapitur, si potes esse possessor.*
ed ex his omnibus nihil magis ridetur, quàm quod est 284
ter exspectationem, cujus innumerabilia sunt exempla,
[61] Appii majoris illius, qui in senatu, cùm ageretur de
s publicis, & de [62] lege Thoria [63] & premeretur Lu-
us ab iis, qui à pecore ejus depasci agros publicos dice-
, *Non est*, inquit, *Lucilii pecus illud: erratis:* (defen-
Lucilium videbatur) [64] *ego liberum puto esse: quà lubet,*
itur.
lacet etiam mihi illud Scipionis illius, qui Ti. Gracchum 285
ulit. cùm ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mu-
n judicem tulisset, *Ejero*, inquit: *iniquus est*: cùm es-
admurmuratum, *Ah*, inquit, *P. C. non ego mihi illum*
iuum ejero, [65] *verùm omnibus.* o Ab hoc verò Crasso nihil fa-

o Hoc verò Crassi nihil. *Lamb.*

1. *Appii majoris illius.*] Quemadmodum Scipiones duos maxime bramus, majorem & minorem Africanos: itemque duos Ca-es, majorem Censorium, minorem Uticensem: ita duos Ap-s præferimus, unum qui decemvir fuit legibus scribendis, al-m Appium cæcum, qui pacem cum Pyrrho utiliter dissuasit. er istorum mihi videtur intelligi, sed Appius Claudius socer Gracchi, qui lectus est triumvir ad dividundum agrum publi- major dicitur, quia antiquior illo qui senator erat tempore Cæsaris. *Strebæus.*

Lege Thoria.] Sic edidi sequutus antiquiores, quos neglexit binus, & primus edidit *Toria*, cui se dederunt posteriores, n indubitabili argumento id decidat denarius gentis ejus cum *L. THORIUS*, unde etiam in Bruto c. 36. edidi *Sp. Tho-* Id feci tanto securius, quod ipse tamen Gruterus II. de Finib. timuit *L. Thorius Balbus.* Gronov.

Et premeretur Lucilius ab iis.] Pighii scriptus, *& peteretur lus*, quod probat, ut fuerit pater L. Luculli, qui Mithrida-vicit. videatur ipse in Fastis ad annum DCXXXIIX. *Gruter.*

Ego liberum puto esse.] Vid. Victor. lib. XXVIII. c. 24.

Verum omnibus.] Gulielmius annotavit: ambiguitas in *verum*, *justum, dicaeon.* Grut.

& alia permulta.

286 LXXI. Sæpe etiam facetè concedas adve ipsum, quod tibi ille detrahit: ut C. Lælius, cù dam malo genere natus diceret, indignum esse ribus, *At hercule*, inquit, *tu tuis dignus.* Sa sententiosè ridicula dicuntur: ut M. Cincius, quo de donis & muneribus tulit, cùm C. Cento pro satis contumeliosè, *Quid fers, Cinciole?* quæsisset: inquit, *Cai, si uti velis.*

287 Sæpe etiam salsè quæ fieri non possunt, opta P. B. M. Lepidus, cùm ceteris in campo exercentibus, ipse recubuisset, *Vellem hoc esset*, inquit, *laborar* est etiam quærentibus, & quasi percunctantibus, spondere quod nollent: ut censor Lepidus, cùm stio Pyrgensi equum ademisset, amicique cùm vo tur, & quærerent, quid ille patri suo responderet emptum sibi equum diceret, cùm optimus colo cissimus, modestissimus, frugalissimus esset: *M* inquit, *nihil credere.*

288 Colliguntur à Græcis alia nonnulla, exsecrati mirationes, minationes. Sed hæc ipsa nimis m multa in genera descripsisse. nam illa, quæ ver & vi continentur, certa ferè ac definita sunt: rumque, ut antè dixi, laudari magis, quàm ride

289 Hæc autem, quæ sunt in re, & in ipsa sente tibus sunt innumerabilia, generibus pauca. Ex

mulatione, & subabsurda dicendo, & stulta repre-
do, risus moventur. Itaque imbuendus est is, qui
vult dicere, quasi naturâ quadam aptâ ad hæc ge-
& moribus, ut ad cujusque modi genus ridiculi vul-
m accommodetur: qui quidem quo severior est, &
, ut in te, Crasse, hoc illa, quæ dicuntur, q salsio-
ri solent.

q *sessiora*, *aut* seriora *MSS.*

am tu, Antoni, qui hoc deversorio sermonis tui li- 290
acquieturum te esse dixisti, tamquam in Pomtinum
eris, neque amœnum, neque salubrem locum, cen-
atis diu te putes requiesse, & iter reliquum conficere
Ego verò, atque hilare quidem à te acceptus, in-
& cùm doctior per te, tum etiam audacior factus
jocandum. Non enim vereor, nequis me in isto ge-
viorem jam putet, quoniam quidem tu Fabricios
uctores, r & Africanos, Maximos, Catones, Le-
rotulisti. Sed habetis ea, quæ voluistis ex me audire, 291
ius quidem accuratiùs dicendum & cogitandum fuit.
etera faciliora sunt, atque ex iis, quæ jam dicta
reliqua nascuntur omnia.

r & *dele* *Lamb.*

XII. EGO ENIM CÙM ad causam sum aggressus,
omnia cogitando, quoad facere potui, persecutus;
argumenta causæ, & eos locos, quibus animi judi-
onciliantur, & illos, quibus permoventur, vidi at-
gnovi: tum constituo, quid habeat quæque causa
quid mali. Nulla enim ferè res potest in dicendi disce-
iem, aut controversiam vocari, quæ non habeat
jue: sed, quantum habeat, id refert.

Mea

oes exempla in cap. 68. *ipsorum* autem significat *suorum*,
orum. Sic in Bruto: *Quid enim est superioris ætatis, quod*
sit de iis, de quibus nulla momenta loquuntur ne aliorum nec
? Quintil. Lib. II. c. 1. *Nam ipsos (ut Demosthenes ait) eru-*
iam cum ab aliis laudamur decet. Nihil igitur opus est ista
ura, quam protulit Lambinus, *suis ipsorum ridicule indican-*
mo Quintil. luculente hanc explicationem confirmat lib.
. ubi ad hunc locum spectans iisdem fere verbis utitur:
aliis, inquit, *risum petimus, aut ex nobis, aut ex rebus mediis:*
ut reprehendimus aut refutamus, aut elevamus, aut repercuti-
ut eludimus. NOSTRA RIDICULA INDICAMUS, *&c*, *ut*
verbo utar, dicimus aliqua subabsurda. Tertium genus est, ut
it, in decipiendis exspectationibus, &c. In his verbis citatis,
ilianum hoc modo corrigas, *nostra* RIDICULE *indicamus*,
lectionem & sensus, & hæc Ciceronis sententia postulat)
verbis utrique utentur, & mutuam sibi operam præstabunt.

 68. Ne

292 Mea autem ratio in dicendo hæc esse solet, ut, bon
habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ib
morer, ibi habitem, ibi hæream: à malo autem
causæ ita recedam, non ut id me defugere appare
ut totum bono illo ornando, & augendo † dissim
obruatur. Et, si causa est in argumentis, firmissi
que maximè tueor, sive plura sunt, sive aliquod
Sin autem in conciliatione, aut in permotione ca
adeam me potissimum partem, quæ maximè com
animos hominum potest, confero.

† dissimulatim. Gul. I, cxxxvi,

293 Summa denique hujus generis hæc est, ut, si in
do adversario firmior esse oratio, quàm in conf
nostris rebus, potest, omnia in illum conferam
nostra faciliùs probari, quàm illa redargui possun
ducere animos à contraria defensione, & ad nostra
nor traducere.

† coner. Lamb.

294 Duo denique illa, quæ facillima videntur, quoniam
difficiliora sunt, non possum, mihi pro meo jure
Unum, ut molesto aut difficili argumento, aut loc
numquam omnino nihil respondeam: quod forsitan
jure irriserit, quis enim est, qui id facere non poss
tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate
confiteorque me, siquæ premat res vehementiùs, ita
solere, ut non modò non abjecto, sed [68] ne rejecto q
scuto fugere videar; sed adhibere quandam in dicend
ciem atque pompam, & pugnæ similem fugam:
stere verò in meo præsidio, sic ut non fugiendi hostis,
capiendi loci causa cessisse videar.

295 Alterum est illud, quod ego oratori maximè caven
& providendum puto, quodque me sollicitare summ
let; non tam ut prosim causis, elaborare soleo, qu

68. *Ne rejecto quidem scuto fugere.*] Ad consuetudinem spect
rum, qui in prælio fugientes clypeos suos in tergum reduce
ne aversi vulnerarentur: neque enim solum clypeum abjicere
integrum rejicere, imbecillitatis fuit. Frequentissime apud
merum hic mos contumelia notatur, atque haud scio, an se
tes ejusdem Poëtæ versus Lib. Θ. vi. 94.

Πῆ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν κακὸς ὣς, ἐν ὁμίλῳ;
Μή τις τοι φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν δόρυ πήξῃ.

Haud scio inquam, an unius literæ mutatione emendari &
torserint interpretes, & hunc morem, de quo loquimur,
tissime expresserint: sic enim eos malim legere:

Πῆ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν ΣΑΚΟΣ ὣς ἐν ὁμίλῳ
Μή τις τοι φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν δόρυ πήξῃ, Peri

quid obsim: non quin enitendum sit in utroque: sed tamen multo est turpius oratori, nocuisse videri causæ, quàm non profuisse.

LXXIII. SED QUID hoc loco vos inter vos, Catule? haec, ut sunt contemnenda, contemnitis? Minimè, inquit ille; sed Cæsar de isto ipso quiddam velle dicere videtur. Me verò lubente, inquit Antonius, dixerit, sive refellendi causa, sive quærendi.

Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, semper is fui, qui de te oratore sic prædicarem, unum te in dicendo mihi videri v rectissimum; propriumque hoc esse laudis tuæ, nihil à te umquam esse dictum, quod obesset ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cùm mihi sermo cum hoc ipso Crasso, multis audientibus, esset de te institutus, Crassusque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixisse me, cum ceteris tuis laudibus hanc esse vel maximam, quòd non solùm quod opus esset, diceres, sed etiam quod non opus esset, non diceres. 296

v tectissimum. *Pearce.* cautiss. *vel* prudentiss. *Cleric.*

Tum illum mihi respondere memini; cetera in te summè esse laudanda, illud verò improbi esse hominis, & perfidiosi, dicere quod alienum esset, & noceret ei, pro quo x quisque diceret. quare non sibi eum disertum, qui id non faceret, videri, sed improbum, qui faceret. Nunc, si tibi videtur, Antoni, demonstres velim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in causa mali facere, ut nihil tibi in oratore majus esse videatur. 297

x quis *Lamb.*

LXXIV. DICAM EQUIDEM, Cæsar, inquit, y quid intelligam. sed & tu, & vos omnes hoc, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris divinitate quadam loqui, sed de exercitationis & consuetudinis meæ mediocritate. Crassi quidem responsum excellentis cujusdam est ingenii ac singularis: cui quiddam portenti simile esse visum est, posse aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obessetque ei, quem defenderet. 298

P. B. y quid intell. *delet Lamb.*

Facit enim de se conjecturam: cujus tanta vis ingenii est, ut neminem, nisi consultò, putet, quod contra seipsum sit, dicere. sed ego non de præstanti quadam & eximia, sed propè de vulgari & communi prudentia disputo. Ut apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine consilii, atque ingenii Atheniensis ille fuisse Themistocles: ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus accessisse dicitur, eique artem memoriæ, quæ tum primùm proferebatur, pollicitum esse se traditurum. cùm ille quæsisset, 299

fiſſet, quidnam illa ars efficere poſſet, dixiſſe illı rem, ut omnia meminiſſet; & z ei Themiſtoclei diſſe, gratius ſibi illum eſſe facturum, ſi ſe obl vellet, quàm ſi meminiſſe, docuiſſet.

z ei Them. reſp. delet Lamb.

300 Videsne, quæ vis in homine acerrimi ingenii, tens, & quanta mens fuerit? qui ita reſponderit ligere poſſemus, nihil ex illius animo, quod ſem fuſum, umquam effluere potuiſſe: cùm quidei optabilius obliviſci poſſe potius, quod meminit quàm quod ſemel audiſſet, vidiſſetve, meminiſſ que propter hoc Themiſtocli reſponſum, memc opera danda non eſt, neque illa mea cautio, & ti cauſis, propter præſtantem prudentiam Craſſi r eſt. Uterque enim iſtorum non mihi attulit alic ſuam ſignificavit facultatem.

301 Etenim permulta ſunt in cauſis, in omni parte circumſpicienda, nequid offendas, ne quò irruas. quis teſtis aut non lædit, aut minus lædit, niſi orat reus, urgent advocati, ut invehamur, ut ı mus, denique ut interrogemus. non moveor, tempero, non ſatisfacio, 70 neque tamen ullan laudem. Homines enim imperiti faciliùs quod ſl ris, reprehendere, quàm quod ſapienter tacı dare poſſunt.

302 Hic quantum ſit mali, ſi iratum, ſi non ſtultı levem teſtem læſeris? habet enim & voluntate in iracundia, & vim in ingenio, & pondus in vit hoc Craſſus non committit, ideò non multi, & ı mittunt: quo quidem mihi videri turpius nihil ſol cùm ex oratoris dicto aliquo, aut reſponſo, a ſermo ille ſequitur, *Occidit ille, adverſariumne?* *ajunt, ſe, & eum, quem defendit.*

LX

69. *Non obtempero, non ſatisfacio.*] Lambinus negat ı hoc velit Antonius. Atqui hoc vult, idque de ſeipſo etſi à clientibus rogetur ut maledicat teſtibus, & in eo ſe tamen non invehi in teſtes ab adverſario product male eſſe poſſit ei, quem defenderet, & tamen ut iſt ceret nullam aſſequi laudem, homines imperitos vix l ſapienter tacueris. *Goth.*

70. *Neque tamen ullam aſſequor laudem.*] Tres Pall. t ai, *nullam.* hæreo utrum præferam. Supra etiam Pith. ſec. pro *Themiſtoclis reſponſum*, ſervant, *Themiſtocli*, aut forte revocandum erat. *Grut.*

V. Hoc Crassus non putat nisi perfidia acci- 303
:se, ego autem sæpissimè video in causis aliquid
ere homines minimè malos. Quid illud, quod su- P.CXXXVII.
, solere me cedere, &, ut planiùs dicam, fugere
e valde causam meam premerent? cùm id non fa-
i, versanturque in hostium castris, ac sua præsidia
ıt, mediocriterne causis nocent, cùm aut adversa-
adjumenta confirmant, aut ea, quæ sanare ne-
, exulcerant?

? cùm personarum, quas defendunt, rationem non 304
' si quæ sunt in his invidiosa, non mitigant exte-
, sed laudando & efferendo, invidiosiora faciunt;
n in eo tandem mali? Quid? si in homines caros,
sque jucundos sine ulla præmunitione orationis
, & contumeliosius invehare, nonne abs te judices
s?

, si, quæ vitia, aut incommoda sunt in aliquo ju- 305
o, aut pluribus, ea tu in adversariis exprobrando
elligas te in judices invehi, mediocre peccatum est?
si, cùm pro altero dicas, litem tuam facias, aut
ferare iracundia, causam relinquas, nihilne noceas?
ego, non quò libenter malè audiam, sed quia ego
non libenter relinquo, nimiùm patiens & lentus
or: ut, cùm te ipsum, Sulpici, objurgabam, quòd
ıtorem peteres, non adversarium. Ex quo etiam il-
quor, ut, siquis mihi maledicat, petulans, aut pla-
us esse videatur.

is autem argumentis, siquid posueris aut apertè fal- 306
ut ei, quod dixeris, dicturusve sis, contrarium,
ere ipso remotum ab usu judiciorum ac foro, nihil-
as? Quid multa? omnis cura mea solet in hoc ver-
per, (dicam enim sæpius,) si possim, ut boni ali-
iciam dicendo: sin id minus, ut certè nequid mali.

XVI. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in 307
me paullo antè laudabas, ad ordinem, collocatio-
e rerum ac locorum. Cujus ratio est duplex: altera,
ffert natura causarum: altera, quæ oratorum judi-
rudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem di-
deinde, ut rem exponamus, pòst ut eam probe-
stris præsidiis confirmandis, contrariis refutandis,
ıt concludamus, atque ita peroremus, hoc dicendi
atura ipsa præscribit.

erò statuamus, ea, quæ probandi, docendi, per- 308

fundendi causa dicenda sunt, quemadmodum d ante; id est vel maximè proprium oratoris prude nam enim occurrunt argumenta: multa, quæ in di futura videantur. sed eorum partim ita levia sunt temnenda sint: partim, etiam si quid habent a sunt nonnumquam ejusmodi, ut insit in iis aliqui que tanti sit illud, quod prodesse videatur, ut c malo conjungatur.

309 Quæ autem sunt utilia, atque firma, si ea t sæpe fit) valde multa sunt: ea, quæ ex iis au sunt, aut aliis gravioribus consimilia, secerni arbi tere, atque ex oratione removeri. Equidem c argumenta causarum, non tam ea numerare sol expendere.

P. 3.

310 LXXVII. Et quoniam, quod sæpe jam bus rebus [a] omnes ad nostram sententiam perduci docendo, aut conciliando, aut permovendo, un his rebus res præ nobis est ferenda, ut nihil aliud, n velle videamur; reliquæ duæ, sicuti sanguis in c sic illæ in perpetuis orationibus fusæ esse debebun principia, & ceteræ partes orationis, de quibus p pauca dicemus, habere hanc vim magnopere d ad eorum mentes, apud quos agetur, movend nare possint.

a homines. *Lamb.*

311 Sed his partibus orationis, quæ etsi nihil do mentando, persuadendo tamen, & commove ciunt plurimum, quanquam maximè proprius in exordiendo & in perorando; degredi tam quod proposueris, [b] atque agas, permovendor rum causa, sæpe utile est.

b quodque. *Lamb.*

312 Itaque vel [c] narratione exposita sæpe datur a vendos animos degrediendi locus, vel argume confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque omnibus, si habet eam causa dignitatem, atqu rectè id fieri potest: eæque causæ sunt ad [d] agend ornandum gravissimæ atque plenissimæ, qua exitus dant ad ejusmodi degressionem, ut his loci quibus animorum impetus eorum, qui audiunt pellantur, aut reflectantur.

c re narrata atque *MSS.* & *Lamb.*

d augendum. *Pearce.*

313 Atque etiam in illo reprehendo eos, qui, q firma sunt, ea prima collocant. In quo illos quo arbitror, qui, si quando (id quod mihi numqua plures adhibent patronos, ut in quoque eorum

tant esse, ita eum primum volunt dicere. Res enim hoc stulat, ut eorum exspectationi, qui audiunt, quàm cerrimè [e] occurratur: cui si initio satisfactum non sit, multo plus sit in reliqua causa laborandum. Malè enim se res bet, quae non statim, ut dici cœpta est, melior fieri letur.

e succurratur *Lamb.*

Ergo ut in oratore optimus quisque, sic & in oratione, 314 nissimum quodque sit primum: dum illud tamen in utroe teneatur, ut ea, quae excellant, serventur etiam ad rorandum: si quae erunt mediocria (nam vitiosis nusquam e oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem njiciantur.

Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod 315 imum est dicendum, postremum soleo cogitare, quo utar ordio. nam si quando id primùm invenire volui, nullum ihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare que commune.

LXXVIII. PRINCIPIA autem dicendi semper cùm ccurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis, um verò causarum propria esse debent. Prima est enim uasi cognitio & commendatio orationis in principio, uae continuò eum, qui audit, permulcere atque allice- P. CXXXVIII. e debet.

In quo [f] admirari soleo non equidem istos, qui nullam 316 uic rei operam dederunt: sed hominem in primis disertum, atque eruditum, Philippum, qui ita solet ad dicendum surgere, ut, quod primum verbum habiturus sit, nesciat; & ait idem, cùm brachium concalefecerit, tum se solere pugnare: neque attendit, eos ipsos, unde hoc simile ducat, llas primas hastas ita jactare leniter, ut & venustati vel maximè serviant, & [g] reliquis viribus suis consulant.

f mirari. *Lamb.*

g reliq. virib. suis *delet Lamb.*

Neque est dubium, quin exordium dicendi vehemens 317 & pugnax non sæpe esse debeat: sed si in ipso illo gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congressum multa fiunt, quæ non ad vulnus, sed ad speciem valere videantur: quanto hoc magis in oratione exspectandum, in qua non vis potiùs, [h] sed delectatio postulatur? Nihil est denique in natura rerum omnium, quod se universum profundat, & quod totum repentè [i] evolet. sic omnia, quæ fiunt, quæque aguntur acerrimè, lenioribus principiis natura ipsa prætexuit.

h quam *MSS. Grut.*

i evolvat *MSS.*

Hæc autem in dicendo non extrinsecus [k] alicunde quæ- 318 renda, sed ex ipsis visceribus causæ sumenda sunt. idcircò

k aliunde *Pearce.*

tota

tota causa pertentata atqu
ventis, atque instructis, cc
pio sit utendum. sic & facilè
319 Sumentur enim ex iis rebu
argumentis, vel in iis parti
l ea non modo non esse communia Lamb. oportere. Ita & momenti ali
ex intima defensione depror
dò non esse communes, ne
sed penitus ex ea causa, m q
320 LXXIX. OMNE AUT
m quæ r. agat. abest à MSS. quæ agetur, significationer
ad causam, & munitionem
n ita MSS. aliæ edd. defluxisse. dignitatem. Sed oportet ut
aditus, sic causis principia p
Itaque in parvis atque p in
exordiri sæpe commodius.
321 Sed cùm erit utendum p
o præpollere. Gul. aut ex reo, aut ex adversari
quos agitur, sententias duci
p in freq. Pearce. quorum res est) quæ signific
lem, quæ calamitosum, q
valeant contra falsam crimin
ex locis ferè contraria.
322 Ex re, si crudelis, si infan
meritò, si misera, si ingrata
stitui, sanarique non possit.
ut benivolos, beneque exist
P. B. do efficitur meliùs, quàm ro
orationem confundendum,
tamen multa principia ex eo
323 Nam & attentum mone
judicem, & docilem; qua
magis propria, quàm reliqu
in principiis, quòd & attent
exspectant, & dociles mag
enim sunt, quæ in princip
dicuntur, aut arguendo, a
324 Maxima autem copia prin
ciendum, aut incitandum,
q concienlos Lamb. tus animorum q conficiend
totos in principio explicari
pelli primò judicem leviter,
bat oratio.

IX. CONNEXUM autem ita sit principium conse- 325
orationi, ut [71] non tanquam citharœdi prooemium
n aliquod, sed cohærens cum omni corpore mem-
sse videatur. Nam nonnulli, cùm illud meditati edi-
, sic ad reliqua transeunt, [72] ut audientiam sibi fieri
deantur. Atque ejusmodi illa prolusio debet esse, non
nitum, qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in
ido nihil utuntur; sed ut ipsis sententiis, quibus pro-
t, vel pugnare possint.
are verò rem quòd breviter jubent, si brevitas ap- 326
a est, cùm verbum nullum r redundet, brevis est r redundat Pearce.
ssi oratio: s si tum est brevitas, cùm tantum verbo- s sin. Pearce.
t, quantum necesse est, aliquando id opus est: sed
oest vel maximè in narrando, non solùm quòd obscu-
i affert, sed etiam quòd eam virtutem, quæ narra-
est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum ac-
odata sit, tollit. [73] ut illa, *Nam is postquam excessit*
bis.
m longa est narratio? mores adolescentis ipsius, & 327
percunctatio, mors Chrysidis, vultus, & forma, &
atio sororis: reliqua pervariè, jucundéque narrantur.
si hanc brevitatem quæsisset,
Effertur, imus, ad sepulcrum venimus:
In ignem [74] *posita est.*

t ferè

Non tanquam citharœdi prooemium.] Rectè dixit hic prooemium,
bo proximè non fuerat usus. Etenim οἴμη cantus est, &
di pauca illa, quæ, antequam legitimum certamen inchoent,
di favoris gratia canunt, prooemium vocaverunt. Certa-
im in ludis publicis, & ad conciliandos spectatores thea-
emio utebantur: non eo quo nostri incondito & insuavi,
ante composito atque jucundo, dissono tamen illi carmi-
l modulabantur ad victoriam. *Strebæus.*
Ut audientiam sibi fieri velle videantur.] Non satis adsequor
n auctoris. moneo interea restare in Pal. quinto, sexto,
c Mem. *nolle. Grut.*
Ut illa: Nam is postquam.] Sic videtur rescribendum ex lite-
biguis Pal. sec. ubi nimirum litera secunda ita expressa est,
ri queat etiam z. unde natum illud vulgatum, *videlicet illa,*
olum tamen in pr. nam tert. & quart. quin. *vident illam,*
atumque in altero, *viden' illam.* sext. sept. oct. non. habent
illam, aut *illa*, emendatumque in uno, *tollere videtur. Nam*
n. quod ipsum firmat illud nostrum *ut*, quod ob characte-
indi obscuritatem visum est quibusdam z, quibusdam r,
e inde factum *videtur* sive *videlicet.* Idem.
Posita est, fere decem versiculis &c.] Est à Pal. octav. nam pr.
adhuc

t alii in his ferè. t ferè decem versiculis totum conficere potuit: quam hoc ipsum, *Effertur*, *imus*, concinatd, non brevitati servitum sit, sed magis venustati.

328 Quòd si nihil fuisset, nisi, *In ignem posita est*; tota cognosci facilè potuisset. Sed & festivitatem ratio distincta personis & interpuncta sermonis: probabilius, v quod gestum esse dicas, cùm, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est; x si sic consistitur aliquando, ac non ita percurritur.

v si quod Lamb. x si abest à quibusdam MSS. si hic Lamb.

329 Apertam enim narrationem tam esse oportet, quam ceteras y: sed hoc magis in hac elaborandum est, quia difficilius est, non esse obscurum in re narranda, quàm in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: & majore z periculo hæc pars orationis obscura est, quam ceteræ: vel quia si quo alio in loco est aliquid obscuriùs, tantum id perit, quod ita dictum est; narratio obscura totam obcæcat orationem: vel quod aliis, semel si obscuriùs dixeris, dicere alio loco planius licet; narrationis unus est in causa locus. Erit autem perspicua narratio, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interruptè narrabitur.

P. cxxxix. y orationis partes. addit Lamb. z etiam per. Lamb.

330 LXXXI. SED QUANDO utendum sit, aut non, narratione, id est consilii. neque enim si nota res est, nec dubium, quid gestum sit, narrari oportet; nec si adversarius narravit; nisi si refellemus: ac, si quando erit narrandum a, ne illa, quæ suspicionem & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter persequamur, b & quidquid poterit, detrahamus: ne illud, quod Crassus, si quando fit, perfidia, non stultitia fieri putat, ut causæ noceam, accidat. nam ad summam totius causæ pertinet, caute, an contrà, demonstrata res sit; quod omnis orationis reliquæ fons est narratio.

a videndum addit Lamb. b & ut. Lamb.

331 Sequitur, ut causa ponatur, in quo videndum est, quid in controversiam veniat. Tum suggerenda sunt firmamenta causæ c conjunctè, & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis. namque una in causis ratio quædam est e

c conjunctà. Rob. Steph.

adhuc aberat *ferè*. vulgata, *in his fere decem*. quod & 1 displicuit. *Grut*.

75. *Nec dubium, quid gestum sit.*] Est à Pall. & duabus ...nis, proximeque accedit Victoriana, nisi quod is, *nec du... quid gestum sit*. vulgata *nec si dubium sit, quid gestum sit*. V

quæ ad probandam argumentationem valet. Ea au-
te confirmationem, & reprehensionem quærit: sed
que reprehendi quæ contrà dicuntur, possunt, nisi
firmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehen-
circo hæc & natura, & utilitate, & tractatione con-
sunt.

ia autem concludenda plerumque rebus augendis, 332
ammando judice, vel mitigando: omniaque cum
ribus orationis locis, tum maximè extremo ad men-
cum quàm maximè permovendas, & ad utilitatem
vocandas, conferenda sunt.

æ sanè jam causa videtur esse, cur secernamus ea præ- 333
quæ de suasionibus tradenda sunt, aut laudationibus.
m pleraque communia, sed tamen suadere aliquid,
adere, gravissimæ mihi videtur esse personæ. Nam
ntis est, consilium explicare suum de maximis rebus;
sti, & diserti, ut mente providere, auctoritate pro-
oratione persuadere possit.

XII. ATQUE HÆC in senatu minore apparatu
sunt. Sapiens enim est consilium; multisque aliis di-
linquendus locus; [76] vitanda etiam ingenii [d] osten-
que suspicio.

cio capit omnem vim orationis, & gravitatem, va- 334
aque desiderat. Ergo in suadendo nihil est optabilius,
dignitas. nam qui utilitatem putat, non quid maxi-
suasor, sed quid interdum magis sequatur, videt.
est enim, præsertim in tam clara civitate, quin putet P. B.
dam maximè dignitatem: sed vincit utilitas plerum-
um subest ille timor, ea neglecta, ne dignitatem
posse retineri.

roversia autem inter hominum sententias, aut in il- 335
utrum sit utilius: aut etiam cùm id convenit, cer-
trùm honestati potius, an utilitati consulendum sit.
ia pugnare sæpe inter se videntur, qui utilitatem de-
enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ,
æ, vectigalium, præsidii, militum, [f] utilitates ce-
rerum, quarum fructum utilitate metimur, item-
ommoda [g] contrariorum. Qui ad dignitatem impel-
orum exempla, quæ erunt vel cùm periculo glorio-
sa,

d ostentationis. Pearce.

e pecuniæ abest à MSS. Grut.
f utilitates, delet Lamb.
g contrariarum. Idem.

[76] *anda etiam ingenii ostentationisque suspicio.*] Enclitica *que*
n Pall. pr. aut sec. in Mem. aut Pith. è quibus duo præ-
ingeniis. Grut.

77. Qua

sa, colliget, posteritatis [illegible]
utilitatem ex laude nasci defendet, semperque
dignitate esse conjunctam.

336 Sed quid fieri possit, aut non possit, quidque
cesse, aut non sit, in utraque re maximè est
Inciditur enim omnis jam deliberatio, si intelli
se fieri, aut si necessitas affertur: & qui id doc
dentibus aliis, is plurimum vidit.

337 Ad consilium autem de republica dandum,
nosse rempublicam: ad dicendum verò probabili
mores civitatis; qui quia crebrò mutantur, ge
orationis est sæpe mutandum. &, quamquam m
est eloquentiæ, tamen quia summa dignitas est p
vissima causa reipublicæ, maximi motus multi
nus quoque dicendi grandius quoddam, & illustri
hibendum videtur: maximaque pars orationis a
est ad animorum motus nonnumquam aut cohor
aut commemoratione aliqua, aut in spem, aut in
aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos; sæ
à temeritate, iracundia, spe, injuria, invidia,
te revocandos.

338 LXXXIII. Fit autem, ut, quia maxima
tori scena videatur concio, natura ipsa ad ornati
genus excitetur. Habet enim multitudo vim qua
lem, ut quemadmodum tibicen sine tibiis canere,
tor, sine multitudine audiente, eloquens esse non

339 Et cùm sint populares multi, variique lapsus, v
acclamatio adversa populi, quæ aut orationis pe
quo excitatur, si asperè, si arroganter, si turpit
didè, si quoquo animi vitio dictum esse aliquid
aut hominum offensione, vel invidia, quæ aut
aut ex criminatione atque fama, aut res si displic
est in aliquo motu suæ cupiditatis, aut metus m
hisque quatuor causis totidem medicinæ opponu
objurgatio, si est auctoritas: tum admonitio, qu
objurgatio: tum promissio, si audierint, probat
deprecatio, quod est infimum, sed nonnumqu

340 Nullo autem loco plus facetiæ prosunt, & celerita
P. CXL. ve aliquod dictum nec sine dignitate, & cum lep
1 alii de- enim tam facilè, quàm multitudo, à tristitia, &
ent ab. acerbitate, commodè, ac breviter, & acutè,
dicto deducitur.

LXXXIV. Exposui ferè, ut potui, vobis

...re causarum quæ sequi solerem, quæ fugere, quæ spe-
...; quaque omnino in causis ratione versari. Nec illud 341
...um i laudationum genus est difficile, quod ego initio i laud. de-
... à præceptis nostris secreveram, sed & quia multa sunt let Lamb.
...ionum genera, & graviora, & majoris copiæ, de qui-
...nemo ferè præciperet, & quòd nos laudationibus non
...ultùm uti soleremus, totum hunc segregabam locum.
...nim Græci magis legendi; k & delectationis, aut ho- k alia edd.
...is alicujus ornandi, quàm utilitatis hujus forensis causa, qui delectationes.
...ationes scriptitaverunt: quorum sunt libri, quibus The-
...ocles, Aristides, Agesilaus, Epaminondas, Philip-
..., Alexander aliique laudantur. Nostræ laudationes,
...us in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent
...em atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem
...ionem, quæ ad orationis laudem minimè accom-
...ata est. Sed tamen, quoniam est utendum aliquando,
...nunquam etiam scribendum, velut Q. Tuberoni,
...anum avunculum laudanti scripsit C. Lælius, vel ut
...i etipsi, ornandi causa, Græcorum more, si quos ve-
...s, laudare possimus; sit à nobis quoque tractatus l is l hic locus. Lamb.
...s.

...erspicuum est igitur, alia esse in homine optanda, alia 342
...anda. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, cetera-
...quæ fortuna det, aut extrinsecus, aut corpori, non ha-
...in se veram laudem; quæ deberi virtuti uni putatur:
...tamen quòd ipsa virtus in earum rerum usu ac mode-
...ne maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus
...sunt naturæ & fortunæ bona: in quibus est summa laus,
...extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pe-
...a, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortu-
...ut opes, & copiæ non superbiæ videantur ac libi-
..., sed bonitati ac moderationi facultatem & materiam
...isse.

...irtus autem, quæ est per se ipsa laudabilis, & sine qua 343
...laudari potest, tamen habet plures partes, quarum
...a est ad laudationem aptior. Sunt enim aliæ virtutes, m alia ad. Pearce.
...videntur in moribus hominum, & quadam comitate
...eneficentia positæ: aliæ, quæ in ingenii aliqua facul-
..., aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia,
...ia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communi-
...jucunda est auditu in laudationibus.

...mnes enim hæ virtutes non tam ipsis, qui n eas in se ha- 344
..., quàm generi hominum, fructuosæ putantur. sapientia n eas habent. Pearce.

& magnitudo animi, [77] qua omnes res humanæ ge
P.B. tenues & pro nihilo putantur: & in excogitando v
dam ingenii, & ipsa eloquentia, admirationis hal
minùs, jucunditatis minus. Ipsos enim magis videtu
[78] laudamus, quàm illos, apud quos laudamus, or
tueri: sed tamen in laudando jungenda sunt etiam h
nera virtutum. [79] feriunt enim aures hominum, c
quæ jucunda & grata, tum etiam illa, quæ mirabi
in virtute, laudari.

345 LXXXV. Et quoniam singularum virtutu
certa quædam officia ac munera, & sua cuique
laus propria debetur, erit explicandum in laude ju
quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum e
di aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Itemque
teris res gestæ ad cujusque virtutis genus, & vim, & i
accommodabuntur.

346 Gratissima autem laus eorum factorum habetur
suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento a

77. *Qua omnes res humana geruntur.*] Dictio *geruntur* no
in Pith. & memb. Memmii: & verò punctis subducta di
sext. habent tamen reliqui præter pr. & sec. in quibus po
titur, *sine qua omnes res humana tenues &c.* quod factum
quod non adsequerentur auctoris sententiam; quæ proc
procedit sine illo *geruntur:* unde etiam neglexit id La
Gruter.

78. *Laudamus, quam illos, apud quos laudamus, ornare.*] I
tuor nostris illis non reperies, *quam illos, apud quos laud*
sanè satis subintelliguntur ob præcedentia. *Idem.*

79. *Feriunt enim aures hominum, cum illa, qua &c.*] Ni
fallor, non parvum vitium est in his verbis, nec tamen i
sum corrigere, veritus receptam lectionem sine testimoni
rum codicum condemnare, in ejusque locum meo ingenio
gitatam ponere. quod igitur de hac re meum judicium
fuerit, nunc exponam. Arbitror pro feriunt, legend
ferunt, dictionemque illam aures primo multitud
capi debere: tertiam verò ab ipsa illa scilicet, quam
ac antea necesse erat facere: nec aliter rectam ullam fu
esse puto, aut sententiam horum verborum: ut dicat mag
accommodatas laudationibus, jucundasque auditu prim
virtutes: nec tamen omittendam esse explicationem earum
magis in animis eorum qui audiunt, admirationem pa
quàm jucunditatem. facile enim patiuntur aures homin
prima illa, quæ jucunda & grata, tum secunda etiam, q
mirabilia sunt, in virtute laudari. Res nunc tam manife
ut non opus esse putem eam aliis argumentis, quæ sanè mu
sent, confirmare. *Victor.*

: quæ verò etiam cum labore & periculo ipsorum, habent uberrimam copiam ad laudandum, quòd & dimatissimè possunt, & audiri facillimè. Ea enim denivirtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. ma etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse capienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse bus asperis dignitatem.

eque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta 347
utis præmia, res gestæ, judiciis hominum comproba- o virtuti. Lamb.
in quibus etiam felicitatem ipsam, deorum immorta-judicio tribui, laudationis est. Sumendæ autem res : aut magnitudine præstabiles, aut novitate primæ, enere ipso singulares. neque enim parvæ, neque usi-, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude e videri solent.

t etiam cum ceteris præstantibus viris comparatio, in 348
tione præclara. De quo genere libitum est mihi paulura, quàm ostenderam, dicere, non tam propter a forensem, qui est à me in omni hoc sermone tractaquàm ut hoc videretis, si laudationes essent in oratoficio, quod nemo negat, oratori virtutum omnium itionem, sine qua laudatio effici non possit, esse neriam.

m vituperandi præcepta contrariis ex vitiis sumenda 349
perspicuum est. simul est illud ante oculos, nec bonum n propriè & copiosè laudari, sine virtutum, nec imum notari ac vituperari, sine vitiorum cognitione, saasignitè atque asperè posse. Atque his locis & lau- p insigniter. Lamb.
, & vituperandi sæpe nobis est utendum in omni gecausarum.

betis, de inveniendis rebus, disponendisque quid sen- 350
adjungam etiam de memoria, ut labore Crassum leneque ei quidquam aliud, de quo disserat, relinquam, q alii rebus hæc.
a, quibus q hæc exornentur.

CXXVI. PERGE VERÒ, inquit Crassus. libenter P. CXLI.
te cognitum jam artificem, aliquandoque evolutum tegumentis dissimulationis tuæ, nudatumque perspi-& quòd mihi nihil, aut quòd non multum relinquis, mmodè facis, estque mihi gratum. Jam istuc quan- 351
tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua pote. Si enim verè agere volueris, omnia tibi relinquo. issimulare, tu quemadmodum his satisfacias, videris.

 Sed,

Sed, ut ad rem redeam, non sum tanto ego, inqu nio, quanto Themistocles fuit, ut oblivionis arten memoriæ, malim: gratiamque habeo 80 Simonidi quem primum ferunt artem memoriæ protulisse.

352 Dicunt enim, cùm cenaret Crannone in Thessal nides apud Scopam, fortunatum hominem, & r cecinissetque id carmen, quod in eum scripsisset multa ornandi causa poëtarum more in Castorer & Pollucem fuissent, nimis illum sordidè Simonidi se dimidium ejus ei, quod pactus esset, pro illo c daturum: reliquum à suis Tyndaridis, quos æquè l peteret, si ei videretur.

353 Paullo post esse ferunt nuntiatum Simonidi, ut p juvenes stare ad januam duos quosdam, qui eum perè evocarent: surrexisse illum r ipsum, prodisse neminem. hoc interim spatio conclave illud, ubi tur Scopas, concidisse: ea ruina ipsum oppressum interiisse. quos cùm humare vellent sui, neque pos tritos internoscere ullo modo: Simonides dicitur ex meminisset, quo eorum loco quisque f cubuisset, strator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Hac tum re tus invenisse fertur, ordinem esse maximè, qui m lumen afferret.

r ipsum *delet Pearce.*

f recubuisset. *Lamb.*

354 Itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent esse capiendos, & ea, quæ memoriâ tenere vellen genda animo, atque in his locis collocanda: sic ordinem rerum locorum ordo conservaret: re ipsas rerum effigies notaret, atque ut locis pro cera cris pro litteris uteremur.

355 LXXXVII. QUI SIT AUTEM oratori mem ctus, quanta utilitas, quanta vis, quid me attine tenere quæ didiceris in accipienda causa, quæ ip ris? omnes fixas esse in animo sententias? omne ptum verborum apparatum? ita audire vel eun t dicas, vel eum, cui respondendum sit, ut illi n dere in aures tuas orationem, sed in animo videant

t discas. *Pearce.*

80. *Simonidi illi Ceio.*] In quibusdam codicibus legitu ita legendum videtur. Nam hunc Simonidem ex insula est contra regionem Atticam, Suidas esse dicit. Alia Chios in Asiam magis vergens. Nomen patriæ non a stra. Multi enim fuerunt Simonides, in quibus est illu jambographus patria Teius. *Strebæus.* Ita rectè emen Hadr. Junio Centuria III. Adagio 71. antea erat *Chio.*

e? Itaque soli, qui memoria vigent, sciunt, quid, &
tenus, & quomodo dicturi v sunt, quid responderint, v sint. Pearce.
d supersit: iidemque multa ex aliis causis aliquando à se
a, multa ab aliis audita meminerunt.
Quare confiteor equidem, hujus boni naturam esse 356
ncipem, sicut earum rerum, de quibus antè locutus sum,
nium: sed hæc ars tota dicendi, sive artis imago quæ-
n est & similitudo, habet hanc vim, non ut totum ali- P. B.
d, cujus in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat & pro-
et, verùm ut ea, quæ sunt orta jam in nobis & pro-
ata, educet atque confirmet.
Verumtamen neque tam acri memoria ferè quisquam 357
, ut non dispositis, notatisque rebus, ordinem verbo-
n aut sententiarum complectatur: neque verò tam he-
i, ut nihil hac consuetudine & exercitatione adjuve-
Vidit enim hoc prudenter sive Simonides, sive alius
s invênit, ea maximè animis x effingi nostris, quæ es- x affigi.
à sensu tradita atque impressa: acerrimum autem ex Pearce.
nibus nostris sensibus esse sensum videndi: quare facil-
è animo teneri posse ea, quæ perciperentur auribus,
cogitatione, si etiam oculorum commendatione ani-
s traderentur; ut res cæcas, & ab adspectus judicio remo-
, conformatio quædam & imago & figura ita nota-
, ut ea, quæ cogitando complecti non possemus, intuen-
quasi teneremus.
His autem formis atque corporibus, sicut omnibus, quæ 358
adspectum veniunt, sedes opus est. etenim corpus intel-
sine loco non potest. quare ne in re nota & pervulgata
ltus & insolens sim, locis est utendum multis, illustri-
, explicatis, modicis intervallis. Imaginibus autem agen-
is, acribus, insignitis, quæ y occurrere, celeriterque y celeriter
utere animum possint. Quam facultatem & exercitatio occ. Lamb.
it, ex qua consuetudo gignitur, & similium verborum
nversa & immutata casibus, aut traducta ex parte ad ge- z ita MSS.
notatio, & unius verbi imagine totius sententiæ infor- & Lamb.
io, pictoris cujusdam summi ratione & modo, forma- alii conser-
varietate locos distinguentis. vata.
XXXVIII. 81 SED VERBORUM memoria, quæ mi- 359
nus

. *Sed verborum memoria, quæ minus est &c.*] Ut hunc locum
lligamus observandum est, *imagines* aliud quiddam significare,
imulacra & similitudinem. Non enim necesse est, ut ima-
s semper similes sint iis rebus, quas ad memoriam adjuvan-
repræsentant. Dicet igitur Antonius, multa verba, ut ad-
verbia,

nus est nobis necessaria, majore imaginum varieta[te] [e]guitur. multa enim sunt verba, quae, quasi articuli, nectunt membra orationis, quae formari similitu[dine] possunt. eorum fingendae nobis sunt imagines, qui[bus] per utamur. Rerum memoria propria est oratoris. [Eam] [82] singulis personis bene positis notare possumus, ut [sententias] imaginibus, ordinem locis comprehendamus.

360 Neque verum est, quod ab inertibus dicitur, o[ppressam] memoriam imaginum pondere, & obscurari etiam id, [quod] per se natura tenere potuisset. Vidi enim ego summ[os ho]mines, & [83] divina propè memoria, Athenis Charm[adam,] in Asia, quem vivere hodie ajunt, Scepsium Me[trodo]rum, quorum uterque tamquam literis in cera, sic [dice]bat imaginibus in iis locis, quos haberet, quae me[minisse] vellet, perscribere. Quare hac exercitatione non e[ruenda] memoria est, si est nulla naturalis: sed certè, si latet, [evo]canda est.

361 Habetis sermonem benè longum hominis utinam [non] impudentis, illud quidem certè non nimis verecund[i: qui]

CXLII. quidem cùm te, Catule, tum etiam L. Crasso au[diente,] de dicendi ratione tam multa dixerim. nam istorum [aetas] minus me fortasse movere debuit. sed mihi ignosceti[s pro]fectò, si modò, quae causa me ad hanc insolitam mi[hi lo]quacitatem impulerit, acceperitis.

LXXXIX.

verbia, praepositiones, &c. similitudine nulla significari [possunt;] si igitur eorum meminisse velimus, necesse est in promtu [habere] quam plurimas quasi arbitrarias imagines, quae quamvis ni[hil si]mile habeant, longo tamen usu perceptae ea verba, quibus [opus] est, ob oculos nostros ponant. Hanc autem veram esse inte[rpre]tationem confirmant verba Quintil. Lib. II. c. 2. *Mitto, qu[ae qui]dam* (verba) *nullis simulacris significari possunt; habeamus enim* [...] *ut qui notis scribunt, certas imagines omnium &c.* Pearce.

82. *Eam singulis personis bene positis &c.*] Personae hoc loco si[gni]ficant imagines, facies fictas: sic Lucret. Lib. IV. ℣. 29.

- - - *si quis, prius arida quam sit*
Cretea persona, adlidat pilaeve, trabive. Idem.

83. *Divina propè memoria, Athenis Carneadem.*] Praeter [ra]tio[nem] temporis ab historia arguitur vitii haec lectio, quum Car[neades] non memoriae, sed eloquentiae vi claruerit; unde Jonsius in [histo]ria Philosophica vere videtur disputare hoc loco reponend[um] *Charmidem.* Vide ipsum libro II. cap. 14. ubi & ex aliis Tul[lii no]stri locis hunc errorem pellit. Sed quod fatendum est, in [lo]cum paverat eum Salmasius in diis illis Plinianis pag. 50. qui de scriptis etiam libris testetur, non putavi Carneadem ho[c loco] amplius tolerandum. Adde lib. I. Tusc. 24. Gronov.

XXXIX. Nos verò, inquit Catulus, (etenim pro 362
hoc, & pro meo fratre respondeo) non modò tibi
noscimus, sed te diligimus, magnamque tibi habemus
.am: & cùm humanitatem, & facilitatem agnoscimus
n, tum admiramur istam scientiam & copiam. Equi-
ι etiam hoc me assecutum puto, quòd magno sum leva-
:rrore, & illa admiratione liberatus, quòd multis cum
semper admirari solebam, unde esset illa tanta tua in
.is divinitas. nec enim te ista attigisse arbitrabar, quæ
;entissimè cognosse, & undique collegisse, usuque do-
n partim correxisse video, partim comprobasse.
'eque eo minus eloquentiam tuam, [a] & multo magis 363
ιtem & diligentiam admiror, & simul gaudeo, judi- a se
ι animi mei comprobari, quòd semper statui, nemi-
[b] sapientiæ laudem, & eloquentiæ sine summo stu- b s
& labore, & doctrina, consequi posse. Sed tamen tia
nam est id, quod dixisti, fore ut tibi ignosceremus,
gnossemus, quæ te causa in sermonem impulisset? Quæ
nim alia causa, nisi quòd nobis, & horum adolescen-
ι studio, qui te attentissimè audierunt, morem gerere
ιisti?
'um ille, Adimere, inquit, omnem recusationem Crass- 364
·olui, quem ego paullo sciebam, vel pudentiùs, vel
tiùs, (nolo enim dicere de tam suavi homine fastidio-
ι ad hoc genus sermonis accedere. Quid enim poterit
:re? consularem se esse hominem & censorium? ea-
ı nostra causa est. An ætatem afferet? quadriennio mi-
est. An [c] se nescire? quæ ego serò, quæ cursim arri- c s
, [85] quæ subsicivis operis, (ut ajunt) iste à puero, sum- La
studio, summis doctoribus. Nihil dicam de ingenio,
par nemo fuit. etenim me dicentem qui audierit, ne-
umquam tam sui despiciens fuit, quin speraret aut me-
lius,

ι. *Ignoscimus.*] Ignoscit Catulus, non ut aliqua sit Antonii cul-
sed ut tollat illud quod dixerat; *Mihi ignoscetis profecto.* Dili-
ut humanum & facilem. Habet illi gratiam, ut ei qui be-
:ium contulit. Admiratur, ut doctum & copiosum. Attende
ır eum esse secundum librum, in quo non modò scientis ho-
is & copiosi describuntur observationes, sed etiam ubi appa-
›ratoris humanitas atque facilitas. *Strebæus.*
;. *Quæ subsicivis operis.*] Ita Pall. septem, nisi quod sext. *sub-
is*, at pr. & sec. *sibi se civi*. Pith. & Memmii chartaceus, *sub-
i.* quod videtur Gulielmio tale fuisse, ut super eo amplius quæ-
lum conseret. *Gruter.*

 86. *Tales*

lius, aut eodem modo se posse dicere: Crasso dicen-
mo tam arrogans, qui similiter se umquam dictu-
confideret. Quamobrem, ne frustra hi [86] tales vi-
rint, te aliquando, Crasse, audiamus.

365 XC. Tum ille, Ut ita ista esse concedam,
Antoni, quæ sunt longè secus, quid mihi tu tandem
aut cuiquam homini, quod dici possit, reliquisti?
enim verè, amicissimi homines, quod sentio. [87] sæ-
doctos homines, quid dico sæpe? immò nonnum-
sæpe enim, qui potui, qui puer in forum venerim
inde umquam diutius, quàm quæstor abfuerim? so-
audivi, ut heri dicebam, & Athenis cùm essem,
mos viros, & in Asia istum ipsum Scepsium Metro-
P. B. cùm de his ipsis rebus disputaret. neque verò mihi
copiosiùs umquam visus est, neque subtiliùs in h-
dicendi, quàm iste hodie, esse versatus. quod si
ter, & aliquid intelligerem ab Antonio prætermis-
essem tam inurbanus, ac pœnè inhumanus, uti e-
quod vos cupere sentirem.

366 Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es, Cr-
nium ita partitum esse tecum, [88] ut ipse instrume-
toris exponeret, tibi ejus distinctionem, atque o-
linqueret? Hic ille, Primùm, [89] quis Antonio
inquit, ut & partes faceret, &, utram vellet,

86. *Tales viri.*] Tam celebres, quibus illudere n-
Ostendit Catulum & Julium Cæsarem, qui à Scævola
venerant ad hunc audiendum sermonem: alii quiden-
tur animi causa. *Strebaus.*

87. *Sæpe ego doctos.*] Sæpe audierat Crassus doctos h-
est philosophos rhetoricæ minime rudes, partim At-
Asia, quum eò venisset ex Macedonia quæstor: pa-
ubi suas artes Græci multi profitebantur. Corrigit
falsò dixerit, ne sibi sit ipse contrarius, qui paulo
se à puero summo studio, summis doctoribus eru-
Idem.

88. *Ut ipse instrumentum oratoris.*] *Instrumentum* or-
inventionem, *dispositionem*, *memoriam*, de his enim di-
nius, distinctionem vero & ornatum, quem hic reli-
elocutionem & pronunciationem. *Goth.*

89. *Quis Antonio permisit.*] Faceta atque jucund-
Refert animum ad socios qui communiter aliquid p-
communi dividundo, si alteri illorum facta est pote-
partiendi, solet is socio dare optionem, posterior -
rem. Sic enim justus videtur, & eam, quam tulit,
Strebaus.

:ret? deinde, si ego rectè intellexi, cùm valde liben-
udirem, mihi conjunctè est visus de utraque re dicere.
verò, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit,
ue eam laudem, ex qua eloquentia nomen [d] ipsum in- d suum
it. Verba igitur, inquit Crassus, mihi reliquit Anto- *Lamb.*
, rem ipse sumsit.
Tum Cæsar, Si, quod difficilius est, id tibi reliquit; est 367
is, inquit, causa, cur te audire cupiamus. sin, quod
lius, tibi causa non est, cur recuses. Et Catulus, Quid,
d dixisti, inquit, Crasse, si hîc hodie apud te manere-
, te morem nobis esse gesturum, nihilne ad fidem tuam
s pertinere? Tum Cotta ridens, Possem tibi, inquit,
se, concedere: sed vide, ne quid Catulus attulerit re-
nis. opus hoc censorium est. id autem committere, vi-
uàm sit homini turpe censorio. Agite verò, ille inquit,
ultis. sed nunc quidem, quoniam 90 id temporis est,
:ndum censeo, & requiescendum: post meridiem, si
obis est commodum, loquemur aliquid, nisi fortè in
inum differre mavultis. Omnes se vel statim, vel, si
post meridiem mallet, quamprimùm tamen audire
: dixerunt.

. *Id temporis est.*] Consederant paullo post horam secundam
is exortu. Jam appropinquabat hora sexta, id est meridies,
m metiebantur horas: Itaque surgendum censet & requies-
ım. De prandio non agit, quia moris erat multis Romanis
m prandium sumere. *Strebaus.*

M. TULLII CICER

DE

ORATO

LIBER TERTII

1 I. INSTITUENTI mihi, Quint sermonem referre, & manda libro, quem post Antonii Crassus habuisset, acerba sanè terem animi curam, molestia vit. Nam illud immortalitate dignum ingeniu nitas, illa virtus L. Crassi, morte exstinct [1] vix diebus decem post eum diem, qui ho libro continetur.

a subito *Leon. Ald.*

2 Ut enim [2] Romam rediit extremo scenico die, vehementer commotus ea oratione, habita esse in concione à Philippo; quem dix videndum sibi aliud esse consilium, illo senat cam [b] gerere non posse: manè idibus Sept & senatus frequens, vocatu Drusi, in curiam Drusus multa de Philippo questus esset, retul de illo ipso, quòd consul in eum ordinem ta concione esset invectus.

P. CXLIII.

b regere. *Leon. Lamb.*

3 Hic, [c] ut sæpe inter homines sapientissimo

c ut delet *Lamb.*

1. *VIx diebus decem.*] Videtur subaudiendum pa *pletis*, ut sit, vix diebus decem completis qui hoc & superiore libro continetur. Dies unu conficitur. Horis matutinis Antonius, pomeri Crassus. *Strebæus.*

2. *Romam rediit.*] Reversus est in urbem ex a quo sui colligendi caussa, ludorum Romanorum Quos autem primo lib. dixerat ludos Romanos, vocat, propterea quòd in illis actores scenici, tra di, mimi, pantomimi, ethologi magnas habent enim qui cum apparatu magnifico fabulas agunt p pulum feriatum detinent in theatro. *Idem.*

ıamquam hoc Crasso, cùm aliquid accuratiùs dixis-
:mper ferè contigisset, ut numquam dixisse meliùs
tur, tamen omnium consensu sic esse tum judicatum,
ıs à Crasso semper omnes, illo autem die etiam ipsum
.uperatum. Deploravit enim casum atque orbitatem
.s: cujus ordinis à consule, qui quasi parens bonus,
tor fidelis esse deberet, tanquam ab aliquo nefario
ıne diriperetur patrimonium dignitatis: neque verò
ıirandum, si, cùm suis consiliis rempublicam profli-
, consilium senatus à republica repudiaret.

: cùm homini & vehementi, & diserto, & in primis 4
ıd resistendum, Philippo, quasi quasdam verborum
ıdmovisset, non tulit ille, & graviter exarsit, pigno-
ue ablatis Crassum instituit coërcere. Quo quidem
ı loco multa à Crasso divinitùs dicta [d] efferebantur,
ibi illum consulem esse negaret, cui senator ipse non
AN TU, QUUM OMNEM AUCTORITATEM
ʼERSI [e] PRO PIGNORE PUTARIS, EAMQUE
ONSPECTU [3] POPULI ROM. CONCIDERIS;
S PIGNORIBUS [f] EXISTIMAS POSSE TER-
I? NON TIBI ILLA SUNT CÆDENDA, SI
SSUM VIS COERCERE: HÆC TIBI EST
CIDENDA LINGUA: QUA VEL EVULSA, SPI-
U IPSO LIBIDINEM TUAM LIBERTAS MEA
UTABIT.

d esse ferebantur. *Lamb.*

e *aliæ edd.* propugnare putares.

f *alii* existimabas.

g incidenda. *MSS.*

PERMULTA tum vehementissima contentione ani- 5
ingenii, virium, ab eo dicta esse constabat; senten-
ȷue eam, quam senatus frequens secutus est, ornatis-
& gravissimis verbis, Ut populo Romano satisfieret,
ȷuam senatus neque consilium reipublicæ neque fidem
ſſe, ab eo dictam: & eundem (id quod in auctoritati-
ːrſcriptis exstat) scribendo adfuisse.

ı tanquam cycnea fuit divini hominis vox & oratio, 6
ı quasi [h] exspectantes post ejus interitum veniebamus
riam, ut vestigium illud ipsum, in quo ille postremùm
ſſet, contueremur. Namque tum latus ei dicenti con-
ſſe, sudoremque multum consecutum esse audieba-
ex quo cùm cohorruisset, cum febri domum rediit,
e septimo lateris dolore consumtus est.

h respectantes *Lamb.*

) fallacem hominum spem, fragilemque fortunam & 7
inanes

ʔOP. ROM. CONCIDERIS.] Vid. Turneb. lib. XXX. c. 27.
:XXIV. c. 14.

) *fallacem hominum spem.*] Vid. Victor. lib. XXXVII. c. 9.

5. Di-

inanes nostras contentiones! quae in medio spati
guntur, & corruunt, & antè in ipso cursu obrui
portum conspicere potuerunt. Nam, quamdiu C
ambitionis labore, vita [5] districta, tamdiu pri
officiis, & ingenii laude floruit, quàm fructu am
P. B. aut reipublicae dignitate. Qui autem ei annus pri
norum perfunctione aditum, omnium concessu,
mam auctoritatem dabat, is ejus omnem spe
omnia vitae consilia, morte pervertit.

8 Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriae, gr
omnibus: sed [6] ii tamen rempublicam casus secu
mihi non erepta L. Crasso à diis immortalibus vi
nata mors esse videatur. Non vidit flagrantem bell
non ardentem invidia senatum, non sceleris nefa
pes civitatis reos, non luctum filiae, non exiliu
non acerbissimam C. Marii fugam, non illam pos
ejus caedem omnium crudelissimam; non deniqu
genere deformatam eam civitatem, in qua ipse f
ma multùm omnibus gloria praestitisset.

9 III. SED QUONIAM attigi cogitatione vim
temque fortunae, non vagabitur oratio mea lo
que eis ferè ipsis definietur viris, qui hoc sermon
referre coepimus, continentur. Quis enim non
tam L. Crassi mortem illam, quae est à multis sae
dixerit, [7] cùm horum ipsorum sit, qui tum cum i
mùm ferè collocuti sunt, eventum recordatus?
enim memoria, Q. Catulum, virum omni laud
tem, cùm sibi non incolumem fortunam, sed e
fugam deprecaretur, esse coactum, ut vita se ips

10 Jam M. Antonii in his ipsis rostris, in quibus il

5. *Districta.*] Id est valde stricta. Legunt alii *distr*
stricta. Strebaeus.

6. *Ii tamen Rempub. casus secuti sunt, ut mihi non ere*
&c.] Ne miser & invisus diis è medio sublatus esse
quem maxime laudat, & ut dolori concitato adhib
dium consolationis, utque de caeteris, quos facit loqu
libris, aliquid dicat, quae mala civibus & Reip. acci
cto L. Crasso, commemorat: efficitque dicendo, ut
esse felix, & divina providentia morte donatus, qui
& tempestates non viderit. Casus enim tam graves,
bae calamitates secutae sunt, ut illi non eripuisse deos
donasse potius dicendum sit. *Idem.*

7. *Cum horum istorum sit, qui tum.*] Ferre possem,
item *sit.* glossam certe resipere videntur. Gruter.

am constantissimè consul defenderat, [8] quæque censor
›eratoriis manubiis ornarat, positum caput illud fuit, à
› erant multorum civium capita servata. [9] Neque verò
gè ab eo C. Julii caput, hospitis Etrusci scelere prodi-
i, cum L. Julii fratris capite jacuit, ut ille, qui hæc non
t, & vixisse cum republica pariter, & cum illa simul
inctus esse videatur. Neque enim propinquum suum,
ıimi animi virum, P. Crassum, suapte interfectum ma-
neque collegæ sui, pontificis maximi, sanguine simula-
ı Vestæ respersum [i] esse vidit: cui mœrori (qua mente i esse del
ı patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimicissimi homi- Lamb.
eodem illo die mors nefaria fuisset.
on vidit eorum ipsorum, qui tum adolescentes Crasso 11
:arant, horribiles, miserosque casus. Ex quibus C. Cot-
quem ille florentem reliquerat, paucis diebus post mor-
Crassi depulsus per invidiam tribunatu, non multis ab
:mpore mensibus ejectus est è civitate. Sulpicius autem,
in eadem invidiæ flamma fuisset, quibuscum privatus
unctissimè vixerat, hos in tribunatu spoliare instituit
ii dignitate: cui quidem ad summam gloriam eloquen-
lorescenti, ferro [k] erepta vita est, & pœna temeritatis k excepta
sine magno reipublicæ malo constituta. MS.
'go verò te, Crasse, cùm vitæ flore, tum mortis op- 12
unitate, divino consilio & ortum & exstinctum esse
ror. nam tibi aut pro virtute animi, constantiaque tua
civi-

Quæque censor imperatoriis manubiis ornarat.] Censura à tenui
ipio adeò increvit, ut sub potestate censoria esset jus priva-
ı publicorumque locorum, vectigalia pop. Rom. in senatum
:, senatus principem describere, censum agere, lustrum con-
equum adimere, & qui videbantur indigni, senatu amove-
de Fenestellam. Ea potestate fretus Antonius, censor rostra,
suggestum publicum, unde conciones habebantur ad popu-
instaurari jussit, & ornari ea pecunia, quam imperatores il-
.nis vendita præda retulerant in ærarium. *Manubiæ*, inquit
us lib. XIII. *appellatæ sunt pecuniæ à quæstoribus ex venditione
redactæ.* Strebæus.
Neque verò longè ab eo C. Julii caput hospitis Etrusci, &c.] Eo-
tempore duo fratres C. & L. Julii Cæsares Syllam secuti, in
:prehensi trucidantur. author est Appianus. Fugerant in te-
hospitis sui natione Etrusci, & homini perfido se commi-
. Detexit hospites, capita amputata, à Mario in rostris po-
Locus, scelus hospitis, fratrum communis calamitas hic
ffectum. Sunt qui L. Cæsarem domi interfectum ferant; qui-
›nsonat illud Justini: *Cæsar & Fimbria in penatibus domorum
› trucidantur.* Idem.

10. *Vera*,

p. CXLIV. civilis ferri subeunda fuit crudelitas, aut, si qui
ab atrocitate mortis vindicasset, eadem esset
triæ spectatorem coëgisset: neque solùm
dominatus, sed etiam propter admissam
bonorum victoria mœrori fuisset.

13 IV. Mihi quidem, Quinte frater, &
de quibus antè dixi, & ea, quæ nosmetipsi ob
rempublicam incredibilem & singularem
sensimus, cogitanti sententia sæpe tua [10]
piens videri solet, qui propter tot, tantos,
cipites casus clarissimorum hominum, atque
virorum, me semper ab omni contentione,
ne revocasti.

14 Sed quoniam hæc jam neque [l] in integro nobis
sunt, & summi labores nostri, magna compensa
mitigantur, pergamus ad ea solatia, quæ non
tis molestiis jucunda, sed etiam hærentibus, salut
esse possunt; sermonemque L. Crassi reliquum,
postremum memoriæ prodamus: atque ei, etsi ne
parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio
gratiam, debitamque referamus.

l integra *Leon. Ald.*

15 Neque enim quisquam nostrûm, cùm libros Pl
rabiliter scriptos legit, in quibus omnibus ferè So
primitur, non, quamquam illa scripta sunt divi
men majus quiddam de illo, de quo scripta sunt
tur. Quod item nos postulamus non à te quidem
bis [m] summa omnia tribuis, sed à ceteris, qui hæ
sument, ut majus quiddam de L. Crasso, quàm
nobis exprimetur, suspicentur.

m omnia summa *Pearce.*

16 Nos enim, qui ipsi sermoni non interfuissemus
C. Cotta tantummodò locos, ac sententias hujus
nis tradidisset, quo in genere orationis utrumque
cognoveramus, idipsum sumus in eorum sermo
brare conati. Quòd siquis erit, qui ductus opini
aut Antonium jejuniorem, aut Crassum [n] fuisse
putet, quàm quomodo à nobis uterque inductus

n pleniorem fuisse. *Pearce.*

10. *Vera ac sapiens.*] Multæ sententiæ veræ sunt, q
non habentur, aut quia non reddunt nos sapientiores
à prudentia non proficiscuntur. Duæ sunt laudes: u
altera sapientiæ, quibus dictum fratris exornat,
contentione & dimicatione, hoc est à discordia pug
Strebæus.

, qui aut illos non audierit, aut judicare non possit.
fuit uterque (ut exposui antea) cùm studio, atque in-
& doctrina, præstans omnibus, tum in suo genere
ctus, ut neque in Antonio deesset hic ornatus oratio-
neque in Crasso redundaret.

UT IGITUR ante meridiem discesserunt, paullù- 17
ue requierunt, in primis hoc à se Cotta animadver-
isse dicebat, omne illud tempus meridianum Crassum
errima, atque attentissima cogitatione posuisse, sese-
qui vultum ejus, cùm ei dicendum esset, obtutum-
oculorum in cogitando probè nosset, atque in maxi-
ausis sæpè vidisset, o tum dedita opera, quiescentibus o alii quum.
in eam [11] exhedram p venisset, in qua Crassus lectu- p venisse. Pearce.
sito recubuisset, quumque eum in cogitatione defixum
ensisset, statim recessisse, atque in eo silentio duas ho-
erè esse consumtas. Deinde, quum omnes, inclinato P. B.
n q postmeridianum tempus die, venissent ad Crassum, q pomerid. Pearce.
l est, Crasse, inquit Julius, imusne sessum? etsi ad-
itum venimus te, non flagitatum.

um Crassus, An me tam impudentem esse existimatis, 18
bis hoc præsertim munus putem diutiùs posse debere?
iam igitur, inquit ille, locus? an in media silva pla-
Est enim is maximè & opacus & frigidus. Sanè, in-
Crassus. etenim est in eo loco sedes huic nostro non in-
rtuna sermoni. Cùm placuisset idem ceteris, in sil-
venitur, & ibi magna cum audiendi exspectatione
litur.

im Crassus, Cùm auctoritas, atque amicitia vestra, 19
Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea
libertatem recusandi. quamquam in partienda dispu-
ie nostra, cùm sibi de iis, quæ dici ab oratore oporte-
sumeret, mihi autem relinqueret, ut explicarem,
iadmodum illa ornari oporteret; ea divisit, quæ se-
a esse non possunt. Nam cùm omnis ex re, atque ver-
onstet oratio; neque verba sedem habere possunt, si
r subtraxeris, neque res lumen, si verba semoveris. r subtr. delet Lamb.
: mihi quidem veteres illi majus quiddam animo com- 20
plexi,

[11] *Exedram.*] Sine aspiratione dicimus locum triclinio & cœ-
similem, ubi non sint lecti vel ad dormiendum, vel ad
bendum: at sedes & cathedræ positæ ad sedendum. nostri
aulas vocant. In exedris lectuli portatiles, qualem habuit
is, statui possunt. *Strebæus.*

12. *Con-*

plexi; multo plus etiam vidisse videntur, quàm
nostrorum ingeniorum acies intueri potest: qui omnia
quæ suprà & subter, unum esse, & una vi, atque
sensione naturæ constricta esse dixerunt. Nullum
genus rerum, quod aut avulsum à ceteris per seipsum
stare, aut, quo cetera si careant, vim suam, atque
nitatem conservare possint.

21 f SED HAC major esse ratio videtur, quàm
f Sed, si hæc. Pearce. num possit sensu aut cogitatione comprehendi. et
illa Platonis vera, & tibi, Catule, certè non inaudita
omnem doctrinam harum ingenuarum & humanarum
tium uno quodam societatis vinculo contineri.
perspecta vis est rationis ejus, qua causæ rerum, atque
tus cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi con
doctrinarum, concentusque reperitur.

22 Sed si hoc quoque videtur esse altius, quàm ut
mi strati suspicere possimus, illud certè tamen, qu
plexi sumus, quod profitemur, quod suscepimus,
t hesterno alii. tenere debemus. Una est enim, quod & ego t heste
dixi, & aliquot locis antemeridiano sermone sig
Antonius, eloquentia, quascunque in oras disput
regionesve delata est.

23 Nam sive de cœli natura loquitur, sive de terræ,
divinà vi, sive de humana, sive ex inferiore loco,
æquo, sive ex superiore, sive ut impellat homines,
doceat, sive ut deterreat, sive ut concitet, sive ut r
sive ut incendat, sive ut leniat, sive ad paucos, sive
v deducta. MS. tos, sive inter alienos, sive cum suis, sive secum,
v diducta oratio, non fontibus: &, quocunque in
P. CXLV. eodem est instructu, ornatuque comitata.

24 Sed quoniam oppressi jam sumus opinionibus n
vulgi, verum etiam hominum leviter eruditoru
quæ complecti tota nequeunt, hæc faciliùs divulsa
discerpta contrectant; & qui, tanquam ab animo
sic à sententiis verba sejungunt, quorum sine int
neutrum potest; non suscipiam oratione mea pl
mihi imponitur. tantum significabo brevi, neque v
x repertis Lamb. ornatum inveniri posse non x partitis expressisqu
tiis, neque esse ullam sententiam illustrem sine lu
25 rum. Sed priùs quàm illa conor attingere, quibus o
ornari, atque illuminari putem, proponam brev
sentiam de universo genere dicendi.

VII. NATURA NULLA est (ut mihi videtur

tat in suo genere res complures dissimiles inter se, quæ en [12] consimili laude dignentur. Nam & auribus multa ipimus, quæ, etsi nos vocibus delectant, tamen ita sunt a sæpe, ut id, quod proximum audias, jucundissimum videatur: & oculis colliguntur pænè innumerabiles voates, quæ nos ita capiunt, ut unum sensum dissimili ere delectent, & reliquos sensus voluptates y oblectent di- es, ut sit difficile judicium excellentis maximè suavitatis. y oble-ctant. Pearce.

26 At hoc idem, quod est in naturis rerum, transferri po- etiam ad artes. Una fingendi est ars, in qua præstantes unt Myro, Polycletus, Lysippus; qui omnes inter se niles fuerunt; sed ita tamen, ut neminem sui velis esse nilem. Una est ars, ratioque picturæ, dissimillimique n inter se Zeuxis, Aglaophon, Apelles: neque eo- quisquam est, cui quidquam in arte sua deesse videa- Et, si hoc in his quasi mutis artibus est mirandum, & n verum: quanto admirabilius in oratione, atque in la? quæ cùm in iisdem sententiis verbisque versetur, mas habet dissimilitudines; non sic, ut a alii vituperan- nt, sed ut ii, quos constet esse laudandos, in dispari en genere laudentur. z Ad hoc. idem. a alii laudandi, alii Lamb.

27 Atque id primùm in poëtis cerni licet, quibus est proxima natio cum oratoribus, quàm sint inter sese Ennius, Pa- us, Acciusque dissimiles: quàm apud Græcos, Æschy- Sophocles, Euripides, [13] quamquam omnibus par iè laus in dissimili scribendi genere tribuatur.

28 Adspicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum acultate quærimus, quid intersit inter oratorum studia ue naturas. Suavitatem Isocrates, subtilitatem Lysias, men Hyperides, sonitum Æschines, vim Demosthe- habuit. quis eorum non egregius? tamen quis cujusquam sui similis? Gravitatem Africanus, lenitatem Lælius, ritatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo & orum. quis horum non princeps temporibus illis fuit? & suo tamen quisque in genere princeps.

VIII. SED

[12] *Consimili laude dignentur.*] Hoc est *digna sint* & habeantur. ve dixit *dignentur*, ut Virgilius:
Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo: Strebæus.

[13] *Quamquam omnibus par &c.*] Lambinus, *quamque*. sed bene l ipse fatetur factum à se libris omnibus reclamantibus; sane tinis septem, nam pr. & sec. ut & Pith. & Memmii membra- us heic tacent, mutili usque ad caput infra XXVIII. *Grut.*

.. *Et suo tamen quisque in genere princeps.*] Cod. unus manuscr.

 habet,

29 VIII. SED QUID ego vetera conquiram, cùm:
P. B. ceat uti præsentibus exemplis atque vivis? Quid ju
auribus nostris umquam accidit hujus oratione Catuli
est pura sic, ut Latinè loqui pænè solus videatur:
tem gravis, ut in singulari dignitate omnis tamen a
manitas ac lepos. Quid multa? istum audiens equi
judicare soleo, quidquid aut addideris, aut mutave
detraxeris, vitiosius & deterius futurum.

30 Quid noster hic Cæsar? nonne novam quandam
nem attulit orationis, & dicendi genus induxit prop
lare? Quis umquam res, præter hunc, tragicas pa
micè, tristes remissè, severas hilarè, forenses sceni
pè venustate tractavit: atque ita, ut neque jocus
tudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis
retur?

31 Ecce præsentes duo propè æquales Sulpicius &
quid tam inter se dissimile? quid tam in suo gene
stans? limatus alter & subtilis rem explicans
aptisque verbis. hæret in causa semper: &, quid ju
bandum sit, cùm acutissimè vidit, omissis ceteri
mentis, in eo mentem orationemque defigit. Sulpi
tem fortissimo quodam animi impetu, plenissima &
ma voce, summa contentione corporis, & dignit
tus, verborum quoque ea gravitate & copia est, ut
dicendum instructissimus à natura esse videatur.

32 IX. AD NOSMETIPSOS jam revertor: (quo
fuimus semper comparati, ut hominum sermonib
in aliquod contentionis judicium vocaremur) quid t
simile, quam ego in dicendo, & Antonius? cùm i
orator, ut nihil eo possit esse præstantius; ego autem
quam memet mei pœnitet, cum hoc maximè ta
comparatione [b] conjungar. Videtisne, genus hc
sit Antonii? forte, vehemens, commotum in

b conjungor *Lamb.*

habet, *princeps fuit.* unde suspicor, vel sic esse legendu
*horum non princeps temporibus illis fuit? & suo tamen quisqu
princeps fuit:* vel sic, *Quis horum non princeps temporibus il
tamen quisque in genere princeps fuit?* Lamb.

15. *Sic autem gravis.*] Disparia miscet, & inde trahit
Longè diffident gravitas & humanitas ac lepos. Gravit
quadam severitate dicendi plena dignitatis & amplitud
manitas & lepos in facetiis, & humili quodam genere
di. Miscentur tamen ab eo qui gravia graviter & cum a
te, jucunda facetè, urbanéque dicit. *Strebaus.*

munitum, & ex omni parte causæ septum, acre, acu-
n, enucleatum, in unaquaque re commorans, honestè
ens, acriter insequens, terrens; supplicans, summa
tionis varietate; nulla nostrarum aurium satietate.

Nos autem, quicumque in dicendo sumus (quoniam esse 33
uo in numero vobis videmur) certè tamen ab hujus mul-
genere distamus; quod quale sit, non est meum dice-
propterea quòd minime sibi quisque notus est; & diffi-
mè de se quisque sentit: sed tamen dissimilitudo intelli-
otest, & ex motus mei mediocritate; & ex eo, quòd,
bus vestigiis primum institi, in iis ferè soleo perorare;
c quòd aliquanto me major in verbis, & in sententiis eli-
dis, quam eum labor & cura torquet; verentem,
si paullo obsoletior fuerit oratio; non digna exspecta-
e & silentio fuisse videatur.

Quòd si in nobis, qui adsumus, tantæ dissimilitudines, 34
certæ res cujusque propriæ, & in ea varietate ferè me-
à deteriore, facultate magis, quàm genere distingui-
atque omne laudatur, quod in suo genere perfectum P. CXLVI.
quid censetis, si omnes, qui ubique sunt, aut fuerunt
tores; amplecti voluerimus? c numne fore, ut, quot c nonne.
tores, totidem pænè reperiantur genera dicendi? Ex Pearce.
mea disputatione forsitan occurrat illud, si pænè innu-
rabiles sint quasi formæ figuræque dicendi, specie
pares, genere laudabiles; non posse ea, quæ inter se
repant, iisdem præceptis, atque d in una institutione d in delet Lamb.
mari.

Quod non est ita: diligentissimeque hoc est eis, qui in- 35
unt aliquos, atque erudiunt; videndum, quò sua quem-
natura maximè ferre videatur. Etenim videmus, ex eo-
m quasi ludo summorum in suo cujusque genere artifi-
m & magistrorum exisse discipulos dissimiles inter se, at-
men laudandos, cùm ad cujusque naturam institutio do-
oris accommodaretur.

Cujus est vel maximè insigne illud exemplum (ut ceteras 36
tes omittamus) quod dicebat Isocrates, doctor singularis,
calcaribus in Ephoro; contrà autem in Theopompo fre-
nis

16. *Et quod aliquanto me major in verbis; & in sententiis &c.*] Ve-
res libri sic, *Aliquanto major in verbis & in sententiis eligendis*
am eum labor. Hoc cur mutarint postea nescio. *Camerar.* Pearce
dit: *Et quod aliquanto me major in verbis quam in sententiis eligen-*
labor, & cura torquet. Ita Lambinum suum secutus est.

nis uti solere. alterum enim exsultantem ver
reprimebat, alterum cunctantem, & quasi ver
incitabat. Neque eos similes effecit inter se, sed
teri affinxit, de altero limavit, ut id confor
que, quod utriusque natura pateretur.

37 X. Hæc eo mihi prædicenda fuerunt, ut
omnia, quæ proponerentur à me, ad omnium
dium, & ad genus id, quod quisque vestrum
probaret, adhærescerent, id à me genus expri
quod maximè mihi ipsi probaretur. Ergo hæc & ip
lam ab oratore, quæ explicavit Antonius, & dicendi
modo. Quinam igitur dicendi est modus melior, (
actione post videro) quàm ut Latinè, ut planè, ut
ad id, quodcumque agetur, aptè, congruente
mus.

38 Atque eorum quidem, quæ duo prima dixi,
non arbitror exspectari à me; puri, dilucidique
neque enim conamur docere eum dicere, qui lo
nec sperare, qui Latinè non possit, hunc ornatè di
rum: neque verò, qui non dicat, quod intelligam
posse, quod admiremur, dicere. Linquamus igi
quæ g cogitationem habent facilem, usum necessar
alterum traditur litteris, doctrinaque puerili; alter
betur ob eam causam, ut intelligatur, quid quisque
quod videmus ita esse necessarium, ut tamen [17] eo mi
hil esse possit.

39 Sed omnis loquendi elegantia, quamquam ex
scientia litterarum, tamen augetur legendis orato
poëtis. sunt enim illi veteres, qui ornare nondum p
ea, quæ dicebant, omnes propè præclarè locuti: q
h sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quide
runt loqui, nisi Latinè. Neque tamen erit utendum
iis, quibus jam consuetudo nostra non utitur, nisi
ornandi causa, parcè, quod ostendam: sed usitatis
terit uti, lectissimis ut utatur is, qui in veteribus eri
studiosè, & multùm volutatus.

40 XI. Atque, ut Latinè loquamur, non solùm

17. *Eo minus nihil esse possit.*] *Minus* in hoc loco non
bium, sed adjectivum, & hunc sensum efficit: Res est n
sed tamen omnium rerum in Oratore minima: omnin
est, ut dilucide loquamur; qui tamen id facit, nullam
sequitur laudem. *Pearce.*

:, ut & verba efferamus ea, quæ nemo jure repre-
: & ea sic & casibus, & temporibus, & genere, &
) conservemus, ut nequid perturbatum, ac discre-
aut præposterum sit: sed etiam lingua, & spiritus, &
mus est ipse moderandus.
) exprimi litteras putidiùs, nolo obscurari negligen- 41
olo verba exiliter exanimata exire, nolo inflata &
helata graviùs. nam de voce nondum ea dico, quæ
ionis; sed hoc, quod mihi cum sermone quasi con-
n videtur. Sunt enim certa vitia, quæ nemo est, quin
e cupiat; mollis vox, [i] ut muliebris, aut quasi extra
ı absona, atque absurda. est autem vitium, quod
li de industria consectantur.
ica vox & agrestis quosdam delectat, quò magis an- 42
em, si ita sonet, eorum sermo retinere videatur, ut
Catule, sodalis, L. Cotta, gaudere mihi videtur gra-
inguæ, sonoque vocis agresti, & illud quod loquitur,
a visum iri putat, si plane fuerit rusticanum. Me au-
ıs [18] sonus, & [k] suavitas ista delectat; omitto verbo-
quamquam est caput: verùm id affert ratio, docent
, confirmat consuetudo & legendi, & loquendi. sed
ico suavitatem, quæ exit ex ore: quæ quidem, ut
Græcos, Atticorum, sic in Latino sermone, hujus
is maximè propria.
enis jam diu doctrina ipsorum Atheniensium interiit, 43
lium tantùm in illa urbe remanet studiorum, quibus
cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomi-
is & auctoritate: tamen eruditissimos homines A-
s quivis Atheniensis indoctus, non verbis, sed sono
nec tam bene, quàm suaviter loquendo, facilè su-
:. Nostri minus student litteris, quàm Latini. tamen
, quos nostis, urbanis, in quibus minimum est litte-
, nemo est, quin litteratissimum togatorum omnium,
.erium Soranum, lenitate vocis, atque ipso oris pres-
mo facilè vincat.
. QUARE CÙM sit quædam certa vox Romani ge- 44
neris,

i atque *Aldus.*

k subtilitas *edd. Vett.*

sonus, & suavitas ista delectat.] Qui pro *suavitas*, ut erat ibus libris vulgatis, reposuerunt *subtilitas*, quamvis re- in codice manuscr. se parum videre declararunt. nam & quæ tertio abhinc versu sequuntur, perspicuum est, *suavi-* :ndum ibi, *sed hanc dico suavitatem*, &c. & ex illis, quæ ıs leguntur ibi, *nec tam bene, quàm suaviter loquendo*, &c.

 19. *Fa-*

neris urbisque propria, in qua nihil offendi, nihil ... re, nihil animadverti possit, nihil sonare, aut ... grinum, hanc sequamur: neque solùm rusticam asp... sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus.

45 Equidem cùm audio socrum meam Læliam [19] (fa... nim mulieres incorruptam antiquitatem conserv... multorum sermonis expertes ea tenent semper, qu... didicerunt) sed eam sic audio, ut Plautum mihi, ... vium videar audire. sono ipso vocis ita recto & simp... ut nihil ostentationis, aut imitationis afferre videa... quo sic locutum esse ejus patrem judico, sic majore... asperè, ut ille, quem dixi, non vastè, non rustic... hiulcè, sed pressè, & æquabiliter, & leniter.

P.CXLVII.

46 Quare Cotta noster, cujus tu illa lata, Sulpici, no... quam imitaris, ut jota litteram tollas, & E pleni... dicas, non mihi oratores antiquos, sed messores ... imitari. Hîc cum arrisisset ipse Sulpicius, Sic agam... cum, inquit Crassus, ut, quoniam me loqui voluis... quid de vestris vitiis audiatis. Utinam quidem! inqu... id enim ipsum volumus, idque si feceris, multa (ut a... hîc hodie vitia ponemus.

l videtur. *Pearce.*

47 At enim non sine meo periculo, Crassus inquit, po... Sulpici, te reprehendere, quoniam Antonius mihi ... limum dixit sibi videri. [20] Tum ille, Tum quod mo... dem, ut ea, quæ in quoque maxima essent, imitar... ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi [21] supplosionem ... imitatus, & pauca quædam verba, & aliquem, si ... motum. Ergo ista, inquit Crassus, quæ habes à me ... reprehendo, ne meipsum irrideam. sunt autem mea ... & plura, & majora, quàm dicis. quæ autem sunt ...

19. *Faciliùs enim mulieres incorruptam antiquitatem conserva...* detur hoc sumpsisse ex Cratylo Platonis, in quo scripti... Γυναῖκες μάλιστα τὴν ἀρχαίαν φωνὴν σώζουσι. *Ursin.*

20. *Tum ille, Tum quod monuit idem &c.*] Si Lambino f... habenda, in quodam codice vetusto sequentia aliquot v... leguntur: *Tu vero, inquit ille, quoniam monuit idem, ut ea ... quoque maxima essent imitaremur, ex quo &c.* Non puduit, u... Gruterum & Gronovium hic aliquid dare, quod proxime ... binianam lectionem accedit; antea legebatur: *Tum ille, t... monuit idem, ut ea in quoque maxima essent, imitaremur.* S... repererunt in codd. ut ab iis editum est, cur sicco pede illu... eunt? sin minus, quare ita edunt? *Verburg.*

21. *Supplosionem pedis.*] De ea Turnebus libro XXVII. Adv... *Grut.*

, aut imitatione ex aliquo expressa, de iis te, si qui me
ocus admonuerit, commonebo.

I. PRÆTEREAMUS igitur præcepta Latinè lo- 48
i, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio,
o litterarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani
iestici libri confirmant, & lectio veterum oratorum
tarum. Neque verò in illo altero diutiùs commore-
ut disputemus, quibus rebus assequi possimus, ut ea,
icamus, intelligantur.

inè scilicet dicendo, verbis usitatis, ac propriè de- 49
rantibus ea, quæ significari, ac declarari volemus, si-
biguo verbo, aut sermone, non nimis longa conti-
ne verborum, non valde productis iis, quæ similitu-
causa ex aliis rebus transferuntur, non discerptis sen-
, non præposteris temporibus, non confusis perso-
on perturbato ordine. quid multa? tam facilis est tota
t mihi permirum sæpe videatur, cùm difficiliùs intel-
, quid patronus velit dicere, quàm si ipse ille, qui pa-
n adhibet, de re sua diceret.

enim, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerumque 50
icent, ut non desideres planiùs dici. Easdem res au-
mulac [m] Fusius, aut vester æqualis Pomponius, age- m Fufius
oit, non æquè, quid dicant, nisi admodum attendi, MSS.
go; ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil ut sit
m, nihil ut secundum: tantaque insolentia ac turba
um, ut oratio; quæ lumen adhibere rebus debet, ea
itatem & tenebras afferat, atque ut quodammodo
i in dicendo obstrepere videantur.

ùm, si placet, quoniam hæc satis spero, vobis qui- 51
ertè majoribus, molesta & putida videri, ad reliqua P. B.
nto odiosiora pergamus.

/. ATQUI VIDES, inquit Antonius, [n] cùm alias n quam.
mus, quàm te inviti [o], qui adduci possumus (de me MSS. Grut
conjicio) [23] relictis ut rebus omnibus te sectemur, te o alii audiamus,
audia- qui.

Relictis ut rebus omnibus.] Sic omnes quidem habent libri
, & item vulgati: sed delenda fortasse vox, *omnibus*; sic enim
antur antiqui. Plautus Truculento: *Probus est amator qui re-
bus rem perdit suam.* Terent. Andria, *Herus me relictis rebus
inphilum hodie observare.* Lucret. libr. III. in extr. *jam rebus
relictis, &c.* Lamb. Ille quidem tollit *omnibus*, tanquam
caneum. at ego malim abesse *rebus*, relinqui verò *omnibus.*

audiamus: ita de horridis rebus nitida, de jejunis plei
pervulgatis nova quædam est oratio tua.

52 Faciles enim, inquit, Antoni, partes eæ fuerunt quas modò p percucurri, vel potiùs pænè præterii, l loquendi, planéque dicendi: reliquæ sunt magnæ, catæ, variæ, graves, quibus omnis admiratio in omnis laus eloquentiæ continetur. Nemo enim un est oratorem, quòd Latinè loqueretur, admiratus. aliter, irrident; neque eum oratorem tantummodò hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, dixisset, ut, qui adessent, intelligerent quid dicere contemsit eum, qui minùs id facere potuisset.

p percurri. *Lamb. &* *MS.*

53 In quo igitur homines exhorrescunt? quem stu dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deu ita dicam, inter homines putant? qui distinctè, qui catè, qui abundanter, qui illuminatè & rebus, & dicunt, & in ipsa oratione quasi quendam numeru sumque conficiunt: id est, quod dico, ornatè. Qui ita moderantur, ut rerum, ut personarum dignitates f ii sunt in eo genere laudandi laudis, quod ego aptum & gruens r nominem.

q hoc idem. *Lamb.*

r nomino. *Leon. Pearce.*

54 Qui ita dicerent, eos negavit adhuc se vidisse Ant & iis hoc nomen dixit eloquentiæ solis esse tribue Quare omnes istos, me auctore, deridete, atque temnite, qui se horum, qui nunc ita appellantur, rum præceptis omnem oratorum vim complexos ess trantur, neque adhuc quam personam teneant, au profiteantur, intelligére potuerunt. [23] Verùm enim ri, quæ sunt in hominum vita, quandoquidem in ea tur orator, atque ea est ei subjecta materies, omnia ta, audita, lecta, disputata, tractata, agitata esse d

55 Est enim eloquentia una quædam de summis virtu quamquam sunt omnes virtutes æquales & pares, sed est species alia magis aliâ formosa & illustris: sicut ha quæ scientiam complexa rerum, sensa mentis, & lia, sic verbis explicat, ut eos, qui audiunt, quoc incubuerit, possit impellere; quæ quo major est vis est magis probitate jungenda, summaque prudentia rum virtutum expertibus si dicendi copiam tradide

23. *Verùm enim oratori.*] Nihil discrepant Palatini. La edidit *Ver*. Gulielmius faciebat *Rerum.* at quid si *verum e* camus positum pro *Enimvero.* Grut.

eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quæ
arma dederimus.

V. HANC, INQUAM, cogitandi pronuntiandique 56
nem, vimque dicendi, [24] veteres Græci sapientiam
inabant. hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones,
: ab hac similitudine Coruncanii nostri, Fabricii, Ca- P. CXLVIII.
, Scipiones fuerunt, non tam fortasse docti, sed im-
mentis simili & voluntate. Eadem autem alii pruden-
sed consilio ad vitæ studia dispari, quietem atque otium
i, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, à regen-
vitatibus totos se ad cognitionem rerum transtulerunt:
vita propter tranquillitatem, & propter ipsius scientiæ
tatem, qua nihil est hominibus jucundius, [25] plures,
n utile fuit rebus publicis, delectavit.

ique, ut ei studio se excellentissimis ingeniis homines 57
lerunt, ex ea summa facultate vacui ac liberi tempo-
multo plura, quàm erat necesse, doctissimi homines,
nimio, & ingeniis uberrimis affluentes, curanda sibi
fac quærenda, & investiganda duxerunt. Nam vetus f & Lamb. alii acquirenda.
em illa doctrina eadem videtur & rectè faciendi, &
è dicendi magistra; neque disjuncti doctores, sed iidem
it vivendi præceptores, atque dicendi: ut ille apud Ho-
um Phœnix, qui se à Peleo patre Achilli juveni comi-
esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem
iorum, actoremque rerum.

ed ut homines t labore assiduo, & quotidiano assue- 58 t labori Lamb.
cùm tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se,
ut ad talos, aut ad tesseras conferunt, aut etiam novum
ipsi aliquem excogitant in otio ludum: sic illi à nego-
publicis, tanquam ab opere, aut temporibus exclusi,
aut

Veteres Græci.] Veteres hìc accipe doctos homines qui fue-
ante Socratem, σοφοὶ dicebantur, ars eorum σοφία, quæ postea
σοφία dicta est à Latinis, & à Cicerone sapientia. Post Socra-
qui se ad cognitionem rerum transtulerunt, penè omnes con-
serunt orationem: qui ad agendas causas, scientiam. ita visæ
esse duæ artes, quum una principio fuisset. *Strebæus.*

Plures, quam utile fuit rebus publicis, delectavit.] In quodam
iscripto *Plures quam opus fuit, rebus publicis abdicavit.* Ursin.

Aut ad talos.] Tesseræ sunt corpuscula æquatis lateribus
ata, candida, nigris signata punctis, quibus in alveolo lu-
Tali inæqualia habent latera, punctis vacant, similesque
ossi cuidam, quod in posteriore suffragine pedis bisulci inve-
Fiunt ex ossibus, marmore, ebore, ligno, & numerum
m differentia distinguunt. *Strebæus.*

aut voluntate sua feriati, totos se alii ad poëtas, ali
metras, alii ad musicos contulerunt, alii etiam,
ctici, novum sibi ipsi studium, ludumque, pe
atque in iis artibus, quæ repertæ sunt, ut pueror
tes ad humanitatem fingerentur, atque virtuten
tempus, atque ætates suas consumserunt.

59 XVI. Sed quòd erant quidam, iique n
aut in republica propter ancipitem, quæ non pote
juncta, faciendi, dicendique sapientiam, flore
Themistocles, ut Pericles, ut Theramenes, aut
v ipsi quidem in. Lamb. nus v ipsi in republica versarentur, sed hujus tame
sapientiæ doctores essent, ut Gorgias, Thrasymac
crates: inventi sunt, qui cùm ipsi doctrina, &
abundarent, à re autem civili, & à negotiis, an
dam judicio, abhorrerent, hanc dicendi exerci
exagitarent, atque contemnerent; quorum prince
tes fuit, is, qui omnium eruditorum testimonic
que judicio Græciæ, cùm prudentia, & acumin
nustate, & subtilitate, tum verò eloquentia, vari
pia, quam se cumque in partem dedisset, omniur
cilè princeps.

60 x Is, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tr
x Iis. Pearce. agerent, docerent, cùm nomine appellarentur u
omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis ex
P. B. philosophia nominaretur, hoc commune nome
sapienterque sentiendi, & ornatè dicendi scientian
hærentes, disputationibus suis separavit: cujus i
variosque sermones immortalitati scriptis suis Plato
cùm ipse [27] literam Socrates nullam reliquisset.

61 Hinc y discidium illud exstitit quasi linguæ atq
y dissidium. alia edd. absurdum sanè & inutile, & reprehendendum,
sapere, alii dicere docerent. Nam, cùm essent
ferè à Socrate, quòd ex illius variis, & diversis, & i
partem diffusis disputationibus alius aliud appre
proseminatæ sunt quasi familiæ dissentientes inter s
tùm disjunctæ & dispares, cùm tamen omnes se
Socraticos & dici vellent, & esse arbitrarentur.

27. *Literam Socrates nullam reliquisset.*] Diogenes La
vidit philosophos. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν κατέλιπον ὑπομνήμ
ὅλως οὐ συνέγραψαν, ὥσπερ κατά τινας Σωκράτης· *Ex pl
monumenta reliquerunt, alii nihil omnino scripserunt, ut,
credimus, Socrates.* Strebæus.

II. Ac primò ab ipso Platone Aristoteles, & Xe- 62
tes; quorum alter Peripateticorum, alter Academiæ
n obtinuit: deinde ab Antisthene, qui patientiam, &
am in Socratico sermone maximè adamarat, Cynici
im, deinde Stoici: tum ab Aristippo, quem illæ ma-
luptariæ disputationes delectarant, Cyrenaica philo-
manavit, quam ille, & ejus posteri simpliciter de-
ant: ii, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum
ndiùs id agunt, nec dignitati satisfaciunt, quam non
ntur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari
. Fuerunt etiam alia genera philosophorum, ferè qui
es Socraticos esse dicebant; z Eretricorum, Heril- z Eretriacorum. *Lamb.*
., Megaricorum, Pyrrhoneorum: sed ea horum vi
utationibus sunt jamdiu fracta & exstincta.
x illis autem, quæ remanent, ea philosophia, quæ 63
t patrocinium voluptatis, etsi cui vera videatur, pro-
est tamen ab eo viro, quem quærimus, & quem au-
n publici consilii, & regendæ civitatis ducem, & sen-
, atque eloquentiæ principem, in senatu, in popu-
caussis publicis esse volumus. Nec ulla tamen ei phi-
iæ fiet injuria à nobis. Non enim repelletur inde,
gredi cupiet: sed in hortulis quiescet suis, ubi vult,
am recubans molliter & delicatè, nos avocat à ro-
à judiciis, à curia, fortasse sapienter, 29 hac præser-
publica.
um ego non quæro nunc, quæ sit philosophia veris- 64
sed quæ oratori conjuncta maximè. Quare istos sine
contumelia dimittamus. sunt enim & boni viri, &,
m sibi ita videntur, beati. tantumque eos admo-
s, ut illud, etiam si est verissimum, tacitum tamen,
quam mysterium, teneant, quòd negant versari in
repu-

Ex illis autem, quæ remanent.] Tempore Ciceronis manebant
ore quatuor philosophiæ: una Academicorum, altera Pe-
icorum, tertia Stoicorum, quarta Epicureorum. Cicero
libro de Natura Deorum: *Tres enim trium disciplinarum prin-
invenistis. Marcus enim Piso si adesset, nullius philosophiæ earum
honore sunt, vacaret locus.* Convenerant autem C. Velleius
eus, L. Balbus Stoicus, C. Cotta Academicus, Piso Peri-
us desiderabatur. *Strebæus.*

Hac præsertim republica.] Est à Lambinianis. aliæ edd. *ac
m à rep.* quod & in Pall. nostris. *Grut.*

Contumeliam dimittamus.] Vid. Victor. lib. XXXIV. c. 7.

Tamquam mysterium teneant.] Respexit, ut opinor, ad Græ-
overbium *μυστήριον κατέχειν*, *Ursin.*

republica esse sapientis. Nam, si hoc nobis, atque cuique persuaserint, non poterunt ipsi esse, id q mè cupiunt, otiosi.

65 XVIII. STOICOS AUTEM, quos minimè dimitto tamen, nec eos iratos vereor, quoniam irasci nesciunt: atque hanc iis habeo gratiam, qu

P. CXLIX. omnibus eloquentiam, virtutem, ac sapientiam runt. 32 sed utrumque est in his, quod ab hoc,

a & Lamb. struimus, oratore valde abhorreat: a vel quòd om sapientes non sint, servos, latrones, hostes, dicunt; neque tamen quemquam esse sapientem autem est absurdum, ei concionem, aut senatum, lum cœtum hominum committere, cui nemo illo adsint, sanus, nemo civis, nemo liber esse videat

66 Accedit, quòd orationis etiam 33 genus haben subtile, & certè acutum; sed, ut in oratore, ex tatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, in

b & tandem alia edd. junum, b attamen ejusmodi, quo uti ad vulgus do possit. Alia enim & bona, & mala videntur St ceteris civibus, vel potiùs gentibus: alia vis honor miniæ, præmii, supplicii: verè, an secus, nihil tempus. sed ea si sequamur, nullam umquam rem expedire possimus.

67 Reliqui sunt Peripatetici, & Academici, qua Academicorum nomen est unum, sententiæ duæ. Speusippus Platonis sororis filius, & Xenocrates, qui nem audierat, & qui Xenocratem, Polemo, & Cr nihil ab Aristotele, qui unà audierat Platonem,

32. *Sed utrumque est in his, quod ab hoc &c.*] Crassus Stoi omnino improbat, sed negat eorum philosophiam uti oratori propter duas rationes; quia & sententiis & gener di discrepat ab eloquentia forensi & populari. Discrepat tiis, quoniam Stoici dicunt insipientes (quales sunt omn servos, latrones, &c. Discrepat autem genere dicendi, q illi nimium Dialecticè loquuntur, & acutè concludunt, n vitate delectant. Vides, Lector, τὸ ἀνακόλουθον (ut vocan enim Cicero dixerat, *vel quod*, non repetit particulam sententiam sic variat, *Accedit, quod &c.* Pearce.

33. *Genus habent fortasse subtile.*] De subtilitate dubitat, mine pronunciat. Vult igitur esse discrimen inter acutum subtile. Non semper eodem modo utitur his verbis. Hi est id, quod acriore ingenio repertum, & perspicacius e tum: *Acutum*, quod velut aculeis & quibusdam rationum nibus urget. *Strebæus.*

diſſenſit: copia fortaſſe, & varietate dicendi pares erunt. Arceſilas primùm, qui Polemonem audierat, iis Platonis libris, ſermonibuſque Socraticis hoc maxi- ripuit, nihil eſſe certi, quod aut ſenſibus, aut animo i poſſit: quem ferunt eximio quodam uſum lepore i aſpernatum eſſe omne animi ſenſûſque judicium, mque inſtituiſſe, (quamquam id fuit Socraticum ma- non, quid ipſe ſentiret, oſtendere; ſed contra id, juiſque ſe ſentire dixiſſet, diſputare.

c diſſenſi. *Gul.* Diſſenſerunt *Lamb.*

ıc hæc recentior Academia [d] emanavit, in qua exſti- 68
ina quadam celeritate ingenii dicendique copia Car- s: cujus ego etſi multos auditores cognovi Athenis, ı auctores certiſſimos laudare poſſum, & ſocerum ı Scævolam, qui eum Romæ audivit adoleſcens, & tellum L. F. familiarem meum, clariſſimum virum, um à ſe adoleſcente Athenis, jam affectum ſenectu- ıultos dies auditum eſſe dicebat.

d manavit *Lamb.*

ℂ. HÆC AUTEM, ut ex Apennino, fluminum, ſic 69
mmuni ſapientium jugo, ſunt doctrinarum facta di- ı ut philoſophi, tanquam in ſuperum mare Jonium rent, Græcum [e] quoddam & portuoſum: oratores . in inferum hoc Tuſcum, & Barbarum, ſcopuloſum, infeſtum, laberentur, in quo etiam ipſe Ulyſſes er-

e quiddam *Ald.* quidem *alii.*

are ſi hac eloquentia, atque hoc oratore contenti ſu- 70
qui ſciat aut negare oportere quod arguare, aut, ſi id oſſis, tum oſtendere, quod is fecerit, qui inſimule- ıut rectè factum, aut alterius culpa, aut injuria, aut ;e, aut non contra legem, aut imprudentia, aut ne- iò, aut non eo nomine uſurpandum, quo arguatur, ın ita agi, ut debuerit, ac licuerit; &, ſi ſatis eſſe pu- ea, quæ iſti ſcriptores artis docent, diſcere, quæ ı tamen ornatiùs, quàm ab illis dicuntur, & uberiùs avit Antonius; ſed, ſi his contenti eſtis, atque iis ı, quæ dici voluiſtis à me: ex ingenti quodam orato- immenſoque campo 35 in exiguum ſanè gyrum com- is.

P. B.

Sin

Apennino.] Vid. Turneb. lib. XXV. c. 4.
In exiguum ſanè gyrum.] Γυρὸς Græcè, ambitus dicitur Lati- Alludit aut ad equos, qui ex ingenti curriculo in carceres lluntur: aut ad eos ordines militum, qui ex immenſo cam- io liberius vagari licebat, in anguſtum locum coguntur. ıs.

16. Vſq

71 Sin veterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui
liarior nobis propter scriptorum multitudinem est, De
sthenem, sequi vultis, &, si illam praeclaram & exi
speciem oratoris perfecti & pulcritudinem adamatis;
vobis haec Carneadia, aut illa Aristotelia vis comp
denda est.

72 Namque (ut antè dixi) veteres illi [36] usque ad Isocra
omnem omnium rerum, quae ad mores hominum,
ad vitam, quae ad virtutem, quae ad rempublicam
nebant, cognitionem & scientiam cum dicendi ra
jungebant; postea [37] dissociati (ut exposui) à Socrate,
serti à doctis, & deinceps à Socraticis item omnibus,
losophi eloquentiam despexerunt, oratores sapientiam
que quidquam ex alterius parte tetigerunt, nisi quod
his, aut ab illis hi mutuarentur; ex quo promiscuè h
rent, si manere in pristina communione voluissent.

73 Sed, ut pontifices veteres, propter sacrificiorum m
tudinem tresviros epulones esse voluerunt, cùm esse
à Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium
rent, instituti: sic Socratici à se causarum actores
communi philosophiae nomine separaverunt, cùm
res dicendi & intelligendi mirificam societatem esse
sent.

74 XX. Quae cùm ita sint, paullulum equidem d
deprecabor, & petam à vobis, ut ea, quae dicam, n
memetipso, sed de oratore dicere putetis. Ego enim
is, qui, cùm summo studio patris in pueritia doctus e
& in forum ingenii tantum, quantum ipse sentio, non
tum quantum ipse forsitan vobis videar, detulissem
possim dicere, me haec, quae nunc complector, f pe
ut dicam discenda esse, didicisse: quippe qui omnium
turrimè ad publicas causas accesserim, [38] annosque
unum & viginti nobilissimum hominem & eloqu
mum in judicium vocarim; cui disciplina fuerit fi

f proinde *Lamb.*

36. *Usque ad Isocratem:*] Manutius ac Lambinus *Socrate*
alterum haeret in pluribus mss. atque editionibus; habetq
se tueatur. *Grut.*

37. *Dissociati à Socrate, diserti à doctis &c.*] Plerique mss.
non displicet Lambinianum, *dissociatis à Socrate, disertis*
Idem.

38. *Annosque natus unum & viginti.*] Si Tacitum sequin
fecit Lambinus, rescribendum *undeviginti*, reclamantibus
omnibus. *Idem.*

:r, usus, & leges, & instituta populi Romani, mos-
ajorum.
lum sitiens istarum artium, de quibus loquor, gu- 75
quæstor in Asia cùm essem, æqualem ferè meum ex
mia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cujus
:ia commemoravit Antonius; & inde decedens, A-
ubi ego diutiùs essem moratus, nisi Atheniensibus,
ıysteria non referrent, ad quæ biduo seriùs veneram,
ısuissem. Quare hoc, quòd complector tantam scien- g suscen-
mque doctrinæ, non modò non pro me, sed con- fuissem. *Lamb.*
est potiùs, (non enim, quid ego, sed quid orator P. CL.
disputo:) atque hos omnes, qui artes rhetoricas
ınt, perridiculos. Scribunt enim de litium genere,
rincipiis, & de narrationibus.
ris autem eloquentiæ tanta est, ut omnium rerum, 76
m, officiorum, omnisque naturæ, quæ mores ho-
ı, quæ animos, quæ vitam continet, originem,
mutationesque teneat; eadem mores, leges, jura
at, rempublicam regat, omnia, quæ ad h quam- h quam-
e rem pertineant, ornatè, copioseque dicat. que *Lamb.*
uo genere nos quidem versamur tantum, quantum 77
ıus, quantum ingenio, quantum mediocri doctrina,
ım usu valemus: neque tamen istis, qui in una phi-
a quasi tabernaculum vitæ suæ collocarunt, multùm
disputatione concedimus.
. QUID ENIM meus familiaris C. Vellejus afferre 78
, quamobrem voluptas sit summum bonum, quod
n copiosiùs possim vel tutari, si velim, vel refellere
ocis, quos exposuit Antonius, hac dicendi exerci-
, in qua Vellejus est rudis, unusquisque nostrûm
s? Quid est, quod aut Sex. Pompejus, aut duo Bal-
meus amicus, qui cum Panætio vixit, M. Vigellius,
ıte hominum Stoici possint dicere, qua in disputatio-
his debeam, aut vestrûm quisquam concedere?
est enim philosophia similis artium reliquarum. nam 79
ciet in geometria, qui non didicerit? quid in mu-
ıut taceat oportebit, aut ne sanus quidem judicetur.
vero, quæ sunt in philosophia, ingeniis eruuntur
ad

ec vero, quæ sunt in Philosophia &c.] Id est, in ceteris arti-
ım id scimus, quod didicimus; elementa vero, si prin-
ilosophiæ natura nobis insevit; qui ingeniis acutis & acri-
iti sunt, facile ea quæ probabilia sunt in philosophia, in-
venient,

ad id, quod in quoque verisimile est, elicienda, atque acribus, eaque exercitata oratione poli... i hic noster vulgaris orator, si minus erit doctus, in dicendo exercitatus, hac ipsa exercitatione ... istos quidem nostros verberabit, neque se ab iis co... despici sinet.

i hic *delet Lamb.*

80 Sin aliquis exstiterit aliquando, qui Aristotelio... omnibus rebus [40] in utramque sententiam possit d... in omni caussa duas contrarias orationes, praec... cognitis, explicare, aut hoc Arcesilæ modo, & ... dis, contra omne, quod propositum sit, disser... ad eam rationem adjungat hunc rhetoricum usu... remque exercitationemque dicendi, is sit verus, ... ctus, is solus orator. Nam neque sine forensibus ... tis vehemens, & gravis, nec sine varietate doct... politus & sapiens esse orator potest.

k moremque *delet Lamb.*

81 Quare Coracem istum vestrum patiamur no... [41] pullos suos excludere in nido, qui evolent, c... odiosi ac molesti; Pamphilumque nescio quem ... [42] in infulis tantam rem, tamquam pueriles delici... depingere: nosque ipsi hac tam exigua disputatio... ni & hodierni diei totum oratoris munus explicem... modo illa res tanta sit, ut omnibus philosophoru... quos nemo oratorum istorum umquam attigit, co... sa esse videatur.

P. B.

82 XXII. TUM CATULUS, Haudquaquam he... quit, Crasse, mirandum est, esse in te tantam di... vim, vel suavitatem, vel copiam; quem qui... natura rebar ita dicere, ut mihi non solum orator ... sed etiam sapientissimus homo viderere: nunc inte... semper etiam potiora duxisse, quæ ad sapientiam ... atque ex his hanc dicendi copiam fluxisse. sed tan... omnes gradus ætatis recordor tuæ, cumque vit...

venient, &, si iidem in dicendo exercitati sunt, ea ... nabunt. *Pearce.*

40. *In utramque sententiam possit dicere.*] Tertius Pal. *utramque partem sententiam*, quod minus improbem, l... nus illo *partem* retento abjecerit *sententiam*. Grut.

41. *Pullos suos excludere in nido.*] Id est, ovis fract... auras proferre. De Nat. Deor. lib. II. *Ut quam facil... ventur: ex quibus pullos, cum excluserint, ita tuentur, &...*

42. *In infulis depingere.*] Explicat Turnebus comm... orat. contra Rullum. Grut.

studia confidero; neque, quo tempore ista didiceris, ...o, nec magnopere te istis studiis, hominibus, libris, ...ligo deditum; neque tamen possum statuere, utrum ...gis mirer, te illa, quæ mihi persuades maxima esse ad...enta, potuisse in tuis tantis occupationibus perdiscere; si non potueris, posse isto modo dicere.

...Hîc Crassus, Hoc tibi, inquit, Catule, primùm per- 83
...eas velim, me non multo secus facere, cùm de orato... disputem, ac facerem, si esset mihi de histrione dicen...n. negarem enim posse eum satisfacere in gestu, nisi pa...tram, nisi saltare didicisset: neque, ea cùm dicerem, esse histrionem necesse esset, sed fortasse non stultum ...ni artificii existimatorem.

Similiter nunc de oratore, vestro impulsu, loquor, sum- 84
...scilicet. Semper enim, quacumque de arte, aut facul... quæritur, de absoluta & perfecta quæri solet. Quare si ... me vultis esse oratorem, si etiam sat bonum, si bonum ...ique, non repugnabo: (quid enim nunc sim ineptus? ...me existimari scio) quod si ita est, summus tamen certè ... sum. neque enim apud homines res est ulla difficilior, ...ue major, neque quæ plura adjumenta doctrinæ desi...et.

Attamen, quoniam de oratore nobis disputandum est, de 85
...mo oratore dicam necesse est. Vis enim, & natura rei, perfecta ante oculos ponitur, qualis & quanta sit, intelli...on potest. Me autem, Catule, fateor, neque hodie in istis ...is, & cum istis hominibus vivere: nec verò, id quod tu ...tè commeministi, ullum unquam habuisse sepositum ...pus ad discendum, ac tantum tribuisse doctrinæ tem...is, quantum mihi pueriles ætas, [1] forenses feriæ conces- [1] & fori alii.
...nt.

XXIII. At, si quæris, Catule, de doctrina ista 86
...d ego sentiam, non tantum ingenioso homini, & ei, qui ...um, qui curiam, qui causas, qui rempublicam spectet, ...us esse arbitror temporis, quantum sibi ii sumserunt, quos ...centes vita defecit. Omnes enim artes aliter ab iis tractan..., qui eas ad usum transferunt: aliter ab iis, qui ipsarum ...ium tractatu delectati, nihil in vita sunt aliud acturi. Ma...ter hic Samnitium summa jam senectute est, & quotidie P. CLI.
...mmentatur. nihil enim curat aliud. 43 at Q. Velocius puer addi-

43. *At Q. Velocius &c.*] Est à conjectura Victorii libro VI. cap. ... ut & Turnebi lib. XXV. cap. 10. libri enim & vulgata, *atque vele-*

eſt harum artium maximarum, dies & noctes virum
ma virtute & prudentia videbamus, philoſopho cù
ram daret, Q. Tuberonem. At ejus avunculum vi
ligeres, id agere, cùm ageret tamen, Africanum
diſcuntur facilè, ſi & tantum ſumas, quantum o
& habeas qui docere fideliter poſſit, & ſcias eti
diſcere.

88 Sed ſi tota vita nihil velis aliud agere, ipſa tract
quæſtio quotidie ex ſe gignit aliquid, quod cum d
delectatione veſtiges. ita fit, ut agitatione rerum ſit
cognitio, facilis uſus doctrinam confirmet, medioc
ra tribuatur, memoria ſtudiumque permaneat. Li
tem ſemper diſcere, ut, ſi velim ego talis optimè
aut pilæ ſtudio tenear, etiam fortaſſe ſi aſſequi non
at alii, quia præclarè faciunt, vehementiùs, quàm
poſtulat, delectantur, ut Titius pila, Brulla talis.

velocius &c. ſine ullo ſenſu commodo. *Grut.* Ad confin
P. Victorii correctionem, admonebo Lectores pro *Q.*
de quo nomine Victorius merito dubitat, in vetere quod
ſcriptum eſſe *Q. Venonius.* Urſin.

44. *Civis ſatis aſper.*] Cùm libri vulgati ferè omnes re
habeant, *cauſis*, manuſc. autem partim, *cuius*, partim
& ita ferè vulgati antiquiores: neque ullo modo quadre
locum vox, *cauſis*: ego *cuivis* repoſui, proximè acc
ſcripturam lib. manuſc. *rudibus autem*, id eſt, virgis, qu
diatores donabantur, cùm à populo liberabantur, quib
terdum dimicabant, diſcendi cauſa. *Lamb.* *Civis ſatis aſ*
pleriſque Pall. aut *cuius*, literis tamen indiſcretis. edi

Quare nihil est, quòd quisquam magnitudinem artium 89
eo, quòd senes discunt, pertimescat. Namque aut se-
ad eas accesserunt; aut usque ad senectutem in studiis
inentur; aut sunt tardissimi. Res quidem [m] se mea sen- m se *abest*
tia sic habet, ut, nisi quod quisque citò potuerit, num- *à MS.*
.m omnino possit perdiscere.

XXIV. JAM, JAM, inquit Catulus, intelligo, Crasse, 90
d dicas, & hercule assentior. satis video tibi homini ad
discendum acerrimo, ad ea cognoscenda, quæ dicis,
fe temporis. Pergisne, inquit Crassus, me, quæ di-
n, de me, non de re putare dicere? Sed jam, si placet,
nstituta redeamus. Mihi verò, Catulus inquit, placet.

Tum Crassus, Quorsum igitur hæc spectat, inquit, tam 91
ga, tam altè repetita oratio? hæ duæ partes, quæ mihi
rsunt, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumu-
.æ, quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè, hanc
ent vim, ut sit quàm maximè jucunda, quàm maximè
nsus eorum, qui audiunt, influat, & quàmplurimis sit
ts instructa.

nstrumentum autem hoc forense, litigiosum, acre, tra- 92
n ex vulgi opinionibus, exiguum sanè, atque mendi-
n est. illud rursus ipsum, quod tradunt isti, qui profiten- n *alii* mul-
se dicendi magistros, non [n] multum est majus, quàm to
d vulgare, ac forense. Apparatu nobis opus est, & re- P. B.
exquisitis undique, & collectis, arcessitis, comporta-
ut tibi, Cæsar, faciendum est ad annum; ut ego in
litate laboravi, quòd quotidianis & vernaculis rebus
sfacere me posse huic populo non putabam.

Verborum eligendorum, & collocandorum, & conclu- 93
dorum facilis est vel ratio, vel sine ratione, ipsa exer-
tio. [o] Rerum est silva magna, quam cùm Græci jam o Verum
n tenerent, ob eamque causam juventus nostra dedisce- *Pearce.*
pænè discendo, etiam Latini, si diis placet, [46] hoc bien-
magistri dicendi exstiterunt: quos ego censor edicto
o sustuleram; non quò (ut nescio quos dicere ajebant)
i ingenia adolescentium nollem, sed contrà ingenia ob-
di nolui, corroborari impudentiam.

Nam apud Græcos, [p] qui cujusmodi essent, videbam 94
.en esse, præter hanc exercitationem linguæ, doctri- p cujusque
nam modi *Gul.* cuicuimo-
di *Lamb.*
Pearce.

46. *Hoc biennio.*] De hoc edicto L. Crassi Gellius hæc Lib. XV.
. *Cn. Domitius Ænobarbus & L. Licinius Crassus Censores de coër-*
's Rhetoribus Latinis ita edixerunt, &c. Strebæus.

q. humanitate dignam scientiam. *Lamb. è MSS.*

nam aliquam, & q humanitatem dignam scientia. hos novos magistros nihil intelligebam posse docere, nisi ut derent: quod etiam cum bonis rebus conjunctum, p ipsum est magnopere fugiendum. Hoc cùm unum tra tur, & cùm impudentiæ ludus esset; putavi esse cen ne longiùs id serperet, providere.

95 Quamquam non hæc ita statuo atque decerno, ut rem, Latine ea, de quibus disputavimus, tradi ac p liri. patitur enim & lingua nostra, & natura rerum, rem illam, excellentemque prudentiam Græcorum nostrum usum, moremque transferri. sed hominibus est eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere nostri fuerunt. sin quando exstiterint; etiam Græcis erunt ponendi.

96 XXV. Ornatur igitur oratio genere primùm quasi colore quodam, & succo suo. nam ut gravis, vis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut p ut sensus, ut dolores habeat, quantum opus sit, no singulorum articulorum: in toto spectantur hæc cor Ut porrò conspersa sit quasi verborum sententiarum floribus, id non debet esse fusum æquabiliter per om orationem, sed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu sita quædam insignia & lumina.

97 Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè eos, qui audiant, & quod non solùm delectet, sed sine satietate delectet. Non enim à me jam exspectari ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta sit oratio, ne vulgaris, ne obsoleta. aliud quiddam r m & ingenia me hortantur vestra, & ætates.

r *alii* magis.

98 Difficile enim dictu est, quænam causa sit, cu quæ maximè sensus nostros impellunt voluptate, cie prima acerrimè commovent, ab iis celerrime dio quodam & satietate abalienemur. Quanto co pulcritudine, & varietate floridiora sunt in picturis pleraque, quàm in veteribus? quæ tamen, etiamsi adspectu nos ceperunt, diutius non delectant; cùm nos in antiquis tabulis illo ipso horrido, obsoletoque mur. Quanto molliores sunt, & delicatiores in cantu nes, & falsæ voculæ, quàm certæ & severæ? quil men non modò austeri, sed, si sæpius fiunt, mu ipsa reclamat.

P.CLII.

99 Licet hoc videre in reliquis sensibus; unguentis diu nos delectari, summa & acerrima suavitate co

is moderatis: &, magis [47] laudari quod ceram, uod crocum olere videatur. in ipso tactu esse mo- mollitudinis, & lævitatis. Quinetiam gustatus, qui is ex omnibus maximè voluptarius, quique [48] dul- præter ceteros sensus commovetur, quàm citò id valde dulce est, aspernatur ac respuit? quis po- i, aut cibo dulci diutius potest? cùm utroque in a, quæ leviter sensum voluptate moveant, facilli- int satietatem.

mnibus in rebus, voluptatibus maximis fastidium 100 m est, quo hoc minus in oratione miremur: in ex poëtis, vel oratoribus possumus judicare, con- , distinctam, ornatam, festivam, sine intermis- [49] sine reprehensione, sine varietate, quamvis cla- loribus picta vel poësis, vel oratio, non posse in one esse diuturna. Atque eo citiùs in oratoris, aut cincinnis ac fuco offenditur, quòd [s] sensus in ni- uptate natura, non mente [t] satiantur: in scriptis & non aurium solùm, sed animi judicio etiam magis, vitia noscuntur.

[s] sensu Lamb.
[t] satiatur. Lamb.

I. QUARE, *benè*, & *præclarè*, quamvis nobis sæ- 101 ur; *bellè*, & *festivè*, nimium sæpe nolo. quam- a ipsa exclamatio, *Non potest melius*, sit velim cre- l habeat tamen illa in dicendo admiratio, ac summa oram aliquam, & recessum, quo magis id, quod inatum, exstare, atque eminere videatur.

quam agit hunc versum Roscius eo gestu, quo po- 102

m sapiens virtuti honorem, præmium, haud prædam petit:

it prorsus, [50] ut in proximos,

[51] *Ec-*

udari quod ceram, quam quod crocum olere.] Hæc est scriptura em & Memmiani, propugnatque lib. IV. c. 5. Miscella- Brodæus. Lambinus reponit è Plinii libro XVII. c. 5. *ter- cr. sapere.* Grut.

lcitudine.] Habent istud non Nonius modò, sed & Pal. t. sext. septimus; non *dulcedine*, quod inveniri tamen in membranis putarat Lambinus. *Idem.*

e reprehensione.] Lambinus intrusit *respiratione*, libris cala- tis non adsentientibus. *Idem.*

in proximos, Ecquid video?] Pall. omnes, *& quid video?* ur omnino legendum; *ut in proximo: Sed quid video?*

 51. *Ec-*



[51] *Ecquid video? ferro septus possidet sedes suas,*
incidat, aspiciat, admiretur, stupescat. Quid il
v præsidi. *Quid petam* [v] *præsidii?*
1 carc. quàm leniter? quàm remissè? quàm non actuo
enim,
O pater, ô patria, ô Priami domus!
in quo tanta commoveri actio non posset, si esset
superiore motu, & exhausta. Neque id actores p
runt, quàm ipsi poëtæ, quàm denique illi etiam,
cerunt modos, à quibus utrisque [52] summittitur
deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur,
guitur.

103 Ita sit nobis igitur ornatus & suavis orator, (n
P. B. potest aliter esse,) ut suavitatem habeat austeram,
dam, non dulcem, atque decoctam. nam ipsa a
dum præcepta, quæ dantur, ejusmodi sunt, ut e
vis vitiosissimus orator, explicare possit. Quare,
dixi, primùm silva rerum, ac sententiarum co
est, qua de parte dixit Antonius. hæc formanda
& genere orationis, illuminanda verbis, varianda
104 tiis. Summa autem laus eloquentiæ est, amplific
ornando, quod valet non solùm ad augendum al
tollendum altiùs, dicendo, sed etiam ad extenu
atque abjiciendum.

XXVII. ID DESIDERATUR omnibus iis in
x oratione. Lamb. quos ad fidem [x] orationis faciendam adhiberi dixit
nius, vel cùm explanamus aliquid, vel cùm conc
105 animos, vel cùm concitamus. Sed in hoc, quod p
mum dixi, amplificatio potest plurimùm, eaque un
oratoris est, & propria maximè. Etiam major est ill
citatio, quam extremo sermone instruxit Antonius
rejiciebat) laudandi, & vituperandi. Nihil est enim a
gerandam, & amplificandam orationem accommo
quàm utrumque horum cumulatissimè facere posse.

106 Consequentur etiam illi loci, qui quamquam prop
sarum, & inhærentes in earum nervis esse debent,
quia de universa re tractari solent, communes à ve

51. *Ecquid video? ferro septus &c.*] Si conjecturæ locus fu
erit, pro *sedes* in Attii hoc versu legerim *ædes*. Ursin.

52. *Summittitur aliquid, deinde augetur, &c.*] Lambinus le
Summittitur aliquid atque extenuatur: deinde augetur, inflatur
quare deleat spurii non video. Verburg.

inati sunt: quorum partim habent vitiorum, & pecca-
m acrem quandam cum amplificatione incusationem,
uerelam, contra quam dici nihil solet, nec potest; ut
speculatorem, in proditorem, in parricidam, quibus
confirmatis criminibus, oportet.
liter enim jejuni sunt atque inanes: alii autem habent 107
recationem, aut miserationem: alii verò ancipites dispu-
nes, in quibus de universo genere in utramque partem
ri copiosè licet. Quæ exercitatio nunc propria duarum
osophiarum, de quibus antè dixi, putatur: apud antiquos
eorum, à quibus omnis de rebus forensibus dicendi ra-
& copia petebatur. De virtute enim, de officio, de æquo
no, de dignitate, utilitate, honore, ignominia, præ-
, pœna, similibusque y de rebus, in utramque partem y de delet
ndi animos, & vim & artem habere debemus. Lamb.
ed, quoniam de nostra possessione depulsi, in parvo, & 108
itigioso, prædiolo relicti sumus, & aliorum patroni,
ra tenere, tuerique non potuimus: ab iis, (quod in-
issimum est) qui in nostrum patrimonium irruperunt,
od opus est nobis mutuemur.
XXVIII. DICUNT IGITUR nunc quidem illi, qui 109
particula parva urbis, ac loci, nomen habent, & peripa-
ci philosophi, aut Academici nominantur; olim autem,
pter eximiam rerum maximarum scientiam, à Græcis
itici philosophi appellati, universarum rerum publicarum
nine vocabantur; omnem civilem orationem in horum
rutro genere versari, aut definita controversia certis P. CLIII.
poribus ac reis, hoc modo, Placeatne à Carthaginien-
s captivos nostros, redditis suis, recuperari: aut z infi- z infinita
de universo genere a quærentis, Quid omnino de capti- Lamb.
statuendum, ac sentiendum sit. atque horum superius a quæstio
l genus, causam, aut controversiam appellant, eam- nec. Idem.
tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatione definiunt:
: autem altera quæstio infinita, & quasi proposita, con-
atio nominatur. atque hactenus loquuntur.
tiam hac instituendo divisione utuntur, sed ita, non ut 110
, aut judicio, 53 ut denique recuperare amissam posses-
iem, sed ut ex jure civili, 54 surculo defringendo, usur-
pare

. Ut denique recuperare amissam &c.] Lambinus εὑρεσίαν suam
jactat, emendando, aut vi denique. sed eam sane nullus ad-
rim. Grut.
.. Surculo defringendo.] Videatur Turnebus lib. Adverf. xxi.
.. nec pœnitebit. Idem.

pare videantur. Nam illud alterum genus, quod est temporibus, locis, reis definitum, obtinent, [55] atque idipsum lacinia. Nunc enim apud Philonem, quem in Academia maximè vigere audio, etiam harum jam causarum cognitio, exercitatioque celebratur. Alterum verò tantummodò in prima arte tradenda nominant, & oratoris esse dicunt: sed neque vim, neque naturam ejus, nec partes, nec genera proponunt, ut præteriri omnino fuerit satius, [56] quàm attentatum deseri. nunc enim inopia reticere intelliguntur, tum judicio viderentur.

111 XXIX. OMNIS IGITUR res eandem habet naturam ambigendi, de qua quæri & disceptari potest, sive in infinitis consultationibus disceptatur, sive in iis causis, quæ in civitate, & in forensi disceptatione versantur: neque est ulla, quæ non aut ad cognoscendi, aut ad agendi vim, rationemque referatur.

112 Nam aut ipsa cognitio rei, scientiaque perquiritur, ut, Virtus suamne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi consilium exquiritur, ut, Sitne sapienti capessenda respublica.

113 Cognitionis autem tres modi, conjectura, definitio, &, ut ita dicam, consecutio. Nam, quid in re sit, conjectura quæritur, ut illud, Sitne in humano genere sapientia. Quam autem vim quæque res habeat, definitio explicat: ut, si quæratur, quid sit sapientia. Consecutio autem tractatur, cùm, quid quamque rem sequatur, inquiritur: ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri.

114 Redeunt rursus ad conjecturam, eamque in quatuor genera dispertiunt. nam aut quid sit, quæritur, hoc modo: Naturane sit jus inter homines, an opinionibus. aut, quæ sit origo cujusque rei: ut, quod sit initium legum, aut rerum publicarum. aut causa, & ratio: ut, si quæratur, cur doctissimi homines de maximis rebus dissentiant. aut de immutatione: ut, si disputetur, num interire virtus in homine, aut num in vitium possit converti.

115 Definitionis autem sunt disceptationes, ut, cùm quæritur, quid in communi mente quasi impressum sit: ut, si

b disse-

55. *Atque id ipsum lacinia.*] Vid. Turneb. Lib. XXI. c. 14.
56. *Quam attentatum deseri.*] Memmii membr. item Pal. nonus, *intractatum*, chartaceus *ad tantum*, quod & in Pal. tert. quart. sept. nam pr. sec. *atractum*, oct. *attrectatum*, quod & ad oram quart. Pith. *attactum*. ed. prima, *quam tale ac tantum deseri*. Grut.

57. Con-

b differatur, idne sit jus, quod maximae parti sit utile. aut, b disqu-
cùm quid cujusque sit proprium, exquiritur: ut ornatè di- tur *aut*
cere, propriumne sit oratoris, an id etiam aliquis praeterea quaerati
possit. aut, cùm res distribuitur in partes, ut, si quaeratur, *Lamb.* P. B
quot sint genera rerum expetendarum, aut, sintne tria, corporis, animi, externarumque rerum. aut, cùm, quae forma, & quasi naturalis nota cujusque sit, describitur, ut, si quaeratur avari species, seditiosi, gloriosi.

57 Consecutionis autem duo prima quaestionum genera 116
ponuntur. nam aut simplex est disceptatio, ut, si differatur, expetendane sit gloria: aut ex comparatione, laus, an divitiae magis expetendae sint. Simplicium autem sunt tres modi, de expetendis, fugiendisve rebus, ut, expetendine honores sint, num fugienda paupertas: de aequo aut iniquo, aequumne sit ulcisci injurias etiam propinquorum: de honesto, aut turpi, ut hoc, sitne honestum, gloriae caussa mortem obire.

Comparationis autem duo sunt modi, unus, cùm, idem- 117
ne sit, an aliquid intersit, quaeritur: ut metuere, & vereri; ut rex, & tyrannus: ut assentator, & amicus. alter, cùm, quid praestet aliud alii, quaeritur: ut illud, Optimine cujusque sapientes, an populari laude ducantur. Atque eae quidem disceptationes, quae ad cognitionem referuntur, sic ferè à doctissimis hominibus describuntur.

XXX. QUAE VERÒ referuntur ad agendum, aut in of- 118
ficii disceptatione versantur, quo in genere, quid rectum, faciendumque sit, quaeritur; cui loco omnis virtutum, & vitiorum est silva subjecta: aut in animorum aliqua permotione aut gignenda, aut sedanda, tollendave tractantur. huic generi subjectae sunt cohortationes, objurgationes, consolationes, miserationes, omnisque ad omnem animi motum & impulsio, &, si ita res feret, mitigatio.

Explicatis igitur his generibus, ac modis disceptationum 119
omnium, nihil sanè ad rem pertinet, siquâ in re discrepavit ab Antonii divisione nostra partitio. eadem enim sunt membra in utrisque disputationibus, sed paullo secus à me, atque ab illo, partita, ac c distributa. Nunc ad reliqua pro- c tribu
grediar, meque ad meum munus, pensumque revocabo. *MSS.* C
Nam ex illis locis, quos exposuit Antonius, omnia sunt ad quae-

57. *Consecutionis autem duo prima quaestionum genera &c.*] Memmii membr. *duo contermina.* de quo amplius quaerendum. nam Pal. pr. habet ferè *duo crimina.* sec. *crimmina.* Grut.

quæque genera quæstionum argumenta [illegible] his ab i
generibus alii loci magis erunt apti; de [illegible] hanc c
longum est, quàm quia perspicuum, dicimus [illegible], trar
120 Ornatissimæ sunt igitur orationes eæ, quæ [illegible] his dif
gantur, & à privata, ac singulari controversia [illegible] nos nisi
veri generis vim explicandam conferunt & [illegible], tui
ut ii, [58] qui audiant, natura, & genere, & [illegible] m res
cognita, de singulis reis, & criminibus, & [illegible]. Nam
possint.
121 Hanc ad consuetudinem exercitationis vos, [illegible] dere
est cohortatus Antonius, atque à minutis, angustis [illegible] nitu
certationibus ad omnem vim, varietatemque vos [illegible] tur t
P CLIV. traducendos putavit. Quare non est paucorum [illegible] gari
hoc munus, ut ii, qui scripserunt de dicendi ratione [illegible] o,
trati sunt, neque Tusculani, atque hujus ambulationis [illegible]: Re
temeridianæ, aut nostræ pomeridianæ sessionis. N[illegible] onc
solùm acuenda nobis, neque procudenda lingua est, [illegible]
randum, complendumque pectus maximarum [illegible] crib
plurimarum suavitate, copia, varietate. [illegible] ili,
122 XXXI. Nostra est enim (si modò nos [illegible] ore
sumus, si in civium disceptationibus, si in periculis [illegible] nat
deliberationibus publicis adhibendi auctores & principes [illegible] im
mus) nostra est, inquam, omnis ista prudentiæ, doctrinæ [illegible] m
que possessio, in quam homines, [59] quasi caducam [illegible] tet
vacuam, abundantes otio, nobis occupatis, involant [illegible] sin
atque etiam aut irridentes oratorem, ut ille in Gorgia [illegible]
crates, cavillantur, aut aliquid de oratoris arte pau[illegible]
cipiunt libellis, eosque rhetoricos inscribunt, quasi [illegible]
sint propria rhetorum, quæ ab iisdem de justitia, de [illegible]
de civitatibus instituendis, & regendis, de omni [illegible]
denique etiam de naturæ ratione dicuntur.
123 Quæ quoniam jam aliunde non possumus, sumenda [illegible]

58. *Qui audiant, natura, & genere &c.*] Gulielmius attendere [illegible] pabat binis Gallicanis, *naturæ genere*: & id certe etiam [illegible] pr. ac sec. sed nihil mutarim. *Grut.*

59. *Quasi caducam, atque vacuam.*] *Caduca possessio* est ea, quæ [illegible] quam excidit à vero domino, aut morte, aut alio quovis [illegible] incidit in eum, qui minime sperabat, ut in principem vel [illegible] in agnatos, in secundos hæredes, in alterum legatarium [illegible] hæredem jure accrescendi, in usurpatorem. Cicero in [illegible] [illegible] *candidatus in* [illegible] *caducam*, [illegible] *emo*. [illegible] [illegible]. Possessionem quasi caducam atque vacuam dicit [illegible] quasi vacantem, & possessore destitutam. *Strebæus.*

nobis ab iis ipsis, à quibus expilati sumus, dummodò illa ad hanc civilem scientiam, quò pertinent, & quam intuentur, transferamus: neque (ut antè dixi) omnem teramus in his discendis rebus ætatem, sed cùm fontes viderimus, quos nisi qui celeriter cognorit, numquam cognoscet omnino, tum, quotiescumque opus erit, ex iis tantum, quantum res petet, [d] hauriemus. d hauriemus. La

Nam neque tam est acris acies in naturis hominum, & 124
ingeniis, ut res tantas quisquam, nisi monstratas, possit videre: neque tanta tamen in rebus obscuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, si modò adspexerit. In hoc igitur tanto [e] tamque immenso campo, cùm liceat oratori vagari liberè, atque, ubicumque constiterit, consistere in suo, facilè suppeditat omnis apparatus, ornatusque dicendi. e tam mensoq Pearce.

Rerum enim copia verborum copiam gignit: &, si est 125
honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, exsistit ex rei natura quidam splendor in verbis. sit modò is, qui dicet, aut scribet, institutus liberaliter educatione, doctrinaque puerili, & flagret studio, & à natura adjuvetur, & in universorum generum infinitis disceptationibus exercitatus; ornatissimos [60] scriptores oratoresque ad cognoscendum imitandumque [f] cognorit: [61] næ ille haud sanè, quemadmodum verba struat & illuminet, à magistris istis requiret. ita facilè in rerum abundantia ad orationis ornamenta sine duce, natura ipsa, si modò est exercitata, [g] labetur. f legeri Lamb. legerit. Pearce. g delal tur. L

XXXII. Hîc CATULUS, Dii immortales, inquit, 126
quan-

60. *Scriptores oratoresque ad cognoscendum imitandumque cognorit.*] Pal. pr. Pith. Mem. membr. *scr. oratoresque cognoscendos imitandosque delegerit*; & sic quoque fere secundus. videturque potius vulgato. *Grut.*

61. *Ne ille haud sanè.*] *Na*, particulam affirmantem vulgus scribit per *æ* diphthongum: sed docti plerique sine diphthongo: atque ita scriptum reperiri in libris manuscr. testantur, egoque reperi: idemque ex antiquis grammaticis discere licet. Diomedes lib. I. *Ne*, inquit, *acuto accentu elatum recipit imperativa, veluti, ne fac. finitiva, quoties ironicè accipimus pro eo, quod est apud Græcos, ναὶ, facta affirmatione, quod est apud Cic. Ne tu, Eruci, accusator esses ridiculus, &c.* Donatus, ad illud Terentii, in prologo Andriæ, *Faciunt ne intelligendo, ut nihil intelligant*, notat, *ne, quidam corripiunt, & cum interrogatione pronuntiant, quidam producunt: quorum alii* ne, *pro* non *accipiunt, alii pro* valde, ut *ne ego sum infelix.* Quis non videt ex horum grammaticorum distinctione, & præceptione, *ne* semper eodem modo scribi debere: sive affirmet, sive interroget, sive vetet? veruntamen in præsenti consuetudinem secutus sum. *Lamb.*

62. El

quantam rerum varietatem, quantam vim, q
piam, Crasse, complexus es, quantisque ex a
torem educere ausus es, & in majorum suorum
P.B. locare! Namque illos veteres doctores, auctor
generc. di nullum genus disputationis à se alienum pu
Lamb. mus, semperque esse in omni orationis ° ration

127 Ex quibus [62] Eleus Hippias, cùm Olympi
maxima illa quinquennali celebritate ludorum
est, cuncta pæné audiente Græcia, nihil esse
rerum omnium, quod ipse nesciret: nec solum
quibus liberales doctrinæ, atque ingenuæ co
geometriam, musicam, litterarum cognition
tarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ
differun- moribus, quæ de rebuspublicis i dicerentur:
tur Lamb. lum, quem haberet, pallium, quo amictus
lucerentur. MS. [65] quibus indutus esset, se sua manu confecisse.

128 Scilicet nimis hic quidem est progressus, s
est conjectura facilis, quantum sibi illi ipsi orat
clarissimis artibus appetierint, qui ne sordidior
Ceo? Lamb. pudiarint. Quid de Prodico k Chio? quid de T

62. *Eleus Hippias.*] Sophista ac philosophus omn
mum bonum dixit esse αὐτάρκειαν, quæ virtus est ej
tus est suo. Eleus dicitur ad differentiam Hippiæ d
sis. Elis ejus patria, urbs est ac regio Peloponne
nios & Achæos. Olympia oppidum non ita procul
inter Ossam & Olympum, ubi quinto quoque ann
erant Olympici tota Græcia confluente. *Strebæus.*

63. *Sed annulum, quem haberet, &c.*] Hæc ex P
minore, ubi sic Socrates: ἔφησθα ἢ ἀφικέσθαι ποτὲ
ἃ εἶχες περὶ τὸ σῶμα ἅπαντα σαυτοῦ ἔργα ἔχων, πρῶτ
&c. id est: *dixisti autem te aliquando Olympiam venis*
quæ gereres, quæque indutus esses, abs te facta essent, p
lum, quem haberes, &c. *Lamb.*

64. *Soccos quibus indutus esset.*] Pall. duo & Mem
inductus. & dignum est examine. *Gruter.*

65. *Quibus indutus esset.*] Calceatus. Prodicus auct
ex insula Ceo, physicus, philosophus, & rheto
floruit temporibus Socratis & Gorgiæ, apud Athe
auctoritatis. tandem poculo succi frigidi, ut qui-
ventutem, sublatus est. Thrasymachus Chalcedon
thyniæ Chalcedone rhetor & physicus: quem Ci
invenisse numeros orationis, sed minutos, ac ver
les, dicit. Protagoras Abderites ex Abdera urbe T
Democritum audiisset, ac philosophiam naturalem
vertit ad artes rhetoricas, ac primus docuit merc
dictus sophista. *Strebæus.*

donio, de Protagora Abderita loquar? quorum unus-
plurimum temporibus illis, etiam de natura rerum,
uit & scripsit.
ille Leontinus Gorgias, quo patrono (ut Plato voluit) 129
pho succubuit orator, qui aut non est victus umquam
te, neque sermo ille Platonis verus est: aut, si est
eloquentior videlicet fuit, & disertior Socrates, &,
pellas, copiosior, & melior orator. sed hic in illo
tonis libro, de omni re, quæcumque in disceptatio-
quæstionemque vocaretur, se copiosissimè dicturum
fitetur: isque princeps ex omnibus ausus est in con-
oscere, qua de re quisque vellet audire: cui tantus
habitus est à Græcia, soli ut ex omnibus [66] Delphis
urata statua, sed aurea statueretur.
ie ii, quos nominavi, multique præterea summi 130
i doctores uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi
ita se rem habere, ut tu, Crasse, dicis; oratorisque
apud antiquos in Græcia, majore quadam vel copia,
ria floruisse.
quidem magis dubito, tibine plus laudis, an Græ- 131
perationis esse tribuendum statuam: cùm tu in alia
[67] ac moribus natus, occupatissima in civitate, vel
rum negotiis pænè omnibus, vel orbis terræ procu-
, ac summi imperii gubernatione districtus, tantam
rum, cognitionemque comprehenderis, eamque
a cum ejus, qui consilio, & oratione in civitate va-
ientia, atque exercitatione sociaris: illi nati in litte-
dentesque his studiis, otio verò diffluentes, non mo-
l acquisierint, sed ne relictum quidem, & traditum,
a conservaverint.
XIII. Tum Crassus, Non in hac, inquit, una, 132
, re, sed in aliis etiam compluribus, distributione
a, ac separatione magnitudines sunt artium diminu-
tu existimas, cum esset Hippocrates ille Cous, fuis- P. CLV.
alios medicos, qui morbis, alios, qui vulneribus,
[68] alios,

elphis non inaurata statua &c.] Delphis, quæ urbs est in
'arnasso, statuas viris de Repub. bene meritis erigebant
ut tyrannicidis, præclaris ducibus, egregiis civibus: qui
omanis quoque receptus est. *Statua inaurata*, quibus in-
n modò est & illitum aurum: *aurea*, quæ totæ conflatæ
i metallo. *Strebæus.*
&c moribus natus.] Pith. *notis*, unde putat Gulielmius forte
n *ignotis*. non putem. *Gruter.*

68. Alios

[68] alios, qui oculis mederentur? num geometriam E
de, aut Archimede, num [69] musicam Damone; aut
stoxeno, num ipsas litteras Aristophane, aut Callim
tractante, tam discerptas fuisse, ut nemo genus univer
complecteretur, atque ut alius aliam sibi partem, in
elaboraret, seponeret?

133 Equidem saepe hoc audivi de patre & de socero m
nostros quoque homines, qui excellere sapientiae gloria
lent, omnia, quae quidem tum haec civitas nosset, sol
esse complecti. Meminerant illi Sex. Ælium, M. verò [1]
nilium nos etiam vidimus [70] transverso ambulantem fo
q

1 *alii* Manlium.

68. *Alios, qui oculis mederentur?*] Ridicule Lambini editio i
sit, *qui auribus:* quasi verò tam periculose curarentur aures, u
opus medico peculiari. *Grut.*

69. *Musicam Damone.*] Damonem musicum fuisse Plato sc
in Axiocho, rhythmos sive numeros invenisse dicit idem t
libro de Republica. Idem in Lachete, quod ad rem praese
facit, refert eum Agathoclis discipulum fuisse, & non solum
arte musica, sed in aliis quoque rebus omnibus jucundissim
Verba transcripsi: Καὶ γὰρ αὐτῷ μοι ἔναγχος ἄνδρα προὐξένησεν
υἱεῖ διδάσκαλον μουσικῆς, Ἀγαθοκλέους μαθητὴν Δάμωνα ἀνδρῶν
χαριέστατον οὐ μόνον τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ τ' ἄλλα ὁπόσα βούλει
συνδιατρίβειν τηλικούτοις νεανίσκοις. Aristoxenus Tarentinus
tor patris sui musici, & Xenophili Pythagorei, & Aristotelis
losophi, non modò de philosophia atque de musica libros
quit, sed etiam homo nullius propè disciplinae rudis histo
scripsit. Post tempora Damonis & Aristoxeni musica distract
in varias partes, & proseminatae sunt totidem ferè species r
corum, quot sunt modulationum formae & instrumentorum.
que pro sua infirmitate particulam sumit, & ea contentus
quas omittit. Aristophanes Byzantius discipulus Callimac
Zenodoti & Dionysii cujusdam, adeo profecit in literis, i
in arte grammatica, quae nomen habet à literis, ut nihil
ejus ignoraret. Alter fuit hoc nomine comicus, de quo n
hîc mentio. Callimachus Cyrenaeus grammaticus, discipulus
mocratis, eò provectus est diligentiae atque disciplinae, ut in
genere carminis poëmata confecerit: in quibus contra Ap
nium, eum qui scripsit Argonautica, fecit Ibim, quod p
imitatus est Ovidius. Extant & hodie illius quidam non
existimationis hymni. *Strebaeus.*

70. *Transverso ambulantem foro.*] Hoc est à latere fori ad alt
latus more jurisconsultorum temporis illius ambulabat. Ejus
enim ambulatio signum erat, eum qui id faceret, facere ci
omnibus consilii sui copiam. Ad eum itaque & ad alios it
bulantes, & in solio, id est, in sella domi sedentes, adib
quibus opus erat consilio, non solùm ut ad eos jurisperit
jure civili atque de controversiis referrent, sed etiam ut eo
prudentes viros bonosque patresfamiliâs consulerent. *Idem.*

71.

at insigne, eum, qui id faceret, facere civibus omni-
silii sui copiam: ad quos olim & ita ambulantes, &
sedentes domi, sic adibatur, non solùm ut de jure
l eos, verùm etiam de filia collocanda, de fundo
), de agro colendo, de omni denique aut officio
otio referretur.
fuit P. Crassi illius veteris, hæc Ti. Coruncanii, 134
avi, generi mei, Scipionis, prudentissimi homi-
ientia, qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut
de omnibus divinis atque humanis rebus referre-
emque & in senatu, & apud populum, & in caussis
m, & domi, & militiæ consilium suum, fidem-
stabant.
. enim M. Catoni, præter hanc politissimam doctri- 135
nsmarinam atque adventitiam, defuit? [71] num,
civile didicerat, causas non dicebat? aut quia pote-
re, juris scientiam negligebat? [m] At utroque in ge- m at *omit-*
laboravit, & præstitit. num propter hanc ex priva- *tit Pearce.*
negotiis collectam gratiam tardior in republica capes-
it? nemo apud populum fortior, nemo melior se-
idem facilè optimus imperator: denique nihil in hac
temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non
vestigarit & scierit, tum etiam conscripserit.
c contrà plerique ad honores adipiscendos, & ad 136
licam gerendam nudi veniunt, atque inermes; nul-
itione rerum, nulla scientia ornati. Sin aliquis [n] ex- n *ita Steph.*
ius è multis, effert se, si unum aliquid affert, ut *alii* excel-
virtutem, aut usum aliquem militarem; quæ sanè let.
uidem obsoleverunt; aut juris scientiam, ne ejus
universi; nam pontificium, quod est conjunctum,
iscit: aut eloquentiam, quam in clamore, & in
m cursu positam putant: omnium verò bonarum
, denique virtutum ipsarum societatem, cognatio-
e non norunt.
XIV. SED, UT AD Græcos referam orationem, 137
carere in hoc quidem sermonis genere non possu-
am ut virtutis à nostris, sic doctrinæ sunt ab illis
a [o] repetenda) septem fuisse dicuntur uno tempore, o *alii* pe-
qui tenda.

um, quia jus civile didicerat.] Pall. septem, Gallicani tres
rat. quod mutabat Gulielmius in *condidicerat.* Ego ha-
defendam lectionem mediam. prima editio tamen, *ci-*
at. Grut.

138 Quid Pericles? de cujus dicendi copia sic a
cùm contra voluntatem Atheniensium loqu
lute patriæ, severiùs tamen id ipsum, quod
pulares homines diceret, populare omnibus,
videretur: cujus in labris veteres comici,
malè dicerent (quod tum Athenis fieri liceba
bitasse dixerunt; tantamque in eo vim fuisse
mentibus, qui audissent, quasi aculeos quo
ret. At hunc [73] non clamator aliquis ad clep
docuerat, [74] sed, ut accepimus, Clazome
goras, vir summus in maximarum rerum s
hic doctrina, consilio, eloquentia excellen
annos præfuit Athenis & urbanis, eodem te
licis rebus.

139 Quid Critias? quid Alcibiades? civitati
non boni, sed certè docti, atque eloquent
craticis erant disputationibus eruditi? Quis
cusium doctrinis omnibus expolivit? non Pl
idem ille non linguæ solùm, verùm etiam a
tis magister, ad liberandam patriam impulit
mavit. Aliisne igitur artibus hunc Dionem
aliis Isocrates clarissimum virum Timoth
præstantissimi imperatoris, filium, summu
ratorem, hominemque doctissimum? a
reus ille Lysis Thebanum Epaminondam

summum virum unum omnis Græciæ? aut Xenophon Agesilaum? aut Philolaum Architas Tarentinus? aut ipse Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam magna vocitata est? Equidem non arbitror.

XXXV. SIC ENIM video, unam quandam omnium 140
rerum, quæ essent homine erudito dignæ, atque eo, qui in republica vellet excellere, fuisse doctrinam: quam qui accepissent, si iidem ingenio ad pronuntiandum valuissent, & se ad dicendum quoque, non repugnante natura, dedissent, eloquentia præstitisse.

Itaque ipse Aristoteles, cùm florere Isocratem nobilitate 141
discipulorum videret, quod ipse suas disputationes à causis forensibus & civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repentè totam formam propè disciplinæ suæ, versumque quendam de Philocteta paullo secus dixit. [75] Ille enim turpe sibi ait esse tacere cum p Barbaris; p Barbaros. *Pearce.*
hic autem, cùm Isocratem pateretur dicere. itaque ornavit, & illustravit doctrinam illam omnem; rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit. Neque verò hoc fugit sapientissimum regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem acciverit, à quo eodem ille & agendi acciperet præcepta & loquendi.

P. CLVI.

Nunc sive qui volet, eum philosophum, qui copiam 142
nobis rerum, orationisque tradat, per me appellet oratorem licet; sive hunc oratorem, quem ego dico sapientiam junctam habere eloquentiæ, philosophum appellare malit, non impediam: dummodò hoc constet, neque infantiam ejus, qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat; neque inscientiam illius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indisertam prudentiam, quàm [76] stultitiam loquacem.

Sin

75. *Ille enim turpe sibi ait esse tacere cum Barbaris: hic &c.*] *Barbaros* pro *Barbaris* legendum esse, miror nondum ab aliquo animadversum esse cum Græcus præsertim versus extet, unde sumsit Cicero: *Αἰσχρὸν μὲν Φιλοκτήτην σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἐᾶν λέγειν*, ad quem Aristoteles allusisse dicitur, cum de Isocrate cecinit celebratum illud carmen: *Αἰσχρὸν μὲν Ἀριστοτέλη σιωπᾶν, Ἰσοκράτην δ' ἐᾶν λέγειν.* Diogenes autem Laërtius de Xenocrate id carminis protulisse Aristotelem dicit. *Ursin.*

76. *Stultitiam loquacem.*] *Stultam loquacitatem* est in veteribus quibusdam libris. Videtur autem hæc sententia sumta ex Æschinis oratione contra Ctesiphontem, in qua est: Καλὸν μὲν γὰρ τὴν διάνοιαν προαιρεῖσθαι τὰ βέλτιστα, τὴν δὲ παιδείαν τὴν τοῦ ῥήτορος, καὶ

143 Sin quærimus, quid unum excellat ex omnibus, do oratori palma danda est. quem si patiuntur eundem esse p losophum, sublata controversia est. sin eos disjungent; erunt inferiores, quòd in oratore perfecto inest illor omnis scientia, in philosophorum autem cognitione n continuò inest eloquentia; quæ quamvis contemnatur eis, necesse est tamen aliquem cumulum illorum arti afferre videatur. Hæc cùm Crassus dixisset, parumper & ipse conticuit, & ceteris silentium fuit.

144 XXXVI. TUM COTTA, Equidem, inquit, Crasse, non possum queri, quòd mihi videare aliud quiddam, & non id, quod susceperis, disputasse. plus enim aliquanto attulisti, quàm tibi esset tributum à nobis ac denuntiatum. Sed certè q & hæ partes fuerunt tuæ, de illustranda oratione ut diceres, & eras ipse jam ingressus, atque in quatuor partes omnem orationis laudem descripseras: cumque de duabus primis nobis quidem satis, sed, ut ipse dicebas, celeriter, exiguéque dixisses, duas tibi reliquas feceras; quemadmodum primùm ornatè, deinde etiam aptè diceremus.

q alii dicent &c.

145 Quò cùm ingressus esses, repentè te quasi quidam æstus ingenii tui procul à terra abripuit, atque in altum à conspectu pænè omnium abstraxit; r omnemque rerum scientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidisti: (neque enim fuit tam exigui temporis) sed, apud hos quid profeceris, nescio: me quidem in Academiam totum compulisti. in qua velim sit illud, quod sæpe posuisti, ut non necesse sit consumere ætatem, atque ut possit is illa omnia cernere, qui tantummodò adspexerit: sed etiam si est aliquanto spissius, aut si ego sum tardior, profectò numquam conquiescam, neque defatigabor antè, quàm illorum ancipites vias, rationesque & pro omnibus, & contra omnia disputandi, percepero.

r omnem enim. *Lamb.*

146 Tum Cæsar, Unum, inquit, me ex tuo sermone maximè, Crasse, commovit, quòd eum negâsti, qui non citò quid didicisset, umquam omnino posse perdiscere: ut mihi non sit difficile periclitari, & aut statim percipere ista, quæ tu verbis ad cœlum extulisti; aut, si non potuerim, tempus non perdere, cùm tamen his nostris possim esse contentus.

P. B.

147 Hîc Sulpicius, Ego verò, inquit, Crasse, neque Aristotelem

τὸ λόγον πείθειν τοὺς ἀκούοντας· εἰ δὲ μὴ τὴν ἐγγινομένην διὰ παρασκευαστικόν τοῦ λόγου, Ursin.

77. Prisca

em istum; neque Carneadem, nec philosophorum quem-
um desidero. vel me licet existimes desperare posse ista
discere, vel, id quod facio, contemnere: mihi rerum
forensium; & communium vulgaris hæc cognitio satis
gna est ad eam, quam specto, eloquentiam; ex qua
tamen permulta nescio: quæ tum denique, cùm cau-
sa aliqua, quæ à me dicenda est, desiderat, quæro. Quam-
m, nisi fortè es jam defessus, &, si tibi non graves su-
, refer ad illa te, quæ ad ipsius orationis laudem, splen-
mque pertinent: quæ ego ex te audire volui, non ut
rarem me eloquentiam consequi posse, sed ut aliquid
erem.
XVII. TUM CRASSUS, Pervulgatas res requiris, 148
, & tibi non incognitas, Sulpici. quis enim de isto
non docuit, non instituit, non etiam scriptum re-
sed geram [f] morem, & ea duntaxat, quæ mihi no- f tibi mo-
, breviter exponam tibi: censebo tamen ad eos, qui rem *alii*;
es, & inventores sunt harum sanè minutarum rerum, *malè.*
ndum.
nis igitur oratio conficitur ex verbis: quorum primùm 149
ratio simpliciter videnda est, deinde conjunctè. nam
dam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est;
qui ex continuatis, conjunctisque constat. Ergo ute-
rbis aut iis, quæ propria sunt, & certa quasi voca-
rum, pænè unà nata cum rebus ipsis: aut iis, quæ
runtur, & quasi alieno in loco collocantur: aut iis,
ovamus, & facimus ipsi.
ropriis est igitur verbis illa laus oratoris, ut abjecta 150
obsoleta fugiat: lectis atque illustribus utatur, in
plenum quiddam & sonans inesse videatur. Sed in
rborum genere propriorum delectus est quidam ha-
, atque is aurium quodam judicio ponderandus: in
nsuetudo etiam benè loquendi valet plurimum.
am hoc, quod vulgò de oratoribus ab imperitis dici 151
Bonis is verbis, aut *aliquis non bonis utitur*, non arte t Etenim
perpenditur, sed quodam quasi naturali sensu judi- in hoc.
in quo non magna laus est vitare vitium, (quam- *Lamb.*
d est magnum) verùm [v] hoc quasi solum quoddam, v tamen
fundamentum est, verborum usus & copia bono- hoc *MSS.*
Sed quid ipse ædificet orator, & in quo adjungat *aut* jam in
, id esse à nobis quærendum, atque explicandum hoc. 152
r.
XVIII. TRIA SUNT igitur in verbo simplici, quæ orator

orator afferat ad illustrandam atque exornandam
nem; aut inusitatum verbum, aut novatum, aut
153 tum. Inusitata sunt [77] prisca ferè, ac vetusta, &
quotidiani sermonis jamdiu intermissa, quæ sunt po
x nostræ. *Pearce.* licentiæ liberiora, quàm x nostra: sed tamen rar
etiam in oratione poëticum aliquod verbum dign
P. CLVII. neque enim illud fugerim dicere, ut Cœlius, *Qua
state Pœnus in Italiam venit:* nec *prolem*, aut *suboli*
y fari. Lamb. y *effari*, aut *nuncupari:* aut, ut tu soles, Catule,
z aut. *Pearce.* *bar*, aut *opinabar*; z & alia multa, quibus loco
grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet.
154 Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso g
tur, ac fiunt: vel conjungendis verbis, ut hæc,

[78] *Tum pavor sapientiam mihi* [79] *omnem exanima
ctorat.*

[80] *Num non vis hujus me versutiloquas malitias.*

77. *Prisca ferè, ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis ja
termissa.*] Non omnino tamen à doctis relicta, quibus lc
tis grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet: ı
Virgilius, *Pulchra faciat te prole parentem. Soboles:* Iden
deûm soboles, magnum Jovis incrementum. Effari: Idem, .
effatus. Rebar: Cicero in hoc tertio, *Quem quidem antea n
bar ita dicere.* Catulus est qui de Crasso loquitur. *Nuncupo*
sunt perusitata, non igitur de tota conjugatione, sed de
bus casibus, *Nuncupari*, & *Opinabar*, loqui videtur. Inusi
poëtarum licentiæ liberiora, quàm oratoriæ, propter
poëta ad voluptatem, orator ad causarum necessitatem s
modat. Ea de re Virgilius usurpat aliqua, quibus uti nolit
ut *astutum, olli, fuat, quianam, compellat.* Strebæus.

78. *Tum pavor sapientiam, &c.*] Quòd *exanimo*, excuden
ravi, non *exanimato*, ut habent codices manusc. in eo No
cutus sum: quòd autem *ex animo*, separatim, vulgatos
& rationem. nam si, *exanimo* conjunctim legeremus, q
ei, qui jam animo caret, sapientia ex animo, aut pect
potest? Dictum autem, *ex animo expectorare*, quemadmod
χοεύειν οἶνον, & *ædificare ædeis*, & *in latebras inlatebrare*, qı
fert Nonius ex Cœlio, & similia. Est autem hic versus
mæone Ennii, iterumque profertur à M. Tullio lib. IV. Tus
Lambin.

79. *Omnem exanimato expectorat.*] Revocavi veterem le
mss. omnium, item olim editorum. malè post impressi .
exp. idem restitui infra cap. 58. volentibus rursum omni
Gruter.

80. *Num non vis hujus me versut.*] Hic versus alio at
modo scriptus reperitur in codicibus manuscr. Quin ne
quidem ita profert, ut est in vulg. ut omittam, quòd e
fert tanquam Ciceronis, cum sit vel Accii, vel Pacuvii,

Videtis enim & *versutiloquas*, & *expectorat*, ex conjunctione facta esse verba, non nata. [a] Vel sæpe sine conjunctione verba novantur, [81] ut, *ille senius*; ut, *Dii genitales*; ut, —— *baccarum ubertate* [82] *incurvescere*.

a sed sæpe vel MSS.

Tertius ille modus transferendi verbi latè patet, quem 155 necessitas genuit inopiâ coacta, & angustiis; pòst autem delectatio, jucunditasque celebravit. nam ut vestis frigoris depellendi causâ reperta primò, pòst adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopiæ causâ, frequentata delectationis. Nam *gemmare vites*, *luxuriem esse in herbis*, *lætas segetes*, etiam rustici dicunt. quod enim declarari vix verbo proprio potest, id translato cùm est dictum, illustrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo posuimus, similitudo.

Ergo hæ translationes quasi mutuationes sunt, cùm, 156 quod non habeas, aliunde sumas. Illæ paullo audaciores, quæ non inopiam indicant, sed orationi splendoris aliquid arcessii, secutus sum autem vulgatam scripturam. Neque verò est, quòd in hujus versus sententia exquirenda valde laboremus, cum aliquid desit ad sententiæ integritatem. Satis enim habuit M. Tullius ostendere & ex nomine, versutiloquas, quod est in hoc versu, & ex verbo, *expectorat*, quod est in superiore, verba interdum novari per conjunctionem, seu compositionem, ut vulgo loquimur. *Lamb.* Mirificè variant Pall. nostri. nonus solum accedit conjecturæ Gulielmianæ; *Num metuis hujus versut.* habet enim, *Num vero me vis hujus vers.* Gruter.

81. *Ut, ille senius; ut Dii genitales &c.*] Repræsentavi, quod erat in Pal. pr. ac sec. item Pith. & Memm. libroque Bonromæi. ex quo fingebat Gulielmius, *ut ille sentus.* & ut Terentii Eunucho: *Video sentum.* nisi tamen hoc significat. *Ut dii deæque illum senium perdant, qui me hodie remoratus est.* Turnebus corrigit libro IX. c. 26. *ut ille Ennius, Dii genitales.* Lambinus maluit, *ut illud diserti senis, Dii genitales.* vulgata præferebat, *ut ille sensus disertus indigenitalis*, à quo non longè abeunt Palatini ceteri, nisi quod ii fere, *ut ille sensus disertus vidi genitabilis.* nonus habet, *ut ille Ennius vidi gen.* tert. *ut ille Ennius disertus inde gen.* Idem. Quicunque varietatem MSS. respexerit & cum editis ac doctorum conjecturis comparaverit, videbit facile hoc loco nihil sanum legi. Medicinam in tanta sententiarum discrepantia nullam sperare possumus. Nullus dubito, quin versus aliquis Ennianus lateat, & quidem iste, quem nobis servavit Servius ad Virgil. Æneid. VI. ỳs. 764. *Romulus in cælo cum Diis genitalibus ævum Degit*, sed quo modo illum Cicero suæ orationi immiscuerit, aut vero adjunxerit, id fateor me planè ignorare. *Verburg.*

82. *Incurvescere.*] Ab adjectivo *incurvus* sine conjunctione ullius vocis formatur verbum *incurvescere*. Pearce.

 83. Ir-

arcessunt. quarum ego, quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam?

157 XXXIX. Similitudinis est ad verbum unum contracta brevitas, quod verbum in alieno loco, tamquam in suo, positum, si agnoscitur, delectat: si simile nihil habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem, ut illa omnia:

[83] *Inhorrescit mare,*
Tenebræ conduplicantur, noctisque & nimbûm occæcat nigror,
Flamma inter nubes coruscat, cœlum tonitru contremit,
Grando mista imbri largifluo subita præcipitans cadit:
Undique omnes venti erumpunt, sævi exsistunt turbines:
Fervit æstu pelagus.

Omnia ferè quo essent clariora, translatis per similitudinem verbis dicta sunt.

158 [b] Aut quò significetur magis res tota, sive facti alicujus, sive consilii, ut ille, qui occultantem consultò, ne id, quod ageretur, intelligi posset, duobus translatis verbis similitudine ipsa indicat:

Quandoquidem [c] *iste circumvestit dictis, sepit sedulò.*

Nonnumquam etiam brevitas translatione conficitur, ut illud, *Si telum* [d] *manu fugit.* Imprudentia teli emissi breviùs propriis verbis exponi non potuit, quàm est uno significata

159 translato. [e] Atque hoc in genere persæpe mihi admirandum videtur, quid sit, quòd omnes translatis & alienis magis delectantur verbis, quàm propriis & suis.

[b] Aut significant magis rem totam, sive. *Lamb.* P. B.
[c] Fortè *is te.* Grut.
[d] *manum* Lamb.
[e] Atque *delet Lamb.*

XL. Nam si res suum nomen & proprium vocabulum non habet, ut *pes* in navi, ut *nexum*, quod per libram agitur, ut in uxore *divortium*; necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant.

160 Id accidere credo, vel quòd ingenii specimen est quoddam, transilire ante pedes posita, & alia longè repetita sumere: vel quod is, qui audit, aliò ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima est delectatio: vel quòd singulis verbis res, ac totum simile conficitur: vel quòd omnis translatio, quæ quidem summa ratione est, ad sensus ipsos admovetur, maximè oculorum, qui est sensus acerrimus.

Nam

83. *Inhorrescit mare.*] Hic versus integer est lib. I. De Divinat. *Interea prope jam occidente sole inhorrescit &c.* Sunt autem Pacuvii versus. *Lamb.*

84. Dul-

Nam & odor urbanitatis, & mollitudo humanitatis, & murmur maris, & [84] dulcedo orationis, sunt ducta à ceteris sensibus. [85] Illa verò oculorum multò acriora, quæ ponunt pænè in conspectu animi, quæ cernere & videre non possumus. Nihil est enim in rerum natura, cujus nos non in aliis rebus possimus uti vocabulo & nomine. unde enim simile duci potest, (potest autem ex omnibus) indidem verbum unum, quod similitudinem continet, translatum, lumen affert orationi. 161

Quo in genere primùm fugienda est dissimilitudo. 162

[86] —— *Cœli ingentes fornices.*

Quamvis sphæram in scenam (ut dicitur) attulerit Ennius, tamen in sphæra fornicis similitudo non potest inesse.

—— *Vive Ulysses, dum licet:*

[87] *Oculis postremum lumen radiatum rape.*

non dixit, *cape*; non, *pete:* haberet enim moram sperantis diutiùs esse sese victurum; sed *rape.* hoc verbum est ad id aptatum, quod antè dixerat,

—— *dum licet.*

XLI. DEINDE videndum est, ne longè simile sit ductum. *Syrtim patrimonii*, *scopulum* libentiùs dixerim; *Charybdim bonorum*, *voraginem* potiùs. faciliùs enim ad ea, quæ visa, quàm ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam hæc vel summa laus est [f] verbi transferendi, [88] ut sensum feriat id, quod translatum sit, fugienda est omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet similitudo. 163

[f] in verbis transferendis. *Leon. Lamb. Pearce.*

Nolo [g] morte dici Africani *castratam* esse rempublicam. 164

Nolo

[g] dici, morte. *Pearce.*

84. *Dulcedo orationis.*] Non dissimulabo, me in uno codice manuscr. reperisse scriptum, *dulcitudo* : verumtamen *dulcedo* retinui, non pugnaturus, si quis alterum malit. nam & suprà hoc eodem libro eadem voce est usus, ut ostendimus ex Nonio Marcello. *Lambin.* Pith. item Palat. quart. quint. sextus, septimus, *dulcitudo.* qua voce usus supra cap. 25. m. *Grut.*

85. *Illa vero oculorum multò acriora.*] Ita veteres libri. Alii ediderunt: *illa verò multò acriora.* Non venit in mentem, cur mutilandus locus esse videatur. *Camerar.*

86. *Cæli ingentes fornices.*] Vide Turneb. lib. VI. c. 20.

87. *Oculis postremum lumen radiatum rape.*] Palat. pr. ac sec. non habent heic *rape*, neque adest membr. Memmii, & ferri posset. Muretus lib. XI. Variar. Lection. cap. 9. emendat *radiantis.* adeatur. *Grut.*

88. *Ut sensum feriat.*] Lambiniani, *sensim*, perperam, & contra omnes libros scriptos editosque. *Idem.*

Nolo *stercus curiæ* dici Glauciam. quamvis sit simile, tamen est in utroque deformis cogitatio similitudinis. Nolo esse aut majus, quàm res postulet, [89] *Tempestas comissationis:* aut minus, *Comissatio tempestatis.* Nolo esse verbum angustius id, quod translatum sit, quàm illud proprium, ac suum,

P. CLVIII.

h *abniteas* MS. *abnuteas.* Gul.

— *Quidnam est, obsecro? quid te adiri* [h] *abnutas?*

Melius esset, *vetas, prohibes, absterres:* quoniam ille dixerat,

i *obsiet.* Gul.

[90] *Illico istic, ne contagio mea bonis, umbrave* [i] *obsit.*

165 Atque etiam, si vereare, ne paullo durior translatio esse videatur, mollienda est, præposito sæpe verbo: ut, si olim M. Catone mortuo, *pupillum* senatum quis relictum diceret, paulo durius; sin, *ut ita dicam, pupillum*, aliquanto mitius [k] est. Etenim verecunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse; atque ut precario, non vi, venisse videatur.

k est *non habet Pearce.*

166 Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi. Nam illud, quod ex hoc genere profluit, non est in uno verbo translato, sed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum sit:

l *me* delet Lamb.

— *Neque* [l] *me patiar iterum*
Ad unum scopulum, & telum classem Achivûm offendere.

Atque illud,

Erras, erras: nam exsultantem te, & præfidentem tibi
Repriment validæ legum habenæ, atque imperii insistent jugo.

167 Sumta re simili verba ejus rei propria deinceps in rem aliam (ut dixi) transferuntur.

XLII. Est hoc magnum ornamentum orationis, in quo obscuritas fugienda est. Etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur ænigmata. Non est autem in verbo modus hic, sed in oratione, id est, in continuatione verborum. Ne

89. *Tempestas comissationis.*] Sic excudendum curavimus, Varronis auctoritatem secuti lib. VI. de Ling. Lat. nisi fortè apud Varronem, *comassatio*, legendum sit, à verbo Græco κωμάζω, quod est natum ἀπὸ τ̃ κώμαν. nam neque, *comesatio*, neque, *comessatio* scribi aut dici debet. sic infrà prox. *comissatio tempestatis.* Lamb.

90. *Illico istic, &c.*] Versus sunt ex Atreo Accii: qui proferuntur etiam in libro tertio quæst. Tusc. *Nolite* (inquit) *hospites adire ad me: illico istic, Ne contagio mea, &c.* Sed docti quidam sic eos legi volunt ut sint trimetri. *nolite hospites Adire ad me: illico istic, ne contagio Mea bonis, umbrave obsit: vis tanta sceleris in corpore hæret.* Idem.

91. Qui

[illeg]a quidem traductio, atque immutatio in verbo quam[illeg]
[illeg] fabricationem habet, sed in oratione,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

[illeg] Afris est sumta Africa. Neque factum verbum est, ut,

— *Mare saxifragis undis:*

[illeg]que translatum, ut,

Mollitur mare:

[illeg]ornandi causâ proprium proprio commutatum,

Desine Roma tuos hostes, ———

[illeg],

— *Testes sunt campi magni,* ———

[illeg]avis est modus in ornatu orationis, & sæpe sumendus: ex [illeg]o genere hæc sunt, *Martem belli esse communem*, *Cererem* [illeg]o frugibus; *Liberum* appellare pro vino; *Neptunum* pro [illeg]ari; *curiam* pro senatu; *campum* pro comitiis; *togam* pro [illeg]ce; *arma* ac *tela* pro bello.

Quo item in genere & virtutes, & vitia pro ipsis, in qui- 168
[illeg]s illa sunt, appellantur: *Luxuries* quam in domum irru- P.
[illeg]t, &, Quò *avaritia* penetravit: aut *Fides* valuit, *Justi-*
[illeg] confecit. Videtis profectò genus hoc totum, cùm in[illeg]
[illeg]ro commutatoque verbo res eadem enuntiatur, ornatius: [illeg]i sunt finitima illa minùs ornata, sed tamen non ignoran[illeg], cùm intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum, ut, [illeg]o ædificiis cùm *parietes*, aut *tecta* dicimus: aut ex toto [illeg]tem, ut, cùm unam turmam, *equitatum populi Roma-* [illeg] dicimus: aut ex uno plures, [m] m ut.

At Romanus homo, tamen etsi res bene gesta est,
Corde suo trepidat.

[illeg]t cùm ex pluribus intelligitur [n] unum, n un[illeg]

Nos sumus Romani, [91] *qui fuimus ante Rudini,*

[illeg]t quocumque modo non ut dictum est, in eo genere in[illeg]ligitur, sed ut sensum est.

XLIII. ABUTIMUR sæpe etiam verbo non tam ele- 169
[illeg]nter, quàm in transferendo: sed etiam si licentiùs, ta[illeg]en interdum non impudenter: ut cùm *grandem orationem* [illeg]o magna, *minutum animum* pro parvo dicimus. Verùm [illeg] videtisne esse non verbi, sed orationis, quæ ex pluribus,

91. *Qui fuimus ante Rudini.*] Lectio isthæc deprompta è Pal. [illeg] tert. & Pith. nec abit pr. quam quod is *Rhodini.* ceteri Pala[illeg]i habent *ante Rutili.* quod ferè etiam in editione prima. nam [illeg]quentes exemerunt *ante*, ut ex heroico fieret pentameter. videa[illeg]r Lipsius ille noster d. c. 1. libri v. Lectionum. conjectura enim secutus est scripturam veterem. *Grut.*

bus, ut exposui, translationibus connexa sunt? hæ tem, quæ aut immutata esse dixi, aut aliter intellig ac dicerentur, sunt translata quodam modo.

170 Ita fit, ut omnis singulorum verborum virtus, atque tribus exsistat ex rebus, si aut vetustum verbum sit, qu men consuetudo ferre possit: aut factum vel conjuncti vel novitate, in quo item est auribus consuetudi o parcendum: aut translatum; quod maximè tanquan lis quibusdam [92] notat, & illuminat orationem.

o parcendum Lamb. & MS.

171 Sequitur continuatio verborum, quæ duas res max collocationem primùm, deinde modum quendam, mamque desiderat. Collocationis est componere & i re verba, sic, ut p neve asper eorum concursus, p hiulcus sit, sed quodammodo coagmentatus & lævi quo lepidè soceri mei persona lusit is, qui elegantissi facere potuit, Lucilius,

p neque. Cleric.

[93] Quàm lepidè lexeis compostæ? ut tesserulæ omnes
[94] Arte pavimento, atque [95] emblemate vermiculato.

Quæ cùm dixisset in Albucium illudens, ne à me qu abstinuit,

Crassum habeo generum, ne rhetoricoterō' tu sis.

Quid ergo? iste Crassus, quoniam ejus abuteris non quid efficit? idem illud scilicet, ut ille voluit, & eg lem, meliùs aliquanto, quàm Albucius. verùm in me dem lusit ille, ut solet.

172 Sed est tamen hæc collocatio conservanda verborum qua loquor, quæ junctam orationem efficit, quæ c rentem, quæ q levem, quæ æquabiliter fluentem. id

q lævem. alii.

92. *Notat, & illuminat orationem.*] Pal. pr. sec. oct. nonus *strat & nobilitat orationem.* Pith. & Memm. *illustrat & not* quanta licentia! *Grut.*

93. *Quàm lepidè lexeis composta, &c.*] Sensus est: Lexeis, i verba tua ô Albuti, lepidè & eleganter composita coagme que sunt in oratione, ut in pavimento, vel in emblemate v culato omnes tesserulæ sunt arte compositæ. Tesserulæ su pilli aut lateres quadrati, quibus ædium solum consternitur. pus est tesserulis aptè consertum, & effigie rerum animaliu distinctum, emblema vermiculatum vocatur. *Strebæus.*

94. *Arte pavimento.*] In veteribus quibusdam libris, quo vidi, pro *arte* scriptum est *endo*, ut sit ἐν τῷ· quæ scriptura p què extat apud Plinium lib. xxxv. cap. 25. Constat autem I lum Græcas voces Latinis versibus non semel immiscuisse.

95. *Emblemate vermiculato.*] Josephus Scaliger legit *vermic* ut referatur ad *lexeis.* alterum restat in mss. omnibus. *Grut.*

96.

ini, si verba extrema cum consequentibus primis ita P.CL
tis, ut ne asperè concurrant, neve vastiùs diducantur.
LIV. HANC DILIGENTIAM subsequitur modus 173
ı & forma verborum, quod jam vereor ne huic Ca-
ideatur esse puerile. Versus enim veteres illi in hac so-
rratione propemodum, hoc est, numeros quosdam,
ı esse adhibendos putaverunt. interspirationis enim,
defatigationis nostræ, neque librariorum notis, sed,
rum & sententiarum modo, interpunctas clausulas in
nibus esse voluerunt: idque princeps Isocrates insti-
fertur, ut inconditam antiquorum dicendi consuetu-
ı, delectationis, atque aurium causa (quemadmodum
discipulus ejus Naucrates) numeris adstringeret.
mque hæc duo, musici, qui erant quondam iidem 174
:, machinati ad voluptatem sunt versum, atque
n, ut & verborum numero, & vocum modo, de-
one vincerent aurium satietatem. Hæc igitur duo,
lico moderationem, & verborum conclusionem,
orationis severitas pati possit, à poëtica ad eloquen-
aducenda duxerunt.
uo illud est vel maximum, quòd versus in oratione 175
itur conjunctione verborum, vitium est: & tamen
njunctionem, sicuti versum, numerosè cadere, &
re, & perfici volumus. neque est ex multis res una,
agis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distin-
quàm quòd ille rudis inconditè fundit, quantum po-
k id, quod dicit, spiritu, non arte, determinat:
autem sic illigat sententiam verbis, ut eam numero
m complectatur, & adstricto, & soluto. [96] Nam cum 176
modis forma, & relaxat & liberat immutatione or-
ut verba neque alligata sint quasi certa aliqua lege
, neque ita soluta, ut vagentur.
V. QUONAM igitur modo tantum munus insiste-
ut arbitremur nos hanc vim numerosè dicendi con-
osse? Non est res tam difficilis, quàm necessaria.
l est enim tam tenerum, neque tam flexibile, ne-
iod tam facilè sequatur, quocumque ducas, quàm
oratio.

Nam cum vinxit modis forma, & relaxat &c.] Pal. pr. sec. oct. r modis, relaxat &c. neque secus Pith. ac Mem. alii ha-nodis & forma; relaxat &c. at sept. modis, format & relaxat.

Nihil est enim tam tenerum.] Vid. Victor. lib. x. cap. 14.

98. Ex

177 oratio. [98] Ex hac versus, ex eadem dispares nu-
ciuntur: ex hac hæc etiam soluta variis modis, m-
que generum oratio. non enim sunt alia sermo-
'arte, r contentionis verba: neque ex alio genere ad u-
cionis dianum, alio ad scenam, pompamque sumuntur
t. nos cùm jacentia sustulimus è medio, sicut m-
ceram, ad nostrum arbitrium formamus & fingi-
que tum graves sumus, tum subtiles, tum medi-
dam tenemus: sic institutam nostram sententiam
orationis genus; [99] idque ad omnem rationem, &
voluptatem, & animorum motum mutatur, & v-
178 Sed ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natu-
fabricata: sic in oratione; ut ea, quæ maximam
P. B. in se continerent, eadem haberent plurimum vel d-
vel sæpe etiam venustatis. Incolumitatis, ac salutis
causa videmus hunc statum esse hujus totius mundi,
naturæ, rotundum ut cœlum, terraque ut media
que sua vi nutuque teneatur; sol ut circumferatur,
cedat ad brumale signum, & inde sensim ascendat i
sam partem; ut luna accessu & recessu suo soli
'i dispa- accipiat; ut eadem spatia quinque stellæ f dispari m
. suque conficiant.
179 Hæc tantam habent vim, ut paulum immutata c
non possint: tantam pulcritudinem, ut nulla species
gitari quidem possit ornatior. Referte nunc animum
minum, vel etiam ceterarum animantium forma

98. *Ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur.* -
strat iisdem verbis versum confici posse, iisdem alium -
versi, iisdem orationem solutam, eamque vel graver
nuem, vel temperatam:

Discite justitiam moniti, & non temnere divos.

versus est heroicus: commuta sic:

Justitiam discite moniti, & non divos contemnere:

ex iisdem verbis septenarium conficies.

Justitiam discite, & divos non temnere,

versus est senarius.

Moniti discite justitiam, & non divos temnere:

abjecta est oratio.

Discite moniti justitiam, non temnere deos:

honesta. Potest & aliis modis commutari. *Strebæus.*

99. *Idque ad omnem rationem & aurium voluptatem.*] F
item Mem. & Pith. tantum exhibent, *omnem aurium*
exclusis vocalis duabus intermediis. Pall. sequentes r
gatum, sed habent *itaque* pro *idque*. Grut.

llam partem corporis [1] sine aliqua necessitate af-
totamque formam quasi perfectam reperietis ar-
isu.

QUID IN arboribus, in quibus non truncus,
non folia sunt denique, nisi ad suam retinendam
damque naturam? nusquam tamen est ulla pars,
a.
mus naturam, artesque videamus. quid tam in 180
ecessarium, quàm latera, quàm carinæ, quàm
àm puppis, quàm antemnæ, quàm vela, [3] quàm
æ tamen hanc habent in specie venustatem, ut
salutis, sed etiam voluptatis causâ, inventa esse
. Columnæ, & templa, & porticus sustinent. ta-
nt non plus utilitatis, quàm dignitatis. Capitolii
illud, & ceterarum ædium, non venustas, sed
ipsa fabricata est. nam cùm esset habita ratio,
iodum ex utraque tecti parte aqua delaberetur;
templi, fastigii dignitas consecuta est: ut, etiam t cœlo Ca-
io statueretur, ubi imber esse non posset, nullam pitolium.
io dignitatem habiturum fuisse videatur. *Pearce.*
omnibus item partibus orationis evenit, ut utili- 181
c propè necessitatem suavitas quædam, & lepos
tur. Clausulas enim, atque interpuncta verborum,
terclusio, atque angustiæ spiritus attulerunt. Id
ita suave, ut, sicui sit infinitus spiritus datus, ta-
perpetuare verba nolimus. id enim auribus no-
stris

aliqua necessitate affictam.] Firmat hanc scripturam Gifa-
r in Lucretiano indice, ad vocem *Fictus*. Grut.
que formam quasi perfectam reperietis, &c.] Semper suspi-
hunc locum esse mutilatum. nam non satis hic expri-
d vult & sentit. M. Tull. vult enim ostendere in pleris-
utilitatem ac necessitatem esse cum dignitate & venusta-
tam: idque præclare in ceteris præstitit: hìc autem ne-
is aperte demonstratur, venustas obscuriùs. Neque me
inuscr. adjuverunt. nihil enim in eis varietatis reperi,
pro *afflictam*, *affectam*: pro, *perfectam*, *refertam*, in uno
ade fortasse ita legendum videatur: *totamque summo
refertam perfectam reperietis arte, non casu.* Lamb.
mali? quæ.] Sic Pall. septem. nam sext. atque nonus,
ant retrò vulgatum, *quàm reliqua?* quod tamen exulat
principe. quin imò Gallicani tres Pith. & Memmii
chart. adhuc exclusere, *quam mali?* Reposui quoque
ri τῷ carina, Gallicanis iisdem volentibus, item Pall. in
ien ferè *caverna*. Grut.

4. Quære

stris gratum est inventum, quod hominum
tolerabile solum, sed etiam facile esse posset

XLVII. LONGISSIMA est igitur co
182 rum, quæ volvi uno spiritu potest. Sed hic
est, artis alius. nam cùm sint numeri plure
trochæum frequentem segregat ab oratore
tule, vester, qui natura tamen incurrunt i
sermonemque nostrum: sed sunt insignes
rum numerorum, & minuti pedes. [4] Qu
heroum nos dactyli, & anapæsti, & spon
tat: in quo impunè progredi licet duo dunt
paullo plus, ne planè in versum, aut simi
suum incidamus. [x] Aliæ sunt geminæ, qui
pedes in principia [5] continuandorum [y] verb
rè cadunt.

v versus. Pæon. x alteræ MSS. P. CLX. y verborum abest à MSS.

183 Probatur autem ab eodem illo maximè pæ
plex. Nam aut à longa oritur, quam tres br
tur, ut hæc verba, *desinite*, *incipite*, *co*
brevibus deinceps tribus, extrema product
sicut illa sunt, *domuerant*, *sonipedes*. Atque
ordiri placet à superiore pæone, posterior
tem pæon hic posterior non syllabarum num
mensura, [z] quod est acrius judicium & c
Cretico, qui est ex longa, & brevi, & long

Quid petam præsidii, aut exsequar? qu

A quo numero exorsus est Fannius, *Si*, *Qu*
litis. Hunc ille clausulis aptiorem putat, qua
rumque syllaba terminari.

z quarum Lamb.

184 XLVIII. NEQUE VERÒ hæc tam ac
ligentiamque desiderant, quàm est illa poëti
cessitas cogit, & ipsi numeri ac modi, sic
cludere, ut nihil sit, ne spiritu quidem mi
aut longius, quàm necesse est. Liberior est
nè, ut dicitur, [6] sic & est verè soluta, non
aut erret, sed ut sine vinculis sibi ipsa mode

4. *Quare primum ad heroum &c.*] Leges, si Lam
mus est, *Quare plurimum ad heroos nos pedes, dact
& spondeum invitat.*

5. *Continuandorum verborum.*] Dictio *verborum* a
pr. sec. aut Mem. & Pith. *Grut.*

6. *Sic & est verè soluta.*] Pal. pr. sec. & totid
scindunt &. forte rescribendum, *sicut est*, *solut*
Idem.

...m. nullam partem corporis [1] sine aliqua necessitate affictam; [2] totamque formam quasi perfectam reperietis arte, non casu.

XLVI. QUID IN arboribus, in quibus non truncus, non rami, non folia sunt denique, nisi ad suam retinendam conservandamque naturam? nusquam tamen est ulla pars, nisi venusta.

180 Linquamus naturam, artesque videamus. quid tam in navigio necessarium, quàm latera, quàm carinæ, quàm mali, quàm prora, quàm puppis, quàm antemnæ, quàm vela, [3] quàm mali? quæ tamen hanc habent in specie venustatem, ut non solum salutis, sed etiam voluptatis causâ, inventa esse videantur. Columnæ, & templa, & porticus sustinent. tamen habent non plus utilitatis, quàm dignitatis. Capitolii fastigium illud, & ceterarum ædium, non venustas, sed necessitas ipsa fabricata est. nam cùm esset habita ratio, quemadmodum ex utraque tecti parte aqua delaberetur; utilitatem templi, fastigii dignitas consecuta est: ut, etiam si in [t] cœlo statueretur, ubi imber esse non posset, nullam sine fastigio dignitatem habiturum fuisse videatur.

t cœlo Capitolium. *Pearce.*

181 Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem, ac propè necessitatem suavitas quædam, & lepos consequatur. Clausulas enim, atque interpuncta verborum, animæ interclusio, atque angustiæ spiritus attulerunt. Id inventum ita suave, ut, sicui sit infinitus spiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus. id enim auribus nostris

1. *Sine aliqua necessitate affictam.*] Firmat hanc scripturam Gifanius noster in Lucretiano indice, ad vocem *Fictus*. Grut.

2. *Totamque formam quasi perfectam reperietis, &c.*] Semper suspicatus sum hunc locum esse mutilatum. nam non satis hìc exprimitur quod vult & sentit. M. Tull. vult enim ostendere in plerisque rebus utilitatem ac necessitatem esse cum dignitate & venustate conjunctam: idque præclare in ceteris præstitit: hìc autem necessitas satis aperte demonstratur, venustas obscuriùs. Neque me codices manuscr. adjuverunt. nihil enim in eis varietatis reperi, nisi quòd pro *affictam*, *affectam*: pro, *perfectam*, *refertam*, in uno legitur. unde fortasse ita legendum videatur: *totamque summo quasi lepôre refertam perfectam reperietis arte, non casu.* Lamb.

3. *Quam mali? quæ.*] Sic Pall. septem. nam sext. atque nonus, solum servant retrò vulgatum, *quàm reliqua?* quod tamen exulat ab editione principe. quin imò Gallicani tres Pith. & Memmii memb. ac chart. adhuc exclusere, *quam mali?* Reposui quoque *carina*, ἀντὶ τῦ *carinæ*, Gallicanis iisdem volentibus, item Pall. in quibus tamen ferè *caverna*. Grut.

4. Quam

ſtificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum cr
giam. Quarum tandem, inquit Catulus? an
tatione iſta afferri poteſt elegantius, aut omni
tilius?

188 At enim vereor, inquit Craſſus, ne hæc
iſtis ad perſequendum eſſe videantur, aut, qu
duntur in vulgari iſta diſciplina, nos ea majora
liora videri velle videamur. Tum Catulus, Eru
Craſſe, ſi aut me, aut horum quemquam pu
pervaga- opera quotidiana, & d pervaga exſpectare. iſta
Pearce. cis, dici volumus: neque tam dici, quam iſto d
neque tibi hoc pro me ſolùm, ſed pro his omnibus
dubitatione reſpondeo.

189 Ego verò, inquit Antonius, inveni tandem,
garam in eo, quem ſcripſi, libello, me inveniſſe
tem. ſed eò te ne laudandi quidem cauſâ interp
quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tempore
meo diminueretur.

190 Hanc igitur, Craſſus inquit, ad legem cùm ex
ne, tum ſtilo, qui & alia, & hoc maximè, orna
formanda vobis oratio eſt. Neque tamen hoc ta
eſt, quanti videtur: nec ſunt hæc rhythmicorum,
ſicorum acerrima norma dirigenda. & efficiendum
modò vobis, ne fluat oratio, ne vagetur, ne in
riùs, ne excurrat longiùs: ut membris diſtinguatur,
verſiones habeat abſolutas. Neque ſemper utendum
petuitate, & quaſi converſione verborum, ſed
penda membris minutioribus oratio eſt, quæ tamen
membra ſunt numeris vincienda.

191 Neque vos pæon, aut herous ille conturbet. ipſi
rent orationi: ipſi, inquam, ſe offerent, & reſpon
non vocati. conſuetudo modò illa ſit ſcribendi, at
cendi, ut ſententiæ verbis finiantur, eorumque ver
maxime- junctio naſcatur à proceris numeris ac liberis, e
ie. *alii.* heroo, & pæone priore, aut cretico, ſed variè, di
que conſidat. Notatur enim maximè ſimilitudo in
quieſcendo: &, ſi primi, & poſtremi illi pedes ſunt
ratione ſervati, medii poſſunt latere, modò ne circ
ipſe verborum ſit aut brevior, quàm aures exſpectent;
longior, quàm vires atque anima patiatur.

192 L. CLAUSULAS autem diligentiùs etiam ſervandas
ſe arbitror, quàm ſuperiora, quod in his maximè perfectio
atque abſolutio judicatur. nam verſus æquè prima, & me

extrema pars attenditur; qui debilitatur, in quacumque parte titubatum. in oratione autem prima pauci cernunt, extrema plerique. quæ, quoniam apparent & intelliguntur, varianda sunt, ne aut animorum judiciis repudientur, aut aurium satietate.

Duo enim, aut tres sunt ferè extremi servandi & notan- 193 P. CLXI.
di pedes, si modò non breviora & præcisa erunt superiora; f aut pæ
quos aut chorios, aut heroos, aut alternos esse oportebit, nem illu
aut in pæone illo posteriore, quem Aristoteles probat, aut posterio-
g pari cretico. Horum vicissitudines efficient, ut neque rem. *Lam*
satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec nos id, g parem
quod faciemus, opera dedita facere videamur. creticum. *Lamb.*

Quòd si 9 Antipater ille Sidonius, quem tu probè, Ca- 194
tule, meministi, solitus est versus hexametros, aliosque variis modis, atque numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingeniosi, ac memoris valuit exercitatio, ut, cum se mente, ac voluntate conjecisset in versum, verba sequerentur; quanto id faciliùs in oratione, exercitatione & consuetudine adhibita, consequemur?

Illud autem nequis admiretur, quonam modo hæc vul- 195
gus imperitorum in audiendo notet; cùm in omni genere, tum in hoc ipso magna quædam est vis, incredibilisque naturæ. Omnes enim tacito quodam sensu, sine ulla arte aut ratione, quæ sint in artibus ac rationibus recta ac prava, dijudicant: idque cum faciunt in picturis, & in signis, & in aliis operibus, ad quorum intelligentiam à natura minus habent instrumenti; tum multo ostendunt magis in verborum, numerorum, vocumque judicio; quòd ea sunt in communibus infixa sensibus, neque earum rerum quemquam funditus natura voluit esse expertem.

Itaque non solùm verbis arte positis moventur omnes, 196
verùm etiam numeris ac vocibus. Quotus enim quisque est, qui teneat artem numerorum, ac modorum? At in his si paullum modò offensum est, ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in vocibus, ut à multitudi-

ne,

9 *Antipater ille Sidonius.*] Poëta, qui Crassi temporibus vixit. Ille non hexametros modò, verumetiam alios variis modis atque numeris extemporali facultate faciebat: quod assequebatur ingenio, memoria, & exercitatione. De illo facit mentionem Plinius libro septimo Historiæ Naturalis: *Antipater Sidonius poëta omnibus annis uno die natali tantum corripiebatur febre, & eo consumptus est satis longa senecta.* Sidon urbs est Phœniciæ. *Strebæus.*

ne, & populo, non modò catervæ atque conventus etiam ipsi sibi singuli discrepantes ejiciantur?

197 LI. Mirabile est, cùm plurimùm in faciendo in inter doctum & rudem, quàm non multùm differat in
h naturam. cando. Ars enim cùm à natura profecta sit, nisi h natura
Pearce. veat ac delectet, nihil sanè egisse videatur. Nihil est a tam cognatum mentibus nostris, quàm numeri atque ces; quibus & excitamur, & incendimur, & lenimur, & guescimus, & ad hilaritatem, & ad tristitiam sæpe de mur: quorum illa summa vis carminibus est aptior, & tibus, non neglecta, ut mihi videtur, à Numa, rege do mo, majoribusque nostris, ut epularum solennium ac tibiæ, Saliorumque versus indicant; maximè aut Græcia vetere celebrata: quibus utinam, similibusq rebus disputari, quàm de puerilibus his verborum trans nibus maluissetis!

198 Verùm, ut in versu vulgus, si est peccatum, videt: quid in nostra oratione claudicat, sentit. sed poëtæ non
P. B. scit, nobis concedit: tacitè tamen omnes non esse illud, diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi ve sicut hodie etiam nonnullos videmus, cùm circuitun quasi orbem verborum conficere non possent (nam id dem nuper vel posse, vel audere cœpimus) terna, aut
i verba numerose. Lamb. aut nonnulli singula etiam i verba dicebant: qui in i fantia naturali, illud, quod aures hominum flagitaban nebant tamen, ut & illa essent paria, quæ dicerent, & a libus interspirationibus uterentur.

199 LII. Exposui ferè, ut potui, quæ maximè ad tum orationis pertinere arbitrabar. dixi enim de singul laude verborum, dixi de conjunctione eorum, dixi d mero atque forma. Sed si habitum orationis etiam, &
k & Lamb. colorem aliquem requiritis, est & plena quædam, k
l sed non Lamb. men teres: & tenuis, l non sine nervis ac viribus: quæ particeps utriusque generis quadam mediocritat datur. His tribus figuris insidere quidam venustatis n co illitus, sed sanguine diffusus debet color.

200 Tum denique nobis hic orator ita conformandus verbis & sententiis, ut, quemadmodum qui utuntur a aut palæstra, non solùm sibi vitandi, aut feriendi rati esse habendam putant, sed etiam, ut cum venustate mo tur: 10 sic verbis quidem ad aptam compositionem &

10. Sic verbis quidem ad aptam compositionem & condecentiam

decentiam; ſententiis verò ad gravitatem orationis utatur, [11] ut ii, qui in armorum tractatione verſantur.

Formantur autem & verba & ſententiæ pænè innumerabiles, quod ſatis ſcio notum eſſe vobis: ſed inter conformationem verborum & ſententiarum hoc intereſt, [12] quòd verborum tollitur, ſi verba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcumque verbis uti velis. Quod quidem vos etſi facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem ſit egregium, atque mirabile, niſi in ſingulis verbis illa tria tenere, ut translatis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam pervetuſtis: in perpetua autem oratione, cum & conjunctionis [m] lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi luminibus diſtinguenda, & frequentanda omnis oratio, ſententiarum, atque verborum. 201

m lævitatem. *Lamb.*

LIII. NAM ET commoratio una in re permultùm movet, & illuſtris explanatio, rerumque, quaſi gerantur, ſub [n] adſpectum pænè ſubjectio: quæ & in exponenda re plurimùm valet, & ad illuſtrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: & huic contraria ſæpe [o] præciſio eſt, & plus ad intelligendum, quàm dixeris, ſignificatio, & diſtinctè conciſa brevitas, & extenuatio, & huic adjuncta illuſio, à præceptis Cæſaris non abhorrens. 202

n *MSS.* *quid.* adſpectu.

o percuſſio *MSS.*

Et ab re [p] non longa degreſſio: in qua cùm fuerit delectatio, tum [13] reditus ad rem aptus & concinnus eſſe debebit: 203

P. CLXII.

p digreſſio. *Pearce. duabus vocibus deletis.*

ſententiis verò ad gravitatem orationis utatur.] Horum nihil agnoſcit editio prima: ſed nec invenit in Pith. aut duobus Memmianis Gulielmius; non magis quàm ego in Palatinis ſex. nonus tamen omnia habebat præter ſyllabam primam de voce poſt illa *condecentiam*: ſextus vero ac ſeptimus poſita habebat ante dictionem *Formantur.* *ut ii qui &c.* Grut.

11. *Ut ii, qui &c.*] Septem iſtæ voces erant in noſtris ſcriptis omnibus. ſupervacuas tamen eſſe. res ipſa clamat. *Idem.*

12. *Quod verborum tollitur, ſi verba.*] Pal. ſept. oct. non addunt, *tollitur venuſtas, ſi.* ferè allubeſcit. *Idem.* Non aliter edidit quoque Aldus.

13. *Reditus ad rem aptus & concinnus.*] Sic Pal. ſext. & nonus. nam pr. & oct. *concinus.* ſec. *continuus.* tert. *concinens*, quod & in Memmiano chart. item inter lineas quarti, qui *continens*, quod conjecerat Gulielmius. quint. *conveniens.* ſept. *concinnens.* ſatisfacit mihi vulgata. nam & ſic capite ſequenti exſtat, *concinna tranſgreſſio.* Grut.

bit: propositioque quid sis dicturus, & ab eo, quod est dictum, sejunctio, & reditus ad propositum, & iteratio, & rationis apta conclusio: tum augendi, minuendive causa, veritatis superlatio, atque trajectio: & rogatio, atque huic finitima quasi percunctatio, expositioque sententiæ suæ: tum illa, quæ maximè quasi irrepit in hominum mentes, alia dicentis, ac significantis dissimulatio, quæ est perjucunda, cùm in oratione non contentione, sed sermone tractatur:

204 Deinde dubitatio, tum distributio, tum correctio vel antè, vel postquàm dixeris, vel cum aliquid à te ipso rejicias: præmunitio est etiam ad id, quod aggrediare, & q rejectio in alium: communicatio, quæ est quasi cum iis ipsis, apud quos dicas, deliberatio: morum, ac vitæ imitatio vel in personis, vel sine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè, sæpe autem etiam ad commovendos:

q trajectio. Pearce.

205 Personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi, descriptio, erroris inductio, ad hilaritatem impulsio: antè occupatio: tum duo illa, quæ maximè movent, similitudo, & exemplum, digestio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio, vox quædam libera, atque etiam effrenatior, augendi causa: iracundia, objurgatio, promissio, deprecatio, obsecratio, declinatio brevis à proposito, non ut superior illa degressio, purgatio, conciliatio, læsio, optatio, atque exsecratio. His ferè luminibus illustrant orationem sententiæ.

206 LIV. Orationis autem ipsius, tanquam armorum, est vel ad usum comminatio, & quasi petitio, vel ad venustatem ipsa tractatio. Nam & geminatio verborum habet interdum vim, leporem aliàs, & paullum immutatum verbum, atque deflexum; & ejusdem verbi crebra tum à primo repetitio, tum in extremum conversio, & in eadem verba impetus, & concursio, & adjunctio, & progressio, & ejusdem verbi crebriùs positi quædam distinctio, & revocatio verbi, & illa, quæ similiter desinunt, aut quæ cadunt similiter, aut quæ paribus paria referuntur, aut quæ sunt inter se similia.

207 Est etiam gradatio quædam, & conversio, & verborum concinna transgressio, & contrarium, & dissolutum, & declinatio, & reprehensio, & exclamatio, & imminutio, & quod in multis casibus ponitur, & quod de singulis rebus propositis ductum, refertur ad singula, & ad propositum

sub-

...ecta ratio, & item in distributis supposita ratio, & per-
...io, & rursum alia dubitatio, & improvisum quiddam,
...dinumeratio, & alia correctio, & [r] disputatio, & quod [r] dissi-
...tinuatum, & interruptum, & imago, & sibi ipsi respon- tio. P.
..., & immutatio, & disjunctio, & ordo, & relatio, & P. 1
...gressio, & circumscriptio. Hæc enim sunt ferè, atque 208
...rum similia, [14] vel plura etiam esse possunt, quæ sen-
...tiis orationem, verborumque conformationibus illu-
minent.

LV. QUÆ QUIDEM te, Crasse, video, inquit Cot-
ta, quòd nota esse nobis putes, sine definitionibus, & sine
exemplis effudisse. Ego verò, inquit Crassus, ne illa qui-
dem, quæ suprà dixi, nova vobis esse arbitrabar, sed vo-
luntati vestrûm omnium parui. His autem de rebus sol me 209
ille admonuit, ut brevior essem, qui ipse jam præcipitans,
me quoque hæc præcipitem pænè evolvere coëgit. Sed ta-
men hujus generis demonstratio est, & doctrina ipsa, vul-
garis: usus autem gravissimus, & in hoc toto dicendi stu-
dio difficillimus.

Quamobrem, quoniam de ornatu omni orationis, si non 210
sunt omnes patefacti, at certè commonstrati loci: nunc,
quid aptum sit, hoc est, quid maximè deceat in oratione,
videamus. quamquam id quidem perspicuum est, non omni
causæ, nec auditori, neque personæ, neque tempori con-
gruere orationis unum genus.

Nam & causæ capitis alium quendam verborum sonum 211
requirunt, alium rerum privatarum, atque parvarum: &
aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud
judicia, aliud sermones, aliud consolatio, aliud objurga-
tio, aliud disputatio, aliud historia desiderat. Refert etiam,
qui audiant, senatus, an populus, an judices: frequentes,
an pauci, an singuli: & quales ipsi quoque oratores, qua
sint ætate, honore, auctoritate, debet videri; tempus pa-
cis, an belli: festinationis, an otii.

Itaque hoc loco nihil sanè est, quod præcipi posse videa- 212
tur, nisi ut figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item
illius mediocris, ad id, quod agimus, accommodatam de-
ligamus. ornamentis [f] iisdem uti ferè licebit, aliàs conten- [f] enim
tiùs, dem L

14. *Vel plura etiam esse possunt.*] Multa schemata ponuntur à Ru-
tilio & Cornificio & aliis, quæ apud Ciceronem non reperiuntur,
cujusmodi sunt conjunctio, expeditio, occultatio, interpretatio,
exhortatio, consummatio, *Strebæus.*

tiùs, aliàs summissiùs: omnique in re posse, quid... facere, artis & naturæ est; scire, quid quando... prudentiæ.

213 LVI. SED HÆC IPSA omnia perinde sunt... tur. Actio, inquam, in dicendo una dominatur... summus orator esse in numero nullo potest: ... hac instructus, summos sæpe superare. Huic primas Demosthenes dicitur, cum rogaretur, quid in dicendo primum; huic secundas, huic tertias. Quo mihi melius illud ab Æschine dictum videri solet, qui cùm propter ignominiam judicii cessisset Athenis, & se Rhodum contulisset, rogatus à Rhodiis, legisse fertur orationem illam egregiam, quam [15]in Ctesiphontem contra Demosthenem dixerat: quâ perlectâ, petitum est ab eo postridie, ut legeret etiam, quæ erat contra à Demosthene pro Ctesiphonte edita: quam cùm suavissima & maxima voce legisset, mirantibus omnibus, Quanto, inquit, magis admiraremini, si audissetis ipsum? Ex quo satis significavit, quantum esset in actione, qui orationem eandem, aliam fore putaret, [v]actore mutato.

e MSS. ... earce. LXIII. actore ... ib.

214 Quid fuit in Graccho, quem tu, Catule, melius meministi, quod me puero tantopere [x]ferretur? *Quo me miser conferam? quò vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat. an domum? matremne ut miseram, lamentantemque videam, & abjectam?* Quæ sic ab illo acta esse constabat, oculis, voce, gestu, inimici ut lacrimas tenere non possent. Hæc eò dico pluribus, quòd genus hoc totum oratores, qui sunt veritatis ipsius actores, reliquerunt: imitatores autem veritatis histriones occupaverunt.

fferre- *Lamb.*

215 LVII. AC SINE dubio in omni re vincit imitationem veritas: sed ea si satis in actione efficeret ipsa per se, arte profectò non egeremus. verùm quia animi permotio, quæ maximè aut declaranda aut imitanda est actione, perturbata sæpe ita est, ut obscuretur, ac pænè obruatur, discutienda sunt ea, quæ obscurant, & ea, quæ sunt eminentia & prompta, sumenda.

216 Omnis enim motus animi suum quendam à natura habet vultum, & sonum, & gestum: totumque corpus hominis, & ejus omnis vultus omnesque voces, ut nervi...

15. *In Ctesiphontem.*] Accusabatur Ctesiphon, quod contra le... in publico Demosthenem coronasset. Strebaeus.

fidibus, ita sonant, [16] ut à motu animi quoque sunt pulsæ. Nam voces, ut chordæ sunt intentæ, quæ ad quemque tactum respondeant, acuta, gravis, cita, tarda, magna, parva: quas tamen inter omnes est suo y quæque in genere mediocris. Atque etiam illa sunt ab his delapsa plura genera, læve, asperum: contractum, diffusum: continenti spiritu, intermisso: fractum, scissum: flexo sono, attenuatum, inflatum. Nullum est enim horum similium generum, quod non arte, ac moderatione tractetur. hi sunt actori, ut pictori, expositi ad variandum colores. 217

y *alii* quæque.

LVIII. ALIUD ENIM vocis genus [17] iracundia sibi sumat: acutum, incitatum, crebrò incidens.

Impius hortatur me frater, ut meos malis miser
Manderem natos: ——

Et ea, quæ tu dudum, Antoni, protulisti,

Segregare abs te ausus:

Et

Ecquis hoc animadvertit? vincite. ——

Et Atreus ferè totus.

Aliud miseratio, ac mæror; flexibile, plenum, interruptum, flebili voce,

Quò nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternamne? anne ad Peliæ filias?

Et illa,

O pater, ô patria, ô Priami domus!

Et quæ sequuntur,

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari.

Aliud metus: demissum, & hæsitans, & abjectum, 218

Multis modis sum circumventus, morbo, exsilio, atque inopia:
Tum pavor sapientiam mihi omnem exanimato expectorat: P. B.
Alter terribilem minitatur vitæ cruciatum & necem:
Quæ nemo est tam firmo ingenio, & tanta confidentia,
Quin refugiat timido sanguen, atque exalbescat metu.

Aliud vis: contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis,

[18] *Iterum*

16. *Ut à motu animi quoque sunt pulsæ.*] Non displicet tmesis Palat. prim. sec. Pith. *ut motu animi cumque sunt pulsæ.* Grut.

17. *Iracundia sibi sumat.*] Pal. plures *summat.* tert. verò ac quartus vocem eam non habet; sed ejus loco *aliud.* quod & in Pith. & Memmii papyraceo. *Idem.*

 18. Iterum

18 *Iterum Thyestes Atreum attractum advenit,*
Iterum jam aggreditur me, & quietum ex...
Major mihi moles, majus miscendum'st ma...
Qui illius acerbum cor contundam & compr...

219 Aliud voluptas: effusum, lene, tenerum, hi... ac remissum,

19 *Sed mihi* 20 *cùm tetulit coronam ob collocand...*
Tibi ferebat, cùm simulabat [a] *sese* [b] *alteri dare:*
21 *Tum ad te ludibunda doctè, & delicatè detul...*

Aliud molestia: sine commiseratione grave quid... uno pressu, ac sono obductum,

Qua tempestate Paris Helenam innuptis [c] *junxit...*
Ego tum [d] *gravida, expletis jam ferè ad pariend... sibus,*
Per idem [e] *tempus Polydorum Hecuba partu... parit.*

z hilarum. *Lamb.*
a *sese eam.* Lamb.
b *Ajaci.* MSS.
c *sibi sunt.* Lamb.
d *grav. fui* Idem.
e *prope temp.* Idem.

220 LIX. OMNES AUTEM hos motus subsequi de... stus, 22 non hic verba exprimens, scenicus, sed u... rem, & sententiam, non demonstratione, sed si... tione declarans, laterum inflexione hac forti, ac vi... ab scena & histrionibus, sed ab armis, aut etiam... stra. Manus autem minus arguta, digitis subsequ... ba, non exprimens: brachium procerius projectum,... quoddam telum orationis: supplosio pedis in conte... bus aut incipiendis aut finiendis.

221 Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso domin... omnis oculorum: quò meliùs nostri illi senes, qui pe... tum, ne Roscium quidem, magnoperè laudabant. A... est enim omnis actio, & imago animi vultus est, in... oculi. nam hæc est una pars corporis, quæ, quot anim...

18. *Iterum Thyestes Atreum attractum advenit.*] Ita Pall. ... sext. ac sept. *Atreum alter etiam tum advenit*, quod accedit ad... jectaneum Lambini *Iterum Thyestes mecum altercatum venit.* ... cedit tantum. *Grut.*

19. *Sed mihi cum tetulit &c.*] Pal. pr. ac sec. *Sed sibi*, Pith. ... *tetulit*; sine *sed.* Idem.

20. *Cum tetulit coronam ob collocandas nuptias &c.*] Explica... cius lib. XI. Observ. c. 15. *Idem.*

21. *Tum ad te ludibunda doctè.*] Lambinus, *Tunc ad te lu... doctè.* sed præter vett. libros. nam Pall. tres priores, *cum a... bunda*, quod *ludibunda* præterea in ceteris extat, in quib... *ad te.* Idem.

22. *Non hic verba exprimens.*] Vid. Victor. Diversar. lib. III. c. 13.

tus sunt, [23] tot significationes & communicationes possit efficere. neque verò est quisquam, [24] qui eadem contuens, efficiat. Theophrastus quidem Tauriscum quendam dixit actorem aversum solitum esse dicere, qui [25] in agendo contuens aliquid, pronuntiaret.

Quare oculorum est magna moderatio. nam oris non est 22 nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate, motus animorum significemus aptè cum genere ipso orationis. est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet. Oculos autem natura nobis, ut equo, & P. leoni [f] setas, caudam, aures, ad motus animorum decla- fju randos dedit. ac l

Quare in hac nostra actione secundum vocem vultus va- 22 let. is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus, quæ sunt actionis, inest quædam vis à natura data. quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maximè commoventur. Verba enim neminem movent, nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est; sententiæque sæpe acutæ, non acutorum hominum sensus prætervolant. Actio, quæ præ se motum animi fert, omnes movet: iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iis- g a dem notis & in aliis agnoscunt, & in se ipsi [g] indicant. cani

LX. Ad actionis autem usum atque laudem, ma- 224 ximam sine dubio partem vox obtinet, quæ primùm est optanda nobis; deinde, quæcumque erit, ea tuenda: de quo illud jam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum voci serviatur: equidem magnopere censeo serviendum. Sed illud videtur ab hujus nostri sermonis officio non abhorrere, quòd, ut dixi paullo antè, plurimis in rebus quod maximè est utile, id nescio quo pacto etiam decet maximè. nam ad vocem [h] obtinendam nihil est utilius, quàm crebra h ai mutatio: nihil perniciosiùs, quàm effusa sine intermissione cen contentio. Lan

dic. dan

Quid

23. *Tot significationes & commutationes possit efficere.*] Pal. pr. sec. Pith. Mem. abjecerunt *& commutationes:* neque requiritur. *Grut.*

24. *Qui eadem contuens efficiat.*] Nullus manuscriptorum hanc habet lectionem præter Pall. octav. aliis est vel *continens*, vel *conveniens*, vel *conivens*, quod esset *connivens*, & fere placet: conjeceratque id Gulielmius. *Idem.*

25. *In agendo contuens aliquid.*] Fortè *contuens aliud.* certe hoc vult Taurisci mens. *Idem.*

mehercule, inquit Catulus, & sæpe sum ad
nis cùm diligentiam, tum etiam doctrinam &

226 Ego verò, inquit Crassus, ac doleo qui
in eam fraudem in republica esse delapso
[27] ea tela texitur, & ea incitatur in civitate
ac [i] posteritati ostenditur, ut eorum civium
patres non tulerunt, jam similes habere cup
obsecro, inquit, Crasse, Julius, sermonem
ad Gracchi fistulam refer: cujus ego nondu
nem intelligo.

227 LXI. In omni voce, inquit Crassus, e
dium, sed suum cuique voci. hinc gradatim
cem utile & suave est. Nam à principio cl
quiddam est, & illud idem ad [k] firmandum
lutare. Deinde est quiddam contentionis ext
tamen [l] interius est, quàm acutissimus clam
la progredi non sinet, & tamen ab ipsa con
cabit. Est item contra quiddam in remissione

i posteritas *MSS.*

k firmandam *Pearce.*

l *ita MSS. aliæ edd.* inferius.

26. *Ex Licinio.*] Quum nec Lambinus, nec G
Gruterus aperiant causam, cur sic ediderint, pro
phanica editione exhibetur *ex Erycino*, non potui
re. Nam quum servum Gracchi fuisse dicit, eo
tempore id nomen Romæ honorem habere nequi
postea Catuli cliens dicatur, quodcunque ob be

quoque tanquam sonorum gradibus descenditur. Hæc varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus, & se tuebitur, & actioni afferet suavitatem. P.

Sed fistulatorem domi relinquetis, sensum hujus consuetudinis vobiscum ad forum deferetis. Edidi quæ potui, non ut volui, sed ut me temporis angustiæ coëgerunt. Scitum est enim, causam conferre in tempus, cùm afferre plura, si cupias, non queas. Tu verò, inquit Catulus, collegisti omnia, quantum ego possum judicare, ita divinitus, ut non à Græcis didicisse, sed eos ipsos hæc docere posse videare. Me quidem istius sermonis participem factum esse gaudeo: [28] ac vellem, [m] ut meus gener, sodalis tuus, Hortensius affuisset: quem quidem ego confido omnibus istis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. 228

m ut *Lamb.*

Et Crassus, Fore dicis? inquit: ego verò esse jam judico, & tum judicavi, cùm, me consule, in senatu causam defendit Africæ, nuperque etiam magis, cùm pro Bithyniæ rege dixit. Quamobrem rectè vides, Catule. nihil enim isti adolescenti neque à natura, neque à doctrina deesse sentio. 229

Quo magis est tibi, Cotta, & tibi, Sulpici, vigilandum, ac laborandum. non enim ille mediocris orator vestræ quasi succrescit ætati: sed & ingenio peracri, & studio flagranti, & doctrina eximia, & memoria singulari. cui quamquam faveo, tamen illum ætati suæ præstare cupio: vobis verò illum tanto minorem præcurrere vix honestum est. Sed jam surgamus, inquit, nosque curemus, & aliquando ab hac contentione disputationis animos nostros, [n] curamque laxemus. 230

n cu *Lamb.*

28. *Ac vellem, ut meus gener.*] Q. Hortensius orator gener Catuli, sodalis familiarisque Crassi, tanta fuit natura, tanta memoria, tanta doctrina & arte dicendi, ut omnes æquales vinceret juvenis, majores natu exercitatissimos æquaret. Sed quum delegisset Asiaticam illam redundantiam, non ita placuit in senectute, in qua succincta gravitas habet laudem. Adducit Hortensium, ut ejus æmulatione moveantur juvenes, & sciant non esse tam difficilia quæ dicta sunt, quin in aliquo uno reperiri possint. *Strebæus.*

M. TULLII CICERONI

DE

CLARIS ORATORIBI

LIBER,

QUI DICITUR

BRUTUS.

I. I. P. CLXV. CUM e Cilicia [1] decedens Rhodur nissem, & eò mihi de Q. Hortensii 1 esset [2] allatum, opinione omnium maj animo cepi dolorem. nam & amico ar cùm consuetudine jucunda, tum mult officiorum conjunctione me privatum videbam, & in talis auguris, dignitatem nostri collegii diminutam dole qua in cogitatione, & cooptatum me ab eo in collegiu cordabar, in quo juratus judicium dignitatis meæ fec

1. *Decedens.*] Ad diem III. Kal. Sextiles. Ep. 3. Lib. ' Attic. *Quum jam C. Cœlium Quæstorem provinciæ præf* Ep. 6. Lib. VI. ad Attic. *Atque ita nec dies triginta, qui ad a dum lege Cornelia constituti erant.* Ep. 6. Lib. III. Fam. *Nec in provincia, ut consuetudo erat.* Ep. 22. Lib. XII. ad Attic. *Succe qui nullus est datus, expectassem.* Atque hoc verbo Cicero fer per utitur, quum de discessu ex aliqua provincia loquitur, ut no Epist. 6. Lib. III. Fam. legendum sit, *decedendum*, non *succedendum*, ut in multis libris malè legitur. Ceterum cre Marcum Rhodum venisse Ciceronum puerorum causa, ut ill dum viderent, non ut eos secum tolleret eò jam pridem ctos, ut deducti videri possunt ex illis verbis Ep. 12. Lib. Attic. *Cicerones nostri sunt apud Deiotarum, sed, si opus fuerit centur Rhodum*; sed non videtur opus fuisse ex Ep. 1. Lib. Attic. & Ep. 3. ejusdem libri. *Corrad.*

2. *Allatum.*] Per nuncios, & literas præsertim M. Cœl scripserat Ep. 13. Lib. VIII. Fam. *Hortensium animam agere*, ante, quàm Cicero Rhodum veniret, nisi fortè epistolæ si tandæ, *Idem*.

& inauguratum ab eodem; ex quo, augurum institutis, [a] in parentis eum loco colere debebam.

a in *Lamb*

2 Augebat etiam molestiam, quòd magna sapientium civium, bonorumque pænuria, vir egregius, conjunctissimusque mecum consiliorum omnium societate, alienissimo reipublicæ tempore exstinctus, & auctoritatis, & prudentiæ suæ triste nobis desiderium reliquerat: dolebamque, quòd non, ut plerique putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potiùs, & consortem gloriosi laboris amiseram.

3 Etenim, si in leviorum artium studio memoriæ proditum est, poëtas nobiles poëtarum æqualium [b] morte doluisse: quo tandem animo ejus interitum ferre debui, cum quo certare erat gloriosius, quàm omninò adversarium non habere? cùm præsertim non modò numquam sit aut illius à me cursus impeditus, aut ab illo meus, sed contrà semper alter ab altero adjutus & communicando, & monendo, & favendo.

b mo *Lamb.*

4 Sed, quoniam perpetua quadam felicitate usus ille, cessit è vita, suo magis, quàm suorum civium tempore, & tum occidit, cùm lugere faciliùs rempublicam posset, si viveret, quàm juvare; vixitque tamdiu, quàm licuit in [3] civitate benè beatéque vivere: nostro incommodo, detrimentoque, si est ita necesse, doleamus: illius verò mortis opportunitatem benivolentia potiùs quàm misericordia prosequamur, ut, quotiescumque de clarissimo & beatissimo viro cogitemus, illum potiùs, quàm nosmetipsos, diligere videamur.

5 Nam, si id dolemus, quòd eo jam frui nobis non licet; nostrum est id malum: quod modicè feramus, ne id non ad amicitiam, sed ad domesticam utilitatem referre videamur. sin, tanquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit, angimur;

3. *Civitate.*] Id est *libertate*, ut Cicero ipse in Oratione pro Cornelio Balbo videtur interpretari: Servos bene de Rep. meritos persæpe libertate, id est *civitate*, *publice donari vidimus.* Vel *Republica*, nam & veteres Græci *τὴν πόλιν πολιτείαν* vocabant, ut Plato Lib. V. de Rep. *Ἐὰν μὴ ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν*, &c. quem locum Cicero sic in Ep. 1. ad Q. Fratrem transtulit: *Plato tum denique fore beatas Resp. putavit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, &c.* Et quum Plato item Lib. VII. *πόλιν* dixisset, Cicero Ep. 8. Lib. I. Fam. *Remp.* vertit, ut alios scriptores Græcos mittam, quos Cicero in hisce rebus libenter imitari solet. *Corrad.*

gimur; summam ejus felicitatem non satis grato animo interpretamur.

6 II. ETENIM si viveret Q. Hortensius, cetera fortasse desideraret unà cum reliquis bonis, & fortibus civibus; hunc autem & præter ceteros, aut cum paucis sustineret dolorem; cùm forum populi Romani, quod fuisset quasi theatrum illius ingenii, voce erudita, & Romanis, Græcisque auribus digna, spoliatum atque orbatum videret.

7 Equidem angor animo, non consilii, non ingenii, non auctoritatis armis egere rempublicam, quæ didiceram tractare, quibusque me assuefeceram, quæque erant propria cùm præstantis in republica viri; tum bene moratæ & bene constitutæ civitatis. Quòd si fuit in republica tempus ullum, cùm extorquere arma posset è manibus iratorum civium, boni civis auctoritas & oratio; tum profectò fuit, cùm patrocinium pacis exclusum est [4] aut errore hominum, aut timore.

8 Ita nobismetipsis accidit, ut, quamquam essent multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quòd, quo tempore ætas nostra perfuncta rebus amplissimis, tanquam in portum confugere deberet, non inertiæ, neque desidiæ, sed otii moderati, atque honesti; cumque ipsa oratio jam nostra canesceret, haberetque suam quandam maturitatem, & quasi senectutem; tum arma sunt ea sumta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti gloriosè, quemadmodum salutariter uterentur, non reperiebant.

9 Itaque ii mihi videntur fortunatè beatéque vixisse, cùm in ceteris civitatibus, tum maximè in nostra, quibus cùm auctoritate, rerumque gestarum gloria, tum etiam sapientiæ laude perfrui licuit. quorum memoria & recordatio in maximis nostris, gravissimisque [5] curis jucunda sanè fuit, cùm in eam nuper ex sermone quodam incidissemus.

III. NAM

4. *Aut errore hominum.*] Ita primum emendavit Jo. Rivius Castigationum libello. ante cusi, *terrore*: minus recte; ut liquet ex aliis Tullii locis pro Marcello, pro Ligario, pro Deiotaro, item lib. VII. Epist. 11. ad Atticum. Lambinus quoties hoc libro se jactat, Rivio potius id omne tribuere debebat, nisi cuperet videri magnæ potius industriæ quam item esse. Usus sum ego heic uno tantum Pal. Gulielmius verò codice Cujacii, diverso tamen ab eo, quem citat Lambinus. *Gruter.*

5. *Curis.*] De Rep. Uxore, Fratre, fratris Filio, & Tulliæ morte. Obierat enim jam tum, ut cognoscitur ex eo, quod paulo post de Bruti literis meminit, quas ille scripsit, ut Ciceronem de morte Tulliæ consolaretur: quamvis hic liber vivo M. Catone,

III. NAM CUM inambularem in xysto, & essem otiosus domi, M. ad me Brutus, ut consueverat, cum T. Pomponio venerat, homines cùm inter se conjuncti, tum mihi ita cari, itaque jucundi, ut eorum adspectu omnis, quæ me angebat de republica, cura consederit. Quos postquam salutavi, Quid vos, inquam, Brute, & Attice, nunc? *quid tandem novi? Nihil sanè, inquit Brutus, quod quidem aut tu audire velis, aut ego pro certo dicere audeam. 10

Tum Atticus, Eo, inquit, ad te animo venimus, ut de republica esset silentium, & aliquid audiremus potiùs ex te, quàm te afficeremus ulla molestia. Vos verò, inquam, Attice, & præsentem me cura levatis, & absenti magna solatia dedistis. nam vestris primùm litteris recreatus, me ad pristina studia revocavi. Tum ille, Legi, inquit, perlubenter epistolam, quam ad te Brutus misit ex Asia, qua mihi visus est & monere te prudenter & consolari amicissime. 11

Rectè, inquam, est visus. nam me istis scito litteris, ex diuturna perturbatione totius valitudinis tanquam ad adspiciendam lucem esse revocatum. Atque ut post Cannensem illam calamitatem primùm Marcelli ad Nolam prœlio, populus se Romanus erexit, posteaque prosperæ res deinceps multæ consecutæ sunt: sic post rerum nostrarum & communium gravissimos casus, nihil ante epistolam Bruti mihi acci- 12 P.

ne, qui bello Africo, id est multo ante Tulliæ mortem periit, scriptus esse videatur. Nam quo loco de Rutilio & Tuberone Stoicis scribit, de M. Catone tanquam vivo loquitur, nec postea illum suo loco, quod viveret, opinor, posuit. Quin dubium non est, quin Brutum ante Catonem & Oratorem scripserit, quum in Oratore dicat ita: *Hoc sum aggressus statim Catone absoluto*, & ibid. *In illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuo Latinis.* Et Lib. II. de Divinat. Oratori Brutum præponit. Catonem vero, & Oratorem certè, ante mortem Tulliæ scripsisse ostendit Ep. 4, 5, 6. Lib. XII. ad Attic. Constat igitur hunc librum ante mortem Tulliæ scriptum fuisse, quamvis appareat hoc procemium post Tulliæ mortem factum esse, quod de Cicerone mirum videri non debet, qui Lib. II. de Orat. ita faciendum præcipiat, & in epistolis ad Atticum dicat se volumen procemiorum habuisse, ex quo eligere solebat, quum aliquod σύγγραμμα instituebat. Verum tamen ita procemium ipsum cum sermone connectit, ut parum diligenter rationem temporis habuisse videatur. *Corrad.*

6. *Quid tandem novi.*] Affertis, vel habetis de bello Hispaniensi? Tunc enim Cæsar in Hispania cum filiis Pompeji bellum gerebat, ut epistolæ ad Atticum scriptæ facile nos possunt docere, *cum hic liber scriptus est*, ut supra diximus. *Idem.*

7. Qua

accidit, quod vellem, aut quod aliqua ex parte sollicitudines allevaret meas.

13 Tum Brutus, Volui id quidem efficere certe, & capio magnum fructum, si quidem quod volui, id consecutus sum. Sed scire cupio, [7] quae te Attici litterae delectaverint. Istae vero, inquam, Brute, non modo delectationem mihi, sed etiam, ut spero, salutem attulerunt. Salutem? inquit ille. quodnam tandem genus istud tam praeclarum litterarum fuit? An mihi potuit, inquam, esse aut gratior ulla salutatio, aut ad hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me hic affatus, quasi jacentem excitavit?

14 Tum ille, Nempe eum dicis, inquit, quo iste omnem rerum memoriam breviter, &, ut mihi quidem visum est, perdiligenter complexus est? Istum ipsum, inquam, Brute, dico librum mihi saluti fuisse.

IV. Tum Atticus, Optatissimum mihi quidem est quod dicis: sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut novum, aut tanto usui posset esse? Ille vero & nova, inquam,

15 mihi quidem multa, & eam utilitatem, quam requirebam, ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia viderem: quae cùm studiosè tractare coepissem, ipsa mihi tractatio litterarum salutaris fuit, admonuitque, Pomponi, ut a te ipso sumerem aliquid ad me reficiendum, teque remunerandum, si non pari, at grato tamen munere: quamquam illud Hesiodium laudatur à doctis, [8] quae eadem mensurâ reddere jubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis.

16 Ego autem [9] voluntatem tibi profectò emetiar, sed rem ipsam nondum posse videor; idque ut ignoscas, a te peto. Nec enim ex novis, (ut agricolae solent) fructibus est, unde tibi reddam quod accepi. sic omnis foetus repressus, exustusque flos siti veteris ubertatis exaruit: nec ex conditis, qui jacent in tenebris, & ad quos omnis nobis aditus

7. *Quae te Attici litterae delectaverint.*] Maluisset Gul[illegible] item supra, ubi est: *Volui id quidem efficere*, [illegible] glossema, [illegible] Gruter.

8. *Quae eadem mensura reddere jubet, quâ acceperis.*] [illegible] magis placet, ut [illegible] Hesiodium illud [illegible]. Ursin.

9. *Voluntatem tibi profectò emetiar.*] Coniecit Rivius [illegible] modo omnino legendum vel libris repugnantibus asseverat [illegible] binus. at Antonius Palmyrenus *profectò* mutat in *pro facultate*, sententia inepte Graec.

pænè solis patuit, obstructus est. Seremus igitur aliquid tanquam in inculto & derelicto solo; quod ita diligenter colemus, ut impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris: modò idem noster animus efficere possit, quod ager, qui cum multos annos quievit, uberiores efferre fruges solet.

Tum ille, Ego verò & expectabo ea, quæ polliceris, 17
neque exigam, nisi tuo commodo, & erunt mihi pergrata, si solveris. Mihi quoque, inquit Brutus, & exspectanda sunt ea, quæ Attico polliceris, etsi fortasse ego à te hujus voluntarius procurator petam, quod ipse, cui debes, [10] se incommodo exacturum negat.

V. AT VERÒ, inquam, tibi ego, Brute, non solvam, 18
nisi priùs à te cavero, amplius eo nomine neminem, cujus petitio sit, petiturum. Non mehercule, inquit, tibi repromittere istuc quidem [c] ausus sim: nam hunc, qui negat, video flagitatorem, non illum quidem tibi molestum, sed assiduum tamen & acrem fore. Tum Pomponius, Ego verò, inquit, Brutum nihil mentiri puto. Videor enim jam te ausurus esse appellare: quoniam longo intervallo modò primùm animadverti paullo te hilariorem.

c ausim Guliel. P. B.

Itaque, quoniam hic, quod mihi deberetur, se exactu- 19
rum professus est; quod huic debes, ego à te peto. Quidnam id? inquam. Ut scribas, inquit, aliquid. jampridem enim conticuerunt tuæ litteræ. Nam ut illos de republica libros edidisti, nihil à te sanè postea accepimus: eisque nosmetipsi ad [11] veterum annalium memoriam comprehendendam impulsi atque incensi sumus. Sed illa cùm poteris, atque ut possis rogo.

Nunc verò, inquit, si es animo vacuo, expone nobis 20
quod quærimus. Quidnam est id? inquam. Quod mihi nuper in Tusculano inchoasti de oratoribus, quando esse cœpissent, qui etiam, & quales fuissent. quem ego sermonem cùm ad Brutum tuum, vel nostrum potius, detulissem, magno-

10. *Se incommodo exacturum negat.*] Lambinus interponit *suo*, præter libros & rationem. nam si quid mutandum, fieri poterat *sine incommodo*. Grut.

11. *Veterum Annalium memoriam.*] Tempore Victorii loco hoc legebatur *rerum naturalium memoriam*. Ipse putabat vocem *naturalium* esse tollendam, idque conatur evincere multis rationibus. Posteriores, qui *Veterum Annalium* dederunt, sine dubio viderunt, quid esset rectum. Quare hoc loco annotatione Victorii nihil opus est, quam ideo non adjeci. *Verburg.*

magnopere hic audire se velle dixit. Itaque [illegible] prudentiæ diem, cùm te sciremus esse vacuum. Quare, si [illegible] tacere qui modum, ede illa, quæ cœperas, & Bruto, & [illegible]. Præcla

21 Ego verò, inquam, si potuero, faciam vobis [illegible] ris, inquit: relaxa modò paulùm animum, aut [illegible] libera. Nempe igitur hinc tum, Pomponi, [illegible] mo, quòd erat à me mentio facta, causam De [illegible] lissimi atque optimi regis, ornatissimè & copi [illegible] Bruto me audisse defensam.

VI. SCIO, INQUIT, ab isto initio tractum [illegible] monem, teque Bruti dolentem vicem, quasi de [illegible] diciorum vastitatem, & fori. Feci, inquam, ista [illegible]

22 & sæpe facio. Nam mihi, Brute, in te intuenti [illegible] mentem venit vereri, ecquodnam curriculum [illegible] sit habitura tua & natura admirabilis, & exquisita [illegible] & singularis industria. Cùm enim in maximis ca [illegible] tus esses, &, cùm tibi ætas nostra jam cederet, [illegible] summitteret, subitò in civitate cùm alia ceciderunt [illegible] etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloque [illegible] mutuit.

23 Tum ille, Ceterarum rerum [d] causa, inquit, [illegible] doleo, & dolendum puto; dicendi autem me non [illegible] ctus & gloria, quàm studium ipsum exercitatio [illegible] lectat: quod mihi nulla res eripiet, te præsertim [illegible] dioso. Etenim dicere bene nemo potest, nisi qui [illegible] ter intelligit. Quare qui eloquentiæ veræ dat oper [illegible]

d causa [illegible]

12. *A Bruto me audisse.*] Qui tunc Cæsari ex Hispania [illegible] obviam fuerat profectus, Lib. XIII. ad Attic. Quod si Brutus [illegible] tarum defendit, obviam profectus Cæsari ex Hispania [illegible] cognoscimus Ciceronem multò post suam dixisse oratione [illegible] qua scribat ea de re Cæsarem literas Tarracone misisse. Se [illegible] tur potius esse dicendum à Bruto, qui fuerit unus ex his, [illegible] bus ita scribit Hirtius de Bell. Alex. *Cæsar dixit, se conce* [illegible] *precibus eorum, qui frequentes concurrissent hospites* [illegible] *Deiotari ad deprecandum.* Et ita Brutus primam, Cicero [illegible] causam defenderit: præsertim cum Marcellus adhuc viveret [illegible] hæc loquebantur, & mortuus esse dicatur, quum Brutus [illegible] Cæsari est profectus, Lib. XIII. ad Att. Accidit autem id [illegible] Ligurum, si modo secundam causam significari putas; vel [illegible] Niceæ Bithyniæ. Cæsar enim post bellum Alexandrinum [illegible] Pontum finesque Gallogræciæ accessit, ad quem Deiotari hospites ac amici venerunt ad deprecandum, ut Hirtius dicit loco [illegible] Inter eos credimus Brutum fuisse; is certè pro Deiotaro Ni [illegible] [illegible] I. Lib. XIV. ad Attic. Corrad.

prudentiæ, qua ne maximis quidem in bellis æquo animo carere quisquam potest.

Præclarè, inquam; Brute, dicis, eoque magis ista dicendi laude delector, quòd cetera, quæ sunt quondam habita in civitate pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se non aut posse adipisci, aut adeptum putet. eloquentem neminem video factum esse victoria. Sed quo faciliùs sermo explicetur, sedentes, si videtur, agamus. Cùm idem placuisset illis, tum in pratulo propter Platonis statuam consedimus. 24 P.CL

Hîc ego, Laudare igitur eloquentiam, & quanta vis sit ejus, expromere, quantamque iis, qui sint eam consecuti, dignitatem afferat, neque propositum nobis est hoc loco, neque necessarium. Hoc verò sine ulla dubitatione confirmaverim, sive illa arte pariatur aliqua, sive exercitatione quadam, sive natura; rem unam esse omnium difficillimam. quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum quantam vim, quantamque difficultatem [e] habeant, existimari potest. 25

e hab Lamb.

VII. TESTIS EST Græcia, quæ cùm eloquentiæ studio sit incensa, jamdiuque excellat in ea, præstetque ceteris, tamen omnes artes vetustiores habet, & multo antè non inventas solùm, sed etiam perfectas, quàm hæc est à Græcis elaborata dicendi vis atque copia. In quam cùm intueor, maximè mihi occurrunt, Attice, & quasi lucent Athenæ tuæ: qua in urbe primùm se orator extulit, primumque etiam [13] monumentis & litteris oratio est cœpta mandari. 26

Tamen ante Periclem, cujus scripta quædam feruntur, & Thucydidem, qui non nascentibus Athenis, sed jam adultis fuerunt, littera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris esse videatur. Quamquam opinio est & eum, qui multis annis ante hos fuerit, Pisistratum, [14] & 27

13. *Monumentis & literis:*] Sejunxit, quoniam monumentis etiam sine literis oratio mandari potest, si verum est, quod Cicero Lib. III. de Orat. scribit, Pamphilum, nescio quem, artem Rhetoricam, rem tantam in insulis depingere solitum fuisse; nisi malis interpretari *monumentis & literis*, id est *monumentis literarum*, ut: *Pateris libamus & auro*, & : *Molemque & montes*, id est, molem montium, ut sit *ἓν διὰ δυοῖν*, quæ figura ita tamen rara est apud oratores, ut ego putem esse *ἐπεξήγησιν monumentis & literis*; *monumentis id est literis*, Conrad.

[14] & paullo seniorem etiam Solonem, posteaque Clisthenem multùm, ut temporibus illis, [15] valuisse dicendo.

28 Post hanc ætatem aliquot annis, ut ex [f] Atticis monumentis potest perspici, Themistocles fuit; quem constat cùm prudentia, tum etiam eloquentia præstitisse: pòst Pericles, qui cùm floreret omni genere virtutis, hac tamen fuit laude clarissimus. Cleonem etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem civem, sed tamen eloquentem constat fuisse.

alii Atti- malè.

29 Huic ætati suppares Alcibiades, Critias, Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, [16] ex Thucydidi scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maximè potest.

gran-

14. *Et paullo seniorem etiam Solonem, &c.*] Isocrates in Areopagitico: Ἣν ἐθελήσομεν· ἐκείνην τὴν δημοκρατίαν ἀναλαβεῖν, ἣν Σόλων μὲν ὁ δημοτικώτατος γενόμενος, ἐνομοθέτησε. Κλεισθένης δὲ ὁ τοὺς τυράννους ἐκβαλὼν, καὶ τὸν δῆμον καταγαγὼν, πάλιν ἐξ ἀρχῆς κατέστησεν. *Ursin.*

15. *Valuisse dicendo.*] Et quidem tantum, ut Solon populo persuaserit, legem de Salamine latam abrogandam & Salamina bello repetendam; Pisistratus præsidium impetrarit, & tandem, quod Cicero Lib. III. de Orat. scribit, sic eloquentia floruerit, ut literis, doctrinaque præstaret; Clisthenes vero Pythiæ, quod voluit, de liberandis Athenis, persuaserit, & liberatas multos annos pro sua sententia administrarit, & tribuum nomina mutarit, easque auxerit. Unde vere illud de illo scripsit Herodotus: πάντων τὴν ἑωυτοῦ μοίρην προσεθήκατο. Illud addit Ælian. in V. H. eum primum genus exilii, quod Græci ὀστρακισμὸν vocant, excogitasse. *Corrad.*

16. *Ex Thucydidi scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maxime potest.*] Romanum volumen, *Ex Thucydidi scriptis:* quæ mihi vera esse germanaque lectio videtur. Vitare voluit, opinor, asperum illum Cicero, & insuavem concursum literarum, & geminatum sibilum. propterea *s* detraxit de illo *Thucydidis:* ut & aliàs interdum. velut pòst de M. Cethego loquens: *Ut quam deam in Pericli labris scripsit Eupolis sessitavisse:* & quæ sequuntur. Nam præterquam quod sic vetus habet exemplar, citat eodem modo semel atque iterum Politianus. Idem secundo de Oratore: *Omnes etiam tum retinebant illum Pericli succum.* Sic enim est in antiquioribus: ubi Hervagius *Periclis.* Et hic Cicero jucundioris sonitus causa *s* detraxit. Persius quoque Satyra quarta:

Quo fretus, dic hoc magni pupille Pericli?

Sic Verrina quarta Cicero, quod Priscianus observavit: *In Timarchidi potestate, sociorum populi Romani antiquissimorum atque amicissimorum liberos, matresfamiliâs, bona fortunasque omneis fuisse:* pro *Timarchidis.* qui tamen locus nunc corruptè legitur, non tam opinor incuria librariorum, quàm temeritate sciolorum. Sic *Diocli,* septima Verrina, pro *Dioclis.* Idem ad Atticum IX. *Et odia improborum rursus in nos, quæ jam extincta erant, incendamus, & Lucceii* con-

grandes erant verbis, crebri ſententiis, compreſſione rerum breves, & ob eam ipſam cauſam interdum ſubobſcuri.

30 VIII. Sed ut intellectum eſt, quantam vim haberet accurata & facta quodammodo oratio; tum etiam magiſtri dicendi multi ſubitò exſtiterunt: tum Leontinus Gorgias, Thraſymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus g Cejus, Hippias Eleus, in honore magno fuit, aliique multi temporibus eiſdem docere ſe profitebantur, arrogantibus ſanè verbis, quemadmodum cauſa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri ſuperior poſſet.

g *alii* Chius *malè*.

31 Iis oppoſuit ſeſe Socrates, qui ſubtilitate quadam diſputandi refellere eorum inſtituta ſolebat verbis. Hujus ex uberrimis ſermonibus exſtiterunt doctiſſimi viri: primumque tum philoſophia, non illa de natura, quæ fuerat antiquior, P.B. ſed hæc, in qua de bonis rebus & malis, deque hominum vita & moribus diſputatur, inventa dicitur. quod quoniam genus ab hoc, quod propoſuimus, abhorret, philoſophos aliud in tempus rejiciamus: ad oratores, à quibus degreſſi ſumus, revertamur.

32 Exſtitit igitur jam ſenibus illis, quos paullo antè diximus, Iſocrates, cujus domus cunctæ Græciæ quaſi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator, & perfectus magiſter, quamquam forenſi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, [17] quam nemo quidem, meo judicio, eſt poëta conſecutus. is & ipſe ſcripſit multa præclarè, & docuit alios: & cùm cetera melius, quàm ſuperiores, tum primus intellexit, etiam in ſoluta oratione, [18] dum verſum effu-

conſilia ac Theophani perſequamur: pro *Theophanis.* Et iterum: *Ariarathes Ariobarzani filius Romam venit:* pro *Ariobarzanis.* Itidem Virgilius, *Acris Oronti*, primo Æneidos, pro *Orontis.* Terentius, *Archonidi* pro *Archonidis:* ut antè eum Plautus, *Agathocli* & *Callicli*, pro *Agathoclis*, *Calliclis.* Sic & Salluſtius, *Ad bellum Perſi Macedonicum*, pro *Perſis:* id quod Probus adnotavit. & Cicero (ut idem) *Filium inquam Verri*, pro *Verris.* Conſueſſe veteres *s* literam hujuſmodi nominum genitivis detrahere, teſtatur (ut alios omittam) Priſcianus in VI. *Rivius.*

17. *Quam nemo quidem, meo judicio, eſt poëta conſecutus.*] Præceptor Lipſius ita emendabat è Ruffino Grammatico. videatur ille Lib. III. Var. lect. c. 14. prius edebatur *poſtea.* Gruter.

18. *Dum verſum effugeres.*] Eſt enim vitium orationis, ſi periodus in verſum cadat, ut Lib. III. de Orat. & in Oratore docet. Et omne quidem genus carminis effugere debemus, ſed præſertim heroïcum, ſive hexametrum, ut Quint. Lib. IX. c. 4. & Fortunatianus Lib. III. ſcribunt, cujus tamen finem ne Cicero quidem ipſe ſemper effugit, ut: *Temeris promiſſa paravit; in conſpectu conſedimus*

 omnes;

effugeres, [19] modum tamen, & numerum quendam oportere servari.

33 Ante hunc enim verborum quasi structura, & quædam ad numerum conclusio, nulla erat; aut, siquando erat, non apparebat eam dedita opera esse quæsitam: quæ forsitan laus sit: verumtamen [20] natura magis tum, casuque nonnumquam, quàm aut ratione aliqua aut observatione fiebat.

34 Ipsa enim natura circumscriptione quadam verborum comprehendit, concluditque sententiam: quæ cùm aptis constricta verbis est, cadit etiam plerumque numerose. Nam & aures ipsæ quid plenum, quid inane sit, judicant, & spiritu, quasi necessitate aliqua, verborum comprehensio terminatur: in quo non modò defici, sed etiam laborare turpe est.

35 IX. TUM FUIT Lysias, ipse quidem in causis forensibus non versatus, sed egregiè subtilis scriptor, atque elegans, quem jam propè audeas oratorem perfectum dicere. [21] nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum desit,

omnes; *scire necesse est*; *domus te tota salutat*; *spectare videntur*, & reliqua id genus, in quæ sæpe in epistolis & in libris Philosophicis vel imprudens incidit, vel certè prudens, ut diligentem quandam negligentiam ostendat, in illo præsertim dicendi & scribendi genere temperato, vel fortasse quædam à poëtis mutuatur, ut: *Teucris promissa patravit.* Corrad.

19. *Modum tamen, & numerum quendam oportere servari.*] Isocrates in Oratione ad Philippum ita de seipso scribit: Οὐδὲ γὰρ ταῖς περὶ τὴν λέξιν εὐρυθμίαις καὶ ποικιλίαις κεκοσμήκαμεν αὐτὸν, αἷς αὐτός τε νεώτερος ὢν ἐχρώμεν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπέδειξα. *Ursin.*

20. *Natura magis tum, casuque nonnunquam &c.*] Ita Pal. & codex Cujacianus, quo usus Gulielmius. vulgo erat *Natura magis, tum casu nonnunquam quam aut &c.* consulatur Rivius. *Grut.* At ille ita legit, ut nos exhibuimus, adducto Prisciani loco, ubi agit de numeris oratoriis: *Verumtamen natura magis tunc, casuque nonnunquam, haud ratione aliqua, aut ulla observatione fiebat*, qui forsan ex hoc Ciceronis loco emendari debet. *Verburg.*

21. *Nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum desit, &c.*] Hic alii, *In quo nihil admodum*: quo modo alicubi Budæus. Sed prior illa mihi lectio magis arridet. Quamvis & Fabius eodem ferè modo: *Ut nec quid desit in eo*, inquit, *nec quid redundet invenias*, de Demosthene loquens. Sed ego ad *Invenias* referri, *in eo*, malim. Est verò Ciceronis hoc loco sensus: *Demosthenem sine controversia summum esse, & prorsus perfectum oratorem, & quo in oratore nihil omnino desideres.* *Admodum* enim, pro eo interdum quod est *planè* atque *omnino*, accipi solet. quo modo postea Cicero: *Curio*, inquit, *Latinè non pessimè loquebatur, usu credo aliquo domesti-*

desit, Demosthenem facilè dixeris. Nihil acutè inveniri potuit in eis caussis, quas scripsit, nihil (ut ita dicam) subdolè, nihil versutè, quod ille non viderit; nihil subtiliter dici, nihil pressè, nihil enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum vel verborum h gravitate, vel sententiarum, quo quidquam esset elatius.

Huic Hyperides proximus, & Æschines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & is, cujus nulla exstant scripta, Demades, [22] aliique plures. Hæc enim ætas effudit hanc copiam; &, ut opinio mea fert, succus ille & sanguis incorruptus usque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis inesset, non fucatus nitor.

Phalereus enim successit eis senibus adolescens, eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus, quàm palæstra. itaque delectabat magis Athenienses, quàm inflammabat. processerat enim [23] in solem, & pulverem,

21. *nam literarum admodum nihil sciebat* : pro, *nihil omnino literarum*. nam hunc quidem esse sensum, ex his quæ de eodem sequuntur, colligi verbis potest. Neminem, inquit, ex his quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tam indoctum, tam rudem. Nullum ille poëtam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat, non publicum jus, non privatum & civile cognoverat. Nisi quis malit, hic pro *ferè* esse positum. quo in significato plerumque vel signo generali negativo, vel particulæ numerum notanti, additum reperi apud primæ notæ scriptores. velut secundo de Oratore: *Sed cum alter non multum, quod quidem extaret, & idipsum adolescens, alter nihil admodum reliquisset*: pro, *nihil ferè reliquisset*. T. Livius: *Sex millia hostium cæsi, quinque admodum Romanorum nunciatum est*. Idem: *Armorum hostilium magnam vim transtulit, nullam pecuniam admodum*: pro, *nihil ferè pecuniæ*. Rursus: *Natura locus jam antè præceps, recenti terræ lapsu in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat*. Sed quorsum attinet plura de hac re exempla, quæ sunt penè innumerabilia, consectari? *Rivius*.

22. *Aliique plures.*] Ut Phocion, Pytheas, Lamachus, Callides, Eubulus, Aristophon, & Aristogiton. Ii enim omnes videntur oratores iisdem temporibus fuisse, ut ex Vitis Plutarchi colligi potest. *Aliique complures* dixit de eadem re loquens Lib. II. de Orat. *Corrad.*

23. *In solem & pulverem.*] In adspectum, in lucem, in medium, in publicum, in locum, ubi publice oraret; quemadmodum milites, à quibus ducta est translatio, è tabernaculo in solem & pulverem pugnaturi prodeunt. Unde in libris Oratoriis ita loquitur: *Educendi dictio est è domestica exercitatione, & umbratili medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, atque aciem forensem*

P. CLXVIII. rem, non ut è militari tabernaculo, sed ut è Theophrasti, doctissimi hominis, umbraculis.

38 Hic primus inflexit orationem, & eam mollem, teneramque reddidit: & suavis, sicut fuit, videri maluit, quàm gravis, sed suavitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret: [i] & tantùm ut memoriam concinnitatis suæ, non (quemadmodum de Pericle scripsit Eupolis) [24] cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, à quibus esset auditus.

i & delet Guliel.

39 X. VIDESNE igitur, ut in ea ipsa urbe, in qua & nata, & alta sit eloquentia, [k] quàm ea serò prodierit in lucem? Siquidem ante Solonis ætatem, & Pisistrati, de nullo, ut diserto, memoriæ proditum est. At hi quidem, ut populi Romani ætas est, senes: ut Atheniensium sæcula numerantur, adolescentes debent videri. Nam etsi Servio Tullio regnante viguerunt, tamen multo diutius Athenæ jam erant, quàm est Roma ad hodiernum diem: nec tamen dubito, quin habuerit vim magnam semper oratio.

k alii delent quàm.

40 Neque enim jam [l] Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Ulyssi tribuisset Homerus, & Nestori, (quorum alterum vim habere voluit, alterum suavitatem) nisi jam tum esset honos eloquentiæ; neque ipse poëta hic tam idem ornatus in dicendo, ac planè orator fuisset. cujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum: siquidem non infra [25] superiorem Lycurgum fuit, à quo est disciplina Lacedæmoniorum adstricta legibus.

l Heroïcis. Ald.

Sed

Idem pene dixit Lib. III. de Legg. quum de eodem Demetrio loqueretur. Atque de sole quidem nemo dubitat, quin ad milites referatur, de pulvere multi putant ab eo dictum, quod palæstritæ se pulvere conspergere solerent; alii à pulvere Olympico, ut: *Sunt, quos curriculo Pulverem Olympicum Collegisse juvat*, quasi vero vel Cicero ipse hoc loco non ostendat pulverem, in quo pugnari solet, significari, quum inquit: *Processerat in solem & pulverem, non ut è militari tabernaculo.* Hinc, qui aliquid sine labore assequuntur, *ἀκονιτὶ*, id est *sinepulvere* adipisci dicuntur. *Corrad.*

24. *Cum delectatione aculeos.*] Eupolidis versus Græci, unde hæc Cicero transtulit, reperiuntur apud Plinium in Epist. ad Corn. Tacitum.

- - - - πρὸς δέ γ' αὐτῷ τῷ τάχει
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖς χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
Τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις. Ursin.

25. *Superiorem Lycurgum.*] Nam Timæus, quem Cicero nunc sequitur, duos Lycurgos Lacedæmonios fuisse scribit, superiorem, qui leges Lacedæmoniis dedit, & inferiorem, qui & ipse multa præ-

Sed studium ejus generis majorque vis agnoscitur in Pi- 41
sistrato. Denique hunc proximo sæculo Themistocles insecutus est, ut apud nos, perantiquus; ut apud Athenienses, non ita sanè vetus. Fuit enim regnante jam Græcia, nostra autem civitate non ita pridem dominatu regio liberata. nam bellum Volscorum illud gravissimum, cui Coriolanus exsul interfuit, [26] eodem ferè tempore, quo Persarum bellum, fuit, similisque fortuna clarorum virorum.

Si quidem uterque, cùm civis egregius fuisset, populi 42
ingrati pulsus injuria, se ad hostes contulit, conatumque iracundiæ suæ morte sedavit. nam etsi aliter est apud te, Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi mortis potiùs assentiar.

XI. AT ILLE ridens, Tuo verò, inquit, arbitratu: quoniam quidem concessum est rhetoribus ementiri in historiis, ut aliquid dicere possint argutiùs. ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratocles de Themistocle finxit. Nam, quem Thucydides, qui & Atheniensis 43
erat, & summo loco natus, summusque vir, & paullo ætate posterior, tantùm mortuum scripsit, & in Attica clam humatum; addidit, fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem: hunc isti ajunt, cùm taurum immolavisset, excepisse sanguinem patera, & eo poto, mortuum concidisse. Hanc enim mortem rhetoricè, & tragicè ornare potuerunt: illa mors vulgaris nullam præbebat materiem ad [m] ornatum. Quare, [27] quoniam tibi ita quadrat, [28] omnia

m ornat... dum Lat...

præclarè gessit; sed omnia priori, qui fuit Homeri temporibus, fuisse attributa. Lycurgi vitam Plutarchus & Suidas scribunt, ut mittam, quæ Herodotus & alii de illo referunt. *Corrad.*

26. *Eodem ferè tempore.*] Bellum Volscorum fuit Olympiade LXXIII. Sp. Nautio Rutilio, Sex. Furio Philone Coss. Persicum vero Olympiade LXXV. unde quivis colligere potest sex minimum annos inter utrumque bellum interfuisse, quos fuisse paucos, scripsit Gellius Lib. XVII. c. 21. quanquam Cicero in Lælio annos viginti videtur numerare, quum inquit: *Themistocles fecit idem pulsus, quod viginti annis antè apud nos fecerat Coriolanus*, ut videatur falsum, quod hoc loco dicat Cicero, utrumque bellum eodem tempore fuisse; sed quum hic dixit *fere*, voluit significare, non fuisse prorsus eodem tempore, sed parum diverso: & in Lælio annos, qui inter utriusque ducis exilium & mortem, non qui inter utrumque bellum interfuerunt. Et sane tot anni numerantur ab exilio Coriolani, quod fuit ante bellum Volscorum, ad exilium Themistoclis, quod fuit post bellum Persicum, ut omnes historici testantur. *Idem.*

27. *Quoniam tibi ita quadrat.*] Illud *ita*, à Rivio additum, etiam

P. B. & in. emb. [28] omnia fuisse in Themistocle paria, n & Coriolano, pateram quoque à me sumas licet: præbebo etiam hostiam, ut Coriolanus sit planè alter Themistocles.

44 Sit sanè, inquam, ut lubet, de isto: & ego cautiùs posthac historiam attingam, te audiente; quem rerum Romanarum auctorem laudare possum religiosissimum. Sed tum ferè Pericles, Xanthippi filius, de quo antè dixi, primus adhibuit doctrinam: quæ quamquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus, exercitationem mentis à reconditis abstrusisque rebus ad causas forenses popularesque facilè traduxerat. Hujus suavitate maximè hilaratæ sunt Athenæ: hujus ubertatem & copiam admiratæ, ejusdem vim dicendi terroremque timuerunt.

45 XII. HÆC IGITUR ætas prima Athenis oratorem propè perfectum tulit. Nec enim in constituentibus rempublicam, nec in bella gerentibus, nec in impeditis, ac regum dominatione devinctis, nasci cupiditas dicendi solet. Pacis est comes, otiique socia, & jam bene constitutæ civitatis quasi alumna quædam, eloquentia.

46 Itaque ait Aristoteles, cùm sublatis in Sicilia tyrannis, res privatæ longo intervallo judiciis repeterentur, tum primùm, quòd esset acuta illa gens, & controversa natura, artem, & præcepta Siculos, Coracem & Tisiam conscripsisse. Nam antea neminem solitum via, nec arte, sed accuratè tamen, & de scripto plerosque dicere: scriptasque fuisse, & paratas à Protagora rerum illustrium disputationes, quæ nunc communes appellantur loci.

47 Quod idem fecisse Gorgiam, cùm singularum rerum laudes, vituperationesque conscripsisset: quòd judicaret hoc oratoris o esse maximè proprium, rem augere posse laudando, vituperandoque rursus affligere. p Huic Antiphontem Rhamnusium similia quædam habuisse conscripta, quo neminem umquam melius ullam oravisse capitis causam, cùm se ipse defenderet, se audiente, locuples auctor scripsit Thucydides.

esse. de- t *Lamb.* Hinc *...rrad.*

48 Nam Lysiam primo profiteri solitum artem esse dicendi: deinde, quòd Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem jejunior, orationes cum scribere aliis cœpisse, artem

deprehendi in membranis Palatinis, nec non Cujaciano. *Grut.*

28. *Omnia fuisse in Themistocle paria.*] Cujacianus, *Omnia fuisse Themistocli paria*, quod forte admitti posset. nam & in Palat. vi... [illegible] inter lineas. *Idem.*

29. To-

[...]tem removisse. Similiter Isocratem primò artem dicendi [...]e negavisse, scribere autem aliis solitum orationes, qui[...]s in judiciis uterentur: sed, cùm ex eo (quia quasi com[...]itteret contra legem, quo quis judicio circumveniretur) [...]pe ipse in judicium vocaretur; orationes aliis destitisse [...]ibere,[29] totumque se ad artes componendas transtulisse.

XIII. ET GRÆCIÆ quidem oratorum partus, atque fontes vides, ad nostrorum annalium rationem, veteres; ad ipsorum, sanè recentes. Nam antequam delectata est Atheniensium civitas hac laude dicendi, multa jam memorabilia & in domesticis & in bellicis rebus effecerat. Hoc autem studium non erat commune Græciæ, sed proprium Athenarum. 49 P. CLXIX

Quis enim aut Argivum oratorem, aut Corinthium, aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedæmonium verò usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem. Menelaum ipsum, dulcem illum quidem q tradit Homerus, sed pauca dicentem. Brevitas autem, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in universa eloquentia laudem non habet. 50 q tradidit *Lamb.*

At verò extra Græciam magna dicendi studia fuerunt, maximique huic laudi habiti honores, illustre oratorum nomen reddiderunt. Nam ut semel è Peiræeo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ita peregrinata tota Asia est, ut se externis oblineret moribus,[30] omnemque illam [31] salubritatem Atticæ dictionis quasi sanitatem perderet, ac loqui pænè dediisceret. Hinc Asiatici oratores non contemnen- 51

29. *Totumque se ad artes componendas.*] Duo mss. Lambini excludunt *componendas.* habet tamen Pal. & Cujac. *Grut.*

30. *Omnemque illam salubritatem Atticæ dictionis quasi sanitatem perderet.*] Sic Pal. Cujac. Lambinus edidit; *omnemque illam Atticæ dictionis quasi sanitatem perd.* exclusa voce *salubritatem*, contra bonos libros; ideoque proterve. *Idem.*

31. *Salubritatem Atticæ, &c.*] Translatio à locis, vel potius Animalibus, quorum ex habitu & colore tum salubritatis tum pestilentiæ signa percipiuntur. Et supra dicitur succus & sanguis incorruptus illo tempore in oratione fuisse, quod naturalis inesset, non fucatus nitor. *Salubritas* vero multo minus significat quàm *salus*, quæ eadem est & *sanitas*, ut ostendit in Orat. pro Muræna: *A jurisconsultis salubritas quædam, ab oratoribus salus ipsa petitur.* Hinc, quum post *salubritatem* ponitur *sanitas*, crescit oratio, quanquam durior translatio videbatur; & idcirco particula hac *quasi* eam mollit. *Corrad.*

32. Per-

temnendi quidem nec celeritate, nec copia, sed parum pressi, & nimis redundantes. Rhodii saniores & Atticorum similiores.

52 Sed de Græcis hactenus. etenim hæc ipsa forsitan fuerint non necessaria. Tum Brutus, Ista verò, inquit, quàm necessaria fuerint, non facilè dixerim: jucunda certè mihi fuerunt, neque solùm non longa, sed etiam breviora, quàm vellem. Optimè, inquam: sed veniamus ad nostros, de quibus difficile est plus intelligere, quàm quantum ex monumentis suspicari licet.

53 XIV. QUIS ENIM putet aut celeritatem ingenii L. [1] Bruto illi, nobilitatis vestræ principi, defuisse? qui de matre suavianda ex oraculo Apollinis tam acutè, argutéque conjecerit, qui summam prudentiam simulatione stultitiæ texerit. qui potentissimum regem, clarissimi regis filium, expulerit, civitatemque [32] perpetuo dominatu liberatam magistratibus annuis, legibus, judiciisque devinxerit. qui collegæ suo imperium abrogaverit, ut è civitate regalis nominis memoriam tolleret. quod certè effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum.

[1] L. Junio ko. *alii* ke.

54 Videmus item paucis annis post reges exactos, [33] cùm plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset,

32. *Perpetuo dominatu.*] Non intermisso & interrupto, sed continenti & continuato, quali reges uti solent, qui dum vivunt regnant, nisi expellantur. Hinc supra *regium dominatum* vocavit. At dominatus, qui fuit à Bruto constitutus, non erat *perpetuus*, sed intermissus & annuus, & idcirco dixit *civitatem liberam perpetuo dominatu*, nam consules cetera regiam propemodum potestatem obtinebant. Unde Cicero in Legibus inquit: *Regio imperio duo sunto. Libertatus enim*, ut ait Livius, *originem inde magis, quia annuum imperium consulare factum est, quam quod diminutum quidquam sit è regia potestate, numeres.* Corrad.

33. *Cùm plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium consedisset.*] Vetustus codex, *Cum plebes prope ripam Anienis.* Frequens autem apud autores est, *plebes* pro *plebs*: ut apud antiquissimos, *trabes* pro *trabs*. Titus Livius secundo ab Urbe condita: *Timere relicta ab suis plebes violentiam patrum.* Et sexto: *Hac victoria contenta plebes cessit patribus.* Sic aliàs apud eundem sæpe. Sed & apud Tacitum frequenter, & Lucanum, & Gellium, ita reperies. Ejus genitivus est *plebei*, quo Plinius utitur XVIII. Histor. Naturalis cap. 3. *Unde cuivis plebei tribunus*: pro, *plebis tribunus.* Sed & dativo idem, decimo nono, capite quarto: *Mirum esset, non licere carduis pecori vesci, non licet plebei.* & alibi: *Plebei admodum gratus.* Quin hoc ipso dialogo, quo loco fit de M. Popilio mentio, sic illud in exemplari Veneto legitur: *Plebei contra patres concitatione & seditione* [illegible] *...ictus*, ita venit in concionem, pro eo quod

nostri

...set; eumque montem, [34] qui Sacer appellatus est, ...cupavisset, M. Valerium dictatorem dicendo sedavisse ...cordias, eique ob eam rem [35] honores amplissimos habi...s, & eum primum ob eam ipsam causam Maximum esse ...pellatum. Ne L. Valerium quidem Potitum, arbitror ...n aliquid potuisse dicendo, qui post decemviralem invi...m, plebem in patres incitatam, legibus & concionibus ...s mitigaverit.

Possumus [36] Appium Claudium suspicari disertum, quia sena- 55

...stri codices, *Plebis concitatione & seditione nunciata.* Cæterum ...on multum refert, hic utrum legas, *plebes* an *plebs.* Rivius.

34. *Qui sacer appellatus est.*] Ex eo, quod eum plebs occupasset, ...t Dionysius & Appianus scribunt, nec causam satis explicant, ...uam nos esse credimus, quod in eo leges sacratæ sint latæ, & ...agistratus sacrosancti sint creati; vel quod plebs ipsa illum mon...em Jovi consecravit, ut Sex. Pomp. scribit, & Cicero in Orat. ...ro Corn. testatur. Et appellatus est postea, quàm fuerat occu...atus, ne sit πρόληψις, quam Diomedes in Sallustio notavit. *Corrad.*

35. *Honores amplissimos.*] Qui fuerint isti honores amplissimi, in...venire non potuimus. Illud quidem satis constat, illum nunquam ...postea, neque Consulem, neque dictatorem fuisse, qui solent *ho...nores amplissimi* fere semper appellari. Possumus existimare illum ...postea vel senatus principem fuisse, vel primum sententiam roga...ri solitum, vel aliquid honoris hujusce modi adeptum; nisi illud, quod sequitur, sit ἐπεξήγησις. *Idem.*

36. *Appium Claudium, &c.*] Appium Claudium Crassum, cui Cæco cognomen fuit, ut ait Frontinus. Auctor fuit ut Potitia gens, cujus ad aram Maximam Herculis familiare sacerdotium fuerat, servos publicos ministerii deligandi causa solennia ejus sacri doceret. *Unde traditur, dictu mirabile, quum duodecim familiæ ea tempestate Potitiorum essent, puberes ad triginta, omnes intra annum cum stirpe extinctos, nec nomen tantum Potitiorum interiisse, sed Censorem etiam Appium memori deûm ira post aliquot annos luminibus captum.* Hæc Livius Lib. IX. scribit. Hinc ingeniosus poëta sic cecinit:

Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit, lumine captus erat.

Quod autem privato muneri non defuerit, ostendunt illa verba in Catone: *Quatuor robustos filios, & filias quinque, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat, & senex & cæcus.* Quod vero non defuerit publico ex magistratibus, & rebus gestis, ut hic ait Cicero, intelligimus. Ut enim scribitur in Catone, egit hanc orationem septimodecimo anno post alterum consulatum, quum inter duos consulatus anni decem interfuissent, Censorque ante Consulatum superiorem fuisset. Ex quo intelligitur Pyrrhi bello grandem sane fuisse. Quod si nulli muneri publico defuit, ut docet Cicero, mirari possumus, cur Plutarchus & Livius scribant, eum

propter

senatum jamjam inclinatum, à Pyrrhi pace revocaverit. Possumus 37 C. Fabricium, quia sit ad Pyrrhum de captivis recuperandis missus orator: Ti. Coruncanium, quòd ex pontificum commentariis longè plurimùm ingenio valuisse videatur: M'. Curium, quòd is 38 tribunus plebis, interrege Appio Cæco, diserto homine, comitia contra leges habente, cùm de plebe f consules non accipiebat, patres antè auctores fieri coegerit; quod fuerit permagnum, nondum 39 lege Mænia lata.

'P. B. f consulem. *Lamb.*

Li-

propter oculorum valetudinem jam diu à publicis consiliis abstinuisse; præsertim quum Valer. Max. etiam testetur, eum illo casu gravatum Remp. fortissime rexisse: quanquam Valer. potuit errare, arbitratus Ciceronem ita prorsus sensisse; quum tamen in Philipp. I. ita scribat. *Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur, ad quam causam etiam Appium illum, & cæcum & senem, delatum esse memoria proditum est.* Hæc verba ostendunt verum esse, quod Plutarchus, Livius, & alii referunt; Cicero vero in Tusc. Quæst. & in Senect. paulo aliter videtur dixisse, ut materiæ, quam scribebat, inserviret, & senectutem præsertim laudaret; quod ipsum tamen ita facit, ut nemo eum possit reprehendere. *Corrad.*

37. *C. Fabricium.*] Hic est C. Fabricius Luscinus, qui, ut in Quæstura retulimus, cum Q. Æmilio bis Consul, & Censor fuit, cui paupertas, quam negant alii se ferre posse, ut ait Cicero, tolerabilis fuit. Hinc missus ad Pyrrhum regem, ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, ab eo tentatus est. Ejus enim amicitiam & aurum, atque adeo quartam regni partem, ut scribit Eutropius, sprevit. Illud etiam Fabricii factum laudatur, de qua Cicero Lib. III. de Offic. ita scribit: *Perfuga à Pyrrho venit in castra Fabricii, eique est pollicitus; si præmium sibi proposuisset, se ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & eum veneno necaturum. hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyrrhum, idque ejus factum à senatu laudatum est.* Cum Cicerone Livius, Eutropius & Frontinus sentiunt, Quadrigarium, ut arbitror, secuti; sed alii scriptores, pæne omnes, dissentiunt. Nam Valerius Maximus & A. Gellius, Valerium Antiatem secuti, dicunt Timocharem medicum Ambraciensem id Fabricio pollicitum, quòd ipsius filii vinum regi miscerent. *Idem.*

38. *Tribunus pl.*] T. Manlio Torquato, M. Fulvio Pæto Coss. ut ex Livio Lib. X. colligi potest. Tunc enim fuit interregnum, nec causa traditur, ut ait Livius. Eo tempore fuit Curius cum P. Decio, qui, quod ait Cicero, quinquennio ante eum consulem se pro Rep. quarto consulatu postea devovit. Videntur autem inter se familiariter vixisse, quòd uterque pro plebe cum Appio Cæco inimicitias gessit. *Idem.*

39. *Lege Mænia lata.*] In lege Mænia scriptum fuit, quod Varro & Nonius observarunt: *Ne filii parentibus luci claro oculos sugillanto*; sed quid illud ad hanc rem pertineat non video, nec aliud

quid-

Licet aliquid etiam de [40] M. Popillii ingenio suspicari, 56
qui cùm consul esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum [41] læna faceret, quòd erat flamen Carmentalis, [42] plebei contra patres concitatione, & seditione nunciata; ut erat læna amictus, ita venit in concionem, seditionemque cùm auctoritate tum oratione sedavit. Sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum ullum eloquentiæ præmium fuisse, nihil sanè mihi legisse videor. tantummodò conjecturâ ducor ad suspicandum.

Dicitur etiam [43] C. Flaminius, is, qui tribunus plebis 57
legem

quidquam de hac lege memini me legere, ut, quod hôc loco dicam, nihil prorsus habeam, nisi forte placeat legere *Lege Gabinia lata*, quæ fuit de magistratibus mandandis una de quatuor tabellariis, in qua magnam labem factam Lælius apud Ciceronem queritur, & Cicero ipse Lib. III. de Leg. affirmat, omnem auctoritatem optimatium tabellariam legem abstulisse: ut facile fuerit post illam legem patribus persuadere, ut auctores fierent, quando populus tabellam vindicem tacitæ libertatis habebat, ut ait Cicero in orat. sec. contra Rullum. quam legem, & ferendi suffragii rationem, etiam sæpe latebram vocat. Aliter, *Lege Mania lata.* Corrad.

40. *M. Popillii.*] Qui quater consul fuit, & in primo quidem & secundo consulatu Tyburtes vicit; in tertio vero cum Gallis bellum gessit, in quo etiam vulnus accepit, sed eos tandem quum vicisset, triumphavit; in quarto, quum foris pax & domi concordia esset, nihil, quod magni fuerit momenti, gessit. Popilii autem erant plebeii, ut Livius ostendit, vel de hoc M. Popilio ista verba scribens: *M. Popilius Lænas à plebe consul, à patribus L. Cornelius Scipio datus.* Et Paterculus P. Lænatem tribunum plebis vocat. *Idem.*

41. *Læna.*] Vestimento, ut docet Nonius, militari, quod supra omnia vestimenta sumebatur: *χλαῖναν* credimus à Græcis vocari, atque adeo cum Sex. Pompejo putamus, *lanam* inde literæ unius abjectione dici: sed quoquo modo sit dicta, Sex. Pompejus & Servius scribunt lænam etiam vestem auguralem fuisse, ut minus mirum videri debeat, si Popilius ea in sacrificiis uteretur, quod & sacrificiis esset apta, & illi in primis placeret, unde credunt eruditi illum primò, deinde reliquos etiam ejusdem familiæ Popilios Lænates appellatos fuisse. Quanquam M. Popilius à Livio Lænas ante sedatam seditionem dicitur, quod historici quandoque in hisce rebus *πρόληψει* utantur, ut infra Cicero in Livio Salinatore. *Idem.*

42. *Plebei contra patres.*] Sic legendum, *plebei* autem generandi casu est pro *plebis*: quo sæpe utuntur Latini scriptores. *Lamb.*

43. *C. Flaminius.*] C. Quintius Flaminius. Fuit enim ex Quintiis, quos scribit Livius à Tullo rege in patres lectos, quum inter Albanorum principes essent, unde postea semper ea gens Patricia fuit; in qua, quod refert Plinius, aurum ne feminas quidem

hab-

legem de agro Gallico, & Piceno viritim dividendo tule[t] qui consul apud Trasimenum sit interfectus, ad populu[m] valuisse dicendo. 44 Q. etiam † Maximus Verrucosus, o[ra]tor habitus est temporibus illis: & 45 Q. Metellus, is, [qui] bello Punico secundo cum 46 L. Veturio Philone consul fu[it].

† Fabius hic addit Lamb.

XV. QUEM VERÒ exstet, & de quo sit memor[iae] proditum, eloquentem fuisse, & ita esse habitum, prim[us]

habere mos fuit, tantum aberat, ut viri haberent. Quintia gens, quam, fuit Patricia, sed quum Flaminius hic dicatur Tribunus pl. paret vel eam duplicem, patriciam & plebejam, vel eum ex alia g[en]te potius fuisse. A *flamine* potius quam à *flamma* deduci videtur F[la]minius, quod Flaminius Camillus prior, auctore Sex. Pompejo [di]cebatur, qui Flamini Diali ad sacrificia praeministrabat; & fla[mi]nius lictor, qui flamini Diali sacrorum causa praesto erat. *Corr*

44. *Q. etiam Maximus.*] Q. Fabius Maximus Verrucosus, Ovicu[la] Cunctator. Is enim, quem Cicero significat hoc loco, his n[omi]nibus appellatus est. *Fabii* autem dicti sunt quasi *Fovii*, ut Sex. Po[m]pejus & Plutarchus scribunt, quod princeps ejus gentis ex eâ natus, cum qua Hercules in fovea concubuit. Alii putant e[um] primum ostendisse, quemadmodum ursi, & lupi foveis caper[en]tur. Plinius tamen tam Fabios à fabis serendis, quam Lentu[los] à lente, & Cicerones à cicere dictos existimat. Fabios Patric[ios] fuisse cum veterum monumenta pæne omnia, tum Livius Libro[s] sæpe testatur. *Verrucosus* autem dictus est à verruca in labris, ait auctor libelli de Viris Illustr. à Plutarcho vero scribitur B[ερρου]κοσος, quod in superiore labro carunculam haberet. *Ovi[cula]* dictus est à clementia, ut inquit idem auctor de Viris Illustr. Plutarchus. *Cunctator* autem, quod, ut inquit Ennius, *unus h[omo]* *nobis cunctando restituit rem.* Idem.

45. *Q. Metellus.*] Quintus Cæcilius Metellus; Cæculus enim P[ræ]neste condidit, unde putant Cæcilios ortos, quorum erat nob[ilis] apud Romanos familia. Alii aliter sentiunt. Hic autem Q. Cæ[ci]lius Metellus Ædilis cum C. Servilio, legatus cum L. Veturio Livii & C. Claudii consulum, magister equitum ejusdem M. [Li]vii Dictatoris, consul cum eodem L. Veturio, Dictator comi[tio]rum causa, ac tandem Decemvir apud Livium cognoscitur. Pl[ura] invenire non potuimus, quamvis etiam diligenter quæsiverim[us]; itaque ne scire quidem potuimus, quare orator sit habitus. *Ide[m]*

46. *Veturio Philone.*] Veturii Patricii fuisse vel ex eo cognosc[i]tur, quod ex iis multi consules fuerunt antè quam plebeji c[on]sules crearentur. Sunt etiam qui Veturiam tribum Romæ fu[isse] velint, cujus esset prærogativa suffragiorum. Nos ea de re n[ihil] adfirmamus. Philonis autem cognomen invenitur in Curiat[iis], Furiis, & Veturiis: quanquam in Curiatiis raro, & in Furiis [du]bitatur an Philus potius quam Philo legi debeat, præsertim qu[um] Cicero L. Furium Philum tam sæpe nominet, ut infra dice[tur]. De L. vero Veturio Philone eadem pænè omnia, quæ de Q. [Cæ]cilio Metello diximus, leguntur, nisi quod Dictator, quod [s]ciam, non fuit. *Idem.*

est 47 M. Cornelius Cethegus, cujus eloquentiæ est auctor, & idoneus quidem, mea sententia, Q. Ennius, præsertim cùm & ipse eum audiverit, & scribat de mortuo; ex quo nulla suspicio est, amicitiæ causa esse mentitum.

Est igitur sic apud illum in nono (ut opinor) annali: 58

Additur orator Corneliu' suaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano collega,
Marci filius. ——

& oratorem appellat, & suaviloquentiam tribuit: quæ nunc quidem non tam est in plerisque. latrant enim jam quidam oratores, non loquuntur. sed est ea laus eloquentiæ certè maxima.

—— *is* v *dictus,* x *ollis popularibus olim,* v do alii.
Qui tum vivebant homines, atque ævum agitabant, x fo
48 *Flos delibatus populi.* Guli

Probè verò. ut enim hominis decus, ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia, qua virum excellentem præclarè tum illi homines florem populi esse dixerunt; 59
—— *Suadaque medulla.* y Πειθὼ quam vocant Græci, cujus effector est orator, hanc Suadam appellavit Ennius. ejus autem Cethegum medullam fuisse vult, ut, quam deam 49 in Pericli labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. At hic Cethegus consul

y Qi Πειθ Lami

47. *Cethegus.*] Is est M. Cornelius Cethegus, qui Censor ante Consulatum fuit, deinde consul Etruriam provinciam sortitus est, postremo proconsul in Gallia cum Magone collatis signis feliciter pugnavit: quæ quidem omnia tu apud Liv. lib. XXVII. XXIX. & XXX. invenies. Horatius poëta Cethegos cinctutos appellat, quod is mos esset Cethegis, ut cincti & pænè nudi in bellum proficiscerentur; unde Lucanus & Silius eos nudos & exertos vocarunt. *Corrad.*

48. *Flos delibatus.*] Aliæ edd. exhibent *delibutus.* Columna ad Ennium conjicit legendum *illibatus.* Ut verum fatear, neutrum mihi satis placet, quum vix dubitem, quin sit legendum *delibratus*, id est qui se integro calyce spectandum præbet, ac totam pulcritudinem suam intuentibus exhibet. *Delibrare* enim apud Rei Rusticæ scriptores ponitur pro *decorticare*, & *ramus delibratus*, pro *decorticatus*, sive cui cortex est detractus. Neque huic meæ conjecturæ obstare videtur, quod prior syllaba in *liber*, quum corticem designat, corripi soleat à Poëtis. Multæ enim causæ sunt, quare Ennius potuerit istam syllabam in *delibratus* produxisse, quas ipse per se videbit, qui omnino legum metricarum imperitus non est. *Verburg.*

49. *In Pericli labris.*] Sic Cujac. sic Pal. sic quos excussit Rivius, non *Periclis*, ut vulgata. *Grut.*

consul cum P. Tuditano fuit [50] bello Punico secundo.

60 Quæstorque his consulibus M. Cato, [2] modò planè annis CXL. ante me consulem, & idipsum nisi unius esset Ennii testimonio cognitum, hunc vetustas, ut alios fortasse multos, oblivione obruisset. Illius autem ætatis qui sermo fuerit, ex Nævianis scriptis intelligi potest. His enim consulibus, ut in veteribus commentariis scriptum est, [51] Nævius est mortuus: quamquam Varro noster diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Nævii producit longius. Nam Plautus P. Claudio, L. Porcio, viginti annis post illos, quos antè dixi, consules mortuus est, Catone censore.

2 major, *Corrad.* modo *delet Lamb.*

P. CLXX.

61 Hunc igitur Cethegum [52] consecutus est ætate Cato, qui annis IX. post eum fuit consul. cum nos ut perveterem habemus, qui [53] L. Marcio, M'. Manilio consulibus mortuus est, annis LXXXIII. ipsis ante me consulem.

XVI. NEC VERÒ habeo quemquam antiquiorem, cujus quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appii Cæci

50. *Bello Punico secundo.*] Anno belli Punici secundi quinto decimo, ut scribit Livius, id est anno ab V. C. DXLIX. *Corrad.*

51. *Nævius.*] Poëta, cujus vitam Petrus Crinitus & Gregorius Lilius, quàm diligentissimè fieri potuit in tantis tenebris, sunt persecuti. Illud, quod ad vitæ institutionem pertineat, refert Gellius, eum, quod multos principes civitatis suis carminibus more poëtarum Græcorum læsisset, à Triumviris in carcerem conjectum fuisse, ubi quum duas tabulas scripsisset, quibus παλινῳδίαν canebat, à Tribunis plebis fuit liberatus. *Idem.*

52. *Consecutus est ætate Cato.*] Nam Cato M. Cornelio Cethego, P. Sempronio Tuditano Consulibus annum trigesimum agebat, ut ex lib. de Senec. colligimus, ubi Cato ipse ita loquitur: *Vidi etiam senem Livium, qui quum septem annis ante, quam natus sum, fabulam docuisset, Centone & Tuditano Coss. usque ad adolescentiam meam processit ætate.* Item, *M. Cethegum, quem rectè Suadæ medullam dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamus etiam senem?* Quanquam grandior tum videtur fuisse, si postea suo anno consul est factus. *Corrad.*

53. *L. Marcio.*] L. Marcio Censorino, non autem, ut nunc apud Eutropium legitur, L. Manlio Censorino. Ad hunc L. Marcium Censorinum Clitomachus librum scripsit, quem Cicero Lib. II. Acad. Quæst. nominat. Marcii Patricii fuerunt, ut Livius Dionysius, Val. Maximus, & Plutarchus, de Coriolano loquentes, ostendunt, sed & idem Liv. lib. I. ita scribit: *Pontificem deinde Numa Marcium M. filium ex patribus legit.* Duplex tamen videtur fuisse familia, quando plebeji aliqui etiam inveniuntur, ut infra de L. Marcio Philippo dicemus. Marcium vero scribi oportere docent veterum monumenta, & Plutarchus, qui Græcè Μάρκιον semper in Coriolano scribit. *Idem.*

ci oratio hæc ipsa de Pyrrho & nonnullæ [54] mortuorum laudationes fortè delectant. Et hercules hæ quidem exstant. Ipsæ enim familiæ sua quasi ornamenta, ac monumenta 62 servabant, & ad usum, si quis ejusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam. quamquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim scripta sunt in eis, quæ facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa, & [a] ad plebem transitiones, cùm a plebe Lamb. homines humiliores [55] in alienum ejusdem nominis infunderentur genus: ut, si ego me à [56] M. Tullio esse dicerem, qui

54. *Mortuorum laudationes.*] Hac de re Cicero sic lib. II. de Leg. scribit: *Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, easque etiam ad cantus, ad tibicinem prosequantor.* Hæc vero lex vel consuetudo laudandi mortuos ex eo nata est, quod P. Valerius Publicola Brutum collegam in concione laudavit; quæ laudatio fuit omnium prima, nisi, inquit Plutarchus, hoc ipsum Solon primus instituit, sed Dionysius negat id quenquam prius instituisse. Quamvis enim poëtæ certamina quædam & ludos in magnorum virorum funere factos dicant, ut ab Achille in funere Patrocli, ab Hercule in funere Pelopis, ab Ænea ad patris tumulum; laudationes tamen dictas non scribunt. Qui Græci postea, quum & ipsi laudationes, quas ἐπιταφίυς vocant, instituissent, nunquam tamen eas, nisi de viris, qui bello periissent, habebant, ut apud Platonem, Thucydidem & Demosthenem videre possumus. Romani autem omnes, qui viri fuissent clari quocunque genere virtutis, laudabant, atque adeo, quod scribit Quintilianus, sæpe S. C. idipsum magistratibus mandabatur. Quin ea res etiam ad feminas postea translata est, & prima omnium Popilia mater à Catulo, ut in libris Oratoriis dicitur, est laudata. Hinc apud Suetonium Cæsar quæstor Juliam amitam uxoremque Corneliam defunctas è more pro rostris laudasse dicitur. Eas, inquam, propinqui habebant, quamvis alii scripsissent, ut Cicero laudationem Porciæ se scripsisse in epistolis ad Atticum non semel confirmat. *Corrad.*

55. *In alienum ejusdem nominis infunderentur genus.*] Ergo priorum nullus dignam habuit Jos. Scaligeri conjecturam, quæ in tam levi aliorum turba hic adhæresceret? Iste autem magnus vir præferebat *infinderentur.* Ipsum vide de Emendatione temporum pag. 629. Utique & ille dixit, *Genus ambarum se sanguine findit ab uno.* Gron.

56. *M. Tullio.*] Sic, quantum video, retinent in edendo omnes. Sed jam Onuphrius, jam Sigonius tam in Fastis quàm ad Livii librum secundum, jam Pigius ad annum CCLIII. in citandis his verbis habent *M'.* & ex Dionysio Μάνιον dictum fuisse probant, ut adeo licet scriptos libros non viderim, ab novellis editoribus abire ad priscam lectionem non detrectaverim. Et habeo plures etiam gravioresque causas. *Grut.* Integrum nomen è Corradi indici

tingere, eamque coloniam (ut fecit) ipse deducere. Exstat in eam legem senior, (ut ita dicam) quàm illa ætas ferebat, oratio. Multæ deinde causæ; sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu cenavisset apud [41] præconem Granium, [42] idque nobis bis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse.

161 Ita prorsus, inquit Brutus: sed ne de Scævolæ quidem tribunatu quidquam audivisse videor, & eum collegam
P. clxxix. Crassi credo fuisse. Omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno pòst fuit, eoque in rostris sedente suasit Serviliam legem Crassus. Nam censuram sine Scævola gessit. eum enim magistratum nemo umquam Scævola-

scriptoribus appellari; nec vident à Cicerone *Marcium* dici in Orat. pro Fonteio, quæ dicta fuit multos annos antè quàm Cæsar Dictator fieret. Nec me movet, quod in Tiberio scribit Sueton. Tiberii patrem ad eam coloniam deducendam missum fuisse. Sic enim interpretor. Prius à L. Crasso deducta est colonia, & Narbo Marcius fortè à Q. Marcio, qui tunc erat consul, appellata: deinde à Cæsare missis novis colonis quasi instaurata. *Corrad.*

41. *Præconem Granium.*] Perperam quoque hic Ro. codex, *apud Granium prætorem:* cum sit prior lectio verior. Intelligit autem Cicero Lucilium acerrimum satyræ scriptorem: in qua idem est insignem laudem adeptus, ut testatur Fabius. Is apud Gellium hujus Granii meminit, ad hunc modum:

Conjicere in versus dictum præconis volebam Granii.

Libro IV. cap. 17. De dicacitate ejusdem Granii, nonnihil apud Ciceronem Julius, de Oratore II. De eodem suprà quoque Cicero, & pleraque in oratione pro Cneio Plancio. *Rivius.* Quo nemo fuit dicacior, ut Lib. II. de Orat. describitur. Is L. Crassi & M. Antonii voluntatem asperioribus facetiis sæpe perstrinxit impune, ut in Orat. pro Plancio scribitur; quamvis illorum esset familiaris, ut hic cognoscitur, & Lib. II. de Orat. dicitur. Is est Granius, de quo multa Lucilius, ut ait infra, scripsit, & induxit, quod nos epistola 3. Lib. VI. ad Attic. correximus. *Corrad.*

42. *Idque nobis narravisset.*] Aliter *nobis bis narravisset*, idque fortasse rectè, ut ita dicat: Lucilius poëta in suis scriptis id bis ita scripsit, ut nobis legentibus narrare videatur, ut Ep. 10. Lib. II. Famil. *Clitarchus tibi sæpe narravit.* Nec aliter interpretari potes, si Lucilius is est poëta, qui, ut ex Eusebii scriptis colliges, vixdum nato Cicerone decessit, ita ut præsens præsenti narrare non potuerit: & tamen verisimile est, poëtam significari, qui de Granio tam multa, ut infra dicitur, scripserit. Si quis tamen L. Lucilium Balbum, aut alium significari putat, haud equidem scio, quid possim contrà dicere. *Idem.* Pal. & Cujac. addunt *bis*, quod ait non exstare in codice vetusto Rivius: ideoque exclusit Lambinus, item Manutius, aliique quos item sequimur; quia & eodem inclinabat Gulielmius. Grut.

43. Qu

gravior in laudando? acerbior in vituperando? in sententiis argutior? in docendo, edisserendoque subtilior? Refertæ sunt orationes amplius centum quinquaginta (quas quidem adhuc invenerim & legerim) & verbis, & rebus illustribus. licet ex his eligant ea, quæ notatione & laude digna sint; omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur.

Jam verò Origenes ejus [59] quem florem, aut quod lumen 66
eloquentiæ non habent? Amatores huic desunt, sicuti multis jam antè sæculis & [60] Philisto Syracusio & ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis [61] cùm brevitate, tum nimio acumine, officit [62] Theo-

59. *Quem florem.*] Sic in Paradoxis *florem orationis* dixit. Sed videtur Cicero sibi adversari, quum scribat hic, in Originibus Catonis nullum florem desiderari, infra vero illa verba dicat: *Intelliges nihil Catonis lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quæ inventa nondum erant, florem & colorem defuisse.* Pugnant inter se, flos est, flos non est. Defendetur fortassis hoc modo: priore loco adfirmat florem esse in Catonis scriptis, secundo, quasi reprehensus ab Attico, negat. Vel hoc modo, priore loco de Originibus tantum, secundo de ceteris etiam libris loquitur. Vel ita, flos est quidem, sed non est flos pigmentorum; quasi dicat elegans est Cato, ut dictum, ita ut nihil illi desit præter politissimam doctrinam transmarinam, ut ait libro de Oratore. Negat item libro secundo de Oratore, Catonem tenere, quibus rebus ornetur oratio, quod nondum esset ista Romam importata. Itaque Cato habebat *florem eloquentiæ*, sed non habebat *florem pigmentorum*, ut infra loquitur. *Corrad.*

60. *Philisto.*] De ejus scriptis videndus Suidas. Hic Philistus præclarè, ut scribit Plutarchus, se gessit in eo bello, quod Athenienses cum Syracusanis gesserunt. Dionysio seniori, in constituendo principatu favit, & ab eo arci præfectus fuit, cum matre cujus, ipso etiam sciente, consuetudinem dicitur habuisse. Postea tamen à Dionysio pulsus est ex Sicilia, nec postea nisi post mortem ejus revocatus est. Tunc enim, qui Dioni adversabantur, quum scirent Philistum semper fuisse tyrannorum studiosum, ut is Platoni opponeretur, monuerunt Dionysium juniorem, ut eum revocaret. Ex his apparet, quare Cicero Libro I. De Divin. dicat, ap[ud] Philistum de somnio matris Dionysii esse scriptum, & eum æqua[lem] temporum illorum; & cur item Lib. II. De Orat. Dionysii fam[ilia]rissimum vocet; & cur Marcellinus in vita Thucydidis illa [...] scribat: Φίλιστος τῷ νέῳ Διονυσίῳ τοῖς λόγοις πολλὰ μιμεῖ, quem [Ci]cero doctum & diligentem appellat, putatque eum voluisse [Thu]cydidem imitari, ut Lib. II. De Orat. refert. Hinc Quinti[lianus] *Philistus imitator Thucydidis, & ut multo inferior, ita aliquat[enus lu]cidior.* Idem.

61. *Cum brevitate, tum nimio acumine.*] Monuit Rivius [...] citari à Budæo in Pandectis, & censet ipse interpretis [...] Lambinus vero statim reperit duos mss. quibus omnis [...]

[62] Theopompus elatione, atque altitudine orationis suæ: quod idem Lysiæ Demosthenes; sic Catonis luminibus obstruxit [63] hæc posteriorum quasi exaggerata altiùs oratio.

67 Sed & in nostris [c] inscitia est, quod ii ipsi, qui in Græcis antiquitate delectantur, eaque subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non noverunt quidem: [64] Hyperidæ volunt esse & Lysiæ. Laudo. sed cur nolunt [d] Catonis? Attico genere dicendi se gaudere dicunt. Sapien-

c inscientia *Lamb.*

d Catones *Lamb.*

habentur tamen in Pall. & Cujac. qui præterea præmittunt, *autem*. Gruter.

62. *Theopompus.*] Natus circiter Olympiade XCIII. Epitomen historiarum Herodoti duobus libris est complexus; res Philippi regis gestas libris LVIII, ut Diodorus Siculus refert, vel ut alii volunt, LXXII. Res Græcas XI. Συμβολὰς ad Alexandrum, Orationem κατὰ τῆς Πλάτωνος διατριβῆς· Epistolam Chiam; Orationem de pecuniis ex Delphis ablatis; ea, quæ omisit Thucydides, quæque post illum sunt gesta, ac alia plurima scripsit. Hæc nos ex Suida, Athenæo, Marcellino & aliis collegimus, & vidimus malè legi apud Suidam Φιλικὰ, quum Φιλιππικὰ scribere oporteat. Eum maledicum scriptorem fuisse Lucianus, Æmilius Probus, & Dionysius Halic. testantur. A Suida dicitur difficilis & morosus fuisse, sed fuit adeo studiosus veritatis, ut ab eodem vocetur φιλαληθὴς, & Athenæus dicat eam multas pecunias, veritatis investigandæ causa, consumpsisse. *Corrad.*

63. *Hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio.*] Sunt, qui *posterorum* legant: quem in modum sanè quodam in exemplari reperi. Verum cum & Cicero ipse nonnunquam, & Fabius item, priore illo sic utantur, nihil immutandum puto. nam in Oratore Cicero: *Nec acumine, inquit, posteriorum, nec fulmine utens superiorum, vicinus amborum.* Et secundo de Inventione: *Unum quoddam est conflatum genus à posterioribus, qui ab utrisque ea quæ commodè dici videbantur, in suas artes contulerunt.* Et secundo de Finibus: *Qui cum à posterioribus non esset retentus, Arcesilas eum revocavit.* Sic alias interdum. Itaque vulgatam illam relinquendam esse lectionem duco. Nam *posteriores* Cicero dicit eos, qui post Catonem extiterunt, vel qui Catonem insecuti sunt: hoc est recentiores, & inferioris ætatis oratores. *Rivius.*

64. *Hyperidæ volunt esse & Lysiæ.*] Videtur dictum ut illud: *Maritum Pompeii esse suis*; & illud item: *Cæsar me suum numerat*; vel illud: *Sum χρήσει μὲν tuus κτήσει δὲ Attici nostri.* Sed quoniam hic nullam neque factionem, neque possessionem, sed similitudinem significat, vereor, ne legere oporteat: *Hyperidæ volunt esse similes & Lysiæ*, præsertim quum infra dicat: *Atticorum similes esse volumus*; idque dicat sub persona illorum, qui volebant Attici videri. Vel Hyperidæ & Lysiæ numero multitudinis censentur, & paullo post *Catones* legatur, ut sit locutio & modus, qualis ille in Lælio: *Numeremus Paullos, Catones, Cajos, Scipiones, Philos*, id est tales, quales illi fuerunt. *Corrad.*

65. Ani-

Sapienter id quidem, atque utinam imitarentur, nec 68
ossa solùm, sed etiam sanguinem! gratum est tamen, quod volunt. Cur igitur Lysias & Hyperides [e] amatur, cùm penitus ignoretur Cato? Antiquior est hujus sermo, & quædam horridiora verba. Ita enim tum loquebantur. id muta, quod tum ille non potuit, [f] & adde numeros; & aptior sit oratio: ipsa verba compone, & quasi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitaverunt: jam neminem antepones Catoni.

e ama *Lamb.*

f & de *Lamb.*

69 Ornari orationem Græci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπους, & sententiarum, orationisque formis, quæ vocant σχήματα. non verisimile est, quàm sit in utroque genere & creber & distinctus Cato.

XVIII. Nec verò ignoro, nondum esse satis politum hunc oratorem, & quærendum esse aliquid perfectius: quippe cùm ita sit ad nostrorum temporum rationem vetus, ut nullius scriptum extet dignum quidem lectione, quod sit antiquius. sed majore honore in omnibus artibus, quàm in hac una dicendi, versatur antiquitas.

70 Quis enim eorum, qui hæc minora [65] animadvertunt, non intelligit, Canachi signa rigidiora esse, quàm ut imitentur veritatem? Calamidis dura illa quidem, sed tamen molliora, quàm Canachi. Nondum Myronis satis ad veritatem adducta, jam tamen quæ non dubites pulcra dicere. Pulcriora etiam Polycleti, & jam planè perfecta, ut mihi quidem videri solent. Similis in pictura ratio est, in qua [66] Zeuxim, &

65. *Animadvertunt.*] Ita ut sciant judicare, quanti unaquæque statua, & unumquodque signum sit æstimandum; quod oculos habeant eruditos: quod dictum Cœlius Rhodiginus Lib. XVI. c. 23. pluribus explicat. Tunc vero multi harum rerum studiosi, ut apud Ciceronem in Verrinis, & Paradoxis, & apud Plinium multis in locis cognoscitur. Nec hodie desunt, qui rebus hujuscemodi usque ad insaniam delectentur. *Corrad.*

66. *Zeuxim.*] Hic floruit Olympiade LXXVIII. ut apud Eusebium legimus; Plinius vero scribit, cum ab Apollodoro artis fores apertas intrasse Olymp. XCV. anno quarto, & Suidas ex Aristotele refert, eum πρὸ τ' Ἰσοκράτες χρόνων vixisse: cum certe Plato in Gorgia nominat. Unde facilè apparet eum Socrate, qui fuit major multo natu Isocrate, seniorem fuisse. Hunc olim Agrigentini, ut putat Plinius, vel potius Crotoniatæ, ut Cicero docet, magno pretio conductum adhibuerunt, ut templum Junonis egregiis picturis ornaret. Mortuus est ridendo, quum sine fine anum a se pictam ridet. *Idem.*

g alii Polygenitum.

h Echione. Lamb.

& [67] g Polygnotum, & [68] Timantem, & eorum, qui non sunt usi plus quam quatuor coloribus, formas & lineamenta laudamus. [69] At in [70] h Aëtione, Nicomacho, [71] Protogene, [72] Apel-

67. *Polygnotum.*] Fuit ante Olympiada nonagesimam; quod ut verum videatur, facit etiam Quintilianus, qui Zeuxide illum multo seniorem facit. Quare Cicero hic ordinem non servavit. De umbris & anhelitu idem præstitisse, quod postea Zeuxis, scribit Philostratus. In pingendo superciliorum intervallo, malarum rubore, amictu, qui sit tenuis ita, ut pars corpori quàm decentissime accommodetur, pars ventis movenda relinquatur, eum plurimum valuisse significat Lucianus, ubi scribit, Cassandram Delphis ita pictam fuisse. *Corrad.*

68. *Timantem.*] Pictor fuit, cujus ingenii multa fuerunt exempla. Eam quoque pugnam, quæ inter Agidem & Aratum in capienda Pellena facta est, ἐμπατικῶς τῇ διαθέσει ἔχουσαν, ut ait Plutarchus, pinxit; quanquam nos credimus vel alterum Timantem fuisse, vel Plutarchum errasse, quando Plinius scribit, Timantem Zeuxidis æqualem & æmulum fuisse, & Zeuxin Olymp. XCV. floruisse. Atqui Plutarchus idem est auctor, Aratum, quamvis senem, vixisse juvene adhuc Philippo, qui postea fuit à Romanis victus: ad quod tempus à Zeuxide anni minimum ducenti & viginti numerantur, tantum abest, ut eodem tempore Timantes ille & Aratus fuerint. *Idem.*

69. *At in Aëtione, Nicomacho, Protogene, Apelle, jam perfecta sunt omnia.*] Sic consentiunt ad unum codices, quos ipse viderim. Sed de Eëtione, quod sciam, nihil uspiam legi. Itaque legendum suspicor, aut *Aëtione:* nam Lucianus de mercede conductis Aëtionis cujuspiam meminit, sicut & Apellis ibidem, & Parrhasii. aut certe *Echione:* nam Echion nomen est clarissimi pictoris, quo de Plinius libro Naturalis historiæ tricesimo quinto, capite septimo, ubi & Nicomachi meminit, & Apellis, uno eodemque loco. *Rivius.*

70. *Aëtione.*] Aëtion pictor fuit, qui quum Roxanes & Alexandri nuptias in tabula pictas in Olympiam spectandas detulisset, ejus artis præstantia Proxenides, quem certaminum judicem Græci tunc constituerant, delectatus, illum sibi, quamvis peregrinum, generum adscivit. Hæc Lucianus in Herodoto, vel Aëtione, ubi totam imaginem pluribus verbis describit. Dubitant eruditi, an apud Ciceronem Paradoxo V. *Aëtionis* an *Echionis* legi debeat, quum satis constet, utrumque pictorem fuisse, at *Actæonis*, ut quidam legunt, ut pictoris, mentio nulla reperitur, quantum nos legere potuimus. *Corrad.*

71. *Protogene.*] Apud auctores passim ejus opera egregia memorantur. Fecit & signa ex ære. Fuit in arte cælandi etiam clarissimus. Summa ejus paupertas initio, artisque summa intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit non putant constare. Scribit Porphyrio Grammaticus illum decem annis lutum finxisse, *sed quid velit dicere, vix intelligi potest.* Nam si Jalysum (ita *Suidas Dionysium vocat, alii Liberi patris imaginem interpretantur*, Pindarus Apollinis nepotem fuisse putat) significat, de

septe-

Apelle, jam perfecta sunt omnia, & nescio an reliquis in rebus omnibus idem eveniat. Nihil est enim simul & inventum & perfectum.

Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poëtæ: 71
quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum, & in Phæacum, & in procorum epulis canuntur. Quid? nostri veteres versus ubi sunt?

——quos olim Fauni vatesque canebant,
[73] *Cùm neque Musarum scopulos quisquam superarat,*
Nec dicti studiosus erat:
Ante hunc;

ait ipse de se: nec mentitur in gloriando. sic enim sese res P. CLXXI.
habet. nam & Odyssea Latina est, sic tanquam [74] opus aliquod Dædali, & Livianæ fabulæ, non satis dignæ quæ iterum legantur.

Atque hic Livius, qui primus fabulam, C. Clodio Cæci 72
filio & M. Tuditano consulibus, docuit, anno ipso antequam natus est Ennius; post Romam conditam autem quarto-

septem annis constat; sin totum tempus, ad annos quinquaginta, & ultra, pinxit. *Corrad.*

72. *Apelle.*] *Omnes*, ait Plinius, *prius genitos, futurosque postea, superavit Apelles, cousque Olympiade CXII. in pictura provectus, ut plura solus prope, quam ceteri omnes contulerit, voluminibus editis, quæ doctrinam eam continerent.* Apelles imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit, ut incredibile dictu Appion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addivinantem, quos metoposcopos vocant, ex iis dixisse, aut futuræ mortis annos aut præteritæ. Quum Laidem adhuc virginem vidisset aquam ferentem, admiratus insignem formam, duxit illam in convivium sodalium, sed irrisus ab illis, quod pro virgine meretricem adduxisset in convivium, ne miremini, inquit, ego eam alo, ut aliquando fruar; nam priusquam totum excesserit triennium, eam formosam ostendam. Hoc scribit Athenæus. Apellem Quintilianus ingenio & gratia, quam in se jactavit, præstantissimum fuisse testatur. Apelles alios fuisse Diogenes, Strabo, & Plutarchus docent, sed Philosophos, non pictores. *Idem.*

73. *Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat.*] Illud *nemo superarat* non comparet in Pal. aut Cujac. & forsan non adjecit Cicero; uti nec paulo post complet versum sequentem. habet tamen editio Victorii. *Grut.*

74. *Opus aliquod Dædali.*] Opus aliquod antiquum nimis & obsoletum, qualia videbantur opera Dædali etiam tempore Platonis, qui scripsit in Hippia majore, fore, ut, si Dædalus viveret, & ea faceret, ex quibus olim sibi nomen pararat, qui statuas tunc faciebant eum deriderent. Aliter tamen dicitur opus Dædali, ut proverbium docet. *Corrad.*

set, [87] Q. Marcio, Cn. Servilio consulibus mortem obiit Ennius.

79 Erat iisdem temporibus [88] Ti. Gracchus, P. F. qui bis consul & censor fuit, cujus est oratio Græca apud Rhodios: quem civem cùm gravem, tum etiam [89] eloquentem constat fuisse. P. etiam Scipionem Nasicam, qui est Corculum appellatus, qui item bis consul & [90] censor fuit, habitum elo-

qui jus populo plebique dabit summum. Q. igitur Fulvio Flacco & App. Claudio Pulcro consulibus, id est, anno ab V. C. DXLII. ludi Apollinares à P. Cornelio Sulla prætore urbis primum facti sunt: inde omnes deinceps prætores urbani fecerunt, sed in unum annum vovebant, dieque incerto faciebant. Consulibus vero M. Claudio Marcello, & T. Quintio Crispino, id est anno ab V. C. DXLVI. P. Licinius Varus prætor urbis legem ferre ad populum jussus est, ut hi ludi in perpetuum in statum diem voverentur. Itaque ipse primus ita vovit, fecitque ante diem ter. Non. Quint. is dies deinde solennis servatus est. *Corrad.*

87. *Q. Marcio, Cn. Servilio.*] Q. Marcium Philippum, & Q. Servilium Cæpionem Liv. lib. XLIII. vocat. Cassiodorus vero in consulibus L. Marcium Philippum, & Q. Servilium nominat: Sed hic Cicero Cn. Servilium, cui postea Liv. lib. XLIV. assentitur. Verum quum hic Servilius Cæpio diceretur, recte viri docti putant in Catone legendum esse: *Cæpione, Philippo iterum consulibus.* Ut in libris etiam MSS. legitur. *Idem.*

88. *Tib. Gracchus.*] Hic est Tib. Sempronius Gracchus, qui magnam laudem est adeptus, quod tribunus plebis solus ex toto illo collegio L. Scipioni fuit auxilio, inimicissimus & ipsius & fratris ejus Africani. *Idem.*

89. *Eloquentem.*] Lib. I. De Orat. inquit: *Haudquaquam eloquens:* hic tamen eloquentem vocat, ut rem suam agat, id est, ut, quos hic enumerat, ostendat eloquentes fuisse, ut Catonem hic summum facit oratorem, quem tamen alibi in eloquentia non tantopere commendat. Accedit, quod in libris Oratoriis oratorem perfectiorem quærebat, hic quemlibet oratorem nominat. Atque hic quidem Gracchum Nasicæ, in Lælio vero Nasicam Graccho præponit: sed ibi Cicero vel generis nobilitatem, vel uxorum ætates secutus videri potest. Nasica enim patricius, Gracchus vero plebejus fuit, & Nasica Corneliam majorem, Gracchus vero minorem duxit, ut Liv. lib. XXXIX. est auctor. Hoc vero loco Cicero, ubi ætates oratorum, & tempora, ut supra dixit, persequitur, eo ponit ordine, quo consules fuerunt, unde cognosci etiam potest Nasicam Graccho minorem natu fuisse, qui post secundum Gracchi consulatum consul ipse primùm fuerit. *Idem.*

90. *Censor fuit.*] Cum M. Popilio Lænate, ut Plinius ostendit Lib. XXXIV. c. 6. id est anno ab V. C. DXC. Fuit hic Nasica etiam Pontifex Maximus, quod hic omittit Cicero, sed ita in Catone testatur: *Quid de P. Crassi & Pontificii & Civilis juris studio loquar? aut de hujus Scipionis, qui his paucis diebus Pontifex Maximus factus est.* Hunc vero significari tum tempora ostendunt, tum Crassus Lib.

76 Salinator 77 Senensi prœlio voverat. In quo tantus error Attii fuit, ut his consulibus, XL. annos natus Ennius fuerit: cui cùm æqualis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quàm ii, qui multas docuerant ante hos consules & Plautus, & Nævius. k Accii alii.

XIX. HÆC SI MINUS apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio, illustrium hominum ætates & tempora persequendi. Ego verò, inquit Brutus, & delector ista quasi notatione temporum, & ad id, quod instituisti, 78 oratorum genera distin- 74

Senensi autem prælio, cum se Livius cum collega Nerone clam conjunxisset, victus & cæsus Asdrubal fuit; ita enim Livius scribit: *Ad Senam alterius Cos. castra erant, & quingentos inde fere passus Asdrubal aberat.* Sed hæc sunt, ut alibi quoque innuimus, in temporum ratione confusiora. In I. Tusc. sic ait: *Livius fabulam dedit, C. Claudio Cæci F. M. Tuditano Coss. Anno ante natum Ennium, qui fuit major natu quam Plautus & Nævius*, de quo aliquando multa exquisivimus, quibus locus hic explicari posset. Sed aut errasse, quod tamen vix verisimile in tali re, Ciceronem planè fatendum; vel accipiendum est dici Livium, non Ennium majorem natu fuisse Plauto & Nævio. Sed hæc fortasse ab instituto nostro alieniora. *Camerar.*

76. *Salinator.*] M. Livius Salinator, & est πρόληψις, nam cum ludos vovit, nondum Salinator dicebatur, si credimus Livio, qui scribit eum, quum censor esset, id est annis tribus post, quàm consul ludos voverat, Salinatorem appellatum fuisse, quod vectigal salis commentus esset. *Corrad.*

77. *Senensi prœlio.*] Pal. *Senesi.* Victorius conjicit *Senonensi*, nescio an necessario. *Grut.* *Senensi.*] Ad Senam oppidum gesto, ut Liv. lib. XXVII. & Auctor de Vir. Illustr. testantur, quibus & Silius Italicus assentitur, apud quem Latiæ telluris imago sic loquitur:

fulgentibus armis
Poenus inundavit campos, qua Sena relictum
Gallorum à populis servat per sæcula nomen.

Deinde Neronem hortatur, ut eò properet. De Sena ita Lucan. lib. II. meminit:

Senaque & Adriacas, qui verberat Aufidus undas.

Hæc urbs à Senonibus Gallis est dicta, ut Lib. II. auctor est Polybius, qui scribit eam in littore Maris Adriatici situm esse, ut hodie Senogalliam videmus, quam nos eandem esse credimus, & Blondus ceterique docti affirmant. Hæc quum legisset Petrus Victorius, ut est vir multæ lectionis, & summæ eruditionis, non est tamen, ut homo, recordatus, & idcirco *Senonensi* hoc loco legendum putat. *Corrad.*

78. *Oratorum genera.*] Lib. II. de Orat. ita scribit: *Ætates extulerunt singula singula prope genera dicendi.* Et Lib. I. *Ita multa sunt & varia genera dicendi.* Et Lib. III. hoc modo: *Quot oratores, totidem*

gen-

225 Quid ad aures nostras & actionis suavitatem, quid est vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Catule, [26] ex Licino, cliente tuo, litterato homine, quem servum sibi ille habuit ad manum, cum eburneola solitus est habere fistula, qui staret occultè post ipsum, cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut à contentione revocaret. Audivi mehercule, inquit Catulus, & sæpe sum admiratus hominis cùm diligentiam, tum etiam doctrinam & scientiam.

226 Ego vero, inquit Crassus, ac doleo quidem illos viros in eam fraudem in republica esse delapsos: quamquam [27] ea tela texitur, & ea incitatur in civitate ratio vivendi, ac [i] posteritati ostenditur, ut eorum civium, quos nostri patres non tulerunt, jam similes habere cupiamus. Mitte, obsecro, inquit, Crasse, Julius, sermonem istum, & te ad Gracchi fistulam refer: cujus ego nondum planè rationem intelligo.

227 LXI. In omni voce, inquit Crassus, est quiddam medium, sed suum cuique voci. hinc gradatim ascendere vocem utile & suave est. Nam à principio clamare, agreste quiddam est, & illud idem ad [k] firmandum est vocem salutare. Deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen [l] interius est, quàm acutissimus clamor, quò te fistula progredi non sinet, & tamen ab ipsa contentione revocabit. Est item contra quiddam in remissione gravissimum,

quo-

26. *Ex Licinio.*] Quum nec Lambinus, nec Gothofredus, nec Gruterus aperiant causam, cur sic ediderint, pro eo quod in Stephanica editione exhibetur *ex Erycino*, non potui illud concoquere. Nam quum servum Gracchi fuisse dicit, eo utique servitutis tempore id nomen Romæ honorem habere nequiit. Quum autem postea Catuli cliens dicatur, quodcunque ob beneficium, ut patroni appellationem ipsius; non alterius adoptasse credibile est, sic & suum quoque retinuit, quod opinor fuisse *Licinus* multas ob causas; & ideo sic edere non dubitavi. *Gronov.*

27. *Ea tela texitur, & ea incitatur in civitate &c.*] Translatio est aut ab araneorum telis in capturam muscarum & vermium paratis, aut ab iis telis, quibus dumeta ac sylvæ ad intercipiendas feras circumdantur. *Strebæus.* P. Victorius lib. v. Var. Lect. cap. 7. opinabatur vacare illud *incitatur*; natum à scriba, qui id scripserat loco *in civitate*, neque tamen deinde delerat. quam ejus sententiam impugnat Villiomarus libro v. Controvers. cap. 24. sed quàm feliciter, videatur ex Villiomari animadversionibus in eum locum. sanè vox ea non conspicitur in Pal. pr. sec. aut Pithœano. habent, inquam, *texitur ea in civitate &c.* Grut.

28. A

consulares fuerunt, in primis est habitus eloquens, qui pro L. Cotta dixit, accusante Africano, cujus & aliæ sunt orationes, & contra Ti. Gracchum exposita est in C. Fannii annalibus.

Tum ipse L. Cotta [3] veterator habitus, sed C. Lælius, 82 & P. Africanus in primis eloquentes: quorum exstant orationes, ex quibus existimari de ingeniis oratorum potest. Sed inter hos ætate paullum his antecedens sine controversia [4] Ser. Galba eloquentia præstitit: & nimirum is princeps ex Latinis, illa oratorum propria, & quasi legitima opera

eum tunc Prætorem fuisse, ex ordine tamen historiæ & temporum id ipsum cognoscimus. Livii ætate extabat oratio Metelli, quam Cæsar Augustus, quum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam in senatu recitavit, ut testatur etiam Suetonius in Augusto; quo tamen loco interpretes putant orationem Metelli Numidici, non Macedonici significari, Gellium secuti, qui lib. I. c. 6. multa, tanquam ex oratione Metelli Numidici recitat. Sed vel Gellius erravit, vel malè descriptus est liber, & *oratio Metelli Macedonici* legi debet, vel dicendum Metellum quoque Numidicum ea de re orationem scriptam reliquisse. *Corrad.*

2. *Consulares fuerunt.*] Fuerunt illi quidem consulares, ut ait Philippica VIII. sed non omnes ante patris mortem. Siquidem Cic. Lib. V. de Fin. ita scribit: *Q. Metellus tres filios consules vidit, è quibus unum etiam censorem & triumphantem, quartum autem prætorem.* Quæ verba Val. Max. lib. VII. c. 1, ita malè descripsit: *Fecit, ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium, duos triumphales, & quartum prætorium videret.* Reliquit etiam tres filias nuptas, hinc Cicero Tuscul. I. sic ait: *Metellum multi filii, filiæ, nepotes, neptes in rogum imposuerunt.* Idem propemodum Valerius Max. & Plinius testantur. *Idem.*

3. *Veterator.*] *Veteratores*, inquit Sex. Pomp. *callidi, dicti à multa rerum gerendarum vetustate.* Ob id hunc eum esse credimus, qui nihil habebat, ut Africanus ait apud Valer. Max. Lib. VI. c. 4. quumque Tribunus plebis esset, fiducia sacrosanctæ potestatis creditoribus suis satisfacere nolebat, nisi à collegis fuisset coactus, ut Val. Max. Lib. VI. c. 5. scribit. Unde cognoscimus Aureliam gentem plebeiam fuisse, in qua fuit cognomen *Cotta*, ductum, ut quidam volunt, ἀπὸ τοῦ κότου, quod iracundus & oris torvi fuerit is, qui primus Cotta fuerit appellatus. *Idem.*

4. *Ser. Galba.*] Servius Sulpicius Galba, qui prætor malè adversus Lusitanos pugnavit, ut Liv. lib. XLVIII. scripsit. Deinde cum L. Aurelio Cotta anno ab V. C. DCX. consul fuit. Sciendum est prænomen *Servium* frequenter in gente Sulpicia inveniri. Malè igitur faciunt, qui describunt, vel legunt usquam *Sergium Galbam*, quum *Sergius* sit nomen gentis, non autem prænomen, ut satis constat. Male igitur Plutarchus in Catone hunc Σερούιλιον Γάλβαν vocat. *Idem.*

M. TULLII CICERONIS DE CLARIS ORATORIBUS LIBER, QUI DICITUR BRUTUS.

I. CLXV. CUm e Cilicia [1] decedens Rhodum venissem, & eò mihi de Q. Hortensii morte esset [2] allatum, opinione omnium majorem animo cepi dolorem. nam & amico amisso, cùm consuetudine jucunda, tum multorum officiorum conjunctione me privatum videbam, & interitu talis auguris, dignitatem nostri collegii diminutam dolebam: qua in cogitatione, & cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo juratus judicium dignitatis meæ fecerat, &

1. *Decedens.*] Ad diem III. Kal. Sextiles. Ep. 3. Lib. VI. ad Attic. *Quum jam C. Cœlium Quæstorem provinciæ præfecissem* Ep. 6. Lib. VI. ad Attic. *Atque ita nec dies triginta, qui ad decedendum lege Cornelia constituti erant.* Ep. 6. Lib. III. Fam. *Nec in prima provincia, ut consuetudo erat.* Ep. 22. Lib. XII. ad Attic. *Successorem, qui nullus est datus, expectassem.* Atque hoc verbo Cicero ferè semper utitur, quum de discessu ex aliqua provincia loquitur, ut omnino Epist. 6. Lib. III. Fam. legendum sit, *decedendum*, non autem *succedendum*, ut in multis libris malè legitur. Ceterum credimus Marcum Rhodum venisse Ciceronum puerorum causa, ut illi Rhodum viderent, non ut eos secum tolleret eò jam pridem deductos, ut deducti videri possunt ex illis verbis Ep. 12. Lib. V. ad Attic. *Cicerones nostri sunt apud Deiotarum, sed, si opus fuerit, deducentur Rhodum*; sed non videtur opus fuisse ex Ep. 1. Lib. VI. ad Attic. & Ep. 3. ejusdem libri. *Corrad.*

2. *Allatum.*] Per nuncios, & literas præsertim M. Cœlii, qui scripserat Ep. 13. Lib. VIII. Fam. *Hortensium animam agere*, sed id antè, quàm Cicero Rhodum veniret, nisi fortè epistolæ sint mutandæ. *Idem.*

perimus fuisse Lælium: sic ingenii, [8] litterarum, eloquentiæ, sapientiæ denique, etsi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. Nec mihi ceterorum judicio solùm videtur, sed etiam ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse. Erat omnino tum mos, ut in reliquis re- 85
bus melior, sic in hoc ipso humanior, ut faciles essent [9] in suum cuique tribuendo.

XXII. MEMORIA teneo, Smyrnæ me ex P. Rutilio Rufo audisse, cùm diceret adolescentulo se accidisse, ut ex Sena-

C. Lælius, is qui sapiens usurpatur, prætor fregit & comminuit, ferocitatemque ejus ita repressit, ut facile bellum reliquis traderet. Rivius. Viriatus ex pastore venator, è venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, universam Lusitaniam occupavit, & bellum cum Romanis per quatuordecim annos, ut Florus & Orosius scribunt, vel octo continuos, ut placet Appiano, gessit, multosque Romanos duces vicit; ac tandem à suis, quos Servilius Cæpio corruperat, est interfectus. Historia est apud Liv. lib. LII. & LIV. & alios. Aliter *Viriatico*, fortasse rectè, ut *bellum Viriaticum* dicatur, ut *bellum Mithridaticum*; quanquam Suetonius *bellum Viriatinum* vocat. *Corrad.*

8. *Literarum.*] Uterque enim doctus fuit, & doctos homines secum semper habuit, nam Panætius vixit cum Africano, ut Cic. Lib. IX. ad Attic. & Tusc. I. refert. In Orat. vero pro Murena ita scribit: *Hujuscemodi Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere idem, quod tu, habere eruditissimum hominem & penè divinum domi.* Hinc Lib. III. de Orat. dicitur operam Philosopho dedisse, sed ita, ut vix intelligeretur id agere, quum ageret. Plutarchus quoque & Paterculus Polybium ejus comitem ac planè præceptorem fuisse testantur. Lælius vero doctus ab auctore Rhetoricæ ad Herennium vocatur, qui Diogenem Stoicum adolescens, post autem Panætium audierat, ut Lib. II. de Fin. ostenditur. Illud utrique commune, quod Lib. I. de Orat. scriptum est: *Non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores, aut autoritate graviores, aut humanitate politiores P. Africano & C. Lælio, qui secum eruditissimos homines ex Græcia palam semper habuerunt.* Idem.

9. *In suum cuique tribuendo.*] Est quædam justitiæ definitio, nam justitia jus suum unicuique distribuit, ut ait Cicero Lib. II. De Nat. Deor. & Lib. V. de Finib. *Justitia in suum cuique tribuendo cernitur.* Hujusmodi locutionem: *Faciles erant in suum cuique tribuendo*, quidam rejiciunt, & malunt dicere, ut alibi Cicero dixit: *Faciles erant in suo cuique tribuendo.* Quasi Cicero non soleat Græcos imitari, qui sæpe sic loquuntur, & hoc loco fortasse dicerent. Ἐν τῷ ἑκάστῳ θλίβειν, aut quasi ipse non ita sæpe sit locutus, ut hic & Tuscul. III. *Hoc verbum ductum à nimis intuendo fortunam alterius.* Et in Oratore: *In enarrando aliquid.* Et infra: *In capiendo adversarios.* Et Lib. I. De Leg. *A suum cuique tribuendo*, quamvis aliter ibi legatur. Sed & alii sic loquebantur, ut Hirtius De Bello Afric. *Cæsar in circumeundo exercitum animadvertit.* Et Liv. Lib. XXX. *Hæ Syphaci animum dederunt in alloquendo victorem.* Idem.

Senatusconsulto P. Scipio & D. Brutus (ut opinor) consules de re atroci, magnaque quærerent. Nam cùm [10] in silva p Sila facta cædes esset, notique homines interfecti, insimulareturque familia, partim etiam liberi societatis ejus, [11] quæ [12] picarias de P. Cornelio, L. Mummio censoribus redemisset, decrevisse senatum, ut de ea re cognoscerent & statuerent consules.

p Scantia alii.

86 Causam pro publicanis accuratè, ut semper solitus esset, eleganterque dixisse Lælium. Cùm consules, re audita, [13] *amplius* de consilii sententia pronuntiavissent; paucis interpositis diebus iterum Lælium multo diligentiùs, meliusque dixisse, iterumque eodem modo à consulibus rem esse prolatam. Tum Lælium, cùm eum socii domum reduxissent, egissentque gratias, &, ne defatigaretur, oravissent, locutum esse ita, se, quæ fecisset, honoris eorum causa, studiosè, accuratéque fecisse; sed se arbitrari, causam

10. *In silva Sila.*] Turnebianum est, cujus confirmatio videnda libro XI. Adverſ. c. I. iterumque lib. XXVI. cap. 12. vulgata *silva sua.* Pal. in *stivas ita.* Cujac. *in istivas sita.* unde & nonnulli legunt, *in silva sita.* Grut.

11. *Quæ picarias.*] Haud aliter Pal. placuitque Victorio, item Cujacio lib. v. de Feudis. legitur aliter *picearias.* sunt etiam qui *pecuarias* legendum putarunt. erat in Cujaciano *picearias.* Idem.

12. *Picarias.*] Fortasse loca ubi pix fieret, cujus apud veteres magnus fuit usus, quum ad alias res, tum ad vina condienda. Et fortasse tum Censores picarias locabant, quod nos tamen adhuc non legimus: illud legimus, quod scribit Plin. in tabulis Censoriis pascua dicta fuisse omnia, ex quibus populus reditus haberet; quia diu hoc solum vectigal fuerat. Hoc significat Cicero, quum in Orat. I. contra Rull. ita scribit: *Veniat*, *inquit*, *Sylva Scantia: utrum tandem hanc Sylvam in relictis possessionibus, an, in censorum pascuis invenisti?* Ex his existimamus legi oportere, vel *pecuaria*, ut hic etiam scriptum vidimus, vel *pecuarias*, præsertim quum in aliis libris *picarias*, in aliis *piarias* hoc loco legamus. Et *pecuaria*, loca ubi pecora nutriantur, id est pascua, interpretamur: *pecuarias* vero, eodem penè modo, quod Varro Lib. II. de R. R. ita scribat: *Facilius faciam, quod & ipse pecuarias habui grandes, in Apulia ovarias, & Reatino equirias.* Itaque rem sic explicare possumus: Sylva Scantia erat in pascuis Censorum: pecuaria item, sive pecuariæ erant in iisdem pascuis. quum igitur publicani redemissent has pecuarias, sive pecuaria, in Sylva Scantia, quæ in his erat, facta est cædes. Quod si paulo ante legas *æstivis*, idem erit. *Corrad.*

13. Amplius *de consilii sententia pronuntiavissent.*] In fragmento uno æneo, quod apud me extat, Serviliæ legis, incisum est: *Pr. de consilii sententia ita pronuntiata fecisse videtur.* In altero: *quotiesquomque amplius bis in uno judicio.* Ursin.

14. In

ſam illam à Ser. Galba, quòd is [14] in dicendo ornatior, acriorque eſſet, graviùs & vehementiùs poſſe defendi. Itaque auctoritate C. Lælii publicanos cauſam detuliſſe ad Galbam.

87 Illum autem, quòd ei viro ſuccedendum eſſet, verecundè & dubitanter recepiſſe. [15] unum, quaſi comperendinatus, medium diem fuiſſe, quem totum Galbam in conſideranda cauſa, componendaque poſuiſſe. &, cùm cognitionis dies eſſet, & ipſe Rutilius rogatu ſociorum domum ad Galbam manè veniſſet, ut eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret; uſque illum, quoad ei nuntiatum eſſet conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis commentatum in quadam teſtudine cùm ſervis litteratis fuiſſe: quorum aliud [q] dictare eodem tempore ſolitus eſſet. interim cùm eſſet ei nuntiatum tempus eſſe, exiſſe in ædes eo colore, & iis oculis, ut egiſſe cauſam, non commentatum putares. [q alii *addi* *Lamb.*]

88 Addebat etiam, [r] idque ad rem pertinere putabat, [16] ſcriptores illos male [s] mulcatos exiſſe cum Galba. ex quo ſigni- [r id quod *Lamb.*] [s *alii* mulctatos.]

14. *In dicendo ornatior.*] Nonnulli pro ORNATIOR legunt FORTIOR, quos planè non reprehendo. Idem codex & ipſe hac parte inquinatus eſt: ſic enim habet, AD ꟷ ORTOR ACRIOR'QUE. Eſt autem ſignum, quod ſupra eam vocem eſt in eo libro, more Græco nota aſpirationis. Priſtina lectio, quæ ORNATIOR habebat, nullo modo mihi placet: quæ poſtea reſtituta eſt, multo melior videtur, nec tamen veſtigiis, quæ reſtant ſinceræ & veræ ſcripturæ, reſpondet. nihil ego autem ex illis, quod magis quadraret, elicere potui, & tamen teſtata relinquere ea volui. *Victor.* Pal. *abhortor.* Cujac. *adhortor.* oportet ſub eo aliud quid lateat, quam quod aliàs oræ adfingitur, *fortior.* Grut. Videtur ſub depravata codicum ſcriptorum lectione obumbrari *in dicendo altior acriorque eſſet*, ex capite 80, ubi ait, *quorum altior oratio actioque eſſet ardentior.* Gronov.

15. *Unum, quaſi comperendinatus, medium diem.*] Unum dierum trium medium fuiſſe. Nam, ut inter alia ſcribit Aſconius Pedianus, comperendinatio eſt ab utriſque ligatoribus ſibi invicem denunciatio in perendinum diem. Itaque ſequor ſententiam eorum, qui ſcribunt ampliationem non habuiſſe certum numerum actionum, aut dierum: comperendinationem vero iteratam actionem in tertium diem, id eſt perendinum ſignificare. Aliter, *comperendinatum.* Corrad.

16. *Scriptores illos male multatos exiſſe cum Galba.*] Codex ille Nicolai, de quo ſuprà locutus ſum, MULCATOS habet, quam lectionem valde probo. Hoc verbo uſus eſt Tacitus. Et Terentius etiam Eunucho, *Male mulcabo ipſam.* Item Adelphis, *Ipſum dominum, atque omnem familiam mulcavit uſque ad mortem.* Sed alios

significabat, illum non in agendo solùm, sed etiam in meditando vehementem, atque incensum fuisse. Quid multa? magna exspectatione, plurimis audientibus, coram ipso Lælio sic illam causam, tanta vi, tantaque gravitate dixisse Galbam, ut nulla ferè pars orationis silentio præteriretur. Itaque multis querelis, multaque miseratione adhibita, socios, omnibus approbantibus, [17] illa die quæstione liberatos esse.

89 XXIII. Ex hac [18] Rutiliana narratione suspicari licet, cùm duæ summæ sint in oratore laudes, una subtiliter disputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos; multoque plus proficiat is, qui inflammet judicem, quàm ille, qui doceat: elegantiam

etiam optimos autores frequenter id usurpasse arbitror. sed quia aliquanto ignotius, & obscurius erat, à recentioribus illud correctoribus sublatum (ut opinor) fuit, & pro illo, MULCTATUM repositum. Quis enim verbum in sermone pronuntiare vereatur, quo Terentius Latini sermonis candidissimus autor usus sit? Hoc quod ego suspicor verisimile esse judicari potest, quòd in vulgatis codicibus nusquam legitur: debere autem in locis quos suprà adduximus, esse, ex priscis exemplaribus cognoscitur. Nam quòd in Taciti impressis etiam exemplaribus ita legatur, factum est studio & diligentia Beroaldi illius, qui priores quinque libros ex veterrimo eo codice, qui tunc è tenebris erutus erat, descripsit, & edidit: nondum enim in manus venerat eorum, qui hujuscemodi loca contaminare solent. Quare, quantum conjectura judicari potest, existimo illum etiam locum Ciceronis in libro sexto in Verrem, ita legi debere: *Clamor à vigilibus, fanique custodibus tollitur, qui primò cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis, ac fustibus depelluntur.* non *Multati*, ut in omnibus est impressis. Et omnino, nisi fallor, non est hoc verbum ex illis, quæ propter vetustatem à plerisque repudiabantur, & jam obsoleta erant. Potius puto ipsi vicinitatem literarum, quam habet cum alio verbo *Multo*, obfuisse. Cum enim multi quàm diversam verba hæc vim habeant, ignorarent, confuderunt, è duobusque unum fecerunt. Paulo suprà locus est, meo judicio depravatus: quare notam ad eum adposui, & hoc rectius esse putavi, quàm (quemadmodum alii fecerunt) emendare. *Victor.*

17. *Illa die quæstione liberatos esse.*] Cujac. *illa dis q.* Pal. compendio scripsit; sed tamen ita, ut resolvi debeat, *illa disquisitione lib. &c.* apposite. *Gruter.*

18. *Rutiliana narratione.*] Aliter; *Rutilia oratione*, quod fortasse probari posset, ut *Rutilia narratio* dicatur, ut *Lex Tullia*, *aqua Claudia*, *via Flaminia*, & reliqua id genus. *Rutiliana* tamen *narratio*, rectè dicitur, ut *Papiriana domus*, & *Tadiana res* Lib. I. ad Attic. ut *verbum Terentianum* in Lælio; ut duobus modis hæc nomina deducantur à familiis, ut ab eadem familia *Pompeia domus*; *Pompeia porticus*: *Pompeianus miles*, *Pompeiana castra*. Corrad.

19. In-

tiam in Lælio, vim in Galba fuisse. Quæ quidem vis tum maximè cognita est, cùm, Lusitanis à Ser. Galba prætore contra [19] interpositam, ut existimabatur, fidem, interfectis, [20] L. Libone tribuno plebis populum incitante, & rogationem in Galbam privilegii similem ferente, summa senectute (ut antè dixi) M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines suas retulit, paucis antequàm mortuus est, an diebus, an mensibus?

[21] Tum igitur recusans Galba pro sese, & populi Roma- 9
ni fidem implorans, cùm [22] suos pueros, tum C. Galli etiam

19. *Interpositam.*] Ser. Galba est accusatus à Libone, quod Lusitanorum magnam manum, interposita fide, Prætor in Hispania interemisset, ut Valer. Max. Lib. VIII. c. 1. refert, qui Lib. IX. c. 6. scribit ad hunc modum: *Ser. quoque Galba summa perfidia: trium enim Lusitaniæ civitatum convocato populo, tanquam de commodis ejus acturus, novem millia, in quibus flos juventutis consistebat, electa, & armis exuta, partim trucidavit, partim vendidit: quo facinore maximam cladem barbarorum magnitudine criminis antecessit.* Triginta millia Lusitanorum trucidata fuisse Suetonius in Galba testatur; Appianus vero in libro de rebus in Hisp. gestis rem pluribus exponit. *Corrad.*

20. *L. Libone.*] Aliter *L. Scribonio.* Utrumque rectè. Is enim dicebatur L. Scribonius Libo, ut invenies Lib. I. & II. de Orat. Ep. 5, Lib. XII. ad Attic. apud Val. Max. Lib. VIII. c. 1. & apud Liv. Lib. XLIX. Scribonii plebeji fuerunt, ut vel ex hujus Scribonii Libonis tribunatu constat. Libo vero cognomen etiam in aliis gentibus, ut Petiliis & Octaviis, invenitur. *Idem.*

21. *Tum igitur recusans Galba pro sese.*] *Miserabiliter pro se Galba locutus*, inquit Liv. Lib. XLIX. quanquam vereor ego, ne legendum sit hoc loco: *Tum nihil recusans Galba pro se.* Nam *recusare* verbo sic utitur Cicero; & Valerius Max. qui non res modo, sed verba etiam solet mutuari, hanc rem sic in suum Lib. VIII. transtulit: *Reus Galba pro se jam nihil recusans, parvulos liberos suos, & Galli sanguine conjunctum sibi filium, flens commendare cœpit.* Quæ vero Lib. I. De Orat. de Galba referuntur ostendunt, eum de se prorsus desperasse, ut merito dici possit hoc loco, *nihil pro se recusans.* Idem. Libri non item juvant. *Gruterus.*

22. *Suos pueros.*] *Suos liberos parvulos*, ut ait Quintil. Lib. II. c. 16. *Duo filios parvos*, Lib. I. De Orat. *Duos filios prætextatos*, ut ait Liv. Lib. XLIX. & quidem, ut ego arbitror, Ser. & C. Sulpicios. Nam prior debuit patris prænomen referre, alter infra Cajus appellatur. Hunc morem Græcis fuisse Plato in Apologia docet, ubi Socratem inducit adfirmantem, se non facturum, quod alii, ut filios in judicium misericordiæ concitandæ causa producat. Aristophanes idem in Vespis quidem, sed in Pluto tamen potissimum his verbis ostendit: Ὁρῶν τιν' ἐπὶ τοῦ βήματος καθιζόμενον, ἱκετηρίαν ἔχοντα μετὰ τῶν παιδίων, καὶ τῆς γυναικός. Cicero quoque

etiam filium flens commendabat; cujus orbitas & fletus mirè miserabilis fuit propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum [23] eripuit flamma, propter pueros misericordia populi commota, sicut idem scriptum reliquit Cato. Atque etiam ipsum Libonem non infantem video
91 fuisse, ut ex orationibus ejus intelligi potest. Cùm hæc dixissem, & paullum interquievissem, Quid igitur, inquit, est causæ, Brutus, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus ejus appareat? quod mirari non possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt.

XXIV. NEC ENIM est eadem, inquam, Brute, caussa non scribendi, & non tam bene scribendi, quàm dixerint. Nam videmus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne domesticus etiam labor accederet ad forensem. pleræque enim scribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur.

92 Alios non laborare, ut meliores fiant: nulla enim res tantùm ad dicendum proficit, quantum scriptio. memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, cùm se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque etiam majorem visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venerint: alios, quòd [24] meliùs putent dicere se posse, quàm scribere: quod peringeniosis hominibus, neque satis doctis, plerumque contigit, ut ipsi Galbæ.

93 Quem fortasse vis non ingenii solùm, sed etiam animi, & naturalis quidam dolor [25] dicentem incendebat, efficiebat-

fecisse sic in Oratore scribit: *Miseratione nos ita dolenter uti solemus, ut puerum, infantem in manibus perorantes tenuerimus, &c.* Corradus.

23. *Eripuit flamma.*] Ut apud Poëtam: *Vaginâque eripe ferrum.* Aliter *flammæ*, quod est frequentius, ut in Orat. pro Mur. eadem de re loquens dixit: *Galbam Catoni populus eripuit. Flamma* igitur, id est invidiæ & odio populi, quo tum Galba premebatur, ut Lib. I. De Orat. demonstratur. *Idem.*

24. *Melius putent dicere.*] Ut Hortensius, qui melius dicebat, quàm scripsit, ut in Oratore Cicero testis est. Idem, ut nunc alios mittam, de Carolo Ruino Regiensi JCto & de Johanne Baptista Egnatio præceptore nostro judicatur. Quod ipsum nos adfirmare possumus, qui utrumque audivimus, & utriusque scripta legimus. Sed hac ipsa de re Quintil. Lib. X. c. 12. plura disputat. *Idem.*

25. *Dicentem.*] Agentem. Tunc enim res majores videri solent. Hinc in Oratore sic de se scribit Cicero: *Caret liber spiritu illo, propter quæ majora eadem illa, quum aguntur, quam quum leguntur videri solent.* Et Lib. I. ad Attic. *Ex altercatione licet pauca degustes. Nam cætera*

atque, ut & incitata, & gravis, & vehemens esset oratio: dein cùm otiosus stilum prehenderat, motusque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flaccessebat P. CLXXXIII oratio: quod iis, qui limatius dicendi consectantur genus, accidere non solet, propterea quòd prudentia numquam deficit oratorem, qua ille utens eodem modo possit & dicere & scribere. ardor animi non semper adest, isque cùm consedit, omnis illa vis, & quasi flamma oratoris exstinguitur. Hanc igitur ob causam videtur Lælii mens spirare 94
etiam in scriptis, Galbæ autem vis occidisse.

XXV. FUERUNT ETIAM in oratorum numero mediocrium [26] L. & Sp. Mummii, fratres, quorum exstant amborum orationes: simplex quidem L. [t] & antiquus: Sp. autem nihilo ille quidem ornatior, sed tamen adstrictior. fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum. Multæ sunt [27] Sp. Albini orationes. Sunt etiam [28] L. & C. Aureliorum

t fuit, & Lamb.

cætera non possunt habere eandem neque vim neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem ἀγῶνα vos appellatis. Corrad.

26. *L. & Sp. Mummii.*] L. Mummius novus, ut ait Paterculus, & penè ignobilis à principio fuit, quando τρίτον οὐχ ἔχομεν. ἴδιον ὄνομα, ut Plutarch. in Mario scribit; quum Romani nobiliores nomina minimum tria haberent. Nam quod L. Mummius Achaicus postea dictus est, quartum potius quàm tertium nomen est, & à quibusdam agnomen appellatur. Hic L. Mummius cum Cn. Cornelio Lentulo consul fuit, anno ab V. C. DCIIX. quamvis alii collegam L. non Cn. vocent. Consul Achæos vicit, unde Achaicus est appellatus, & Corinthum delevit ac triumphavit. Hoc bellum scripserunt Liv. Lib. LI. LII. Justinus Lib. XXXIV. Auctor libelli de Viris Illustr. c. 60. & alii. Sp. Mummius bellum in Hispania gessit & de Lusitanis triumphavit, ut Appian. in Lib. de Reb. in Hisp. gestis scribit, & fuit in decem legatis L. Mummio fratri, ut Lib. XIII. ad Attic. Cicero docet. Fuit hic Sp. Mummius etiam legatus in Ægypto cum Africano, quod Justinus Lib. XXXII. refert. Quare autem Mummii sint dicti, nos adhuc invenire non potuimus. Illud quidem satis auctore Paterculo constat, eos homines novos fuisse ac plebeios, quando L. quidam Mummius apud Ciceronem in Orat. post Redit. Tribunus plebis agnoscitur, quem tamen Dio Lib. XXXIIX. Λύκιον Νίννιον Κυαδράτον, opinor, appellat. *Idem.*

27. *Sp. Albini.*] Sp. Posthumii Albini, qui cum M. vel ut est in Sallustio Q. Minutio Rufo Consul anno ab V. C. DCXLIV. fuit, unde consularem infra Cicero vocat. Hic est enim Sp. Albinus, qui, quod scribit Sallustius, Masinissæ persuasit, ut regnum Numidiæ ab senatu peteret, & alia gessit, quæ apud eundem possunt legi. *Corrad.*

28. *L. & C. Aureliorum Orestarum.*] De C. adhuc nihil scriptum videre potuimus, sed conjicimus tantum hunc L. fratrem fuisse, ut hic

rum Orestarum, quos aliquo video in numero oratorum fuisse.

95 [29] P. etiam Popillius cùm civis egregius, tum non indisertus fuit. C. verò, filius ejus, disertus. [30] C. que Tuditanus cùm omni vita, atque victu excultus, atque expolitus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus. Eodemque in genere est habitus is, qui injuria accepta fregit Ti. Gracchum patientia, civis in rebus optimis constantissimus, M. Octavius. At verò M. Æmilius [31] Lepidus, qui est Porcina dictus, iisdem temporibus ferè, quibus Galba, sed paullo minor natu, & summus orator est habitus, & fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sanè bonus.

96 Hoc in oratore Latino primùm mihi videtur & lenitas apparuisse illa Græcorum, & verborum comprehensio, etiam artifex (ut ita dicam) stilus. Hunc studiosè duo adolescen-

L. & C. Aurelios fratres conjungat ut statim L. & Sp. Mummios conjunxit. L. cum M. Æmilio Lepido consul fuit, anno ab V. C. DCXXVIII. & Sardos subegit, quod Liv. lib. LX. Orestas sæpe legimus Aurelios dictos, sed quare ita sint dicti prorsus ignoramus. *Corrad.*

29. *P. etiam Popillius.*] P. Popillius Lænas, qui cum Galba consul fuit, anno ab V. C. DCXXII. sic enim nos nunc in consulibus scriptum videmus, sed nos credimus scribi oportere *P. Rutilius*, quum in Cassiodoro legatur *P. Sulpicius*, & ita jam prænomen mutetur, in Lælio vero Ciceronis, *Lenate & Rutilio Coss.* nec dubium sit, quin hunc annum significet. Nomen ejus multis locis apud auctores depravatum legitur, & apud Gellium Lib. I. c. 7. *P. Popilio* legendum, quamvis sciamus alios etiam Popilios condemnatos fuisse. *Idem.*

30. *C. que Tuditanus.*] C. Sempronius Tuditanus, qui cum M. Aquilio, quem Paulus Orosius M. Acilium Capitonem vocat, consul fuit anno ab V. C. DCXXV. His consulibus novendialibus feriis sermo de Rep. fuit à Cicerone institutus paulo ante mortem Africani, ut Lib. III. ad Q. Fratrem refert. Hunc Tuditanum prætorem P. Popilio & P. Rutilio consulibus fuisse scribit Libo, ut Cicero testatur Lib. XIII. ad Attic. ubi dubitat, an hic in decem legatis Mummio fuerit. *Idem.*

31. *Lepidus.*] Idem penè significat Lepidus, unde credimus veteres Æmilium per Lepidum interpretatos, & sic deinceps Lepidum cognomen Æmiliorum fuisse. Hic M. Æmilius Lepidus Porcina cum C. Hostilio Mancino consul fuit, anno ab V. C. DCXVII. Appianus libro de Rebus in Hisp. gestis pluribus de eo agit, & eum ob cladem in pugna adversus Vacceos acceptam condemnatum fuisse, sed Val. Max. Lib. VIII. c. 1. scribit à L. Cassio accusatum crimine nimis sublime structæ villæ in Alsiensi agro, gravi mulcta affectum fuisse. Quare vero Porcina sit dictus, nos adhuc quærimus. *Idem.*

32. In-

[...]entes [32] ingeniosissimi, & propè æquales, C. Carbo, [...] Ti. Gracchus audire soliti sunt: de quibus jam dicendi lo[...]erit, cùm de senioribus pauca dixero. [33] Q. enim Pom[...]jus non contemtus orator temporibus illis fuit, qui [...]mmos honores, homo [34] per se cognitus, sine ulla com[...]endatione majorum est adeptus.

Tum [35] L. Cassius multùm potuit, non eloquentia, 97
[...]d dicendo tamen; homo non liberalitate, ut alii, sed [...]psa [36] tristitia & severitate popularis: cujus quidem [37] legi

32. *Ingeniosissimi.*] Hinc ait infra: *Utinam in Tib. Graccho, Caio[...]que Carbone talis mens ad Remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit.* Corrad.

33. *Q. enim Pompejus.*] Is, quem Valer. Max. Lib. VIII. c. 5. Q. Pompejum Aufidium vocat, qui consul cum esset cum Cn. Servilio Cæpione, anno ab V. C. DCXIII. in Hispaniam profectus, Thermestinos, ut Livius Lib. LIV. videtur scripsisse, quum Termantini ab Appiano vocentur, subegit: deinde, non semel a Numantinis quum fuisset victus, veritus, ne postea Romæ accusaretur, clam cum illis de pace cœpit agere, deinde vero cum M. Popilius Lænas successor venisset, ille jam metu belli præsentia successoris liberatus, inficiatus est, quidquid fecerat. Cicero Lib. II. de Finib. illum *callidè improbum* vocat, quòd fœdus cum Numantinis sit inficiatus. Hunc etiam Cicero Lib. II. Acad. Quæst. inter populares ponit. *Idem.*

34. *Per se cognitus.*] Suâ, non majorum, virtute nobilitatus. Q. enim Pompejus humili atque obscuro loco natus est, ut Cicero ait Verrina VII. Ἐδόκει γὰρ ὁ Πομπήϊος υἱὸς αὐλητοῦ γεγονέναι, ut scribit Plutarchus in Apophth. ubi jocus est Scipionis. Hinc à Cicerone in Oratione pro Fonteio, & in Orat. pro Murena Q. hic Pompejus *homo novus* appellatur. Inimicitias cum Cæpionibus & Metellis gessit, ut in Orat. pro Fonteio & apud Valer. Max. videbis. Ab ejus etiam amicitia Scipio Lælii nomine se removit, ut Lælius apud Ciceronem testatur, ob eam fortasse causam, quam Plutarchus in Apophth. scribit, quod, quum Lælio consulatum petente, pollicitus Scipioni fuisset se non petiturum, postea tamen petierat. *Idem.*

35. *L. Cassius.*] L. Cassius Longinus, à quibusdam Ramilia dictus, qui fuit Consul cum L. Cornelio Cinna, anno ab V. C. DCXXVII. & censor cum Cn. Servilio Cæpione, ut Frontinus refert in libris de Aquæductibus. Gens vero Cassia duplex videtur fuisse, patricia & plebeia: nam multi Cassii inter primos consules, & multi Tribuni plebis in veterum scriptis inveniuntur. *Corrad.*

36. *Tristitia & severitate.*] Idem penè bis videtur dicere κατ' ἐπεξήγησιν, nam *tristis* & *severus* sæpe convertuntur, ut ostendit etiam Servius, illud Virgilii interpretatus: *Amnemque severum.* Et Donatus apud Terentium ita scribit: *Tristis ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem: Cicero, judex tristis & integer.* L. igitur

37 legi tabellariæ M. Antius Briso, tribunus plebis, diu restitit, M. Lepido consule adjuvante. Eaque res P. Africani vituperationi fuit, quòd ejus auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. Tum 38 duo Cæpiones multùm clientes consilio & lingua, plus auctoritate tamen & gratia sublevabant. 39 Sed Pompeii sunt scripta nec nimis extenuata, (quamquam veterum est similis) & plena prudentiæ.

98 XXVI. 40 P. Crassum valde probatum oratorem iisdem

ferè

tur Cassius ita tristis & severus fuit, ut, quod Val. Max. Lib. III. c. 7. scribit, olim quum prætor esset, ejus tribunal, propter nimiam severitatem scopulus reorum diceretur. Hinc Cicero Verrina V. ita scribit: *Non quæro judices Cassianos, veterem judiciorum severitatem non requiro.* Nec ita multò ante ibidem, Potamonem judicem Cassianum & hominem severum *εἰρωνικῶς* appellat. *Corrad.*

37. *Legi tabellaria.*] Tabella data, inquit infra, quam legem L. Cassius, Lepido & Mancino Coss. id est anno ab V. C. DCXVII. tulit. Tantum abest, ut verum sit, quod Asconius hoc modo scribit: *Inde sunt leges Cassiæ tabellariæ de suffragiis liberè ferendis, non voce sed tabula. Ille Cassius, qui cognoscendis criminalibus causis in primis quærendum esse dicebat, cui bono.* Asconius enim videtur credere, eundem Cassium eum, qui legem tabellariam tulit, & eum quem Cicero Verrina II. Q. Hortensio consule designato tribunum militarem designatum fuisse scribit, quum ab eo tempore ad hoc anni minimum septem & sexaginta numerentur: quanquam liceat suspicari Ausonii locum esse corruptum, quum idem in interpretatione Orat. pro Milone rectè scribat. Atque voce quidem Romani suffragium tulerunt usque ad annum fere DCXIV. tunc enim Gabinia lex de suffragiis per tabellam ferendis est lata; secuta biennio post Cassia est; tertia Papiria; quarta Cœlia, quæ tabellariæ sunt appellatæ, quibus latebra populo data est, in qua, bonis ignorantibus, quid quisque sentiret, tabellâ vitiosum occultaret suffragium, ut Cicero Lib. III. de Legg. scribit. Sic enim quisque suam tabellam in cistam conjiciebat, ut occultè posset adversari. *Idem.*

38. *Duo Cæpiones.*] Cn. & Q. ut ipse Cicero in Orat. pro Fonteio, & Valer. Max. Lib. VIII. c. 5. vocant. Illud addit Valerius Maximus iisdem parentibus illos natos fuisse, & per omnes honorum gradus ad summam amplitudinem pervenisse. *Idem.*

39. *Sed Pompeji sunt scripta.*] Hic erit sensus: reliqui seniores, de quibus ante Tib. Gracchum nos dicturos sumus polliciti, nihil scripti reliquerunt, quod extet, sed Q. Pompeius scripta quædam reliquit. Alii tamen hoc loco legunt, *sed Publii sunt scripta*, nos quem Publium velint significare prorsus ignoramus. Quod si quid mutandum sit, malimus legere Q. ut Q. Cæpionem significet, ac ita quasi dicat: erant quidem duo Cæpiones oratores, Cn. & Q. sed Q. sunt scripta. *Idem.*

40. P. Crassum.] P. Licinium Crassum Mucianum Divitem; nam quum P. Mucii Scævolæ filius fuisset à P. Licinio Crasso adopta-

opta-

...temporibus accepimus, qui & [41] ingenio valuit, & studio, & habuit quasdam etiam domesticas disciplinas. Nam & ...m summo illo oratore, Ser. Galba, cujus C. filio filiam ...m collocaverat, affinitate sese devinxerat: &, cùm es-...t P. Mucii filius, fratremque haberet [42] P. Scævolam, do-...i jus civile cognoverat. In eo industriam constat summam fuisse, maximamque gratiam, cùm & consuleretur plurimùm, & diceret. P. R.

Horum ætatibus adjuncti [43] duo C. Fannii, C. & M. 99
...ii fuerunt: quorum C. filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de sociis, & nomine Latino, contra [44] Gracchum reliquit; sanè & bonam, & nobilem. Tum Atti-

...ptatus, ita de more fuit appellatus. Anno ab V. C. DCXXIII. consul fuit, quo tempore Claudius Consul designatus de C. Carbonis seditione retulit, & senatus id decrevit, quod Cicero Lib. III. de Legg. scribit. *Corrad.*

41. *Ingenio valuit, & studio.*] Tantum valuit, ut Valer. Max. Lib. VIII. c. 7. scribat: *Publius Crassus, quum in Asiam ad Aristonicum Regem debellandum consul venisset, tantâ curâ Græcæ linguæ notitiam animo comprehendit, ut eam in quinque divisam genera, per omnes partes ac numeros penitus cognosceret, &c.* Idem.

42. *P. Scævolam.*] P. Mucium Scævolam, de quo Cicero Lib. XII. ad Attic. sic ait: *Nunc velim P. Scævola Pont. Max. quibus Coss. Tribunus plebis, &c.* Hic igitur P. Mucius Scævola Pontifex Maximus fuit, ut in Orat. pro Domo his verbis etiam manifestius ostendit: *P. Scævola Pont. Max. pro collegio respondit*, idque T. Flaminio, Quinto Metello consulibus, id est anno ab V. C. DCXXXI. ne quis putet alium significari. Fuerat enim consul ipse cum Calpurnio Pisone, anno ab V. C. DCXXI. Quî igitur fieri poterat, ut iisdem temporibus duo fratres essent Pontifices Maximi, ipse P. Scævola & P. Crassus, quum unus tantum Pontifex Maximus fieret, nec in collegium duo propinqui, ut scribit Dion, nedum duo fratres, reciperentur? Credimus igitur nos P. Scævolam in locum P. Crassi fratris, qui consul, ut dictum est, perierat, lectum Pontificem Maximum fuisse; & ob id, quòd fratri superstes fuit, à Cicerone non hic, sed infra positum fuisse, quamvis P. Crasso major natu fuisse videatur, quod patris prænomen habuerit, & antè consul quam P. Crassus sit factus. *Idem.*

43. *Duo C. Fannii, C. & M. filii fuerunt.*] C. Fannii Strabonis, qui cum M. Valerio Messala consul, anno ab V. C. DXCIII. fuit, & legem sumptuariam tulit, ut auctor est Plinius Lib. X. c. 50. quidquid Macrobius de ea re dicat. *Marci*, C. Fannium Lælii generum semper Cicero hic & in Lælio, & in Epl. ad Atticum Marci filium vocat. *C. Filius*, C. Fannius C. F. C. N. Strabo, sic enim in veterum monumentis legitur. *Corrad.* Particula *&* non est in Cujaciano, neque agnoscit Pal. qui habet à manu emendatrice, *Fannii, Cn. filii.* Grut.

44. *Gracchum.*] C. Gracchum, sic enim Cicero sæpe propter ex-

Atticus, Quid ergo? estne ista Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat. alii à C. Persio, litterato homine, scriptam esse ajebant, illo, quem [45] significat valde doctum esse Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem contulisse.

100 Tum ego, Audivi equidem ista, inquam, de majoribus natu, sed numquam sum adductus, ut crederem; eamque suspicionem propter hanc causam credo fuisse, quòd Fannius in mediocribus oratoribus habitus esset: oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium. sed nec ejusmodi est, ut à pluribus confusa videatur. unus enim sonus est totius orationis, & idem stilus. nec de Persio reticuisset Gracchus, cùm [v] & Fannius de Menelao Maratheno, & de ceteris objecisset, præsertim cùm Fannius numquam sit habitus elinguis. nam & causas defensitavit, & tribunatus ejus, arbitrio & auctoritate P. Africani gestus, non obscurus fuit.

al. Grut.

101 Alter autem C. Fannius, M. F. C. Lælii gener, & moribus, & ipso genere dicendi durior. Is soceri instituto, quem, quia [46] cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum

excellentiam vocat, ut infra & Lib. III. De Orat. videre licet. Hic vero illum significari, res etiam ipsa docet, quod quum ipse C. Gracchus C. Fannium consulem faciendum curasset, ille tamen à patribus stetit; nam quum C. Gracchus leges quasdam promulgasset, & quotidie magna sociorum multitudo ad eum conveniret, senatus Fannio consuli persuasit, ut juberet omnes, præter Romanos, urbe exire: id quod fecit. Gracchus vero contra edictum fecit, & sociis, si manerent, opem contra consulem pollicebatur; hinc nata simultas. *Corrad.*

45. *Significat.*] Quum scribit hoc modo: *Hæc Persium non curo legere, Lælium Decimum volo*, quod Lib. I. De Orat. scribitur, non autem, ut in prologo repetit Plinius: *Hæc doctissimum Persium legere nolo, Lælium Decimum volo.* Nam si Lucilius *doctissimum* dixisset, Cicero hoc loco non diceret *significat*. Significavit verò, quum sua scripta eum legere noluit, illius judicium reformidans, ut Lib. I. De Fin. scribit Cicero, qui quum in libris de Rep. hanc sententiam mutuaretur, *doctissimum* addens, interpretatus est: quod Plinius non videtur animadvertisse. *Idem.*

46. *Cooptatus in augurum collegium non erat.*] Ab ipso Lælio augure, ut Cicero cooptatus fuit ab Hortensio. At qui in Lælio sic ipse Fannius loquitur: *Proximis Nonis, quum in hortos D. Bruti Auguris commentandi causa, ut assolet, venissemus, tu Læli non affuisti, qui diligentissime semper illum diem, & illud munus solitus esses obire.* Ex quibus quidem verbis apparet, Fannium hunc ipsum augurem fuisse, qui cum auguribus commentandi causa convenerit. Nam morem fuisse, ut augures Nonis, commentandi & colloquendi causa, conve-

[...]modum diligebat, præsertim cùm ille Q. Scævolam sibi [...]minorem natu generum prætulisset: cui tamen Lælius se [...]cusans, non genero minori dixit se illud, sed majori fi[...] detulisse. Is tamen instituto Lælii Panætium audiverat. Ejus omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta perspici potest: quæ neque nimis est infans, neque perfectè diserta.

[47] Mucius autem augur, [48] quod pro se opus erat, ipse dicebat, ut [49] de pecuniis repetundis contra T. Albucium. 132
[...]s oratorum in numero non fuit: juris civilis intelligentia, atque

[...]gregarentur, ostendunt Scævolæ verba, quæ paulo post in Lælio [...]quuntur. Vel igitur dicendum, alios etiam, præter augures, potuisse convenire ad id munus, vel C. Fannium postea cooptatum fuisse, vel Ciceronem alibi alios scriptores esse secutum, vel certe deceptum, præsertim quum hoc ipso de Fannio videatur sæpe dubitasse. *Corrad.*

47. *Mucius.*] Q. Mucius Scævola, qui fuit alter Lælii gener, ut in Lælio scribitur, & L. Licinii Crassi oratoris socer, ut Lib. I. De Orat. cognoscitur, ubi testatur ipse se Panætium audivisse, & quædam, quæ ab eo acceperat, quum Rhodum venisset, cum Apollonio contulisse. Fuit hic consul cum L. Cæcilio Metello, anno ab V. C. DCXXXVII. *Idem.*

48. *Quod pro se opus erat &c.*] Sic viri eruditi emendarunt, qui videbunt, an Latine dicatur, *quod opus erat pro se*; quod si, cognoscentes id non recte dici, velint *pro se* ad verbum *dicebat* referre, ut sit *dicebat pro se*, videant, ne sit ὑπέρβατον, ac rem aliter intelligant, atque Cicero videtur scripsisse. Nos igitur libenter ita legeremus: *Quod opus erat, per se ipse dicebat:* hoc est, dicebat quod opus erat, & dicebat per se, non ut alii, quibus orationes scribebantur, ut supra de Fannio dubitavit, & infra de Cæpione confirmabit. *Idem.* Haud aliter editio P. Manutii, nec recedit Pal. aut Cujac. vulgata, *quod per se &c.* unde fecit Lambinus, *quod opus erat, ipse per se &c.* ineptè. *Gruter.*

49. *De pecuniis repetundis.*] De quibus T. Albutius, ut opinor, à Scævola fuerat accusatus, ut Apulejus etiam in II. Apolog. videtur ostendere, quamvis ibi C. Mucius & A. Albutius legatur. Cicero, in Orat. in Pisonem, ita scribit: *Albutius, quum in Sardinia triumphasset, Romæ damnatus est.* C. enim Julius Cæsar à Sardis rogatus eum accusavit, quamvis Cn. Pompejus Strabo, qui fuerat Albutii quæstor, accusare voluisset, ut Cicero Verrina I. scribit. Unde nos Lib. II. de Offic. ita legendum putamus: *Pro Sardis in Albutium Julius Cæsar.* Ipsi Cæsari credimus, Q. Mucium augurem subscripsisse, præsertim quum inimicitias cum T. Albutio gereret, ex quo tempore Athenis illum Scævola Græce salutavit, quam rem Lucilius complexus est carminibus, quæ Lib. I. De Fin. leguntur, quo tamen loco nos illa verba sic legimus: *A Scævola est prætore salutatus Athenis Albutius,* ut prætor sit Scævola, non Albutius, qui fuit Athenis adolescens. *Corrad.*

50. L. Cæ-

atque omni prudentiæ genere præstitit. [50] L. Cœlius A
ter, scriptor (quemadmodum videtis) fuit, ut tem
illis, luculentus, juris valde peritus, multorum eti
L. Crassi, magister.

103 XXVII. UTINAM in Ti. Graccho, C. que
talis mens ad rempublicam benè gerendam fuiss
ingenium ad bene dicendum fuit! profectò nem
gloria præstitisset. Sed eorum alter propter [51] tu n
mum tribunatum, [52] ad quem ex invidia fœde n
tini bonis iratus accesserat, ab ipsa republica est ed
[53] alter propter perpetuam in populari ratione at
morte voluntaria se à severitate judicum vindi .
fuit uterque summus orator, [54] atque hoc mem pat
teste dicimus.

50. *L. Cœlius Antipater.*] De quo Lib. I. De Legg. lege
tore simplex & rudis appellatur, quod in prooemio B
negasset se, nisi necessario facturum, ut orationis num
varet. Hunc tamen Hadrianus Sallustio prætulit, quam
Spartianum in Hadriani vita *Cæcilium* non *Cœlium* descri
deamus. Cœlia porro familia plebeia fuit, ut Cœlius Ca
novus homo à Cicerone solet dici, & M. Cœlii Tribuna
bis ostendit. *Corrad.*

51. *Turbulentissimum tribunatum.*] In quo leges agrarias
gavit, M. Octavio collegæ magistratum abrogavit, leges
triumviros ad dividendum agrum creavit, ac iterum Trib
bis fieri voluit, ut Livius Lib. LVIII. Plutarchus & alii scr
Idem.

52. *Ad quem ex invidia fœderis &c.*] Hæc verba Vell. P
terpretatur Lib. II. c. 2. sed & ipse Cicero Orat. pro Dom
Plutarch. & alii historici scribunt. *Idem.*

53. *Alter.*] C. Papirius Carbo, qui quum Tib. Gracch
set secutus, ut in Lælio scribitur, postea Tribunus pleb
Claudio & Perpenna Consulibus, anno ab V. C. DCXX
anno superiore, ipso Claudio consule designato, ut Lib.
Legg. apud Ciceronem legimus, quanquam verba illa mi
suspecta: *Id totum dixi è Crassi sapientissimi hominis sententia,*
senatus est secutus, quum decrevisset, C. Claudio consule designato
nis seditionem referente, eo invito, qui cum populo ageret, sedit
non posse fieri. Libenter è veteribus libris & è conjectura sic l
rem post *decrevisset, Claudio consule de Carbonis seditione refer*
nam & Latina locutio magis apparet, & ex *Cos. Des.* facil
consule de. Sic vero interpretaberis: Claudius consul retulit
P. Crassus sententiam dixit. *Idem.*

54. *Atque.*] Libenter legerem *neque*, hoc sensu: uterque
summus orator, neque hoc accepimus à majoribus, sed ex
tionibus ejus cognovimus; non rejicimus tamen illam partic
atque, ut sit sensus: uterque fuit summus orator, atque hoc

104 Nam & Carbonis, & Gracchi habemus orationes, nondum satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiæque plenissimas. Fuit Gracchus [55] diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis litteris eruditus. nam semper habuit exquisitos è Græcia magistros, in eis jam adolescens Diophanem Mitylenæum, Græciæ, temporibus illis, disertissimum. sed x & breve tempus ingenii augendi, & declarandi fuit. P. CLXXIV x ei Lamb.

105 Carbo, y quò vita suppeditavit, est in multis judiciis, causisque cognitus. Hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noster L. Gellius, qui se illi contubernalem in consulatu fuisse narrabat, canorum oratorem, & volubilem, & satis acrem, atque eundem & vehementem, & valde dulcem, & perfacetum fuisse dicebat: addebat, industrium etiam & diligentem, & in exercitationibus commentationibusque multum operæ solitum esse ponere. y quoad. Lamb.

106 Hic optimus, illis temporibus, est patronus habitus, eoque forum tenente plura fieri judicia cœperunt. nam & quæstiones [57] perpetuæ, hoc adolescente constitutæ sunt, quæ

...m audivimus, non ex orationibus intelleximus, orationes enim non satis splendidæ verbis sunt. *Corrad.*

55. *Diligentia Corneliæ matris.*] De qua videndus Plutarchus in Gracchis. Quintilianus quoque Lib. I. c. 1. sic ait: *Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cujus doctissimus sermo in posteros quoque epistolis tradita est.* Et Cicero infra: *Legimus epistolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris.* Illa autem fuit Scipionis Africani majoris filia, & Tib. Sempronio Graccho nupsit, cui duodecim filios, ut Plutarchus scripsit, genuit, quos tanti fecit, ut eorum caussa Ptolemæi regis nuptias spreverit. A populo Romano non minus ob virtutem filiorum, quam ob patris memoriam colebatur. Unde statuam illi positam Plinius & Plutarchus testantur. Et sane mulier illa digna fuit immortalitate, quæ non solum in ceteris rebus prudentissimæ feminæ officio est functa, sed casus etiam filiorum ita fortiter tulit, ut viri etiam fortissimi mirarentur. *Idem.*

56. *Quæstiones perpetuæ.*] Corradus è libro mſ. reponit, *quæstiones publicæ.* quod improbat Cujacius, malitque *quæstiones pecuniarum repetundarum*, Notis in Justiniani Institutiones. *Grut.*

57. *Perpetuæ.*] Quibus Romani perpetuo uterentur. Unde queritur Cicero in Orat. pro Milone, novam quæstionem latam fuisse, quum veteres essent quæstiones. Sic, opinor, JCti *perpetuum edictum* vocant. Videor tamen mihi audivisse, esse, qui *perpetuas quæstiones* interpretentur, in quibus patroni perpetuis orationibus uterentur. Nos, ut nunc est, librum veterem libenter sequimur, in quo scriptum est *P.* ut interpretemur *Publicæ*, quod quæstiones essent publicæ. *Corrad.*

quæ antea nullæ fuerunt, [58] (L. enim Piso, tribunus plebis [59] legem primus de pecuniis repetundis, Censorino & Manilio consulibus tulit. ipse etiam Piso & causas egit, & multarum legum aut auctor, aut [60] dissuasor fuit: isque & orationes reliquit, quæ jam evanuerunt, & [61] annales, sanè exiliter scriptos) & judicia populi, quibus aderat Carbo, jam magis patronum desiderabant, tabella data: quam legem L. Cassius, Lepido & Mancino consulibus, tulit.

107 XXVIII. VESTER ETIAM [62] D. Brutus, M. filius, ut ex familiari ejus L. [z] Attio poëta [63] sum audire solitus, &

z alii Accio.

58. *L. enim Piso.*] L. Calpurnius Piso. Calpurnii, auctore Sex. Pompejo, à Calpo, Numæ regis filio, sunt oriundi. Unde dixit Horatius: *Vos ô Pompilius sanguis.* Sed quum Calpurnius à Calpo deducatur, Calpurnius non Calphurnius scribi deberet. Ita quoque scribitur apud scriptores Græcos & in veterum monumentis. Hanc gentem multi putant patriciam fuisse, sed plebejam vel hujus Pisonis tribunatus plebis fuisse demonstrat. Nisi fortè à principio patricia fuit, sed postea paulatim, ut fieri solet, defecit. Certè constat eam jacuisse, donec eam L. hic Piso primus excitavit, quare post illum multi Calpurnii Pisones celebrantur. *Corrad.*

59. *Legem primus de pecuniis repetundis &c.*] Hujus legis mentio est in æneo Serviliæ legis apud me fragmento, cujus modo meminimus: *Ex lege, quam L. Calpurnius L. F. Tr. P. rogavit. exve. lege. quam. M. Junius. D. F. Tr. Pl. rogavit.* Ursin.

60. *Dissuasor.*] Dissuasor legum, ut legis frumentariæ C. Gracchi, de qua re Tusc. III. scriptum videbis. Lege orationem pro Fonteio. Censorium etiam Dionysius Lib. II. videtur vocare, sed quicum censor fuerit, nos invenire non potuimus. *Corrad.*

61. *Annales.*] Hinc ad Papirium Pætum ita scribit Cicero: *Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adolescenteis peni deditos esse.* Et Dionys. Lib. IV. hoc modo: *Nepotes fuisse scribo, L. Pisoni Frugi assentiens, ille enim in Annalibus solus hoc scripsit.* Gellius autem Lib. XI. c. 14. ex Annali primo Pisonis dictum Romuli refert. Livius quoque & alii Pisonem sæpe nominant. *Idem.*

62. *D. Brutus.*] D. Junius Brutus, qui cum P. Cornelio Scipione Nasica Serapione anno ab V. C. DCXVI. consul fuit. De Galleciis & Lusitanis, ut auctor est Eutropius, cum magna gloria triumphavit, unde Gallecius, ut Plutarchus, est appellatus, quamvis apud Strabonem Lib. III. Callaicus est appellatus. Augurem fuisse è Lælio Ciceronis intelligimus, & apud Plutarchum est hujuscemodi quæstio: *Quid est, quod quum ceteri Romani Februario mortuis inferias mittere, & parentare consuessent, D. Brutus, ut scribit Cicero, id Decembri faciebat?* Id Cicero Lib. II. De Legg. scripsit, sed nunc ea res penè tota desideratur, vix ut intelligi possit: nec intelligeretur omnino, nisi Accium ibi quoque nominaret. *Idem.*

63. *Sum audire solitus.*] Hæc verba Lilium Gregorium, quem parea-

& dicere non inculte solebat, & erat cum litteris Latinis; tum etiam Graecis, ut temporibus illis, eruditus. Quae tribuerat idem [a] Attius etiam [64] Q. Maximo, L. Paulli nepoti. [65] Et verò antè Maximum illum [66] Scipionem, quo duce privato Ti. Gracchus [67] occisus esset, cum omnibus in rebus vehementem, tum acrem ajebat in dicendo fuisse.

Tum etiam [68] P. Lentulus ille princeps, ad rempublicam dun-

parentis loco colimus, moverunt usque adeo, ut duos Accios fuisse crediderit, præsertim quum Val. Max. lib. III. c. 7. dicat Accium Cæsari in collegium poëtarum venienti non assurrexisse. Quod si rationem temporum subducas, animadvertes, tempora non pati, ut L. Accius D. Bruti familiaris fuerit, & ad Cæsaris Dictaturam pervenerit. At nos arbitramur Sex. Jul. Cæsarem à Valer. Maximo significari, & Ciceronem à L. Accio audire potuisse, quod hic scribit. Nam fac Accium consule D. Bruto viginti annorum fuisse, & ad annos septuaginta vixisse, tunc Cicero natus annos viginti potuit audire. Quin Accius Lib. I. De Legg. Sisennæ familiaris appellatur; Atticus vero infra Sisennam familiarem suum vocat. Unde apparet Accium ad id tempus pervenisse, ut eum Cicero potuerit audire. Fuit vero Accius idem historicus & poëta: & poëtam quidem fuisse constat, nec dubitatur an historicus fuerit, quum Lib. I. De Legg. inter historicos à Cicerone numeretur. *Corrad.*

64. *Q. Maximo.*] Q. Fabio Maximo Q. F. ejus, qui cum L. Æmilii Pauli filius esset, adoptatus à nescio quo Fabio, Q. Fabius Maximus Æmilianus est appellatus, & cum L. Hostilio Mancino, anno ab V. C. DCIX. consul fuit. Hic vero filius cum L. Opimio, anno ab V. C. DCXXXIII. consul fuit, & adversus Allobroges, & Bituitum regem Avernorum feliciter pugnavit. Ex hac victoria cognomen Allobrogico est inditum, quod Paterculus refert. *Idem.*

65. *Et verò ante Maximum illum Scipionem.*] Legit Gulielmius, *ante Pontificem maximum.* Grut.

66. *Scipionem.*] P. Cornelium Nasicam Serapionem, ejus, qui Corculum est appellatus, filium; ejus, qui sacra accepit, quique vir optimus est judicatus, nepotem. Hunc Scipionem nos arbitramur in Orat. pro Planc. his verbis significari. *Avus tuus P. Nasica tibi ædilitiam prædicaret repulsam: quo cive ego neminem statuo in hac Rep. fortiorem.* Corrad.

67. *Occisus esset.*] In clivo Capitolino fragmine subsellii ictus, ut ait Paterculus. Super Calpurnium fornicem, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento subsellii, ut inquit Orosius. De loco nec Appianus nec alii dissentiunt, sed illud addit Plutarchus: Ἀνιςαμένων αὐτὸν ὁ μὲν ἐμφανῶς καὶ πρῶτος εἰς τὴν κεφαλὴν πατάξας ποδὶ δίφρου, Πόπλιος ἦν Σατυρήιος εἷς τῶν συναρχόντων· τῆς δὲ δευτέρας ἀντεποιεῖτο πληγῆς Λεύκιος Ῥοῦφος, &c. atque idipsum clavâ, ut refert Orosius. *Idem.*

68. *Lentulus ille princeps.*] P. Cornelius Lentulus, de quo Valer. *Max. Lib. V. c. 3.* Hunc Cicero Orat. IV. in Catil. his verbis significat:

duntaxat quod opus esset, satis habuisse eloquentiæ dicitur. Iisdemque temporibus L. Furius [69] Philus perbene Latinè loqui putabatur, litteratiusque quàm ceteri. P. Scævola valde prudenter & acutè, paullo etiam copiosius. Nec multo minus prudenter M. Manilius. [70] Appii Claudii volubilis, sed paullo fervidior erat oratio. In aliquo numero etiam [71] M. Fulvius Flaccus, & C. Cato Africani sororis filius, medio-

ficat: *Illo tempore hujus avus Lentuli clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus. Ille grave tum vulnus accepit, ne quid de summa dignitate Reip. imminueretur.* Hic P. Lentulus olim missus est, ut privatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, coëmeret, ut in oratione secunda contra Rullum scribitur, è qua, atque è Verrina I. patet eum principem Senatus fuisse: atque ita putant eruditi Philippica VIII. legendum esse, quamvis librarii multi *principem senatorem* descripserint. Quod tamen dici posse ostendunt frequentes illæ locutiones, *princeps locus*, *princeps civis*. Illud me magis movet, quod hic Lentulus tam sæpe *princeps senatus* à Cicerone dicitur, & in consulibus illius temporis, quantum ego legere potui, non invenitur, quum tamen is esset mos, ut qui primus censor ex iis, qui viverent, fuisset, is princeps legeretur: & raro fiebat censor, qui consul antè non fuisset. Suspicari possumus igitur hunc consulem fuisse, sed vel ejus annum desiderari, vel eum C. Claudio, qui cum M. Perpenna consul fuit, suffectum fuisse, & ob id cognomen ejus in consulibus ad Claudium fuisse translatum, quod in aliis etiam factum animadvertimus, ut in consulibus anni ab V. C. DLXXIIX. quivis facile videre poterit. *Corrad.*

69. *Philus.*] Philus est gentis Furiæ cognomen, ut Philo Veturiæ. Quare qui Furium Philonem scribunt in consulibus errant, quum Furii semper à Livio Phili vocentur; hic tamen etiam Pilus legitur, ut in scholiis Libri IV. ad Atticum monuimus, & nunc eo magis monemus, quod in veteribus consulibus, anno ab V. C. DXXXI. sic legitur: *P. Furius Sp. F. M. N. Philus.* Hic vero consul fuit, si modo consul fuit, anno ab V. C. DCXVIII. cum Sex. Atilio Serrano. Hic est certè is, qui in libris de Rep. contra justitiam disputavit, ut in scholiis Libri IV. ad Atticum retulimus. *Idem.*

70. *Appii Claudii.*] Hic Appius Claudius Pulcher cum Q. Cæcilio Metello Macedonico, anno ab V. C. DCXI. consul fuit, & Salassos, gentem Alpinam, ut Lib. LIII. Livius ait, domuit; qua de re etiam Paulus Orosius scribit. Hunc Plutarchus in Gracchis scribit fuisse non modo ὑπατικὸν, sed τιμητικὸν etiam, & προγεγραμμένον κατ' ἀξίωμα τῆς Ῥωμαίων βουλῆς· qui Tib. Graccho Claudiam filiam ultro despondit, à quo postea triumvir ipse creatus est. *Idem.*

71. *M. Fulvius Flaccus.*] Qui cum M. Plautio Hypsæo, anno ab V. C. DCXXIX. consul fuit, & quod Liv. Lib. LX. scripsit, primus omnium transalpinos Ligures bello domuit, missus auxilio Massiliensibus adversus Salanios Gallos, qui populabantur fines Massi-

diocres oratores; etsi Flacci scripta sunt, sed ut studiosi litterarum. Flacci autem æmulus [72] P. Decius fuit, non infans ille quidem: sed ut vita, sic oratione etiam turbulentus.

[73] M. Drusus, C. F. qui in tribunatu C. Gracchum, col- 109
legam, [74] iterum tribunum, fecit, vir & oratione gravis, & auctoritate; eique proximè adjunctus C. Drusus frater fuit. Tuus etiam [75] gentilis, Brute, [76] M. Pennus facilè P.
agita-

Massiliensium. Et de his, ut apud Plutarchum cognosces, triumphavit; unde Paterculus illum triumphalem vocat. Non verisimile videtur mihi, quod scribit Appianus, eum post consulatum tribunum plebis fieri, hoc est ab equis ad asinos, quod ajunt, transire voluisse, aut cum C. Graccho in Africam esse profectum, quum Plutarchus ostendat Romæ mansisse, & tunc ejus calumniis Drusi potentiam crevisse. Reversum certè C. Gracchum semper incitavit, donec ipse quoque cum reliquis pœnas dedit. *Corrad.*

72. *P. Decius.*] Semper à Cicerone P. dicitur, & P. est pronomen frequens Deciorum, quare P. pro Q. apud Livium Lib. LXI. reponendum putamus. Videtur autem oriundus à Deciis, qui Mures cognomine sunt dicti, & plebeji fuerunt, ut è Lib. IX, & X. Livii cognoscitur, ubi Decios plebejos vocat, in quibus fuerunt illi, qui se pro patria devoverunt. Prætor fuit M. Æmilio Scauro & M. Cæcilio Metello consulibus, ut Auctor libelli de Viris Illustr. in Scauro docet. *Idem.*

73. *M. Drusus.*] M. Livius Drusus, qui ob eximiam adversus Gracchos operam patronus senatus est dictus, ut ait in Tiberio Suetonius. Tribunus enim plebis, ut refert Plutarchus, partes senatus est secutus, & C. Graccho collegæ semper est adversatus. Prætor urbanus hic fuit, ut auctor Rhet. ad Herenn. ostendit, Consul anno ab V. C. DCXLII. cum L. Pisone fuit, & adversus Scordiscos, gentem à Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit, magnumque honorem tulit, quod Livius Lib. LXIII. scripsit. *Idem.*

74. *Iterum tribunum fecit.*] Non variant Pal. aut Cujac. Corradus id mutabat in *fregit*, forsan rectè. Tribunum enim Gracchum facere Drusus anno superiore non poterat, tum ipse candidatus, & ejus competitor, ut rectè monuit in Fastis ad annum urbis DCXXXI. amicus noster Pighius. *Gruter.*

75. *Gentilis.*] Quod M. Junius Brutus ipse quoque ut tu, sit appellatus; & ex eadem gente Junia, ex qua tu quoque, sit natus. Nos ita sentimus. Si quis tamen sententiam nostram minus probat, videat ille, quid viri eruditi hac ipsa de re scripserunt, & inprimis, quid dicat Bartholomæus Riccius in libello, quem hac de re scripsit vir, quem nos multis nominibus observamus. *Corrad.*

76. *M. Pennus.*] M. Junius Brutus Pennus, qui tamen Pœnus à quibusdam scribitur; sed quum Pœnus cognomen Quintiorum fuerit, ut Lib. IV. Livius ostendit, & hic Pennus semper scribatur, & pater hujus eodem modo in veteribus consulibus legatur, nos nihil mutandum censemus. *Idem.*

agitavit in tribunatu C. Gracchum, paullùm ætate antecedens. Fuit enim M. Lepido, & L. Oreste consulibus quæstor Gracchus, tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Ælio consul fuit: sed omnia is summa sperans, ædilicius est mortuus. Nam de T. Flaminino, quem ipse vidi, nihil accepi, nisi Latinè diligenter locutum.

110 XXIX. IIS ADJUNCTI sunt C. Curio, M. Scaurus, P. Rutilius, C. Gracchus. De Scauro & Rutilio breviter licet rum dicere, [b] quorum neuter summi oratoris habuit laudem, amb. & uterque in multis causis [77] versatus erat. In quibusdam laudandis viris, etiam si maximi ingenii non essent, probabilis tamen industria: quamquam iis quidem non omnino ingenium, sed oratorium ingenium defuit. Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas solutè & suaviter dicere. ne id quidem satis est, nisi id, quod dicitur, sit voce, vultu, motuque conditius.

111 Quid dicam, opus esse doctrina? sine qua etiam si quid bene dicitur adjuvante natura, tamen id, quia fortuitò fit, semper paratum esse non potest. In Scauri oratione, Grut. [78] sapientis hominis, & [c] tecti, gravitas summa, & natu- Lamb. ralis quædam inerat auctoritas, non ut causam, sed ut testimonium dicere putares, cùm pro reo diceret.

112 Hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum videbatur: ad senatoriam verò sententiam, cujus erat ille princeps, vel maximè. significabat enim non prudentiam solum, sed, quod maximè rem continebat, fidem. habebat hoc à natura ipsa, quod à doctrina non facilè posset. quamquam

77. *Versatus. Erat in quibusdam.*] Aliter: *Versatus erat. In quibusdam.* Aliter: *Versatus erat, ut in quibusdam.* Placet tamen retinere: *Versatus. Erat in quibusdam.* Corrad.

78. *Sapientis.*] Igitur eloquentis, & idcirco summi, quod paulo ante negavit, oratoris: siquidem hanc cogitandi pronunciandique rationem, vimque dicendi veteres Græci sapientiam nominabant, ut Lib. III. De Orat. disputatur. Nec aliud est eloquentia, nisi copiose loquens sapientia, ut in Partitionibus ait, sed interpretandum est, vel quod qui eloquens est, is etiam est sapiens, sed non contra, quicunque est sapiens, eloquens etiam est habendus, quando Socrates, qui sapientissimus fuit, inter eloquentes tamen non solet numerari, vel quod sapiens hic dicatur, ut Acilius olim dicebatur, quia prudens esse in jure civili putabatur; ut Cato, quia multarum rerum usum haberet, multaque ejus & in senatu & in foro vel provisa prudenter, vel acta constanter, vel responsa acute ferebantur. Non sapiens igitur erat Scaurus, ut Socrates, sed ut Cato, ut Acilius fuit. Idem.

79. L. Ev-

quam hujus quoque ipsius rei, quemadmodum scis, præcepta sunt. Hujus & orationes sunt, & tres ad [79] L. Fufidium libri scripti de vita ipsius acta, sanè utiles, quos nemo legit. At Cyri vitam & disciplinam legunt, præclaram illam quidem, sed neque tam rebus nostris aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam. Ipse etiam Fufidius in 113
aliquo patronorum numero fuit.

XXX. RUTILIUS autem in quodam tristi & severo genere dicendi versatus est, & uterque natura vehemens & acer. Itaque cùm unà consulatum [80] petivissent, non ille solùm, qui repulsam tulerat, accusavit ambitus designatum competitorem, sed Scaurus etiam absolutus Rutilium in judicium vocavit: multaque opera, multaque industria Rutilius fuit, quæ erat propterea gratior, quòd idem magnum munus de jure respondendi sustinebat.

Sunt ejus orationes jejunæ: multa præclara de jure: do- 114
ctus vir, & Græcis litteris eruditus, Panætii auditor, propè perfectus in Stoicis: quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, [d] sed tamen exile, nec satis populari assensioni accommodatum. Itaque illa, quæ propria est hujus disciplinæ, philosophorum de se ipsorum opinio, firma in hoc [e] viro & stabilis inventa est.

d scis. *MSS.*
e uno *Lamb.*

Qui quamquam [81] innocentissimus in judicium vocatus 115
esset,

79. *L. Fufidium.*] Forte patrem illius Fufidii, equitis Romani, quem L. Piso suis debitoribus addixit, ut in Orat. in Pisonem scriptum est. Aliter *Fusidium*, ut Plinius Lib. XXXIII. c. 1. vocat. *Corrad.*

80. *Petivissent.*] Rutilius primum, & Scaurus, ut puto, secundum: in consulibus enim, quos recentiores scriptores collegerunt, invenitur consul cum Ser. Sulpicio Galba, anno ab V. C. DCXLVI. M. Æmilius Scaurus Hortensius, quem nos hunc eundem esse credimus, quum filius esse non possit, qui multis post annis repulsam tulit. Quod si quis fratrem esse dicat, credam nisi me prænomen, quod idem sit, moveat. Nec Rutilius annos decem jacuisset, vir tantus, si cum eo primum consulatum petiisset. Illud potius dicamus M. Æmilii Scauri, & M. Aurelii Scauri, prænomina, nomina & cognomina in consulibus esse perturbata. Cassiodorus enim cum Ser. Galba M. Scaurum consulem vocat ita, ut divinare non possis Marcumne Æmilium Scaurum, an M. Aurelium Scaurum significet. Quod nisi Vell. Paterculus M. Aurelium vocaret etiam Scaurum, putarem hoc cognomen Scaurum, quod est Æmiliorum, ad Aurelium esse translatum, quod fortè alter alteri fuerit suffectus, & ita perturbatio nominum sit consecuta. *Idem.*

81. *Innocentissimus.*] Sic Lib. III. De Nat. Deor. & in Orat. pro Fonteio. *Exemplum innocentiæ*, Lib. I. De Orat. *Specimen innocenti*

CLXXV. esset, (quo judicio convulsam penitus scimus esse rempublicam) cùm essent eo tempore eloquentissimi viri L. Crassus, & M. Antonius consulares, eorum adhibere neutrum voluit. dixit ipse pro sese; & pauca C. Cotta, quòd [82] sororis erat filius, & is quidem tamen, ut orator, quamquam erat admodum adolescens. Sed [83] Q. Mucius enucleatè ille quidem, & politè, ut solebat, nequaquam autem ea vi atque copia, quam genus illud judicii, & magnitudo causæ postulabat.

116 Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, [84] Scaurum in antiquis. utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne hæc quidem in civitate genera, hac oratoria laude caruerunt. Volo enim, ut in scena, sic etiam in foro, non eos modò laudari, qui celeri motu, & difficili utantur, sed eos etiam, [85] quos statarios appellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non molesta.

117 XXXI. Et quoniam Stoicorum est facta mentio, Q. Ælius Tubero fuit illo tempore, L. Paulli nepos, nullo in oratorum numero, sed vita severus, & congruens cum ea

in Orat. in Pisonem. *Vir summæ innocentiæ* à Livio Lib. LXX. *Vir non sæculi sui modo, sed omnis ævi optimus* à Paterculo: *Vir integerrimus* ab Orosio Lib. V. c. 17. vocatur, ut ea mittam, quæ Val. Max. Lib. VI. c. 4. scribit. *Corrad.*

82. *Sororis erat filius.*] Rutiliæ, de qua Seneca in Consol. ad Albinam ita scribit: *Rutilia Cottam filium secuta est in exilium, & usque eo fuit indulgentia constricta, ut mallet exilium pati quam desiderium; nec ante in patriam quam cum filio rediit: eundem jam reductum & in rep. florentem fortiter amisit, quam secuta est. Nec quisquam lacrymas ejus post elatum filium notavit. In expulso virtutem ostendit, in amisso prudentiam.* Hanc historiam Cicero Lib. XII. ad Attic. quæsivit, & Atticus ipse dubitavit. Videtur tamen Cicero illam postea alicunde in suum librum de luctu minuendo transtulisse, unde Seneca sit mutuatus. *Idem.*

83. *Q. Mucius.*] Q. Mucius Scævola Pontifex, qui Asiam sanctissimè administravit, ut Valer. Max. Lib. VIII. c. ult. scribit. quanquam nos Augurem potius significari credimus. Id enim verba demonstrant, quibus hic, & Lib. I. de Orat. testatur, Rutilium à Q. Mucio nullo apparatu defensum fuisse, ut hic etiam separat ab oratoribus, quum ostendit non ut oratorem dixisse: at Scævolam Pontificem infra describit, & Lib. I. De Orat. vocat eloquentissimum. Verisimile item est, ab eo defensum fuisse, cujus ipse quæstor fuisset. *Idem.*

84. *Scaurum in antiquis.*] *In Atticis* magis placeret pro *in antiquis*, si divinare liceret. *Ursin.*

85. *Quos statarios appellant.*] Interpretatur Turnebus lib. I. adversariorum c. 19. *Gruter.*

86. Trium

na disciplina, quam colebat: paullo etiam durior: qui quidem in [86] triumviratu judicaverit contra P. Africani, avunculi sui, testimonium, [87] vacationem augures, quo minus judiciis operam darent, non habere: sed ut vita, sic oratione durus, incultus, horridus.. itaque honoribus majorum respondere non potuit. Fuit autem constans civis, & fortis, & in primis [88] Graccho molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio. sunt etiam in Gracchum, Tuberonis. Is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando.

Tum Brutus, Quàm hoc idem in nostris contingere in- 118
telligo, quod in Græcis? ut omnes ferè Stoici prudentissimi in disserendo sint, & id arte faciant, sintque architecti pænè verborum: iidem traducti à disputando ad dicendum, inopes reperiantur. Unum excipio Catonem, in quo, perfectissimo Stoico, summam eloquentiam non desiderem: quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam video fuisse.

Et ego, Non, inquam, Brute, sine causa, propterea 119
quòd istorum in dialecticis omnis cura consumitur: vagum illud orationis, & fusum, & multiplex non adhibetur genus.

86. *Triumviratu.*] Nos adhuc quærimus historiam, in qua scriptum sit, Q. Tuberonem triumvirum fuisse, & contra P. Africani testimonium judicasse. Scimus quidem nos illis temporibus Tib. Gracchum & C. Carbonem triumviros dividundis agris creatos fuisse, quod Liv. Lib. LVIII. & seq. scripsit, sed non videtur verisimile postea etiam creatum fuisse, qui Graccho ipsi molestus esset futurus, aut certè illum molestum ei fuisse, quo auctore creatus fuisset, ne ingratus dici merito posset. Verum quoniam Romæ erant alii triumviri, ut Capitales, & Monetales, & alii, quos etiam judicasse legimus, fortasse Q. Tubero ex his unus fuit. *Corrad.*

87. *Vacationem.*] Q. Tubero judicavit Augures vacationem non habere, quo minus judiciis operam darent. Tempore certè Ciceronis non videntur habuisse, nam Cicero ipse, quum esset Augur, verebatur tamen, ne sors de judicatu sua educeretur ut Lib. XII. ad Attic. videre poteris. Q. igitur Tubero contra P. Africani testimonium judicavit, Augures cogi posse, ut judices fierent, & sic judiciis operam darent: quod hujus rei nullam vocationem haberent. *Idem.*

88. *Graccho.*] Tiberiumne an Cajum significet, vix sciri potest; nisi quis putet Tiberium significari, quod ejus mentio supra sit facta suo loco, & ea dicta, quæ fuerunt dicenda: Cajus vero in suum locum dilatus. Nec ego contendam, si quis hunc dicat esse Cajum, vel ob id, quod Cicero sæpe Gracchum, quum sine prænomine dicit, Cajum, ut Lib. III. de Orat. significet. *Idem.*

nus. [89] Tuus autem avunculus, quemadmodum scis, habet à Stoicis id, quod ab illis petendum fuit: sed dicere didicit à dicendi magistris, eorumque more se exercuit. Quòd si omnia à philosophis essent petenda; peripateticorum institutis commodiùs fingeretur oratio.

120 [90] Quo magis tuum, Brute, judicium probo, qui eorum, [91] id est ex vetere Academia philosophorum, sectam secutus es, quorum in doctrina atque præceptis disserendi ratio conjungitur cum suavitate dicendi & copia: quamquam ea ipsa Peripateticorum Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis est, ut nec perficere oratorem possit ipsa per sese, nec sine ea orator esse perfe-
P. B. ctus. Nam, ut Stoicorum adstrictior est oratio, aliquantoque contractior, quàm aures populi requirunt: sic illorum liberior & latior, quàm patitur consuetudo judiciorum, & fori.

121 Quis enim uberior in dicendo Platone? [92] Jovem ajunt philosophi, si Græcè loquatur, sic loqui. Quis Aristotele nervosior? Theophrasto dulcior? Lectitavisse Platonem [93] studiosè, audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque

89. *Tuus autem avunculus, quemadmodum scis.*] M. ipse Cato, Serviliæ matris tuæ frater, ut Cicero Lib. III. de Fin. & Plut. in Bruto scribunt. Dicit *scis*, ut sororis scilicet filius, ipsius in Cypro comes, & tandem gener, ut Plutarchus ostendit. Sic Lib. III. de Fin. *Erat, ut scis, in Catone inexhausta aviditas legendi.* Corrad.

90. *Quo magis.*] Si Brutus Peripateticus fuisset, sequeretur hoc modo conclusio: Peripateticorum institutis commodius oratio fingitur, idcirco, Brute, tuum judicium probo, qui Peripateticorum sectam secutus es. Nunc Brutus Peripateticus non est, ut ostendunt verba, quæ statim subjungit, *id est ex vetere Academia:* ut hæc conclusio vix sequi posse videatur, nisi viris etiam doctis assentiamur, qui verba illa: *id est ex vetere Academia* tollunt, arbitrantes interpretationem quandam esse insertam. Sed sit inserta, ut mihi etiam videtur, Brutus certè Academicus, non Peripateticus fuit. *Idem.*

91. *Id est ex vetere Academia Philosophorum.*] Istud totum esse alienum, neque adeo ipsius Tullii, autumat Lambinus, injuste. distinguit enim veteres Peripateticos, qui iidem Socratici, à novis, ut semper. Gulielmius. *Grut.*

92. *Jovem ajunt Philosophi, si Græcè loquatur, sic loqui.*] Rivius hanc lectionem nobis exsinuavit, sed non etiam indicavit unde. purior sane est recepta, *Jovem sic, ut ajunt Phil. si Græcè loquatur, loqui.* sicque Pal. nam Cujaciana accedit Rivianæ, nisi quod sic transponat voces, *Jovem sic ajunt Phil. si Græcè loquatur, loqui.* Idem.

93. *Studiosè.*] Nescias cum lectitavissene, an cum audivisse verbo

idque apparet ex genere, & granditate verborum. dicit etiam in quadam [94] epistola hoc ipse de sese. Sed & hujus oratio in philosophiam translata, pugnacior (ut ita dicam) videtur, & illorum in judicia pacatior.

XXXII. NUNC RELIQUORUM oratorum ætates, si placet, & gradus persequamur. Nobis verò, inquit Atticus, & vehementer quidem, ut pro Bruto etiam respondeam. [95] Curio fuit igitur ejusdem ætatis ferè, sanè illustris orator, cujus de ingenio ex orationibus ejus existimari potest. Sunt enim & aliæ, & pro Ser. Fulvio, de incestu, nobilis oratio. Nobis quidem pueris, omnium optima probatur, quæ vix jam comparet in hac turba novorum voluminum. 122

Præclarè, inquit Brutus, teneo qui istam turbam voluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo, Brute, quem dicas. certè enim & boni aliquid attulimus juventuti, magnificentius, quàm fuerat, genus dicendi, & ornatius: & nocuimus fortasse, quòd veteres orationes post nostras, non à me quidem (meis enim illas antepono) sed à plerisque legi sunt desitæ. Enumera, inquit, me in plerisque. quamquam video mihi multa legenda jam te auctore, quæ antea contemnebam. 123

Atqui hæc, inquam, de incestu laudata oratio puerilis est locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci sanè inanes: verumtamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita civitate, tolerabiles. Scripsit etiam alia nonnulla, & multa dixit, & illustria, & in numero patronorum fuit: ut eum mirer, cùm & vita suppedi- 124

bo hanc vocem jungas. Nam si cum sequenti junxeris, verborum compositio non satis apta, sin cum superiori, non satis Ciceroniana videatur. Solet enim Cicero frequenter dicere: *Studiose audire, frequenter legere.* Quin Lib. I. De Orat. Demosthenes dicitur Platonis studiosus audiendi fuisse, ut fortasse commodius hæc vox *studiosè* cum verbo *audivisse* jungi possit. *Corrad.*

94. *Epistola.*] *Epistolis* ex Oratore. Sed illæ epistolæ vel non extant, vel si extant, Cicero rem male percepit, non enim Demosthenes in illis epistolis de se, sed de Heracleodoro loquitur. *Idem.*

95. *Curio.*] C. Scribonius Curio, quem supra in ordine M. Scauro, P. Rutilio & C. Graccho præposuerat. Hic pater fuit ejus, qui postea cum Cn. Octavio consul fuit: avus ejus, qui postea Trib. pl. & Tribunicius Remp. Cæsaris causa perturbavit. Lib. II. de Orat. ab Antonio dicitur fuisse eloquentissimis illis temporibus. *Idem.*

96. *Fla-*

peditavisset, & splendor ei non defuisset, consulem non fuisse.

125 XXXIII. SED ECCE in manibus vir, & præstantissimo ingenio, & [96] flagranti studio, & doctus à puero, C. Gracchus. Noli enim putare, quemquam, Brute, pleniorem & uberiorem ad dicendum fuisse. Et ille, Sic prorsus, inquit, [f] existimo; atque istum de superioribus, pænè solum lego. Immò planè, inquam, Brute, legas censeo. Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæque litteræ fecerunt.

f alii sic existimo.

126 Utinam non tam fratri pietatem, quàm patriæ, præstare voluisset. quam ille facilè tali ingenio, diutiùs si vixisset, vel paternam esset vel [97] avitam gloriam consequutus! Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem. grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus: præclarè inchoata multa, perfecta non planè. Legendus, inquam, est hic orator, Brute, si quisquam alius, juventuti. non enim solùm acuere, sed etiam alere ingenium potest.

P. CLXXVI.

127 Huic successit ætati C. Galba, Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi eloquentis, & jurisperiti gener. Laudabant hunc patres nostri, favebant etiam propter patris memoriam, sed cecidit in cursu. Nam rogatione [g] Manilia, Jugurthinæ conjurationis invidia, cùm pro sese ipse dixisset, oppressus est. Exstat ejus peroratio, qui epilogus dicitur:

g alii Mamilia.

96. *Flagranti studio.*] Sic de Hortensio in fine Lib. III. de Orat. ubi Catulus Gracchi diligentiam admiratur. Nos autem diligentiam, studium, & exercitationem sub industria comprehendi posse credimus. Atque hic non modo Gracchus, sed alii etiam Romani, dicendi studio flagraverunt, ut in procemio Lib. I. de Orat. videre licet. Aliter: *flagrantissimo*, ut ad *ingenium* referas; & sane Valer. Max. Lib. VIII. c. 10. C. Gracchum flagrantissimo ingenio fuisse scribit. *Corrad.*

97. *Avitam.*] Qualem majores erant adepti, præsertim Tib. Sempronius Gracchus, qui bis consul & ipse fuit, & bello Punico secundo se præclarè gessit: atque hujus C. Gracchi proavus fuit, siquidem pater fuit P. Gracchi, cujus filius fuit Tib. Gracchus, Gracchorum pater, ut nos ex veteribus consulibus intelleximus. De P. tamen Graccho, qui fuit Gracchorum avus, nihil reperire potuimus, quam ob rem avitam gloriam hic ab eo dictam credamus, nisi quod Cicero in Orat. I. in Catilinam ita scribit: *Cajus Gracchus, clarissimo patre natus, avis, majoribus, interfectus est.* Quod si quis ad P. Africanum, avum maternum referat, huic ego facile assentiar, præsertim quum Lib. I. De Invent. Gracchos Africani nepotes vocet. *Idem.*

98. L. Be-

fuit! qui tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum etiam disceremus. Hic, qui in collegio sacerdotum esset, primus post Romam conditam judicio publico est condemnatus.

XXXIV. P. Scipio, qui est in consulatu mortuus, non multum ille quidem, nec sæpe dicebat, sed & Latinè loquendo, cuivis erat par, & omnes sale facetiisque superabat. ejus collega [98] L. Bestia bonis initiis orsus tribunatus, (nam P. Popillium vi C. Gracchi expulsum sua rogatione restituit) vir & acer & non indisertus, tristes exitus habuit consulatus. [99] nam invidiosa lege [h] Manilia quæstio C. Galbam sacerdotem, & quatuor consulares, L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque præstantissimum [1] L. Opimium, Gracchi interfectorem, à populo absolutum, cùm is contra populi studium stetisset, Gracchani judices sustulerunt. 128

h *alii* Mamilia.

Hujus dissimilis in tribunatu, reliquaque omni vita, civis improbus C. Licinius Nerva non indisertus fuit. [2] C. Fimbria temporibus iisdem ferè, sed longiùs ætate provectus, habitus est sanè (ut ita dicam) luculentus patronus, asper, maledi- 129

98. *L. Bestia.*] L. Calpurnius Bestia, qui consul bellum cum Jugurtha gerere jussus, pacem cum eo injussu populi & senatus fecit, ut Liv. Lib. LXIV. scripsit, quod ipse quoque, ut Sallustius ostendit, pecunia fuisset à rege corruptus: qui postea, ut ex Lib. II. de Orat. cognoscitur, à C. Memmio fuit accusatus. Fuit autem consul cum P. Cornelio Scipione Nasica, anno ab V. C. DCXLIII. *Corrad.*

99. *Nam invidiosa lege Manilia quæst. &c.*] Lambinus sustulit vocem *quæstio.* quæ tamen in Pal. & Cujac. retinebatque omnino Gulielmius, & expressit P. Manutius. *Grut.*

1. *L. Opimium.*] Qui prætor & consul maximis Remp. periculis liberavit, ut in Orat. in Pisonem dicitur. Nam prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit, ut scripserunt Liv. Lib. LX. & Ascon. in Orat. in Pisonem. Consul vero L. Opimius cum Q. Fabio Maximo, anno ab V. C. DCXXIII. C. Gracchum interfecit. Hic est Opimius, à quo consule celeberrimum Opimiani vini nomen est: de quo Cicero infra meminit, Paterculus Lib. II. Plin. Lib. XIV. c. 14. Credimus Opimiorum cognomen Pansam fuisse, quod Liv. Lib. X. L. Opimium Pansam quæstorem agnoscat. *Corrad.*

2. *C. Fimbria.*] C. Flavius Fimbria. In consulibus enim, apud Paterculum, Frontinum, & alios ita legitur. Et Flavii quidem plebeji fuerunt, ut vel hic C. Flavius Fimbria ostendit, qui Tribunatum plebis petiit, & repulsam tulit, sed postea consul, ut ait in Orat. pro Plancio, factus est, & quidem anno ab V. C. DCL. Quin Cicero in Oratione pro Cluentio C. Flavium Pusionem inter robora populi Romani tempore M. Drusi fuisse scribit. *Idem.*

3. Idem

ledicus, genere toto paullò fervidior, atque commotioı diligentia tamen, & virtute animi, atque vita, bonus aı ctor in senatu. [3] Idem tolerabilis patronus, nec rudis in jı re civili, & cùm virtute, tum etiam ipso orationis geneı liber: cujus orationes pueri legebamus, quas jam reperiı vix possumus.

130 Atque etiam ingenio, & sermone eleganti, valetudin incommoda, C. Sextius Calvinus fuit: qui etsi cùm rem ferant dolores pedum, non deerat in causis, tamen id no sæpe faciebat. Itaque consilio ejus, cùm volebant, hom nes utebantur: patrocinio, cùm licebat. Iisdem tempoı bus M. Brutus, in quo [4] magnum fuit, Brute, dedecus g neri vestro, qui cùm tanto nomine esset, patremque, opt mum virum, habuisset & juris peritissimum, accusationeı factitaverit, ut Athenis Lycurgus. is magistratus non pet vit, sed fuit accusator vehemens, & molestus, ut faci cerneres [1] naturale quoddam stirpis bonum degeneravif vitio depravatæ voluntatis.

1 natale. *MS.*

131 Atque eodem tempore accusator de plebe [5] L. Cæsule nus fuit, quem ego audivi jam senem, cùm ab L. Sabe li

3. *Idem tolerabilis patronus, nec rudis &c.*] Assentior Pighio n stro autumanti illud *tolerabilis patronus*, introductam à margiı glossulam. *Grut.*

4. *Magnum fuit, Brute, dedecus generi vestro, &c.*] Romanu exemplar, *In quo magnum fuit, Brute, vulnus generi vestro.* Utru rectius, aliorum esto judicium. Porrò quod hic dicitur *accusatı nem factitare*, idem est quod accusatoris munus & officium ex qui, & delatoris partibus fungi. Propterea de eodem paulo pos *Sed fuit accusator vehemens & molestus.* Eodem sensu Tacitus, *de tionem factitare* dixit, libro decimo septimo, &, *accusationem exe cere: Qui temporibus*, inquit, *Neronis delationem factitaverat.* ibidem: *Quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exe cuisse meminerant.* De hoc verò Bruto Cicero in Officiis: *Duri, ı quit, hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum inferre mı tis. id tum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, coı mittere ut accusator nominetur. quod contigit M. Bruto, summo gen nato, illius filio, qui juris civilis in primis peritus fuit.* De eodc cùm in secundo de Oratore, ubi ipsum ait vocem ac linguam turpissimum calumniæ quæstum contulisse: tum in oratione p A. Cluentio, ubi eum hominem in dicendo vehementem & c lidum dicit. *Rivius.* Pal. & Cujac. præferunt *fuit generi vest* quod quid sibi velit, ignoro. scio *onus* aliquando degenerasse *genus.* id an heic locum habeat, viderint otiosiores. *Grut.*

5. *L. Cæsulenus.*] Opinor *Cæsidienus* scribendum esse; nam Cæsio Cæsidius, ut à Jusio Jusidius, & inde Cæsidienus, Nasidio Nasidienus, deductum est. *Ursin.*

6

lio [6] mulctam lege Aquillia de [k] justitia petivisset. Non fecissem hominis pæne infimi mentionem, nisi judicarem, qui suspiciosiùs aut criminosiùs diceret, audivisse me neminem. k P. L.

XXXV. Doctus etiam Græcis T. Albucius, vel potius, pæne Græcus. loquor, ut opinor: sed licet ex orationibus judicare. Fuit autem Athenis adolescens, perfectus Epicureus evaserat, minimè aptum ad dicendum genus.

Jam [7] Q. Catulus, non antiquo illo more, sed hoc nostro (nisi quid fieri potest perfectius) eruditus. 13 multæ litteræ, summa non vitæ solùm, atque naturæ, sed orationis etiam comitas, incorrupta quædam Latini sermonis integritas: quæ perspici cùm ex orationibus ejus potest, tum facillime ex eo libro, quem de consulatu & de rebus gestis suis conscriptum molli & Xenophonteo genere sermonis, misit ad A. Furium poëtam, [8] familiarem suum: qui liber nihilo notior est, quàm illi tres, de quibus antè dixi, Scauri libri.

Tum Brutus, Mihi quidem nec iste notus est, nec illi: 1: [9] sed

6. *Mulctam lege Aquillia de justitia petivisset.*] Malui repræsentare scripturam omnium veterum librorum, quam supponere cum neotericis vel *injustitia*, vel *injuria*: tanquam potuerit hic fuisse de eo genere hominum, qui adversarium suum rapuit in jus, quod parcius pectore telum recepisset. *Gruter.*

7. *Q. Catulus.*] Q. Lutatius Catulus, Κάτλος Λυτάτιος fere semper à Plutarcho dictus: idcirco *Lutatius* Latine scribi debet, præsertim quum semper in veterum monumentis, & in libris etiam manuscriptis ita scribatur. Cum C. Mario, anno ab V. C. DCLII. consul fuit, & cum eodem Mario de Cimbris triumphavit, ut scribit Plutarchus, postea vero in civili bello victor iratus, necessariis Q. Catuli deprecantibus, non semel respondit: *moriatur*, ut Cicero Tuscul. V. refert. Vita igitur se ipse privavit, ut Valer. Max. Lib. IX. c. 12. scribit, recenti calce illito, multoque igni percalefacto cubiculo. De hac re videndus etiam Paterculus. *Corrad.*

8. *Familiarem suum.*] Quamvis figulus figulo, ut dicitur, invideat & poëta poëtæ, Deus tamen, ut etiam dicitur, similem ad similem ducit. Ob id Catulus, ut penè poëta poëtas amabat, ut hic de Furio, & in Oratione pro Archia de ipso Archia constat. Quod vero ipse Catulus poëta fuerit, carmina, quæ Lib. I. De Nat. Deor. leguntur, & quæ sunt apud Gellium Lib. XIX. c. 9. demonstrant, quæ quidem ita sunt lasciva, ut Plin. illum merito Liv. V. Epist. inter lascivos numerarit. Nec dubit[...] *quin is* fuerit Catulus pater, quum Cicero Lib. I. De [...] *patrem vocet. Idem.*

9 sed haec mea culpa est. numquam enim in manus inciderunt. Nunc autem & à te sumam, & conquiram ista posthac curiosius. Fuit igitur in Catulo sermo Latinus: 10 quae laus dicendi non mediocris ab oratoribus plerisque neglecta est. nam de sono vocis, & suavitate appellandarum litterarum, quoniam 11 filium cognovisti, noli exspectare

9. *Sed nec mea culpa est.*] Sic enim corrigitur à doctis & describitur, ut sit sententia, illi libri mihi non sunt noti, sed nec mea culpa est, nunquam enim in manus inciderunt meas, quod illi sese ultro ad legendum offerre debuerunt: quod sine joco ita frigide dicitur, ut ne cum joco quidem satis probem, malimque libros veteres sequi, in quibus est scriptum: *sed hac mea culpa est.* Corrad. Conjecit Rivius, *sed nec*, arripuitque statim Lambinus. ego nondum audeo; cum & alteri scripturae suus sit sensus, & quidem non invenustus. *Grut.*

10. *Qua laus in dicendo non mediocris, ab oratoribus plerisque neglecta est.*] Pro, *quod ipsum Latinè loqui, quanquam haud mediocriter in dicendo probandum, in magnaque laude ponendum, à plerisque tamen neglectum* est. Nam hodie perperam, *qua laus dicendi non mediocris.* non quin sic quidem dici Latine possit (neque enim hoc in dubium venit) sed quòd hanc sensus ipse lectionem respuat & repudiet. Nam laus dicendi ea demum est, ubi quis de eloquentia commendatur, & facultate dicendi. quam in sententiam postea L. Cottam Cicero dicendi non ita multum laude processisse ait. Sic & *bene loquendi laus*, cum de sermone quis planè Latino & emendato laudatur. quo modo postea Cicero, ubi Marcum Aurelium Scaurum Latine in primis esse eleganter locutum dixit, mox eandem laudem in A. Albino bene loquendi fuisse ait. At vero *laus ipsa in dicendo* ea ferè est, cum aliqua virtus, qua sit in orando quis uti solitus, probatur. quo modo Cicero hic sermonem Latinum ait laudem esse in dicendo non mediocrem: nimirum quod praeclaram & eximiam mereatur laudem orator, si purè atque incorruptè loquatur, non inquinatè & sordidè. Vides igitur aliud quiddam, longéque aliud esse, dicendi laudem, atque in dicendo. *Rivius.*

11. *Filium cognovisti.*] Q. Lutatium Q. F. Catulum, qui fuit consul cum M. Aemilio Lepido, anno ab V. C. DCLXXVII. quo tempore cum Gaditanis foedus est vel renovatum vel ictum, ut in Orat. pro Corn. Balbo refert: & M. Lepidus, cum acta Sullae tentaret rescindere, bellum excitavit, & ab ipso Q. Catulo collega Italia pulsus est, & in Sardinia frustra bellum molitus, periit, ut Liv. Lib. XC. scripsit. Tunc etiam Catulus legem de vi armata dissensione civium Reip. penè extremis temporibus tulit: cujus Cicero in Orat. pro Coelio meminit. Censor fuit cum M. Licinio Crasso, quo magistratu uterque se abdicavit, quum inter eos seditio nata esset, quod in Crasso Plutarchus affirmat. Hic Capitolium restituit, quod L. Scipione & C. Norbano consulibus custodum negligentia, ut in consulibus scribit Cassiodorus, fuerat concrematum, anno vigesimo ante Ciceronis consulatum, ut in Orat.

spectare quid dicam. quamquam filius quidem non fuit in oratorum numero, sed non deerat ei tamen in sententia dicenda cùm prudentia, tum elegans quoddam & eruditum orationis genus.

Nec habitus est tamen pater ipse Catulus princeps in numero patronorum: sed erat talis, ut, cùm quosdam audires, qui tum erant præstantes, videretur esse inferior: cùm autem ipsum audires sine comparatione, non [1] modò contentus esses, sed melius non quæreres. 134

[12] Q. Metellus Numidicus, & ejus collega [13] M. Silanus, dicebant de republica quod esset illis viris, & consulari dignitati satis. [14] M. Aurelius Scaurus non sæpe dicebat, sed politè: Latinè verò in primis est eleganter locutus. Quæ laus eadem in [15] A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus 135

1 modò ec *Lamb.*

Orat. III. in Catilin. refert; & restituit magnificentius quàm fuit. Apud Val. Max. Dionem, Suetonium & alios rerum Romanarum scriptores plura de eo reperiuntur. *Corrad.*

12. *Q. Metellus Numidicus.*] Q. Cæcilius Metellus Numidicus, quem Cicero Lib. I. Famil. & in Orat. pro Corn. Balbo L. filium vocat, qui consul cum M. Silano anno ab V. C. DCXLV. quum duobus præliis Jugurtham fudisset, & universam Numidiam vastasset, triumphavit, & Numidicus est appellatus, ut Liv. Lib. LXV. Sallustius, Paterculus, & Auctor Libelli de Viris Illustr. scripserunt. Multa de eo passim Cicero, qui cum hoc uno potissimum se conferre solet, quod uterque in exilium fuerit actus & postea in civitatem restitutus, sed ita tamen, ut rem suam præferat. Hic Metellus adolescens Athenis Carneadem jam affectum senectute multos dies audivit, ut L. Crassus ejus Fam. Lib. III. De Orat. testatur. Itaque ut docto doctus Archias illi jucundus erat, ut in Orat. pro Archia scriptum videmus. Ob id hic à Cicerone & à Paterculo Lib. II. inter Oratores numeratur. *Idem.*

13. *M. Silanus.*] Hic est M. Junius Silanus, qui adversus Cimbros infeliciter pugnavit, ut Liv. Lib. LXV. & Ascon. in Orat. pro Cornelio scribunt; quamvis Eutropius dicat Cimbros ab eo in Italia victos fuisse. Hic plures leges, quibus militiæ stipendia minuebantur, abrogavit, quod Ascon. ibid. refert. *Idem.*

14. *M. Aurelius Scaurus.*] Is est M. Aurelius Scaurus, quo postulante, quod is Ephesi se quæstorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus è fano Dianæ servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus Romam evocatus est, quod auctor injuriæ illius fuisse argueretur; ut Verrina III. relatum est. Huic nominis deferendi in L. Flaccum potestas non est data, quod Quæstor ejus fuisset. *Idem.*

15. *A. Albino.*] Sp. Albini, ut nos putamus, fratre; qui quum esset fratris in Africa legatus, Proprætor ab eo relictus, infeliciter prælio adversus Jugurtham gesto conflixit, pacemque etiam multum ignominiosam adjecit, quam quidem minime esse ser-

nus etiam in numero est habitus disertorum. [16] Q. etiam Cæpio, vir acer, & fortis, cui fortuna belli, crimini; invidia populi, calamitati fuit.

136 XXXVI. Tum etiam C. & L. Memmii fuerunt, oratores mediocres, accusatores acres, atque acerbi. itaque in judicium capitis multos vocaverunt, pro reis non sæpe dixerunt. [17] Sp. Thorius satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitiosa & inutili lege vectigali levavit. [18] M. Marcellus Aeserninì pater, non ille quidem in patronis, sed & in promtis tamen, & non inexercitatis ad dicendum, fuit, [19] ut filius ejus, P. Lentulus.

L. etiam

vandam senatus censuit, ut Liv. Lib. LXIV. scriptum reliquit. Ob eam causam nos credimus eum post fratris consulatum annos decem jacuisse, ac tandem cum M. Antonio consulem anno ab V. C. DCLV. factum fuisse; cujus consulatus Cicero in Orat. post reditum ad Quirit. Plin. Lib. VIII. c. 7. & Gell. Lib. IV. c. 7. meminerunt, nisi forte quis alium Albinum fuisse putet. *Corrad.*

16. *Q. etiam Cæpio.*] Q. Servilius Cæpio cum C. Atilio Serrano consul anno ab V. C. DCXLVIII. fuit, &, ut scribit Cassiodor. judicia equitibus & senatoribus communicavit; quam rem Cicero de Invent. Lib. I. significavit. Hic proconsul, vel, ut est apud Gellium, consul, capta urbe Gallorum, cui nomen est Tolosæ, centum M. ponderis auri, & argenti CX. M. è templo Apollinis sustulit, quod quum ad Massiliam, amicam populo Romano urbem, cum præsidiis misisset, interfectis clam (sicut quidam contestantur) quibus ea custodienda & pervehenda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur. Unde etiam magna quæstio post Romæ est acta, ut apud Orosium Lib. V. c. 15. legimus. Vid. Gell. Lib. III. c. 9. & Strabon. Lib. IV. *Idem.*

17. *Sp. Thorius.*] Sp. Borius ab Appiano Lib. I. nisi fallor, appellatur; ut enim eundem putem prænomen Sp. & temporum ratio facit: contrà movet, quod Cicero dicat agrum publicum ea lege vectigali levatum, Appianus potius pressum dicere videatur. Aliter: *P. Torius.* Idem. Reperitur locus iste Appiani pag. 366. neque in Tolliana editione mendum est sublatum. *Verburg.*

18. *M. Marcellus Æsernini pater.*] M. Claudius Marcellus. Fuerunt vero duæ familiæ Claudiæ: ea quæ Marcellorum appellata est, plebeja; quæ Pulcrorum patricia, ut Asconius in Orat. pro Scauro, & Sueton. in Tiberio docent. Hic videtur esse Marcellus, de quo L. Crassus Lib. I. de Orat. loquitur. Quia deditus erat eloquentiæ studiis, hic illum Cicero inter oratores ponit: quamquam dubitari potest, quum ante L. Crassum collocet. Ille enim L. Crasso multo erat junior. Quare fortasse sit ille Marcellus, qui cum L. Crasso ipse gessit inimicitias; & in quem testimonium dixit, ut Orat. pro Font. refertur. Filius ejus forte Æserninus est appellatus, quod patrem cum Æsernia captum liberarit, ut ex Liv. Lib. LXXIII. conjicere licet. *Idem.*

19. *Ut filius ejus, P. Lentulus.*] Dubitari posse video, quo pacto,

quum

L. etiam Cotta, prætorius, in mediocrium oratorum numero, dicendi non ita multum laude processerat, sed de industria; cùm verbis, tum etiam ipso sono quasi subrustico prosequebatur, atque imitabatur antiquitatem. Atque ego & in hoc ipso Cotta, & in aliis pluribus, intelligo, me non ita disertos homines & retulisse in oratorum numerum, & relaturum. Est enim propositum colligere eos, qui hoc munere in civitate functi sint, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem [20] quæ fuerit ascensio, & quàm in omnibus rebus difficilis optimi perfectio atque absolutio, ex eo, quod dicam, existimari potest. 137 P. CLXXVII

Quàm multi enim jam oratores commemorati sunt, & quàm diu in eorum enumeratione versamur, cùm tamen spissè, atque vix, ut dudum ad Demosthenem & Hyperidem, sic nunc ad Antonium, Crassumque pervenimus? Nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, & in his primùm cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquatam. 138

XXXVII. OMNIA veniebant Antonio in mentem; eaque suo quæque loco, ubi plurimùm proficere & valere possent. ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura: sic ab illo in maximè opportunis orationis partibus collocaban- 139

quum & Marcellus esset ipse, & Marcelli Æsernini pater esset, nunc etiam P. Lentulum filium habere dicatur; quum Claudia & Cornelia gentes sint diversæ. Sed hic aliqua fuerit adoptio necesse est; ut vel hic P. Lentulus, quum esset prius Claudius Marcellus, ut Claudii Marcelli filius, ab aliquo Cornelio Lentulo fuerit adoptatus, & ita P. Cornelius Lentulus appellatus: vel certè M. ipse Marcellus pater, postquam jam Marcellum Æserninum habuerat filium, in Corneliam familiam sit adscitus, & Cn. Cornelius Lentulus Clodianus sit appellatus, qui fuerit consul anno ab V. C. DCLVII. cujus postea filius hic P. Lentulus fuerit. *Corrad.*

20. *Quæ fuerit ascensio, & quàm in omnibus rebus difficilis, &c.*] Hic locus est unius depravatione literæ depravatus, Legendum est enim *Ascensio*, ab *ascendere*: non *Assensio*, ab *assentiri*. Vocum enim similitudo ansam errori præbuit. Ostendit autem Cicero, quod quasi per gradus eloquentia ad perfectionem ascenderit. Facit nobiscum exemplar vetustum. Ac similis ex simili caussa error esse videtur Philipp. undecima: *Nec graviora verè sunt carnificum tormenta, quàm interdum cruciamenta morborum.* Legendum enim, si quid ego judico, *Nec graviora ferè sunt.* Sic & in Catone Majore: *Tum quidem ille admodum senex, suasor legis Cinciæ de donis & muneribus fuit.* Sic ferè omnes. At verò in vetustis est, *Cùm quidem ille admodum senex*, & cætera. quo modo Theodorum quoque legisse interpretatio ejus ostendit. Et amat sanè Cicero jungere particulas hasce binas, *Cum quidem.* Rivius.

bantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio: imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur: sed ita erat paratus, ut judices, illo dicente, nonnumquam viderentur non satis parati ad cavendum fuisse.

140 Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone: itaque diligenter loquendi laude caruit. neque tamen est admodum inquinatè locutus: sed illa, quæ [m] propriè laus oratoris est in verbis: (nam ipsum Latinè loqui, est illud quidem, ut paullo antè dixi, in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quàm quòd est à plerisque neglectum. non enim tam præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm civis Romani proprium videtur:) sed tamen Antonius in verbis & eligendis, (neque id ipsum tam leporis causa, quàm ponderis) & collocandis, & comprehensione devinciendis nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verùm multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis & conformationibus.

[m] *propria* Lamb.

141 Quo genere quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis oratorum est princeps judicatus. σχήματα enim quæ vocant Græci, ea maximè ornant [n] oratorem; eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis sententiis.

[n] *alii* orationem.

XXXVIII. Sed cùm hæc magna in Antonio, tum actio singularis: quæ si partienda est in gestum atque vocem; gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens. manus, humeri, latera, supplosio pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis, sententiisque consentiens; vox permanens, verùm subrauca natura: sed hoc vitium huic uni in bonum convertebat.

142 Habebat enim flebile quiddam in quæstionibus, aptumque cùm ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commovendam: ut verum videretur in hoc illud, quod Demosthenem ferunt ei, qui quæsivisset, quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem, & idem tertium, respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit: talesque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt.

143 [21] Huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Craf-

P. B.

21. *Huic alii parem esse dicebant, &c.*] Scilicet M. Antonio. Hunc Cicero, Lib. II. de Orat. putat nullius rei, quæ quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare ipse posset, rudem aut igna-

Crassum. Illud quidem certè omnes ita judicabant, neminem esse, qui horum alterutro patrono, cujusquam ingenium requireret. Equidem, quamquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. Erat summa gravitas, erat cum gravitate junctus facetiarum, & urbanitatis oratorius, non scurrilis, lepos. Latinè loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia. in disserendo mira explicatio. cùm de jure civili, cùm de æquo & bono disputaretur, argumentorum & similitudinum copia.

XXXIX. NAM, UT Antonius conjectura movenda, aut sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat; sic in interpretando, in definiendo, in explicanda æquitate, nihil erat Crasso copiosius: idque cùm sæpè aliàs, tum apud centumviros in [22] M'. Curii causa cognitum est. 144

Ita

ignarum fuisse; sed quia nolebat ipse videri didicisse, opinio fuit, illum omnino omnis eruditionis expertem, atque ignarum fuisse, usque adeo, ut ne tabulas quidem conficere existimaretur, ut Lib. eodem II. de Orat. scribitur: quæ fuit opinio falsa, Verr. III. quamvis Asconius alium Antonium significari malè putet. Ipse M. Antonius Lib. I. de Orat. se literas Græcas serò ac leviter attigisse testatur. Eas verò sic attigit, ut quum Lib. II. de Oratore historicos Græcos nominasset, ac scienter & proprie de unoquoque dixisset, ita Cæsar exclamarit: *Ubi sunt, qui Antonium Græcè negant scire?* Jus certè civile affirmat ipse neque se unquam didicisse, neque tamen in his causis, quas in jure posset defendere, unquam istam scientiam desiderasse. Nihil se arbitrabatur ad judicia causasque amicorum, præter fidem & ingenium afferre oportere, Verr. I. & quascunque causas erat acturus, eas diligenter penitusque volebat cognoscere, id quod omnibus faciendum ipse Lib. II. de Orat. præcipit. Cicero Tusc. V. scribit Cinnam jussisse caput M. Antonii præcidi, quum Plutarchus & Appianus affirment id jussu Marii factum fuisse; sed Val. Max. Lib. VIII. c. 9. demonstrat utrumque verum fuisse; caput certe M. Antonii abscissum suis manibus Marius inter epulas per summam animi ac verborum insolentiam aliquamdiu tenuit, quod Valer. Max. Lib. IX. c. 2. Liv. Lib. LXXX. Flor. Lib. III. c. 21. & Lucan. Lib. II. scripserunt. Libellum unum reliquit, in quo dixit illud, quod refertur in Oratore, ac Lib. I. & II. de Orat. *Disertos se vidisse multos, eloquentem omnino neminem.* Corrad.

22. *M'. Curii causa.*] Quæ, ut nos ex multis Ciceronis locis collegimus, fuit talis; Coponius quidam sic hæredem instituit, ut si filius natus esset in decem mensibus, isque mortuus prius quam in suam tutelam venisset, Curius secundus hæres hæreditatem obtineret. Sed quum filius non esset natus, & ob id ne mortuus quidem, M. Coponius, ut testatoris propinquus, hæreditatem ex scripto, quia scriptum erat, si natus & mortuus esset, &

145 Ita enim multa tum contra scriptum pro æquo & bono dixit, ut hominem acutissimum, Q. Scævolam, & in jure, in quo illa causa vertebatur, paratissimum, obrueret argumentorum exemplorumque copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cùm uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut eloquentium jurisperitissimus Crassus, jurisperitorum eloquentissimus Scævola putaretur: qui quidem cùm peracutus esset ad excogitandum, quid in jure, aut in æquo verum aut esset, aut non esset, tum verbis erat ad rem cum summa brevitate mirabiliter aptus.

146 Quare sit nobis orator in hoc interpretandi, explanandique, & disserendi genere mirabilis, sic ut simile nihil viderim: in augendo, in ornando, in refellendo magis existimator metuendus, quàm admirandus orator. Verùm ad Crassum revertamur.

147 XL. Tum Brutus, Etsi satis, inquit, mihi videbar habere cognitum Scævolam ex iis rebus, quas audiebam sæpe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem [23] Scævolæ nostri, tamen ista mihi ejus dicendi tanta laus nota non erat. Itaque cepi voluptatem, tam ornatum virum, tamque excellens ingenium fuisse in nostra republica.

148 Hîc ego, Noli, inquam, Brute, existimare, his duobus quidquam fuisse in nostra civitate præstantius. o nam, ut paullo antè dixi, consultorum alterum disertissimum, disertorum alterum consultissimum fuisse; sic in reliquis rebus ita dissimiles erant inter sese, statuere ut tamen non posses, utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium parcissimus, Scævola parcorum elegantissimus. Crassus in summa comitate habebat etiam severitatis satis, Scævolæ multa in severitate non deerat tamen comitas.

Licet

neque natus neque mortuus erat: Curius vero è testatoris voluntate, quæ videbatur fuisse, ut ipse secundus hæres esset, petebat. Itaque Q. Mucius Scævola Pontifex Max. M. Coponii patronus hoc probare volebat, Curium, quum ita hæres institutus esset, si pupillus ante mortuus esset, quam in suam tutelam venisset, pupillo non nato hæredem esse non posse. Crassus vero probavit, Curium, qui ita hæres institutus esset, mortuo posthumo filio, quum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, hæredem esse oportere. *Corrad.*

23. *Scævolæ nostri.*] Aliter *Scævolæ*, omisso *nostri*. Hoc ait: Scævola Pontifex utebatur Rutilio, propter familiaritatem, quam habebat cum altero Scævola, quicunque is fuerit, quanquam locus non caret mendi suspicione. *Idem.*

24. Ut

Licet omnia hoc modo: sed vereor, ne fingi videantur haec, [24] ut dicantur à me quodammodo; res se tamen sic habet. Cùm omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas; uterque horum medium quiddam volebat sequi: sed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem suam totam haberet. 149 P.CXXXVIII

150 Tum Brutus, Cùm ex tua oratione mihi videor, inquit, bene Crassum, & Scaevolam cognovisse, tum de te, & de Ser. Sulpicio cogitans, esse quandam vobis cum illis similitudinem judico. Quonam, inquam, istuc modo? Quia mihi & tu videris, inquit, tantum juris civilis scire voluisse, quantum satis esset oratori; & Servius eloquentiae tantum assumsisse, ut jus civile facilè possit tueri: aetatesque vestrae, ut illorum, [25] nihil, aut non ferè multùm differunt.

151 XLI. Et ego, De me, inquam, dicere nihil est necesse: de Servio autem & tu probè dicis, & ego dicam quod sentio. Non enim facilè p quem dixerim plus studii, quàm illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse. nam & in iisdem exercitationibus, ineunte aetate, fuimus; & postea unà Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset & doctior: &, inde ut rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quàm in primà secundus. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset: sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longè omnium, non ejusdem modò aetatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in jure civili esse princeps.

p quemquam. *Lamb.*

152 Hìc Brutus, Ain tu? inquit. etiamne Q. Scaevolae Servium nostrum anteponis? Sic enim, inquam, Brute, existimo, juris civilis magnum usum & apud Scaevolam, & apud multos fuisse; artem, in hoc uno: quod numquam effecisset ipsius juris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem,

24. *Ut dicantur à me quodammodò.*] Emendatum in Pal. manu aliena, *quodammodo ut dicantur à me.* at Cujacii liber habebat, *ni dicantur à me quodam modo*; quod non displicebat Gulielmio. *Gruterus.*

25. *Nihil, aut non fere multum differunt.*] Nam Cicero, quod scribit ipse, suo, id est quadragesimo tertio aetatis anno consul fuit; & Ser. Sulpicius consulatum petiit, ut suo anno consul esset, id est anno, qui Ciceronis consulatum secutus est; sed repulsam tulit, ut in Orat. pro Muraena vidimus. Itaque Cicero videtur anno duntaxat major fuisse, si modo Ser. Sulpicius anno suo praetor fuerat. *Corrad.*

artem, quæ doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando; [q] ambigua primùm videre, deinde distinguere, postremò habere regulam, qua vera & falsa judicarentur, & quæ quibus [r] positis essent, quæque non essent consequentia.

alii ambiguam. *alii* propositis.

153 Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem, ad ea, quæ [26] confusè ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit.

XLII. RECTE', INQUAM, intelligis: sed adjunxit etiam & litterarum scientiam, & loquendi elegantiam, quæ ex scriptis ejus, quorum similia nulla sunt, facillimè perspici potest.

154 Cumque [s] discendi causa duobus peritissimis operam dedisset, [27] L. Lucilio Balbo, [28] C. Aquillio Gallo; Galli, hominis acuti, & exercitati promtam, & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem subtilitate, diligentiaque superavit: Balbi, docti & eruditi hominis, in utraque re con-

alii discendi.

26. *Confuse ab aliis aut respondebantur, &c.*] Quod confuse responderentur aut agerentur in Orat. pro Muræna docet: atque hic penè describit jurisconsultum, qui Lib. I. de Orat. is definitur, qui sit & ad respondendum &, ad agendum, & cavendum peritus; unde responsa, actiones, & cautiones solent appellari: sed hic & paulo post tertiam partem omittit, quod forte in actione cautionem voluerit contineri. *Corrad.*

27. *L. Lucilio Balbo.*] Credimus L. Lucilium, quem Lib. III. Fam. commendat, hujus filium; Q. vero Lucilium Balbum, qui in Libris de Nat. Deor. loquitur, fratrem fuisse, atque Lucilios, post Lucilium poëtam, qui dicitur alumnus Auncæ à Juvenale, Romæ esse cœpisse, quidquid alii scribant. *Idem.*

28. *C. Aquilio Gallo.*] Quum C. Aquilius Gallus fuerit Ciceronis collega in prætura, & ob id etiam Ciceronis & Sulpicii æqualis, quæri potest, an idem Sulpicii præceptor esse potuerit; an potius pater Sulpicii præceptor, & filius Ciceronis collega, quod ut simile vero videatur, nihil tamen affirmamus, præsertim quum Pomponius ostendat Sulpicium jam grandem juri operam dare cœpisse, ita ut etiam filium audire potuerit. Et filium dicimus, quoniam supra, ubi de lege Aquilia mentio facta est, ostendimus duos Aquilios fuisse, quamvis recentiores scriptores uni omnia tribuant. Aquilii porro patricii videntur fuisse, quando C. Aquilius à Livio Lib. II. consul dicitur, multo antè quàm plebeji consules fierent, quamvis Ulpianus Lib. IX. tit. 2. Digestor. scribat, legem Aquiliam ab Aquilio Trib. plebis fuisse latam. Nam si Aquilius Trib. plebis fuit, certe plebejus fuit. Dicamus igitur, quod sæpe diximus, duplicem gentem fuisse, vel Ulpianum esse deceptum. *Idem.*

consideratam tarditatem [29] vicit, expediendis, conficiendisque rebus; sic & habet quod uterque eorum habuit, & explevit quod utrique defuit.

Itaque, ut Crassus mihi videtur sapientiùs fecisse, quàm 155 Scævola: (hic enim causas studiosè recipiebat, in quibus à Crasso superabatur: [30] ille se consuli [31] nolebat, ne qua in re inferior esset, quàm Scævola) sic Servius sapientissimè. cùm enim duæ civiles artes, ac forenses plurimum & laudis haberent & gratiæ; perfecit, ut altera præstaret omnibus: ex altera tantum assumeret, quantum esset, & ad tuendum jus civile, & ad obtinendam consularem dignitatem, satis.

Tum Brutus, Ita prorsus, inquit, & antea putabam. 156 [32] Audivi enim nuper eum studiosè & frequenter [33] Sami, cùm ex eo jus nostrum pontificium, qua ex parte cum jure

29. *Vicit excipiendis, conficiendisque rebus.*] Vicit, quia maturius res excipiebat, & conficiebat; quamvis ipse quoque cunctator a M. Cœlio Lib. VIII. Famil. vocetur. Posset etiam dici *vicit*, quia magis etiam considerata tarditate faciebat, nisi, quod sequitur, repugnaret. *Corrad.*

30. *Ille se consuli nolebat.*] Posteriores edd. *volebat*. non rectè. certe contra antiquiores, & præcipue Victorianam. *Grut.*

31. *Nolebat.*] Aliter *solebat*, aliter *volebat*, sed *nolebat* rectum est. Nolebat certè Crassus de jure respondere, ne, quum in orandis causis superior esset, si de jure respondisset, aliqua in re videri posset Scævola ipso, qui disciplina juris civilis omnium esset eruditissimus, inferior. Malebat igitur Crassus in arte dicendi primus, quàm in jure civili secundus esse, ut Ser. Sulpicius contrà maluit in secunda primus, quam in prima secundus esse, ut supra dixit. *Corrad.*

32. *Audivi enim nuper.*] Etsi videtur penè ἀδύνατον de tempore hoc ipso divinare, nos tamen conjicimus annum fuisse, quo Cæsar consul IV. fuit, & bellum in Hispania cum Pompeji filiis gessit; quo quidem anno Tullia Ciceronis decessit, & Brutus ac Ser. Sulpicius in Asia fuerunt. Et quidem Brutus ita, ut literas inde consolatorias ad Ciceronem scripserit; Ser. vero Sulpicius scripsit, quum ex Asia rediisset, ut ex ejus literis cognosces. Fieri igitur potuit, ut vel simul ex Asia decedentes Samum venerint, vel alter decedens, alter in Asiam proficiscens, Sami obvii sint facti, & ita sint collocuti. Sic etiam Marcellum Mitylenis Brutus vidit. *Idem.*

33. *Sami.*] Sic Lib. V. ad Attic. *Multitudo mihi Sami præsto fuit*, & Verrina VI. *Juno Sami violata.* Sic *Cretæ* Poëta Lib. III. & Varro Lib. I. de Agricul. Sic *Ithacæ* Lib. III. de Offic. Sic *Siciliæ* Verrina VI. Sic *Cypri*, Cæsar Lib. III. De Bello Civili. Vel potius *Sami*, ut Rhegii, Bononiæ, quod Samos etiam sit urbs in Orat. *pro Lege Manilia.* Et sanè sæpe urbes nominibus suarum insularum solent appellari. *Idem.*

jure civili conjunctum esset, vellem cognoscere, & nunc meum judicium multò magis confirmo testimonio & judicio tuo: simul illud gaudeo, quòd & æqualitas vestra, & [34] pares honorum gradus, & artium, studiorumque quasi finitima vicinitas, tantum abest [35] ab obtrectatione invidiaque, quæ solet lacerare plerosque, uti ea non modò non exulcerare vestram gratiam, sed etiam conciliare videatur. quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate, judicioque cognovi.

157 Itaque doleo & illius consilio, & tua voce populum Romanum carere tam diu: quod cùm per se dolendum est, tum multo magis consideranti, ad quos ista non translata sint, sed nescio quo pacto devenerint. Hîc Atticus, Dixeram, inquit, à principio, de republica ut sileremus: itaque faciamus. nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modò quærendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus.

158 XLIII. PERGAMUS ergo, inquam, ad reliqua, & institutum ordinem persequamur. Paratus igitur veniebat Crassus, exspectabatur, audiebatur: à principio statim, (quod erat apud eum semper accuratum) exspectatione dignus videbatur: non multa jactatio corporis, non inclinatio vocis, [36] nulla inambulatio, non crebra supplosio pe-

34. *Pares honorum gradus.*] Nam fuit uterque quæstor, ædilis, prætor, & consul. De magistratibus Ser. Sulpicii in Orat. pro Muræna, & in Epist. Familiarib. refertur, quamvis ædilitas potius significetur quàm dicatur. *Corrad.*

35. *Ab obtrectatione invidiaque quæ solet &c.*] Volumen Romanum habet, *ab obtrectatione invidiaque, quæ solet lacerare plerosque.* Sic Livius VIII. Decad. III. hæc simul jungit, obtrectationem atque invidiam, in oratione Q. Fabii. Idemque ipsum facit X. Decad. III. quo loco se Annibal victum queritur, non tam viribus populi Romani, quàm obtrectatione atque invidia Senatus Carthaginiensis. Itidem Cæsar I. Belli Civilis, & Val. Maximus lib. V. de Ingratis: ut alios omittam. Errori locum fecit, ni fallor, alterum *Quæ* incuria librarii omissum. *Rivius.* Neque contradicunt Pal. aut Cujac. nisi quod excluserint *quæ.* vulgatum, *ab obtrectatione invidia, quæ solet.* Grut.

36. *Nulla inambulatio.*] Aliter: *nulla ambulatio.* Nullus incessus. Probatur tamen incessus, si sit rarus, ut ait in Oratore, & Quintil. Lib. XI. c. 3. ita refert: *Convenit etiam ambulatio quædam, propter immodicas laudationum moras, ambulantem loqui ita demum oportet, si in causis publicis, in quibus sunt multi judices, quod dicimus, quasi singulis inculcare peculiariter velimus.* Crassus tamen non ambulabat, ut Lib. III. de Orat. sic de se loquens ostendit: *Quibus vestigiis primum institi, in iis fere soleo perorare.* Corrad.

37. Ad-

pedis; vehemens, & interdum irata, & plena justi doloris oratio: multæ & cum gravitate facetiæ; quodque difficile est, idem & perornatus & perbrevis.

Jam in altercando invenit parem neminem, versatus est 159
in omni ferè genere causarum, maturè in locum [t] princi- [t] principium. *lib.*
pum oratorum venit. Accusavit C. Carbonem, eloquentissimum hominem, [37] admodum adolescens: summam ingenii non laudem modò, sed etiam admirationem est consecutus.

Defendit postea [38] Liciniam virginem, cùm annos XXVII. 160
natus esset. in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationisque ejus scriptas quasdam partes [39] reliquit. Voluit adolescens in [40] colonia Narbonensi causæ popularis aliquid attin-

37. *Admodum adolescens.*] Sic Lib. II. de Offic. *Adolescentulus* Lib. I. De Orat. *Annos natus unum & viginti*; Lib. III. de Orat. quamvis Corn. Tacitus in Dialogo de Oratoribus decimum nonum ætatis annum scripsisse videatur: quem viri etiam docti defendunt, & dicunt, eum per numerum XXI. scripsisse, & postea sic mutatum XIX. verum quum statim addat Cæsarem anno uno & vigesimo accusasse, dixisset, opinor, *eadem ætate*, aut tale quid, aut simul utrumque junxisset. *Corrad.*

38. *Liciniam virginem.*] Ut propinquam; nam Crassus erat Licinius; certè summo loco natam, ac sanctissimo sacerdotio præditam, ut in Orat. pro Domo dicitur, de incestu vero accusatam. L. enim Veturius eques Romanus Æmiliam virginem Vestalem furtivo stupro polluit. Duas præterea virgines Vestales eadem Æmilia ad participationem incesti sollicitatas contubernalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Videant tamen eruditi, an is fuerit T. Betutius. Indicium per servum est factum. Historia legitur apud Paulum Orosium Lib. V. c. 15. Tunc igitur L. Crassus, ut hic ait Cicero, Liciniam defendit. Itaque Æmilia condemnata est, sed Licinia & Marcia sunt absolutæ, postea tamen cum pluribus aliis condemnatæ, ut refert Asconius. *Idem.*

39. *Reliquit.*] Reliquit præterea orationem de colonia Narbonensi, & alteram de lege Servilia; defensionem pro Q. Cæpione, & orationem in censura habitam; orationem, cujus verba quædam ponit Cicero Paradoxo V. Tam multa, inquam, Crassus reliquit, & tamen Cicero in procemio Lib. II. de Orat. sic ait: *Crassus admodum nihil scripti reliquit*, quod vix ego defendi posse puto, quin pugnet, nisi forte sic interpreteris: reliquit quidem multa Crassus, sed nihil, unde prorsus qualis & quantus esset, cognosci posset. Placet tamen mihi sic interpretari, nihil Crassus scripsit, scilicet de arte. *Idem.*

40. *Colonia.*] Civium Romanorum, ut in Orat. pro Fonteio leges. *Decumanorum*, inquit Plinius, Lib. III. c. 4. quod, ut quidam volunt, milites decimæ legionis in eam coloniam sint deducti. Alii tamen putant à Cæsare Dictatore milites Martiæ legionis in eam coloniam missos, & ob id Narbonem *Martium* à scri-

tingere, eamque coloniam (ut fecit) ipse deducere. Exstat in eam legem senior, (ut ita dicam) quàm illa ætas ferebat, oratio. Multæ deinde causæ; sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu cenavisset apud [41] præconem Granium, [42] idque nobis bis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse.

161 Ita prorsus, inquit Brutus: sed ne de Scævolæ quidem tribunatu quidquam audivisse videor, & eum collegam

P. CLXXIX. Crassi credo fuisse. Omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno pòst fuit, eoque in rostris sedente suasit Serviliam legem Crassus. Nam censuram sine Scævola gessit. cum enim magistratum nemo umquam Scævola-

scriptoribus appellari; nec vident à Cicerone *Marcium* dici in Orat. pro Fonteio, quæ dicta fuit multos annos antè quàm Cæsar Dictator fieret. Nec me movet, quod in Tiberio scribit Sueton. Tiberii patrem ad eam coloniam deducendam missum fuisse. Sic enim interpretor. Prius à L. Crasso deducta est colonia, & Narbo Marcius fortè à Q. Marcio, qui tunc erat consul, appellata: deinde à Cæsare missis novis colonis quasi instaurata. *Corrad.*

41. *Præconem Granium.*] Perperam quoque hic Ro. codex, *apud Granium prætorem*: cum sit prior lectio verior. Intelligit autem Cicero Lucilium acerrimum satyræ scriptorem: in qua idem est insignem laudem adeptus, ut testatur Fabius. Is apud Gellium hujus Granii meminit, ad hunc modum:

Conjicere in versus dictum præconis volebam Granii.

Libro IV. cap. 17. De dicacitate ejusdem Granii, nonnihil apud Ciceronem Julius, de Oratore II. De eodem suprà quoque Cicero, & pleraque in oratione pro Cneio Plancio. *Rivius.* Quo nemo fuit dicacior, ut Lib. II. de Orat. describitur. Is L. Crassi & M. Antonii voluntatem asperioribus facetiis sæpe perstrinxit impune, ut in Orat. pro Plancio scribitur; quamvis illorum esset familiaris, ut hic cognoscitur, & Lib. II. de Orat. dicitur. Is est Granius, de quo multa Lucilius, ut ait infra, scripsit, & induxit, quod nos epistola 3. Lib. VI. ad Attic. correximus. *Corrad.*

42. *Idque nobis narravisset.*] Aliter *nobis bis narravisset*, idque fortasse rectè, ut ita dicat: Lucilius poëta in suis scriptis id bis ita scripsit, ut nobis legentibus narrare videatur, ut Ep. 10. Lib. II. Famil. *Clitarchus tibi sæpe narravit.* Nec aliter interpretari potes, si Lucilius is est poëta, qui, ut ex Eusebii scriptis colliges, vixdum nato Cicerone decessit, ita ut præsens præsenti narrare non potuerit: & tamen verisimile est, poëtam significari, qui de Granio tam multa, ut infra dicitur, scripserit. Si quis tamen L. Lucilium Balbum, aut alium significari putat, haud equidem scio, quid possim contrà dicere. *Idem.* Pal. & Cujac. addunt *bis*, quod ait non exstare in codice vetusto Rivius: ideoque exclusit Lambinus, item Manutius, aliique quos item sequimur; quia & eodem inclinabat Gulielmius. *Grut.*

43. Qu-

volarum petivit. sed hæc Crassi cùm edita oratio est, quam te sæpe legisse certò scio, quatuor & triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi ætate præstabat. His enim consulibus eam legem suasit, [43] quibus nati sumus, cùm ipse esset Q. Cæpione consule natus & C. Lælio, [44] triennio ipso minor, quàm Antonius. quod idcirco posui, ut dicendi Latinè prima maturitas in qua ætate exstitisset, posset notari; & intelligeretur jam ad summum pænè esse perductam, ut eò nihil fermè quisquam addere posset, nisi qui à philosophia, à jure civili, ab historia fuisset instructior.

XLIV. ERIT, INQUIT M. Brutus, [45] aut jam est iste, quem exspectas? Nescio, inquam. Sed est etiam L. 162
Crassi [46] in consulatu, pro Q. Cæpione, defensione juncta non brevis, ut laudatio; ut oratio autem, brevis; postrema cen-

43. *Quibus nati sumus.*] Aliud agens Cicero, vel simulans agere, etiam suum negotium agit, & vitam suam penè totam in hoc Dialogo paucis, sed diversis locis, ne res ita facile cognoscatur, describit. Quare nos quoque suis locis ea, quæ deesse videbuntur, addemus. Ortus est Cicero loco equestri, matre, quam Plutarch. ἐλβίαν vocat, quamvis alii *locupletem* vertant, quam tamen Helviam, vel Elviam Eusebius & Eutropius appellant; patre vero M. Tullio, qui cum esset infirma valetudine, in Arpinati villa ferè ætatem egit in literis, Lib. II. de Legg. & quum Cicero consulatum peteret, decessit, quod Lib. I. ad Attic. & apud Asconium scriptum videbis. Plutarchus tamen ita scribit: Περὶ δὲ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἦν πυθέσθαι μέτριον· οἱ μὲν γὰρ ἐν κναφείῳ τινὶ καὶ γενέσθαι καὶ τραφῆναι τὸν ἄνδρα λέγουσιν. Hoc Dion Lib. XLVI. dixit. Ut vero ipse scripsit Lib. II. de Legg. natus est in Arpinati villa, III. Non. Jan. quod Epist. 5. Lib. VII. & Epist. 41. Lib. XIII. ad Attic. legimus: & major natu Q. Fratre fuit, ut ex Epist. 9. Lib. XI. ad Atticum cognosces. *Corrad.*

44. *Triennio ipso.*] Id est triennio integro. Ita vero sæpe loquitur Cicero, ut Epist. 21. Lib. III. ad Attic. collegimus. Quare nihil forte mutandum fuerat Lib. II. de Orat. ubi prius *quadriennio* legebatur; quod triennium fuerit integrum, sed quadriennium minus integrum. *Idem.*

45. *Aut.*] Quasi correctio: & hæc particula videtur ostendere, legendum esse sine interrogatione; quod affirmet, non quærat, & affirmans eum significat esse Ciceronem, ut M. Antonius Lib. I. de Orat. eodem penè modo, ita quasi divinat: *Qui eloquens dici posset, aut hic est jam Crassus; aut si quis pari fuerit ingenio, &c.* Per me tamen licet, ut quivis cum interrogatione legat, præsertim quum Cicero quasi rogatus respondeat. *Idem.*

46. *In consulatu.*] Quo tempore Q. Cæpio fuit condemnatus, quamvis Liv. Lib. LXVII. scribat illum ante secundum C. Marii consulatum damnatum fuisse. Sed vel Livius erravit, vel Florus ordinem mutavit. Nos certe colligimus illum L. Crasso consule in judicium vocatum fuisse. Sunt, qui putent hic legi oportere in con-

censoris oratio; quo anno duodequinquagesimo usus est. In his omnibus inest quidam sine ullo fuco veritatis color: quinetiam comprehensio, & ambitus ille verborum (si sic periodum appellari placet) erat apud illum contractus, & brevis; & in membra quædam, quæ κῶλα Græci vocant, dispertiebat orationem lubentiùs.

163 Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu istos oratores, inquit, tantopere laudas, vellem aliquid Antonio, præter illum de ratione dicendi sanè exilem libellum, plura Crasso libuisset scribere. cùm enim omnibus memoriam sui, tum etiam disciplinam dicendi, nobis reliquissent. Nam 47 Scævolæ dicendi elegantiam satis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam.

164 Et ego, Mihi quidem à pueritia quasi magistra fuit, inquam, illa in legem Cæpionis oratio: in qua & auctoritas ornatur senatus, quo pro ordine illa dicuntur; & invidia concitatur in judicum, & in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa asperè, multa facetè dicta sunt: plura etiam dicta quàm scripta, quod ex quibusdam capitibus expositis, nec explicatis, intelligi potest. Ipsa illa censoria contra 48 Cn. Domitium collegam non est oratio, sed quasi capita rerum, & orationis commentarium paullo plenius. nulla est enim altercatio cla-

censura, sed quum paulo post dicat, *postrema Censoris oratio*, non probatur, ne bis idem dicat. *Corrad.*

47. *Scævolæ dicendi elegantiam.*] P. Scævolæ filius fuit, quod etsi difficile cognoscitur, tu tamen ita colliges: P. Licinius Crassus P. Scævolæ frater fuit. Porro Scævola pontifex hujus P. Scævolæ fratris filius fuit, ut L. Crassus Lib. I. de Orat. dicit. Quare dubium non est, quin is significetur Lib. III. de Officiis, illis verbis: *Q. Scævola, P. Filius, quum postulasset, ut sibi fundus, cujus emtor erat, semel indicaretur, idque venditor ita fecisset, dixit, se pluris æstimare, & addidit centum millia.* Hic est, quem Fimbria vulneravit, quem postea Damasippus interfecit, velut faventem Sullæ partibus, & quidem ante simulacrum Vestæ, Carbone III. Mario filio consulibus, quod Paterculus Lib. II. & Orosius Lib. V. c. 19. scribunt. Damasippus igitur, non Damascius legi debet apud Liv. Lib. LXXXVI. quem Brutum vocat Appianus, sed Florus nomen tacet. *Idem.*

48. *Cn. Domitium collegam.*] In censura, quo tempore L. Crasso edicto suo magistros dicendi sustulit Lib. III. de Orat. vel uterque, ut Suet. de Clar. Rhet. & Gell. Lib. XV. c. 11. scribunt, qui totum etiam edictum ponunt. Plura Plinius Lib. XVII. c. 1. Valer. Max. Lib. IX. c. 1. & Macrob. Lib. III. referunt. *Idem.*

49. Po-

clamoribus umquam habita majoribus. Et verò fuit in hoc & [49] popularis dictio excellens. Antonii genus dicendi multo aptius judiciis, quàm concionibus. 165

XLV. Hoc loco ipsum [50] Domitium non relinquo. nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quo & magistratus personam, & consularem dignitatem tueretur: quod idem de [51] C. Cœlio dixerim, industriam in eo summam fuisse, P. R. summasque virtutes, eloquentiæ tantum, quod esset in rebus privatis, amicis ejus, in republica ipsius dignitati satis.

Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus, Latinè & diligenter loquentibus, numeratus est: qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum, in consulatus petitione superavit. Eodem tempore [52] C. Clodius, etsi 166

49. *Popularis dictio.*] Ad conciones populares maxime accommodata, ubi sæpe fit altercatio, in qua invenit parem neminem, ut supra dixit Cicero, qui, ut videmus, Crassum omnibus anteponit, ut se ipse quasi describat, quem sub persona Crassi sæpe significat, ut etiam Quintil. intellexit. *Corrad.*

50. *Domitium.*] Cn. Domitium Ænobarbum, qui tribunus pl. Cajo Mario III. L. Aurelio Oreste consulibus legem tulit, ut sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet, quod Paterc. Lib. II. refert. Pontificibus enim offensior, quod alium potius quam se in patris sui locum cooptassent, jus sacerdotum subrogandorum à collegis ad populum transtulit, ut Suet. in Nerone testatur. In consulatu vero, quem gessit cum C. Cassio Longino, anno ab V. C. DCLVIII. Allobrogibus, Avernatibusque superatis, elephanto per provinciam invectus est, turba militum quasi inter solennia triumphi prosequente; quod Sueton. in Nerone refert. Tanta in eo fuit gravitas, tanta auctoritas, ut, quod esset ab eo objectum L. Crasso in censura collegæ, lepore magis elevandus, quam contentione frangendus videretur, ut Lib. II. de Orat. dicitur. *Idem.*

51. *C. Cœlio.*] Qui fuit homo novus, ut leges Lib. I. de Orat. & Verrina VII. & apud Q. Fratrem in libro de Petit. Consul. Fuit æqualis Crassi, cui maximo honori fuit illa ipsa, quamcunque assequi potuit, in dicendo mediocritas, Lib. I. de Orat. Hic judex absolvit eum injuriarum, qui Lucilium poëtam in scena nominatim læserat, Lib. II. ad Herenn. Consulatum anno ab V. C. DCLX. cum L. Domitio Ænobarbo gessit. *Idem.*

52. *C. Clodius.*] C. Clodius Ap. F. Pulcher, qui magnificentissime Ædilitate Lib. II. de Offic. functus esse dicitur. Hinc Verr. VI. sic ait: *C. Clodius, cujus ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, &c.* Prætor in Sicilia fuit, & leges Halesinis dedit, Verrina IV. Deinde cum M. Perpenna, anno ab V. C. DCLII. consul fuit, ut Cassio-

etsi propter summam nobilitatem, & singularem potentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiæ quandam mediocritatem afferebat.

167 Ejusdem ferè temporis fuit eques Romanus C. Titius, qui meo judicio, eò pervenisse videtur, quò potuit ferè Latinus orator sine Græcis litteris, & sine multo usu pervenire. Hujus orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut pænè Attico stilo scriptæ esse videantur. Easdem argutias in [53] tragœdias satis quidem ille acutè, sed parum tragicè transtulit. Quem studebat imitari L. Afranius poëta, homo [v] perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus.

v *alii* peracutus.

168 Fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui à senatu hostis cum C. Mario judicatus est, acer, & vehemens accusator. In eo genere sane probabilis, doctus autem Græcis litteris, propinquus noster, factus ad dicendum, M. Gratidius, M. Antonii perfamiliaris, cujus præfectus cum esset in Cilicia, est interfectus: qui accusavit C. Fimbriam, [54] M. Marii [x] Gratidiani pater.

x Cratidiani. *Lamb.*

169 XLVI. ATQUE ETIAM, apud socios & Latinos, oratores habiti sunt Q. [y] Vettius Vettianus, è Marsis, quem ipse cognovi, prudens vir, & in dicendo brevis: [z] Q. & D. Valerii Sorani, vicini & familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quàm docti & Græcis litteris, & Latinis:

y *alii* Vectius Vectianus.
z & Q. *Lamb.*

Cassiodorus ait, quamvis Perpennæ cognomen Claudiorum malè apponat; & qui superioribus annis consules collegit, hunc P. Claudium male vocat. *Corrad.*

53. *Tragœdias.*] Quas C. Titius ipse scripsit. Unde videtur interpres Horatii deceptus, qui putavit eundem Titium fuisse, *Pindarici fontis qui non expalluit haustus*, & eum, qui scripsit tragœdias; quum hic multò antè floruerit, & ille tempore Augusti vixerit: quanquam ille potuit etiam utrumque præstare. *Idem.*

54. *M. Marii Gratidiani.*] Non dubito, quin hic sit ille, qui lib. I. de Orat. & Lib. III. de Offic. dicitur cum Sergio de venditis ædibus litigasse; quem postea Sergius Catilina, vel ob id fortasse, quod cum suo propinquo litigasset, vel quod Marianus esset, interfecit, ut Q. Frater in libello de Petit. Consul. Ascon. in Orat. contra Catilinam & alii testantur. Nunc quærimus, qua ratione M. Marius Gratidianus dicatur; nam si natus è M. Mario Gratidio est, & à Fimbria adoptatus, C. Flavius Fimbria Gratidianus debuit appellari; sive Fimbria natus & in Marios sive Gratidios per adoptionem translatus Marius Gratidius Flavianus debuit vocari: nisi Cicero, ut alii, vetus nomen voluit retinere, ut in T. Pomponio Attico fecit, quamvis sciret illum Q. Cæcilium Pomponianum Atticum vocari debere. *Idem.*

55. C. Ru-

tinis: [55] C. Rusticellus Bononiensis, is quidem & exercitatus, & natura volubilis. Omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem [56] T. Betucius Barrus Asculanus, cujus sunt aliquot orationes Asculi habitæ. illa Romæ contra Cæpionem, nobilis sanè, cui orationi Cæpionis ore respondit Ælius; qui scriptitavit orationes multas, orator ipse nunquam fuit.

Apud majores autem nostros video disertissimum habi- 170
tum ex Latio L. Papirium Fregellanum, Ti. Gracchi, P. F.
ferè ætate: ejus etiam oratio est pro Fregellanis, [a] colo- a c
niisque Latinis, habita in senatu. Tum Brutus, Quid tu que
igitur, inquit, tribuis istis externis quasi oratoribus? Quid Lat
censes, inquam, nisi idem, quod urbanis, præter unum, quòd non est eorum urbanitate quadam quasi colorata oratio?

Et Brutus, Qui est, inquit, iste tandem urbanitatis co- 171
lor? Nescio, inquam. tantùm esse quendam scio. Id tu, Brute, jam intelliges, cùm in Galliam veneris, audies tu quidem etiam verba quædam non trita Romæ: sed hæc mutari dediscique possunt. Illud est majus, quod in vocibus nostrorum oratorum recinit quiddam, & resonat ur- P.C
banius. nec hoc in oratoribus modò apparet, sed etiam in ceteris.

Ego memini T. Tincam Placentinum, hominem face- 172
tissimum, cum familiari nostro Q. Granio præcone dicacitate certare. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: sed Tincam non minùs multa ridiculè dicentem Granius obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego jam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cùm percunctaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet; & respondisset illa, atque addidisset, *Hospes, nòn pote minoris*: tulisse eum molestè, se non effugere hospitis speciem, cùm ætatem ageret Athenis, optiméque loqueretur.

[57] Omni-

55. *C. Rusticellus Bononiensis.*] *Rusticelius* corrigendum est ex auctoritate vetustissimi numismatis ærei, quod est apud me cum inscriptione *C. Rusticelius Cordus IIvir.* Ursin.

56. *T. Betucius Barrus.*] Is fortasse, quem maledicum & mordacem significat Horat. Sat. VII. & Porphyrion ejus interpres Sat. VI. scribit incestum cum Æmilia Vestali fecisse. Illis certè temporibus tres virgines Vestales sunt damnatæ, ut supra diximus. Aliter: *T. Bernitius Barrus.* Corrad.

[57] *Omnino sic* (ut opinor) in nostris [58] est quidam urbanorum, *sicut* ille Atticorum sonus. sed domum redeamus, id *est, ad* nostros revertamur.

173 XLVII. DUOBUS igitur summis, Crasso & Antonio, [59] L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo, tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferret, neque secundum tamen, neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis eum secundum numeraverim, aut tertium, qui vix è carceribus exierit, cùm palmam jam primus acceperit: nec in oratoribus, qui tantum absit à primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur. sed tamen erant ea in Philippo, quæ, qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multæ facetiæ, satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis: erat etiam in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis institutus, in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus.

174 Horum ætati propè conjunctus [60] L. Gellius non tam ven-

57. *Omnino sic (ut opinor) in nostris &c.*] Rivianum est. publicati enim, *Omnium sicut opinor in &c.* Cujacianus mox præfert *illic Atticus.* pro quo vulgati, *ille.* Grut.

58. *Est quidam urbanorum, s. i. A. sonus.*] Est urbanitas, sermo præ se ferens in verbis, in sono & usu proprium quendam gustum urbis; *&* (ut Fabii verbis utar) *illa demum est urbanitas, in qua nihil absonum, nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque sensu, neque verbis, neque ore gestuve possit deprehendi: ut non tam sit in singulis dictis, quàm in toto colore dicendi: qualis apud Græcos est Atticismus ille, redolens Athenarum proprium saporem.* Jam particula *omnino*, quæ proxime præcedit, Cicero aliàs quoque hunc in modum utitur: velut I. Off. *Omnino enim illud honestum, quod ex animo excelso magnificoque quærimus, animi efficitur, non corporis viribus.* In Catone Majore: *Omnino (ut mihi quidem videtur) rerum omnium satietas vitæ facit satietatem.* Et in Lælio: *Omnino est amans sui virtus, optime enim se ipsa novit.* Rivius.

59. *L. Philippus.*] L. Marcius Philippus, qui gloriari solebat, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur amplissima, Lib. II. de Offic. Primum in consulatus petitione à M. Herennio fuit superatus; deinde tamen consul est factus cum Sexto Julio Cæsare, anno ab V. C. DCLXIII. Hujus Philippi extat oratio apud Sallust. in qua censet, ut Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule & cæteris, quibus imperium est, urbi præsidio sint: operam dent, ne quid Resp. detrimenti capiat. *Corrad.*

60. *L. Gellius.*] L. Gellius Publicola, qui omnibus honoribus ad censuram usque defunctus est, ut Val. Max. Lib. V. c. 9. refert. Nam prætor fuit, & ex prætura proconsul in Græciam venit, ut Lib. I. de Legg. est scriptum. Consul item fuit cum Cn. Cornelio Lentulo,

vendibilis orator, quàm ut nescires, quid ei deesset. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, & verbis solutus satis; sed in magnos oratores inciderat ejus ætas: multam tamen operam amicis, & utilem præbuit; atque ita diu vixit, ut multarum ætatum oratoribus implicaretur, multum etiam in causis versaretur.

Iisdem ferè temporibus D. Brutus, is, qui consul cum Mamerco fuit, homo & Græcis doctus litteris, & Latinis. 175
Dicebat etiam [61] L. Scipio non imperitè, [62] Cn. que Pompejus, Sex. F. aliquem numerum obtinebat. nam Sex. frater ejus præstantissimum ingenium contulerat ad summam juris civilis, & ad perfectam geometriæ, & rerum Stoicarum scientiam. Item in jure & ante hos M. Brutus, & paullo

tulo, anno ab V. C. DCLXXXII. & Chrysum acerrimè pugnantem prœlio oppressit, ut ait Oros. Lib. V. c. 24. sed ipse à Spartaco victus est acie, ut Liv. Lib. XCVI. scripsit. Nos igitur credimus Verr. IV. sic legi oportere: *Cn. Lentulus & L. Gellius consules*, non autem *Cn. Lentulus & Lucullus*, ut nunc legitur. Bello Piratico Gellius idem Pompeji fuit legatus, ut Florus Lib. III. c. 6. & Appianus in Mithridatico scribunt. *Corrad.*

61. *L. Scipio.*] L. Cornelius Scipio Asiaticus, ut in consulibus legitur; quem tamen alii Nasicam vocant, quòd in Dione Græco Lib. XL. Scipionem Pompeji socerum Nasicæ filium dici videant, quem hunc esse arbitrantur. Et putant rectè dici Nasicam, cujus proavus Nasica fuerit, ut è lib. III. de Orat. suspicantur. Non enim L. Crassus id apertè testatur, quamvis par sit credere, illum Nasicam significari, qui pontifex Max. in Catone dicatur. Verum movet illud, quod Nasicæ fere omnes P. prænomen habent, & hic L. ab omnibus appellatur: sed sive Nasica sive Asiaticus appelletur, consul cum C. Norbano, anno ab V. C. DCLXXI. fuit. Aliter. *L. Piso.* Idem.

62. *Cn. que Pompejus.*] Cn. Pompejus Strabo, qui prætor à Picentibus victus, non ita multo post eosdem fudit, Liv. auctor Lib. LXXIV. & Orosius Lib. V. c. 18. Consul cum L. Porcio Catone, anno ab V. C. DCLXV. Marsos acie vicit, quo tempore Cicero in exercitu fuit, Philippica XII. & multi nobiles legati, in Orat. pro Fonteio: & Vestinos in deditionem accepit, ut Liv. Lib. LXXIV. & sequenti retulit. Tunc, ut opinor, etiam transpadanas colonias deduxit, ut Asconius est testis. Quum bellum, quod Cinna & Marius inferebant urbi, opprimi inter initia potuisset, ejusdem fraude confirmatum est, qui utramque partem fovendo Cinnæ vires dedit, nec, nisi profligatis optimatium rebus, auxilium tulit, ut ait Liv. Lib. LXXIX. Hic tandem fulgure, ut scribit Appianus, est extinctus; cujus cadaver è lecto detraxit, & projecit populus, qui illum oderat tantum, quantum postea filium dilexit, ut Plutarch. in Pompejo scribit. *Idem.*

lo post eum [63] C. Bilienus, homo per se magnus, propè simili ratione summus evaserat, qui consul factus esset, nisi in Marianos consulatus, & in eas petitionis angustias incidisset.

176 [64] Cn. autem Octavii eloquentia, quæ fuerat ante consulatum ignorata, in consulatu multis concionibus est vehementer probata. Sed ab eis, qui tantùm in dicentium numero, non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur. Censeo, inquit Atticus. eloquentes enim videbare, non sedulos velle conquirere.

P. B.

177 XLVIII. FESTIVITATE igitur, & facetiis, inquam, [65] C. Julius, L. F. & superioribus, & æqualibus suis omnibus præstitit, oratorque fuit minimè ille quidem vehemens, sed nemo umquam urbanitate, nemo lepore, nemo suavitate conditior. Sunt ejus aliquot orationes, ex quibus, sicut ex ejusdem tragœdiis, lenitas ejus sine nervis perspici potest.

178 Ejus æqualis P. Cethegus, cui de republica satis suppeditabat oratio. totam enim tenebat eam, penitusque cognorat. itaque in senatu consularium auctoritatem assequebatur. sed in causis publicis nihil, in privatis satis veterator videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Vispillo & acutus & jurisperitus. [66] nam Aphilia aptior concionibus, quàm

63. *C. Bilienus.*] *Billienus* mss. nostri. mavult tamen Pighius noster *Bellienus*, lib. XIII. Annalium Rom. *Grut.*

64. *Cn. autem Octavii.*] Hunc nos putamus filium fuisse illius Cn. Octavii, qui Lib. I. de Orat. Consularis appellatur. Consul armis ex urbe collegam suum L. Cinnam expulit, in Orat. III. in Catilin. qui quidem Cinna non ita multo post reversus, illi præcidi caput jussit, Tusc. V. & exponi pro rostris, ut Flor. Lib. III. c. 21. scribit. Sed Liv. Lib. LXXIX. & seq. Appianus Lib. I. Plutarchus in Vitis, Eutropius, Paterculus, Orosius, & alii plura scripserunt. *Corrad.*

65. *C. Julius.*] C. Julius Cæsar Strabo, ut Paterculo & Suetonio vocatur; qui rogatus ab Sardis T. Albutium accusavit, Verrina I. & Lib. II. de Offic. & orationem pro Sardis, ut ait Sueton. in Cæsare, reliquit. Ædilis curulis, L. Cæsare P. Rutilio consulibus, fuit, & ædilitius quidem occisus est, sed tantum in civitate potuit, ut causa belli civilis contentio ejus cum Sulpicio Tribuno pl. fuerit. Nam sperabat, & id agebat hic Cæsar, ut omissa prætura consul fieret; cui cum primis temporibus jure Sulpicius resisteret, postea nimia contentione ad ferrum & arma processit, ut ait Asconius: eam petitionem extraordinariam infra Cicero vocat. Ob hæc illi postea Cinna præcidi caput jussit, Tusc. V. *Idem.*

66. *Nam Aphilia aptior concionibus.*] Aliter a filia, aliter Afilia, aliter

quàm judiciis. prudens etiam T. Annius Velina, & in ejus generis causis orator sanè tolerabilis. In eodem genere causarum multum erat [67] T. Juventius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & pænè frigidus: sed & callidus, & in capiendo adversario versutus, & præterea nec indoctus, & magna cum juris civilis intelligentia.

Cujus auditor P. Orbius, meus ferè æqualis, in dicendo non nimis exercitatus, in jure autem civili non inferior, quàm magister fuit. Nam T. Aufidius, qui vixit ad summam senectutem, volebat esse similis horum, eratque & bonus vir & innocens, sed dicebat parum. Nec sanè plus frater ejus M. [b] Virgilius, qui tribunus plebis L. Sullæ imperatori [68] diem dixit. Ejus collega P. Magius, in dicendo paullo tamen copiosior. 179

b Verginius. A

aliter *Asilia*, sed quoquo modo legatur, videtur significare Q. Lucretium, quem Liv. Lib. LXXXIIX. & sequenti, & Asconius *Asellam*, Plutarchus vero & Appianus *Ofellam* vocant. Et quoniam Græce Ὀφέλλα scribitur, unde *Ophella* fortasse à veteribus describebatur, natus error videtur, ut hic *Aphilia* pro *Ophella* scribatur; nisi forte quis putet Ἀφιλίαν appellatum, quod, quum esset Marianus, ad Sullam transfugerit, legibus amicitiæ contemptis. Scribit enim Plutarchus eum ad Sullam transfugisse: quem tamen postea consulatum petentem Sulla interficiendum curavit, ut Livius, Plutarch. & Appianus ostendunt. Sic igitur ait Cicero: Q. Lucretius Vespillo erat in causis privatis acutus, & jurisperitus: nam Q. Lucretius Ofella erat aptior concionibus. Q. enim dicitur ab Appiano. *Corrad.* *Ofella* posterius publicati; prius *Asilia*, quomodo item Pal. & Cujac. Gulielmius putat substituendum *Ofilius*, de quo Pomponius J. C. *Grut.*

67. *T. Juventius.*] Invenire adhuc historiam non potuimus, illud in Orat. pro Plancio invenimus, Juventiam gentem ex municipio Tusculano oriundam consularem fuisse, sed tamen plebejam, quando Juventius Laterensis ibi dicitur petere tribunatum plebis cœpisse. *Corrad.*

68. *Diem dixit.*] L. Sullæ ex Cappadocia revertenti Censorinus, ut ait Plutarchus, *δίκην ἔλαχε δώρων ὡς πολλὰ χρήματα συνειλοχότι παρὰ τὸν νόμον ἐκ φίλης καὶ συμμάχου βασιλείας.* Videtur igitur dicendum, vel Plutarchum à Cicerone dissentire; vel ab utroque, Virgilio & Censorino, sed diverso tempore & diversa de causa, Sullam accusatum fuisse: vel hunc M. Virgilium Censorinum, quod tamen adhuc non legimus; vel potius hic M. Verginium legendum, quando Plutarch. ita scribit in Sulla: *Κίννας δίκην ἐπὶ τὸν Σύλλαν παρεσκεύασε, καὶ κατηγορεῖν ἐπέστησεν Οὐεργίνιον ἕνα τῶν δημάρχων.* Hoc est: *Cinna accusationem Sulla paravit, & accusationi Verginium, unum è Tribunis pl. præfecit.* Sed tunc oportebit interpretari, Sullæ imperatori delecto contra Mithridatem, contra quem relicto judicio profectus est. Idem.

 Ep. P. Sext.

180 Sed omnium oratorum, sive rabularum, qui & planè indocti, aut inurbani, aut rustici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, solutissimum in dicendo, & acutissimum judico nostri ordinis Q. Sertorium, equestris C. [c] Gorgonium. Fuit etiam facilis & expeditus ad dicendum, & vitæ splendore multo, & ingenio sanè probabili, T. Junius, L. F. tribunicius, quo accusante [69] P. Sextius, prætor designatus, damnatus est ambitûs. is processisset honoribus longiùs, nisi semper infirma, atque etiam ægra valitudine fuisset.

c Garg. *MSS. Grut.*

181 XLIX. ATQUE EGO præclarè intelligo, me in eorum commemoratione versari, qui nec habiti sint oratores, neque fuerint, præteririque à me aliquot ex veteribus, commemoratione, aut laude dignos: sed hoc quidem ignoratione. quid enim est superioris ætatis, quod scribi possit de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur, nec aliorum, nec ipsorum? De iis autem, quos ipsi vidimus, neminem ferè prætermittimus eorum, quos aliquando dicentes vidimus.

182 Volo enim sciri, in tanta, & tam vetere republica maximis præmiis eloquentiæ propositis, omnes cupisse dicere, non plurimos ausos esse, potuisse paucos. Ego tamen ita de

P. CLXXXI.

unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem existimem clamatorem, quem oratorem fuisse. Iisdem ferè temporibus, ætate inferiores paullo, quàm Julius, sed æquales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pomponius, C. Curio, L. [d] Fufius, [70] M. Drusus, P. Antistius,

d Fusius *alii.*

69. *P. Sextius.*] Existimabamus olim hunc esse P. Sestium, pro quo Ciceronis exstat oratio, nunc vero aliter sentimus, & P. Sestium, quem Cicero defendit, non posse significari, è temporum ratione colliges. Possit igitur hic videri vel pater P. Sestii, præsertim quum P. dicatur, ut filius patris prænomen, quasi de more, referat, nisi Cicero P. Sestium L. filium vocet Ep. 6. Lib. V. Famil. quæ res facit, ut ego nunc demum putem hunc, de quo nunc loquitur, vel illum esse, vel potius patrem illius P. Sestii esse, ad quem Epist. 18. Lib. V. Familiar. scribit. *Corrad.*

70. *M. Drusus, P. Antistius.*] Hodie sic quidem publicatur. at Victoriana *M. Drusus Palistius*, priores adhuc *patricius*, & verò illud *Patistius* exstat in Cujac. *Batistius* in Pal. Rivius auctor fuit revocandi id quod exhibui. *Grut.* Gratias debemus huic indicio lectionis, quæ in scriptis libris exstat. Unde nunquam opinabor rectè fecisse procreatores Antistii. Sed colligo inde scribendum *P. Aristius*, cujus genus esse videtur ille Aristius Fuscus, ad quem mittit Horatius oden XXII. libri primi, & epistolam X. libri primi, ubi Torrentius potest inspici. Mirum est taceri cap. 63. & sæpius. *Gron.*

71. A

tiftius, nec ulla ætate uberior oratorum fœtus fuit.

Ex his Cotta & Sulpicius, cùm meo judicio tum omnium, 183
facilè primas tulerunt. Hîc Atticus, Quomodo iftuc dicis, inquit, cùm tuo judicio, tum omnium? femperne in oratore probando, aut improbando, vulgi judicium cum intelligentium judicio congruit? An alii probantur à multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt? Rectè requiris, inquam, Attice: fed audies ex me fortaffe, quod non omnes probent.

71 An tu, inquit, id laboras, fi huic modò Bruto [e] pro- 184
baturus es? Planè, inquam, Attice, difputationem hanc de oratore probando, aut improbando, multo malim tibi, & Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari velim. Etenim neceffe eft, qui ita dicat, ut à multitudine probetur, eundem doctis probari. nam, quid in dicendo rectum fit, aut pravum, ego judicabo, fi modò is fum, qui id poffim, aut fciam judicare; qualis verò fit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi.

[e] te probat Lamb.

Tria funt enim (ut quidem ego fentio) quæ fint efficien- 185
da dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementiùs. quibus virtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus vitiis orator aut non affequatur hæc, aut etiam in his labatur, & cadat, artifex aliquis judicabit. Efficiatur autem ab oratore, necne, ut ii, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator velit; vulgi affenfu, & populari approbatione judicari folet. Itaque numquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo diffenfio fuit.

L. AN CENSES, dum illi viguerunt, quos antè dixi, 186
non eofdem gradus oratorum vulgi judicio, & doctorum fuiffe? De populo fi quem ita rogaviffes, *Quis eft in hac civitate eloquentiffimus?* In Antonio & Craffo, aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret. [f] nemone Philippum, tam fuavem oratorem, tam gravem, tam facetum, his anteferret, quem nosmetipfi, qui hæc arte aliqua volumus expendere, proximum illis fuiffe diximus? Nemo profecto.

[f] nemo ut Phil. Gru

71. *An tu id laboras, fi huic modo Bruto probaturus es?*] Veram lectionem judico: *An tu, inquit, allaboras, Si huic modo, &c.* id eft, præterea aliquid curas aut requiris. Ut Horat. *Simplici myrto nihil allabores.* id eft, fi myrtus fimplex adfit, nihil ut præterea requiras. *Camerar.* Victorius, *An tu adlaboraffe huic &c.* quomodo Cujac. exemplar, item fere Palatinum; quod tamen habet à manu emendatrice: *An tu id laboras modo* Bruto probatus effe. Grut.

fecto. Id enim ipsum est summi oratoris, summum oratorem populo videri.

187 Quare tibicen [72] Antigenidas dixerit discipulo sanè frigenti ad populum, *Mihi cane, & Musis*: ego huic Bruto dicenti, ut solet, apud multitudinem, *Mihi cane, & populo*, mi Brute, dixerim: [73] ut, qui audient, quid efficiatur; ego, etiam cur id efficiatur, intelligam. Credit iis, quæ dicuntur, qui audit oratorem; vera putat, assentitur, probat, fidem facit oratio.

188 Tu artifex, quid quæris amplius? delectatur audiens
B. P. multitudo & ducitur oratione, & quasi voluptate quadam perfunditur. quid habes quod disputes? gaudet, dolet, ridet, plorat, favet, odit, contemnit, invidet, ad misericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum, irascitur, miratur, sperat, timet: hæc perinde accidunt, ut eorum, qui adsunt, mentes verbis, & sententiis, & actione tractantur. Quid est, quòd exspectetur docti alicujus sententia? Quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est. denique hoc specimen est popularis judicii, in quo numquam fuit populo cum doctis intelligentibusque dissensio.

189 Cùm multi essent oratores in vario genere dicendi, quis umquam ex his excellere judicatus est vulgi judicio, qui non idem à doctis probaretur? Quando autem dubium fuisset apud patres nostros, eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Crassum? Aderant multi alii; tamen utrùm de his potiùs, dubitasset aliquis: quin alterum, nemo. Quid adolescentibus nobis, cùm esset

72. *Antigenidas.*] Ἀντιγενίδης scribitur à Suida, unde *Antigenides* verti deberet, sed Ἀντιγενίδας à Plutarcho & Demetrio, & *Antigenidas* à Latinis, Cicerone, Val. Maximo, Gellio, & aliis semper appellatur: qui Θηβαῖος fuit, ut ait Suidas. *Corrad.*

73. *Ut, qui audient.*] Si *quemadmodum* interpreteris, *sic* particula paulo post requiritur; sin *velut*, *ut qui audiat*, vel *ut qui audiant*, legas necesse est, & dicas: *cane populo, velut qui audiant.* Verum si paulo accuratius consideraveris, hanc particulam *ut* hic supervacaneam, veluti ex superioris verbi fine factam cognosces. Nos, ut nunc est, eam tollendam judicamus, & sic interpretandum: qui audient, intelligent, quid efficiatur: ego etiam, cur id efficiatur, intelligam. Qui sensus supra etiam est expressus. Potes tamen etiam sic interpretari: tu cane, ut illi, qui audient, intelligant, & ut ego intelligam. nisi enim canas neque illi, neque ego possim intelligere, quid efficiatur, aut cur efficiatur. *Idem.*

otta, & Hortensius, num quis, cui quidem eli-
'4 potestas esset, quemquam his anteponebat?
TUM BRUTUS, Quid tu, inquit, quæris alios? 190
sso nonne, quid optarent rei, quid ipse Hortensius
et, videbamus? qui cùm partiretur tecum causas,
nim interfui) perorandi locum, ubi plurimum pol-
tio, semper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem,
i: & mihi, benivolentiâ, credo, ductus, tribue-
mia. Sed ego, quæ de me populi sit opinio, nescio:
quis hoc affirmo, qui vulgi opinione disertissimi ha-
:, eosdem intelligentium quoque judicio fuisse pro-
ios.

enim posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse 191
imachum, Clarium poëtam, ferunt, qui cùm con-
s auditoribus legeret eis magnum illud, quod novistis,
en suum, & eum legentem omnes, præter Platonem,
issent, *Legam*, inquit, *nihilo minus: Plato enim mihi*
6 *instar est omnium millium.* & rectè. Poëma enim
litum, 77 paucorum approbatione; oratio popularis
ad

Potestas esset.] Non videtur potestas omnibus fuisse patronos
i, ut hinc colligi potest, & ex verbis, quæ Lib. II. de
:guntur: *Ut ille Siculus, cui prætor Scipio patronum causæ da-*
tum: suum hominem nobilem, sed admodum stultum; quæso, in-
adversario meo da istum patronum. Nam si prætor quibusdam
non erat omnibus potestas eligendi. In nonnullis certè
bus patroni publicè constituebantur, ut in Orat. pro Mu-
citur. Plures tamen patronos eligebant, ut satis constat,
i sæpe legitur *ad Philippum confugiebat.* sed prætor iis dabat,
i habebant, ut ostendit Ulpian. Lib. III. tit. 1. Digestor.
tor, si non habebunt advocatum, ego dabo. Corrad.
Antimachum, Clarium.] Alii *clarum*, quos fortasse movit,
Colophonium fuisse Antimachum tradi scirent; sed non
iptura tamen mutanda fuit, cum Clarios constet attribui
ioniis, neque hanc separatam urbem, sed fanum tantum
Apollinis celebrari. *Camerar.*
Instar est omnium millium.] Veneti libri signum mendi ha-
positum. Mihi duplex emendatio succurrit, ut vel lega-
itar est multorum millium, ut apud Ovidium: *in multis mil-*
lium; vel: *Et me hercules rectè.* Sed quia nihil est, quo veluti
stabiliri conjecturæ hæ possint, rem incertam in medio re-
ius. *Camerar.* *Instar est omnium millium* quosdam legere in-
ldus nepos; placebatque Gulielmio, dictum ut Græcis
vulgata, *omnium me illum.* quod & in Pal. & Cujac.
cic mire nugatur. Turnebus malebat *omnium illorum.*
nium, ... Nempe ita legit Rivius: ...
. *M*
Pauc ... *sensum.*

ad sensum vulgi debet moveri. At, si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cùm esset relictus à ceteris, verbum facere non posset.

192 Quid? tu, Brute, posses, g si te, ut Curionem quondam, concio reliquisset? Ego verò, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum judicibus est, non cum populo, tamen si à corona relictus sim, non queam dicere. Ita se, inquam, res habet. ut, si tibiæ inflatæ non referant sonum, abjiciendas eas sibi tibicen putet: sic oratori populi aures tanquam tibiæ sunt; eæ si inflatum non recipiunt, aut si auditor [78] omnino [79] tanquam equus non facit, agitandi finis faciendus est.

g si te. F. ne, Juliel.

193 LII. Hoc tamen interest, quòd vulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine comparatione, cùm à mediocri, aut etiam à malo delectatur: eo XXXII. est contentus: esse meliùs non sentit: illud, quod est, qualecumque est, probat. tenet enim aures vel mediocris orator, sit modò aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quàm ordo & ornatus orationis valet.

194 Quare quis ex populo, cùm Q. Scævolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea causa, de qua antè dixi, quidquam politius, aut elegantiùs, aut omnino melius aut exspectaret, aut posse fieri putaret?

Cùm is hoc probare vellet, M'. Curium, cùm ita heres institutus esset, si pupillus [80] antè mortuus esset, quàm in suam tute-

veri.] Isto modo Palatinus: nec abit Cujac. quam quod is, *adprobationem.* Corradus emendabat, *pauc. adprobationem*; *oratio pop. adsensum vulgi debet movere.* Rivius eadem retinebat, nisi quod ultimo loco reponeret, *mereri.* Grut.

78. *Omnino.*] Omnino equus non facit: vel locutio est, qua veteres in hac re utebantur, volentes significare, equum non laborare, nec simul contendere, quamvis illum agitaret auriga, quòd *facere cum aliquo*, *facere unà*, pro simul sentire & quasi idem facere, boni scriptores dicunt: vel in hoc verbo *omnino* mendum est: quod tamen non ita facile tolli potest. Videtur quidem certe debere verbum esse, quod *simul*, ὁμόσε, ὅμοιον, aut tale quid significet, quod pertineat ad cursum conficiendum, quem agitator non possit conficere, nisi simul equus laboret. Quin si nolit equus currere, vel non possit, agitator cesset necesse est. *Corrad.*

79. *Tanquam equus non facit.*] Explicat Turnebus libro XIV. Adversf. c. 22. sed Ciceronem respicere dictum vulgare, *nihil fit*, annotatum Gulielmio. *Grut.*

80. *Antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset, &c.*] In volumine ipso Romano est, *Quid quemadmodum scribi oportuisset:* quæ est verior atque elegantior (ut opinor) lectio. Quid vero hoc? *Si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset.* Nempe idem,

tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non posse: quid ille non dixit de testamentorum jure? de antiquis formulis? quid, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur?

Quàm captiosum esse populo, quod scriptum esset, negligi, & opinione quæri voluntates, & interpretatione disertorum, scripta simplicium hominum pervertere? 195

Quàm ille multa de auctoritate patris sui, qui semper jus illud esse defenderat? quàm omnino multa de conservando jure civili? quæ quidem omnia cùm peritè, & scienter, tum ita breviter, & pressè, & satis ornatè, & pereleganter diceret, quis esset in populo, qui aut exspectaret, aut fieri posse quidquam melius putaret?

LIII. At verò, ut contrà Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans scalmum reperisset, ob eamque rem ædificare navem concupivisset, exorsus est: similiter Scævolam ex uno scalmo captionis, centumvirale judicium hereditatis effecisse; hoc in illo initio consecutus, multis ejusdem generis sententiis delectavit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem à severitate traduxit: quod est unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, sive non natus, sive ante mortuus, Curius heres ut esset: ita scribere plerosque, & id valere, & valuisse semper. Hæc, & multa ejusmodi dicens, fidem faciebat: quod est ex tribus oratoris officiis alterum. 196

Deinde æquum bonum testamentorum sententias, voluntatesque [h] tutatus est: quanta esset in verbis captio, cùm in ceteris rebus, tum in testamentis, si negligerentur voluntates: quantam sibi potentiam Scævola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea, nisi de illius sententia. Hæc cùm graviter, tum ab exemplis copiosè, tum variè, tum etiam ridiculè, & facetè explicans, eam admira- 197

h mortuorum *addit Lamb.*

idem, quod, si antè pupillus diem obiisset, quàm testamentum jure facere posset. ita Boëtius explicat. id est, si antè quàm pubes factus esset, obiisset: vel, si ante tutelæ suæ annos (ut Fabius) hoc est, intra pubertatem decessisset. Atque de hoc nonnihil secundo institutionum, quo loco de pupillari substitutione agitur. Sed & Ulpianus: *Cum filiofamiliâs*, inquit, *ita legatur, cùm in tutelam suam pervenerit, pubertatis tempus significatur.* Et Paulus: *Si filiæfamiliâs ita legatum sit, cùm in tutelam suam pervenerit tunc, debebitur, cùm viripotens facta fuerit.* Rivius.

11. Vide:

202 Sed cavenda eſt preſſo illi oratori inopia & jejunitas: amplo autem, inflatum, & corruptum orationis genus. Inveniebat igitur acutè Cotta, dicebat purè ac ſolutè: & ut ad infirmitatem laterum perſcienter contentionem omnem remiſerat, ſic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. Nihil erat in ejus oratione niſi ſincerum, nihil niſi ſiccum, atque ſanum: illudque maximum, quòd, cùm contentione orationis flectere animos judicum vix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent à ſe commoti, quod à Sulpicio concitati.

P.CLXXXIII.

203 Fuit enim [84] Sulpicius vel maximè omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, &, ut ita dicam, tragicus orator. vox cùm magna, tum ſuavis & ſplendida: geſtus & motus corporis ita venuſtus, ut tamen ad forum, non ad ſcenam inſtitutus videretur. incitata & volubilis, nec ea redundans tamen nec circumfluens oratio. Craſſum hic volebat imitari, Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc vis

204 aberat Antonii, Craſſi ab illo lepos. O magnam, inquit, artem! Brutus. ſiquidem iſtis, cùm ſummi eſſent oratores, duæ res maximæ, altera alteri defuit.

LVI. ATQUE IN his oratoribus illud animadvertendum eſt, poſſe eſſe ſummos, qui inter ſe ſint diſſimiles. Nihil enim tam diſſimile, quàm Cotta Sulpicio, & uterque æqualibus ſuis plurimùm præſtitit. Quare hoc doctoris intelligentis eſt, videre, quo ferat natura ſua quemque: & ea duce utentem ſic inſtituere, ut Iſocratem in acerrimo ingenio Theopompi, & [85] leniſſimo Ephori dixiſſe traditum

84. *Sulpicius.*] P. Sulpicius Rufus, ut à Val. Max. vocatur: cujus eloquentiam accuſatio illuſtravit, quum ſeditioſum & inutilem civem C. Norbanum in judicium vocavit, ut Lib. II. de Offic. & Lib. I. de Orat. ſcribitur. Ejus res, quum ab initiis bonarum actionum ad perditas ſit profectus, & inciderit in turbulentiſſima tempora paſſim apud Ciceronem, Paterculum, Val. Max. narrantur. Plutarchus in Sulla eum Ἄνθρωπον οὐδενὸς δεύτερον ἐν ταῖς ἄκραις κακίαις vocat, & alia ſcribit, quæ videre poteris. *Corrad.*

85. *Leniſſimo Ephori.*] Lenis orator etiam in Oratore dicitur, quod cunctaretur, & quaſi verecundaretur Lib. III. de Orat. Fuit autem Cumæus, ut ſcribit Plutarch. in Iſocrate & Suidas. In moribus quidem, ut ait Suidas, ſimplex fuit, in hiſtoriæ vero explicatione ſupinus & languidus, ut qui virium nihil haberet. Hinc Cicero Lib. II. de Orat. & Quintil. Lib. X. inter hiſtoricos *ipſum numerant*, quamvis idem Cicero in Orat. vocet oratorem. *Idem.*

ditum est, alteri se calcaria adhibere; alteri frenos.

Sulpicii orationes, quæ feruntur, eas post mortem ejus 205
scripsisse P. Canutius putatur, æqualis meus, homo extra nostrum ordinem, meo judicio disertissimus. Ipsius Sulpicii nulla oratio est: sæpeque ex eo audivi, cùm se scribere neque consuesse, neque posse diceret. Cottæ pro se lege Varia quæ inscribitur, eam L. Ælius scribit Cottæ rogatu. Fuit is omnino vir egregius, & eques Romanus cùm primis honestus, idemque eruditissimus & Græcis litteris & Latinis: antiquitatisque nostræ & in inventis rebus, & in actis, scriptorumque veterum litteratè peritus. quàm scientiam Varro noster acceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio præstans, omnique doctrina, pluribus & illustrioribus litteris explicavit.

Sed idem Ælius, Stoicus esse voluit, orator autem nec 206
studuit umquam, nec fuit. scribebat tamen orationes, quas alii dicerent; ut [86] Q. Metello F. ut Q. Cæpioni, ut [87] Q. Pompejo Rufo: quamquam is etiam ipse scripsit eas, quibus [88] pro se est usus, sed non sine Ælio. His enim [m] scriptis 207
etiam ipse interfui, cùm essem apud Ælium adolescens, eumque audire perstudiosè solerem. Cottam autem miror, summum ipsum oratorem miniméque ineptum, Ælianas leves oratiunculas voluisse existimari suas.

m scribendis *Lamb.*

LVII. His

86. *Q. Metello.*] Vix sciri posse certo credimus, quis hic Q. Metellus fuerit, quum tot eo tempore fuerint Metelli: quia tamen cum duobus consularibus numeratur, & videtur accusatus fuisse, sic ut L. Ælii oratione usus ad se defendendum dicatur, putamus hunc esse Q. Cæcilium Metellum Nepotem, Balearici filium, qui consul cum T. Didio, anno ab V. C. DCLVI. fuit, & à C. Curione patre fuit accusatus, ut Asconius scribit. *Corrad.*

87. *Q. Pompejo Rufo.*] Qui prætor urbanus paucis diebus ante, quam L. Crassus de Orat. loqueretur, Lib. I. de Orat. & postea consul cum L. Cornelio Sulla, anno ab V. C. DLXVI. fuit, ut Cicero Orat. I. & II. contra Rullum meminit: cujus etiam consulis filium, eundemque Sullæ generum P. Sulpicius per emissarios factionis suæ interfecit, ut Liv. Lib. LXXVII. & Paterc. Lib. II. scribunt. Nec ita multo post Q. ipse Pompejus adhuc consul ab exercitu Cn. Pompeji Strabonis proconsulis seditione, sed quam dux excitaverat, interfectus est. *Idem.*

88. *Pro se est usus.*] Ut arbitror adversus P. Sulpicium, qui trib. pl. ab eo, qui tum erat consul, dissidebat, quicum conjunctissimè & amantissimè vixerat, ut in Lælio scribitur. Hinc Crassus Lib. I. de Orat. cum Sulpicio & aliis loquens dixit: *Q. Pompeii, prætoris urbani familiaris nostri.* Vel potius, quum pro se lege Varia diceret. *Idem.*

89. Ca-

LVII. His duobus ejusdem ætatis annumerabatur nemo tertius: sed mihi placebat Pomponius maximè, vel dicam, minimè displicebat. Locus erat omnino in maximis causis, præter eos, de quibus suprà dixi, nemini: propterea quod Antonius, qui maximè expetebatur, facilis in causis recipiendis erat, fastidiosior Crassus, sed tamen recipiebat. horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum ferè, aut ad [89] Cæsarem: Cotta & Sulpicius expetebantur. ita ab iis sex patronis causæ illustres agebantur: neque tam multa, quàm nostra ætate, judicia fiebant; neque hoc, quod nunc fit, ut causæ singulæ defenderentur à pluribus, quo nihil est vitiosius. P. B.

208 Respondemus iis, quos non audivimus: in quo primùm sæpe aliter est dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni interest coram videre me, quemadmodum adversarius de quaque re asseveret, maximè autem quemadmodum quæque res audiatur. Sed nihil vitiosius, quàm, cùm unum corpus debeat esse defensionis, nasci de integro causam, cùm sit ab altero perorata.

209 Omnium enim causarum unum est naturale principium, una peroratio: reliquæ partes, quasi membra suo quæque loco locata, suam & vim, & dignitatem tenent. Cùm autem difficile sit in longa oratione non aliquandò aliquid ita dicere, ut sibi [n] ipse non conveniat, quanto difficilius cavere, nequid dicas quod non conveniat ejus orationi, qui ànte te dixerit? Sed quia & labor multo major est, totam causam, quàm partem dicere, & quia plures ineuntur gratiæ, si uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc consuetudinem lubenter adscivimus.

n ipsum *Lamb.*

210 LVIII. Erant tamen quibus videretur illius ætatis tertius [90] Curio, quia splendidioribus fortasse verbis utebatur:

89. *Cæsarem: Cotta & Sulpicius &c.*] Lambinus interserit quatuor voces, *Cæsarem*; *secundum Philippum & Cæsarem*, *Cotta*, *&c.* non male, si è libris quod non arbitror; neque ipse autumat. *Grut.*

90. *Curio.*] C. Scribonius Curio, Curionis oratoris filius. Tribunus pl. fuit, L. Cæsare P. Rutilio Coss. Videtur prætor in Asia fuisse: certè ibi quum esset, illi Sulla imperavit, ut Nicomedem & Ariobarzanem in Capadociam deduceret, ut Appianus in Mithridatico refert. Ejus etiam opera in capiendis Athenis usum Sullam fuisse testis est Plutarchus. Deinde cum Cn. Octavio, anno ab V. C. DCLXXVIII. consul fuit, ut Plinius ostendit Lib. II. c. 35. Proconsul postea Dardanos in Thracia domuit, ut Frontinus Lib. IV. c. 5. refert, ubi tamen M. Curio, pro C. Curione male legitur. Videndus etiam Marcellin. Lib. XXIX. ex quo cognoscimus

tur: & quia Latinè non pessimè loquebatur, usu, credo, aliquo domestico. nam litterarum admodum nihil sciebat. Sed magni interest, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur à puero: quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur.

Legimus epistolas Corneliæ, matris Gracchorum: ap- 211
paret filios non tam in gremio educatos, quàm in sermone matris. Auditus est nobis Læliæ C. F. sæpe sermo. ergo illam patris elegantia tinctam vidimus: [91] & filias ejus [92] Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus: & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc verò Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquentem. Ego verò, ac lubenter quidem, inquit Brutus; & eò lubentiùs, quòd L. Crassi erat filia.

Quid Crassum, inquam, illum censes istius Liciniæ fi- 212
lium, [93] Crassi testamento qui fuit adoptatus? Summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit. Et verò hic [94] Scipio, collega meus, mihi sanè bene & loqui videtur, &

mus in eo fuisse prudentiam, quam Cicero in Orat. pro Leg. Manil. commendat. Fuit etiam pontifex, ut in Orat. de Responsis apparet: cujus locum tum filius videtur petiisse, quum Cicero Lib. II. Fam. scripserit ad eum, se de sacerdotio laborasse, etsi scio auguratum posse significari. Hic Ciceronis amicissimus fuit ita, ut ejus consulatum ἀποθέωσιν, ut Lib. I. ad Attic. leges, appellaret. Cicero tamen illum sæpe mordebat. Decessit non ita multo ante quam Cicero in Ciliciam proficisceretur, ut ex Lib. II. Famil. cognoscimus: quum vir optimus fuisset, ut Valer. Max. Lib. IX. c. 1. ostendit. *Corrad.*

91. *Et filias ejus Mucias ambas.*] Legit Gulielmius, *& filios Scævola Mucias &c.* motus iis quæ leguntur infra cap. 72. *Grut.*

92. *Mucias ambas.*] M. Mucii Scævolæ auguris & Læliæ filias, & Mucias à patre de more nominatas, quarum altera L. Crasso nupsit, Lib. I. de Orat. altera C. Mario, ut nos putamus. Certe Plutarch. Mucium Marii πενθερὸν vocat. Ob id fortasse Marius L. Crassi affinis à Cic. Lib. I. de Orat. & in Orat. pro Corn. Balbo vocatur. Scimus quidem quod idem Plutarch. in Cæsare scribit, Marium Juliam uxorem habuisse, sed duas habere potuit. Videtur etiam Marius filius L. Crassi filiam uxorem duxisse, unde Marius quidam, qui se M. filium esse dicebat, L. Crassum avum suum vocabat, ut Ep. 41. Lib. XII. ad Attic. leges. *Corrad.*

93. *Crassi testamento qui fuit adoptatus.*] Illustrat Cujacius lib. VII. Emend. & Observ. cap. 7. *Grut.*

94. *Scipio.*] Publius ut putamus, vel Lucius, ut est apud Appianum Lib. II. Scipio, L. Scipionis & Liciniæ alter filius, qui & ipse adoptatus, Q. Metellus Q. F. Pius Scipio fuit appellatus, ut Epist. 8. Lib. VIII. Famil. legitur: qui quum fuisset consul cum Pom-

& dicere. Rectè, inquam, judicas, Brute. Etenim istius genus est ex ipsius sapientiæ stirpe generatum. Nam & de duobus avis jam diximus, Scipione, & Crasso: & de tribus proavis, Q. Metello, cujus quatuor filii: P. Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi privatus in libertatem rempu-
patronus blicam vindicavit: Q. Scævola augure, qui peritissimus ju-
v. ris, idemque [95] o percomis est habitus.

213 Jam duorum abavorum quàm est illustre nomen, P. Scipionis, qui bis consul fuit, qui est *Corculum* dictus; alterius omnium sapientissimi, [96] C. Lælii? O generosam, inquit, stirpem, & tanquam in unam arborem plura genera;
CLXXXIV. sic in istam domum multorum insitam, [97] atque illuminatam sapientiam!

LIX. SIMILITER igitur suspicor, (ut conferamus parva magnis) Curionis, etsi pupillus relictus est, patrio fuisse
Lamb. instituto, puro p sermone assuefactam domum: & eo ma-
moni gis hoc judico, quòd neminem ex iis quidem, qui aliquo
lè. in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum
214 artium tam indoctum, tam rudem. Nullum ille poëtam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat: non publicum jus, non privatum & civile cognoverat: quamquam id quidem fuit etiam in aliis, & magnis quidem oratoribus, quos parum his instructos artibus

Pompejo genero, & bellum cum Cæsare in Africa gessisset, se ipse tandem interfecit: quod etsi factum est ante quam Dialogus hic fieret, Brutus tamen de illo tanquam vivo loquitur; nisi forte prius hic Dialogus fuerit cœptus, & postea absolutus: vel hic alius sit Scipio, cujus historiam nos invenire non potuerimus. Brutus autem illum vocat collegam suum, nam Brutus pontifex fuit, & Scipio inter pontifices numeratur in Orat. de Respons. & pro Domo; & Sueton. id affirmat in Tiberio, quamvis Cæsar Lib. III. de Bello Civili dicat, illum de Cæsaris sacerdotio contendisse; sed tum volebat, opinor, Pont. Max fieri, quum pontifex minor esset. *Corrad.*

95. *Percomis.*] Aliter *Patronus*, id est, orator; sed non potest legi *patronus*, quum is Scævola in oratorum numero non fuerit. Aliter vero hic legitur *percomis*, & sane comis fuit Scævola, qualis in Lælio describitur, & Lib. I. de Orat. his verbis: *Tum Scævola comiter, ut solebat, inquit.* Idem.

96. *C. Lælii.*] Supra. Is pater fuit Læliæ, quæ nupsit Q. Scævolæ auguri: unde nata est Mucia L. Crassi uxor, & mater Liciniæ, ex qua natus est hic Scipio, cujus ipse Lælius ob id avus fuit. *Idem.*

97. *Atque illuminatam sapientiam.*] Non est inelegans emendatio Lambini, *illiminatam.* Grut.

98. *Pla-*

bus vidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. Sed ii tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum; idque cùm constaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliqua parte earum omnino nihil poterat. in quacumque enim una [98] planè claudicaret, orator esse non posset.

Sed tamen alius in alia excellebat magis: reperiebat, quid 215
dici opus esset, & quomodo præparare, & quo loco locari: memoriaque ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione: erantque ei quædam ex his paria cum Crasso, quædam etiam superiora. at Crassi magis enitebat oratio. Nec verò Sulpicio, neque Cottæ dicere possumus, neque cuiquam bono oratori, q rem ullam ex illis quinque q rem de
partibus planè, atque omnino defuisse. Itaque in Curione let Lamb.
hoc verissimè judicari potest, nulla re una magis oratorem 216
commendari, quàm verborum splendore & copia. nam cùm tardus in cogitando, tum in instruendo dissipatus fuit.

LX. Reliqua duo sunt, agere, & meminisse. in utroque cachinnos irridentium commovebat. Motus erat is, quem & C. Julius in perpetuum notavit, cùm ex eo, in utramque partem toto corpore vacillante, quæsivit, *quis* [99] *loqueretur è lintre*: & [1] Cn. Sicinius, homo impurus, sed admodum [2] ridiculus, neque aliud in eo oratoris simile quidquam.

Is cùm tribunus plebis Curionem & Octavium consules 217
produxisset, Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octavio collega, qui devinctus erat fasciis, & multis medicamentis,

98. *Plane claudicaret.*] Pal. & Cujac. *clauderet*, quod non video cur cedere debeat alteri. *Grut.*

99. *Loqueretur è lin.re.*] Nam qui vacillant in utramque partem loquentes, è lintre loqui videntur: quod linter, quum sit navicula, facile in utramque partem vacillat, si quis modo velit in eo stare & loqui. *Corrad.*

1. *Cn. Sicinius.*] Illum esse credimus, de quo Plutarch. ita scribit in Crasso: *ὁ πλεῖστα πράγματα παρασχὼν τοῖς καθ' αὐτὸν ἄρχουσι καὶ δημαγωγοῖς Σικίννιος, πρὸς τὸν εἰπόντα, τί δὴ μόνον οὐ σπαράττει τὸν Κράσσον, ἀλλὰ παρίησιν αὐτὸν, χόρτον ἔχειν φησὶν ἐπὶ κέρατος.* Sicinii vero plebeii fuerunt. Nam Sicinius primus tribunus plebis fuit, ut Liv. Lib. II. scribit: & hic Sicinius tribunus plebis hoc loco dicitur. *Idem.*

2. *Ridiculus.*] Facetus, quique diceret ea, quibus homines riderent, non ipse rideretur: id docet, quod sequitur, & Grammatici viderunt. Sic infra C. Servilius Glaucia *ridiculus* appellatur. *Idem.*

mentis, propter dolorem artuum, delibutus, *Numquam*, inquit, *Octavi, collega tuo gratiam referes, qui nisi se suo more jactavisset, hodie te istic musca comedissent.* Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cùm proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. qui in judicio privato vel maximo, cùm ego pro [r] Titinia Cottæ perorassem, ille contra me pro Ser. Nævio diceret, subitò totam causam oblitus est, idque veneficiis & cantionibus Titiniæ factum esse dicebat.

r *alii* Ticinio Cotta. *Corrad.*

218 Magna hæc immemoris ingenii signa: sed nihil turpius, quàm quòd etiam in scriptis oblivisceretur, quid paullo antè posuisset; ut in eo libro, ubi se exeuntem è senatu, & cum Pansa nostro, & cum Curione filio colloquentem facit, cùm senatum Cæsar consul habuisset, omnisque ille sermo ductus è percunctatione filii, quid in senatu esset actum. In quo multis verbis cùm inveheretur in Cæsarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cùm sermo esset institutus senatu misso, quem senatum Cæsar consul habuisset, reprehendit eas res, quas idem Cæsar anno pòst, & deinceps [3] reliquis annis administravisset in Gallia.

P.B.

219 LXI. Tum Brutus admirans, Tantamne fuisse oblivionem, inquit, [s] in scripto præsertim, ut ne legens quidem umquam senserit, quantum flagitii commisisset? Quid autem, inquam, Brute, stultius, quàm, si ea vituperare volebat, quæ vituperavit, non eo tempore instituere sermonem, cùm illarum rerum jam tempora præteriissent? Sed ita totus errat, ut in eodem sermone dicat, in senatu se, Cæsare consule, non accedere, [t] sed id dicat ipso consule exiens è senatu. Jam qui hac parte animi, quæ custos est ceterarum ingenii partium, tam debilis esset, ut ne in scripto quidem meminisset, quid paullo antè posuisset, huic minimè mirum est ex tempore dicenti solitam effluere mentem.

s in scripto præs. *delet Gothof.*

t *fortè* & *Corrad.*

220 Itaque cùm ei nec officium deesset, & flagraret studio dicendi, perpaucæ ad eum causæ deferebantur. Orator autem, vivis ejus æqualibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut antè dixi, & expeditam ac profluentem quodammodo celeritatem. Itaque ejus

3. *Reliquis annis.*] Aliquot, non omnibus, quibus Cæsar in Gallia fuit: nam Curio pater ante, quàm Cæsar è Gallia decederet, è vita decessit, ut Lib. II. Famil. cognoscitur. *Corrad.*

4. *C. Car-*

ejus orationes adſpiciendas tamen cenſeo. ſunt illæ quidem languidiores, veruntamen poſſunt augere, & quaſi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuiſſe concedimus: quod habet tantam vim, ut ſolum ſine aliis in Curione ſpeciem oratoris alicujus effecerit. Sed ad inſtituta redeamus.

LXII. In eodem igitur numero ejuſdem ætatis [4] C. 221
Carbo fuit, illius eloquentiſſimi viri filius, non ſatis acutus orator; ſed tamen orator numeratus eſt. Erat in verbis gravitas, & facilè dicebat, & auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. Acutior [5] Q. Varius rebus inveniendis, nec minùs verbis expeditus: fortis verò actor, & vehemens, & verbis nec inops nec abjectus, & quem planè oratorem dicere auderes. Cn. Pomponius lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminoſus.

Multùm ab iis aberat L. Fufius, tamen [6] ex accuſatione 222
M'. Aquil-

4. *C. Carbo.*] Hunc inſerit hoc loco, quum ſupra de illo cum aliis non propoſuerit: ſed facit, ut opinor, ne meditatus in dialogo dicere videatur. Hic Tribunus pl. fuit, ut eſt in Oratore; de quo etiam Val. Max. Lib. III. c. 7. Haud equidem certo ſcio, an ille ſit, quem Damaſippus interfecit, ut legimus apud Ciceronem Epiſt. 21. Lib. IX. Famil. Paterc. Lib. II. Oroſ. Lib. V. c. 20. & Valer. Max. Lib. IX. c. 2. Certe P. Antiſtii fuit æqualis. *Corrad.*

5. *Q. Varius.*] Q. Varius Sucronenſis à Quintiliano Lib. V. c. 12. & ab Auctore libelli de Viris Illuſtr. appellatus, ab oppido Hiſpaniæ, & ob id ab Aſconio Hiſpanus dictus, dum ſcribit hoc modo: *Italico bello exorto, quum ob ſociis negatam civitatem nobilitas in invidia eſſet, Q. Varius Tribunus pl. legem tulit, ut quæreretur de iis, quorum opera conſiliove ſocii contra populum Romanum arma ſumpſiſſent.* De Vario Craſſus Lib. I. de Orat. ita loquitur: *Quis veſtrum æqualem meum Q. Varium, vaſtum hominem atque fædum, non intelligit illâ ipſa facultate, quamcumque habet, magnam eſſe in civitate gratiam conſecutum.* Nec me movet, quod Craſſus ſuum vocet æqualem, & hic Cicero Cottæ & Sulpicio faciat æqualem; quoniam potuit aliquanto minor natu Craſſo, & aliquanto major Cotta & Sulpicio ita eſſe, ut & Craſſo & his duobus æqualis appellari poſſet: niſi, quod ego minus probo, credat aliquis alterum fuiſſe, *Summo cruciatu ſuppliciöque Q. Varius, homo importuniſſimus, quia Druſum ferro, Metellum veneno ſuſtulerat, periit*, Lib. III. de Nat. Deor. Valer. Max. quoque Lib. IX. c. 2. hominem ſeditioſiſſimum & abjectiſſimum vocat, qui etiam videndus eſt Lib. VIII. c. 6. *Idem.*

6. *Ex accuſatione M'. Aquillii diligentiæ fructum ceperat.*] *In accuſando M'. Aquillio L. Fufii*, quem Antonius Lib. II. de Orat. deſcribit, *cognita induſtria*. Sic enim nos Lib. II. de Offic. legendum putamus, quum vel hic Cicero dicat, Aquillium à L. Fuſio accuſatum fuiſſe. Quod ſi quis ex Divinat. in Verrem illa verba quaſi opponet: *Conſuetudinis atque inſtituti patres majoreſque noſtros non*

M'. Aquillii diligentiæ fructum ceperat. Nam 7 M. Drusum, tuum 8 magnum avunculum, gravem oratorem, ita duntaxat cùm de republica diceret: L. autem Lucullum etiam acutum, patremque tuum, Brute, juris quoque & publici,

pœnitebat tum, quum P. Lentulus is, qui princeps senatus fuit, accusabat M'. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo. Ego contra dicam M'. Aquillium ibi significari eum, qui consul fuit cùm C Sempronio Tuditano, anno ab V. C. DCXXV. & mecum sentiet, qui colliget Aquillium, de quo nunc fit mentio, à P. Lentulo illo accusari non potuisse; quum paulo post C. Gracchi mortem ex Italia decesserit, nec unquam redierit, ut Valer. Max. Lib. V. c. 3. scribit, & hic Aquillius annis minimum viginti post C. Gracchi mortem fuerit accusatus. Fuit autem M'. Aquillius consul cum C. Mario, anno ab V. C. DLIII. unde Marii collegam Lib. II. de Orat. vocat. Illum Romani multis avaritiæ criminibus, testimoniisque convictum, quia cum fugitivis fortiter bellum gesserat, liberaverunt, ut ait in Orat. pro Flacco. *Corrad.*

7. *M. Drusum.*] M. Livium Drusum, M. Drusi & Corneliæ; ut in Consol. ad Marciam Seneca refert, filium; qui pupillus adhuc cum esset & prætextatus, judicibus reos commendabat, & se sic interponebat, ut quædam judicia ab illo rapta constet. Unde solebat dicere, sibi uni, nec puero quidem, unquam ferias contigisse, quod Seneca in Lib. de Brev. Vitæ scribit. Ob id Cicero Lib. I. de Offic. dixit, in eo adolescente gravitatem singularem fuisse. Hic Quæstor in Asiâ nullis insignibus uti voluit, ne quid ipso esset insignius. Morbo comitiali elleboro in Anticyra insula constat esse liberatum, ut Plinius Lib. XXV. c. 5. & Gellius Lib. XVII. c. 15. retulerunt. Inter hunc & Cæpionem ex annulo in auctione venali inimicitiæ cœperunt; unde origo socialis belli & exitia rerum, ut ait Plin. Lib. XXV. c. 5. & Gell. Lib. XVII. c. 15. In atrio domus suæ cultello est percussus, quod scribunt Paterculus Lib. II. Liv. Lib. LXX. Appianus Lib. I. Oros. Lib. V. c. 18. & Cicero ipse Orat. pro Milone. Hunc pontificem fuisse ostendit in Orat. pro Domo, ubi *Tribunum pl. clarissimum* vocat, & Paterculus virum *nobilissimum, eloquentissimum, & sanctissimum*, & Plinius *Tribunorum popularium clarissimum.* Valer. tamen Max. Lib. IX. c. 5. illum vituperat. *Idem.*

8. *Magnum avunculum.*] Maternæ aviæ fratrem, ut Grammatici docent, & tu ita colliges: M. Livius Drusus, qui senatus est patronus appellatus, habuit filios M. Livium Drusum, de quo loquimur, & Liviam, quæ mater fuit Catonis. Ita Drusus pater Catonis fuit avus maternus. Lib. IV. de Fin. Drusus vero filius ejusdem Catonis avunculus fuit, ut Liviæ matris frater, ut à Cicerone in Orat. pro Milone, à Valer. Max. Lib. III. c. 1. & à Plutarcho vocatur. Eadem porro Livia, mortuo priore marito, nupsit Q. Servilio Cæpioni, unde nata est Servilia mater Bruti, quæ ex matre soror fuit Catonis. Et sic Cato, ut Serviliæ frater, Bruti fuit avunculus: Livia fuit avia materna, & M. Drusus, ejus frater, magnus avunculus. *Idem.*

9. M. Lu-

ci, & privati sanè peritum: [9] M. Lucullum: M. Octavium, Cn. F. (qui tantum auctoritate dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam, [10] populi frequentis suffragiis abrogaverit) Cn. Octavium, M. F.: M. Catonem patrem: Q. etiam Catulum filium abducamus ex acie, id est, à judiciis, & in præsidiis reipublicæ, cui facilè satisfacere possint, collocemus.

Eodem Q. Cæpionem referrem, nisi nimis equestri ordi- 223
ni deditus, à senatu dissedisset. [11] Cn. Carbonem, [12] M. Ma- P. CLXXXV
rium,

9. *M. Lucullum.*] L. Luculli fratrem, ut Plutarch. in Lucullo docet, quamvis Eutropius consobrinum vocet. In lapidibus certè Romanis L. Lucullus, L. F. & hic M. Filius dicitur, qui L. Sullæ imperatoris quæstor fuit, & postea, ut unus è Sullanis ducibus ad Fidentiam feliciter pugnavit, quod Plutarch. & Patercul. ostendunt. Hic prætor inter peregrinos jus dixit, & contra C. Antonium, quod Græci postulabant, decrevit, ut Asconius ostendit. Consul cum C. Cassio fuit, ut in Orat. pro Cluent. legimus; unde Verrina III. sic esse legendum cognoscimus: *Nobis respondit, quum ab eo tabulas postularemus, usque ad M. Licinium & C. Cassium Coss. confecisse, postea destitisse.* Proconsul hic in Macedonia Curioni successit, & totam Bessorum gentem, bello appetitam in deditionem accepit, ut auctor est Orosius Lib. VI. c. 3. & ad terminum gentium Tanaim lacumque Mæotin pervenit, ut Flor. Lib. III. c. 4. refert. Ante Ciceronis exilium videtur L. Lucullus vel decessisse vel secessisse, vel certè nihil curasse, quando nusquam dicitur Ciceronem adjuvisse, ut si vixisset vel valuisset, prorsus adjuvisset, ab eo in triumpho adjutus, Lib. II. Acad. Quæst. ut M ipse Lucullus adjuvit, ut testatur in Orat. in Pisonem, & de Resp. ubi Pontifex etiam vocatur, ut Epist. 2. Lib. IV. ad Attic. significatur. Hic M. Lucullus ante bellum civile decessit, cui vel ob id Paterculus gratulatur. *Corrad.*

10. *Populi frequentis suffragiis abrogarit.*] Alias legi *frequentibus* annotat Pigh. in Fastis suis ad annum urbis DCXXXIII. *Gruter.*

11. *Cn. Carbonem.*] Cn. Papirium Carbonem, qui Marianus fuit, etiam antè, quam consul fieret, ut Liv. Lib. LXXIX. & seq. scripsit: deinde, quum L. Cinna & ipse Carbo à seipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam parassent [illegible]dem Cinna ab exercitu suo interemptus esset, consulatum [illegible] gessit, ut Liv. Lib. LXXXIII. & Paterc. Lib. II. præ[illegible] dunt. Tandem illum consulem III. cum C. Mario [illegible] exercitu ejus ad Clusium, ad Faventiam, Fident[illegible] Italia expulit, ut ait Liv. Lib LXXXVIII. quem Pom[illegible] cilia captum occidit. Auctores laudo Livium [illegible] terculum, Plutarchum & Appianum, qui res [illegible] cavit. *Corrad.*

12 *M. Marium*] M. Marium Gratidianum [illegible] ni filium, cujus caput abscissum per urbe[illegible] tulit, & alia fecit, quæ scribunt Q. Cicero [illegible]

rium, & [13] ex eodem genere complures minimè dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus. quo in genere (ut in iis perturbem ætatum ordinem) nuper L. Quintius fuit: aptior autem etiam [14] Palicanus auribus imperitorum.

224 Et, quoniam hujus generis facta mentio est, seditiosorum omnium post Gracchos, [15] L. Apulejus Saturninus eloquentissimus visus est: magis specie tamen, & motu, atque ipso amictu capiebat homines, quàm aut dicendi copia aut mediocritate prudentiæ. Longè autem post natos homines improbissimus [16] C. Servilius Glaucia, sed peracutus, & callidus, cumprimisque ridiculus. Is ex summis & for-

Consulatus, Liv. Lib. LXXXVIII. Asconius, Florus Lib. III. c. 21. Plutarch. in Sulla, & Orosius Lib. V. c. 21. Hunc bis prætorem fuisse scribit Asconius; quum vero prætor esset, collegas, tribunosque plebis eo modo decepit, quem Cicero, qui fuit affinis, Lib. III. de Offic. non probavit. Lis ei cum Sergio Aurata fuit ea, quam Cicero Lib. I. de Orat. & Lib. III. de Offic. ponit. *Corrad.*

13. *Ex eodem genere.*] Turbulento & seditioso, quales erant Cn. Carbo, & M. Marius; quorum alter malus civis. improbus consul, & seditiosus homo Verr. III. dicitur; alter summe popularis homo ab Asconio, & à Q. Cicerone vel ob id populo Romano charissimus appellatur. Tu Senecam Lib. III. c. 18. de Ira lege. *Idem.*

14. *Palicanus.*] M. Lollius Palicanus, qui & ipse tribunus pl. fuit, annis duobus post L. Quintium L. Gellio & Cn. Lentulo Coss. Valer. Max. Lib. III. c. 8. testatur ita seditiosum fuisse, ut C. Piso consul illum suffragiis populi consulem creatum renunciare noluerit, quod diceret non existimare se tantis tenebris offusam esse Remp. ut huc indignitatis veniretur. Hinc Cicero Ep. 1. Lib. I. ad Attic. scripsit: *De Palicano non puto te expectare, dum scribam:* quod verisimile non esset illum, qui tam turpiter repulsus fuisset, iterum consulatum petiturum. Lollius ab Asconio dicitur, & ita gens Lollia plebeja cognoscitur. *Idem.*

15. *L. Apuleius Saturninus.*] Tribunus pl. per vim creatus non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit. Gracchanas enim leges asserere non destitit, ut ait Flor. Lib. III. c. 16. nam legem agrariam tulit, ut Liv. Lib. LXIX. scripsit, quam Plutarchus in Mario τὸν περὶ τῆς χώρας νόμον appellare videtur. Turbulentissimi hujus hominis res narrantur à Livio, Paterculo, Appiano, Floro, Orosio, & aliis. *Idem.*

16. *C. Servilius Glaucia.*] De quo loquuntur omnes historici, qui de L. Apulejo Saturnino scribunt. Is populum solebat monere, ut, quum lex aliqua recitaretur, primum versum attenderet, si esset Dictator, Consul, Prætor, magister equitum, ne laboraret: sciret nihil ad se pertinere: sin autem, quicunque post hanc legem; videret ne qua nova quæstione alligaretur. Hoc Cicero in Orat. pro Rabirio Posthumo scribit. *Idem.*

17. Rat.

fortunæ, & vitæ sordibus in prætura, consul factus esset, si [17] rationem ejus haberi licere judicatum esset. nam & plebem tenebat, & equestrem ordinem beneficio [18] legis devinxerat. Is prætor eodem die, quo Saturninus tribunus plebis Mario & Flacco consulibus publicè est interfectus, homo simillimus Atheniensis [19] Hyperboli, cujus improbitatem veteres Atticorum comœdiæ notaverunt.

Quos Sex. Titius consecutus, homo loquax sanè & fa- 225
tis acutus, sed tam solutus & mollis in gestu, ut saltatio quædam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. ita cavendum est, ne quid in agendo dicendove facias, cujus imitatio rideatur.

LXIII. SED AD paullo superiorem ætatem revecti sumus:

17. *Rationem ejus haberi licere.*] Non enim licebat habere rationem absentis, ut Cæsaris, Epist. 3. Lib. VII. ad Attic. rei, ut Catilinæ apud Asconium: junioris, quam lex annalis requirebat, ut Scipionis, apud Livium Lib. L. & magistratus, ut hujus Glauciæ, cujus ratio, quum prætor esset, haberi non poterat; quod duo anni minimum inter præturam & consulatum intercedere solerent, ut facile potest ab his cognosci, qui Ciceronis & aliorum magistratus diligenter velint considerare. Horum, inquam, ratio haberi non poterat, nisi legibus fuissent soluti, aut judicatum fuisset, rationem haberi posse. *Corrad.*

18. *Legis.*] Quam primus ipse Glaucia tulit, ut comperendinaretur reus, Verrina III. quam legem Glauciam vocat Asconius, ob id fortasse, ne, si lex Servilia, ut debuit, diceretur, cum legibus aliis Serviliis confunderetur. Tulit certè legem ad judicia pertinentem, quæ tunc equites exercebant. Hinc Asconius ita scribit: *Q. Servilius Capio Scaurum ob legationis Asiaticæ invidiam, & adversus leges pecuniarum captarum, reum fecit repetundarum, lege, quam tulit Servilius Glaucia.* In quibus quidem verbis Asconii, *legationis Africæ*, de qua scribit Sallustius, videtur legendum. *Idem.*

19. *Hyperboli.*] Lucernarum faber improbus, quippe qui faciendis lucernis non ære solum, sed plumbo etiam uteretur, quo pluris eas, ut graviores, venderet, & sic emptores decipiebat; qui tamen *μετὰ τὴν τοῦ Κλέωνος δυναστείαν διεδέξατο τὴν δημαγωγίαν*, ut Aristophanis interpres in Nubib. & in Pace scribit. Fuit etiam *στρατηγὸς Ἀθηναίων*, ut idem interpres ait in Acharn. *Ἀπώλετο δὲ περὶ τὴν Σάμον, πολεμούντων αὐτῷ τῶν Σαμίων*, ut interpres idem in Ranis refert; quanquam Thucyd. Lib. VIII. ita scribit: *Τινες Ἀθηναῖοι Ὑπέρβολόν τινα τῶν Ἀθηναίων μοχθηρὸν ἄνθρωπον, ὠστρακισμένον οὐ διὰ δυνάμεως καὶ ἀξιώματος φόβον, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν καὶ αἰσχύνην τῆς πόλεως ἀποκτείνουσι.* Ob id interpres idem in Pace, quasi *παλινῳδίαν* canens, ait: *Ὑπέρβολος ἐν Σάμῳ διατρίβων, ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐχθρῶν ἐπιβουλευθεὶς ἀπέθανε, καὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ βάλοντες εἰς Σάκκον ἔρριψαν εἰς τὸ πέλαγος.* *Idem.*

mus: nunc ad eam, de qua aliquantùm locuti sumus, re-
226 vertamur. Conjunctus igitur Sulpicii ætati P. Antistius fuit, rabula sanè probabilis, qui multos cùm tacuisset annos, neque contemni solùm, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Julii illam consulatus petitionem extraordinariam, veram causam agens, est probatus: & eo magis, quòd eandem causam cùm ageret ejus collega ille ipse Sulpicius, hic plura, & acutiora dicebat. Itaque post tribunatum primò multæ ad eum causæ, deinde omnes, maximæ quæcumque erant, deferebantur.

227 Rem videbat acutè, componebat diligenter, memoria valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamen non abjectis. Expedita autem erat, & perfacilè currens oratio. Et erat ejus [r] quidem tanquam habitus non inurbanus: actio paullum cùm vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat. Hic temporibus floruit iis, quibus [20] inter profectionem reditumque L. Sullæ sine jure fuit & sine ulla dignitate respublica. Hoc etiam autem magis probabatur, quòd erat ab oratoribus quædam in foro solitudo. Sulpicius occiderat, Cotta aberat, & Curio: vivebat è reliquis patronis ejus ætatis nemo præter Carbonem & Pomponium: quorum utrumque facilè [21] superabat.

r quidam Lamb.

228 LXIV. INFERIORIS autem ætatis erat proximus [22] L. Sisenna, doctus vir, & studiis optimis deditus, bene La-

P.B.

20. *Inter profectionem, reditumque.*] Aliter, *antè*. Et sane si fuit in Tribunatu collega Sulpicii, & causam contra C. Julium egit, floruit ante Sullæ profectionem. Siquidem Sulla ante quàm proficisceretur, P. Sulpicium interficiendum curavit. Profectus est autem jam Cn. Octavio, L. Cornelio Cinna Coss. ut Plutarch. affirmat, & rediit L. Scipione, C. Norbano Coss. ut Livius, Plutarch., Appianus ostendunt. Certe Philippica XII. cum L. Scipione, tunc consule, dicitur esse collocutus. Itaque inter profectionem & reditum Sullæ vix anni tres integri numerantur: quod si consulatum etiam complectaris, non amplius certè quàm quatuor annos integros numerabis, quibus P. Antistius floruit; sed post Sullæ reditum in Italiam, quum Mariani adhuc urbem tenerent, interfectus est. *Corrad.*

21. *Superabat.*] Atqui supra Pomponium ceteris omnibus ejus ætatis, præter Sulpicium & Cottam videtur anteferre; hic eum tamen à P. Antistio superatum fuisse testatur; quod est prorsus contrarium, nisi diversas opiniones nunc sequatur, vel supra dicat Pomponium ex his, de quibus se dicturum proposuerat: nunc ad eos P. Antistium adjungat. *Idem.*

22. *L. Sisenna.*] Sisennam cognomen in Gabiniis apud Valer. Max. Lib. VIII. c. 1. & Dion, Lib. XXXIX, & in Statiliis apud Pater-

Latine loquens, gnarus reipublicæ, non sine facetiis: sed neque laboris multi, nec satis versatus in causis; interjectusque inter duas ætates, Hortensii & Sulpicii, nec majorem consequi poterat, & minori necesse erat cedere. Hujus omnis facultas ex historia ipsius perspici potest: quæ cùm facilè omnes vincat superiores, tum indicat tamen, quantum absit à summo, quamque genus hoc scriptionis nondum sit satis Latinis litteris illustratum. Nam Q. Hortensii admodum adolescentis ingenium, ut Phidiæ signum, simul adspectum & probatum est.

Is L. Crasso, Q. Scævola consulibus [23] primùm in foro 229
dixit, & apud hos ipsos quidem consules, & cum eorum, qui affuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, judicio discessit probatus. undeviginti annos natus erat eo tempore. Est autem L. Paullo, C. Marcello consulibus mortuus: ex quo videmus, cum in patronorum numero annos quatuor & quadraginta fuisse. Hoc de oratore paullo pòst plura dicemus. hoc autem loco voluimus ætatem ejus in disparem oratorum ætatem includere: quamquam id quidem omnibus usu venire necesse fuit, quibus paullo longior vita contigit, ut & cum multo majoribus natu, quàm essent ipsi, & cum aliquanto minoribus compararentur. ut x Attius iisdem ædilibus ait se & Pacuvium docuisse fabulam, cùm ille octoginta, ipse triginta annos natus esset.

x Accius *alii.*

Sic Hortensius non cum suis æqualibus solùm, sed & mea 230
cum ætate, & cum tua, Brute, & cum aliquanto superiore

Paterculum Lib. II. invenio, neque tamen scire certo possum, ex qua gente L. hic Sisenna fuerit, de quo Paterculus ita scribit: *Historiarum auctor jam tum Sisenna erat juvenis, sed opus belli civilis Sullani post aliquot annos ab eo seniore editum est.* Videtur Latine Sisenna id bellum scripsisse, ut patet ex Lib. I. & II. de Divin. Ovid. Lib. II. de Trist. hoc addit:

Vertit Aristidem Sisenna, nec obfuit illi
Historiæ turpes inseruisse jocos. Corrad.

23. *Primum in foro dixit.*] Primum dixit in foro, deinde in senatu, Lib. III. de Orat. ubi dicitur L. Crasso consule in senatu causam Africæ defendisse, & postea pro Bithyniæ rege dixisse: id est, ut ego interpretor, quum tum quoque, ut postea Rullus, nescio quos agros vellet vendere, ei restitisse: & quum rex Bithyniæ Nicomedes regno pulsus esset, & à Romanis in regnum duci cuperet, pro illo dixisse, & quidem in senatu, quoniam causæ non erant forenses. Sed antea tamen in foro dixerat, ut hic scribitur: quamvis aliter alii soleant interpretari. Idem.

24. In

riore conjungitur. Siquidem & Crasso vivo dicere solebat: & magis jam etiam vigebat cum Antonio, & cum Philippo jam sene, pro Cn. Pompeii bonis dicente. in illa causa adolescens cùm esset, princeps fuit, & in eorum, quos in Sulpicii ætate posui, numerum facilè pervenerat: & suos inter æquales M. Pisonem, M. Crassum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longè præstitit: & me adolescentem nactus octo annis minorem, quàm erat ipse, multos annos [24] in studio ejusdem laudis exercuit: & tecum simul, sicut ego pro multis, sic ille pro Appio Claudio dixit, paullo ante mortem.

231 LXV. VIDES IGITUR, ut ad te oratorem, Brute, pervenerimus, tam multis inter nostrum, tuumque initium dicendi interpositis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui viverent, nominare, ne vos curiosiùs y eliceretis ex me, quid de quoque judicarem; eos, qui jam sunt mortui, nominabo. Tum Brutus, Non est, inquit, ista causa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere. Quænam igitur, inquam, est? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet, & ii tibi succenseant, quos præterieris. Quid? vos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillimè: sed tamen te arbitror malle z idipsum tacere, quàm taciturnitatem nostram experiri.

y *ita Riv. aliis* eligeretis.

z id *abest à MSS.*

232 Tum ego, Vere, inquam, tibi, Brute, dicam. non me existimavi in hoc sermone usque ad hanc ætatem esse venturum: sed ita traxit ordo ætatum orationem, ut jam ad minores etiam pervenerim. Interpone igitur, inquit, si quos videtur: deinde redeamus ad te, & ad Hortensium. Immò verò, inquam, ad Hortensium: de me alii dicent, si qui volent. Minimè verò, inquit. nam etsi me facilè omni tuo sermone tenuisti, tamen is mihi longior videtur, quòd propero audire de te. nec verò tam de virtutibus dicendi tuis, quæ cùm omnibus, tum certè mihi notissimæ sunt, quàm quòd gradus tuos, & quasi processus dicendi
233 studeo cognoscere. Geretur, inquam, tibi mos: quoniam me [25] non ingenii prædicatorem esse vis, sed laboris mei. Ve-

P. CLXXXVI.

24. *In studio ejusdem laudis exercuit.*] Suspicatur Rivius legendum *stadio*, quod statim arripuit Lambinus; sed non adsentientibus libris plurcariis. Supra ubi est, *vigebat cum Antonio*, Pal. & Cujac. non admisere *cum*. Grut.

25. *Non ingenii prædicatorem esse vis, sed laboris mei.*] Quum velis me

Verum interponam, ut placet, alios, & à M. Crasso, qui fuit aequalis Hortensii, exordiar.

LXVI. Is igitur mediocriter à doctrina instructus, angustius etiam à natura, labore & industria, & quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam, & gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. In hujus oratione sermo Latinus erat, verba non abjecta, res compositae diligenter: nullus flos tamen, neque lumen ullum: animi magna, vocis parva contentio, omnia ferè ut similiter, atque uno modo dicerentur. Nam hujus aequalis, & inimicus [26] C. Fimbria, non ita diu jactare se potuit: qui omnia magna

me dicere non de virtutibus dicendi meis, ubi necesse sit ingenium praedicare; sed referre qui gradus & quasi processus dicendi fuerint, in quo necesse erit loqui de labore, quem in hac re sustinuerim. Itaque morem tibi geram, quod fortasse non fecissem, si me ingenii mei praedicatorem esse voluisses; ne objici posset illud, laudas te ipsum: qua tamen in parte, ut ait Quintil. Lib. XI. c. 1. reprehensus est non mediocriter Cicero, quanquam is quidem rerum à se gestarum major quam eloquentiae fuit, in orationibus utique, jactator; quo quidem loco Quintilianus, ut hic ipse, pene distinguit; quod ingenium suum rarò & modeste, sed labores & res suas saepe, & interdum non satis, ut quibusdam videtur, modeste commendet. Ille vero res suas laudat, ut vel alios ad idem faciendum invitet, vel ut adversariis respondeat; nec ipse negat, sed Lib. I. ad Attic. fatetur, se laudis avidissimum esse, quod qui reprehendunt, maximos quosque viros reprehendunt, qui nec minus ambitiosi fuere quàm Cicero, nec minus quàm ille res suas celebrari cupiverunt: quin Xenophon, Aratus, Scaurus, Catulus, Caesar, Hadrianus, & alii res suas scripserunt, ne quidam Ciceronem, ut faciunt, accusent, quod à Luceio, ut res suas scriberet, postularit. *Corrad.*

26. *C. Fimbria.*] C. Flavius Fimbria, qui L. Valerii Flacci consulis legatus fuit, ut Liv. Lib. LXXXII. scripsit. Quum L. Valerium Flaccum in Bithynia apud Nicomediam interfecisset, & imperium ad se transtulisset, Ilium, quod sibi portas clausisset, undecimo die cepit & evertit, & quum ob id gloriaretur, quod quam urbem Agamemnon decimo anno vix cepit, quum mille navium classem & universam Graeciam secum haberet, eam ipse undecimo die cepisset, respondit quidam ex Iliensibus: *Non enim Hector aderat, qui pro civitate pugnaret.* Sed ille paulo post apud Thyatiram, quum ab exercitu Sullae obsideretur, in templo Aesculapii sua & servi manu interfectus est, ut videbis apud Liv. Lib. LXXXIII. Strabonem Lib. XIII. Plutarchum in Sulla, Appian. in Bell. Mithrid. Orosium Lib. VI. c. 2. & Paterc. Lib. II. Addit autem Cicero: *Non ita diu jactare se potuit*, quod scilicet se *interemit adolescens, qua ausus erat fortiter executus*, ut ait Paterc. loco citato, & rectè *ausus erat*, quoniam fuit *homo longè audacissimus*, ut ait Cicero in Orat. pro Roscio Amerino. *Idem.*

27. Ca.

magna voce dicens, verborum sanè bonorum cursu quodam incitato, ita furebat tamen, ut mirarere tam alias res agere populum, ut esset insano inter disertos locus.

234 [27] Cn. autem Lentulus multo majorem opinionem dicendi actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat: qui cùm esset nec peracutus (quamquam & [28] ex facie & et vultu videbatur) nec abundans verbis, etsi fallebat in eo ipso: sic intervallis, exclamationibus, voce suavi & canora, [29] admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quæ deerant, non desiderarentur. Ita tanquam Curio copia nonnulla verborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum.

235 Sic Cn. Lentulus ceterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit. Neque multo secus [30] P. Lentulus, cujus & excogitandi, & loquendi tar-

27. *Cn. autem Lentulus.*] Multa huic cum L. Gellio, de quo supra, sunt communia, quum & in censura, & in consulatu collegæ fuerunt; illud est hujus proprium, quod malè adversus Spartacum pugnavit, ut Liv. Lib. XCVI. & Orosius Lib. V. c. 24. scripserunt; quamvis in multis libris malè C. Lentulus scribatur. Censor dicitur Verrina VII. in Orat. pro Flacco, & in Orat. pro Domo, ubi Cicero scribit etiam tribunum pl. ejus bona consecrasse. In eo vero summum consilium, & summam gravitatem fuisse, testatur in Orat. pro lege Manil. Is videtur esse, qui Philippo & Marcellino Coss. decessit, Epist. 6. Lib. IV. ad Attic. quamvis aliter olim scripserimus. Temporibus Marianis abfuit. *Corrad.*

28. *Ex facie & ex vultu.*] Quid sit facies Gellius Lib. XIII. c. 29. docet, quid vultus Cicero, qui Lib. I. de Legg. ita scribit: *Is, qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse præter hominem potest, indicat mores; cujus vim Græci norunt, nomen omnino non habent.* Illi tamen, ut ego puto, quum faciem, tum vim illam vultus exprimunt τῷ προσώπῳ, unde signa colligunt Aristoteles, Polemon, Adamantius, & alii, qui τὰ φυσιογνωμικὰ scripserunt. Potes etiam fortasse interpretari *ex vultu*, & simulatione, ut infra de C. Pisone loquitur. *Idem.*

29. *Admirando irridebat, calebat in agendo.*] Quæ heic substituunt Corradus aut Lambinus, non firmantur mss. nostris: ideoque non abii à recepta lectione, quæ εἰρωνία indicare videtur; cujus hoc proprium, ut dum laudet & admirari se simulet, *irrideat.* Grut.

30. *P. Lentulus.*] P. Cornelius Lentulus Sura, is qui cum L. Sergio Catilina conjuravit; quem putat Asconius P. Lentuli illius, quem Cicero Verrina I. principem senatus appellat, filium fuisse: quod tempora non pati videntur, ut hic Sura filius fuerit illius, quem Cicero loco citato, & Lib. I. de Orat. P. Africano vel majorem natu vel æqualem fuisse ostendit. M. Antonius certè Lib. I. de Orat. de illo sic loquitur, ut de homine, qui tot annis antè obiis-

tarditatem tegebat formæ dignitas, corporis motus plenus & artis, & venustatis, vocis & suavitas, & magnitudo. sic in hoc nihil præter actionem fuit, cetera etiam minora, quàm in superiore.

LXVII. [31] M. PISO QUIDQUID habuit, habuit ex 236
disciplina, maximéque ex omnibus, qui antè fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit. Habuit à natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limaverat, quod erat in reprehendendis verbis versutum, & sollers: sed sæpe stomachosum, nonnumquam frigidum, interdum etiam facetum. Is laborem, quasi cursum forensem, diutius non tulit, quod & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac stultitias, quæ devorandæ nobis sunt, non ferebat, P. R.
iracundiusque respuebat, sive [a] morosè, ut putabatur, a morosa. Lamb.
sive ingenuo, liberoque fastidio. Is cùm satis floruisset adolescens, minor haberi est cœptus postea. deinde [32] ex virginum judicio magnam laudem est adeptus, & ex eo

obiisset, ut hujus Lentuli pater vix esse potuerit. Quin si vir tantus hujus P. Lentuli pater fuisset, Cicero ei aliquando objecisset, ut avum, in Orat. III. in Catilinam; cujus imaginem Sura non potius quàm patris in annulo gestasset, si talem patrem habuisset. Videri potest igitur M. Marcelli filius. Quæstor Sullæ fuit, postea prætor, ac deinde consul, cum Cn. Aufidio Oreste, anno ab V. C. DCLXXXIII. Sed quum vita ejus semper, ut ait Porcius Latro, in obeundis libidinibus versaretur, ac societate turpissimorum hominum nobilitaretur, bis accusatus, &, ut Lib. I. ad Attic. Cicero scribit, absolutus est; quòd judices, ut auctor est Plutarch. in Cicerone, corrupisset. Non ita multò post tamen senatu motus est, & ut amissam dignitatem recuperaret, prætor iterum factus fuerat, quando cum L. Catilina conjuravit. *Corrad.*

31. M. PISO.] M. Pupius Piso Calpurnianus, sic appellatus à quibusdam, quod eum M. Pupius in Orat. pro Domo dicatur adoptasse. In Ædilitate offensiuncula (nam populus illi M. Seium prætulit) accepta, summos à populo honores, ut in Orat. pro Plancio legimus, est adeptus. Tanto, ut scribit Asconius, ætate major Cicerone, ut adolescentulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quòd in eo & antiquæ vitæ similitudo, & multæ erant literæ. Suspicio videtur fuisse, Ciceronem apud M. Pisonem eloquentiam pudicitiæ jactura perdidicisse, ut in Orat. quæ tribuitur Sallustio, legimus. *Idem.*

32. *Ex Virginum judicio.*] Post quarum absolutionem decimus annus fuit in Ciceronis consulatu, ut ait in Orat. III. in Catilin. Accusatus enim fuit Catilina incesti, quod cum Fabia Virgine Vestali commisisse arguebatur: sed Catuli gratia fultus evasit, ut Orosius Lib. VI. c. 3. scribit. Sed & Fabia ipsa causam incesti dixerat, quum ei Catilina objiceretur, eratque absoluta hæc Fabia, quia

eo tempore quasi revocatus in cursum, tenuit locum tam diu, quàm ferre potuit laborem: postea, quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria.

237 [33] P. Muræna mediocri ingenio, sed magno studio rerum veterum: litterarum & studiosus & non imperitus: multæ industriæ & magni laboris fuit. C. Censorinus Græcis litteris satis doctus: quod proposuerat, explicans expeditè: non invenustus actor, sed iners, & inimicus fori. L. Turius parvo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat, sæpe dicebat. Itaque ei paucæ centuriæ ad consulatum defuerunt.

238 [34] C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus: hujus si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii everteret, majus nomen in patronis fuisset. non erat abundans, non inops tamen: non valde nitens, non planè horrida oratio: vox, gestus, & omnis actio sine lepore: at in inveniendis, componendisque rebus mira accuratio: ut non facilè in ullo diligentiorem majoremque cognoverim, sed eam ut citiùs veteratoriam, quàm oratoriam diceres. hic etsi etiam in publicis causis probabatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum.

239 LXVIII. [35] C. DEINDE PISO, statarius, & sermonis ple-

quia soror erat Terentiæ Ciceronis, ut ait Asconius. Virgines vero ipsas P. Clodius accusavit, & M. Cato defendit, ut Plutarchus in Catone scribit. In eo judicio M. hic Piso magnam laudem est adeptus, ut hic ait. Aliter *Verginii.* Corrad.

33. *P. Muræna.*] P. Licinius Muræna, qui sublatus infra fuisse dicitur, cujus historiam quærent alii. Nos apud Macrob. Lib. III. Saturn. invenimus, Varronem asseruisse, eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius Aurata cognominatus; quod ei pisces, qui auratæ vocantur, carissimi fuerint. Hanc gentem plebeiam fuisse Cicero in Orat. pro Muræna testatur. *Idem.*

34. *C. Macer.*] C. Licinius Macer, de quo Cicero prætor incredibili ac singulari populi voluntate transegit. Damnatus est autem, ut κρινόμενος κλοπῆς, ut ait Plut. in Cicerone, id est *repetundarum*, ut scribit Val. Max. Lib. IX. c. 12. ubi docet, quo modo perierit, à quo tamen Plutarchus paulum videtur dissentire. *Idem.*

35. C. DEINDE PISO.] C. Calpurnius Piso, quo Prætore Cicero Q. Roscii comœdi causam defendit, quemque in causa Cæcina adversarium habuit. Is cum M'. Glabrione consul fuit, anno ab V. C. DCLXXXVII. & tum Pompejum voluit impedire, ne adversus piratas proficisceretur. Tunc etiam legem Calpurniam de ambitu tulit, in qua præter alias pœnas pecuniaria quoque est ad-

plenius orator; minimè ille quidem tardus in excogitando; verumtamen vultu, & simulatione, multo etiam acutior, quàm erat, videbatur. Nam ejus æqualem [36] M'. Glabrionem, bene institutum avi [37] Scævolæ diligentia, socors ipsius natura negligensque tardaverit. Etiam [38] L. Torquatus,

adjecta, ut scribit Asconius, & Cicero meminit in Orat. pro Muræna. Postea proconsul in Galliam profectus est, sed domum quum rediisset, repetundarum postulatus est, & à C. Julio Cæsare oppugnatus propter cujusdam Transpadani injustum supplicium; quare postea cum illo graves exercuit inimicitias, ita ut impellere Ciceronem tentarit, ut Cæsar inter conjuratos nominaretur, ut ait Sallustius. Piso, Cicerone consule defendente, quia consul fortis constansque fuerat, incolumis est Reip. conservatus, ut leges in Orat. pro Flacco. Nondum mihi satis constat, an is ille sit, quem Plutarchus ἄνδρα ἱστορικὸν vocat, quum Cicero nihil hac de re dicat, quod mirum sit, quum Plutarchus testetur, illum de Mario scripsisse, ne quis forte putet illum esse, quem supra diximus L. Pisonem vocatum fuisse, & multo ante vixisse. *Corrad.*

36. *M'. Glabrionem.*] M'. Acilium Glabrionem: & Acilium, non Attilium, ut in libris sæpe leges, scribere debemus, quoniam gens hujus Glabrionis Acilia fuit, & pater ab Asconio M' Acilius appellatur, qui legem Aciliam tulit de pecuniis repetundis severissimam, in qua ne comperendinari quidem licebat reum, ut legitur Verrina II. Hujus gens plebeja fuit, ut ostendit Livius, qui Lib. XXXV. scribit, P. Scipioni de plebe M' Acilium Glabrionem collegam additum fuisse. Hoc vero M' Glabrione prætore Cicero Verrem accusavit, ut Asconius scribit, & in ipsis Verrinis apparet. Hic, ut dictum, & cum C. Pisone consul fuit; &, ut Plutarchus scribit, in Bithyniam profectus est. *Idem.*

37. *Scævolæ.*] Scævolam dicit juris peritissimum, qui cum L. Pisone consul fuit, quo anno Tib. Gracchus occisus est. Sic Asconius in Verr. II. interpretatur. *Idem.*

38. *L. Torquatus.*] L. Manlius Torquatus, & quidem patricius, ut in Orat. pro P. Sulla cognosces, quum Manliorum familia duplex esset, ut supra diximus. Hic Ciceronis & Attici condiscipulus, ut Nepos ait in Attico, fuit. Cum L. Aurelio Cotta consul est factus anno ab V. C. DCLXXXIX. quos Antronius, Catilina & alii in Capitolio Cal. Jan. ut scribit Sallustius, interficere pararunt. Quid vero L. ipse Torquatus in consulatu gesserit, scriptum non vidimus, nisi quod illum Cicero consulem fortissimum in Orat. pro P. Sulla, & Lib. II. de Fin. vocat. Post consulatum videtur in Macedonia res ita magnas gessisse, ut Cicerone, jam tum Consule, referente, absens imperator sit appellatus, ut in Orat. in Pisonem dicitur. Domum quum rediisset, omnibus rebus, quas Cicero gessit, interfuit, nunquam est à Cicerone digressus, studio, consilio, auctoritate, unus adjuvit plurimum. In bello civili, finem belli statuebat à principio, si Pompejus Italia cederet, ut Epist. 11. Lib. XI. ad Attic. videbis. Postea tamen pro-

tus, elegans in dicendo, in existimando admodum prudens, toto genere perurbanus. [39] Meus autem æqualis Cn. Pompejus, vir ad omnia summa natus, majorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat: actio verò ejus habebat, & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatem.

240 Noster item æqualis [40] D. Silanus, vitricus tuus, studii ille quidem habuit non multum, sed acuminis, & orationis satis. [41] Q. Pompejus A. F. qui Bithynicus dictus est, biennio quàm nos fortasse major, summo studio dicendi, multaque

professus esse dicitur. Epist. 7. Lib. IX. ad Attic. Quanquam dubitari potest, filiumne an patrem ibi significet; nisi Epist. 11. & 21. Lib. VII. ad Attic. cum M. Lepido, quasi consularem cum consulari conjungat, & sic de illo semper loquatur, quod de filio dici non potest. Sive tamen mansit, sive profectus est, illo certè tempore & bello nos periisse illum credimus, quando filium etiam tum Resp. perdidit. *Corrad.*

39. *Meus autem æqualis Cn. Pompejus.*] Quamvis ex consulatu major fuisse videatur; sed legibus solutus multò ante suum annum consul factus est, ut Liv. Lib. XCVII. scripsit. Quod si Ciceronis prorsus æqualis fuit, M. Pisone, M. Messala consulibus annum quadragesimum quintum minimum agebat: quo quidem anno de Mithridate triumphavit, ut Plin. Lib. VII. c. 26. & Lib. XXXVII. c. 2. testatur. Plutarchus tamen eum tum multo juniorem describit. De Cn. Pompejo autem tam multa Cicero, Livius, Paterculus, Val. Maximus, Plutarchus, Dion, Appianus, & alii scribunt, ut nobis tacendum sit. *Idem.*

40. *D. Silanus, vitricus tuus.*] Bruti mater Servilia, quum esset vidua, ipsi Silano nupsit. Silanus autem consul designatus censuit eos, qui Remp. delere conati fuerant, morte esse multandos. Lege Orat. IV. in Catil. & Sallustium, ubi Cæsar illum virum fortem atque strenuum vocat: cui tamen ipse Cæsar tantum metum injecit, ut illum non piguerit sententiam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, velut gravius, atque ipse sensisset, exceptam: quod in Cæsare Sueton. scribit. Fuit vero consul cum L. Muræna, anno ab V. C. DCXCII. *Idem.*

41. *Q. Pompejus A. F. qui Bithynicus dictus est.*] De quo nullam mentionem, nisi in hoc dialogo, fieri vidimus, & apud Oros. Lib. VI. c. 15. illum cum Pompejo in Ægypto interfectum fuisse legimus; & credimus eum esse istius filium, qui obiit in Capitolio, quum Deos salutasset, ut Plin. Lib. VII. c. 53. scribit: cujus prænomen retulit A. Pompejus Q. F. ut nos putamus, quem postea prætorem in Sicilia Sex. Pompejus Magni filius occidit, ut Liv. Lib. CXXIII. Appian. Lib. IV. & Dion Lib. XLVIII. scripserunt: qui Bithynicum etiam patris cognomen habuit, ut ibidem cognoscitur; unde non dubito, quin ille sit, qui Lib. VI. Famil. scribit ad Ciceronem & à Cicerone literas accipit. *Idem.*

42. P. Au-

taque doctrinà, incredibili labore atque industria; quod scire possum. fuit enim mecum, & cum M. Pisone cùm amicitia, tum studiis, exercitationibusque conjunctus. hujus actio non satis commendabat orationem. in hac enim satis erat copiæ, in illa autem leporis parum.

Erat ejus æqualis 42 P. Antronius, voce peracuta, atque 241 magna, nec alia re ulla probabilis. Et L. Octavius Reatinus, qui cùm multas jam causas diceret, adolescens est mortuus. is tamen ad dicendum veniebat magis audacter, quàm paratè. 43 Et C. Stajenus, qui se ipse adoptaverat, & P.CLXXXVII.

42. *P. Antronius.*] Qui se Ciceronis condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in Quæstura commemorabat fuisse: qui consul designatus, quum accusaretur ambitus, judicium tollere ac disturbare primo conflato voluit gladiatorum ac fugitivorum tumultu, deinde lapidatione atque concursu: sed damnatus ita se gessit, ut Cicero in Orat. pro P. Sulla scribit: ubi nobis illum hominem, ut paucis dicam, sceleštissimum describit. Hujus exulis domum M. Messala, dum consul, Lib. I. ad Attic. dicitur emisse. Hujus insidias Cicero Lib. III. ad Attic. se timere ostendit. *Corrad.*

43. *Et C. Stalenus, qui se ipse adoptaverat, &c.*] Perperam in cunctis, quæ ipse viderim, exemplaribus, *Stajenus.* aut, si hoc rectè, male alibi *Stalenus.* Primum enim omnium Cicero pro Cluentio eadem ferè spatsim & intercisè, quæ hic, de eodem Staleno narrat. Ejus inter alia verba sunt: *Dico C. Ælio Staleno judici pecuniam grandem Stathium Albium, ad corrumpendum judicium dedisse.* Et pòst: *Tum appellat hominem hilari vultu Balbus, ut blandissime potest. Quid tu, inquit, Pacte? Hoc enim sibi Stalenus cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat, ne si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ quàm generis uti cognomine videretur.* Ex his inquam suspicari licet, hunc Stalenum esse eundem, cujus & hic Cicero meminit. Jam verò Stalenum illum in numero fuisse patronorum, & egisse causas, sicuti nostrum hunc, ex eadem oratione liquet. sequitur enim: *Atque etiam casu tum* (quod illud repente erat factum) *Stalenus ipse non aderat: causam nescio quam apud judicem defendebat.* Denique illum ipsum Stalenum condemnatum esse, & sicut de hoc ait Cicero: *pœnas legibus & judicio dedisse, in facinore manifesto deprehensum*, ex eadem prorsus oratione liquet. Quid igitur causæ est, quin sic legendum putamus? Fuit autem lapsus, ut talibus in rebus perfacilis, una tantum depravata litera. Nam si de *i* literula *l* feceris, erit locus suæ restitutus integritati. *Rivius. C. Stalenus.* C. Stalenus Pætus. Hoc enim sibi cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat, ne si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quam generis uti cognomine videretur, ut ait in Orat. pro Cluentio. Sed in Orat. pro Sextio ita scribit: *Ex novem Tribunis plebis, quos tunc habueram, unus, me absente, defluxit; qui cognomen sibi ex Æliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis ejus esse quam generis videretur:* quem quidem Tribunum pl. in eadem Orat. & alibi Li-

& [44] de Stajeno Ælium fecerat, fervido quodam, & petulanti, & furioso genere dicendi: quod quia multis gratum erat, & probabatur, adscendisset ad honores, nisi in facinore manifesto deprehensus, pœnas legibus, & judicio dedisset.

242 LXIX. EODEM TEMPORE [45] C. & L. Cæpasii fratres fuerunt, qui multa opera, ignoti homines & repentini, quæstores celeriter facti sunt oppidano quodam & inconditio genere dicendi. Addamus huc etiam, ne quem vocalem præteriisse videamur, [46] C. Cosconium Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, si quam habebat, præbebat populo cum multa concursatione, magnoque clamore. Quod idem faciebat [47] Q. Arrius, qui fuit [48] M. Crassi quasi secundarum. Is omnibus exemplo debet esse,

Ligurem vocat: quæ res facit, ut dubitari possit, an idem sit ubique, nisi in Orat. pro Cluentio dicatur Ædilitatem petiturus fuisse, nisi damnatus esset. De eo pluribus agit Cicero in Orat. pro Cluentio, & in Topicis. *Corrad.*

44. *De Stajeno Ælium fecerat.*] Pigh. noster Fastis ad annum DCLXVII. mallet, *Pætum fecerat*, quomodo nominatur in Cluentiana. *Grut.*

45. *C. & L. Cæpasii.*] Homines industrii, atque eo animo, ut quæcunque dicendi potestas est data, in honore atque beneficio ponerent, ut in Orat. pro Cluentio loquitur; ubi ita de illis verba facit, ut eos irridere potius quam laudare videatur. *Corrad.*

46. *C. Cosconium.*] Qui in Orat. pro Sulla videtur prætor fuisse, consule Cicerone; quum tamen eodem Cicerone prætore fortasse extra ordinem in Illyrico proconsul fuisset; nisi fuit alter, præsertim quum Cneus non Cajus ab Eutropio Lib. VI. ille dicatur. Hic certe in Orat. pro Cluent. Cajus appellatur. *Idem.*

47. *Q. Arrius.*] Is videtur esse, qui prætor Chrysum fugitivorum ducem cum viginti millibus hominum cecidit, ut Liv. Lib. XCVI. scripsit; quique C. Verri successurus putabatur, ut Verrina IV. & VI. dicitur. Is quum esset loco infimo natus, ut hic ait, post præturam diu jacuit: sed Cæsare & Bibulo consulibus, quum Pompejus, Crassus, & ipse Cæsar Remp. tenerent, se consulem fieri posse speravit: verum destitutus ægre tulit sibi ereptum fuisse consulatum, ut Epist. 5. & 6. Lib. II. ad Attic. videbis. *Idem.*

48. *M. Crassi quasi secundarius.*] Aliter *secundator*, aliter *secundanus*, aliter *secundarum*, aliter *secundarius*, id est, ut ego interpretor, secundas partes agens, qui δευτεραγωνιστὴς à Græcis vocatur; quanquam Seneca Lib. III. c. 8. de Ira, secundas agere ponit pro eo fere, quod est assentari; quod à Ciceronis sententia non admodum videtur esse diversum. *Corrad.* Si sequimur nostros veteres, si tres Lambinianos, reponendum veniet, *secundarum.* prius tamen laudant passim Budæus, Rivius, item Turnebus libro I. Advers. c. 10. Romanam interim antiquam *secundanus* præferre, cita-

esse, quantum in hac urbe polleat [b] multorum obedire tempori, [49] multorumque vel honori vel periculo servire.

b multorum abest à MSS.

His enim rebus, infimo loco natus, & honores, & pecuniam, & gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, aliquem numerum pervenerat. sed ut pugiles inexercitati, etiam si pugnos, & plagas, Olympiorum cupidi, ferre possunt, solem tamen sæpe ferre non possunt: sic ille, cùm omni jam fortuna prosperè functus, labores etiam magnos excepisset, [50] illius judicialis anni severitatem, quasi solem, non tulit. 243

Tum

citarique eo modo à Barbaro, indicio est idem Rivius. *Grut.* Satisfecit utique huic loco Lambinus, ex cujus arbitrio cur pendere noluerit Gothofredus, nullam habuit causam; multo minorem Gruterus, hîc omnes libros sibi reclamantes (id toties in Lambino arguit) deserens, ne Lambino aliquid daret. Nos & codicum omnium consensui honorem suum dedimus, utque id scienter à nobis fieret, debemus patri, penitus hanc loquutionem declaranti in capite ultimo Observationum ad Scriptores Ecclesiasticos. *Gronov.*

49. *Multorumque vel honori vel periculo inservire.*] Quo modo Q. Cicero: *Studiosè inservire negotiis amicorum ac periculis*, inquit. Licet altera quoque mihi lectio placeat. nam est una eademque ferè utriusque verbi significatio. ut sit sensus: *Q. Arrius omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat, hoc est valeat, in multorum seu honore tuendo & augendo, seu propulsando & defendendo periculo, studium omne collocare, aut nervos omnes contendere, ut dicitur.* Est enim *servire* metaphoricôs interdum, alicui obsecundare, & addictum esse, ad aliquid magno sese studio dedere, rationem alicujus ducere, ut Cicero ipse loquitur. C. Cæsar VI. *Ut controversiarum ac dissensionum obliviscerentur, atque omnibus omissis his rebus, huic bello servirent.* pro, *in hoc bellum incumberent.* Sic dicimus, *servire utilitati suæ, servire rumori.* Et Cicero II. Verrina: *Petitioni toto animo servire propter judicium non licebat.* pro, non poteram omnem in ædilitate petenda curam & diligentiam meam ponere, non omni cogitationi in petitionem incumbere. Idem alibi: *Alios gloriæ servire, alios pecuniæ.* Rursus IV. Verrina: *Nisi tecum collusisset, & tuæ potius existimationi servisset, quàm suæ.* pro, *tuæ famæ magis consuluisset, quàm suæ.* Idem pro P. Sestio: *Qui dicerent dignitati esse serviendum.* pro, dignitatis præcipue rationem esse habendam. vel, omnia esse ad dignitatem referenda. Idem ad Brutum: *Tibi nunc populo & scenæ (quod dicitur) serviendum est.* Sic Terent. *Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei serviens.* pro eo quod est, in re quærenda parandaque elaborans. Cujus ad imitationem Cicero quoque pro Sex. Roscio: *Nonne, inquit, optatissimum sibi putant esse filios suos rei familiari maxime servire, & in prædiis colendis operæ plurimum studiique consumere.* Rivius.

50. *Illius judicialis anni severitatem.*] Credimus annum significari, quo Cn. Pompejus Consul III. duas leges ex S.C. promulgavit.

244 Tum Atticus, Tu quidem de fæce, inquit, hauris, idque jamdudum: sed tacebam: hoc verò non putabam, te usque ad Stajenos & Antronios esse venturum. Non puto, inquam, existimare te, ambitione me labi, quippe de mortuis: sed ordinem sequens in memoriam notam & æqualem necessariò incurro. Volo autem hoc perspici, omnibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi sint, memoria quidem dignos perpaucos; verùm, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuisse. sed ad sermonem institutum revertamur.

245 LXX. T. TORQUATUS T. F. & doctus vir ex Rhodia disciplina Molonis, & à natura ad dicendum satis solutus, atque expeditus: (cui si vita suppeditavisset, sublato ambitu consul factus esset) plus facultatis habuit ad dicendum, quàm voluntatis. Itaque studio huic non satisfecit: officio verò nec in suorum necessariorum caussis, nec in sententia senatoria defuit.

246 Etiam M. Pontidius, municeps noster, multas privatas caussas actitavit, celeriter sanè verba volvens, nec hebes in caussis, vel dicam, plus etiam quàm non hebes, sed effervescens in dicendo stomacho sæpe, iracundiaque vehementiùs: ut non cum adversario solùm, sed etiam (quod mirabile) cum judice ipso, cujus delinitor esse debet orator, jurgio sæpe contenderet. [51] M. Messalla minor natu, quàm nos, nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum: prudens, acutus, minimè incautus, patronus in caussis cognoscendis componendisque diligens, magni laboris, multæ operæ, multarumque caussarum. P. B.

[52] Duo

gavit, alteram de vi, qua nominatim cædem in Appia via factam, & incendium curiæ, & domum M. Lepidi interregis, oppugnatam comprehendit: alteram de ambitu pœnam graviorem, & formam judiciorum breviorem. Utraque enim lex prius testes dari, deinde uno die atque eodem & ab accusatore & ab reo perorari jubebat ita, ut duæ horæ accusatori, tres reo darentur. Asconius totam rem pluribus explicat, nec Dion Lib. XL. nec Tacit. in Dial. de Orat. dissentiunt. Tunc igitur maxime optimorum oratorum, ut Ciceronis & Hortensii, exercitatio perspecta est. Qui vero non erant exercitati, ut Q. Arrius, illam judiciorum severitatem & laborem ferre non poterant. *Corrad.*

51. *M. Messala.*] M. Valerius Messala, quem Cicero consul constituit cum aliis, qui omnia judicum dicta perscriberent, quum tunc ille præturam peteret, ut in Orat. pro P. Sulla testatur. Hic postea cum M. Pisone, anno ab V. C. DCXCIII. consul fuit, & quidem egregius, fortis, constans, diligens, Ciceronis laudator, amator, imitator, ut Lib. I. ad Attic. describitur. *Idem.*

52. *Duo*

[52] Duo etiam Metelli, Celer & Nepos, c nihil in cau- 247
sis versati, nec sine ingenio, nec indocti, hoc erant popu- c nonnihil
lare dicendi genus assecuti. [53] C. autem Lentulus Marcelli- Riv. Lamb
nus, nec unquam indisertus, & in consulatu pereloquens
visus

52. *Duo etiam Metelli, Celer & Nepos.*] Q. Cæcilius Metellus Q. F. Celer, Epist. 1. Lib. V. Famil. Hic, de quo loquimur, Cicerone consule prætor fuit, & Cicero videtur illi multum tribuisse, & credidisse, vel quod illum virum bonum esse cognorat, vel quod ab eo Catilinam repudiatum viderat. Hic Metellus consul designatus, quum quidam Tribunus pl. suo auxilio magistros ludorum ludos contra S. C. facere jussisset, privatus fieri vetuit; atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate, ut ait in Orat. in Pisonem. Asconius ibi Tribuni nomen invenire non potuit; nos putamus Q. Fusium Calenum fuisse: quem Tribunum pl. Metello consule designato esse, & in Philippicis etiam sæpe per hujuscemodi notas illum significari videmus. Cicero in Orat. pro Cœlio Metellum à Clodia uxore veneno sublatum docet. Augurem fuisse & Dion Lib. XXXVII. scribit, & nos ex Orat. in Vatinium cognovimus & Epist. V. Lib. II. ad Attic. diximus. Alter autem Metellus Nepos, nisi Nepotis cognomen à moribus accepisset, Pamphili retiarii, cui simillimus esse ferebatur, habuisset, ut Val. Max. Lib. IX. c. 15. scribit, nec Plin. Lib. VII. c. 12. dissentit. Cum Metello postea Cicero simultates gessit; evasit enim Metellus malus atque improbus civis, ut scribit Asconius. Factus tamen est consul cum P. Lentulo, anno ab V. C. DCXCVII. quæ res Ciceroni tunc exuli dubitationem attulit à principio, ne sibi consul inimicus aversaretur, epist. 12. Lib. III. ad Attic. sed quum precibus amicorum placatus ille, mitissimam orationem in senatu habuisset, eâ Cicero inductus ad eum consulem Epist. 4. Lib. V. Famil. scripsit. Ille vero in templo Jovis Opt. Max. permotus quum senatus auctoritate, tum P. Servilii incredibili gravitate dicendi, absens cum Cicerone summo suo beneficio in gratiam rediit, ut in Orationibus Post Redit., pro Sextio, de Provinc. Consul., & in Pisonem Cicero testatur. Itaque postea de ipsius sententia P. Lentulus de Ciceronis reditu retulit, quod in Orat. post Redit. & in Pisonem scriptum videbis. *Corrad.*

53. *Cn. autem Lentulus Marcellinus.*] Hunc nos à principio credimus Claudium Marcellum fuisse, sed ab aliquo Cornelio adoptatum, Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum, non autem Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, ut mos erat, appellatum, ut cognosci posset, utra ex familia fuisset, quum duæ familiæ Claudiæ essent; quarum quæ Marcellorum appellata est plebeja; quæ Pulcrorum patricia fuit, ut Sueton. & Ascon. scribunt, & Lib. I. de Orat. cognoscitur. Cicero certè Lib. XV. Famil. & Verrina I. Marcellos & Marcellinos ita conjungit, ut fuisse propinquos ostendat. Consulatum quum iniisset cum L. Marcio Philippo anno ab V. C. DCXCVIII. responso Cn. Pompeji de petitione consulatus offensus, ei cœpit adversari, ut Plutarch. in Pompejo, & Dion Lib. XXXIX. confirmant. *Idem.*

visus est, non tardus sententiis, non inops verbis, voce canora, facetus satis. 54 C. Memmius, L. F. perfectus litteris, sed Graecis: fastidiosus sanè Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis, sed fugiens non modò dicendi, verùm etiam cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriæ.

248 LXXI. Hoc loco Brutus, Quàm vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie sunt, tibi dicere luberet, &, si de aliis minùs, de duobus tamen, quos à te scio laudari solere, Cæsare & 55 Marcello, audirem non minus luben-

54. *Memmius.*] C. Memmius Gemellus, Epist. 19. Lib. XIII. Famil. Tribunus pl. M. Lucullum accusavit, & diu prohibuit, ne L. Lucullus triumpharet, ut Plutarch. in Lucullo & Catone scribit; atque id ipsum triennio ante Ciceronis consulatum. Nam Cicero consul, ut ait Lib. II. Acad. Quæst. currum Luculli in urbem introduxit. L. Pisone & A. Gabinio consulibus prætor fuit, ut Epist. 2. Lib. I. ad Q. Fratr. cognoscimus. Post vero præturam Bithyniam provinciam sortitus est; quo secum Val. Catullum poëtam duxit; ut ipse Catullus ad Veranium & Fabullum scribens, testatur, quo loco illos Pisonis comites vocat. Inde reversus cum M. Scauro, M. Messala, Cn. Domitio consulatum petiit, & quidem Cæsaris auxilio fretus, cujus opibus & militia confirmabatur, & commendabatur, ut Lib. IV. ad Attic. & Lib. III. ad Q. Fratrem videre licet. Ille tamen repulsam tulit, & ambitûs à Q. Curtio fuit accusatus, & Pompejo consule III. fuit condemnatus, ut Appian. Lib. II. scribit; quamvis Ciceronis esset cliens, ut Epist. 19. Lib. XIII. Fam. refert Cicero, & ostendit illum Patris exulasse. Lucretius huic, ut poëta poëtæ, & Epicureus Epicureo suos Libros de Rerum Nat. scripsit. Nam C. Memmius poëta fuit etiam lascivus, ut Plin. Epist. 3. Lib. V. & Ovid. Lib. II. de Trist. affirmant. *Corrad.*

55. *Marcello.*] M. Claudio Marcello, quam Cicero in Orat. I. in Catil. Catilinæ quidem sodalem, sed virum tamen optimum & fortissimum vocat; de cujus magistratibus nihil penè possumus adfirmare, nisi illum anno ab V. C. DCCIII. cum Servio Sulpicio Rufo consulem fuisse; quo anno Cicero in Ciliciam Proconsulem se profectum Epist. 21. Lib. V. ad Attic. refert. Hinc Epist. 7. Lib. XV. Famil. se ab eo in ultimas gentes missum dicit. Post bellum civile, in quo Pompejum secutus est, timens veterem suum inimicum Marcellus exulabat; quo tempore Cæsar ejus acerbitatem accusavit, sed tamen repente præter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causa negaturum. Quare, quum reliqui gratias Cæsari egissent, Cicero longa satis oratione, quæ nunc extat, idem fecit, ut ait Lib. IV. Famil. ubi sæpe monet illum, ut domum revertatur: quod quum ille jam facere cogitaret & vellet, à P. Magio Chilone, familiari suo, fuit interfectus, ut Lib. IV. Famil. Lib. XIII. ad Attic. & apud Liv. Lib. CXV. & apud alios etiam leges. *Idem.*

56. Qui

lubenter, quàm audivi de iis, qui fuerunt. Cur tandem, inquam? an exspectas, quid ego judicem de istis, qui tibi sunt æquè noti, ac mihi? Mihi mehercule, inquit, Marcellus satis est notus; Cæsar autem parum. illum enim sæpe audivi: hic, cùm ego judicare jam aliquid possem, d abfuit. d afuit. *Lamb.*

Quid igitur de illo judicas, quem sæpe audisti? quid cen- 249
ses, inquit, nisi id, quòd habiturus es similem tui? Næ ego, inquam, si ita est, velim tibi eum placere quàm maximè. Atqui & ita est, inquit, & vehementer placet: nec verò sine causa. nam & didicit, &, omissis ceteris studiis, unum id egit, seseque quotidianis commentationibus acerrimè exercuit.

Itaque & lectis utitur verbis, & frequentibus, & splen- 250
dore vocis, & dignitate motus fit speciosum & illustre, quod dicitur: omniaque sic suppetunt, ut ei nullam deesse virtutem oratoris putem: maximéque laudandus est, [56] qui hoc tempore ipso, [57] cùm liceat, in hoc communi nostro, & quasi fatali malo, consoletur se cum conscientia optimæ mentis, tum etiam usurpatione & renovatione doctrinæ. Vidi enim [58] Mytilenis nuper virum, atque (ut dixi) vidi planè virum. Itaque cùm eum antea tui similem in dicendo viderim, tum verò nunc à doctissimo viro, tibique, ut intellexi, amicissimo, [59] Cratippo, instructum omni copia, multo videbam similiorem. Hîc ego, Etsi, 251
inquam, de optimi viri, nobisque amicissimi laudibus lubenter audio, tamen incurro in memoriam communium mise-

56. *Qui hoc tempore ipso, cum liceat.*] Hæret istud in nostris. alii substituunt, *cum jaceat*; *quantum liceat*; *quoniam liceat*; aliaque. forsan non necessario. *Gruter.*

57. *Cum liceat.*] Si ponatur hic verbum *esse*, nihil forsan desideretur, ut sit sensus: Marcellus absens se consolatur, quum liceat illi esse in hoc communi nostro & quasi fatali malo; quod illi Cæsar concesserit, ut Romam venire posset, ut apparet Epist. 4. Lib. IV. Famil. & in Orat. pro Marcello. Alii tamen hic legunt, *quantum liceat*, alii, *quoniam liceat*, alii, *quum jaceat*. Corrad.

58. *Mitylenis.*] Epist. 7. Lib. IV. Famil. & Senecæ Consolat. ad Albinam lege. Mitylenis vero clari solebant esse, ut Lib. XIII. Strabo scribit; & tunc ibi Cratippus erat. *Idem.*

59. *Cratippo.*] Philosopho, qui tunc Mitylenis videtur fuisse, ut erat, quum inde Ephesum, Ciceronem salutandi & visendi causa venit, quo tempore Cicero ipse in Ciliciam proficiscebatur, ut ait in Lib. de Univers. quamvis non ita multo post filium Ciceronis Athenis docuerit, ut Lib. I. de Offic. & Lib. XII. & XVI. Famil. legimus, quod & Plutarch. in Cicerone refert. *Idem.*

miseriarum, quarum oblivionem quærens, hunc ipsum sermonem produxi longiùs. Sed de Cæsare cupio audire, quid tandem Atticus judicet.

LXXII. ET ILLE, Præclarè, inquit, tibi constas, ut de iis, qui nunc sint, nihil velis ipse dicere: & hercle si sic ageres, ut de iis egisti, qui jam mortui sunt; neminem ut prætermitteres, næ tu in multos Antronios, & Stajenos incurreres. Quare sive hanc turbam effugere voluisti, sive veritus es, nequis se aut præteritum, aut non satis laudatum queri possit: de Cæsare tamen potuisti dicere, præsertim cùm & tuum de illius ingenio [60] notissimum judicium esset, nec illius de tuo [61] obscurum.

Pag. LXXXVIII.

252 Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Cæsare & ipse ita judico, & de hoc hujus generis acerrimo [c] æstimatore sæpissimè audio, illum omnium ferè oratorum Latinè loqui elegantissimè. nec id solùm domestica consuetudine, ut dudum de Læliorum & Muciorum familiis audiebamus: sed, quamquam id quoque [62] credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis litteris, & iis quidem reconditis & exquisitis, summoque studio & diligentia est consecutus.

c existima- pre. Lamb.

253 Quinetiam in maximis occupationibus, cùm ad te ipsum (inquit in me intuens) de ratione Latinè loquendi accuratissimè scripserit; primoque in libro dixerit, verborum delectum originem esse eloquentiæ; tribueritque, mi Brute, huic nostro, qui me de illo maluit, quàm se dicere, laudem singularem: (nam scripsit his verbis, cùm hunc nomine

60. *Notissimum judicium esset.*] Nam Cicero Cæsaris laudes, ut par est credere, tum extollebat coram amicis, & ubique, & scriptis etiam, celebrabat, ut in Orationibus pro Rabirio & Marcello, &, ut refert Sueton. ad Corn. Nepotem de eodem ita scripsit: *Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior aut crebrior? quis verbis aut ornatior aut elegantior?* Corrad.

61. *Obscurum.*] Nec obscurum, λιτότης, clarissimum, notissimum, quum scripserit, Ciceronem omnium triumphorum lauream adeptum majorem, quanto plus est ingenii Romani terminos in tantum promovisse, quàm imperii, ut Plin. Lib. VII. c. 30. refert. Et tamen Cæsaris judicium erat gravissimum & maximum, ut in Orat. pro Marcello dicitur. *Idem.*

62. *Credo fuisse.*] Credebat Atticus, sed nec ipse certo sciebat; tantum abest, ut nos scire possimus, præsertim quum Sueton. Plut. & alii scriptores de pueritia Cæsaris nihil aut parum scribant. *Idem.*

63. *Hunc*

mine esset affatus : *Ac, si cogitata praeclarè eloqui possent, nonnulli studio & usu elaboraverunt, cujus te penè principem copiae atque inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus*) [63] hunc facilem, & quotidianum novisse sermonem, nunc pro [f] relicto est habendum. f derel *Lamb.*

LXXIII. TUM BRUTUS, Amicè, hercule, inquit, 254 & magnificè te laudatum puto, quem non solùm principem atque inventorem copiae dixerit, quae erat magna laus, sed etiam bene meritum de populi Romani nomine & dignitate. quo enim uno [64] vincebamur à victa Graecia, id aut ereptum illis est, aut certè nobis cum illis communicatum.

Hanc autem, inquit, gloriam testimoniumque Caesa- 255 ris [65] tuae quidem supplicationi non, sed triumphis multorum

63. *Hunc facilem & quotidianum novisse sermonem &c.*] Videtur hic sensus; quum Caesar de ratione loquendi scripserit, nunc dicendum non est, illum sermonem hunc facilem & quotidianum novisse: quoniam apparet eum novisse. Sic Epist. I. Lib. VIII. ad Attic. propemodum locutus est : *Id ego in eam partem accepi, hac oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere.* Quod si cui durior haec locutio videtur : *Nunc pro derelicto est habendum, Caesarem sermonem hunc novisse facilem & quotidianum*, videat ille an ita sit legendum: *Hunc facile est quotidianum novisse sermonem, nunc pro relicto est habendum*; praesertim quum in aliis libris legamus: *Hunc facile & quotidianum*. Corrad.

64. *Vincebamur à victa Graecia.*] Nam doctrinâ Graecia nos & omni literarum genere superabat : in quo erat facile vincere non repugnantes, ut ait Tuscul. I. ubi dixit *superabat*, perinde ac si dixisset, non amplius superat; & hic *vincebamur*, non amplius vincimur: quod & Lib. I. de Legg. occultè verbis illis significavit: *Putant, te historiam tractante, effici posse, ut in hoc etiam genere Graeciae nihil cedamus.* Sic enim loquitur, quasi in aliis nihil cederent. In Suasoriis refert Seneca, nescio quem dixisse : *Si Cicero monumenta sui ingenii exureret, injuriam illum facturum Populo Rom. cujus linguam in civem extulisset, ut insolentis Graeciae studia tanto antecederet, & eloquentiâ, quanto fortunâ.* Quamvis Poëta Virgilius, nescio qua de causa dixerit: *Orabunt alii melius causas.* Idem.

65. *Tuae quidem supplicationi non solum, &c.*] Sic, ut puto, depravatè legitur. Itaque ego omissa particula *solùm*, quam nec vetustus habet codex, legendum ad hunc modum censeo : *Tuae quidem supplicationi non, sed triumphis multorum antepono.* Est enim sensus: Hanc laudem Caesaris, qua Ciceronem non solum principem atque inventorem copiae dixit, sed etiam bene meritum de Pop. Rom. nomine & dignitate, hanc laudem inquam non quidem supplicationi ipsius Ciceronis, quae ejus nomine decreta fuerit (id quod illi primum post urbem conditam togato contigit) & his decre-

torum antepono. Et rectè quidem, inquam, Brute, modò sit hoc Cæsaris judicii, non benivolentiæ testimonium. plus enim certè attulit huic populo dignitatis, quisquis est ille, si modò est aliquis, qui non illustravit modò, sed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quàm illi, qui Ligurum castella expugnaverunt: ex quibus multi sunt, ut scitis, triumphi.

256 Verum quidem si audire volumus, omissis illis divinis consiliis, [66] quibus sæpe constituta est g imperatorum sapientia

g imp. sap. delet Lamb.

decreta verbis, Quod urbem incendiis, cæde cives, Italiam bello liberasset: sed multorum triumphis anteponendam esse. Tacite innuit, & quasi aliud agens, supplicationem ipsam, quæ ob remp. conservatam, novo & inaudito genere, decreta Ciceroni fuerit, aliorum esse triumphis ampliorem. Jam sic legendum esse, omissa particula *solùm*, inde conjecturam capio, quod conjunctio illa *quidem* nullum habeat locum, si legas *non solùm*. præterea non sic verba solet collocare Cicero, ut hic collocata vides, videlicet ut *non solum* in fine ponatur: nisi forte dividatur (ut fit) aliis interpositis verbis. velut ad Q. Fratrem: *Ut ejus ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam.* Et alibi: *Ut scires eum non à me diligi solùm, sed etiam amari.* Illud enim Verr. II. non hujus simile est, cum dicit: *Primum M. Metellum amicissimum, dein Hortensium consulem, non solum, sed etiam Q. Metellum*, pro, neque solum hunc: vel, neque verò hunc solùm. Nam quod debuerit addere particulam illam *etiam*, conjunctioni *sed*, non magnopere ad rem facit, propterea quod frequenter apud eum *sed*, pro *sed etiam* ponitur. Atqui hoc in Seneca quidam mirantur, tanquam parum Ciceronianum, *sed*, pro *sed &c.* Miretur autem qui volet, sæpe tamen sic Cicero utitur, velut Verr. VII. *Ex quo jam intelliges, non modò tibi nullam defensionem, sed maximam vim criminum exortam.* Sic pro Milone: *Obliti estis non modò inimicorum Milonis sermones, sed nonnullorum imperitorum.* Et pro Sex. Roscio: *Considera non modò in Umbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipiis, quæ studia à patribusfamilias maximè laudentur.* Idem primo Acad. *Si eos non modò copia rerum auxeris, ut effecisti, sed verborum.* Sic & aliàs sæpe. Sic *Verum* apud eundem, pro *verumetiam* ponitur: velut Verr. VI. *Ecqua civitas est, non modò in provinciis nostris, verùm in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, &c.* C. Cæsar. Commentarior. I. *Pop. Rom. hanc esse consuetudinem, ut socios atque amicos non modò sui nihil deperdere, sed gratia, dignitate, honore auctiores velit esse*, pro, *sed &c.* In hoc vero Latini Græcos imitantur, qui ἀλλὰ interdum, pro ἀλλὰ καὶ, vel ἀλλὰ δὲ καὶ ponunt: id quod accuratè sanè adnotavit ille omnium hodie utriusque linguæ doctiss. Budæus. unde, si lubet, exempla petas. *Rivius.*

66. *Quibus sæpe constituta est &c.*] Nam Solon potuit dicere vere à se adjutum Themistoclem esse. Est enim bellum gestum consilio senatus ejus, qui à Solone erat constitutus, ut Lib. I. de Offic. ait,

pientia salus civitatis aut belli, aut domi; multo magis orator præstat minutis imperatoribus. At prodest plus imperator. Quis negat? sed tamen, (non metuo ne mihi acclametis: est autem quod sentias, dicendi liber locus) malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio dictionem, quàm castellanos triumphos duos. At plus interfuit reipublicæ castellum capi Ligurum, quàm bene defendi causam M'. Curii. Credo.

Sed Atheniensium quoque [67] plus interfuit firma tecta in 257
domiciliis habere, quàm [68] Minervæ signum ex ebore pul- P. B.
cerrimum; tamen ego me Phidiam esse mallem, quàm vel optimum fabrum tignarium. Quare non, quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit, ponderandum est: præsertim cùm pauci pingere egregiè possint, aut fingere; operarii autem aut bajuli deesse non possint.

LXXIV. SED PERGE, Pomponi, de Cæsare, & redde 258
quæ restant. Solum quidem, inquit ille, & quasi fundamentum oratoris vides, locutionem emendatam & Latinam: cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem. ætatis illius ista fuit laus, tanquam innocentiæ, sic Latinè loquendi: nec omnium tamen. nam [69] illorum æquales, Cæcilium & Pacuvium, malè

ait, & hoc modo imperatorum sapientia consiliis oratorum & doctorum hominum, qui domi manent, constituitur: *Quod*, ut ait Lib. I. de Offic. *parva sint foris arma, nisi sit consilium domi.* Erit forte aliquis, qui dicet; salus civitatis constituta est imperatorum sapientia, sed tunc idem propemodum bis dicet, consiliis, sapientia: quanquam ne hoc quidem rejicimus. *Corrad.*

67. *Plus interfuit &c.*] Plus enim utilitatis ex tectis firmis, quàm ex signo Minervæ consecuti fuissent, si & ipsi utilitatem sequi voluissent: quanquam credimus Athenienses etiam firma tecta habuisse, & Ciceronem ita loqui, ut similitudine utatur, non ut tecta non firma fuisse Athenis significet: videri tamen possunt nec admodum firma, nec admodum pulcra fuisse, quum Athenienses diu in agris habitaverint, ut Plut. in Theseo scribit: & haberent καλλίες καὶ πολυτελεστέρας τὰς οἰκήσεις, καὶ τὰς ἐπισκευὰς τὰς ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἢ τὰς ἐντὸς τείχους, quod in Areopagitico Isocrat. affirmat. *Idem.*

68. *Minervæ signum ex ebore.*] Ἐλεφαντίνης Ἀθηνᾶς εἰκόνα, ut Suidas appellat: Minervam ex ebore, quæ Athenis fuit, in Parthenone adstans, ut Plin. Lib. XXXIV. c. 8. refert. *Idem.*

69. *Illorum æquales.*] Sic æquales, ut Pacuvius ipso Lælio consule designato, vel jam consule, id est anno ab V. C. DCXIV. fabulam docuisse videatur. Multo tamen majores natu fuerunt,

aequi-

malè locutos videmus. sed omnes tum ferè, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec h eos aliqua barbaries domestica infuscaverat, rectè loquebantur. Sed hanc certè rem deteriorem vetustas fecit & Romæ & in Græcia. confluxerunt enim & Athenas, & in hanc urbem multi inquinatè loquentes ex diversis locis. 70 quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda, 71 tamquam obrussa, ratio, quæ mutari non potest, nec utendum pravissima consuetudinis regula.

h os. Gruter.

259 T. Flamininum, qui cum Q. Metello consul fuit, 72 pueri vidimus. existimabatur bene Latinè, sed litteras nesciebat. Catulus erat ille quidem minimè indoctus, ut à te paullò est antè dictum: sed tamen suavitas vocis, & lenis appellatio litterarum, bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia se valde dilatandis litteris à similitudine Græcæ locutionis abstraxerat, sonabatque contrarium Catulo, subagreste quiddam, planéque subrusticum: alia i quidem, quasi inculta, & silvestri via, ad eandem laudem pervenerat. Sisenna autem, quasi emendator sermonis usitati cùm esse vellet, ne à 73 C. Rusio quidem accusatore deterreri potuit,

i quadam. Lamb.

siquidem Cæcilius Olym. CLIII. decessit, ut putat Euseb. quum Scipio vixdum annum decimum octavum ageret; & Pacuvius, quum, Lælio vel consule designato vel consule, fabulam docuit, octogina natus erat annos. *Corrad.*

70. *Quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda quàm obtrusa ratio, quæ mutari non potest.*] Vereor ne in his verbis aliqua insit macula. nam & per se illa mihi non parum suspecta sunt, & in illo satis probato codice diversam, quamvis perturbatam, lectionem inveni. eam hic adponam, *Et adhibenda quantum obrussa ratio, &c.* Signata autem erat ea vox, ut depravata, in vetere illo nota quadam, qua qui librum eum descripsit, mendosa loca indicare consueverat. *Victor.*

71. *Tanquam obrussa ratio.*] Ita emendat ex mss. Nicoli Victorius, adprobatque Turnebus lib. XIV. Advers. c. 22. nisi malimus inquit, *cum obrussa*, vulgatæ propius, in qua *quam obtrusa.* at Pal. & Cujac. *quantum obrussa ratio*; quod video amplexatos Manutios. *Gruter.*

72. *Pueri vidimus.*] Atticus & Cicero decem annos nati illum septuagesimum annum agentem videre potuerunt, si modo ille suo anno consul est factus. Sic supra: *De T. Flaminio, quem ipse vidi, nihil accepi, nisi Latine diligenter locutum.* Non est igitur, cur aliqui hic *T. Didium* velint reponere. *Corrad.*

73. *C. Rusio.*] Haud aliter Pal. & Cujac. Manutii, *Rufio.* Lambinus, *Ruscio.* Amicus noster Pighius verisimiliter admodum conjiciebat *Erucio*, qui consulatur in Fastis laboriosissimis ad annum DCXIII. *Gruter.*

74. Ac-

tuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. Quidnam istuc 260
est? inquit Brutus: aut quis est iste C. Rusius? Et ille,
Fuit accusator, inquit, vetus, quo [74] accusante Chriti-
lium, Sisenna defendens, dixit, quædam ejus sputatilica
esse crimina.

LXXV. TUM C. RUSIUS, *Circumvenior*, inquit,
*judices, nisi subvenitis. Sisenna quid dicas, nescio: metuo
insidias. sputatilica, quid est hoc? sputa quid sit scio, tilica
nescio.* Maximi risus: sed ille tamen [75] familiaris meus rectè
loqui putabat esse, inusitatè loqui.

Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitio- 261
sam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emen-
dat. Itaque cùm ad hanc elegantiam verborum Latinorum
(quæ etiam si orator non sis, & sis ingenuus civis Roma-
nus, tamen necessaria est) adjungit illa oratoria ornamenta
dicendi: tum videtur tamquam tabulas bene pictas colloca-
re in bono lumine. hanc cùm habeat præcipuam laudem in
communibus, [76] non video cui debeat cedere. splendidam P. CLXXXIX.
quandam miniméque veteratoriam rationem dicendi te- k & magnificam & generosam. *Lamb.*
net, voce, motu: forma [k] etiam magnifica & generosa
quodammodo.

Tum Brutus, Orationes quidem ejus mihi vehementer 262
probantur, complures autem legi. Atque etiam commen-
tarios

74. *Accusante Chritilium.*] Est ab editione Victorii. nam alias publicatum *Chirtilium.* primæ edd. *C. Rutilium.* Guliel. inclinabat in *C. Hirtium*; nam Cujac. *Chirtilum.* Pal. tamen *Chirtilium* retinet. *Grut.* Vide an huc faciat, aut certi quid produci queat ex libro IV. Academ. cap. 4. ubi occurrit *Tetrilius Rogus*, sed non sine varietate scripturæ, & quidem tali, quæ hinc non est aliena. *Gronov.*

75. *Familiaris meus.*] Attici familiaris esse potuit Sisenna, quum esset Hortensio propemodum æqualis: quin Lib. I. de Legg. sæpe suspicatus sum ita legendum: *Sisenna meus amicus*, quum ibi quoque Atticus loquatur. *Corrad.*

76. *Non video cui debeat cedere.*] Hoc est, quod Sueton. in suum Cæsarem, sed paullo aliter transtulit. Apponit enim *elegantem*, ex superioribus, ut opinor, colligens: & *rationem dicendi magnificam*, & *generosam* quodammodo videtur legisse, quum hic non ratio dicendi, sed forma magnifica & generosa dicatur: nisi forte placeat ita legere: *Non video, cui debeat cedere. splendidam quandam, minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu, forma etiam magnificam, & generosam quodammodo*; quum legatur ita nunc: *Non video cui debeat cedere. Splendidam quandam, miniméque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu, forma etiam magnifico, & generosa quodammodo.* Idem.

77. Tem-

tarios quosdam scripsit rerum suarum; valde quidem, inquam, probandos. nudi enim sunt, recti & venusti, omni ornatu orationis, [77] tamquam veste, detracto. sed dum voluit, alios [78] habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam: ineptis gratum fortasse fecit, [79] qui volunt illa calamistris inurere: sanos quidem homines à scribendo deterruit. Nihil enim est in historia, pura & illustri brevitate dulcius. Sed ad eos, si placet, [l] qui vita excesserunt, revertamur.

l qui è vitâ *Lamb.*

263 LXXVI. C. SICINIUS igitur, Q. Pompeji illius, qui censor fuit, ex filia nepos, quæstorius mortuus est, probabilis orator: [m] jam verò etiam probatus, ex hac inopi ad ornandum, sed ad inveniendum expedita, Hermagoræ disciplina: ea dat rationes certas & præcepta dicendi: quæ [n] si minorem habent apparatum, (sunt enim exilia) tamen habent ordinem, & quasdam errare in dicendo non patientes vias. Has ille tenens, & paratus ad causas veniens, verborum non egens; ipsa illa comparatione disciplinaque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat.

m immo vero. *Lamb.*

n etsi *MS. Riv.*

264 Erat etiam vir doctus in primis [80] C. Visellius Varro, consobri-

77. *Tanquam veste, detracto.*] Recepta lectio *detracta.* sed alterum requirit sententia; ut bene monuit Turnebus d. c. 22. *Gruter.*

78. *Habere parata.*] Habere res paratas. Sed nisi hic & apud Sueton. semper ita scribatur, ego libenter legam: *Habere paratum*, ut illud Lib. II. de Orat. *Philosophi habent paratum, quid de quaque re dicant.* quamvis paulo post ponat verbum *illa*, quod penè ostendit omnino legendum esse, *habere parata.* Corrad.

79. *Qui volunt calamistris inurere.*] Legendum, *volent*, tempore futuro. Porro *calamistris inurere* significat, adhibito picturato aliquo genere sermonis, quæ à Cæsare nudè & breviter erant & omni penè ornatu remoto conscripta, comptiora splendidioraque reddere: & illam simplicem & inaffectatam mundiciem Commentariorum Cæsaris, tanquam rudem nimis, fucatiore quodam expolire cultu orationis. μεταφορικῶς, ab iis qui calamistro comam inurunt, & capillum intorquent, ac crispant. sic in Oratore Cicero: *Tum removebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum: ne calamistri quidem adhibebuntur.* Idem alibi in proprio nativoque significatu: *Non frons, inquit, calamistri notata vestigiis.* Inde *calamistrata* coma, apud eundem pro P. Sestio: & *calamistratus saltator*, in oratione post reditum in Senatu. Eadem apud Plautum vox reperitur in Asinaria, ni fallor. Virgilius XII. Æneid. cum dicit, *crines vibratos calido ferro*, intelligit *calamistro crispatos*: ut adnotavit ibidem Servius. Sed quid tam multa in re aperta? *Rivius.*

80. *C. Visellius Varro.*] In veterum monumentis hæc verba inveniuntur: *C. Visellius C. F. C. N. Varro*, qui fortè fuit filius hujus Visel-

sobrinus meus, qui fuit cum Sicinio ætate conjunctus. is cùm post curulem ædilitatem judex quæstionis esset, est mortuus: in quo fateor vulgi judicium à judicio meo dissensisse. nam populo non erat satis vendibilis: præceps quædam, & cùm idcirco obscura, quia peracuta, tum rapida, & celeritate o cæcata oratio: sed neque verbis aptiorem citò alium dixerim, neque sententiis crebriorem. Præterea perfectus in litteris, jurisque civilis jam à patre [81] Aculeone traditam tenuit disciplinam.

o citata MS.

Reliqui sunt, qui mortui sint; [82] L. Torquatus, quem tu non tam citò rhetorem dixisses, (etsi non deerat oratio) quàm, ut Græci dicunt, πολιτικόν. Erant in eo plurimæ litteræ, nec eæ vulgares, sed interiores quædam, & reconditæ: divina memoria, summa verborum & gravitas, & elegantia. atque hæc omnia vitæ decorabat p dignitas & inte- 265

p ita Man. Rivi. alii gravitas.

Visellii, de quo nunc loquitur Cicero; quique in Asia tribunus militum fuit C. Nerone Prætore, quum Verres legatus esset Dolabellæ, ut Verr. III. videre licet. Huic cum J. Cæsare magna fuit consuetudo, ut in Orat. de Provinc. consularibus ostenditur; atque nisi cognosceretur hic ante mortuus, dicerem ipsum cum Cicerone in Ciliciam profectum fuisse, quum dicat Cicero Epist. 7. Lib. III. Famil. se Varronem App. Claudio obviam misisse; nec M. Varronem illum doctum possis significare, qui tum Romæ fuit, ut Epist. 11. Lib. V. ad Attic. cognosces; nec ita multo post ivit legatus in Hispaniam ulteriorem. Hunc Visellium Valer. Max. Lib. VIII. c. 2. scribit gravi morbo correptum trecenta millia nummûm ab Octacilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passum fuisse, & ab Aquilio, quum postea convaluisset, absolutum. *Corrad.*

81. *Aculeone traditam tenuit.*] C. Visellio Aculeone Lib. II. de Orat. De quo Lucius Crassus Lib. I. de Orat. loquitur. Ex eo autem, quod hic dicit Cicero, nos olim putavimus Epist. 15. Lib. III. *Aculeonem*; & Epist. 23. ejusdem Lib. III. ad Attic. *C. Visellium* legi oportere, quod de privilegiis & legibus ibi Cicero loqueretur, quarum rerum disciplinam C. Visellius Varro, sive Aculeo, sic à patre forte dictus, tenebat: & erat Ciceronis consobrinus ita, ut illi esset credendum. *Idem.*

82. *L. Torquatus.*] L. Manlius L. F. Torquatus, qui adolescentulus eripuit P. Sullæ consulatum, & ad patrem suum retulit. De hoc Cicero in Orat. pro P. Sulla ita scribit: *Harum omnium rerum, quas ego in consulatu pro salute omnium suscepi & gessi, L. ille Torquatus, quum esset meus contubernalis in consulatu, quum signifer esset juventutis, atque in Prætura fuisset, dutor, adjutor, particeps extitit.* Item: *L. Torquatus ipse à materno genere municipalis honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani:* qui tum P. Sullam accusavit, ac postea ipsi P. Sullæ Gabinium accusanti contradixit. *Idem.*

integritas. Me quidem admodum delectabat etiam [83] Triarii, in illa ætate, plena litteratæ senectutis oratio. quanta severitas in vultu! quantum pondus in verbis! quàm nihil non consideratum exibat ex ore!

266 Tum Brutus, Torquati & Triarii mentione commotus, (utrumque enim eorum admodum dilexerat) Næ ego, inquit, (ut omittam cetera, quæ sunt innumerabilia) de istis duobus. cùm cogito, doleo, nihil tuam perpetuam [84] auctoritatem de pace valuisse! nam nec istos excellentes viros, nec multos alios præstantes cives respublica perdidisset. Sileamus, inquam, Brute, de istis, ne augeamus dolorem. nam & præteritorum recordatio est acerba, & [85] acerbior exspectatio reliquorum. Itaque omittamus lugere, & tantùm, quid quisque dicendo potuerit, (quoniam id quærimus,) prædicemus.

P. B.

267 LXXVII. SUNT ETIAM ex iis, qui eodem bello occiderunt, [86] M. Bibulus, qui & scriptitavit accuratè, cùm præser-

83. *Triarii.*] C. Valerii Triarii, qui in Sardinia contra M. Lepidum arma tulit, ut ait Asconius; unde nos suspicati sumus Verr. III. ita esse legendum: *P. Lentulo, C. Triario Quæstoribus urbanis.* Hic, ut auctor est Asconius, postea L. Luculli in Asia Pontoque Legatus fuit: & ut Liv. Lib. XCVIII. scribit, adversus Mithridatem parum prospere pugnavit, & quidem apud Zielam, quæ nobilis clade Triarii ob id, opinor, à Plin. Lib. VI. c. 3. dicitur, quam quidem cladem Plutarch. in Lucullo, & Appian. in Mithridat. pluribus describunt. Triarios vero è gente Valeria fuisse, ostendit etiam Valeria, quæ Triarii soror Epist. 7. Lib. VIII. Famil. vocatur. *Corrad.*

84. *Auctoritatem.*] Hic quæri possit, quo pacto, si auctoritas fuit, non valuit, nisi Phil. II. de hac re loquens *sententiam* vocet, quam hic *auctoritatem* dixit, & idcirco hoc loco perpetuam auctoritatem de pace suam dixit, quia sæpe dixit, se pacis auctorem semper fuisse, ut Epist. 3. Lib. VII. Famil. & in Orat. pro Ligario & Deiotaro videre licet. *Idem.*

85. *Acerbior expectatio reliquorum.*] Cicero, qua fuit prudentia, jam tum providebat, quæ post Cæsaris mortem sunt consecuta; quæ sua frustra semper verissima auguria rerum futurarum Phil. II. vocat. Qua de re Corn. Nepos sic in Attico scribit: *Non ea solum Cicero, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit, ut vates.* Idem.

86. *M. Bibulus.*] M. Calpurnius Bibulus à Plutarcho in Cæsare vocatur, quanquam Bibulus cognomen in gente Publicia frequentius, ut apud Liv. Lib. XXII. & XXVII. & apud Plut. in Marcello, reperiatur. Is igitur Bibulus, ut Cæsar Lib. III. de Bello Civ. refert, iracundia summa fuit, inimicitiasque habuit privatas cum Cæsare ex ædilitate conceptas & prætura. Bibulus Consul factus Cæsari collegæ ferenti legem agrariam cœpit adversari & obnunciare,

præsertim non esset orator, & egit multa constanter: [87] Appius Claudius, socer tuus, collega & familiaris meus; hic jam & satis studiosus, & valde cùm doctus, tum etiam exercitatus orator, & cùm auguralis, tum omnis publici juris, antiquitatisque nostræ bene peritus fuit. [88] L. Domitius nulla

ciare, sed armis foro pulsus est; siquidem adversarii κατέκλασαν τὰς ῥάβδους, αὐτοῦ δέ τις κοπρίων κόφινον ἐκ κεφαλῆς τοῦ Βίβλου κατεσκέδασε, ut ait Plutarch. in Pomp. Ac postero die Bibulum in senatu conquestum, nec quoquam reperto, qui super tali consternatione referre aut censere auderet, qualia sæpe multa in levioribus turbis decreta erant, in eam Cæsar coëgit desperationem, ut, quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnunciaret, in quibus Cæsarem inter conjuratos fuisse dicebat, eumque Bithynicam reginam vocabat, ut scribit Sueton. quæ quidem edicta vel ob id Cicero Lib. II. ad Attic. *Archilochia* vocat. De rebus hujus Bibuli Plutarch., Dion, & Appian. plura scribunt. *Corrad.*

87. *Appius Claudius.*] Appius Claudius Pulcher, ejus Appii, qui cum P. Servilio consul fuit, filius, ut in Orat. de Responsis agnosces. Hic pauper cum duobus fratribus & duabus sororibus est relictus, ut Varro Lib. III. c. 16. de R. Rust. testis est. P. Clodium ejus fratrem fuisse cognosces ex orationibus pro Domo, & in Pisonem, & Asconii scriptis, ut alia mittam. Qui quidem Clodius videtur causa fuisse, ut Appius ipse à Cicerone alienaretur, quum prius esset amicus; tandem cum L. Domitio consul fuit, ad quod usque tempus videtur durasse, quod inter eum & Ciceronem simultatis fuit. Tunc enim demum sunt reconciliati, vel paulo ante, ut Lib. I. Famil. cognoscimus: atque ad ipsum per Cn. Pompejum, ut ad Brutum scripsit, quod Quintil. Lib. IX. c. 3. refert; vel per Grajos, ut Epist. 10. Lib. II. ad Q. Fratrem scribit, quem reditum in gratiam *illustrem* vocat Epist. 10. Lib. III. Famil. A Pompejo Achajæ quum esset præfectus, eventum gravissimi motus explorare, ut ait Valer. Max. Lib. I. c. 8. cupiens, Pythici oraculi fidem voluit experiri, quod Oros. Lib. VI. c. 15. scribit; & oraculum accepit, quod Lucanus Lib. V. sic explicat:

Effugis ingentes, tanti discriminis expers,
Bellorum, Romane, minas, solusque quietem
Euboïci vasta lateris convalle tenebis.

Et sane ibi, ante Pharsalicum certamen, morbo consumptus, prædictum à Deo locum pro sepultura possedit, ut Valer. Max. Lib. I. c. 8. scribit. Ob id fortasse Cicero postea Tusc. I. scripsit Appium νεκρομαντεῖα fecisse, & Lib. I. de Divin. sortilegis & ψυχομαντείῳ uti solitum fuisse. *Idem.*

88. *L. Domitius.*] L. Domitius Ænobarbus, qui filius fuit Cn. Domitii, quem supra diximus cum L. Crasso censorem fuisse; ut ex Epist. 8. Lib. VIII. Famil. & è Suetonii Nerone cognosces. Hunc adolescentem clarissimum ac principem juventutis Verr. III. vocat; ubi scribit in eo tantum pudorem fuisse, ut Chelidonem meretricem ab se nominari vix sibi honestum esse arbitraretur.

 Dedit

nulla ille quidem arte, sed Latinè tamen, & multa cum libertate dicebat.

268 Duo præterea Lentuli consulares, quorum [89] Publius ille, nostrarum injuriarum ultor, auctor salutis, quidquid habuit, quantumcumque fuit, illud totum habuit ex disciplina: instrumenta naturæ deerant: sed tantus q animi splendor, & tanta magnitudo, ut sibi omnia, quæ clarorum virorum essent, non dubitaret adsciscere, eaque omni dignitate obtineret. [90] L. autem Lentulus satis erat fortis orator,

q erat animi. *Lamb.*

Dedit vero, quum contemneret populares insanias, jam ab adolescentia documenta maxima, ut ait Cicero in Orat. pro Milone. Dion Lib. XLI. scribit eum admodum divitem fuisse, quòd Sullanis temporibus sibi divitias ingentes comparasset; quod vereor ne sit falsum, quum Domitius illis temporibus admodum adolescens, & penè puer esset ita, ut vix rem familiarem curare posset; nisi forte pater eo modo divitias filio comparavit. De morte ejus non una est apud veteres scriptores sententia, quum Suetonius & Lucanus in acie Pharsalica cecidisse dicant, quamvis aliter legas apud Appianum. *Corrad.*

89. *Publius.*] P. Cornelius Lentulus Spinter, Ædilis curulis, Cicerone consule, omnium illius consiliorum particeps, periculorumque socius fuit, ut in Orat. post Redit. ad Quirit. est scriptum. Cæsare & Bibulo consulibus ipsius Cæsaris beneficio in collegium Pontificum venit, & hinc Cicero in Orat. de Resp. illum Pontificem vocat, & in Orat. pro Domo cum illo, tanquam Pontifice, loquitur. In Ciliciam proconsul profectus rem sic præclare gessit, ut imperator sit appellatus, ut ostendunt inscriptiones epistolarum Lib. I. Famil. quas eo tempore Cicero scripsit. Quin, ut ego ex Epist. 21. Lib. V. ad Atticum conjicio, triumphavit; sed ob id tantum æris alieni videtur fecisse, ut Cicero in Cilicia proconsul audiverit, quod Epist. 1. Lib. VI. ad Attic. scripsit, eum prædium Tusculanum proscripsisse. In bello civili Pompejo adhæsit, sed quid postea illi factum sit, nescimus: id scimus Ciceronem, multo post audivisse illum Rhodi esse, quod Epist. 13. Lib. XI. ad Attic. scripsit. *Idem.*

90. *L. autem Lentulus.*] Ne longum faciam, mittam conjecturas, quæ multæ sunt, cur ego credam hunc esse L. Cornelium Lentulum Flaminem Martialem, quem Asconius Nigrum vocat, quemque Cicero dicit in Orat. in Vatin. Gabinii competitorem fuisse; quum multo plures sint, cur arbitrer, atque adeo affirmem, esse L. Cornelium Lentulum Cruscellum, qui Pisone & Gabinio Consulibus prætor fuit, ut Epist. 2. Lib. I. ad Q. Fratrem, & in Orat. in Pisonem leges. Ejus res reperiuntur passim apud Plutarchum, Appianum, Dionem, Val. Max. & alios. Cæsar Lib. III. de Bello Civili scribit: *Item L. Lentulus comprehenditur à rege* (Ptolemæo nempe, qui Pompejum Magnum interceperat) *& in custodia necatur.* Et Orosius Lib. VI. c. 15. *Lentulus, vir consularis, apud Pelusium interfectus est.* Ita necatus est, qui in bello civili Hortensii sibi

tor, si modo orator, sed cogitandi non ferebat laborem. vox canora; verba non horrida sanè, ut plena esset animi & terroris oratio. Quæreres in judiciis fortasse melius: in republica quòd erat, esse judicares satis.

Ne T. quidem Postumius contemnendus in dicendo: de 269
republica verò non minus vehemens orator, quàm bellator fuit: effrenatus, & acer nimis, sed bene juris publici leges atque instituta cognoverat. Hoc loco [r] Atticus, Putarem te, inquit, ambitiosum esse, si, (ut dixisti) ii, quos jamdiu colligis, viverent. Omnes enim commemoras, qui ausi aliquando sunt [91] stantes loqui, ut mihi imprudens M. Servilium præteriisse videare.

r Accius alii.

LXXVIII. NON, INQUAM, ego istuc ignoro, Pom- 270
poni, multos fuisse, qui verbum numquam in publico fecissent, cùm melius aliquanto possent, quàm isti oratores, quos colligo, dicere: sed his commemorandis etiam illud assequor, ut intelligatis primùm ex omni numero, quàm non multi ausi sint dicere, deinde ex iis ipsis quàm pauci fuerint laude digni.

Itaque ne hos quidem equites Romanos, amicos nostros, 271
qui nuper mortui sunt, [92] P. Cominium Spoletinum, quo accusante defendi C. Cornelium: in quo & compositum dicendi genus, & acre, & expeditum fuit. T. Accium Pisaurensem, cujus accusationi respondi pro A. Cluentio: qui & accuratè dicebat, & satis copiosè: eratque præterea doctus Hermagoræ præceptis: quibus etsi ornamenta non

satis

sibi domum, & Cæsaris hortos, & Baias desponderat, ut Epist. 6. Lib. XI. ad Atticum tum Cicero scripsit. *Corrad.*

91. *Stantes.*] Veteres enim stantes loquebantur, ut ostendunt vel poëtæ, ut Ovid. Lib. XIII. *Surgit ad hos clypei dominus septemplicis Ajax.* & Homer. Lib. I. Iliad. *Τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς*, ubi sic interpres scribit: *Τὸν γὰρ παλαιὸν, κἂν βασιλεὺς ἦν, κἂν ἄλλης οἵας δή ποτε τύχης ἐδημηγόρει ὀρθὸς ἱστάμενος.* Sic Drances apud Poëtam Lib. XI. surgit: sic Crassus, sic Clodius Lib. I. ad Attic. surgunt. *Idem.*

92. *P. Cominium.*] Fuit etiam C. Cominius frater; sed P. nomen Cornelii detulit, & Cajus subscripsit, ut ait Asconius, Cicero tamen in Orat. pro Cluent, Publium & L. Cominios appellat. Cominios patricios fuisse apparet ex eo, quod Liv. Lib. II. Posthumium Cominium consulem nominat, quo tempore nondum consules plebeji fiebant. Sed hic Cicero Cominium equitem, & Valer. Max. Lib. VII. c. 1. Cominium Tribunum plebis ponit; quod ostendit duplicem gentem fuisse, præsertim quum hic etiam Spoletinus dicatur: qui videtur is esse, in quem scripsit Catullus. *Idem.*

 93. Hasta

alii opti-*a, male.* satis [s]opima dicendi, tamen, ut [93] hastae velitibus amentatae, sic apta quaedam, & parata singulis caussarum generibus argumenta traduntur. studio autem neminem, nec industria majore cognovi.

272 CXC. Quamquam ne ingenio quidem qui praestiterit, facilè dixerim, C. Pisoni, [94] genero meo, nullum tempus illi umquam vacabat aut à forensi dictione, aut à commentatione domestica, aut à scribendo, aut à cogitando. itaque tantos processus efficiebat, ut evolare, non excurrere videretur. eratque verborum & [t] delectus elegans, & apta, & quasi rotunda constructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinnae acutaeque sententiae: gestusque natura ita venustus, ut ars etiam, quae non erat, & è disciplina motus quidam videretur accedere. vereor, ne amore videar plura, quàm fuerint in illo, dicere: quod non ita est. alia enim de illo majora dici possunt, nam nec continentia, nec pietate, nec ullo genere virtutis quemquam ejusdem aetatis cum illo conferendum puto.

dilectus. *amb.*

273 LXXIX. Nec verò [95] M. Coelium praetereundum arbitror, quaecumque ejus in exitu vel fortuna, vel mens fuit: qui quamdiu auctoritati meae paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium perditorum popularem, turbulentamque dementiam, à senatu, & à bonorum causa

93. *Hastae velitibus amentatae.*] Velitem sic Liv. Lib. XXXVIII. describit: *Hic miles tripedalem parmam habet, & in dextera hastas, quibus eminus utitur; gladio Hispaniensi est cinctus; quod si pede collato pugnandum est, translatis in laevam hastis, stringit gladium.* Plura Valer. Max. Lib. II. c. I. scribit. *Corrad.*

94. *Genero meo.*] Primo. Nam Cicero tribus viris, Pisoni, Crassipedi, & Dolabellae Tulliam filiam collocavit, ut in Quaestura diximus. Consulibus L. Julio Caesare & C. Marcio Figulo eam C. Pisoni despondit, anno ante quàm consul ipse fieret, ut Lib. I. ad Attic. scribit, sed tamen Piso eam non videtur duxisse, Epist. 4. Lib. XIV. Famil. & priusquam Cicero Romam rediret, vel paulo post reditum, decessisse. *Idem.*

95. *M. Coelium praetereundum arbitror, &c.*] Semper Coelium, non Caecilium, apud Liv. Lib. CXI. & apud Appian. Lib. II. leges. Significat autem M. Coelium M. F. Rufum, cujus vitam magnam partem Cicero scribit in Orat. quam pro illo dixit. Fortuna ei fuit adversa, nam senatûs decreto ab Rep. remotus, à consule senatu prohibitus & de rostris, quum vellet concionari, deductus, Turios pervenit, ubi ab equitibus Gallis atque Hispanis, qui eò missi fuerant, interfectus fuit, ut Caesar Lib. III. de Bello Civ. Liv. loco indicato, & Paterc. Lib. II. scribunt. *Idem.*

96. Ex

sa steterit constantiùs, quam ejus actionem, multum tamen & splendida, & grandis, & eadem in primis faceta, & perurbana commendabat oratio. Graves ejus conciones aliquot fuerunt, acres accusationes tres, eæque omnes 96 ex reipublicæ contentione susceptæ: defensiones, etsi illa erant in eo meliora, quæ dixi, non contemnendæ tamen, sanéque tolerabiles. Hic cùm summa voluntate bonorum ædilis curulis factus esset, nescio quomodo 97 discessu meo discessit à sese, ceciditque v posteaquam eos imitari cœpit, quos ipse 98 perverterat.

v postea, cum *alii*.

Sed de 99 M. Calidio dicamus aliquid, qui non fuit ora- 274
tor

96. *Ex Reip. contentione suscepta.*] Accusavit enim C. Antonium, quod contra Remp. conjurasse diceretur: unde illi misero præclari in Rep. beneficii memoria nihil profuit; nocuit opinio maleficii cogitati, ut ait Cicero in Orat. pro Cœlio. Atratini vero nomen de ambitu detulit, quæ res item ad remp. pertinebat. *Corrad.*

97. *Discessu meo discessit a sese.*] Ex urbe, quum in Ciliciam sum profectus Sulpicio & Marcello consulibus, Epist. 21. Lib. V. ad Attic. *quum me Cœlius ipse prosecutus est*, Epist. 1. Lib. VIII. Famil. *Discessit* autem ad sententiam pertinet, à qua discessit, ut Epist. 3. Lib. VII. ad Attic. scribitur, & quidem Appii odio & Curionis amore, ut ipse ait Epist. 17. Lib. VIII. Famil. Itaque initio belli civilis secutus est M. Callidii, paucis fere mutatis verbis sententiam: qui censebat, ut Pompejus in suas provincias proficisceretur, ne qua esset armorum causa, ut Cæs. Lib. I. de Bello Civ. & Dion Lib. XLI. scribunt. *Idem.*

98. *Perverterat.*] Hoc norat Cicero, nos nescimus, illud scimus, quod in Orat. pro ipso Cœlio, & apud Quintil. Lib. X. c. 1. legimus, in eo multum ingenii fuisse. Idem Quintil. Lib. XII. c. 10. Cœlii indolem commendat; & Corn. Tacit. in Dialog. de Orat. præterquam quòd *amarum* Cœlium vocat, sic etiam scribit: *Sordes verborum & hiatus compositio, & inconditi sensus redolent antiquitatem; nec quenquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est.* Id ex epistolis, quæ nunc extant, licet cognoscere. Quod ad mores attinet ejus, vide Senecam Lib. III, c. 8. de Ira. *Idem.*

99. *M. Callidio.*] M. Callidio Q. F. ut ait Asconius, Apollodori discipulo, ut scribit Eusebius. Is fuit ex ordine equestri, Cn. enim Callidius eques Romanus Verr. VI. nominatur, & Q. Callidius Trib. pl. sua lege Metellum Numidicum restituit; unde cognosci potest gentem Callidiam plebejam fuisse. Is Lentulo & Metello coss. prætor fuit, qui statim designatus sententiâ suâ quam sibi esset chara Ciceronis salus declaravit; ut in Orat. post Redit. in Senatu legimus. Is postea consulatum cum L. Paulo & C. Marcello videtur petiisse, & repulsam tulisse. Nos certè sic Epist. 4. Lib. VIII. Famil. legendum putamus: *M. Callidium à repulsa postulatum à duobus Galliis.* In bello civili Cæsarianas partes secutus Placentiæ obiit, ut scribit Eusebius. *Idem.*

tor unus è multis: potius inter multos propè singularis fuit: ita reconditas exquisitasque sententias mollis & pellucens vestiebat oratio. nihil tam tenerum, quàm illius comprehensio verborum: nihil tam flexibile: nihil, quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris æquè in potestate fuerit: quæ primùm ita pura erat, ut nihil liquidius: ita liberè fluebat, ut nusquam adhæresceret: nullum, nisi loco positum, & tanquam in vermiculato emblemate, ut ait Lucilius, structum verbum videres. nec verò ullum aut durum, aut insolens, aut humile, aut longiùs ductum: ac non propria verba rerum, sed pleraque tralata: sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres. nec verò hæc soluta, nec diffluentia, sed adstricta numeris, non apertè, nec eodem modo semper, sed variè, dissimulanterque conclusis.

75 Erant autem & verborum & sententiarum illa lumina, quæ vocant Græci σχήματα, quibus tanquam [1] insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. [2] qua de re agitur autem, illud quod multis locis in jurisconsultorum includitur formulis, & ubi esset, videbat. Accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumque dicendi placidum, & sanum genus.

76 LXXX. QUOD SI EST optimum suaviter dicere; nihil est, quod melius hoc quærendum putes. Sed cùm à nobis paullo antè dictum sit, tria videri esse, quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret: duo summè tenuit, ut & rem illustraret disserendo, & animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoveret, atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus, nec erat ulla vis, atque contentio, sive consilio, quòd eos, quorum altior oratio, actioque esset ardentior, furere & bacchari arbitraretur. sive

quòd

1. *Insignibus in ornatu &c.*] Intelligit de foro ab ædilibus ornato. Lambinus tamen abjecit, *in ornatu*, contra mss. libros. *Grut.*

2. *Qua de re agitur autem.*] Verba formulæ, ut in Digestis apparet, jurisconsultorum, qua fortasse Callidius, vel alii oratores etiam, postquam vel exordium, vel aliud quidpiam dixerant, utebantur, *qua de re agitur autem, nunc dicemus*, vel tale quid ut dicerent, ad ipsam rem accedentes: quam videbat Callidius, id est rem, causam, causæ statum, vel τὸ σύνεχον, ut Cicero Epist. 6. Lib. IX. ad Attic. & Quintil. Lib. III. c. 13. & Fortunatianus Lib. III. vocant, vel τὸ κρινόμενον acutè videbat, quod pertinet ad inventionem. Sic Lib. V. de Finib. *Si est quisquam, qui acutè in causis videre soleat, quæ res agatur, is es profectò tu.* Corrad.

3. *Q. Gal-*

quòd natura non esset ita factus, sive quòd non consuesset, sive quòd non posset. hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, abfuit: si opus erat, defuit.

Quinetiam memini, cum in accusatione sua [3] Q. Gallio 277. crimini dedisset, sibi eum venenum paravisse, idque à se esse deprehensum, seseque chirographa, testificationes, indicia, quæstiones, manifestam rem, deferre diceret, deque eo crimine accuratè & exquisitè disputavisset: me in respondendo, cùm essem argumentatus, quantum res ferebat; hoc ipsum etiam posuisse pro argumento, quòd ille, cùm pestem capitis sui, cùm indicia mortis, se comperisse manifestò & manu tenere diceret, tam solutè egisset, tam leniter, tam oscitanter.

Tu istuc, M. Calidi, [4] nisi fingeres, sic ageres? [5] præsertim 278. *cùm ista eloquentia, alienorum hominum pericula defendere acerrimè soleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces, & querelas solet?*

3. *Q. Gallio.*] Quem Cicero reum ambitus defendit. Hic enim quum esset Præturæ candidatus, quod in ædilitate, quam ante annum gesserat, bestias non habuerat, dedit gladiatorium munus sub titulo, patri se id dare, ut scribit Asconius, dum interpretatur Orat. contra Catilinam, & Antonium: ex quibus quidem verbis homines docti suspicati sunt apud eundem Asconium in interpretatione Orat. pro Cornelio sic legi oportere: *Judicium id exercuit Q. Gallius Prætor.* Nos vero legendum suspicamur: *Judicium id exercuit C. Gallius Prætor*; quòd Cicero Prætor Cornelium defendit, & C. Aquilius Gallus Ciceronis in prætura collega fuit. Contra verba ipsa Asconii ostendunt Q. Gallium præturam petiisse. Nam si præturæ candidatus gladiatorium dedit, ut loquitur Asconius, & Catilina Consularis candidatus gladiatores perspexit, non erat Gallius eo tempore prætor, quo Cicero prætor Cornelium defendit: etsi satis scio Catilinam bis consulatum petere voluisse. Quin Q. Gallius post Cæsaris mortem apud Sueton. in Augusto, videtur prætor fuisse, quamvis ibi *Q. Gallus*, non *Gallius* legatur. Sed Appianus Lib. III. Q. Gallium, & quidem M. Gallii fratrem vocat. *Corrad.*

4. *Nisi fingeres, sic ageres.*] Ita refert etiam Valer. Max. Lib. VIII. c. 10. Quintilian. Lib. XI. c. 3. sic interpretari videtur; *An ista, si vera essent, sic à te dicerentur?* non igitur sic ageres, ἐὰν ᾖ ὕβρις ὀργιζομένου λέξις, ut ait Aristot. Lib. III. Rhetor. Nec Demosthenes credebat illum vapulasse, qui frigidè id ipsum referebat, ut ait Porphyrio apud Horat. in Art. Poët. *Idem.*

5. *Præsertim cum ista eloquentia.*] Videant alii, an Lambini conjectura in hoc loco restituendo tam stulta sit, ut Gruterum piguerit laboris, sane exigui, in ea proferenda insumendi. Is igitur primò delet interrogationis signum & legit porro, *præsertim istâ eloquentia, cum alienorum hominum, &c.* Verburg.

ſolet? nulla perturbatio animi, nulla corporis, [6] *frons non percuſſa, non ſemur: pedis (quod minimum eſt) nulla ſupploſio. Itaque tantum abſuit, ut inflammares noſtros animos; ſomnum iſto loco vix tenebamus.* Sic nos ſummi oratoris vel ſanitate, vel vitio, pro argumento ad diluendum crimen uſi ſumus.

279 Tum Brutus, [x] Atqui dubitamus, inquit, utrùm iſta ſanitas fuerit, an vitium? quis enim non fateatur, cùm ex omnibus oratoris laudibus longè iſta ſit maxima, inflammare animos audientium, &, quocumque res poſtulet modo, flectere, qui hac virtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuiſſe?

x At, qui. *Grut.*

LXXXI. SIT SANE ITA, inquam: ſed redeamus ad eum, qui jam unus reſtat, Hortenſium? tum de nobismetipſis, quoniam id etiam, Brute, poſtulas, pauca dicemus: quamquam facienda mentio eſt, ut quidem mihi videtur, duorum adoleſcentium: qui ſi diutiùs vixiſſent, magnam eſſent eloquentiæ laudem conſecuti.

280 C. Curionem te, inquit Brutus, & C. Licinium Calvum arbitror dicere. Rectè, inquam, arbitraris: [7] quorum quidem

6. *Frons non percuſſa.*] Quæ tamen in dolore percuti ſolet, ut Epiſt. 1. Lib. I. ad Attic. apud Homer. Lib. XXII. Iliad. & apud Ariſtoph. in Pluto videmus; & Lib. III. ad Herenn. dicitur in hiſce rebus ictu capitis utendum eſſe, quamvis Quintil. Lib. XI. c. 3. diſſentiat; qui etiam complodere manus ſcenicum putat, & pectus cædere. *Corrad.*

7. *Quorum quidem alter.*] C. Scribonus C. F. Curio, unus ex illis tribus oratoribus, de quibus Plin. Lib. VII. c. 41. ſcribit. Hic juvenis averſus & adverſus ita fuit impudicus, ut Cicero Epiſt. 11. Lib. I. ad Attic. Curionis filiolam vocet, & Phil. II. dicat, neminem unquam puerum emptum libidinis cauſa tam fuiſſe in domini poteſtate, quam M. Antonius in Curionis poteſtate fuit, ut merito ſcribat Paterculus Curionem ſuæ alienæque pudicitiæ prodigum fuiſſe; quem, ut Epiſt. 4. Lib. X. ad Attic. ſcribitur, natura, non patris culpa, corrupit. Sed, Cicerone auctore, pater ipſum à M. Antonii non modo familiaritate, ſed etiam congreſſione patrio jure & poteſtate prohibuit, ut Cicero Philipp. II. & Plut. in Antonio ſcribunt. Ita tum demum Curio patris & Ciceronis fideliſſimis & amantiſſimis conſiliis parere cœpit, Epiſt. 1. Lib. II. Famil. & reges odiſſe ſuperbos, & unus loqui, & palam Cæſari, Pompejo, & Craſſo adverſari ita, ut illi plauderetur, ut ſalva Rep. Pompejo plaudi ſolebat, Epiſt. 8, 18, & 19. Lib. II. ad Attic. In bello civili primo pro Pompejo, id eſt pro Rep. ut tunc habebatur, mox ſimulatione contra Pompejum & Cæſarem, ſed animo pro Cæſare ſtetit. Id gratis, an accepto centies H. S. fecerit, ut accepimus, in medio relinquemus. Servius Lib. VI. Æneid.

dem alter, y quod verisimile dixisset, ita facilè, solutéque y verbis volvebat satis interdum acutas, crebras quidem certè sententias, ut nihil posset ornatius esse, nihil expeditius. Atque hic à magistris parum institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum: industriam non sum expertus: studium certè fuit: qui si me audire voluisset, ut cœperat, honores, quàm opes, consequi maluisset. Quidnam est, inquit, istud? & quemadmodum distinguis? Hoc modo, inquam,

y tres seqq. voces delet Lamb.

P. CXCI.

281 Cùm honos sit præmium virtutis, judicio, studioque civium delatum ad aliquem, qui eum sententiis, qui suffragiis adeptus est, is mihi & honestus & honoratus videtur. Qui autem occasione aliqua, etiam invitis suis civibus, nactus est imperium, ut ille cupiebat: hunc nomen honoris adeptum, non honorem puto. Quæ si ille audire voluisset, maxima cum gratia & gloria ad summam amplitudinem pervenisset, adscendens gradibus magistratuum, ut pater ejus fecerat, ut reliqui clariores viri. Quæ quidem etiam [8] cum P. Crasso, M. F. cùm initio ætatis ad amicitiam se meam contulisset, sæpe egisse me arbitror, cùm eum vehementer hortarer, ut eam laudis viam rectissimam esse duceret, quam majores ejus ei tritam reliquissent.

282 Erat enim cùm institutus optimè, tum etiam perfectè, planéque eruditus: ineratque & ingenium satis acre, & orationis non inelegans copia: prætereaque sine arrogantia gravis esse videbatur, & sine segnitia verecundus. Sed hunc quoque [9] absorbuit æstus quidam non insolitæ adolescentibus

Æneid. illum viginti septem millia aureorum, vel sestertiorum, ut in aliis libris legitur, accepisse scribit. Plutarchus vero in Pompejo & Cæsare, Appianus & Dion illum tantum gravi ære alieno liberatum fuisse testantur. De eo Virgil. loco dicto: *Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem Imposuit*, quamvis neminem nominarit. Atque hæc quidem L. Paulo, C. Marcello coss. ipse Tribunus plebis fecit. Varias ejus res diversi auctores narrant. Tandem in Africa, pugnans ipse fortiter, ab exercitu Jubæ est interfectus, ut Cæsar Lib. II. de Bello Civ. Appianus Lib. II. Dion Lib. XLI. Liv. Lib. CX. & Lucan. Lib. IV. scribunt. *Corrad.*

8. *Cum P. Crasso M. Filio.*] Extat denarius argenteus Crassi hujus, in quo inscriptum est, *P. Crassus M. F.* Ursin.

9. *Absorbuit æstus quidam.*] In bello Parthico, in quo graviter vulneratus armigero latus transfigendum præbuit, ut Plut. in Crasso scribit: & sic occidit, ut Liv. Lib. CVI. Orosius Lib. VI. c. 13. & Eutrop. Lib. VI. referunt; quum ad id bellum ex Gallia venisset, à Cæsare, ut Appianus in Parthico refert, cum equitibus mille missus, & quidem aliquanto post patris profectionem, ut

ex

bus gloriæ: qui quia navarat miles operam imperator, imperatorem se statim esse cupiebat: cui muneri mos majorum ætatem certam, sortem incertam reliquit. Ita gravissimo suo casu, dum [10] Cyri & Alexandri similis esse voluit, qui suum cursum transcurrerant; & L. Crassi & multorum Crassorum inventus est dissimillimus.

283 LXXXII. [11] SED AD CALVUM, (is enim nobis erat propositus) revertamur: qui orator fuisset cùm litteris eruditior, quàm Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius afferebat genus: quod quamquam scienter, eleganterque tractabat, nimiùm tamen inquirens in se, atque ipse sese observans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam [12] verum sanguinem deperdebat. It

ex Epist. 8. Lib. V. Famil. cognoscitur. In hujus postea locum à Cicero fuit augur cooptatus. *Corrad.*

10. *Cyri.*] Cyri minoris, qui non ita multo post patris mortem Artaxerxi bellum intulit, & in eo fuit interfectus. Itaque cum esset fratre minor natu, & ita cito perierit, cognoscimus adolescentem fuisse. Historia est apud Xenoph. Lib. I. Ἀναβ. & Justin. Lib. V. Cyrus vero major senex admodum est mortuus. Xenoph. Lib. VIII. τ̃ Παιδείας scribit; id est, ut Cicero in Lib. I. de Divin. quum ad annum septuagesimum perven. *Idem.*

11. SED AD CALVUM.] C. Licinium Calvum C. Licinii Macri filium, ut apud Valer. Max. Lib. IX. c. 12. videre poteris. Ejus vitam Crinitus & Lilius scripserunt. Catullus eundem non semel ut oratorem & poëtam describit. Ut poëta igitur versus in Cæsarem scripsit, ut Suetonius ostendit. Scripsit & in Tigellium unde versum refert interpres Horat. *Sardi Tigelli putidum caput venit.* Hinc Cicero de Tigellio loquens Epist. 25. Lib. VII. Fam. scribit ita: *Eum addictum jam tum puto Calvi Licinii Hipponacteo præconio.* Hic amavit Quintiliam, ut Catullus, & Propertius Lib. II sunt auctores; & carmina quum ingentis animi plena, ut ait Seneca Lib. IV. Controv. tum sæpe etiam lasciva scripsit, ut Ovid. Lib. II. de Tristib. ostendit. *Idem.*

12. *Verum sanguinem deperdebat.*] Sunt qui legant, *Etiam verum sanguinem dependebat:* quo modo reperi in exemplari quodam Veneto. Sed est, nisi fallor, vulgata lectio melior. nam & Fabius ad eundem modum lib. X. de Calvo: *Inveni*, inquit, *qui Ciceroni crederent, eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse.* Cap. 1. Sunt præterea qui hic legant, *Doctis & acutè audientibus.* Nos hoc in medium relinquemus. Quod autem Calvi orationem dicit nimia religione attenuatam, & eandem ait à multitudine devorari solitam: per nimiam religionem, intelligit diligentiam nunquam satis sibi facientem, & curam illam suprà modum anxiam & scrupulosam, quæ sæpe nocere solet. Propter hanc Ciceto Calvi orationem doctis quidem illustrem fuisse ait: sed à multitudine devorari, hoc est, non intellectam satis transmitti

ejus oratio nimia religione attenuata, doctis, & attentè audientibus erat illustris: à multitudine autem, & à foro, cui nata eloquentia est, devorabatur.

Tum Brutus, Atticum se, inquit, Calvus noster dici 284 oratorem volebat. inde erat ista exilitas, quam ille de industria consequebatur. Dicebat, inquam, ita: sed & ipse errabat, & alios etiam errare cogebat. Nam siquis eos, qui nec ineptè dicunt, nec odiosè, nec putidè, Atticè putat dicere; is rectè, nisi Atticum, probat neminem. Insulsitatem enim & insolentiam, tanquam insaniam quandam orationis, odit: sanitatem autem & integritatem, quasi religionem & verecundiam oratoris probat: hæc omnium debet oratorum eadem esse sententia.

Sin autem jejunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodò sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc rectè duntaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora; videat, ne ignoret, & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. Atticos, inquit, volo imitari. quos? nec enim est unum genus. Nam quid est tam dissimile, quàm Demosthenes & Lysias? quàm z idem, & Hyperides? quàm omnium horum [13] Æschines? Quem igitur imitaris? Si aliquem, ceteri ergo Atticè non dicebant. si omnes; quî potes, cùm sint ipsi dissimillimi inter se? In quo etiam illud quæro, Phalereus ille Demetrius Atticene dixerit. mihi quidem ex illius orationibus redolere ipsæ Athenæ videntur. At est floridior, ut ita dicam, quàm Hyperides, quàm Lysias. natura quædam, aut voluntas ita dicendi fuit.

285 P.B. z iidem Guliel.

LXXXIII. Et

solitam. Ob hanc autem diligentiam Calvi, Quintilianus orationem ejus & sanctam, & gravem, & castigatam esse testatur. Idem affirmat, hunc ipsum Calvum fuisse imitatorem Atticorum: fecisséque illi properatam mortem injuriam, si quid adjecturus, non si quid detracturus fuit. Cor. Tacitus in Dialogo de oratoribus testatur, Calvum quidem Ciceroni visum exanguem, ac tritum: Ciceronem verò à Calvo male audisse, tanquam solutum & enervum. De hoc ipso oratore ad hunc modum Seneca VII. Declamationum: *Calvus*, inquit, *qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit, usque eò concitatus actor fuit, ut in media oratione ejus exclamaverit Vatinius reus: Rogo vos Judices, num si iste disertus est, ego damnandus sum?* Rivius.

13. *Æschines?*] Is enim cæteris oratoribus latior, audentior, & excelsior, plenior & magis fusus, ut Quintil. Lib. XII. c. 10. & Lib. X. c. 1. Demosthenis vero in omnibus rebus dissimilis, ut Philostratus in Vitis scribit. *Corrad.*

14. Mal-

286 LXXXIII. Et quidem duo fuerunt per idem pus dissimiles inter se; sed Attici tamen: quorum Ch [14] a multarum orationum, quas scribebat aliis, cùm re videretur imitari Lysiam: [15] Demochares autem fuit [16] Demostheni sororis filius, & orationes scrip quot; & earum rerum historiam, quæ erant Athenis ætate gestæ, non tam historico, quàm oratorio g perscripsit. At Charisii vult [17] Hegesias esse similis, se ita putat Atticum, ut b veros illos præ se pænè ag putet.

a multas orationes scripsit, quas *Lamb.*

b viros *MS.*

287 At quid est tam fractum, tam minutum, tam in (quam tamen consequitur,) concinnitate puerile? A rum similes esse volumus. Optime. Suntne igitur ii oratores? Quis negare potest? Hos imitamur. Quo qui sunt & inter se dissimiles, & aliorum? Thucydi inquit, imitamur. Optimè, si historiam scribere, t causas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum ges pronuntiator sincerus, & grandis etiam fuit. hoc fo concertatorium judiciale [18] non tractavit genus. Ora

14. *Multarum orationum, quas scribebat aliis.*] Verbum deesse. Aliter: *multas orationes, quas scribebat aliis.* Forte dum, *multas orationes scribebat aliis.* Et scribebat aliis, ut quem volebat imitari, scripsit. *Corrad.*

15. *Demochares.*] Qui ῥήτωρ ab Athenæo dicitur Lib. XI. statur illum scripsisse τ λόγον ὑπὲρ Σοφοκλέους πρὸς Φίλωνα. ut hominem scelestum Timæus descripsit, sed Polybius de ut refert Suidas, qui scribit illum multos honores Athe ptum fuisse. De quo quidem nos alias fortasse plura. *Idem*

16. *Demostheni sororis filius.*] Non enim dubitavi, quin voci extrema litera in vulgatis per negligentiam adhæseri temeraria repetitione in initio vocis proximæ, quum in ho lo jam ante toties ex MSS. id correxerint viri docti, & etiam versibus post iterent eam admonitionem Rivius & nus in τῷ *Thucydidi.* Et sane miror silentium in τῷ *Æsch.* 85. *Gronov.*

17. *Hegesias.*] Hegesias non Cyrenaicus, qui Philosoph Tuscul. I. sed Hegesias Magnesius, qui fuit orator, qui c siam imitari vult, alterum penè saltat Demosthenem, particulas: & is quidem non minus sententiis peccat qu bis, ut non quærat, quem appellet ineptum, qui illum verit: ut ait in Oratore. Hinc Strabo Lib. XIV. scribit illu Asiatici fuisse auctorem, Attico, qui tunc erat, mutato eo Theon rhetor dissentit. Varro tamen hujus dicendi ge dabat, ut Epist. 6. Lib. XII. ad Attic. Cicero scribit. *Corra*

18. *Non tractavit genus.*] Non enim in judiciis versavit sed in historiis bella narravit. Itaque *nunquam est numeratu*

autem, quas interposuit, (multæ enim sunt,) eas ego laudare soleo, [19] imitari [20] neque possim, si velim, nec velim fortasse, si possim: ut, si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulibus natum velit; nec rursus ita vetere, ut [21] Opimium, aut Anicium consulem quærat. Atqui eæ notæ sunt optimæ. credo: sed [22] nimia vetustas nec habet eam, quam quærimus, suavitatem, nec est jam sanè tolerabilis.

Num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio 288
sibi

ut ait in Oratore. Hinc Marcellin. in Vita Thucyd. ita scribit: Ἐτόλμησαν τινες ἀποφήνασθαι, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶδος συγγραφῆς οὐκ ἔστι ῥητορικῆς, quanquam tria illa genera in Thucyd. posse reperiri contendit: sed verum est, quod in libello de Opt. Gen. Orat. scribitur: *Aliud est explicare res gestas narrando, aliud argumentando criminari, crimenque dissolvere, aliud narratione tenere auditorem, aliud concitare.* Et interpretare, non tractavit, in scriptis, nam causas egit alioqui, ut refert Marcellin. ut quando Ἀπολογίαν ποιούμενος ὑπὲρ τοῦ Πυριλάμπους ἐνίκα. *Corrad.*

19. *Imitari neque possim.*] Modeste de se loquitur, quanquam revera neque Cicero, neque alius quisquam facile possit illum imitari, cujus orationes vix intelligat. Sic enim deditâ operâ scripsit, ἵνα μὴ πᾶσιν εἴη βατός, ut ait Marcellin. Et quum ait Cicero: *Ego neque imitari possim*, deterret istos Atticos, ne conentur imitari, quem ipse Cicero, tantus orator, imitari non possit. Sed ne è Græcis quidem quisquam illum potest imitari. *Idem.*

20. *Neque possim, si velim, nec velim fortasse &c.*] Sententia sumta ex Apologia Gorgiæ ὑπὲρ Παλαμήδους· Οὔτε γὰρ, inquit, βουληθεὶς ἐδυνάμην ἄν, οὔτε δυνάμενος ἠβουλήθην ἐπιχειρεῖν τοιούτοις. *Ursin.*

21. *Opimium, aut Anicium.*] Opimio Consule omnium generum vini bonitas fuit, ut ait Plin. Lib. XIV. c. 4. Ab hoc igitur Opimio consule celeberrimum Opimiani vini nomen, ut Paterc. Lib. II. Plin. Lib. XIV. c. 14. & Martial. in Xeniis ostendunt. Anicium vero intelligit L. Anicium L. F. L. N. Gallum, ut legimus in lapidibus Romanis, à quo credimus etiam Aniciana pyra fuisse dicta; de quibus Plin. Lib. XV. c. 15. meminit. Ceterum Romani, quum annos suos per consules numerarent, quàm vetus esset vinum ex consulibus discebant. Hinc Martial. ait Lib. XIII. Ep. 111.

De Sinuessanis venerunt Massica prælis:
Condita quo quæris consule? nullus erat.

Consulum nomina, quibus vinum esset conditum, inscribebantur in doliis, ut ex Martial. Xeniis, & ex Horat. Lib. III. Od. 21. cognosci potest. *Corrad.*

22. *Nimia vetustas.*] Ut nimia vetustas est in utraque nota; nam ab Opimio consule ad hoc tempus anni LXXVI. ab Anicio vero consule CXIV. minimum numerantur; & Athenæus scribit, vinum Falernum vetus nocere. *Idem.*

23. Quem

sibi hauriendum putet? Minimè: sed quandam sequitur ætatem. Sic ego istis censuerim & novam istam quasi de musto, ac lacu fervidam orationem, fugiendam, nec illam præclaram Thucydidi nimis veterem; tamquam Anicianam notam, persequendam. Ipse enim Thucydides si posteriùs fuisset, multo maturior fuisset, & mitior.

LXXXIV. DEMOSTHENEM igitur imitemur. O di
II. boni! quid, quæso, nos aliud agimus, aut quid aliud
189 optamus? At non assequimur. Isti enim videlicet Attici nostri, quod volunt, assequuntur. ne illud quidem intelligunt, non modò ita memoriæ proditum esse, sed ita necesse fuisse, cùm Demosthenes dicturus esset, ut concursus, audiendi causa, ex tota Græcia fierent. At cùm isti Attici dicunt, non modò à corona, (quod est ipsum miserabile) sed etiam ab advocatis relinquuntur. Quare si angustè, & exiliter dicere, est Atticorum, sint sanè Attici: sed in comitium veniant, ad stantem judicem dicant. Subsellia grandiorem, & pleniorem vocem desiderant.

190 Volo hoc oratori contingat, ut, cùm auditum sit eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribæ sint in dando & cedendo loco, corona multiplex, judex erectus: cùm surgit is, qui dicturus sit, significetur à corona silentium, deinde crebræ assensiones, multæ admirationes: risus, cùm velit; cùm velit, fletus: ut, qui hæc procul videat, etiamsi, quid agatur, nesciat; at placere tamen, & in scena esse Roscium intelligat. Hæc cui contingant, eum scito Atticè dicere, ut de Pericle audivimus, ut de Hyperide, ut de Æschine, de ipso quidem Demosthene maximè.

191 Sin autem acutum, prudens, & idem sincerum, & solidum, & exsiccatum genus orationis probant, nec illo graviore ornatu oratorio utuntur, & hoc proprium esse Atticorum volunt; rectè laudant. Est enim in arte tanta, tamque varia, etiam huic minutæ subtilitati locus. ita fiet, ut non omnes, qui Atticè, iidem bene; sed, ut omnes, qui bene, iidem etiam Atticè dicant. Sed redeamus rursus ad Hortensium.

192 LXXXV. SANE QUIDEM, inquit Brutus: quamquam ista mihi tua fuit perjucunda à proposita oratione degressio. Tum Atticus, Aliquoties sum, inquit, conatus, sed interpellare nolui. Nunc, quoniam ad perorandum spectare videtur sermo tuus, dicam, opinor, quod sentio. Tu verò, inquam, Tite. Tum ille, Ego, inquit, ironiam il-

lam,

lam, [23] quam in Socrate dicunt fuisse, qua ille in Platonis, & Xenophontis, & Æschinis libris utitur, facetam & elegantem puto. est enim & minimè inepti hominis, & ejusdem etiam faceti, cùm de sapientia disceptetur, hanc sibi ipsum detrahere, eis tribuere illudentem, qui eam sibi arrogant: ut apud Platonem Socrates in cœlum effert laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, ceteros; se autem omnium rerum inscium fingit & rudem. decet hoc nescio quomodo illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, assentior. Sed in historia, qua tu es usus in omni sermone, cùm, qualis quisque orator fuisset, exponeres, vide, quæso, inquit, ne tam reprehendenda sit ironia, quàm in testimonio. P. B.

Quorsus, inquam, istuc? non enim intelligo. Quia primùm, inquit, ita laudavisti quosdam oratores, ut imperitos posses in errorem inducere. Equidem in quibusdam risum vix tenebam, cùm Attico Lysiæ Catonem nostrum comparabas, magnum mehercule hominem, vel potiùs summum, & singularem virum: nemo dicet secus: sed oratorem? sed etiam Lysiæ similem? quo nihil potest esse pictius: bella ironia, si jocaremur: sin asseveramus, vide, ne religio nobis tam adhibenda sit, quàm [24] si testimonium diceremus. 293

Ego enim Catonem tuum, ut civem, ut senatorem, ut imperatorem, ut virum denique cùm prudentia, & diligentia, tum omni virtute excellentem, probo: orationes autem ejus, ut illis temporibus, valde laudo. significant enim quandam formam ingenii, sed admodum impolitam, & planè rudem. Origines verò cùm omnibus [d] oratoris laudibus refertas diceres, & Catonem cum Philisto & Thucydide comparares, Brutone [e] te id censebas, an mihi probaturum? quos enim ne è Græcis quidem quisquam imitari 294

d oratoriis. *Lamb.*

e te id *alii omittunt.*

23. *Quam in Socrate dicunt fuisse.*] Sic *ut aliud diceret, atque sentiret, & ita libenter uteretur ista dissimulatione, quam Græci εἰρωνείαν vocant.* Lib. II. Acad. Quæst. *De Græcis enim dulcem & facetum, festivique sermonis, atque in omni oratione simulatorem Socratem accepimus,* Lib. I. de Offic. *& sane ferunt Socratem in hac ironia, dissimulantiâque longè lepôre atque humanitate omnibus præstitisse,* Lib. II. de Orat. *Corrad.*

24. *Si testimonium diceremus.*] Tunc enim religio esset adhibenda; quia jurati testes dicebant, ut ait Asconius, ut mittam, quæ Cicero in Orat. pro Fonteio, pro Flacco, pro Sulla, Lib. II. Acad. Quæst. & alibi sæpe scribit. *Idem.*

tari potest, iis tu comparas hominem Tusculanum, nondum suspicantem, quale esset copiose & ornatè dicere.

295 LXXXVI. Galbam laudas. si ut illius ætatis principem, assentior. sic enim accepimus: sin ut oratorem, cedo, quæso, orationes, (sunt enim) & dic, hunc, quem tu plus, quam te, amas, Brutum, velle te illo modo dicere. Probas Lepidi orationes. paullum hîc tibi assentior, modò ita laudes, ut antiquas: [25] quod item de Africano, de Lælio, cujus tu oratione negas fieri quidquam posse dulcius. addis etiam nescio quid augustius. nomine nos capis summi viri, vitæque elegantissimæ verissimis laudibus. Remove hæc: næ ista dulcis oratio ita sit abjecta, ut eam aspicere nemo velit.

296 Carbonem in summis oratoribus habitum scio: sed cùm in ceteris rebus, tum in dicendo, semper, quo nihil est melius, id laudari, qualecumque est, solet. Dico idem de Gracchis: etsi de iis ea sunt à te dicta, quibus ego assentior. omitto ceteros: venio ad eos, in quibus jam perfectam putas esse eloquentiam, quos ego audivi sine controversia magnos oratores, Crassum & Antonium. de horum laudibus tibi prorsus assentior: sed tamen non isto modo, ut Polycleti [26] Doryphorum sibi Lysippus ajebat; sic tu suasionem legis Serviliæ tibi magistram fuisse. hæc germana ironia est. cur ita sentiam, non dicam, ne me tibi assentari putes.

297 Omitto igitur, quæ de iis ipsis, quæ de Cotta, quæ de Sulpicio, quæ modò de Cœlio dixeris. ii enim fuerunt certè oratores. quanti autem, & quales, tu videris. Nam illud minus curo, quod congessisti operarios omnes, ut mihi videantur mori voluisse nonnulli, ut à te in oratorum numerum referrentur.

LXXXVII. Hæc cùm ille dixisset, [27] Longi sermonis ini-

25. *Quod item de Africano, de Lælio.*] Codex Romanus, *Quod idem de Africano.* Sed prior lectio bene habet. tametsi quod ad sensum ipsum attinet, haud magno in discrimine ponam, utrum legas. Sic in Adelph. Terent. *Ille ut item contrà me habeat:* ubi alii, *Idem.* cum sit prior lectio melior. *Rivius.*

26. *Doryphorum.*] Non illum, opinor, viriliter puerum, sed illum, quem canona artifices vocabant, lineamenta artis ex eo velut à lege quadam petentes, ut Plin. Lib. XXXIV. c. 8. scribit. Cicero *Doryphori statuam* dixit in Oratore. *Corrad.*

27. *Longi sermonis initium depulisti.*] Sic & Pal. & Cujac. Manutius & Lambinus admisere *detulisti.* Victorius *pepulisti.* *Grut.* Vix credibile est in loquutione veritatem suam efficaciamque ita manifeste

itium pepulisti, inquam, Attice, remque commovisti, P. CXCIII
›va disputatione dignam, quam in aliud tempus differa-
us. Volvendi enim sunt libri cùm aliorum, tum in pri- 298
is Catonis. intelliges, nihil illius lineamentis, nisi eorum
gmentorum, quæ inventa nondum erant, florem, &
colorem defuisse. Nam de Crassi oratione sic existimo,
sum fortasse melius potuisse scribere: alium, ut arbitror,
:minem. [29] Nec in hoc ironiam duxeris esse, quòd eam
:ationem mihi magistram fuisse dixerim. nam etsi tu me-
ıs existimare videris de ea, siquam nunc habemus, facul-
te; tamen, adolescentes quid in Latinis potius imitare-
ıur, non habebamus.

Quod autem plures à nobis nominati sunt, eò pertinuit 299
ıt paullo antè dixi) quod intelligi volui, in eo, cujus omnes
ıpidissimi essent, quàm pauci digni nomine evaderent.
›uare εἴρωνα me, ne si Africanus quidem fuit, (ut ait in
istoria sua C. Fannius) existimari [f] velim. Ut voles, inquit [f] nolim. Ald.
.tticus. Ego enim non alienum à te putabam, quod & in
.fricano fuisset, & in Socrate.

Tum Brutus, De isto postea: sed tu (inquit, me intuens) 300
oratio-

ifeste exserente sic hariolari voluisse viros magnos, quum non
atina tantum, sed Græca quoque imitatio tantopere probat.
.didi, ut oportuit, cujus judicii defensionem videre est in pater-
is ad Livium lib. III. cap. 30. Quibus adde clarissimam interpre-
ıtionem Themistii in oratione de humanitate: Τὸ σμικρὸν ἐκεῖνο
ἱμα διακρίνοντί μοι. Idem ex conjunctione verborum, qua utitur
'ullius, patet ex Silio lib. IX. *Jam Varro exacta vallo legione move-
ıt Cladis principium.* Gronov.

28. *Colorem.*] Pigmentorum colorem vides hic dici, quasi pi-
mentorum splendorem; nisi dicas pigmentum quasi genus es-
:, colorem quasi speciem. Plin. certe Lib. XXXIII. c. 13. scri-
it, pigmentum quoddam in quatuor colores mutari. *Corrad.*

29. *Nec in hoc ironiam duxeris esse.*] Hic Romanus codex, *dixeris*
sse. Sed quis priorem lectionem, quam in aliis reperi, magis
›robandam neget? *Duxeris*, pro credideris, judicaris. ut obiter
›stendam, non semper esse codices vetustos recentioribus emen-
latiores. Ansam autem errori dedit vocum ipsarum affinitas.
ic in fine primi de Legibus: *Quàm contemnet, quàm despiciet,*
uàm pro nihilo putabit ea, qua vulgò ducuntur amplissima? Ubi per-
›eram hodie, *dicuntur*: cum sit prior lectio verior, pro censen-
ur existimantur. Tale illud in Hecyra: *Bis facere stulte duco.* ubi
nale alii, *dico.* Tale illud item in primo Commentario Cæsaris:
Ubi se diutius duci intellexit Cæsar. Etenim perperam editio Basi-
iensis *dici.* Tales autem mendæ operarum incuria festinantibus
nimium typographis obrepunt. *Rivius.*

orationes nobis veteres explicabis? [30] Verò, inquam, Brute: sed in Cumano, aut in Tusculano, aliquando, si modo licebit: quoniam utroque in loco vicini sumus. Sed jam ad id, unde digressi sumus, revertamur.

301 LXXXVIII. [31] HORTENSIUS igitur, cùm admodum adolescens orsus esset in foro dicere, celeriter ad majores causas adhiberi cœptus est. quamquam inciderat in Cottæ, & Sulpicii ætatem, qui annis decem majores, excellente tum Crasso, & Antonio, deinde Philippo, pòst Julio, cum iis ipsis dicendi gloria comparabatur. Primum [32] memoria tanta,

30. *Verò, inquam, Brute.*] Lambinus *Ego vero inquam &c.* sed contra veteres libros. & sic locutus non semel; ut lib. II. Tusc. c. 11. lib. I. Divinat. c. 46. pro Rullo denique & Murena. *Grut.*

31. HORTENSIUS *igitur &c.*] Hic fuit eques Romanus, ut ait Asconius. Quæstor Verr. III. & V. fuisse dicitur. Ædilis Verr. III. significatur, & ab Asconio vocatur; & sane fuit Octavio & Cotta coss. Prætor Verr. II. cognoscitur, & ab Asconio in III. nominatur. Et Ædilis vel Prætor, quum sesquimodios Populo Romano in capita descripsisset, gratissimum omnibus fecit, Verr. V. Consul fuit cum C. Cæcilio Metello Cretico, ut Asconius scribit. Fuit etiam augur & Ciceronem in augurum collegium cooptavit, ut in initio diximus; unde Cicero Epist. 8. Lib. III. Famil. suum collegam vocat & familiarem, quod essent conjunctissimi omnium consiliorum societate. Cicero illum sæpe laudavit, ut hic, Lib. III. de Oratore, & in Orat. pro Milone, ubi vocat illum lumen & ornamentum Reip. & de nomine ipsius librum, in quo cohortatus est ad philosophiæ studium, Hortensium inscripsit, ut ostendit Lib. I. de Fin. Tuscul. II. & III. & Lib. II. de Divin. atque in his quidem omnibus videtur Cicero βαθύτητα, qua de loquitur Epist. 6. Lib. IV. ad Attic. servasse; quum revera se ab Hortensio scelestissime & insidiosissime tractatum esse sentiret, ut Epist. 3. Lib. I. ad Q. Fratr. & Epist. 9. Lib. III. ad Attic. declarat. Dives admodum videtur fuisse, qui Tusculanum haberet, ut Plin. ostendit Lib. XXXV. c. 11. villam ad Baulos, ut Cicero Lib. II. Acad. Quæst. & Varro Lib. III. c. 17. de L. L. testantur; quædam ad portam Flumentanam, Epist. 3. Lib. VII. ad Att. villam in Laurenti agro cum sylva magna, ut Varro Lib. III. c. 13. de R. R. testis est; & domum tam pulchram, ut postea L. Lentulus eam sibi in bello civili despondèrit, Epist. 6. Lib. XI. ad Attic. & super decem millia cadûm hæredi reliquit, ut Plin. Lib. XIV. c. 14. scribit. Fuit certe sumptuosus ita, ut, quod Dion Lib. XXXIX. scribit, consulibus legem sumptuariam ferre volentibus sit adversatus. Male audivit, & quod judices corrumperet, ut Cicero in Verrinis significat & Asconius interpretatur, & quod munera à clientibus acciperet. Solitus erat gloriari, quod nunquam bello civili interfuisset, ut Epist. 16. Lib. II. Famil. scriptum videbis. *Corrad.*

32. *Memoria.*] Lucullus habuit divinam quandam memoriam rerum,

tanta, quantam in g ullo cognovisse me arbitror, ut, quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus cogitavisset. hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua & commentata, & scripta, &, nullo referente, omnia adversariorum dicta meminisset.

g nullo Lamb.

302 Ardebat autem cupiditate sic, ut in nullo umquam flagrantius studium viderim. nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum. sæpissimè autem eodem die utrumque faciebat. Attuleratque minimè vulgare genus dicendi: duas quidem res, 33 quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus esset, 34 & collectiones, memor & quæ essent dicta contra, quæque ipse dixisset.

303 Erat in verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosus: eaque erat cùm summo ingenio, tum exercitationibus maximis consecutus. rem complectebatur memoriter, dividebat acutè, nec prætermittebat ferè quidquam, quod esset in causa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum. vox canora & suavis. motus & gestus etiam plus artis habebat, 35 quàm erat oratori satis. Hoc igitur flore-

rerum, verborum majorem Hortensius, Lib. II. Acad. Quæst. quam quidem memoriam Hortensii Tusc. I. & Lib. III. de Orat. commendat. Seneca vero Prooem. Declam. ita scribit: *Hortensius à Sisenna provocatus, in auctione persedit diem totum, & omnes res & pretia & emptores ordine suo recensuit, argentariis recognoscentibus ita, ut in nullo falleretur.* Corrad.

33. *Quas nemo alius.*] Attulerat. Hinc Lib. I. de Orat. partitionem Crassus omisit; quamvis Antonius postea Lib. II. dixerit, Rhetores iubere, post narrationem causam dividere. Quod si Rhetores jam tum jubebant dividere, non videtur Hortensius hoc ipsum primus attulisse; nisi forte melius attulit, quod etiam Quintil. sic Lib. 4. c. 9. demonstrat. *Non immerito multum ex diligentia partiendi tulit laudis Q. Hortensius: cujus tamen divisionem in digitos diductam nonnunquam Cicero leviter eludit.* Eludit vero sic in Orat. pro Quinto: *Faciam, quod te sæpe facere animadverti, Hortensi, totam causæ meæ dictionem certas in partes dividam: tu id semper facis, quia semper potes, ego in hac causa faciam, propterea quod in hac videor posse facere: quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi causa dat, ut hodie possim.* Et Verrina I. *Quid quum accusationis tuæ membra dividere cœperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere?* In Hortensio vero sic etiam scripsit: *Quis te aut est aut fuit unquam in partiundis rebus, in definiendis, in explanandis, pressior?* Hoc in verbo *pressum* Nonius refert. *Idem.*

34. *Et collectiones.*] Pal. & Cujacianus *conjectiones.* quod tale esse putabat Gulielmius, ut de eo quæri posset. *Grut.*

35. *Quam erat oratori satis.*] *Constat enim,* inquit Val. Max. Lib. VIII.

florescente, Crassus est mortuus, Cotta pulsus, judicia intermissa bello, nos in forum venimus.

304 LXXXIX. ERAT HORTENSIUS in bello, primo anno miles, altero tribunus militum: Sulpitius legatus aberat, etiam M. Antonius: [36] exercebatur una lege judicium Varia, ceteris propter bellum intermissis: qui frequenter aderant ([h] quamquam pro se ipsi dicebant) oratores non illi quidem principes L. Memmius, & Q. Pompejus, sed oratores tamen, teste diserto uterque Philippo, cujus in testimonio contentio & vim accusatoris habebat, & copiam.

305 Reliqui, qui tum principes numerabantur, in magistratibus erant, quotidiéque ferè à nobis in concionibus audiebantur. Erat enim tribunus plebis tum C. Curio: quamquam is quidem silebat, ut erat semel à concione universa relictus. Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, sed tamen non infans: diserti autem Q. Varius, C. Carbo, Cn. Pomponius: & ii quidem habitabant in rostris. C. etiam Julius, ædilis curulis, quotidie ferè accuratas conciones habebat: sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus. reliquos frequenter audiens acerrimo studio tenebar, quotidiéque & scribens, & legens, & commentans, [37] oratoriis [i] tantùm exercitationibus contenten-

P. B.

. tantum
amb.

. tamen
dii.

VIII. c. 10. *Æsopum Rosciumque ludicræ artis peritissimos, illo causas agente in corona frequenter astitisse, ut foro petitos gestus in scenam referrent.* Hinc L. Torquatus illum *Dionysiam* vocavit. sed ille respondit: *Dionysia quidem malo esse, quam, quod tu Torquate,* Ἄμουσος, ἀναφρόδιτος, ἀπροσδιόνυσος, ut Gell. Lib. I. c. 5. scribit. Momordit illum etiam Cicero Verr. V. quod cerviculam jactaret, & populo se ad coronam daret. *Corrad.* Ad Gellii locum videsis Lambecium & Gronovium Græca aliter constituentes.

36. *Exercebatur una lege judicium Varia.*] Q. enim Varius Trib. pl. quum esset, legem tulit, ut quæreretur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum Romanum arma sumpsissent, ut ait Ascon. Ea lege una tunc judicium exercebatur, quum reliqua judicia tunc intermissa fuissent; vel sublata, ut loquitur in Orat. pro Cornelio, ubi scribit Asconius, multos lege Varia damnatos fuisse, quasi bellum Italicum illis autoribus conflatum esset; qua quidem lege Q. ipse quoque Varius damnatus est. *Corrad.*

37. *Oratoriis tantum exercitationibus.*] Sic edidi sequutus priores & puriores editiones, non *oratoris*, quod se insinuans in Gothofredi exemplaria sinistre huc usque retinuerunt alii. Cur non eundem morem tenuerunt in capite sequenti? & magis etiam mirans inhæreo illis *oratoris disputationibus* in Orator. c. 3. Sequenti capite, vide an non sic debeat distingui, *primas in causis agebat Hortensius; magis magisque quotidie probatur Antistius, Piso sæpe* &c. *Gron.*

38. Sul-

tentus non eram. Jam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus excesserat.

306 Ego autem, [k] juris civilis studio, multum operæ dabam Q. Scævolæ, P. F. qui quamquam nemini se ad docendum dabat, tamen, consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Atque huic anno proximus [38] Sulla consule, & Pompejo fuit. tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus. eodemque tempore cùm princeps Academiæ Philo cum Atheniensium optimatibus [39] Mithridatico bello domo profugisset, Romamque venisset, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, in quo [l] hoc etiam commorabar attentiùs, [m] quod etsi rerum ipsarum varietas, & magnitudo summa me delectatione retinebat; [n] tamen sublata jam esse in perpetuum ratio judiciorum videbatur. 307 Occiderat Sulpicius illo anno, tresque proximo trium ætatum oratores erant crudelissimè interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Julius. Eodem anno etiam [40] Moloni Rhodio Romæ dedimus operam, & actori summo causarum, & magistro.

k tres seqq. voces delet Lamb.

l alii omittunt hoc.

m iidem omittunt quod.

n alii sed tamen.

XC. HÆC ETSI videntur esse à proposita ratione diversa, tamen idcirco à me proferuntur, ut nostrum cursum perspicere, quoniam voluisti, Brute, possis, (nam Attico hæc nota sunt) & videre, quemadmodum simus in spatio Q. Hortensium ipsius vestigiis persecuti.

308 Triennium ferè fuit urbs sine armis, sed oratorum aut interitu, aut discessu, aut fuga, (nam [41] aberant etiam adolescen-

38. *Sulla consule, & Pompejo.*] L. Cornelio Sulla, Q. Pompejo Rufo Coss. anno ab V. C. DCLXVI. & ita videtur locutus, ut ita separatus significaret, Q. Pompejum consulem interfectum fuisse. *Corrad.*

39. *Mithridatico bello.*] Quod prius quidem cœptum erat, sed Sulla & Pompejo consulibus tamen occupatæ populi Romani provinciæ, ut Liv. Lib. LXXVII. scripsit. *Idem.*

40. *Moloni.*] Apollonio Moloni, ut appellat Sueton. in Cæsare; Quint. Lib. III. c. 1. & Val. Max. Lib. II. c. 1. Molonem simpliciter appellant, & Strabo Lib. XIV. Apollonium à Molone sejungit, & ita duos ostendit, præsertim quum addit Apollonium primum Rhodum, deinde Molonem etiam venisse. *Idem.*

41. *Aberant etiam adolescentes.*] M. Crassus in Hispania, quo fugerat, ut in ejus vita scripsit Plutarch. P. Cornelius Lentulus Sura in Asia cum Sulla, cujus erat quæstor, ut in Cicerone Plutarchus ostendit; Cn. Cornelius Lentulus nescio quo & ipse profectus, forte quod Marianos, ut Sullæ propinquus, id est Cornelius, timeret. *Idem.*

lescentes M. Crassus, & Lentuli duo) primas in causis age-
P. CXCIV. bat Hortensius: magis magisque quotidie probabatur. An-
tistius Piso sæpe dicebat: minus sæpe Pomponius, raro
Carbo: semel aut iterum Philippus. At verò ego hoc tem-
pore omni noctes & dies in omnium doctrinarum medita-
tione versabar.

309 [42] Eram cum Stoico Diodoto: qui cùm habitavisset apud me, [o] mecumque vixisset, nuper est domi meæ mortuus: à quo cùm in aliis rebus, tum studiosissimè in dialectica exercebar; quæ quasi contracta, & adstricta eloquentia putanda est: sine qua etiam tu, Brute, judicavisti, te illam justam

o cum Quinto *MS.*

42. *Eram cum Stoico Diodoto: qui cum habitavisset apud me, cumque vixisset, &c.*] Hic volumen Rom. *Cum Quinto vixisset:* qu[asi] de Quinto fratre loquatur. Sed error, credo, ex compendiaria il[la] scribendi ratione, & ex notis illis manavit, quibus multum ve-teres utebantur. Nam altera illa probè lectio quadrat. & ea col-locatione verborum Cicero, qua hic utitur, aliàs etiam uti am[at]. Meminit autem hujus Diodoti cùm libro V. Quæst. Tusculana-rum, ubi multos eum domi suæ annos vixisse ait. tum II. Acad. his verbis: *Diodoto quid faciam Stoico? quem à puero audivi, qui mecum vixit tot annos, qui habitat apud me, quem & admiror & dili-go.* Quo ex loco suspicari quis possit, ad hunc modum hic esse le-gendum; *Qui cùm habitavisset apud me, mecumque vixisset, nuper est domi meæ mortuus.* quo modo & Hervagius: quanquam quidem cæteris refragantibus. Error sanè facilis, propterea quòd cùm præcedat *me*, librarius aut per negligentiam alterum *me* omiserit, aut (ut est audacia) cum frustra ibi positum suspicaretur, data opera sustulerit. Prius illud verisimilius est. Nam sic in Heautontimo-rumeno quoque Terentii illo versu: *Quid tute tecum.* CH. *Dicam, ut ut erat, mansum tamen oportuit.* perperam quidam omisso alte-*te* quod quidem per ἐπέκτασιν additur pronomini, *Quid tu tecum?* legunt. cum lectio prior vetustissimi cujusque consensu voluminis firmetur. Sed & V. Tusculana similis omnino error est, nam ubi de Democrito Cicero, sic vulgò ferè: *Et cum alii sæpe, quod ante pedes esset, non viderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nul-la in extremitate consisteret.* Legendum, ut in exemplari quodam reperi, *Ille in infinitatem omnem peregrinabatur.* Quia bis ponebatur *in*, alterum est negligentia quadam (ut mea fert opinio) omis-sum. *Rivius.* Diodotus cæcus multos annos vixerat. *Is, quod cre-dibile vix esset, quum in Philosophia multo etiam magis assidue quam antea versaretur, & quum fidibus Pythagoreorum more uteretur, quum-que ei libri dies & noctes legerentur, quibus in studiis oculis non egebat, ta-men, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus, unde, quò, quamque lineam ducerent.* Tusc. V. Apud Tacit. in Dial. de Orat. *Diodorus* legitur, sed *Dio-dotus* scribi debet. *Corrad.* De hoc Diodoto Stoico operæ pretium est videre, quæ scribat Fabric. in Vita Ciceronis ad annum ab V. C. CDLXVIII.

43. De

ſtam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam eſſe putant, conſequi non poſſe. Huic ego doctori, & ejus artibus variis, atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus eſſet.

Commentabar [43] declamitans, (ſic enim nunc loquuntur) ſæpe cum M. Piſone, & cum Q. Pompejo, aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multùm etiam Latinè, ſed Græcè ſæpius: vel quòd Græca oratio plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter Latinè dicendi afferebat: vel quòd à Græcis ſummis doctoribus, niſi Græcè dicerem, neque corrigi poſſem neque doceri. 310

Tumultus interim pro recuperanda republica, & crudelis interitus oratorum trium, Scævolæ, Carbonis, Antiſtii: reditus Cottæ, Curionis, Craſſi, Lentulorum, Pompeji: leges & judicia conſtituta: recuperata reſpublica: ex numero autem oratorum Pomponius, Cenſorinus, Murena ſublati. tum primùm nos ad cauſas & privatas, & publicas adire cœpimus, non ut in foro diſceremus, quod plerique fecerunt, ſed ut, quantum nos efficere potuiſſemus, docti in forum veniremus. 311

Eodem tempore Moloni dedimus operam. Dictatore enim Sulla, legatus ad ſenatum [44] de Rhodiorum præmiis venerat. Itaque prima cauſa publica, [45] pro Sex. Roſcio dicta, 312

43. *Declamitans.*] Declamitans cauſas, *quod nemo me diutius fecit*, Tuſc. I. Nam Cicero ad præturam uſque Græce declamavit, Latine vero ſenior quoque, & quidem conſulibus Hirtio & Panſa, quos diſcipulos & grandes prætextatos vocabat, ut ait Suet. in Lib. de Claris Rhetor. Sed quum à principio quodam genere declamationis uſus fuiſſet, quod ille non ſatis probaret, poſtea inſtituendi genus paulo eruditius & θετικώτερον eſt ſecutus, Epiſt. 3. Lib. III. ad Q. Fratr. *Corrad.*

44. *De Rhodiorum præmiis.*] Ut peteret à Senatu præmia Rhodiis, qui, ut ex Paterculo conſtat, bello Mithridatico pro Romanis fortiter ſteterant, & ob id præmia ſperabant, ut prius etiam fuerant conſecuti, quod Eutropius Lib. IV. refert. *Idem.*

45. *Pro Sex. Roſcio dicta.*] Parricidii reo. Ut conſtat hanc cauſam Sulla Dictatore Ciceronem dixiſſe, ita dubium eſt, quo anno potiſſimum dixerit. Gellius enim Lib. XV. c. 28. putat illum L. Sulla & Q. Metello conſulibus dixiſſe, quum jam viginti ſeptem annos eſſet natus; ſed Feneſtella & Quintil. Lib. XII. c. 6. ante Gellium ſcripſerant, illum, quum dixit eam cauſam, ſex & viginti annos natum fuiſſe; quibus ego libentius aſſentior, quod & auctores majores & antiquiores fuerunt, & ea ſcripſerunt, quæ veriora videantur. Oratio pro Roſcio fuit igitur, ob multas rationes omnibus præponenda, ſed librarii Gellium & Euſebium,

habui. ASS. ſta, tantum commendationis [p] habuit, ut non ulla eſſet, quæ non digna noſtro patrocinio videretur. deinceps inde etiam quàm alii. multæ, quas non minus diligenter elaboratas [q] & tanquam elucubratas afferebamus.

313 XCI. NUNC, QUONIAM totum me non nævo aliquo aut crepundiis, ſed corpore omni videris velle cognoſcere, complectar nonnulla etiam, quæ fortaſſe videantur minus neceſſaria. Erat eo tempore in nobis ſumma gracilitas & infirmitas corporis: procerum & tenue collum: qui habitus, & quæ figura non procul abeſſe putatur à vitæ periculo, ſi accedit labor, & laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quòd omnia ſine remiſſione, ſine varietate, vi ſumma vocis, & totius corporis contentione dicebam.

314 Itaque cùm me & amici & medici hortarentur, ut cauſas agere deſiſterem: quodvis potiùs periculum mihi adeundum, quàm à ſperata dicendi gloria diſcedendum putavi. P. B. Sed, cùm cenſerem, remiſſione, & moderatione vocis, & commutato genere dicendi, me & periculum vitare poſſe, & temperatiùs dicere: ut conſuetudinem dicendi mutarem, ea cauſa mihi in Aſiam proficiſcendi fuit. Itaque cùm eſſem [46] biennium verſatus in cauſis, & jam in foro celebratum meum nomen eſſet, Roma ſum profectus.

315 Cùm veniſſem Athenas, ſex menſes cum Antiocho, veteris Academiæ nobiliſſimo & prudentiſſimo philoſopho, fui, ſtudiumque philoſophiæ numquam intermiſſum, à primaque adoleſcentia cultum, & ſemper auctum, hoc rurſus ſummo auctore, & doctore renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem, & non ignobilem dicendi magiſtrum, ſtudioſè exerceri ſolebam. Poſt à me [47] Aſia tota peragrata eſt, cum ſummis qui-

qui gravius hac in re peccant, ſecuti, non bene orationes collocarunt. Nondum vero Cicero, quum pro Sex. Roſcio dixit, ad Remp. acceſſerat, ut in ipſa Orat. ipſe teſtatur. *Corrad.*

46. *Biennium verſatus in cauſis.*] Quo M. Tullius Decula, Cn. Cornelius Dolabella; L. Cornelius Sulla, & Q. Cæcilius Metellus Pius conſules fuerunt. Etſi biennium tantum tunc in cauſis eſt verſatus, & tamen poſt cauſam Sex. Roſcii multas cauſas egit, vix dubitationi locus relinquitur, quin Orat. pro Sex. Roſcio M. Tullio & Cn. Dolabella conſulibus dixerit. *Idem.*

47. *Aſia tota peragrata eſt.*] Hinc Aſianum quidam Ciceronem vocabant, quòd in Aſia fuiſſet, & dicendi genus Aſiaticum ſequeretur. Non enim defuerunt, hic Ciceronem vel adhuc vivum reprehenderent, ut tumidiorem, & Aſianum, & redundantem, &

quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus, quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo judicio, tota Asia, illis temporibus, disertissimus: &, si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum, Atticorum est, hic orator in illis numerari rectè potest.

Assiduissimè autem mecum fuit Dionysius Magnes. erat 316
etiam Æschylus Cnidius, [48] Adramytenus Xenocles. hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem, applicavi, cùm actorem in veris causis, scriptoremque præstantem, tum in notandis animadvertendisque vitiis, & instituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam (si modò id consequi potuit) ut nimis redundantes nos, & [r] superfluentes juvenili quadam dicendi impunitate & licentia, reprimeret, & quasi extra ripas diffluentes coërceret. Ita recepi me [49] biennio pòst, non modò exercitatior, sed propè mutatus. nam & contentio nimia vocis [f] reciderat, & quasi referverat oratio, lateribusque vires, & corporis mediocris habitus accesserat.

r supra fluenteis, MS.

f quinque seqq. voces delet Lamb.

XCII. DUO TUM excellebant oratores, qui me imi- 317
tandi cupiditate incitarent, Cotta, & Hortensius: quorum alter remissus & lenis, & propriis verbis comprehendens solutè & facilè sententiam; alter ornatus, acer, & non talis, qualem tu eum, Brute, jam deflorescentem cogno-

& in repetitionibus nimium, & in salibus aliquando frigidum, & in compositione fractum, exultantem, ac penè viro molliorem, ut Quintil. Lib. XII. c. 10. refert. Calvus eum, tanquam solutum & enervem, Brutus tanquam fractum & elumbem vocabant, ut Tacitus in Dial. de Orat. ostendit. Et quidam etiam mortuum non laudarunt, ut Quintil. Lib. XII. c. 1, & 10. scribit. Atque in illum nonnulli scripserunt, ut Gallus Asinius, & Largus Licinius, quod Gellius Lib. XVII. c. 1. refert: ut Didymus Chalcenterus, quod Ammian. Marcell. Lib. XXII. testatur. *Corrad.*

48. *Adramytenis,*] Ab oppido, de quo Plin. Lib. V. c. 30. meminit, sed apud Plutarchum in Cicerone scribitur Ἀδραμυττηνὸς, apud Strab. vero Ἀδραμυττηνὸς, sed quo pacto scribi debeat Stephanus docet. *Idem.*

49. *Biennio post.*] Cœpto quidem P. Servilio & Appio Claudio consulibus, sed finito M. Mamerco & D. Bruto consulibus, quum interim M. Lepidus & Q. Catulus consules fuissent; quo tempore L. Sulla decessit, ut Lib. XC. scripsit. Non igitur τρία ἐν Ἀθήναις ἔτη κατέτριψεν, ut Dion Lib. XLVI. calumniatur, nec triennium abfuit, ut scribit Eusebius. *Idem.*

cognovisti, sed verborum, & actionis genere commotio[r]. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quod & dicendi ardore eram propior & ætate conjunctior. Et enim videram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio, pro [50] Cn. Dolabella consulari, cùm Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium. Acrem enim oratorem, incensum, & agentem, & canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat.

318 Unum igitur annum, cùm rediissemus ex Asia, causas nobiles egimus, cùm quæsturam nos, consulatum Cotta, ædilitatem peteret Hortensius. Interim me [51] quæstorem

.CXCV. Siciliensis excepit annus: Cotta [52] ex consulatu est profectus

50. *Cn. Dolabella.*] C. Cornelio Dolabella, de quo vix equidem scio, quid statuam, quum scriptores inter se tam valde dissentiant, præsertim Asconius, qui ne sibi quidem constat, quod nesciat explicare, quo pacto Verr. III. dicatur, accusante Scauro damnatus, quem dicant alii Cæsare accusante absolutum fuisse. Itaque duos Dolabellas tum fuisse putat, quorum alter à Cæsare sit accusatus & absolutus; alter à Scauro accusatus & condemnatus. Ego penè audeo affirmare, licet fatear duos tum fuisse Dolabellas, & quidem eodem anno alterum consulem, alterum prætorem, eundem Cn. Dolabellam, consularem & triumphalem, à Cæsare primum accusatum & absolutum, deinde à Scauro accusatum & damnatum fuisse. De tempore dubium est, verum quum Tacit. in Dial. de Orat. affirmet Cæsarem unum & viginti annos egisse, quum Dolabellam accusaret, qui legerit apud Suet. Cæsarem anno sexto & quinquagesimo periisse, facile per consules colliget, Cæsarem P. Servilio & Ap. Claudio coss. ante, quam Cicero Roma proficisceretur, accusasse, & ita Ciceronem videre potuisse. *Corrad.*

51. *Quæstorem.*] *In primis factum*, ut ait in Orat. in Pisonem. Fuit vero Lilybetanus quæstor, ut ipse affirmat in Orat. pro Planc. & Asconius scribit, & quidem Sex. Peduceo prætore; quum tamen ipse dicat in Orat. post Redit. in senatu, se M'. Curii patri quæstorem fuisse, fortasse quod alter alteri successisset ante, quam Cicero decederet, nisi fortè prius quæstor urbanus fuit, præsertim quum Verrina VII. dicat, se quæstorem factum, & quæsturam in provincia Sicilia obtinuisse; & nos alios prius in Urbe quæstores fuisse, deinde in provincias profectos legamus. *Idem.*

52. *Ex Consulatu.*] Quum adhuc esset in consulatu, ut *ex Prætura* Epist. 11. Lib. XV. ad Attic. & Lib. I. de Legg. & apud Cæsar. Lib. I. de Bello Civili fortasse interpretari debemus. Paterculus certè Lib. II. ita scribit: *L. Lucullus ex Cos.* (*ex consulatu*, ut interpretor) *Asiam sortitus est.* Veteres ita scripserunt, unde multi postea *exconsulem*, ut puto, describebant, & inde factum credo, ut majores nostri *exconsules*, *exprætores*, *exquæstores*, & alia hujusmodi dixerint. Hic igitur apparet eodem anno Ciceronem in Siciliam, & C. Cottam in Galliam profectos esse. Quod si dicas, id post Cot-

ctus in Galliam: princeps & erat & habebatur Hortensius. Cùm autem anno post è Sicilia me recepissem, jam videbatur illud in me, quidquid esset, esse perfectum & habere maturitatem quandam suam. Nimis multa videor de me, ipse præsertim: sed omni huic sermoni propositum est, non ut ingenium, & eloquentiam meam perspicias, unde longè absum, sed ut laborem, & industriam. Cùm igitur essem 319
in plurimis causis, & in principibus patronis [53] quinquennium ferè versatus, tum in [54] patrocinio Siciliensi maximè in certamen veni [55] designatus ædilis cùm designato consule Hortensio.

XCIII. SED QUONIAM omnis hic sermo noster non solùm enumerationem [t] oratoriam, verum etiam præcepta quædam desiderat: quid tanquam notandum, & animadvertendum sit in Hortensio, breviter licet dicere. Nam

[t] oratorum. *Lamb.*

Cottæ consulatum factum, poteris tu quidem verisimiliter interpretari, Cotta ipso & Octavio Coss. Ciceronem quæstorem urbanum, ut suspicati sumus, fuisse, posteaque L. Lucullo & M. Cotta Coss. in Siciliam quæstorem venisse; sed tunc quinquennium, quod sequitur, confici non poterit, nisi tu annum, quo reversus ex Asia causas nobiles egit, annis sequentibus adjungas. *Corrad.*

53. *Quinquennium fere.*] Si numeres annos à Coss. Cotta & Octavio, ut diximus, anni quatuor, & menses fere sex inveniuntur; siquidem Cicero Cn. Pompejo, M. Crasso consulibus Non. Sext. Verrem cœpit accusare, quum prius inquirendi causa totam Siciliam quinquaginta diebus obiisset, ut Verr. II. patet. *Idem.*

54. *Patrocinio Siciliensi.*] Patrocinio, quod pro Sicilia, rogatus, ita suscepi, ut neque insidiis, à Verre terra marique factis, terreri, neque nummis corrumpi potuerim, Verr. I, II, III. Et *Verrem sic accusavi, ut nemo illum defendere auderet*, Verr. III. *Nobis pro familiari reo non respondit Hortensius*, in Oratore. Hortensius enim adeo stupefactus est, ut rationem defensionis omiserit; & Verres adeo perculsus, ut sua sponte in exilium abierit, ut Asconius scribit; in quo quidem exilio illum consenuisse, donec à triumviris post Ciceronis mortem proscriptus periit, auctor est Lactant. Lib. II. c. 4. & Seneca Suas. 6. Lib. I. quod Antonio Corinthiis cessurum se negasset, ut Plin. Lib. XXXIV. c. 2. refert. Huic tamen Cicero exoratus à Vatinio nescio quando dicitur affuisse, ut Seneca loco indicato confirmat. *Idem.*

55. *Designatus.*] Prior, ut ait in Orat. in Pisonem; cum M. Cesonio, ut Verr. II. & apud Asconium leges, ut ego nesciam, an verum sit, quod alii scribunt C. Antonium in ædilitate Ciceronis collegam fuisse. Id ego certe non memini me legere, nec ille duos collegas in ædilitate potuit habere, nisi forte alter decessit. Illi fortasse ita sunt suspicati, quod in Orat. pro Murena dicat: *Antonii ludis commovebar*; quasi vero Antonius ludos facere non potuerit, nisi Ciceronis collega in ædilitate fuerit. *Idem.*

56. Præ-

320 Nam is post consulatum (credo quod videret, ex consularibus neminem esse secum comparandum, negligeret autem eos, qui consules non fuissent) summum illud suum studium remisit, quo à puero fuerat incensus, atque in omnium rerum abundantia voluit beatiùs, ut ipse putabat, remissiùs certè, vivere. Primus, & secundus annus, & tertius tantum quasi de picturæ veteris colore detraxerat, quantum non quivis unus ex populo, sed existimator doctus, & intelligens posset cognoscere. Longiùs autem procedens, & v in ceteris eloquentiæ partibus, tum maximè in celeritate & continuatione verborum adhærescens, sui dissimilior videbatur fieri quotidie.

cum in amb.

321 Nos autem non desistebamus, cùm omni genere exercitationis, tum maximè stilo, nostrum illud, quod erat, augere, quantumcumque erat. Atque (ut multa omittam) in hoc spatio, & in x iis post ædilitatem annis, & [56] prætor primus, & incredibili y populari voluntate sum factus. Nam cùm propter assiduitatem in causis & industriam, tum propter exquisitius, & minimè vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteram.

his Riv.

populi. amb.

322 Nihil de me dicam: [57] dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitius, quàm vulgus hominum, studuisse litteris, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur: nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium benefactorum, benéque dictorum: nemo, qui jus civile didicisset, rem ad privatas causas, & ad oratoris prudentiam, maximè necessariam: nemo, qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret: nemo, qui breviter, argutéque, incluso adversario, laxaret judicum animos, atque à severitate paullisper ad hilaritatem, risumque [58] traduceret: nemo, qui dilatare posset, atque à propria ac-

56. *Prætor primus.*] Sic in Orat. pro Leg. Manil. & in Pisonem: & primus ex octo, quot fiebant. *Primus* igitur primo loco factus: quem locum C. Antonius petebat, ut sibi concederet. Certe *prætor primus* hoc modo non est prætor urbanus, ut multi putarunt. *Corrad.*

57. *Dicam de ceteris.*] Et de ceteris dicens probabo, quod dixi, me novum dicendi genus attulisse. Id vero doctè & callidè Cicero facit; nam dum negat ea, quæ deinceps dicuntur, in superioribus fuisse, significat illa se primum, ut nova, nec cognita prius, attulisse. *Idem.*

58. *Traduceret.*] Ut ipse Cicero traducebat, qui, ut Macrob. Lib. II. Saturn. refert, L. Flaccum repetundarum reum joci oppor-

ac definita disputatione hominis, ac temporis, ad communem quæstionem universi generis orationem traduceret: nemo, qui delectandi gratia digredi parumper à causa; nemo, qui ad iracundiam magnoperè judicem; nemo, qui ad fletum posset adducere: nemo, qui animum ejus (quod unum est oratoris maximè proprium) quocumque res postularet, impelleret. P. R.

XCIV. Itaque, cùm jam pænè evanuisset Hortensius, & ego anno meo, sexto autem post illum consulem, 59 consul factus essem, revocare se ad industriam cœpit: ne, cùm pares honore essemus, aliqua re superiores videremur. Sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cùm ego mihi illum, sibi me ille anteferret, conjunctissimè versati sumus: consulatusque meus, qui illum primò leviter perstrinxerat, idem nos rerum mearum gestarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat. 323

Maxi-

portunitate de manifestissimis criminibus exemit. Et sane Cicero in jocis & facetiis sic excelluit, ut & facetissimus ipse fuerit, & de facetiis optime, Lib. II. de Orat. scripserit. Quin tam multa jocatus est, ut Q. Frater, vel Tiro libertus, vel alius quispiam, tres de Ciceronis ridiculis libros ediderit, ut Quintil. Lib. VI. c. 4. refert. Nos eum Tironem fuisse credimus, quòd & Macrobius idem sentiat, & satis ex Asconii scriptis constet, eundem Tironem quatuor etiam libros de Ciceronis vita scripsisse. Ex illis vero ridiculis multa Quintil. Lib. VI. c. 4. Plutarch. in Ciceronis Vita & in Apophtheg. & Macrob. Lib. II. Saturn. collegerunt. Atque Cicero ipse de ridiculis suis sæpe in Epist. ad Attic. & Famil. meminit. *Corrad.*

59. *Consul factus essem.*] Quod ante Terentiæ uxori fuerat significatum; nam quum illa, post peractum sacrificium, libare vellet, in cinere visa est flamma; quod significavit ejus maritum eo anno futurum consulem, ut ipse in suo testatur poëmate. Quo respiciens Poëta in Bucol. dixit:

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. ———

Orationes aliquot in consulatu habuit, ac, præter alias præclaras res à se in consulatu gestas, quæ passim leguntur, faces à Catilina jam accensas ad urbis incendium, comprehendit, protulit, extinxit, ut in Orat. in Pisonem videbis. Tum Q. Catulus, princeps senatus, & auctor publici consilii, frequentissimo senatu, parentem patriæ senatum nominavit, & quidem primum, ut Plin. Lib. VII. c. 30. scribit. Senatus vero eidem togato, non ut multis bene gestæ, sed ut nemini conservatæ Reip. singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit; ut in Orat. III, & IV. in Catil. in Pisonem, pro Sulla, Philipp. II, & XIV, scriptum videbis. *Idem.*

60. Leg-

324 Maximè verò perspecta est utriusque nostrûm exerci-
tio, paullo antè quàm perterritum armis hoc studium,
Brute, nostrum conticuit subitò & obmutuit: c
60 lege Pompeja ternis horis ad dicendum datis, ad c
sas simillimas inter se, vel potius easdem, novi ven
mus quotidie. quibus quidem causis tu etiam, Brute, p
sto fuisti, compluresque & nobiscum, & solus egisti.
qui non satis diu vixerit Hortensius, tamen hunc cu
confecerit. Annis antè decem causas agere cœpit, qu
tu es natus. idem 61 quarto & sexagesimo anno perp
ante mortem diebus, una tecum socerum tuum defe
2 Appium. Dicendi autem genus, quod fuerit in utroq
orationes utriusque 62 etiam posteris nostris indicabunt.

Appium β in MS.

325 XCV. Sed, si quærimus, cur adolescens m
floruerit dicendo, quàm senior Hortensius; causas repe
mus verissimas duas: Primùm, quòd genus erat ora
Asiaticum, adolescentiæ magis concessum, quàm se
ctuti. Genera autem Asiaticæ dictionis duo sunt: U
sententiosum & argutum, sententiis non tam gravibus &
severis, quàm concinnis & venustis; qualis in historia T

mæ

60. *Lege Pompeja iterum t. h. a. d. datis.*] Lege, quam Cn. Pompejus Magnus in III. Consulatu tulit; & primus adstrinxit, imposuitque veluti frenos eloquentiæ, ut Tacitus in Dial. de Or. loquitur; nam prius horas sex ad dicendum lex videtur in Or. pro Flacco dedisse. Nemo certè intra paucissimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisque sumebat, & numerus neque dierum neque patronorum cavebatur, ut Tacit. in eodem Dial. affirmat. Tres vero tum horæ datæ sunt defensori, nam duæ tantum dabantur accusatori. Cicero duas omittit, quia qui tres dicit, duas etiam complectitur; vel quia ipse tunc tantum defendebat. Unde Cato Lib. IV. de Fin. illum sic alloquitur: *Ego te hac nova lege video eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare.* Corrad.

61. *Quarto & sexagesimo anno.*] Ut colliges, si numerabis à M. Balbo & C. Catone Consulibus, quo anno Hortensius natus videtur, ad L. Paulum & C. Marcellum consules, quo anno Q. ipse Hortensius est mortuus. Cicero quoque ad quartum & sexagesimum annum pervenit, ut ex consulibus collegimus, & Eusebius scribit, & Seneca in Suasoriis ostendit, quamvis etiam referat, quod Livius scripsit. eum tres & sexaginta annos vixisse. *Idem.*

62. *Etiam posteris nostris indicabunt.*] Ut hodie quoque Ciceronis orationes indicant, sed orationes Hortensii non extant, quas tamen multas edidit, ut pro Messalla, ut Cicero infra, & Val. Max. Lib. V. c. 9. testantur; ut pro Verre, ut Quintil. ostendit Lib. X. c. 1. quamvis diceret melius quam scripsit Hortensius, ut ait in Oratore, & Quintilianus Lib. XI. c. 3. *Idem.*

63. Ir

maeus; in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles, frater ejus, fuit: quorum utriusque orationes sunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum, quàm verbis volucre, atque incitatum; quali est nunc Asia tota, nec flumine solùm orationis, sed etiam exornato, & faceto genere verborum: in quo fuit Æschylus Cnidius, & meus æqualis Milesius Æschines. in iis erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat.

Hæc autem (ut dixi) genera dicendi aptiora sunt adolescentibus: in senibus gravitatem non habent. Itaque Hortensius utroque genere florens, clamores faciebat adolescens. Habebat enim & Menecliun illud studium crebrarum venustarumque sententiarum: in quibus, ut in illo Græco, sic in hoc, erant quædam magis venustæ, dulcesque sententiæ, quàm aut necessariæ, aut interdum utiles. Et erat oratio cùm incitata, & vibrans, tum etiam accurata & polita. Non probantur hæc senibus, sæpe videbam cùm irridentem, tum etiam irascentem & stomachantem Philippum: sed mirabantur adolescentes, multitudo movebatur. 326 P. CXCVI.

Erat excellens [63] judicio vulgi, & facilè primas tenebat adolescens. Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse ætati videbatur: & certè, quod & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, verborumque adstricta comprehensio, summam hominum admirationem excitabat. Sed, cùm jam honores, & illa senior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem: quodque exercitationem, studiumque dimiserat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa, crebritasque sententiarum pristina manebat, sed ea vestitu illo orationis, quo consueverat, ornata non erat. hoc tibi ille, Brute, minus fortasse placuit, quam placuisset, si illum flagrantem studio & florentem facultate audire potuisses. 327

XCVI. Tum

63. *Judicio vulgi.*] Concludi potest ex disputatione, quæ facta est supra, ergo etiam intelligentis; nisi recorderis, quod addidit, præstat illo doctus auditor indocto, quòd sæpe, quum oratores duo aut plures populi judicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit; hoc est vulgus & doctus Hortensium probant, sed doctus intelligit, in eo non esse genus optimum dicendi. *Corrad.*

 64. Mss.

328 XCVI. Tum Brutus, Ego verò, inquit, & ista quæ dicis, video qualia sint, & Hortensium magnum oratorem semper putavi, maximéque probavi pro [64] Messalla dicentem, cum tu [a] abfuisti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit (ut ajunt) scripta verbis oratio. Ergo ille [b] à Crasso consule, & Scævola usque ad Paullum & Marcellum consules floruit: nos in eodem cursu fuimus à Sulla dictatore [65] ad eosdem ferè consules. Sic Q. Hortensii vox exstincta fato suo est, nostra publico.

329 Meliùs, quæso, ominare, inquit Brutus. Sit sanè ut vis, inquam; & id non tam mea causa, quàm tua: sed fortunatus illius exitus, qui ea non vidit cùm fierent, quæ providit futura. Sæpe enim inter nos impendentes casus deflevimus, cùm belli civilis causas, in privatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem à publico consilio esse exclusam videremus. Sed illum videtur felicitas ipsius, qua semper est usus, ab eis miseriis, quæ consecutæ sunt, morte vindicasse.

330 [66] Nos autem, Brute, quoniam post Hortensii, clarissimi oratoris, mortem orbæ eloquentiæ quasi tutores relicti sumus, domi teneamus eam septam liberali custodia, & hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque, ut adultam virginem, castè, & ab [c] armatorum imp...

a afuisti. Lamb.

b alii omittunt præp.

c amatorum. Lamb.

64. *Messalla dicentem.*] M. Valerio Messala, qui cum Cn. Domitio Calvino consul anno ab V. C. DCCI. magno ambitu factus fuit, ut Lib. IV. ad Attic cognosces; & ob id post consulatum fuit accusatus; qua de re Epist. 12. Lib. V. ad Attic. scribit. Is vero primum fuit absolutus, deinde condemnatus, ut ex Epist. 2. & 4. Lib. VIII. Famil. facile cognosces. Addit autem Cicero *dicentem*, quod ipse Messala sororis esset filius, quem Hortensius habiturus esset hæredem, ut Val. Max. Lib. V. c. 9. refert; et Plutarch. in Catone scribit, ab eo Marciam, quam uxorem à Catone acceperat, hæredem relictam fuisse. *Corrad.*

65. *Ad eosdem fere consules.*] L. Paulum & C. Marcellum, nam paucis mensibus ante eorum consulatum Cicero dicere cessavit, in Ciliciam profectus Ser. Sulpicio & M. Marcello consulibus, Epist. 21. Lib. V. ad Attic. Unde reversus incidit in ipsam Flammam civilis discordiæ vel potius belli, Epist. 10. Lib. XVI. Famil. Postea fuit illud diuturnum silentium, quod in Orat. pro Marcello nominat. *Idem.*

66. *Nos autem &c.*] Παραίνεσις, qua, dialogo jam prope finito, Brutum vult hortari & monere, sed se ipse admiscet, ne forte Brutus iniquo ferat animo, si apertius admoneatur. Imitatur vero Cicero suum Platonem, qui dialogos multos ita finit, ut Gorgiam, in cujus fine ad justitiam cohortatur. *Idem.*

97, Quid

impetu, quantum possumus, prohibeamus. Equidem, etsi doleo, me in vitam paullo serius, tanquam in viam, ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc reipublicæ noctem incidisse: tamen ea consolatione sustentor, quam tu mihi, Brute, adhibuisti tuis suavissimis litteris; quibus me forti animo esse oportere censebas, quòd ea gessissem, quæ de me, etiam me tacente, ipsa loquerentur, mortuoque viverent. Quæ, si rectè esset, [d] salute reipublicæ; 331
sin secus, interitu ipso, testimonium meorum de republica consiliorum darent.

d *alii* saluti.

P. B.

XCVII. SED IN TE intuens, Brute, doleo; cujus in adolescentiam, per medias laudes [67] quasi quadrigis vehentem, transversa incurrit misera fortuna reipublicæ. [68] hic me dolor tangit, hæc me cura sollicitat, & hunc mecum, socium ejusdem & amoris & judicii. Tibi favemus, te tua frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam, in qua [69] duorum generum amplissimorum renovare memoriam, atque augere possis. Tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modò acuisses exercitatione dicendi, sed & ipsam eloquentiam locupletavisses graviorum artium instrumento, & iisdem artibus decus omne virtutis cum summa eloquentiæ laude junxisses.

Ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod & ipse republica careas, & illa te. 332 Tu tamen (etsi cursum ingenii tui, Brute, premit hæc importuna clades civitatis) contine te in tuis perennibus studiis, & effice id, quod jam propemodum, vel planè potiùs effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congessi in hunc sermonem, turba patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, quas cùm domo

67. *Quasi quadrigis vehentem.*] Lambinus maluit *volantem*, quem jure reprehendit Rubenius lib. I. Electorum cap. 4. *Grut.*

68. *Hic me dolor tangit, hæc me cura sollicitat.*] Corradus corrigit *angit.* quem secutus est Lambinus. sed, si auscultabimus Palatino, tota ea vox abjicienda veniet. *Idem.*

69. *Duorum generum.*] Duarum gentium, Juniæ, ex qua natus es, ut constat; & Serviliæ, ex qua nata est mater Servilia. Unde Philippica II. ita scripsit: *Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahala?* Is enim dictus est Servilius Ahala. Et Philipp. X. *Brutus noster, quum sua excellentissima virtute Reip. natus, tum fato quodam paterni maternique generis, & nominis.* Quin ego in Scholio Epist. 24. Lib. II. ad Atticum suspicatus illum in gentem Serviliam adoptatum fuisse, & ob id Philipp. X. Q. Cæpionem vocari. *Corrad.*

70. *Arie*

domo haurire non poſſes, arceſſiviſti ex urbe ea, quæ domus eſt ſemper habita doctrinæ, numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longe eloquentiſſimus Græciæ? quid illa vetus Academia, atque ejus heres [70] Ariſtus, hoſpes, & familiaris meus, ſiquidem ſimiles majoris partis oratorum futuri ſumus?

133 Nonne cernimus, vix ſingulis ætatibus binos oratores laudabiles e conſtitiſſe? [71] Galba fuit inter tot æquales unus excellens, cui (quemadmodum accepimus) & Cato cedebat ſenior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt, Lepidus poſtea, deinde Carbo: nam Gracchi in concionibus multo faciliore, & liberiore genere dicendi; quorum tamen ipſorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit: Antonius, Craſſus, poſt Cotta, Sulpicius, Hortenſius, nihil dico amplius: tantum dico, ſi mihi accidiſſet, [72] ut numerarer in multis, * [73] ſi operoſa eſt concurſatio magis opportunorum, **

M. Tul-

70. *Ariſtus.*] Te exercuit, quem frequenter audiviſti, Lib. V. de Fin. quamvis idem Cicero Tuſc. V. & Plut. in Bruto *Ariſtonem* vocare videantur; ſed Lib. II. Acad. Quæſt. Ariſtum Antiochi fratrem, Ariſtonem vero amicum fuiſſe ſcribit. *Corrad.*

71. *Galba fuit &c.*] Ser. Galba. Atque Cicero, quamvis epilogum ſupra fecerit, hic tamen quandam ætatum ἀνακεφαλαίωσιν ita facit, ut in prima ætate Catonem & Galbam; in ſecunda Lepidum; in tertia Carbonem; in quarta Craſſum & Antonium; in quinta Sulpicium & Cottam; in ſexta Hortenſium excellentes conſtituat, nec tamen in ſingulis ætatibus binos ponat, quia vix binos dixerat laudabiles fuiſſe. Se vero in ſexta cum Hortenſio non aperte collocat, ſed ita loquitur, ut intelligi poſſit id eum ſignificare voluiſſe. *Idem.*

72. *Ut numerarer in multis.*] Ad hunc locum nihil habebam, quod annotarem aliud, quam votum emendationis: quin enim depravatus vel mutilus etiam ſit, dubium eſſe non poteſt. *Camerar.*

73. *Si operoſa eſt concurſatio magis opportunorum.*] Huc multi multa deeſſe, aliqui aliquid, nonnulli nonnihil, omnes fere locum mendoſum eſſe putant; nos, ut aliquid concedamus, multa tamen non credimus deeſſe, quum facta & dicta ſint omnia, quibus dialogi texi & finiri ſoleant, & Tacit. in Dial de Orat. hanc extremam partem fuiſſe doceat. Fieri igitur poteſt, ut aliquod verbum deſit, aut, quæ ſunt hic verba, ita ſint mendoſa, ut ſenſus elici non poſſet, etſi videtur hoc modo elici poſſe: tantum dico, ſi mihi accidiſſet, ut numerarer in multis, me non magni hoc ſtudium dicendi facturum fuiſſe, ſi tamen operoſa eſt concurſatio magis oportunorum ita, ut difficile ſit cognoſcere, qui ſint oratores magis oportuni: quum quivis id poſſit intelligere, & ita judicare, an ego in multis ſim numerandus, an inter paucos collocandus.

dus. 'Αποσιώπησις vero post verbum *multis* loco & dedita opera facta est, ne si totam rem protulisset, arroganter loqui videretur. Itaque reliquit nobis intelligendum, aut addendum *non magni facturum*, aut tale quid. Quod autem pertineat ad illa verba: *Si operosa*, video etiam legi posse: *etsi operosa*, vel *sed operosa*, præsertim quum Cicero hac particula, sed post ἀποσιώπησιν frequenter utatur. Nos, quidquid diximus Deo O. M. acceptum referimus. *Corrad.*

M. TULLII CICERONIS
AD
MARCUM BRUTUM
ORATOR.

I. UTRUM difficilius, aut majus esset negare 1
tibi sæpius idem roganti, an efficere id, quod P. CXCVII.
rogares, diu, multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unicè diligerem, cuique me carissimum esse sentirem, præsertim & justa petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & [1] suscipere tantam rem, quantam non modò facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti; vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum, atque prudentium.

Quid enim est majus, quàm, cùm tanta sit inter orato- 2
res bonos dissimilitudo, judicare, quæ sit optima species, & quasi figura dicendi? Quod quoniam me sæpius rogas, aggrediar, non tam perficiendi spe, quàm experiundi voluntate. Malo enim, cùm studio tuo sim obsecutus, desiderari à te prudentiam meam, quàm, si id non fecerim, benivolentiam.

Quæ-

1. *SUscipere tantam rem.*] Verbum *suscipere* magnis in rebus & publicis usitate dicitur. Cic. Act. IV. in Verr. *Ego tamen hoc onere suscepto, & recepta causa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. Suscepi enim causam totius ordinis, suscepi causam Pop. R.* Hinc intelligas, quantum differant *recipere* & *suscipere*. Strebæus.

3 Quæris igitur, idque jam sæpius, quod eloquentiæ ge-
nus probem maximè, & quale mihi videatur illud, cui ni-
hil addi possit, quod ego summum & perfectissimum ju-
dicem. In quo vereor, ne, si id, quod vis, effecero,
eumque oratorem, quem quæris, expressero: tardem stu-
dia multorum, qui desperatione debilitati, experiri id no-
lent, quod se assequi posse diffidant.
4 Sed par est omnes omnia experiri, qui res magnas, &
magno opere expetendas concupiverunt. Quòd si quem aut
natura sua, aut illa præstantis ingenii vis fortè deficiet, aut
minus instructus erit magnarum artium disciplinis: teneat
tamen eum cursum, quem poterit. Prima enim sequentem,
honestum est in secundis, tertiisque consistere. [a] Nam in
poëtis, non Homero soli locus est (ut de Græcis loquar)
aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro: sed horum
5 vel secundis, vel etiam infra secundos. Nec verò Aristote-
lem in philosophia deterruit à scribendo amplitudo Plato-
nis: nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia & co-
pia ceterorum studia restinxit.
II. Nec solùm ab optimis studiis excellentes viri
deterriti non sunt, sed ne opifices quidem [b] se artibus suis
removerunt, qui aut Jalysi, quem Rhodi vidimus, non
potuerunt, aut Coæ Veneris pulcritudinem imitari. Nec
simulacro Jovis Olympii, aut Doryphori statua deterriti,
reliqui minùs experti sunt, quid efficere, aut quò progredi
possent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cujus-
que genere laus, ut, cùm summa miraremur, inferiora
tamen probaremus.
6 In oratoribus verò, Græcis quidem, admirabile est, quan-
tum inter omnes unus excellat. Attamen, cùm esset De-
mosthenes, multi oratores magni & clari fuerunt, &
antea fuerant, nec postea defecerunt. Quare non est, cur
eorum, qui se studio eloquentiæ dediderunt, [c] spes infrin-
gatur, aut languescat industria. Nam neque illud ipsum,
quod est optimum, desperandum est: & in præstantibus
rebus, magna sunt ea, quæ sunt optimis proxima.
7 Atque ego in summo oratore fingendo talem informabo,
qualis fortasse nemo fuit. Non enim quæro, quis fuerit,
sed quid sit illud, quo nihil possit esse præstantius: quod in
perpetuitate dicendi non sæpe, atque haud scio an [d] um-
quam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud
alios densiùs, apud alios fortasse rariùs.
8 Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulcrum,
quo

quo non pulcrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago, exprimatur, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest: cogitatione tantùm, & mente complectimur. Itaque & Phidiæ simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, & his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulcriora.

Nec verò ille artifex, cùm faceret Jovis formam, aut 9
Minervæ, contemplabatur aliquem, è quo similitudinem duceret: sed ipsius in mente insidebat species pulcritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem & manum dirigebat.

III. UT IGITUR IN formis & figuris est aliquid perfectum & excellens, cujus ad e cogitatam speciem imitando referuntur ea, [2] quæ sub oculos ipsa cadunt: sic perfectæ eloquentiæ speciem animo videmus, effigiem auribus quærimus.

e excogitatam. *MSS. male.*

Has rerum formas appellat ideas ille non intelligendi so- 10
lùm, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister, Plato: easque gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri: cetera nasci, occidere, fluere, labi; nec diutius esse uno & eodem statu. Quidquid est igitur, de quo ratione, & via disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemque redigendum.

Ac video, hanc primam ingressionem meam non ex ora- 11
toris disputationibus ductam, sed è media philosophia repetitam, & eam quidem cùm antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certè admirationis habituram. Nam aut mirabuntur, quid hæc pertineant ad ea, quæ quærimus: quibus satisfaciet res ipsa cognita, ut non sine causa altè repetita videatur: aut reprehendent, quòd inusitatas vias indagemus, tritas relinquamus.

Ego autem & me sæpe nova videri dicere intelligo, cùm 12
pervetera dicam, sed inaudita plerisque: & fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatiis exstitisse. Illa enim sunt curricula multiplicium variorumque sermo- P. CXCVIII.
num,

2. *Quæ sub oculos ipsa cadunt.*] Sic legendum ostendit Petrus Victorius Lib. XI. Variar. Lect. c. 14. prius cusi, *non cadunt.* Supra quoque, ubi habemus *& in præstantibus rebus*, & Victorii membranæ & Gallicanæ, nec non Palatinæ præferunt *& in præsentibus rebus.* quod habet quo se defendat. Sed & nostri codices Electorales, item Memmianus, pro illo *spes infringatur*, habent *infringat*, quod dictum putat Gulielmius, ut *spes decollat.* Grut.

num, in quibus Platonis primùm impressa sunt vestigia: se & hujus, & aliorum philosophorum disputationibus, & exagitatus maximè orator est & adjutus. Omnis enim ubertas & quasi silva dicendi, ducta ab illis est, nec satis tamen instructa ad forenses causas: quas, ut illi ipsi dicere solebant agrestioribus Musis reliquerunt.

13 Sic eloquentia hæc forensis spreta à philosophis & repudiata, multis quidem illa adjumentis magnisque caruit sed tamen ornata verbis atque sententiis, jactationem habuit in populo, nec paucorum judicium reprehensionemque pertimuit. Ita & doctis eloquentia popularis, & disertis elegans doctrina defuit.

14 IV. Positum sit igitur in primis, (quod post magis intelligetur) sine philosophia non posse effici, quem quærimus, eloquentem: non ut in ea tamen omnia sint sed ut sic adjuvet, ut palæstra histrionem. parva enim magnis sæpe rectissime conferuntur. nam nec latius, nec copiosiùs de magnis, variisque rebus sine philosophia potest quisquam dicere.

15 Siquidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præstitisse ceteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagoræ physici fuerit auditor: à quo censet, eum, cùm alia præclara quædam & magnifica didicisset, uberem & fecundum fuisse, gnarumque (quod est eloquentiæ maximum) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. quod idem de Demosthene existimari potest 3 cujus ex epistolis intelligi licet, quàm frequens fuerit Platonis auditor.

16 Nec verò sine philosophorum disciplina, genus & speciem cujusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, f nec tribuere in partes possumus: nec judicare, quæ vera, quæ falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. Quid dicam de natura rerum, cujus cognitio magnam orationis suppeditat copiam? de vita, de officiis, de virtute, de moribus? sine multa earum ipsarum rerum disciplina, aut dici, aut intelligi potest?

c ge- *Lamb.*

17 V. Ad has tot tantasque res adhibenda sunt ornamenta innumerabilia, quæ sola tum quidem tradebantur ab iis, qui dicendi numerabantur magistri. Quo fit, ut veram

3. *Cujus ex epistolis.*] Intelligit epistolam, quam scripsit ad Heracleodorum. *Ursin.*

4. E

ram illam, & absolutam eloquentiam nemo consequatur; quòd alia intelligendi, alia dicendi disciplina est: & ab aliis rerum; ab aliis verborum doctrina quaeritur.

Itaque M. Antonius, cui vel primas eloquentiae patrum 18 nostrorum tribuebat aetas, vir natura peracutus & prudens, in eo libro, quem unum reliquit, disertos ait se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat videlicet in ejus mente species eloquentiae, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa & in se & in aliis desiderans, neminem planè, P. B. qui rectè appellari eloquens posset, videbat.

Quòd si ille nec se, nec L. Crassum eloquentem putavit: 19 habuit profectò comprehensam animo quandam formam eloquentiae, cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid, aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Investigemus hunc igitur, Brute, si possumus, quem numquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus umquam fuit: quem si imitari, atque exprimere non possumus, quod idem ille vix Deo concessum esse dicebat; at qualis esse debeat, poterimus fortasse dicere.

Tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis qui- 20 dam floruerunt: peraequè autem (id quod volumus) perpauci in omnibus. Nam & grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla & sententiarum gravitate, & majestate verborum, vehementes, g varii, copiosi, graves: ad per- g *alii* & movendos, & convertendos animos instructi, & parati. varii. quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa: alii laevi, & instructa, & terminata: & contrà tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora, facientes, subtili quadam & pressa h oratione limati. h & ratione *Lamb.*

VI. In eodemque genere alii callidi, sed impoliti, & consultò rudium similes & imperitorum: alii in eâdem jejunitate concinniores, id est, faceti, florentes etiam, & leviter ornati.

Est autem quidam interjectus, inter hos medius, 4 & 21 quasi temperatus, nec acumine posteriorum, nec fulmine utens

4. *Et quasi . . . cinnus amborum.*] A Nonio petita est loci hujus restitutio, qui in libris editis scriptisque maculosus erat. *Grut.* Cur Gruterus reticuit Joach. Camerarii nomen? Illi enim debetur hujus loci è Nonio in voce *Cinnus* restitutio. Illius adnotationem non adjeci, quòd ea nihil aliud contineat nisi Nonii locum. *Verb.*

utens superiorum, ut cinnus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps; vel utriusque (si verum quærimus) potius expers. Isque uno tenore, ut ajunt, in dicendo fluit, nihil afferens præter [i] facilitatem & æquabilitatem: aut addit aliquos, ut in corona, toros, omnemque orationem ornamentis modicis verborum, sententiarumque distinguit. Horum singulorum generum quicumque vim [k] singulis consecuti sunt, magnum in oratoribus nomen habuerunt. Sed quærendum est, satisne id, quod volumus, effecerint.

i facultatem. edd. vet.

22

k in singulis. alii.

VII. VIDEMUS enim fuisse quosdam, qui iidem ornatè, ac graviter, iidem versutè, & subtiliter dicerent. Atque utinam in Latinis talis oratoris simulacrum reperire possemus! esset egregium non quærere externa, domesticis esse contentos.

23 Sed ego idem, qui in illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer alios, vel quòd amarem meos, recordor [l] longè omnibus unum anteferre Demosthenem, qui vim accommodarit ad eam, quam sentiam, eloquentiam, non ad eam, quam in aliquo ipse cognoverim. Hoc nec gravior exstitit quisquam, nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi sunt ii, quorum sermo imperitus increbruit, qui aut dici se desiderant Atticos, aut ipsi Atticè volunt dicere, ut mirentur hunc maximè, quo ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. quid enim sit Atticum, discant, eloquentiamque ipsius viribus, non imbecillitate sua, me-

l alii me longè. manu.

P. CXCIX.

24 tiantur. Nunc enim tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari. Sed tamen eos studio optimo, judicio minus firmo præditos, docere, quæ sit propria laus Atticorum, non alienum puto.

VIII. SEMPER oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, & ad eorum arbitrium & nutum totos se fingunt & ac-

25 commodant. Itaque Caria, & Phrygia, & Mysia, quòd minimè politæ, minimèque elegantes sunt, adsciverunt aptum suis auribus opimum quoddam, & tanquam [m] adipatæ dictionis genus, quod eorum vicini (non ita lato interjecto mari) Rhodii numquam probaverunt, Græci multo minùs, Athenienses verò funditus repudiaverunt: quorum semper fuit prudens, sincerumque judicium, nihil ut possent, nisi incorruptum, audire, & elegans. eorum re-

m adipatum Lamb.

ni cùm serviret orator, nullum verbum insolens, nul- odiosum ponere audebat.

taque hic, quem præstitisse diximus ceteris, in illa pro 26 tesiphonte oratione longè optima, summissiùs à primo: nde, dum de legibus disputat, pressiùs: pòst sensim in- lens, judices ut vidit ardentes, in reliquis exsultavit au- ciùs. n Ac tamen in hoc ipso, 5 Diligenter examinante n Attamen. Lamb. rborum omnium pondera, reprehendit Æschines quæ- m, & exagitat; illudensque, dura, odiosa, intolerabi- esse dicit. Quinetiam quærit ab ipso, cùm quidem eum elluam appellet, utrùm illa verba an portenta sint: ut Æ- hini ne Demosthenes quidem videatur Atticè dicere.

Facile est enim verbum aliquod ardens (ut ita dicam) no- 27 re, idque restinctis jam animorum incendiis irridere. taque se purgans jocatur Demosthenes, 7 negat in eo po- as esse fortunas Græciæ, in hoc eum, huc, an illuc ma- um porrexerit. Quoniam igitur modo audiretur Mysus, aut

5. *Diligenter examinante verborum omnium &c.*] Alii *examinans. caminante* non improbo. Æschinis autem verba sunt in Orat. pro tesiph. Μέμνημαι διὰ τὴν ἀηδίαν τοῦ ὀνόματος. Et paulo post: *ταρὰ καὶ ἀπίθανα ῥήματα.* Et rursum: Ταῦτα δὲ τίνος ἐστὶν, ὦ κί-δος, ῥήματα ἢ θαύματα. *Camerar.*

6. *Itaque se purgans jocatur Demosthenes, negat in eo positas esse for- nas Græciæ, in hoc in eum, huc an illuc manum porrexerit.*] Non rvum mendum in priore dicto est. Quis enim ullum idoneum nsum ex tam perturbata lectione elicere queat? Eandem tamen ripturam in melioribus manuscriptis inveni: nonnulli autem uditi viri ex Græcis (ut arbitror) Demosthenis verbis non in- mmode hunc locum sic restituerunt, NEGAT IN EO POSI- AS ESSE FORTUNAS GRÆCIÆ, HUC AN ILLUC MANUM ORREXERIT. Omnino, si ita legas, sententia integra est: mi- tamen tutius visum est, antiqua lectione conservata, locum ut tiosum nota, qua soleo, indicare: ut institutum meum servem n temerè priscam scripturam pervertendi: nimis enim id lu- icum, & periculosum puto; discedit enim satis liberè à priscis stigiis ille castigator: nam sententia Demosthenis ex ejus ver- s præclarè intelligi potest, si qui eam quærit: potius desideran- m erat videre quibus verbis eam Cicero expressisset. *Victor.*

7. *Negat in eo positas esse fortunas Græciæ.*] In prioribus edd. ita gebatur: *In hoc in eum huc an illuc.* Quæ lectio quidem certe men- osissima est, sed tamen qui ita emendarunt, ut nunc legitur, nnem suspicionem mendi sustulere, quod factum non oportuit. *merar.* Locus ex Orat. Demosth. περὶ Στεφάνου· πάνυ γὰρ παρὰ ῦτο, inquit, οὐχ ὁρᾷς γέγονε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, εἰ τὸ ῥη- , ἀλλὰ μὴ τουτὶ διελέχθην ἐγὼ ἢ δευρὶ τὴν χεῖρα, ἀλλὰ μὴ δευ- , παρήνεγκα. *Ursin.* Recitat hunc locum Ambrosius in Lucam b. II. c. 2. *P. Manut.*

8. Nat-

aut Phryx Athenis, cùm etiam Demosthenes exagitetu ut putidus? Cùm vero inclinata ululantique voce, m Asiatico, canere cœpisset, quis eum ferret? aut quis tius non juberet auferri?

IX. AD ATTICORUM igitur aures teretes & r giosas, qui se accommodant, ii sunt existimandi At

28 dicere. Quorum genera plura sunt; hi unum modò * q le sit, suspicantur. Putant enim, qui horridè, inculté dicat, modò id eleganter, enucleatéque faciat, eum lum Atticè dicere. Errant, quòd solum: quòd Atticè, falluntur.

* quale id-cunque. Lamb.

29 Istorum enim judicio, si solum illud est Atticum, ne P cles quidem dixit Atticè, cui primæ sine controversia ferebantur. qui si tenui genere uteretur, [8] numquam Aristophane poëta fulgere, tonare, permiscere Græc dictus esset. Dicat igitur Atticè venustissimus ille scri P. B. ac politissimus Lysias. quis enim id possit negare? dum telligamus, hoc esse Atticum in Lysia, non quòd te sit, atque inornatus, sed quòd nihil habeat insolens, ineptum. Ornatè verò, & graviter, & copiosè dicere, Atticorum sit, aut ne sit Æschines neve Demosth Atticus.

30 Ecce autem aliqui se Thucydidios esse profitentur, vum quoddam imperitorum & inauditum genus. N qui Lysiam sequuntur, causidicum quendam sequun non illum quidem amplum atque grandem; subtilen elegantem tamen, & qui in forensibus causis possit præ rè consistere. Thucydides autem res gestas & bella rat & prœlia, graviter sanè & probè: sed nihil al transferri potest ad forensem usum & publicum. Ipsæ conciones ita multas habent obscuras abditasque sen tias, vix ut intelligantur: quod est in oratione civili vit vel maximum.

31 Quæ est autem in hominibus tanta perversitas, ut, ventis frugibus, glande vescantur? An victus homin Atheniensium beneficio excoli potuit, oratio non pot Quis porrò umquam Græcorum rhetorum à Thucy q

8. *Nunquam ab Aristophane poëta fulgere, tonare, &c.*] Græci sus Aristophanis reperiuntur apud Plin. Lib. I. Epist. ad C Tacit.

Πειθώ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην,
Ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. *Ursin.*

9.

quidquam duxit? At laudatus est ab omnibus. fateor: sed ita, ut rerum explicator prudens, severus, gravis: non ut in judiciis versaret causas, sed ut in historiis bella narraret. Itaque numquam est numeratus orator.

Nec verò, si historiam non scripsisset, nomen ejus p exstaret, cùm præsertim fuisset honoratus & nobilis. Hujus tamen nemo neque q verborum, neque sententiarum gravitatem imitatur: sed, cùm mutila quædam & hiantia locuti sunt, quæ vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse r Thucydidas. Nactus sum etiam qui Xenophontis similem esse se cuperet: cujus sermo est ille quidem melle dulcior, sed à forensi strepitu remotissimus. Referamus nos igitur ad eum, quem volumus, inchoandum, & eadem eloquentia informandum, quam in nullo cognorit Antonius. 32 33

p non ext. Lamb. contra MSS.
q verb. granditatem, neque Lamb.
r Thucydidis alii, male.

X. MAGNUM OPUS omnino & arduum, Brute, conamur: sed nihil difficile amanti puto. Amo autem, & semper amavi ingenium, studia, mores tuos. Incendor porrò quotidie magis, non desiderio solùm (quo quidem conficior) congressus nostros, consuetudinem victus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam admirabili fama virtutum incredibilium, quæ specie dispares, prudentia conjunguntur.

Quid enim tam distans, quam à severitate comitas? Quis tamen umquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quàm in plurimorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos, quos contra statuas, æquos, placatosque dimittas. itaque efficis, ut, cùm gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis. Ergo s omnibus terris, una Gallia 9 communi non ardet incendio: in qua frueris ipse te, cùm in Italiæ luce cognosceris, versarisque in optimorum civium vel flore, vel robore. Jam quantum illud est, quòd in maximis occupationibus numquam intermittis studia doctrinæ? semper aut ipse scribis aliquid, aut me vocas ad scribendum? 34

P. CC.
s ex omni. Lamb.

Itaque hoc sum aggressus statim Catone absoluto: quem ipsum numquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, nisi tibi hortanti, & illius memoriam mihi caram excitanti, non parere nefas esse duxissem: sed testificor, me à 35

9. *Communi non ardet incendio.*] Gulielmius putat aliquid heic deesse; & rescribendum, *nunc ardet inc.* Grut.

10. Verba

Volo enim mihi tecum commune esse crimen, ut ... stinere tantam quæstionem non potuero, injusti ... positi tua culpa sit, mea recepti. in quo tamen ju... stri errorem laus tibi dati muneris compensabit.

36 XI. SED IN OMNI re difficillimum est, ... (t quod χαρακτὴρ Græcè dicitur) exponere optimi ... aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait qu... quòd non discedit à communi more verborum: P... inquit alius; omnes apud hunc ornati, elaborati... versus: v multa apud alterum negligentiùs. Fac ali... tio. varia enim sunt judicia, ut in Græcis: nec fa... plicatio, quæ forma maximè excellat. In picturis al... rida, inculta, abdita, & opaca: contrà alios nitid... collustrata x delectat. Quid est, y quo præscriptum ... aut formulam exprimas, cùm in suo quodque gen... stet, & genera plura sint? Hac ego religione non ... hoc conatu repulsus: existimavique, in omnibus r... aliquid optimum, etiam si lateret: idque ab eo po... ejus rei gnarus esset, judicari.

t qui *Lamb.*

v multò. *Lamb.*

x *alii* delectant.

y quod *Lamb.*

37 Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaqu... sa, neque in unam formam cadunt omnia: lauda... scriptionum, z & historiarum, & talium suasionu... lem Isocrates fecit Panegyricum, multique alii, ... nominati sophistæ, reliquarumque rerum forma... absunt ab forensi contentione, ejusque totius gene... Græcè ἐπιδεικτικὸν nominatur, quod quasi ad i... dum, delectationis causa comparatum est, a non ... ctar hoc tempore, non quo negligenda sit: est ... quasi nutrix ejus oratoris, quem informare volum... quo molimur aliquid exquisitius dicere.

z & hist. *delet Lamb.*

a formam non *alii.*

XII. AB HAC ET verborum copia alitur, & ... constructio, & numerus liberiore quadam fruitu...

38 Datur etiam venia concinnitati sententiarum: ... certique & circumscripti verborum ambitus conc... de industriaque, non ex insidiis, sed apertè, ac pa... boratur, ut [10] verba verbis quasi demensa, & pari... deant, ut crebrò conferantur pugnantia, compar...

P. B.

10. *Verba verbis quasi demensa.*] *Dimensa* legi debet. I... *Dimensa ad spatium temporis annorum conversiones.* In Cat... *Mirari se non modo diligentiam, sed & solertiam ejus, à qu... dimensa.* Lamb.

contraria: & ut pariter extrema terminentur, eundémque referant in cadendo sonum: quæ in veritate causarum & rariùs multo facimus, & certè occultiùs. In Panathenaico autem Isocrates ea studiosè consectatum fatetur. non enim ad judiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat.

Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium, primum, 39 & Leontinum ferunt Gorgiam: Theodorum inde Byzantium, multosque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates: quorum satis arguta multa, sed ut modò, primumque nascentia, [11] minuta, [12] & versiculorum similia quædam, nimiumque depicta. Quo magis sunt Herodotus, Thucydidesque mirabiles: quorum ætas cùm in eorum tempora, quos nominavi, incidisset, longissimè tamen ipsi à talibus deliciis, vel potiùs ineptiis, abfuerunt. alter enim sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit: alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum: primisque ab his (ut ait Theophrastus) historia commota est, ut auderet uberiùs, quàm superiores, & ornatiùs dicere.

XIII. HORUM ætati successit Isocrates, qui præter ce- 40 teros ejusdem generis laudatur semper à nobis, nonnumquam, Brute, leviter & eruditè repugnante te. sed credas mihi fortasse, si, quid in eo laudem, cognoveris. Nam cùm concisus ei Thrasymachus minutis numeris videretur, & Gorgias, qui tamen primi traduntur arte quadam verba vinxisse; [13] Thucydides autem præfractior, nec

11. *Minuta, & versicolorium similia.*] Sic restitui, haud dubia conjectura ductus, reclamantibus libris omnibus, in quibus legitur, *versiculorum*, planè mendosè. quis enim non videt, *versicolorium*, seu *versicolorum*, esse legendum, tum ex voce, *minuta*, quæ antecedit, tum ex iis, quæ sequuntur, *nimiumque depicta?* nam columbarum plumæ, ut versiculores ab eodem dicuntur, ita ab aliis pictæ seu depictæ: & arma à Virgil. picta dicuntur lib. VIII. *pictis conspectus in armis:* ab eodem lib. X. versicoloria: *Astur equo fidens, & versicoloribus armis.* Postremò conjecturam meam confirmat locus ille, qui est infrà: ubi de sophistarum oratione loquitur: *Verba aptius transferunt, eaque ita disponunt, ut pictores varietatem colorum.* Lamb.

12. *Et versiculorum similia &c.*] Haud dubiam censet conjecturam Lambinus, *versicolorium*, reclamantibus libris omnibus. at cur idem etiam non mutat illa inferius c. 20. *apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis?* Grut.

13. *Thucydides autem præfractior.*] Nonius in *Rotundum* citat *Theodectes.* improbatque Lambinus. at mihi quidem id heic potius fe-

re

nec satis (ut ita dicam) rotundus: primus instituit ... verbis, & mollioribus numeris explere sententias. ... cùm doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scri... do principes exstiterunt, domus ejus officina habita ... quentiæ est.

41 Itaque ut ego, cùm à nostro Catone laudabar, vel re... hendi me à ceteris facilè patiebar: sic Isocrates videt... stimonio Platonis aliorum judicia debere contemnere ... enim (ut scis) quasi in extrema pagina Phædri his ipsis ... bis loquens Socrates; Adolescens etiam nunc, ô Phæ... Isocrates est: sed quid de illo augurer, lubet dicere. ... tandem? inquit ille. Majore mihi ingenio videtur ... quàm ut cum orationibus Lysiæ comparetur. Præterea ... virtutem major indoles: ut minimè mirum futurum ... cùm ætate processerit, aut in hoc orationum genere, ... nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis p... omnibus, qui umquam orationes attigerunt; aut, ... tentus his non fuerit, divino aliquo animi motu m... concupiscat. Inest enim natura philosophia in hujus ... mente quædam. Hæc de adolescente Socrates augurat...

42 At ea de seniore scribit Plato, & scribit æqualis, & ... dem exagitator omnium rhetorum. hunc miratur un... P. CCI. Me autem, qui Isocratem non diligunt, unà cum Socr... & [b] cum Platone errare patiantur. Dulce igitur orat... genus, & solutum, & effluens, sententiis argutum, ... bis sonans, est in illo epidictico genere: quod diximus ... prium sophistarum; pompæ, quàm pugnæ aptius; gym... siis & palæstræ dicatum; spretum & pulsum foro. ... quòd educata hujus nutrimentis eloquentia, ipsa se po... colorat, & roborat, non alienum fuit de oratoris qua... cunabulis dicere. Verùm hæc, ludorum, atque pomp... nos autem jam in aciem, dimicationemque veniamus.

alii delent ...am.

43 XIV. Quoniam tria videnda sunt oratori, quid dica... & quo quidque loco, & quomodo; dicendum omnino ... quid sit optimum in singulis, sed aliquanto secus atque ... tradenda arte dici solet. nulla præcepta ponemus (neque ... enim id suscepimus) sed excellentis eloquentiæ speciem ... formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, ... exponemus; sed qualis nobis esse videatur.

re reponendum videtur, quam ut quid mutetur in Marcello illo. hæreo tamen, exclusus spatiis iniquis temporis inquirendi prolixius in hæc ipsa; nedum perpendendi. *Grut.*

Ac duo breviter prima. sunt enim non tam insignia ad 44
maximam laudem, quàm necessaria, & tamen cum multis pænè communia. nam & invenire, & judicare, quid dicas, magna illa quidem sunt, & tanquam animi instar in corpore, sed propria magis prudentiæ quàm eloquentiæ: [14] qua tamen in causa est vacua prudentia? Noverit igitur hic quidem orator, quem summum esse volumus, argumentorum & rationum locos.

Nam quoniam, quidquid est, quod in controversia, aut 45
in contentione versetur, in eo aut, sitne: aut, quid sit: aut, quale sit, quæritur: sitne, signis: quid sit, definitionibus: quale sit, recti, pravique partibus: quibus ut uti possit orator, non ille vulgaris, sed hic excellens, à propriis personis & temporibus semper, si potest, avocat controversiam. latiùs enim de genere, quàm de parte disceptare licet: ut, quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse.

Hæc igitur quæstio à propriis personis & temporibus, ad 46
universi generis orationem traducta, appellatur thesis. In hac Aristoteles adolescentes, non ad philosophorum morem tenuiter disserendi, sed ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatiùs, & uberiùs dici possit, exercuit: idemque locos (sic enim appellat) quasi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio.

XV. [15] FACILE IGITUR hic noster (non enim declama- 47
torem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, sed doctissimum & perfectissimum quærimus) quoniam loci certi traduntur, percurret omnes, utetur aptis generatim, c discet ex quo emanent etiam, qui communes appellantur loci. nec verò utetur imprudenter hac copia, sed omnia expendet, & seliget. non enim semper, nec in omnibus causis, ex iisdem eadem argumentorum momenta sunt.

c dicet: e q. emanent. *Lamb*

Judi-

14. *Qua tamen in causa est vacua prudentia?*] Nihil abeunt ab hac scriptura Pall. neque Memmianus; nisi quod is *& vacua.* Pisanus habet, *qua enim causa &c.* Lambinus, *qua lumen &c.* Grut.

15. *Facile igitur &c. quoniam loci certi traduntur, percurret omnes, utetur aptis, generatim dicet, ex quo emanent &c.*] Sic distinguunt libri veteres, etiam scribunt; præterquam quod iidem præferant, *ut quoniam &c. percurrat omnes, utatur &c.* unde Gulielmius faciebat: *Faciet igitur &c. ut quoniam &c. percurrat omnes, utatur aptis generatim, discat &c.* Tentavit & hunc locum Lipsius noster lib. II. Variar. c. 7. qui consulatur. *Idem.*

48 Judicium igitur adhibebit: nec inveniet solùm quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim est feracius ingeniis, iis præsertim, quæ disciplinis exculta sunt. Sed ut segetes fœcundæ & uberes, non solùm fruges, verùm herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus: sic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur; quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur [d] alioqui.

P. B.

lioqui ? ab ed. 'orii.

49 [17] Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit suis? e aut molliet dura, aut occultabit quæ dilui non poterunt, atque omnino opprimet, si licebit, aut abducet animos? aut aliud afferet, quod oppositum probabilius sit, quàm illud, quod obstabit?

t Lamb.

50 Jam verò ea, quæ invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id secundum erat de tribus. [18] Vestibula nimirum honesta, aditusque ad causam faciet illustres: cumque animos prima aggressione occupaverit, infirmabit, excludetque contraria; de firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora. Atque in primis duabus dicendi partibus qualis esset, summatim breviterque descripsimus.

XVI. SED, UT ANTE dictum est, in his partibus (etsi graves atque magnæ sunt) minus & artis est, & laboris.

51 Cùm autem, quid, & quo loco, dicat, invenerit, illud est longè maximum, videre, quonam modo. Scitum est enim, quod Carneades noster dicere solebat, Clitomachum eadem dicere, [19] Charmidam autem eodem etiam modo dicere. Quòd si in philosophia tantum interest quemadmodum dicas, ubi res spectatur, non verba penduntur: quid tandem in causis existimandum est, quibus totis moderatur oratio?

Quod

17. *Quonam modo ille &c.*] Veneti libri ita: *Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit suis? ut molli &c.* omissa particula *alioqui*. De quo suum cuique esto judicium. Certe si non omittenda illa sit, nec poterit legi *ut molliet*, sed *aut molliet* verum erit. *Camerar.*

18 *Vestibula nimirum &c.*] Illustrat Victorius lib. XXIII. c. 15. Variarum Lectionum. *Grut.*

19 *Charmidam autem eodem . . modo.*] Est à conjectaneo Victorii, cum offendisset in suo vetere *charmadam*, quæ scriptura item in Pal quint. nam quart. *Carniadam*, sext. *charniadam*. vulgata *Carneadem*. malè, uti doceberis à doctissimo illo Italorum lib. XXXII. Var. Lect. c. 24. porro Pall. & Mem. præterea habent, *eodem etiam modo* rectè. *Idem.*

20. *Dicit*

Quod quidem ego, Brute, ex tuis litteris sentiebam, 52
non te id scitari, qualem ego in inveniendo & in collocando summum esse oratorem vellem, sed id mihi quærere videbare, quod genus ipsius orationis optimum judicarem. Rem difficilem, (dii immortales!) atque omnium difficillimam. Nam cùm est oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, ut sequatur, quocumque torqueas: tùm & naturæ variæ, & voluntates, multum inter se distantia effecerunt genera dicendi.

Flumen aliis verborum, volubilitasque cordi est, qui po- 53
nunt in orationis celeritate eloquentiam. Distincta alios, & interpuncta intervalla, moræ, respirationesque delectant. Quid potest esse tam diversum? tamen est in utroque aliquid excellens. Elaborant alii in lenitate & æquabilitate, & puro quasi quodam & candido genere dicendi. Ecce aliqui duritatem, & severitatem quandam verbis, & orationis quasi mœstitiam sequuntur; quodque paullo antè divisimus, ut alii graves, alii tenues, alii temperati vellent videri: quot orationum genera esse diximus, totidem oratorum reperiuntur.

XVII. Et, quoniam cœpi jam cumulatius hoc munus 54
augere, quàm à te postulatum est (tibi enim tantum de orationis genere quærenti, respondi etiam breviter de inveniendo & collocando) ne nunc quidem solùm de orationis modo dicam, sed etiam de actionis: ita prætermissa P. CCII.
pars nulla erit. quandoquidem de memoria nihil est hoc loco dicendum, quæ communis est multarum artium.

Quo modo autem dicatur, id est in duobus, in agendo, 55
& in eloquendo. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia, cùm constet è voce atque motu. Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maximè voce commoventur. Itaque ille perfectus, quem jamdudum nostra indicat oratio, utcumque se affectum videri, & animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum: de quo plura dicerem, si hoc præcipiendi tempus esset, aut si tu hoc quæreres. dicerem etiam de gestu, cum quo junctus est vultus. quibus omnibus, dici vix potest, quantum intersit, quemadmodum utatur orator.

Nam & infantes, actionis dignitate, eloquentiæ sæpe 56
fructum tulerunt: & diserti, deformitate agendi, multi infantes putati sunt: ut jam non sine causâ Demosthenes tribuerit, & primas, & secundas, & tertias actioni. Si enim eloquentia nulla sine hac, hæc autem sine eloquen-

tia, tanta est; certè plurimùm in dicendo potes
igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, &
voce, atrociter dicere: & summissa, leniter: &
57 videri gravis; & inflexa, miserabilis. Mira est e
dam natura vocis: cujus quidem, è tribus omni
inflexo, acuto, gravi, tanta sit, & tam suavi
perfecta in cantibus.

XVIII. Est autem in dicendo etiam quid
obscurior, non hic è Phrygia, & Caria rhetorum
pænè canticum: sed ille, quem significat Demos
Æschines, cùm alter alteri objicit vocis flexione
plura etiam Demosthenes, illumque sæpe dicit v
& clara fuisse.

58 In quo illud etiam notandum mihi videtur a
persequendæ suavitatis in vocibus. ipsa enim nat
modularetur hominum orationem, in omni ve
acutam vocem, nec una plus, nec à postrema sy
tertiam: quo magis naturam ducem ad aurium v
sequatur industria.

59 Ac vocis quidem bonitas optanda est. non est e
bis. sed tractatio atque usus in nobis. Ergo ille pr
riabit, & mutabit; omnes sonorum, tum inten
remittens, persequetur gradus: idemque motu s
nihil ut supersit in gestu. Status erectus & celsus:
cessus, nec ita longus: excursio moderata, e
nulla mollitia cervicum, nullæ argutiæ digitorun
numerum articulus cadens: trunco magis toto s
derans, & virili laterum flexione, brachii proj
contentionibus, contractione in f remissis.

f remissionibus. *Lamb.*

60 Vultus verò, qui secundum vocem plurimu
quantam affert tum dignitatem tum venustatem
cùm effeceris, nequid ineptum, aut vultuosum (P. B.)
oculorum est quædam magna moderatio. Nam
est animi, vultus: sic indices oculi: quorum & l
& vicissim tristitiæ modum res ipsæ, de quibus age
perabunt.

61 XIX. Sed jam illius perfecti oratoris, &
eloquentiæ species exprimenda est: quem hoc u

20. *Dicit plura etiam Demosthenes &c.*] Pal. quint. *dici* & idem & quart. sext. *dicat*, ubi hodie est, *dicit*. locu sanus. Lambinus nobis objecit; *Objicit plura etiam* [illegible] *mosthenes*, sed qua auctoritate? *Grut.*

lere, id est oratione, cetera in eo latere, indicat nomen
ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor,
hæc complexus est omnia, sed & Græcè ab eloquendo
ῥήτωρ, & Latinè eloquens dictus est. Ceterarum enim re-
rum, quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque
vendicat: dicendi autem, id est eloquendi maxima vis,
soli huic conceditur.

Quamquam enim & philosophi quidam ornatè locuti 62
sunt, (siquidem & Theophrastus divinitate loquendi no-
men invenit, & Aristoteles Isocratem ipsum lacessivit, &
Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt: & longè
omnium, quicumque scripserunt, aut locuti sunt, [21] ex-
stitit & gravitate princeps Plato) tamen horum oratio neque
nervos, neque aculeos oratorios, ac forenses habet.

Loquuntur cum doctis, quorum sedare animos malunt, 63
quàm incitare. sic de rebus placatis, ac minimè turbulen-
tis, docendi causa, non capiendi, loquuntur: ut in eo
ipso, quòd delectationem aliquam dicendo aucupentur,
plus nonnullis, quàm necesse sit, facere videantur. Ergo
ab hoc genere non difficile est hanc eloquentiam, de qua
nunc agitur, secernere.

Mollis est enim oratio philosophorum & umbratilis, nec 64
sententiis, nec verbis instructa popularibus, nec g juncta g vinct
numeris, sed soluta liberiùs. nihil iratum habet, nihil invi- Lamb.
dum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum: casta,
verecunda, virgo incorrupta quodammodo. Itaque sermo
potiùs, quàm oratio, dicitur. Quamquam enim omnis lo-
cutio oratio est, tamen unius oratoris locutio hoc pro-
prio signata nomine est.

Sophistarum, de quibus suprà dixi, magis distinguenda 65
similitudo videtur, qui omnes eosdem volunt flores, quos
adhibet orator in caussis, persequi. Sed hoc differunt, quòd
cùm sit his propositum non perturbare animos, sed pla-
care potius: nec tam persuadere, quàm delectare: & aper-
tiùs id faciunt, quàm nos, & crebriùs: concinnas magis
sententias exquirunt, quàm probabiles: à re sæpe disce-
dunt, intexunt fabulas, verba apertiùs transferunt, eaque
ita disponunt, ut pictores varietatem colorum: paria pari-
bus

21. *Exstitit & gravitate princeps Plato.*] Nihil heic desidero; sic-
que Pal. quart. & sext. & Mem. nam quint. *& suavitate & gra-
vitate.* finxit autem Lambinus, *& ubertate & grav.* frustra, puto.
Grut.

bus referunt, adversa contrariis, sæpissiméque similiter ex-
trema definiunt.

66 XX. Huic generi historia finitima est, in qua &
narratur ornatè, & regio sæpe aut pugna describitur: in-
terponuntur etiam conciones & hortationes: sed in his
tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta
P. CCIII. & acris oratio. Ab his non multo secus, quàm à poëtis,
hæc eloquentia, quam quærimus, sevocanda est. nam
etiam poëtæ quæstionem attulerunt, quidnam esset illud,
quo ipsi differrent ab oratoribus. numero maximè videba-
tur antea, & versu: nunc apud oratores jam ipse numerus
increbruit.

67 Quidquid est enim, quod sub aurium mensuram aliqua
cadit, etiam si abest à versu, (nam id quidem orationis est
vitium) numerus vocatur, qui Græcè ῥυθμὸς dicitur. In-
que video visum esse nonnullis, Platonis, & Democriti
locutionem, etsi absit à versu, tamen, quòd incitatiùs fe-
ratur, & clarissimis verborum luminibus utatur, potius
poëma putandum, quàm comicorum poëtarum: apud
quos, nisi quòd versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dis-
simile sermonis. nec tamen id est poëtæ maximum: etsi est
eo laudabilior, quòd virtutes oratoris persequitur, cum
versu sit adstrictior.

68 Ego autem etiam si quorundam grandis & ornata vox
est poëtarum, tamen in ea cùm licentiam statuo majorem
esse, quàm in nobis faciendorum, jungendorumque ver-
borum, tum etiam [h] nonnullorum [i] voluptati vocibus ma-
gis, quàm rebus inserviunt. Nec verò, si quid est unum in-
ter eos simile, (id autem est judicium, electioque verbo-
rum) propterea ceterarum rerum dissimilitudo intelligi non
potest: sed id nec dubium est, &, si quid habet quæstionis,
hoc tamen ipsum ad id, quod propositum est, non est ne-
cessarium. Sejunctus igitur orator à philosophorum eloquen-
tia, à sophistarum, ab historicorum, à poëtarum, expli-
candus est nobis, qualis futurus sit.

h auditorum *Lamb.*
i voluntati *Guil.*

69 XXI. Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore
Antonio, quærimus) is, qui in foro, causisque civilibus
ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare, ne-
cessitatis est: delectare, suavitatis: flectere, victoriæ. nam
id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimùm.
Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. Subtile in
probando, modicum in delectando, vehemens in flecten-
do: in quo uno vis omnis oratoris est.

Mag

Magni igitur judicii, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator hujus tripertitæ varietatis. nam & judicabit, quid cuique opus sit; & poterit, quocumque modo postulabit causa, dicere. Sed est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum, sapientia. Ut enim in vita, sic in oratione, nihil est difficilius, quàm, quid deceat, videre. πρέπον appellant hoc Græci: nos dicamus sanè decorum. de quo præclarè, & multa præcipiuntur, & res est cognitione dignissima. Hujus ignoratione non modò in vita, sed sæpissimè [22] & in poëmatis, & in oratione peccatur. 70

Est autem, quid deceat, oratori videndum, non in sententiis solùm, sed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec verò locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum: P. B. semperque in omni parte orationis, ut vitæ, quid deceat, est considerandum: quod & in re, de qua agitur, positum est, & in personis & eorum, qui dicunt, & eorum, qui audiunt. 71

Itaque hunc locum, longè, & latè patentem, philosophi solent in officiis tractare, non cùm de recto ipso disputant, (nam id quidem unum est) grammatici in poëtis, eloquentes in omni & genere & parte causarum. Quàm enim indecorum est, de stillicidiis cùm apud unum judicem dicas, amplissimis verbis, & locis uti communibus: de majestate populi Romani summissè & subtiliter? Hic genere toto. 72

XXII. At persona alii peccant, aut sua, aut judicum, aut etiam adversariorum: nec re solùm, sed sæpe verbo. [k] etsi sine re nulla vis verbi est, tamen eadem res sæpe aut probatur, aut rejicitur, alio, atque alio elata verbo. k etsi enim. *alii.*

In omnibusque rebus videndum est, quatenus. etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis. Magnus esset locus hic, Brute, quod te non fugit, & magnum volumen aliud desiderat. sed ad id, quod agitur, illud satis: [23] cùm hoc decere, 73

quod

22. *Et in poëmatis.*] Hunc locum spectavit Carisius lib. I. Grammat. Instit. cùm hæc scripsit, *Horum poëmatorum, & his poëmatis oportere dici ait Varro. Itaque Cicero pro Gallio, poëmatorum, & in Oratore, poëmatis dixit.* Lamb.

23. *Cùm hoc decere, quod semper, &c.*] Sententia pendet ab hoc

 loco

ex seqq. es delet mb. quod semper usurpamus in omnibus dictis & factis, mi mis, & maximis; cùm hoc, inquam, decere dicim illud non decere, & id usquequaque, quantum sit, a reat: in alioque ponatur, aliudque totum sit, utrùm d re, an oportere dicas;

74 Oportere enim, perfectionem declarat officii, q semper utendum est, & omnibus: decere, quasi ap esse, consentaneumque tempori, & personæ; quod in factis sæpissimè, tum in dictis valet, in vultu den & gestu, & incessu: contraque item dedecere. Qu poëta fugit, ut maximum vitium, qui peccat etiam probam orationem affingit improbo, stultove sapien denique pictor ille vidit, cùm immolanda Iphigenia t Calchas esset, mœstior Ulysses, mœreret Menelaus, volvendum caput Agamemnonis esse, quoniam sum illum luctum penicillo non posset imitari: si denique hi quid deceat, quærit: quid faciendum oratori puter Sed, cùm hoc tantum sit: quid in caussis, earumque membris faciat, orator viderit. Illud quidem perspi est, non modò partes orationis, sed etiam caussas t alias alia forma dicendi esse tractandas.

75 XXIII. SEQUITUR, ut cujusque generis nota q tur, & formula. magnum opus, & arduum, ut sæp diximus: sed ingredientibus considerandum fuit, qu remus: nunc quidem jam, quocumque feremur, da mirum vela sunt. Ac primùm informandus est ille quem solum quidam vocant Atticum.

76 Summissus est, & humilis, consuetudinem imita
.CCIV. indisertis re plus, quàm opinione, differens. Itaqu qui audiunt, quamvis ipsi infantes sint, tamen illo confidunt se posse dicere. nam orationis subtilitas i lis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil e rienti minus. Etsi enim non plurimi sanguinis est, tamen succum aliquem oportet, ut, etiam si illis n viribus careat, sit (ut ita dicam) integra valitudine.

77 Primùm igitur eum tamquam è vinculis numeron

loco usque ad illum, qui est infrà, *Sed cum hoc tantùm* cetera enim sunt interposita. Idcirco & suo, & aliorum rum more quòd verisimile erat, auditorem, seu lectore hîc ponuntur, esse oblitum, eadem iterat in antapodo verba aliquot, quæ aliunde post illa verba, *cum hoc* (*inq sere*, inserta fuerant, auctoritate librorum manusc. fretu ius delevi. *Lamb.*

mamus. Sunt enim quidam (ut ſcis) oratori numeri (de quibus mox agemus) obſervandi, ratione quadam, ſed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi. ſolutum quiddam ſit, nec vagum tamen, ut ingredi liberè, non ut licenter videatur errare. Verba etiam verbis quaſi coagmentare negligat. Habet enim ille tamquam hiatus concurſu vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam, de re hominis, magis quàm de verbis laborantis.

Sed erit videndum de reliquis, cùm hæc duo ei liberiora 78
fuerint, circuitus, conglutinatioque verborum. Illa enim ipſa contracta, & minuta, non negligenter tractanda ſunt, ſed quædam etiam negligentia eſt diligens. nam ut mulieres eſſe dicuntur nonnullæ [24] inornatæ, quas idipſum deceat: ſic hæc ſubtilis oratio etiam incomta delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo ſit venuſtius, ſed non ut appareat. Tum removebitur omnis inſignis ornatus, quaſi margaritarum. ne calamiſtri quidem adhibebuntur. Fucati verò 79
medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur: elegantia modò, & munditia rémanebit. Sermo purus erit & Latinus: dilucidè, planéque dicetur; quid deceat, circumſpicietur.

XXIV. Unum aderit, quod quartum numerat Theophraſtus in orationis laudibus, ornatum illud ſuave, & affluens: acutæ, crebræque ſententiæ ponentur, & neſcio unde ex abdito erutæ, atque in hoc oratore dominabuntur. Verecundus erit uſus oratoriæ quaſi ſupellectilis. 80
Supellex eſt enim quodammodo noſtra, quæ eſt in ornamentis, alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum, duplex; unus ſimplicium, alter collocatorum. Símplex probatur in propriis, uſitatiſque verbis, quòd aut optimè ſonat, aut rem maximè explanat. In alienis, aut translatum, aut m factum aliunde, ut n mutuò: aut factum ab ipſo: aut novum: aut priſcum & inuſitatum. Sed etiam inuſitata ac priſca ſunt in propriis, niſi quòd rarò utimur. Collocata autem verba habent ornatum, ſi aliquid concin- 81
nitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manente

m ſumptum. *Lamb.*
n mutuum. *Idem*

24. *Inornatæ, quas idipſum deceat.*] Palatinorum duo pr. & ſext. *quaſi*, egregiè. ideo enim potiſſimum non ſeſe ornant, quod ipſo videantur formoſiores. ſic Tacitus de Poppæa lib. XIII. Annalium cap. 45, *velata parte oris, ne ſatiaret aſpectu; vel quia ſic decebat.* Grut.

te sententia. Nam sententiarum ornamenta, quae permanent, etiam si verba mutaveris, sunt illa quidem permulta: sed, quae emineant, pauciora. Ergo ille tenuis orator, modò sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferendis verecundus, [25] & parcus in priscis; reliquisque ornamentis & verborum, & sententiarum demissior: translatione fortasse crebrior, qua frequentissimè sermo omnis utitur non modò urbanorum, sed etiam rusticorum. Siquidem est eorum, *gemmare vites, sitire agros, laetas esse segetes,*
82 *luxuriosa frumenta.* Nihil horum parum audacter, sed aut simile est illi, unde transferas: aut, si res suum nullum habet nomen, docendi causa sumtum, non ludendi, videtur. Hoc ornamento liberiùs paullo, quàm ceteris, utetur hic summissus: nec tam licenter tamen, quàm si genere dicendi uteretur amplissimo.

P. R.

XXV. Itaque illud indecorum, (quod quale sit ex decoro debet intelligi) hic quoque apparet, cùm verbum aliquod altiùs transfertur, idque in oratione humili ponitur, quod idem in alia deceret.

83 Illam autem concinnitatem, quae verborum collocationem illuminat his luminibus, quae Graeci quasi aliquos gestus orationis, σχήματα appellant (quod idem verbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur) adhibet quidem hic subtilis, (quem, nisi quòd solum, ceteroqui rectè quidem vocant Atticum,) sed paullo parciùs. Nam sic ut in epularum apparatu, à magnificentia recedens, non se parcum solùm, sed etiam elegantem videri volet; eliget quibus utatur.

84 Sunt enim o pleraeque aptae hujus ipsius oratoris, de quo loquor, parsimoniae. Nam illa, de quibus antè dixi, huic acuto fugienda sunt, paria paribus relata, & similiter conclusa, eodemque pacto cadentia: & immutatione litterae p quasi quaesitae venustates; ne elaborata concinnitas, & quoddam aucupium delectationis manifestò deprehensum appareat.

o pleraque ...ta. *Lamb.*

p quasi *de-* *Lamb.*

85 Itemque siquae verborum iterationes contentionem aliquam & clamorem requirent, erunt ab hac summissione orationis alienae: ceteris promiscuè poterit uti; continuationem verborum modò relaxet, & dividat, utaturque ver-

25. *Et parcus in priscis; reliquisque.*] Ita ex vetustissima editione Rivius, firmatque Memmianus. postea editi *& parcus: & in priscis reliquisque*, quod & in Pall. *Grut.*

26. *Ni-*

verbis quàm usitatissimis, translationibus quàm mollissi-
mis: etiam illa sententiarum lumina assumat, quæ non
erunt vehementer illustria. Non faciet rempublicam loquen-
tem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec acervatim mul-
ta frequentans, una complexione devinciet. Valentiorum
hæc laterum sunt, nec ab hoc, quem informamus, aut
exspectanda, aut postulanda. erit enim ut voce, sic etiam
oratione suppressior.

Sed pleraque ex illis convenient etiam huic tenuitati: 86
quamquam iisdem ornamentis utetur horridiùs. talem enim
inducimus. Accedit actio non tragica, nec scenæ, sed mo-
dica jactatione corporis, vultu tamen multa conficiens:
non hoc, quo dicuntur os ducere, sed illo, quo significant
ingenuè, quo sensu quidque pronuntient.

XXVI. HUIC GENERI orationis adspergentur etiam 87
sales, qui in dicendo [26] nimium quantum valent: quorum
duo genera sunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis.
utetur utroque: sed altero in narrando aliquid venustè, al- P. CCV.
tero in jaciendo, mittendoque ridiculo: cujus genera plu-
ra sunt: sed nunc aliud agimus.

Illud admonemus tamen, ridiculo sic usurum oratorem, 88
ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit: nec subobscæno,
ne mimicum: nec petulanti, ne improbum: nec in cala-
mitatem, ne inhumanum: nec in facinus, ne odii lo-
cum risus occupet: neque aut sua persona, aut judicum,
aut tempore alienum. hæc enim ad illud indecorum refe-
runtur.

Vitabit etiam quæsita, nec ex tempore ficta, sed domo 89
allata: quæ plerumque sunt frigida. parcet & amicitiis, &
dignitatibus: vitabit insanabiles contumelias: tantummo-
dò adversarios figet, nec eos tamen semper, nec omnes,
nec omni modo. quibus exceptis sic utetur sale & facetiis,
ut ego ex istis novis Atticis talem cognoverim neminem,
cùm id certè sit vel maximè Atticum.

Hanc ego judico formam summissi oratoris, sed magni 90
tamen, & germani Attici: quoniam, quidquid est q sal- q sanum
sum, aut salubre in oratione, id proprium Atticorum est. in orat. id.
è quibus tamen non omnes faceti. Lysias satis, & Hyperi- *Lamb.*
des: Demades præter ceteros fertur: Demosthenes minus
habe-

26. *Nimium quantum valent.*] Fuit & istud in Mem. & Pal. quart. ac sext. nam quint. *numum quantum.* hæsisse alterum item in tribus mss. quos excussit, testatur ipse Fabricius ad Terent. *Grut.*

27. *Illud*

habetur: quo quidem mihi nihil videtur urbanius, f
tam dicax fuit, quàm facetus. Est autem [27] illud
ingenii, hoc majoris artis.

91 Uberius est aliud, aliquantoque robustius, qu
humile, de quo dictum est: summissius autem, q
lud, de quo jam dicetur, amplissimum. Hoc in
nervorum vel minimum, suavitatis autem est vel plu
Est enim plenius, quam hoc enucleatum: quàm au
lud ornatum, copiosumque, summissius.

XXVII. Huic omnia dicendi ornamenta
niunt, plurimumque est, in hac orationis forma
92 tatis. In qua multi floruerunt apud Græcos: sed Pl
Demetrius meo judicio præstitit ceteris; cujus ora
sedatè, placidéque loquitur, tum illustrant eam
stellæ quædam, tralata verba, atque immutata.
ea dico, ut sæpe jam, quæ per similitudinem ab ali
suavitatis aut inopiæ causa transferuntur. Mutata,
bus pro verbo proprio subjicitur aliud, quod idem
cet, sumtum ex re aliqua consequenti.

93 Quod quamquam transferendo fit, tamen ali
transtulit, cùm dixit Ennius [28] *arcem & urbem orb*
modo, si pro patria arcem dixisset: & *horridam*
terribili tremere tumultu cùm dicit pro Afris [x] immu
cam. Hanc hypallagen rhetores, [29] quia quasi sun
tur verba pro verbis: metonymiam grammatici
quòd nomina transferuntur.

x immutate *MSS. Grut.*

27. *Illud acrioris ingenii.*] Locus meo judicio corruptus
te perturbatus, si non perturbatissimus. Itaque hanc sen
Est autem illud acrioris ingenii, hoc maioris artis, collocan
post verbum *amplissimum*, quod sequitur. *Gothof.*

28. *Arcem & urbem orbas: alio modo, si pro patria arcen*
Pal pr & sec qui heic primum auspicantur suum Oratoris
veriorem, mea sententia, lectionem continent: *Ardent*
bam; alio modo, si patriam ardere dixisset: loquitur enim
à Gallis incensa civibusque suis viduata, qui in Capitol
gerant. hinc liquet, quid sentire debeamus de Lambini
quæ nobis supposuit, *arce & urbe orba sum &c.* conject
scilicet plus quam humanam *Grut.* Insultet licet Lamb
terus suo more, is tamen pervincit ita esse legendum,
jecturâ, sed ipsos versus integros, è quibus hæc *arce & urbe*
sumpta sunt, producendo, ut leguntur Lib. III. Tus
Verburg.

29. *Quia quasi summutantur.*] Pithœi liber *sumunt tan*
ambo, *sumunt tantum.* forte *subterituntur*, adnotatum G
Grut.

Aristoteles autem translationi hæc ipsa subjungit, & abusionem, quam κατάχρησιν vocant; ut cùm minutum dicimus animum pro parvo, & abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quòd delectat, vel quòd decet. 30 Jam cùm fluxerunt plures continuæ tralationes, alia planè fit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant ἀλληγορίαν, nomine rectè, genere meliùs ille, qui ista omnia translationes vocat. Hæc frequentat Phalereus maximè, suntque dulcissima: & quamquam translatio est apud eum multa, tamen immutationes nusquam crebriores. 94 P. R.

In idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum: ſ latæ eruditæque disputationes ab eodem explicantur, & loci communes sine contentione ᵗ dicuntur. Quid multa? è philosophorum scholis tales ferè evadunt: &, nisi coràm erit comparatus ille fortior, per se hic, quem dico, probabitur. 95

ſ latæ Guliel.

ᵗ inducuntur. Lamb.

Est ᵛ enim quoddam etiam insigne, & florens orationis, pictum, & expolitum genus, in quo omnes verborum, omnes sententiarum illigantur lepores. Hoc totum è sophistarum fontibus defluxit in forum, sed spretum à subtilibus, repulsum à gravibus, in ea, de qua loquor, mediocritate consedit. 96

ᵛ etiam quod insigne. Lamb.

XXVIII. Tertius est ille amplus, copiosus, gravis, ornatus, in quo profectò vis maxima est. Hic est enim, cujus ornatum dicendi, & copiam admiratæ gentes, eloquentiam in civitatibus plurimum valere passæ sunt: sed hanc eloquentiam, quæ cursu magno, sonituque ferretur, quam suspicerent omnes, quam admirarentur, quam se assequi posse diffiderent. Hujus eloquentiæ est tractare animos, hujus omni modo permovere. hæc modò perfringit; modò irrepit in sensus; inserit novas opiniones, evellit insitas. 97

Sed multùm interest inter hoc dicendi genus, & superiora. Qui in illo subtili & acuto elaboravit, ut callidè argutéque diceret, nec quidquam altiùs cogitaret: hoc uno perfecto, magnus orator est, si non maximus; miniméque in lubrico versabitur, &, si semel constiterit, numquam cadet. Medius ille autem, quem modicum & temperatum 98

30. *Jam cum fluxerunt.*] Pal. iidem *Jam confluxerunt*, ut fortè perierit ob similitudinem *cum*, rescribendumque sit: *jam cum confluxerunt*, ut dudum notatum aliis. *Grut.*

31. *Nisi*

tum voco, si modò suum illud satis instruxerit, non extimescit ancipites dicendi incertosque casus: etiam, si quando minùs succedet, ut saepe fit, magnum tamen periculum non adibit. altè enim cadere non potest.

99 At verò hic noster, quem principem ponimus, gravis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet uni, nec suam copiam x cum illis duobus generibus temperavit: maximè est contemnendus. ille enim summissus, quod acutè & veteratoriè dicit, sapiens jam: medius, suavis: hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquillè, nihil leniter, nihil partitè, definitè, distinctè, facetè dicere, praesertim cùm causae partim totae sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandae: si is non praeparatis auribus inflammare rem coepit: furere apud sanos, & quasi inter sobrios bacchari vinolentus

x cum delet Lamb.

100 videtur. Tenemus igitur, Brute, quem quaerimus: sed animo. nam manu si prehendissem, ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, ut se dimitterem.

P. CCVI.

XXIX. Sed inventus profectò est ille eloquens, quem numquam vidit Antonius. Quis est igitur is? Complectar brevi, disseram pluribus. Is enim est eloquens, qui & humilia subtiliter, & magna graviter, & mediocria temperatè potest dicere.

101 Nemo is, inquies, umquam fuit. Ne fuerit. ego enim, quid desiderem, non, quid viderim, disputo: redeoque ad illam Platonis, de qua dixeram, rei formam, & speciem: quam etsi non cernimus, tamen animo tenere possumus. Non enim eloquentem quaero, neque quidquam mortale & caducum, sed illud ipsum, cujus qui sit compos, sit eloquens: quod nihil est aliud, nisi eloquentia ipsa, quam nullis, nisi mentis oculis videre possumus. Is erit igitur eloquens, (ut idem illud iteremus) qui poterit parva summissè, modica temperatè, magna graviter dicere.

102 Tota mihi causa pro Caecina, de verbis interdicti fuit: res involutas definiendo explicavimus: jus civile laudavimus: verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompejus. temperata oratione ornandi copiam persecuti sumus. Jus omne retinendae majestatis Rabirii causa continebatur. ergo in omni genere amplificationis exarsimus.

103 At haec interdum temperanda & varianda sunt. Quod igitur in accusationis y septem libris non reperitur genus? quod

y quinque. item.

quod in Aviti? quod in Cornelii? quod in plurimis nostris defensionibus? quæ exempla selegissem, nisi vel nota esse arbitrarer, vel posse eligere, qui quærerent. Nulla est enim ullo in genere laus oratoris, cujus in nostris orationibus non sit aliqua, si non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. Non assequimur: at, quid deceat, videmus.

104 Nec enim nunc de nobis, sed de re dicimus: in quo tantum abest, ut nostra miremur, ut usque eò difficiles, ac morosi simus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes; qui quamquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non semper implet aures meas. ita sunt avidæ & capaces: & semper aliquid immensum infinitumque desiderant.

105 XXX. SED TAMEN, quoniam & hunc tu oratorem cum ejus studiosissimo Pammene, cùm esses Athenis, totum diligentissimè cognovisti: neque eum dimittis è manibus: & tamen nostra etiam lectitas: vides profectò, illum multa perficere, nos multa conari: illum posse, nos velle, quocumque modo causa postulet, dicere. Sed ille magnus. nam & successit ipse magnis, & maximos oratores habuit æquales. nos magnum fecissemus, si quidem potuissemus, quò contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat.

106 Atqui, si Antonio Crassus eloquens visus non est, aut sibi ipse: numquam Cotta visus esset, numquam Sulpicius, numquam Hortensius. nihil enim amplè Cotta, nihil leniter Sulpicius, non multa graviter Hortensius. Superiores magis ad omne genus apti, Crassum dico & Antonium. Jejunas igitur hujus multiplicis, & æquabiliter in omnia genera fusæ orationis aures civitatis accepimus: easque nos primi, quicumque eramus, & quantulumcumque dicebamus, ad hujus generis dicendi, audiendi incredibilia studia convertimus. P. B.

107 Quantis illa clamoribus adolescentuli diximus [z] de supplicio parricidarum? quæ nequaquam satis deferbuisse post aliquanto sentire cœpimus. *Quid enim tam commune, quàm spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa* [a] *terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut numquam* [b] *alluantur: ita postremò ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant*, & quæ sequuntur. Sunt enim omnia, sicut adolescentis,

z de suppl. parr. *abest à MSS.*

a *terram non tangant* MSS.

b *ablu*[illegible] MSS.

mur, quòd videmus non te hæc ſolum eſſe lecturum, qui ea multo, quàm nos, qui quaſi docere videamur, habeas notiora: ſed hunc librum etiam ſi minùs noſtra commendatione, tuo tamen nomine divulgari neceſſe eſt.

XXXII. ESSE IGITUR perfectè eloquentis puto, non 113
eam ſolum facultatem habere, quæ ſit ejus propria; fusè; latéque dicendi, ſed etiam vicinam ejus, atque finitimam, dialecticorum ſcientiam aſſumere. quamquam [e] aliud vide- e enim
tur oratio eſſe, aliud diſputatio; nec idem loqui eſſe, quod liud. L
dicere: attamen utrumque in diſſerendo eſt. diſputandi ratio, & loquendi, dialecticorum ſit: oratorum autem, dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, à quo diſciplina Stoicorum eſt, manu demonſtrare ſolebat, quid inter has artes intereſſet. nam cùm compreſſerat digitos, pugnumque fecerat, dialecticam ajebat ejuſmodi eſſe. cùm autem diduxerat, & manum dilataverat, palmæ illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat.

Atque etiam ante hunc Ariſtoteles principio artis rheto- 114
ricæ dicit, illam artem quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ: ut hoc videlicet differant inter ſe, quòd hæc ratio dicendi latior ſit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic ſummo omnem, quæ ad dicendum trahi poſſit, loquendi rationem eſſe notam: quæ quidem res (quod te his artibus eruditum minimè fallit) duplicem habet docendi viam. Nam & ipſe Ariſtoteles tradidit præcepta plurima diſſerendi, & poſtea, qui dialectici dicuntur, ſpinoſiora multa pepererunt.

Ergo eum cenſeo, qui eloquentiæ laude ducatur, non 115
eſſe earum rerum omnino rudem; ſed vel illa antiqua, vel
hac Chryſippi diſciplina [f] inſtitutum. noverit primùm vim, f inſti
naturam, genera verborum, & ſimplicium & copulato- tus, 1
rum: deinde quot modis quidque dicatur: qua ratione ve- Lamb.
rum, falſumne ſit, judicetur: quid efficiatur è quoque: quod cui conſequens ſit, quodque contrarium: cúmque ambiguè multa dicantur, quomodo quidque eorum dividi, explanarique oporteat. Hæc tenenda ſunt oratori. ſæpe enim occurrunt. ſed quia ſua ſponte ſqualidiora ſunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor.

XXXIII. ET QUONIAM in omnibus, quæ ratione do- 116
centur & via, primum conſtituendum eſt, quid quidque P.
ſit: (niſi enim inter eos, qui diſceptent, convenit, quid ſit illud, de quo ambigitur; nec rectè diſſeri, nec umquam ad exitum perveniri poteſt) explicanda eſt ſæpe verbis mens

nostra de quaque re, atque involutae rei notitia definiendo aperienda est: si quidem definitio est oratio, quae, quid sit id, de quo agitur, ostendit quàm brevissimè. Tum, ut scis, explicato genere cujusque rei, videndum est, quae sint ejus generis sive formae sive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio.

117 Erit igitur haec facultas in eo, quem volumus esse eloquentem, ut definire rem possit, neque id faciat tam presse, & angustè, quàm in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cùm explanatiùs, tum etiam uberiùs, & ad commune judicium, popularemque intelligentiam accommodatiùs. Idemque etiam, cùm res postulabit, genus universum in species certas, ut nulla neque praetermittatur, neque redundet, partietur, ac dividet. quando autem, aut quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus: quoniam, (ut suprà dixi) judicem me esse, non doctorem volo.

118 Nec verò dialecticis modò sit instructus, sed habeat omnes philosophiae notos & tractatos locos. Nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de caritate patriae, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate, nihil de perturbationibus animi & erroribus, quae saepe cadunt in causas, sed jejuniùs aguntur: nihil, inquam, sine ea scientia, quam dixi, graviter, amplè, copiosè dici & explicari potest.

119 XXXIV. DE MATERIA loquor orationis etiam nunc, non ipso de genere dicendi. volo enim priùs habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quàm cogitet, quibus verbis quidque dicat, aut quomodo. quem etiam, quo grandior sit, & quodammodo excelsior (ut de Pericle dixi suprà) ne physicorum quidem esse ignarum volo. Omnia profectò, cùm se à caelestibus rebus referet ad humanas, excelsiùs, magnificentiusque & dicet & sentiet.

120 Cúmque illa divina cognoverit, nolo ignoret ne haec quidem humana. Jus civile teneat, quo egent causae forenses quotidie. quid est enim turpius, quàm legitimarum & civilium controversiarum patrocinia suscipere, cùm sis legum & civilis juris ignarus? Cognoscat etiam rerum gestarum & memoriae veteris ordinem, maximè scilicet nostrae civitatis: sed & imperiosorum populorum, & regum illustrium: quem laborem nobis Attici nostri levavit labor; qui g conservatis, notatisque temporibus, nihil cùm illustre prae-

g coacervatis. Gu-

prætermitteret, annorum septingentorum memoriam uno libro colligavit. Nescire autem, quid antea, quàm natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est P. CC ætas hominis, [31] nisi memoria rerum veterum cum superiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorumque prolatio summa cum delectatione & auctoritatem orationi affert & fidem.

Sic igitur instructus veniet ad causas: quarum habebit ge- 121
nera primùm ipsa cognita. erit enim ei perspectum, nihil ambigi posse, in quo non aut res controversiam faciat, aut verba. Res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam siquando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis, genus est quoddam ambigui, quod ex præterito verbo fieri solet: in quo, quod est ambiguorum proprium, res duas significari videmus.

XXXV. Cùm tam pauca sint genera causarum, 122
etiam argumentorum præcepta [h] pauca sunt. traditi sunt, h trad
è quibus ea ducantur, duplices loci: uni è rebus ipsis, al- sunt è
teri assumti. Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem ceteris
orationem. nam ipsæ quidem res in perfacili cognitione MSS.
versantur. quid enim jam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, aut paret se ad discendum? rem breviter exponere, & probabiliter, & apertè, ut, quid agatur, intelligi possit? sua confirmare? adversaria evertere? eaque efficere non perturbatè, sed singulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod sit consequens iis, quæ sumentur ad quamque rem confirmandam? post omnia perorationem inflammantem, restinguentemve concludere? Has partes quemadmodum tractet singulas, difficile dictu est hoc
loco. nec enim semper tractantur uno modo. Quoniam 123
autem non, quem doceam, quæro, sed quem probem: probabo primùm eum, qui, quid deceat, videbit. Hæc enim sapientia maximè adhibenda eloquenti est, ut sit temporum, personarumque moderator. Nam nec semper, nec apud omnes, nec contra omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror.

XXXVI. Is

31. *Nisi memoriâ rerum veterum cum superiorum &c.*] Ita Pall. omnes, nisi quod Pal. pr. & sec. *superioribus*. vulgata *nisi cum memoria*. Memmius solum habet; *nisi cum memoria veterum iterum contexatur*; omissis ceteris. *Grut*. *Cum ea, memoria*, Lamb.

admirabilem eloquentiam faciant. quorum alterum est, quod Græci ἠθικὸν vocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum; alterum, quod iidem παθητικὸν nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud superius, come, jucundum, ad benivolentiam conciliandam paratum: [l] hoc, vehemens, incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur: quod cùm rapidè fertur, sustineri nullo pacto potest.

Quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus: sed magno semper usi impetu, sæpe adversarios de statu omni dejecimus. Nobis pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius. A nobis homo audacissimus Catilina in senatu accusatus obmutuit. Nobis privata in causa magna & gravi, cùm cœpisset Curio pater respondere, subitò assedit, cùm sibi venenis ereptam memoriam diceret.

Quid ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quòd etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. in quo ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. Quæ qualiacumque in me sunt: me enim ipsum [m] non pœnitet, quanta sint: sed apparent in orationibus: etsi carent libri spiritu illo, propter quem majora eadem illa cùm aguntur, quàm cùm leguntur, videri solent.

XXXVIII. NEC VERÒ miseratione solùm mens judicum permovenda est (qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus: ut alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio parvo, plangore & lamentatione compleremus forum) sed etiam est faciendum, ut irascatur judex, mitigetur, invideat, faveat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, satietate afficiatur, speret, metuat, lætetur, doleat: qua in varietate, duriorum, accusatio suppeditabit exempla: mitiorum, defensiones meæ.

Nullo enim modo animus audientis aut [n] incitari, aut leniri potest, qui modus à me non tentatus sit. dicerem perfectum, si ita judicarem, nec in veritate crimen arrogantiæ extimescerem. Sed (ut suprà dixi) nulla me ingenii, sed magna vis animi inflammat, ut me ipse non teneam. Nec umquam is, qui audiret, incenderetur, nisi ardens ad eum perveniret oratio. Uterer exemplis domesticis, nisi ea legisses: uterer alienis vel Latinis, si ulla reperirem; vel Græcis, si deceret. Sed Crassi perpauca sunt, nec ea judi-

 ciorum.

ciorum. nihil Antonii, nihil Cottæ, nihil Sulpicii. di
melius, quàm scripsit Hortensius.

133 Verùm hæc vis, quam quærimus, quanta sit, su
mur, quoniam exemplum non habemus: aut, si ex
sequimur, à Demosthene sumamus, & quidem per
dictionis, ex eo loco, *unde, in Ctesiphontis judici
suis factis, consiliis, meritis in rempublicam aggres
dicere. Ea profectò oratio in eam formam, quæ est
in mentibus nostris, includi sic potest, ut major eloq
non requiratur.

134 XXXIX. SED JAM forma ipsa restat, & charact
qui dicitur: qui qualis esse debeat, ex ° ipsis, quæ
dicta sunt, intelligi potest. Nam & singulorum verb
& collocatorum lumina attigimus: quibus sic abundab
verbum ex ore nullum, nisi aut elegans, aut grave e
ex omnique genere frequentissimæ translationes erunt,
eæ propter similitudinem transferunt animos, & refe
ac movent huc & illuc: qui motus cogitationis, ce
agitatus, per se ipse delectat. Et reliqua, ex colloc
verborum, quæ sumuntur quasi lumina, magnum af
ornatum orationi. Sunt enim similia illis, quæ in amp
natu scenæ, aut fori appellantur insignia: non quò
ornent, sed quòd excellant.

° istis *alii.*

135 Eadem ratio est horum, quæ sunt orationis lumin
quodammodo insignia: cùm aut duplicantur, iter
que verba, aut breviter commutata ponuntur, aut a
dem verbo ducitur sæpius oratio, aut in idem conj
aut in utrumque, aut adjungitur idem iteratum, aut
ad extremum refertur, aut continenter unum verbum
in eadem sententia ponitur: aut cùm similiter vel c
verba, vel desinunt: aut multis modis contrariis relat
traria: 32 aut cùm gradatim sursum versus reditur: aut
demtis conjunctionibus, dissolutè plura dicuntur: aut
aliquid prætereuntes, cur id faciamus, ostendimus
cùm corrigimus nosmetipsos, quasi reprehendentes:
est aliqua exclamatio vel admirationis, vel conquest
aut cùm ejusdem nominis casus sæpius commutatur.

p *alii* non ead. *alii* non in eand. sent. P. B.

136 Sed sententiarum ornamenta majora sunt: quibu

32. *Aut cum gradatim sursum versus reditur.*] Pall. & Pit *ditur*, unde faciebat *receditur* Gulielmius. postea tamen m videtur, *sursus versus cedere*, ut sit ex illo Plauti Epidico: *ca sum vorsum ad illas pauxillatim accedere.* Grut.

frequentissimè Demosthenes utitur, sunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam maximè esse laudabilem. q Et verò nullus ferè ab eo locus 33 sine quadam conformatione sententiæ r edicitur: nec aliud quidquam est, dicere, nisi omnes, aut certè plerasque aliqua specie illuminare sententias; quas cùm tu optimè, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exemplis? tantum notetur locus.

q Enimvero nul. *Quintil.* r dicitur. *Quintil.*

XL. SIC IGITUR dicet ille, quem expetimus, 34 ut verset sæpe multis modis eandem & unam rem; & hæreat in eadem, commoreturque sententia: sæpe etiam ut extenuet aliquid: sæpe ut irrideat: ut declinet à proposito, deflectatque sententiam: ut proponat, quid dicturus sit: ut, cùm transegerit jam aliquid, definiat: ut se ipse revocet, ut, quod dixit, iteret: ut argumentum ratione concludat, ut interrogando urgeat, ut rursus quasi ad interrogata sibi ipse respondeat: ut contrà, ac dicat, accipi, & sentiri velit: ut addubitet, quid potiùs, aut quomodo dicat: ut dividat in partes: ut aliquid relinquat, ac negligat: ut antè præmuniat: ut in eo ipso, in quo reprehendatur, culpam in adversarium conferat. 137

Ut sæpe cum iis, qui audiunt, nonnumquam etiam cum adversario quasi deliberet: ut hominum sermones moresque describat: ut muta quædam f loquentia inducat: ut ab eo, quod agitur, avertat animos: ut sæpe in hilaritatem, risumve convertat: ut antè occupet, quod videat opponi: ut comparet similitudines: ut utatur exemplis: ut aliud alii tribuens dispertiat, ut interpellatorem coërceat, ut aliquid reticere se dicat: ut denuntiet, quid caveant: ut liberiùs quid audeat: ut irascatur etiam, ut objurget aliquando, ut deprecetur, ut supplicet, ut medeatur, ut à proposito declinet aliquantulum, ut optet, ut exsecretur: ut fiat iis, apud 138

f ita *Quintil.* alii eloquentia.

33. *Sine . . conformatione sententiæ edicitur.*] Retinent istud Pall. posteriores; priores enim, *dicitur.* alias legi *inducitur* dudum annotatum aliis. sed quid si tota illa vox abjiceretur? *Grut.*

34. *Ut verset sæpe multis modis eandem &c.*] Est à Rivio & Lambinianis. nam Pall. posteriores, *eadem, ut unam in rem hæreat, & in eandem commoretur sententiam* priores & Pith. *eadem & unam rem, & hæreat in eadem commoreturque sententia*, quomodo vulgò editi, nisi quod ii, *eandem.* Grut. Lambinus tamen voluit locum hunc totum ita constituere: *Ut verset sæpe multis modis eadem, & una in re hæreat, in eademque commoretur sententia.* Quod si est è MSS. ut dicit, nescio quare Gruterus præterierit; neque Rivius aliter legit, sed plane se ducem Lambino præbet. *Verb.*

139 apud quos dicet, familiaris. Atque alias etiam dicendi qua
sequetur Lamb. virtutes † sequatur: brevitatem, si res petet: sæpe etiam
rem dicendo subjiciet oculis: sæpe suprà feret, quàm fi
possit: significatio sæpe erit major, quàm oratio: sæpe h
laritas, sæpe vitæ, naturarumque imitatio.

XLI. Hoc in genere (nam quasi silvam vides) om
140 eluceat oportet eloquentiæ magnitudo. Sed hæc, nisi co
locata, & quasi structa, & nexa verbis, ad eam laude
quam volumus, adspirare non possunt. De quo cùm mi
deinceps viderem esse dicendum, etsi movebant jam m
illa, quæ supra dixeram, tamen iis, quæ sequuntur, pe
CCX. turbabar magis. Occurrebat enim, posse reperiri non m
dos solùm, quibus referta sunt omnia, sed fautores eti
mearum laudum, qui non censerent ejus viri esse, de cu
meritis tanta senatus judicia fecisset, comprobante pop
Romano, quanta de nullo, de artificio dicendi litteris ta
multa mandare. Quibus si nihil aliud responderem, n
me M. Bruto negare roganti noluisse, justa esset excusat
cùm & amicissimo & præstantissimo viro, & recta & ho
nesta petenti, satisfacere voluissem.

141 Sed si profitear (quod utinam possem!) me studiosis di
cendi præcepta, & quasi vias, quæ ad eloquentiam ferre
traditurum: quis tandem id justus rerum æstimator rep
henderet? Nam quis umquam dubitavit, quin in republic
in urb. Lamb. nostra primas eloquentia tenuerit semper, v urbanis, pac
tisque rebus: secundas, juris scientia? cùm in altera, gr
tiæ, gloriæ, præsidii plurimum esset: in altera, persec
tionum, cautionumque præceptio; quæ quidem ipsa aux
lium ab eloquentia sæpe peteret, ea verò repugnante vi
suas regiones finesque defenderet.

142 Cur igitur jus civile docere semper pulcrum fuit, x homi
virorum-que Lamb. numque clarissimorum discipulis floruerunt domus: ad di
cendum si quis acuat, aut adjuvet in eo juventutem, vitu
peretur? Nam si vitiosum est dicere ornatè, pellatur omni
no è civitate eloquentia. sin ea non modò eos ornat, pe
nes quos est, sed etiam universam rempublicam; cur aut
discere turpe est, quod scire honestum est: aut, quod nosse
pulcerrimum est, id non gloriosum docere?

143 XLII. At alterum factitatum est, alterum novum.
Fateor: sed utriusque rei causa est. Alteros enim respon-
dentes audire sat erat, ut ii, qui docerent, nullum sibi ad
eam rem tempus ipsi seponerent: sed eodem tempore &
discentibus satisfacerent & consulentibus. alteri, cùm do-
mesti-

mesticum tempus in cognoscendis, componendisque causis, forense in agendis, reliquum in seipsis reficiendis omne consumerent: quem habebant instituendi aut docendi locum? Atque haud scio, [35] an plerique nostrorum oratorum ingenio plus valuerint, quàm doctrina. itaque illi dicere meliùs, quàm praecipere: [36] nos contrà fortasse possumus.

At dignitatem docere non habet. Certè, si quasi in ludo. 144
sed si monendo, si cohortando, si percunctando, si communicando, si interdum etiam unà legendo, audiendo: nescio [y] cur non docendo etiam aliquid aliquando, si possis meliores facere, cur nolis? An, quibus verbis sacrorum alienatio fiat, [37] docere honestum est, ut est: quibus ipsa sacra retineri defendique possint, non honestum est?

y cur non delet Lamb.

At jus profitentur etiam qui nesciunt: eloquentiam autem 145
illi ipsi, qui consecuti sunt, tamen eâ se valere dissimulant, propterea quòd prudentia hominibus grata est, lingua suspecta. Num igitur aut latere eloquentia potest: aut id, quod dissimulat, effugit: aut est periculum, ne quis putet in magna arte & gloriosa, turpe esse docere alios id, quod ipsi fuerit honestissimum discere?

P. B.

Ac fortasse ceteri tectiores: ego semper me didicisse prae 146
me tuli. Quid enim possem, cùm [z] & absuissem adolescens, & horum studiorum causa mare transissem, & doctissimis hominibus referta domus esset, & aliquae fortasse inessent in sermone nostro doctrinarum notae? cùmque vulgò scripta nostra

z in aliis abest &.

35. *An plerique nostrorum oratorum ingenio plus valuerint.*] Accedit Muretus codici Alexandri Glorierii, in quo erat amplius, *oratorum, contra atque nos, ingenio &c.* & vero sic quoque praefert exemplar Pithoeanum, eratque in Pal. pr. ac sec. *oratorum esse atque nos ing.* sed tamen vix admiserim, nihil variantibus Palatinis ceteris. *Grut.*

36. *Nos contra fortasse possumus.*] Nihil adjiciunt membranacei nostri. quare non possumus adnuere Glorieriano libro addenti, *possumus melius docere*, etsi id probet Muretus libro XII. Variar. Lect. cap. 20. *Idem.*

37. *Docere honestum est, ut est.*] Has duas voculas, quae desunt in plerisque libris vulgatis, ego restitui ex auctoritate trium lib. manusc. quae sine dubio omissae fuerunt à scriptore librario. Atque ita saepe loquitur M. Tullius, ut lib. 11. epist. ad Atticum, epist. 3. *qua tu profectò vides, ut sunt, gravissima esse.* Idem libr. 12. ad eundem, *Quamvis prudens ad cogitandum sis, ut es.* & lib. I. Tusc. *Sed hic quamvis eruditus sit, sicut est, haec magistro concedat Aristoteli.* Idem Philip. 2. *Quamvis enim sis sine mente, sine sensu, ut es.* quae omnia diligenter à Rivio sunt observata, & collecta. *Lamb.*

nostra legerentur, dissimularem me didicisse? Quid erat, cur probarem, nisi quod parum fortasse profeceram?

XLIII. QUOD CÙM ita sit: tamen ea, quæ suprà dicta sunt, plus in disputando, quàm ea, de quibus dicendum est, dignitatis habuerunt.
147 De verbis enim componendis, & de syllabis propemodum dinumerandis, & dimetiendis loquemur: quæ etiam si sunt, sicuti mihi videntur, necessaria, tamen fiunt magnificentiùs, quàm docentur. Est id omnino verum, sed propriè in hoc dicitur. [a] nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat; radices, stirpesque non item: sed esse illa sine his non potest. Me autem, sive pervagatissimus ille versus, qui vetat,

Artem pudere proloqui, quam factites,

dissimulare non sinit, quin delecter; sive tuum studium hoc à me volumen expressit: tamen eis, quos aliquid reprehensuros suspicabar, respondendum fuit.

148 Quòd si ea, quæ dixi, non ita essent: quis tamen se tam durum agrestemque præberet, qui hanc mihi non daret veniam, ut, cùm meæ forenses artes & actiones publicæ concidissent, non me aut desidiæ, quod facere non possum; aut mœstitiæ, cui resisto, potiùs, quàm litteris, dederem? quæ quidem me antea in judicia, atque in curiam deducebant, nunc oblectant domi. Nec verò talibus modò rebus, quales hic liber continet, sed multo etiam gravioribus & majoribus: quæ si erunt perfectæ, profectò forensibus nostris rebus etiam domesticæ litteræ respondebunt. Sed ad institutam disputationem revertamur.

149 XLIV. COLLOCABUNTUR igitur verba, aut ut inter se quàm aptissimè cohæreant extrema cùm primis, eaque sint quàm suavissimis vocibus: aut ut forma ipsa concinnitasque verborum conficiat orbem suum: aut ut comprehensio numerosè & aptè cadat. Atque illud primùm videamus, quale sit, quod vel maximè desiderat [38] diligentiam, [b] ut fiat quasi structura quædam, nec [c] tamen fiat operosè: nam esset cùm infinitus, tum puerilis labor; quod apud Lucilium scitè exagitet in Albucio Scævola,

Quàm lepidè lexeis compostæ? ut tesserulæ omnes
Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

Nolo

a nam *alii* [...]*lent*.

b est enim [q]uasi *alii*.

c id tamen [...]t *alii*.

38. *Diligentiam, ut fiat quasi structura quædam, nec tamen fiat operose.*] Hanc scripturam etiam offendit in Pith. Gulielmius, egoque in Pal. pr. ac sec. estque concinnior longe hactenus recepta. *Grut.*

39. *Nemo*

Nolo tam minuta hæc constructio appareat: sed tamen stilus exercitatus efficiet facilè hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur, ne extremorum verborum cum insequentibus primis concursus, aut hiulcas voces efficiat, aut asperas. Quamvis enim suaves, gravesque sententiæ, tamen si [d] inconditis verbis efferuntur, offendent aures; quarum est judicium superbissimum. Quod quidem Latina lingua sic observat, 39 nemo ut tam rusticus sit, quin vocales nolit conjungere.

In quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quòd eas litteras tanto opere fugerit; etsi id magister ejus Isocrates. at non Thucydides: ne ille quidem, haud paullo major scriptor, Plato: nec solùm in his sermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de industria id faciendum fuit, sed in populari oratione, qua mos est Athenis laudari in concione eos, qui sint in prœliis interfecti: quæ sic probata est, ut eam quotannis, ut scis, illo die recitari necesse sit. in ea est crebra ista [f] vocum concursio, quam magna ex parte, ut vitiosam, fugit Demosthenes.

XLV. SED GRÆCI viderint: nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere [g] voces conceditur. Indicant orationes illæ ipsæ horridulæ Catonis: indicant omnes poëtæ, præter eos, qui ut versum facerent, sæpe hiabant; ut Nævius:

Vos, qui accolitis Histrum fluvium, atque Algidam.

Et ibidem:

Quam numquam vobis Graii, atque Barbari.

At Ennius semel:

Scipio invicte ——

Et quidem nos:

Hoc motu radiantis Etesiæ in vada ponti.

Hoc idem nostri sæpius non tulissent, quod Græci laudare etiam solent.

40 Sed

39. *Nemo ut tam rusticus sit, quin vocaleis nolit conjungere.*] Sic habent aliquot libri manuscripti, & ita legendum esse docuit Pet. Victorius lib. XII. c. 17. Var. Qui autem legunt, *qui* non vident à Cic. hoc dici etiam rusticos vocalium concursum vitare. Quòd verò hîc ita olim impressum fuit, operarum erratum fuit. Infrà autem non longè malim legi: *etsi idem magister ejus*, &c. ut habent nonnulli alii libri, quàm ut ii, quos secuti sumus: parum referet, utro modo legatur; sententia enim semper est eadem, nempe, hæc etsi magister Isocrates etiam eas literas, id est, vocaleis, magnopere fugerit. *Lamb.* Haud aliter Pall. & firmat P. Victorius libro Var. lectionum XII. cap. 17. Turnebus lib. VIII. cap. 3. *Grut.*

40. Sed

153 [40] Sed quid ego vocales? sine vocalibus sæpe brevi causa contrahebant, ut ita dicerent, *multi' modis*, [41] *argenteis*, *palm' & crinibus*, *tecti' fractis*. Quid verò tius, quàm quòd hominum etiam nomina contrah quò essent aptiora? nam ut *duellum*, bellum, & dui sic *Duellium*, eum, qui Pœnos classe devicit, [42] B nominaverunt, cùm superiores appellati essent semper lii. Quinetiam verba sæpe contrahuntur, non usus sed aurium. Quomodo enim vester *Axilla*, Ala est, nisi fuga litteræ vastioris? quam litteram etiam *xillis*, [43] & *taxillis*, & *vexillo*, & *paxillo*, consuetud gans Latini sermonis evellit.

154 Libenter etiam copulando verba jungebant, ut *sodes*, *si audes*: *sis*, pro, *si vis*. Jam in uno, [44] *capsis*, tria sunt: *ain'*, pro, *aisne*: *nequire*, pro, *non quire*: *malle*, *magis velle*: *nolle*, pro, *non velle*. *Dein* etiam sæpe *exin*, pro *deinde* & *exinde* dicimus. Quid illud? non unde fit, quod dicitur, *cum illis*? *cum* autem *nobis* non citur, sed *vobiscum*? quia si ita diceretur, obscænius currerent litteræ, ut etiam modò, nisi AUTEM int fuissem, concurrissent. Ex eo est *mecum*, & *tecum*: *cum me*, & *cum te*, ut esset simile illis *vobiscum*, atqu *biscum*.

155 XLVI. ATQUE ETIAM à quibusdam serò jam c datur antiquitas, qui hæc reprehendunt. nam *Proh d atque hominum fidem*: *deorum* ajunt. Ita credo. h nesciebant: an dabat hanc licentiam consuetudo? I idem poëta, qui inusitatius contraxerat:

—— *Patris mei meûm factûm pudet*, pro, *meoru ctorum*: &, *Texitur*: *exitiûm examen rapit*, —— pro *ti*

40. *Sed quid ego vocaleis? sine vocalibus &c.*] Hanc interpu nem stabilit Victorius d. c. 17. *Grut.*

41. *Vas' argenteis, palm' & crinibus.*] Parum juvant libri Lambinus tamen ausus reponere, *argentei' vasis*, *passi' crinib*

42. *Bellium nominarunt.*] *Bilium* vult Paulus Merula ad E qui consulatur. *Idem.*

43. *Et taxillis.*] Muretus maluit è Glorieriano *axillis*, lib Var. lect. cap. 20. ut & mox pro *paxillo* reponendum aut *pauxillum*, præter membranaceos tamen nostros. *Idem.*

44. *Capsis, tria verba sunt.*] Ea Turnebus libro VIII. Adve 3. suspicatur esse *cape si vis*, addit tamen: At quanto veris est, M. Tulli, præteritum esse antiquum, pro *ceperis*; ut a libro II. de legibus: *Sacrum sacrove commendatum si quis clep ve, parricida esto. &c.* Idem.

iorum: non dicit, *liberûm*, ut plerique loquimur, cùm, *Cupidos liberûm*, aut, *In liberûm loco*, dicimus: sed, ut isti volunt:

Neque tuum umquam in gremium extollas liberorum ex te genus.

Et idem:

Namque Æsculapi liberorum ——

Et ille alter in Chryse, non solùm:

Cives, antiqui amici majorum meûm,

quod erat usitatum, sed duriùs etiam:

Consiliûm, auguriûm, atque extûm interpretes.

Idemque pergit:

Postquàm prodigiûm horriferûm, portentûm pavos: quæ non sanè sunt in omnibus neutris usitata. Nec enim dixerim tam libenter, *armûm judicium:* etsi est apud eundem:

Nihilne ad te de judicio armûm accidit? quàm *armorum.*

Jam ([45] ut censoriæ tabulæ loquuntur) *fabrûm* & *procûm*, audeo dicere, non *fabrorum* & *procorum.* Planéque, *duorum virorum judicium*, aut, *triumvirorum capitalium*, aut, [46] *decemvirorum litibus judicandis*, dico numquam. Atqui dixit Accius: *Video sepulcra*, [i] *dua duorum corporum.* Idemque, —— *Mulier una duûm virûm.* Quid verum sit, intelligo: sed aliàs ita loquor, ut concessum est, ut hoc, vel, *Proh deûm dico*, vel, *Proh deorum:* aliàs, ut necesse est, cùm *trium virûm*, non *virorum:* cum *sestertium nummûm* non *nummorum:* quòd in his consuetudo varia non est. 156

i *duo.* Lamb.

XLVII. QUID, QUÒD sic loqui, *nosse*, *judicasse*, vetant: *novisse*, jubent, & *judicavisse?* quasi verò nesciamus, in hoc genere & plenum verbum rectè dici, & imminutum usitatè. Itaque utrumque Terentius, *Eho, tu* [k] *cognatum tuum non noras?* —— Pòst idem, [l] *Stilphonem, inquam, noveras? Siet*, plenum est: *sit*, imminutum. licet utare utroque. ergo ibidem, 157

k *sobrin.* Terent.
l *Stilpo* *inq. non n* Lamb.

Quàm

45. *Ut censoria tabula &c.*] Lectionem istam contra novatores eorum retinet & defendit Turnebus d. cap. 5. qui adeatur. habent tamen Pall. priores & Pith. *accedit quam centuriam fabrûm & procûm, ut censoria tabula loquuntur, audeo &c.* posteriores, *accidit. quam centuriam, ut cens. tab. loq. fabrum &c.* Grut.

46. *Decemvirorum litibus judicandis.*] *X. viri stlitibus judicandis* in antiquis lapidum monumentis reperiuntur. *Slis* etiam pro *lis* habet ænea tabella apud me, in qua Servilia lex incisa est de pecuniis repetundis. *Ursin.* Muretus affirmat in Glorieriano exstare *stlitibus*, antiquè si verum est; revocandum erit, quamvis exemplaria alia non accedant. *Grut.*

47. *Quid*

Gaier Lamb P. CCXII.

probavit. at, *eisdem*, erat verius: nec opimius. malè sonabat, *iisdem*. Impetrat tudine, ut peccare suavitatis causa liceret *quadrigas*, quàm *postmeridianas*, libentiù *hercule*, quàm *mehercules*. *Non scire* qui jam videtur: *nescire*, dulcius. Ipsum, *m medidiem?* credo, quod erat insuavius.

158 Una præpositio est, AB, eaque nunc tabulis manet, ne his quidem omnium: i mutata est. Nam *amovit* dicimus, & *ab* jam nescias, *ab*ne verum sit, an *abs*. 47 *fugit*, turpe visum est; & *abser* noluerun runt? quæ præpositio præter hæc duo in verbo reperitur. *Noti* erant, & *navi* cùm IN præponi oporteret, dulcius visu *vi*, *ignari* dicere, quàm ut veritas postu cunt, & *è republica*, quòd in altero voc altero esset asperitas, nisi litteram sustul *edixit*, o *refecit*, *retulit*, *reddidit*: adjuncti ram præpositio commutavit, ut *subegit*, *su*

n *aufugit* & *aufer*. Lamb.

o *effecit*, *extulit*, *edidit*. Lamb.

159 XLVIII. QUID IN verbis junctis? tem, non *insapientem?* *iniquum*, non *ina* non *tricapitem?* *concisum*, non *concasum* *pertisum* etiam volunt: quod eadem con bavit. Quid verò hoc elegantius, quod quodam instituto? *inclitus* dicimus brevi *sanus* producta. *inhumanus* brevi, *insel*

Quin ego ipse, cùm scirem ita majores locutos esse, ut 160
nusquam, nisi in vocali, adspiratione uterentur, loquebar sic, ut *pulcros*, *Cetegos*, [48] *triumpos*, *Kartaginem* dicerem: aliquando, idque serò, convicio aurium, cum extorta mihi veritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reservavi. *Orcivios* tamen, & *Matones*, *Otones*, *Capiones*, *sepulcra*, *coronas*, *lacrymas* dicimus, quia per aurium judicium semper licet. [49] *Burrum* semper Ennius, numquam *Pyrrhum*. *Vi patefecerunt* p *Bruges*: non *Phryges*, ipsius antiqui declarant libri. nec enim Græcam litteram adhibebant: nunc autem etiam duas: & cum *Phrygum*, q & cùm *Phrygibus* dicendum esset, absurdum erat aut tantùm Barbaris casibus Græcam litteram adhibere, aut recto casu solùm Græcè loqui, tamen & *Phryges*, & *Pyrrhum* aurium causa dicimus.

p alii *Fruges*.
q alii & quamvis.

Quinetiam, quod jam subrusticum videtur, olim autem 161
politius, eorum verborum, quorum eædem erant postremæ duæ litteræ, quæ sunt in *optumus*, postremam litteram detrahebant, nisi vocalis insequebatur. Ita non erat offensio in versibus, quam nunc fugiunt poëtæ novi. Ita enim loquebamur:

P. B.

Qui est omnibu' princeps. non, *omnibus princeps.* &:
Vita illa dignu', locoque. non, *dignus.*

Quòd si indocta consuetudo tam est artifex suavitatis, quid ab ipsa tandem arte & doctrina postulari putamus?

Hæc dixi breviùs, quàm si hac de re una disputarem. est 162
enim hic locus latè patens, de natura usuque verborum. longiùs autem, quàm instituta ratio postulabat.

XLIX. SED QUIA rerum, verborumque judicium, prudentiæ est: vocum autem, & numerorum, aures sunt judices: &, r quòd illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad voluptatem: in illis ratio invenit, in his sensus artem. aut enim negligenda nobis fuit voluptas eorum, quibus probari volebamus, aut ars ejus conciliandæ reperienda.

r quoniam *Lamb.*

Duæ sunt igitur res, quæ permulceant aures, *sonus*, & 163
numerus. De numero mox, nunc de sono quærimus. Verba (ut suprà diximus) legenda sunt potissimùm bene sonantia, sed ea non ut poëtæ, exquisita ad sonum, sed sumta de

48. *Triumpos*, *Cartaginem.*] *Triumpus* & *Cartago* sine aspirationis nota in veteribus etiam monumentis reperitur. *Ursin.*

49. *Burrum semper Ennius &c.*] Sic voluit scribi Petrus Victorius libro XIV. Var. lect. cap. 3. neque aliter legitur in Pal. pr. aut sed non *Purrum*, ut vulgo. *Grut.* Vid. etiam Quintil. Lib. I. c. 4.

50. Quo

Versum efficit ipsa relatio contrariorum. id esset in oratione numerosum, *Quod scis, nihil prodest: quod nescis, multum obest.*

L. SEMPER HÆC, quæ Græci ἀντίθετα nominant, cùm contrariis opponuntur contraria, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria.

Hoc genere antiqui, jam ante Isocratem, delectabantur, 167
& maxime Gorgias: cujus in oratione plerumque efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiam in hoc genere x frequentes, ut illa sunt in quarto accusationis: *Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum, cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: hujus libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.* 53 Ergo & hi numeri sint cogniti.

x *alii* fre fuimus,

Genus illud tertium explicetur, quale sit, numerosæ & 168
aptæ orationis. quod qui non sentiunt, quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. Meæ quidem & perfecto completoque verborum ambitu gaudent, & curta sentiunt, nec amant redundantia. Quid dico meas? conciones sæpe exclamare vidi, cùm aptè verba cecidissent. id enim exspectant aures, ut verbis colligentur sententiæ. Non erat hoc apud antiquos. Et quidem nihil aliud ferè non erat. nam & verba y eligebant, & sententias graves, & suaves reperiebant, sed eas aut vinciebant, aut explebant parum.

y effingebant. *MS.*

Hoc me ipsum delectat, inquiunt. Quid si antiquissima 169
illa pictura paucorum colorum, magis, quàm hæc jam perfecta, delectet? illa nobis sit, credo, repetenda: hæc scilicet repudianda. Nominibus veterum gloriantur. Habet autem, ut in ætatibus auctoritatem senectus, sic in exemplis antiquitas: quæ quidem apud me ipsum valet plurimùm. nec ego id, quod deest antiquitati, flagito potiùs, quàm laudo, quod est: præsertim cùm ea majora judicem, quæ sunt, quàm illa, quæ desunt. Plus est enim in verbis, & in sententiis boni, quibus illi excellunt, quàm in conclusione sententiarum, quam non habent.

LI. PÒST INVENTA conclusio est, qua credo usuros veteres illos fuisse, si jam nota, atque usurpata res esset: qua inventa, omnes usos magnos oratores videmus. Sed

53. *Ergo & hi numeri sint cogniti. Genus &c.*] Sic fere Pall. omnes. certè nulli agnoscunt illud retrò vulgatum, *cogniti etiam à Latinis. Genus*, quæ liquet esse à glossa. *Grut.*

170 Sed habet nomen invidiam, cùm in oratione judiciali & forensi numerus Latinè, Græcè ῥυθμὸς inesse dicitur. Nimis enim insidiarum ad capiendas aures adhiberi videtur, si etiam in dicendo numeri ab oratore quæruntur. Hoc freti isti, & ipsi infracta & amputata loquuntur, & eos vituperant, qui apta & finita pronuntiant. si inanibus verbis levibusque sententiis: jure. sin probæ res, lecta verba: quid est cur [z] claudere, aut insistere orationem malint, quàm cum sententia pariter excurrere? Hic enim invidiosus numerus nihil affert aliud, nisi ut sit aptè verbis comprehensa sententia: quod fit etiam ab antiquis, sed plerumque casu, [a] sæpe natura: & quæ valde laudantur apud illos, ea ferè, quia sunt conclusa, laudantur.

P. B.

z claudicare *alii.*

a sæpe etiam. *Lamb.*

171 Et apud Græcos quidem jam anni propè quadringenti sunt, cùm hoc probatur, nos nuper agnovimus. Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere:

Versibu', quos olim Fauni, vatesque canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit, præsertim cùm dicturus non sim, *Ante hunc*, — ut ille: nec quæ sequuntur, *Nos ausi reserare*, — legi enim, audivique nonnullos, quorum propemodum absolutè concluderetur oratio. Quod qui non possunt, non est eis satis non contemni, laudari etiam volunt. Ego autem illos ipsos laudo, idque meritò, quorum se isti imitatores esse dicunt, etsi in eis aliquid desidero: hos verò minimè, qui nihil illorum, nisi vitium, sequuntur, cùm à bonis absint longissimè.

172 Quod si aures tam inhumanas tamque agrestes habent, ne doctissimorum quidem virorum eos movebit auctoritas? Omitto Isocratem, discipulosque ejus, Ephorum, & Naucratem: quamquam orationis faciendæ & ornandæ auctores locupletissimi summique ipsi oratores esse debeant. Sed quis omnium doctior, quis acutior, quis in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior Aristotele fuit? quis porrò Isocrati est adversatus [b] impensiùs? [54] Is igitur versum in oratione vetat esse, numerum jubet. Ejus auditor Theodectes, in primis, (ut Aristoteles sæpe significat) politus scriptor, atque artifex, hoc idem & sentit & præcipit. Theophrastus verò iisdem de rebus etiam accuratiùs. Quis ergo

b infensius

54. *Is igitur versum in oratione vetat esse.*] Aristotelis verba de hac re sunt: Διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰ ἔςαι. *Ursin.*

55. Nu-

ergo istos ferat, qui hos auctores non probent? nisi omnino hæc esse ab his præcepta nesciunt.

Quod si ita est, (nec verò aliter existimo) [c] quia ipsi suis sensibus non moventur: nihilne eis inane videtur? nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? In versu quidem theatra tota [d] exclamant, si fuit una syllaba brevior aut longior. Nec verò multitudo pedes novit, nec ullos numeros tenet: nec illud, quod offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit: & tamen omnium longitudinum & brevitatum in sonis, sicut acutarum graviumque vocum, judicium ipsa natura in auribus nostris collocavit. 173

[c] quid Lamb.

[d] reclamant Lamb.

LII. VISNE IGITUR, Brute, totum hunc locum accuratiùs etiam explicemus, quàm illi ipsi, qui & hæc, & alia nobis tradiderunt? An his contenti esse, quæ ab illis dicta sunt, possumus? Sed quid quæro, velisne: cùm litteris tuis eruditissimè scriptis, te id vel maximè velle perspexerim? Primùm ergo origo, deinde causa, pòst natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ, atque numerosæ. Nam qui Isocratem maximè mirantur, hoc in ejus summis laudibus ferunt, quòd verbis solutis numeros primus adjunxerit. Cùm enim videret, oratores cum [e] severitate audiri, poëtas autem cum voluptate: tum dicitur numeros secutus, quibus etiam in oratione [f] uteremur, cùm jucunditatis causa, tum ut varietas occurreret satietati. 174 P. CCXIV.

[e] satietate, Ald.

[f] uteretur. Lamb.

Quod ab his verè quadam ex parte, non totum, dicitur. Nam neminem in eo genere scientiùs versatum Isocrate, confitendum est: sed princeps inveniendi fuit Thrasymachus; cujus omnia nimis etiam exstant scripta numerosè. Nam, (ut paullo antè dixi) paria paribus adjuncta, & similiter definita, itemque contrariis relata contraria, quæ sua sponte (etiam si id non agas) cadunt plerumque numerosè, Gorgias primus invenit: sed his est usus intemperantiùs. id autem est genus (ut ante dictum est) ex tribus partibus collocationis alterum. 175

Horum uterque Isocratem ætate præcurrit: ut eos ille moderatione, non inventione vicerit. Est enim, ut in transferendis, faciendisque verbis tranquillior, sic in ipsis numeris sedatior. Gorgias autem avidior est generis ejus, & his festivitatibus, (sic enim ipse censet) insolentiùs abutitur: quas Isocrates (cùm tamen audivisset in Thessalia adolescens senem jam Gorgiam) moderatiùs temperavit. Quinetiam se ipse tantum, quantum ætate procedebat, (propè enim cen- 176

centum confecit annos) relaxarat à nimia necessitate numerorum: quod declarat in eo libro, quem ad Philippum Macedonem scripsit, cùm jam admodum esset senex: in quo dicit sese g minùs jam servire numeris, quàm solitus esset: ita non modò superiores, sed etiam se ipse correxerat.

g *in aliis deest* minus.

177 LIII. QUONIAM igitur habemus aptæ orationis eos principes, auctoresque, quos h dicimus, & origo inventa est: causa quæratur. quæ sic aperta est, ut mirer, veteres non esse commotos, præsertim cùm, ut fit, fortuitò sæpe aliquid concluse, aptèque dicerent: quod cum animos hominum aurésque pepulisset, ut intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse jucundè: notandum certè genus, atque ipsi sibi imitandi fuerunt. Aures enim, vel animus aurium nuntio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensionem. Itaque & longiora & breviora judicat, & perfecta ac moderata semper exspectat.

h diximus *Lamb.*

178 Mutila sentit quædam & quasi decurtata: quibus, tamquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia, & quasi immoderatiùs excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures: quòd cùm in plerisque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementiùs, quàm id, quod videtur parum. Ut igitur poëtica & versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium: sic in oratione animadversum est, multo illud quidem seriùs, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum.

P. B.

179 Quoniam igitur causam quoque ostendimus: naturam nunc (id enim erat tertium) si placet, explicemus: quæ disputatio non hujus instituti sermonis est, sed artis intimæ. Quæri enim potest, qui sit orationis numerus, & ubi sit positus, & natus ex quo: & is unusne sit, an duo, an plures, quaque ratione componatur, & ad quam rem, & quando, & quo loco, & quemadmodum adhibitus aliquid
180 voluptatis afferat. Sed, ut in plerisque rebus, sic in hac, duplex est considerandi via: quarum altera est longior, brevior altera, eadem etiam planior.

LIV. EST AUTEM longioris prima illa quæstio, sitne omnino ulla numerosa oratio. Quibusdam enim non videtur: quia nihil insit in ea certi, ut in versibus: & quòd ipsi, qui affirmant eos esse numeros, rationem, cur sint, non queant reddere. deinde, si sit numerus in oratione: qualis sit, aut quales: & è poëticisne numeris, an ex alio genere quodam: &, si è poëticis; quis eorum sit, aut qui-

nam-

namque aliis unus modò, aliis plures, aliis omnes iidem videntur. Deinde, quicumque sunt, sive unus, sive plu- 181
res; communesne sint omni generi orationis: quoniam aliud genus est narrandi, aliud persuadendi, aliud docendi: an dispares numeri cuique orationis generi accommodentur. Si communes, qui sint: si dispares, quid intersit, & cur non æquè in oratione, atque in versu numerus appareat. Deinde, quod dicitur in oratione numerosum, id utrùm numero solum efficiatur, an etiam vel compositione quadam, vel genere verborum; an [i] est suum cujusque; i sit *Lamb.*
ut numerus [k] intervallis, compositio vocibus, genus ipsum k in interv.
verborum [l] quasi quædam forma, & lumen orationis ap- *Idem.*
pareat: sitque omnium fons compositio, ex eaque & nu- l in qua-
merus efficiatur, & ea, quæ dicuntur orationis quasi for- dam quasi.
mæ & lumina, quæ (ut dixi) Græci vocant σχήματα. *Idem.*

At non est unum, nec idem, quod voce jucundum est, 182
& quod moderatione absolutum, & quod illuminatum genere verborum: quamquam id quidem finitimum est numero, quia per se plerumque perfectum est: compositio autem ab utroque differt, quæ tota servit gravitati vocum, aut suavitati. Hæc igitur ferè sunt, in quibus rei natura quærenda sit.

LV. ESSE ERGO in oratione numerum quendam, 183
non est difficile cognoscere. judicat enim sensus: in quo P. CCXV.
iniquum est, quod accidit, non cognoscere, si, cur id accidat, reperire nequeamus. Neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura atque sensu, quem dimensa ratio docuit, quid acciderit. ita notatio naturæ, & animadversio peperit artem. Sed in versibus res est apertior: quamquam etiam à modis quibusdam, cantu remoto, soluta esse videatur oratio, maximéque id in optimo quoque m nom.
eorum poëtarum, qui λυρικοὶ à Græcis [m] nominantur: quos appareat.
cum cantu spoliaveris, nuda pænè remanet oratio. *Lamb.*

Quorum similia sunt quædam etiam apud nostros: velut 184
illa in Thyeste:

Quemnam te esse dicam? [n] qui tarda in senectute: n alii *quin.* Lamb. *quid.*

& quæ sequuntur: quæ, nisi cùm tibicen accessit, orationi sunt solutæ simillima. At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic sæpe sunt abjecti, ut nonnumquam vix in his numerus & versus intelligi possit: quo est ad inveniendum difficilior in oratione numerus, quàm in versibus.

Omnino duo sunt, quæ condiant orationem; verborum; 185

numerorumque jucunditas. In verbis inest quasi ma... quædam: in numero autem expolitio. Sed ut ceteris i... bus, necessitatis inventa antiquiora sunt, quàm volu... ita & in hac re accidit, ut multis sæculis antè oratio ... ac rudis ad solos animorum sensus exprimendos fuerit ... ta, quàm ratio numerorum, causâ delectationis a... excogitata.

...06 Itaque & Herodotus, & eadem, superiorque æ... mero caruit, nisi quando temerè, ac fortuito: & ... res perveteres de numero nihil omnino, de oratio... cepta multa nobis reliquerunt. Nam quod & facilius ... magis necessarium, id semper antè cognoscitur.

LVI. Itaque tralata, aut facta, au... verba, facilè sunt cognita, quia sumebantur è con... ne, quotidianoque sermone. [55] numerus autem ... mo depromebatur, neque habebat aliquam necessit... aut cognationem cum oratione. itaque seriùs aliqu... tatus, & cognitus, quasi quandam palæstram, & ... lineamenta orationi attulit.

...87 Quòd si & angusta quædam atque concisa, & ... o collatata & diffusa oratio; necesse est id non lit... accidere natura, sed intervallorum longorum & ... varietate, quibus implicata atque permista orati... niam tum stabilis est, tum volubilis, necesse est ... naturam numeris contineri. Nam circuitus ille, ... pe jam diximus, incitatior numero ipso fertur ... tur, quoad perveniat ad finem, & insistat. Perspi... igitur, numeris adstrictam orationem esse debere ... versibus.

...ata, Ald.

188 Sed hi numeri poëticine sint, an ex alio gen... dam, deinceps est videndum. Nullus est igitur ... extra poëticos, propterea quòd definita sunt gene... rorum. nam omnis talis est, ut unus sit è tribus. P... qui adhibetur ad numeros, partitur p in tria, ut n...

...ia MSS.

55. *Numerus autem non domo depromebatur.*] Hanc scrip... vocavit ex Orci cancris Victorius, cui ridicule Lambin... nit suum *nondum*. Pall. & olim cusi præferunt *modo*. G... illud *nondum* Lambini ridicule præponatur τῷ *non domo* ... cur Gruterus nullam mentionem fecit mutationis Lamb... *depromebatur*, pro quo ille *deprehendebatur?* An quod pu... bini, quem ubique exsibilandum sibi proposuerat, ... ram tum forè minus ridiculam? Inter bonos bene agie... *Verburg.*

partem pedis aut æqualem esse alteri parti, [56] aut altero tanto, aut sesqui esse majorem. ita fit æqualis dactylus, duplex jambus, sesqui pæon; qui pedes in orationem non cadere quî possunt? quibus ordine locatis, quod efficitur, numerosum sit necesse est. P.B.

Sed quæritur, quo numero, aut quibus potissimùm sit 189 utendum. incidere verò omnes in orationem etiam ex hoc intelligi potest, quòd versus sæpe in oratione per imprudentiam dicimus: quod vehementer est vitiosum: sed non attendimus, neque exaudimus nosmetipsos. Senarios verò & Hipponacteos effugere vix possumus. Magnam enim partem ex jambis nostra constat oratio. sed tamen eos versus facilè agnoscit auditor. sunt enim usitatissimi. Inculcamus autem per imprudentiam sæpe etiam minus usitatos, sed tamen versus; vitiosum genus & longa animi provisione fugiendum.

Elegit ex multis Isocratis libris triginta fortasse versus Hie- 190 ronymus, peripateticus in primis nobilis, plerosque senarios, sed etiam q anapæsta: quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose. prima enim syllaba demta in primo verbo sententiæ, postremum ad verbum primam rursus syllabam adjunxit insequentis. Ita factus est r anapæstus is, qui Aristophaneus nominatur. quod ne accidat, observari nec potest, nec necesse est. Sed tamen hic corrector, in eo ipso loco, quo reprehendit, (ut à me animadversum est f studiose inquirenti in eum) immittit imprudens ipse senarium. Sit igitur hoc cognitum, in solutis etiam verbis inesse numeros, eosdemque esse oratorios, qui sint poëtici.

q anapæsticos. *Lamb.*
r anapæsticus. *Id.*
f studiosiu inquirente *Idem.*

LVII. SEQUITUR ERGO, ut, qui maximè cadant 191 in orationem aptam numeri, videndum sit. sunt enim qui jambicum putent, quòd sit orationi simillimus: qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis; quòd ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accommodatior. Ephorus autem, levis ipse orator, sed profectus ex optima disciplina, pæona sequitur, aut dactylum: fugit autem spondeum, & trochæum. Quòd enim pæon habeat tres breves, dactylus autem duas, brevitate, & celeritate syllabarum labi putat

56. *Aut altero tanto, aut sesqui esse majorem.*] Perpendit locum hunc Budæus lib. 1. de Asse, censetque rectius legi posse, *aut altero tanto majorem, aut sesqui.* Grut.

 57. *Quod*

grandiorem, quàm desideret soluta ora
t & *Lamb.* nimis è vulgari esse sermone. Ita neque
jectam orationem, nec nimis altam
P. CCXVI. bat: plenam tamen eam vult esse gravit
dient, ad majorem admirationem poss
193 Trochæum autem, qui est eodem sp
[58] cordacem appellat, quia contractio
tem non habeat. [59] Ita pæona probat,
sed ipsos non sentire cùm utantur: esse
medium inter illos: sed ita factos eos p
singulis modus insit aut sesquiplex, a
Itaque illi, de quibus antè dixi, tantun
tis habuerunt rationem, nullam dignita
194 [60] Jambus enim & dactylus in versi

57. *Quod longè Aristoteli videtur secus, qu rum grandiorem, quàm desideret soluta oratio vulgari esse sermone.*] Ex III. Rhet. ad Theo ptus est. Ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς, καὶ οὐ λεκτικὸ ν@, ὁ δὲ ἴαμβος, αὐτή ἐστιν, ἡ λέξις τῶν πολλ

58. *Cordacem appellat.*] Etsi sic etiam Qu *cordacis nomen imponat;* tamen quum verba χαῖος κορδακικώτερος· inde J. Meursius leg *cum*, in libello de Orchestra pag. 41. Quod vulgato non deest, quo tueri locum posset

59. *Ita pæana probat, eoque ait uti omnes,* hæc quoque translata sunt. Λείπεται δὲ παι ἐν ἀπορρήτῳ ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι· οὐκ ἐστὶ δὲ τρίτος ὁ παιὰν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημ

60. *Jambus enim & dactylus in versum ca*

itaque ut versum fugimus in oratione, sic hi sunt evitandi continuati pedes. Aliud enim quiddam est oratio, nec quidquam inimicius quàm illa versibus. Pæon autem minimè est aptus ad versum: quo libentiùs eum recepit oratio. Ephorus verò ne spondeum quidem, quem fugit, intelligit esse æqualem dactylo, quem probat. syllabis enim metiendos pedes, non intervallis, existimat: quod idem facit in trochæo, qui temporibus & intervallis est par jambo: sed eo vitiosus in oratione, si ponatur extremus, quòd verba meliùs in syllabas longiores cadunt. Atque hæc, quæ sunt apud Aristotelem, eadem à Theophrasto, Theodecteque de pæone dicuntur.

Ego autem sentio, omnes in oratione esse quasi permi- 19
stos & confusos pedes. nec enim effugere possemus animadversionem, si semper iisdem uteremur. quia neque numerosa esse, ut poëma; neque extra numerum, ut sermo vulgi est, debet oratio. Alterum nimis est vinctum, ut de industria factum appareat: alterum nimis dissolutum, ut pervagatum, ac vulgare videatur: ut ab altero non delectere, alterum oderis. Sit igitur (ut suprà dixi) permista 19
& temperata numeris, nec dissoluta, nec tota numerosa, pæone maximè (quoniam optimus auctor ita censet) sed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata.

LVIII. QUOS AUTEM numeros, cum quibus, tamquam purpuram, misceri oporteat, nunc dicendum est, atque etiam quibus orationis generibus sint cuique accommodatissimi. Jambus enim frequentissimus est in iis, quæ demisso atque humili sermone dicuntur.

Pæon autem in amplioribus: in utroque dactylus. ita in 19
varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. sic minimè animadvertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria: quæ latebit eo magis, si & verborum & sententiarum ponderibus utemur. Nam qui audiunt, hæc duo animadvertunt, & jucunda sibi censent, verba dico & sententias: eaque dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos, & prætervolat numerus: qui tamen si abesset, illa ipsa delectarent.

Nec verò nimius is cursus est numerorum, orationis di- 1
co (nam est longè aliter in versibus) nihil ut fiat extra modum. nam id quidem esset poëma. sed omnis nec claudicans,

nominat: nam ibi Aristoteles, *οἱ μὲν ἐν ἄλλοις* dicit, Cicero explicat pedes nominatim, jambum scilicet & dactylum. *Ursin.*

sunt in ea tanquam tibicini percussionum
sa comprehensio & species orationis cl
est: quod voluptate aurium judicatur.
199 LIX. Solet autem quæri, toto
borum numeri tenendi sint, an in prim
in extremis. Plerique enim censent cade
rosè oportere, terminarique sententiam.
maximè deceat, non id solum. ponendu
bitus, non abjiciendus. Quare cùm aure
per exspectent, in eoque acquiescant, i
non oportet: sed ad hunc exitum tamen
debet verborum illa comprehensio, & to
re, ut ad extremum veniens ipsa consistat
200 Id autem bona disciplina exercitatis, qu
rint, & quæcumque etiam sine scripto
scriptorum effecerint, non erit difficillin
circumscribitur mente sententia, confesti
currunt; quæ mens eadem, qua nihil es
dimittit, ut suo quodque loco respondeat
ptus ordo aliàs alia terminatione concludit
illa & prima & media verba spectare debent
201 Interdum enim cursus est in oratione
dum moderata ingressio: ut jam à princip
quemadmodum velis venire ad extremum
magis, quàm in reliquis ornamentis oratio
faciamus, quæ poëtæ, effugimus tamen
matis similitudinem. Est enim in utroqu
tractatio: materia in verbis, tractatio in

:iùs utuntur, & liberiùs novis. quod idem fit in numeris: n quibus quasi necessitati parêre coguntur. sed tamen hæc nec nimis esse diversa, neque ullo modo conjuncta intelligi icet. Ita fit, ut non item in oratione, ut in versu, numerus exstet: idque, quod numerosum in oratione dicitur, non semper numero fiat, sed nonnumquam, aut concinnitate, aut constructione verborum.

Ita, si numerus orationis quæritur qui sit; omnis est: 203
sed alius alio melior atque aptior. si locus; in omni parte P. C(
verborum. si, unde ortus sit; ex aurium voluptate. si componendorum ratio; dicetur alio loco, quia pertinet ad usum, quæ pars quarta & extrema nobis in dividendo fuit. si, ad quam rem adhibeatur; ad delectationem. si, quando; semper. si, quo loco; in tota continuatione verborum. si, quæ res efficiat voluptatem; eadem, quæ in versibus, quorum modum notat ars, sed aures ipsæ tacito eum sensu sine arte definiunt.

LXI. SATIS MULTA de natura: sequitur usus, de 204
quo est accuratiùs disputandum. In quo quæsitum est, in totone circuitu illo orationis, quem Græci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicimus: an in principiis solùm, an in extremis, an in utraque parte numerus tenendus sit. Deinde, quum aliud videatur esse numerus, aliud numerosum: quid intersit.

Tum autem in omnibusne numeris æqualiter particulas 205
deceat incidere, an facere alias breviores, alias longiores: idque quando, aut cur, quibusque partibus: pluribusne, an singulis: imparibus, an æqualibus: & quando aut istis, aut illis sit utendum: quæque inter se aptissimè collocentur, & quomodo: an omnino nulla sit in eo genere distinctio: quodque ad rem maximè pertinet, qua ratione numerosa fiat oratio.

Explicandum etiam est, unde orta sit forma verborum: 206
dicendumque, quantos circuitus facere deceat. Deque eorum particulis, & tamquam incisionibus disserendum est, quærendumque, utrùm una species & longitudo sit earum, anne plures: &, si plures, quo loco, aut quando, quoque genere uti oporteat. postremò totius generis utilitas explicanda est, quæ quidem patet latiùs. non ad unam enim rem aliquam, sed ad plures accommodatur.

Ac licet non ad singulas res respondentem de universo 20[7]
genere sic dicere, ut etiam singulis satis responsum esse videatur.

deatur. Remotis igitur reliquis generibus unum selig
hoc, quod in caussis, foroque versatur, de quo dicen
Ergo in aliis, id est, in historia, & in eo, quod app
mus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici Isocrateo, Theop
peoque more, illa circumscriptione, ambituque, ut
quam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat in s
lis perfectis, absolutisque sententiis.

8 Itaque posteaquam est nata hæc vel circumscriptio,
comprehensio, vel continuatio, vel ambitus, si ita
dicere: nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit or
nem generis ejus, quod esset ad delectationem com
tum, remotumque à judiciis forensique certamine,
redigeret omnes ferè in quadrum numerumque sente
Nam cùm is est auditor, qui non vereatur, ne comp
orationis insidiis sua fides attentetur, gratiam quoque
oratori, voluptati aurium servienti.

209 LXII. Genus autem hoc orationis neque t
assumendum est ad causas forenses, neque omnino
diandum. Si enim semper utare, cùm satietatem a
tum, quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. De
præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum
ris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed, qu
x adhibenda nonnumquam est, primùm videndum e
loco, deinde quamdiu y retinenda sit, tum quot
z commutanda.

210 Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laud
est aliquid ornatiùs, ut nos in accusationis secundo d
liæ laude diximus; aut in senatu de consulatu me
exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat,
doloris, ut in quarto accusationis de Ennensi Cere
Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus. Sæp
in amplificanda re, concessu omnium funditur nu
& volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimu
nati quidem sæpissimè sumus: quòd plurimis locis
tiones nostræ voluisse nos, atque animo contendisse
rant. Id autem tum valet, cùm is, qui audit, ab
jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, 61
dietur & observet: sed jam favet, processumque vu
cendique vim admirans, non inquirit quod reprehen

61. *Vt insidietur & observet.*] Lambinus induxit *ut insi*
observet, tanquam è libris scriptis. at Palat. nostri prius r
& habet quo se defendat. *Gruter.*

6

Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, a quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus. nam cum sis his locis usus, quibus ostendi licere, transferenda tota dictio est ad illa, quæ nescio cur, cùm Græci κόμματα & κῶλα nominent, nos non rectè incisa & membra dicamus. Neque enim esse possunt, rebus ignotis, nota nomina: sed cùm verba aut suavitatis aut inopiæ causa transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cùm id appellandum sit, quod propter rerum ignorationem ipsarum, nullum habuerit antè nomen, necessitas cogat aut novum facere verbum, aut à simili mutuari.

LXIII. Quo autem pacto deceat incisè, membratimve dici, jam videbimus: nunc, quot modis mutentur comprehensiones conclusionesque, dicendum est. Fluit omnino numerus à primo tum incitatiùs, brevitate pedum, tum proceritate tardiùs. cursum contentiones magis requirunt: expositiones rerum, tarditatem. [62] Insistit autem ambitus modis pluribus, è quibus unum est secuta Asia maximè, qui dichoreus vocatur, quum duo extremi chorei sunt, id est, è singulis longis, & brevibus. Explanandum est enim, quòd ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis.

Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis, sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quàm si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse præclarè, quo etiam satietas formidanda est magis. Me stante C. Carbo, C. F. tribunus plebis in concione dixit his verbis: *O Marce Druse, patrem appello.* hæc quidem duo binis pedibus incisim: [63] dein membratim, *Tu dicere solebas, sacram esse rempublicam.*

[64] Hæc

62. *Insistit autem ambitus modis pluribus.*] Lambinus omnino pertendit reponendum *pedibus pluribus*; oblitus præcessisse: *Nunc quot modis mutentur comprehensiones &c.* item dixisse Tullium supra cap. 58. sub finem: *Itaque non sunt in ea tanquam tibicini percussionum modi.* Grut.

63. *Dein membratim &c.*] Hunc locum miserabilem in modum laceratum & mutilatum, partim conjectura ductus, partim à codd. MSS. sublevatus in integrum restitui, quem sic explico: Hæc, quæ sequuntur, membratim dicuntur, ternis pedibus: id est ut singula membra ternis pedibus constent. Cum igitur duo membra sint, sex insunt pedes. *Tu dicere solebas.* hoc est unum membrum: in quo sunt tres pedes, spondeus, trochæus, seu tribrachys, spondeus. *sacram esse rempublicam:* alterum membrum: in quo sunt item tres pedes: jambus, sive anapæstus, si *m*, non elidatur, jambus, dactylus, *Lambin.*

64. Hæc

214 [64] Hæc item membra ternis. pòst ambitus, *eam violavissent, ab omnibus esse ei pœnas persol* reus. nihil enim ad rem, extrema illa, longa vis. deinde, *Patris dictum sapiens, temeritas fi vit.* Hoc dichoreo tantus clamor concionis exci admirabile esset. Quæro, nonne id numerus effi borum ordinem immuta. fac sic, *Comprobavi tas:* jam nihil erit, etsi temeritas ex tribus brevi ga est: quem Aristoteles ut optimum probat, à
215 tio. At eadem verba, eadem sententia. anim est, auribus non satis. Sed id crebriùs fieri n Primùm enim numerus agnoscitur: deinde sat cognita facilitate contemnitur.

LXIV. Sed sunt clausulæ plures, quæ & jucundè cadant. nam & creticus, qui est è lo vi, & longa, & ejus æqualis pæon, qui spatio laba longior: quàm commodissimè putatur in f tionem illigari, cùm sit duplex. nam aut è l bus brevibus, qui numerus in primo viget, jac mo: aut è totidem brevibus & longa, in qu cadere censent veteres: ego non planè rejicio antepono.

216 Ne spondeus quidem funditus est repudiar quòd est è longis duabus, hebetior videtur, & t bet tamen stabilem quendam, & non experte gradum: in incisionibus verò multo magis, & paucitatem enim [c] pedum gravitatis suæ tardita sat. Sed hos cùm in clausulis pedes nomino, no uno pede extremo. adjungo (quod minimum sit superiorem, sæpe etiam tertium.

etsi enim. *Lamb.*

[c] syllabarum. *Lamb.*

217 Ne jambus quidem, qui est è brevi & longa [d] choreo, qui habet tres breves, sed spatio par

[d] trochæus. *Lamb.*

64. *Hæc item membratim quaternis.*] Hunc locum fe tui: quem, ut à literarum studiosis gratiam ineam ro. Deinde, inquit, quæ sequuntur, similiter men tur pedibus quaternis. singula enim membra quat constant, & dichoreo, quo ambitus clauditur, ho *cumque eam violavissent:* hoc est primum membrum pedes quatuor, spondeus, jambus, anapæstus, *omnibus esse ei pœnas:* secundum membrum, quod pedibus constat, jambo, anapæsto, jambo, sponde clausula ambitus, id est, pes extremus, dichoreus, seu ambitum terminat, *persolutas.* Lamb.

65. *Aut par choreo, qui habet.*] Vett. edd. *aut par tr*

bus: aut etiam dactylus, qui est è longa & duabus brevibus, si est proximus à postremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus, aut spondeus. Numquam enim interest, uter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes malè concludunt, siquis eorum in extremo locatus est, nisi cùm pro cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus: quia postrema syllaba brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert.

Quare etiam pæona qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parum: quoniam nihil ad rem est, postrema quàm longa sit. Jam pæon, quòd plures habeat syllabas, quàm tres, numerus à quibusdam, non pes habetur. Est quidem, ut inter omnes constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, unus aptissimus orationi vel orienti, vel mediæ: putant illi etiam cadenti: quo loco mihi videtur aptior creticus. Dochimus autem è quinque syllabis, brevi, duabus longis, brevi, longa, ut est hoc, *Amicos tenes*; quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus, numerum apertum, & nimis insignem facit. 218 P. B.

LXV. HIS IGITUR tot commutationibus, tamque variis si utemur: nec deprehendetur manifesto, quid à nobis de industria fiat, & occurretur satietati. Et quia non numero solùm numerosa oratio, sed & compositione fit, & genere. (quod antè dictum est,) concinnitatis: e compositione potest intelligi, cùm ita structa verba sunt, ut numerus non quæsitus, sed ipse secutus esse videatur; ut apud Crassum: NAM UBI LUBIDO DOMINATUR, INNOCENTIÆ LEVE PRÆSIDIUM EST. Ordo enim verborum efficit numerum sine ulla aperta oratoris industria. Itaque si quæ veteres illi (Herodotum dico & Thucydidem, totamque eam ætatem) aptè, numerosèque dixerunt; ea non numero quæsito, sed verborum collocatione ceciderunt. 219 e compositio. *Lamb.*

Formæ verò quædam sunt orationis, in quibus ea concinnitas inest, ut sequatur numerus necessario. Nam cùm aut 220

bet, quæ lectio si retinenda videatur, particula omnino conjunctiva addenda fuerit, ut sic fiat: *Aut par trochæus, quique habet.* Veneti aliique libri hunc locum habent planum, ita: *Aut par Choreo, qui habet tris breves.* Nam τρίβραχυν Cicero indicat. Et Choreum Trochæumque eundem esse pedem, neminem fugit. *Camer.*

66. Sin

aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur; aut, quæ similiter cadunt verba, verbis comparantur: quidquid ita concluditur, plerumque fit ut numerosè cadat. quo de genere cum exemplis suprà diximus, ut hæc quoque copia facultatem afferat, non semper eodem modo desinendi. nec tamen hæc ita sunt arcta & adstricta, ut ea, cùm velimus, laxare nequeamus. Multum interest, utrùm numerosa sit, id est, similis numerorum, an planè è numeris constet oratio. alterum si fit, intolerabile vitium est: alterum nisi fit, dissipata, & inculta, & fluens est oratio.

221 LXVI. SED QUONIAM non modò non frequenter, verùm etiam rarò in veris causis, aut forensibus circumscriptè, numerosèque dicendum est: sequi videtur, ut videamus, quæ sint illa, quæ suprà dixi incisa, quæ membra. Hæc enim in veris causis maximam partem orationis obtinent. Constat enim ille ambitus & plena comprehensio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne brevior sit, quàm satis sit, neque longior. quamquam utrumque nonnumquam, vel potiùs sæpe accidit, ut aut citiùs insistendum sit, aut longiùs procedendum, ne brevitas defraudasse aures videatur, neve longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de versu, & est liberior aliquanto oratio.

222 E quatuor igitur, quasi hexametrorum instar versuum f quod sit, constat ferè plena comprehensio. His g igitur singulis versibus quasi nodi apparent continuationis, quos in ambitu conjungimus. [66] Sin membratim volumus dicere, insistimus: idque cum opus est, ab isto cursu invidioso facilè nos, & sæpe disjungimus. Sed nihil tam debet esse numerosum, quàm hoc, quod minimè apparet, & valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi: *Missos faciant patronos: ipsi prodeant.* Nisi intervallo dixisses, —— *ipsi prodeant*, —— sensisset profectò effugisse senarium: omnino melius caderet, *prodeant ipsi.* Sed de genere nunc disputo.

f quæ sint *Lamb.*
g in sing. *Lamb.*
P. CCXIX.

223 *Cur clandestinis consiliis nos oppugnant? cur de perfugis nostris copias comparant contra nos?* Prima sunt illa duo, quæ κόμματα Græci vocant, nos incisa dicimus: deinde tertium,

66. *Sin membratim volumus dicere.*] Illud Lambini *nolumus* videtur exstare in Pal. quart. reliqui tamen duo præferunt alterum: quod non video, cur toto cælo autumet adversari sententiæ Monstroliensis ille. *Grut.*

67. *In*

ium, κῶλον illi, nos membrum. Sequitur non longa. ex duobus enim [h] versibus, id est, membris, perfecta comprehensio est, & in spondeos cadit: & Crassus quidem sic plerumque dicebat: idque ipse genus dicendi maximè probo.

h membris perfecta est. Compreh. *Lamb.*

LXVII. SED QUÆ incisim, aut membratim efferuntur, ea vel aptissimè cadere debent: ut est apud me: *Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas.*
Hæc incisè dicta sunt quatuor. At membratim, quæ se- 224
quuntur, duo: *Incurristi amens in columnas:* [67] *in alienos insanus insanisti.* Deinde [i] omnia, tamquam crepidine quadam, [k] comprehensione longiore sustinentur, *Depressam, cæcam, jacentem domum pluris, quàm te, & quàm fortunas tuas æstimasti.* [l] dichoreo finitur. At dispondeo proximum illud. nam in iis, quibus, ut pugiunculis, uti oportet, brevitas facit ipsa liberiores pedes. Sæpe enim singulis utendum est, plerumque binis (& utrisque addi pedis pars potest,) non ferè ternis amplius.

i omnis *Lamb.*
k comprehensio longior. *Idem.*
l Et dich. *Lamb.*

Incisim autem, & membratim tractata oratio in veris 225
causis plurimùm valet, maximéque his locis, cùm aut arguas, aut refellas: ut nostra in Corneliana secunda, *O callidos homines, ô rem excogitatam, ô ingenia metuenda!* Membratim adhuc: deinde cæsim diximus. Rursus membratim, *Testes dare volumus.* Extrema sequitur comprehensio, sed ex duobus membris, qua non potest esse brevior: *Quem, quæso, nostrûm fefellit, ita vos esse facturos?*

Nec ullum genus est dicendi aut melius, aut fortius, 226
[m] binis, aut ternis ferire verbis, nonnumquam singulis, paullo aliàs pluribus: inter [n] quas variis clausulis interponit se raro numerosa comprehensio. quam perversè fugiens Hegesias, dum ille quoque imitari Lysiam vult, alterum pænè Demosthenem, saltat, incidens particulas. & is quidem non minùs sententiis peccat, quàm verbis: ut non quærat, quem appellet ineptum, qui illum cognoverit. Sed ego illa Crassi, & nostra posui, ut, qui vellet, auribus ipsis, quid numerosum etiam in minimis particulis orationis esset, judicaret.

m quam binis *Lamb.*
n quæ *Lamb.*

LXVIII. ET, QUONIAM plura de numerosa oratione diximus, quàm quisquam ante nos, nunc de ejus generis

67. *In alienos insanus insanisti.*] P. Victorius ingenuè fatetur, non videre se, quem locum heic habeat secunda harum dictionum. videatur ipse libro XVIII. Var. Lect. c. 9. *Grut.*

27 ris utilitate dicemus. Nihil enim est aliud, Brut. (qu quidem tu minimè omnium ignoras) pulcrè, & ora dicere, nisi optimis sententiis verbisque o lectissimis di Et nec sententia ulla est, quae fructum oratori ferat, aptè exposita, atque absolutè: nec verborum lumen ret, nisi diligenter collocatorum: & horum utrumque merus illustrat. Numerus autem (saepe enim hoc testa est) non modò non poëticè junctus, verùm etiam fug illum, eique omnium dissimillimus: non quin iidem numeri non modò oratorum & poëtarum, verùm nò loquentium, denique etiam sonantium omnium, metiri auribus possumus: sed ordo pedum facit, ut quod pronuntiatur, aut orationis, aut poëmatis simi deatur.

28 Hanc igitur sive compositionem, sive perfectionem, numerum vocari placet, & adhibere necesse est, si velis dicere, non solùm, (quod ait Aristoteles & Th phrastus) ne infinitè feratur, ut flumen, oratio, qua aut spiritu pronuntiantis, aut interductu librarii, sed mero coacta debet insistere: verumetiam quòd multo jorem habent apta vim, quàm soluta. Ut enim athle nec multo secus gladiatores videmus nihil nec vitando fa re cautè, nec petendo vehementer, in quo non motus habeat palaestram quandam: ut, quidquid in his rebus utiliter ad pugnam, idem ad aspectum etiam fit venust sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio p fuit ap nec satis tectè declinat impetum, nisi etiam in cedend quid deceat, intelligit.

29 Itaque, qualis eorum motus, quos ἀπαλαίστους Graeci vo cant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claud numeris sententias: tantumque abest, ne, quod ii, q hoc aut magistrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut la boris fuga non sunt affecuti, solent dicere, enervetur ora tio compositione verborum, ut aliter in ea nec impetus u lus, nec vis esse possit.

LXIX. SED MAGNAM exercitationem res flagitat, ne quid eorum, qui genus hoc secuti non tenuerunt, simil faciamus; q ne aut verba trajiciamus apertè, quo meli aut cadat aut volvatur oratio.

30 Quod se L. r Cœlius Antipater in procemio belli Punici, nisi necessariò, facturum negat. O virum simplicem, qui nos nihil celat: sapientem, qui serviendum necessitati pu tet! Sed hic omnino rudis. Nobis autem in scribendo at-

que

que in dicendo necessitatis excusatio non probatur. nihil est enim necesse: &, si quid esset, id necesse tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc à Lælio, ad quem scripsit, cui se purgat, veniam petit, & utitur ea trajectione verborum, & nihilo tamen aptiùs explet, concluditque sententias. Apud alios autem, & Asiaticos maximè, numero servientes, inculcata reperias inania quædam verba, quasi complementa numerorum. Sunt etiam qui illo vitio, quod ab Hegesia maximè fluxit, infringendis, concidendisque numeris in quoddam genus abjectum incidant, Siculorum simillimum.

Tertium est, in quo fuerunt fratres illi, Asiaticorum rhetorum principes, Hierocles & Menecles, minimè mea sententia contemnendi. Etsi enim à forma veritatis & ab Atticorum regula absunt, tamen hoc vitium compensant vel facultate vel copia: sed apud eos varietas non erat, quòd omnia ferè concludebantur uno modo: quæ vitia qui fugerit, ut neque verbum ita trajiciat, ut id de industria factum intelligatur, neque inserciens verba, quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens, concidat, delumbetque sententias, nec sine ulla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum: is omnia ferè vitia vitaverit. nam de laudibus multa diximus, quibus sunt alia perspicuè vitia contraria. 231 P. C

LXX. QUANTUM AUTEM sit aptè dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissolvas permutatione verborum; corrumpatur enim tota res, ut & hæc nostra in Corneliana, & deinceps omnia: *Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos, & Lælios* [68] *multi venalicii, mercatoresque superarunt.* Immuta paullum, ut sit, *multi superarunt mercatores, venaliciique*; perierit tota res. Et quæ sequuntur: *Neque vestis, aut calatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosque multi eunuchi è Syria Ægyptoque vicerunt.* Verba permuta sic, ut sit, *Vicerunt eunuchi è Syria, Ægyptoque.* Adde tertium: *Neque verò ornamenta ista villarum, quibus* [f] *L. Paullum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Ita-* 232

f L. à qu edd.

68. *Multi venalicii mercatores.*] Patricius & Lambinus reponendum putant *venalitiarii.* sed alterum restat in Pall. quinque & Pithoeano; usurpatumque idem aliis scriptoribus pro *emptoribus venalium*; ut exemplis palam facit Brissonius libro XIX. de verborum significatione. *Grut.*

69. Se-

Italiamque omnem referserunt, ab aliquo video per liaco, aut Syro potuisse superari: Fac ita, *potuis ab aliquo Syro, aut Deliaco.*

233 Videsne, ut ordine verborum paullum commu dem verbis, stante sententia, ad nihilum omnia cùm sint ex aptis dissoluta? aut si alicujus incondi dissipatam aliquam sententiam, eamque, ordine paullum commutato, in quadrum redigas, efficia illud, quod [t] fuerit antea diffluens, ac solutum. me de Gracchi apud censores illud: *Abesse non po ejusdem hominis sit, probos improbare, qui improb* Quanto aptius, si ita dixisset, *quin ejusdem homin*
234 *improbos probet, probos improbare?* Hoc modo dic umquam noluit: nemoque potuit, quin dixerit. tem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt: sunt repentè Attici. quasi verò Trallianus fuerit D nes: cujus non tam vibrarent fulmina illa, nisi num torta ferrentur.

t fuerat. *Lamb.*

LXXI. Sed siquos magis delectant solu quantur ea sanè, modò sic, ut quis [70] Phidiæ cly solverit, collocationis universam speciem sustul singulorum operum venustatem: ut in Thucydide
235 modò orationis desidero, ornamenta comparent
P. B. tem cùm dissolvunt orationem, in qua nec res, bum ullum est, nisi abjectum: non clypeum, se proverbio est ([71] etsi humilius dictum est, tamen est) scopas (ut ita dicam) mihi videntur dissolvere ut plane genus hoc, quod ego laudo, contemsisse tur, aut scribant aliquid vel Isocrateo more, vel qu nes, aut Demosthenes utitur: tum illos existim desperatione [x] formidavisse genus hoc, sed judi gisse: aut reperiam, ipsa eadem conditione qui

v consimile. *Lamb.*

x reformidavisse. *Lamb.*

69. *Sequantur ea sanè, modo sic, ut quis Phidiæ &c.*] I pr. ac sec. neque aliter Pithœanus. sicque etiam edidit Nepos. nisi quod idem *sequetur.* pro quo tamen trias i *Sequatur.* habet inquam: *Sed si quem magis delectant solu tur &c.* prius erat, *sequantur ea. Sanè modò quis Phidiæ.* bus oggessit nobis Lambini liberalitas: *sequantur ea sanè tera laudare possim: ut si quis Phidiæ &c.* regiè. sic volo, *Grut.*

70. *Phidiæ clypeum dissolverit.*] Præter locum è Lib. II. d I. Tuscul. Quæst. adde Valer. Lib. VIII. c. 13.

71. *Etsi humilius dictum est, tamen simile est.*] Ita Pall. ...nim & sec. item Pith. abjiciunt voculas tres à si

ut aut dicat, aut scribat utra voles lingua, eo genere, quo illi volunt. Facilius est enim apta dissolvere, quàm dissipata connectere.

Res autem se sic habet, (ut brevissimè dicam quod sentio) compositè, & aptè, sine sententiis dicere, insania est: sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo, infantia: sed ejusmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes: quo qui est contentus, utatur. Eloquens verò, qui non approbationes solùm, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentius. 236

Habes meum de oratore, Brute, judicium: quod aut sequere, si probaveris; aut tuo stabis, si aliud quoddam est tuum. in quo neque pugnabo tecum, neque hoc meum, de quo tantopere hoc libro asseveravi, umquam affirmabo esse verius, quàm tuum. Potest enim non solùm aliud mihi, ac tibi, sed mihi ipsi aliud aliàs videri. Nec in hac modò re, quæ ad vulgi assensum spectat, & ad aurium voluptatem; quæ duo sunt ad judicandum levissima: sed ne in maximis quidem rebus quidquam adhuc inveni firmius, quod tenerem, aut quò judicium meum dirigerem, quàm id, quodcumque mihi quàm simillimum veri videretur, cùm ipsum illud verum in occulto lateret. 237

Tu autem velim, si tibi ea, quæ disputata sunt, minùs probabuntur, ut aut majus opus institutum putes, quàm effici potuerit, aut, dum tibi roganti voluerim obsequi, verecundia negandi, scribendi me impudentiam suscepisse. 238

M. TULLII CICERO

AD

C. TREBATII

[1]TOPICA.

1 I. MAJORES nos res scribere ingress
P. CCXXI bati, & iis libris, quos brevi te
multos edidimus, digniores, è c
vocavit voluntas tua. Cùm enim
Tusculano esses, & in bibliothec
uterque nostrûm ad suum studium libellos, c
evolveret, incidisti in Aristotelis Topica quæ
a libris. abest à MSS. sunt ab illo pluribus [a] libris explicata. Qua i
commotus, continuò à me eorum librorum sen
quisisti.

2 Quam tibi cùm exposuissem, disciplinam i
b ratione & via Ursin. Lamb. rum argumentorum, ut sine ullo errore, ad e
nem, via perveniremus ab Aristotele inventa
contineri: verecundè tu quidem, ut omnia,
ut facilè cernerem te ardere studio, mecum,
traderem, egisti. Cum autem ego te non tam
c causa abest à MS. boris mei [c] causa, [2] quàm quod id tua interesse
vel ut eos per te ipse legeres, vel ut totam

1. TOPICA.] C. Cæsare fortiter quidem, sed par
Reip. gubernatione semoto, cum M. Antoni
per Senatum, omnia solus ageret, & veteranis Ca
jam implevisset, cedendum sibi ex Italia M. Tullius
Et cum liberam olim legationem à Cæsare impetra
uti optimum ratus est. Quo in itinere Topica hæc a
tium Ruffionem Jureconsultum familiarem suum con
vean.

2. *Quam quod id tua interesse.*] Ita mss. nostri. ut &
opinor Aristotelica. ubi adjecta particula, mirifice ex
dium rhetoris, *Grut.*

doctissimo quodam rhetore acciperes, hortatus essem: utrumque, ut ex te audiebam, es expertus.

Sed à libris te obscuritas rejecit. Rhetor autem ille magnus, 3
hæc, ut opinor, Aristotelica se ignorare respondit. Quod quidem minimè sum admiratus, eum philosophum rhetori non esse cognitum, qui ab ipsis philosophis, præter admodum paucos, ignoretur. Quibus eò minùs ignoscendum est, quòd non modò rebus iis, quæ ab illo dictæ & inventæ sunt, allici debuerunt: sed dicendi quoque incredibili quadam cùm copia, tum etiam suavitate.

Non potui igitur tibi, sæpius hoc roganti, & tamen ve- 4
renti, ne mihi gravis esses, (facilè enim id cernebam) debere diutius, ne ipsi juris interpreti fieri videretur injuria. Etènim cùm tu mihi meisque [3] multa sæpe scripsisses, ve-
ritus sum, ne, si [d] ego gravarer, aut ingratum id, aut su- d
perbum videretur. Sed, dum fuimus unà, tu optimus v.
es testis, [4] quàm fuerim occupatus.

Ut autem à te discessi, in Græciam proficiscens, cum 5
opera mea nec respublica nec amici uterentur, nec honestè inter arma versari possem, ne si tutò id quidem mihi liceret: [5] ut veni Veliam, tuaque, & tuos vidi, admonitus hujus æris alieni, nolui deesse ne tacitæ quidem flagitationi tuæ. Itaque hæc, cùm mecum libros non haberem, memoria repetita, in ipsa navigatione conscripsi, tibique ex itinere misi: ut mea diligentia mandatorum tuorum, te quoque, etsi admonitore non eges, ad memoriam nostrarum rerum excitarem. Sed jam tempus est ad id, quod instituimus, accedere.

II. CUM OMNIS ratio diligens differendi duas habeat 6
partes; unam inveniendi, alteram judicandi: utriusque prim-

3. *Multa sæpe scripsisses.*] Hanc esse meliorum scriptorum lectionem prodidit Victorius annotationibus ad lib. *VII.* Epistolar. sicque fuit in Hittorpiano; neque aliter invenit in suis Petrus Faber, qui consulatur lib. I. Semestr. c. 21. vulgabatur antea, *sæpe cavisses.* Grut.

4. *Quam fuerim occupatus.*] Libri publici, *sæpe occupatus.* sed interjectum illud adverbium abest à Pal. ab Hitt. à Pecciano, & sententiam turbat. *Idem.*

5. *Ut veni Veliam.*] Veliam venit Cicero 16. Cal. Sept. Ibique diem unum constitit. vide ad Atticum Lib. XVI. epist. 4. cujus initium est, *Octavo idus.* Verùm in Græciam proficiscens, quomodo Veliam venit? Iter in Græciam tritum per Brundisium erat: quod tum metu Macedonicarum legionum M. Tullius vitavit. Vide 1. Philip. *Govean.*

princeps, ut mihi quidem videtur, Aristoteles fuit. Stoici autem in altera elaboraverunt. Judicandi enim vias diligenter persecuti sunt, [6] ea scientia, quam dialecticen appellant. Inveniendi verò artem, quæ topice dicitur, quæque ad usum potior erat, & ordine naturæ certè prior, totam reliquerunt.

7 Nos autem, quoniam in utraque summa utilitas est, & utramque, si erit otium, persequi cogitamus, ab ea, quæ prior est, ordiemur. Ut igitur earum rerum, quæ absconditæ sunt, demonstrato, & notato loco, facilis inventio est: sic, cùm pervestigare argumentum aliquod volumus, locos nosse debemus. sic enim appellatæ ab Aristotele sunt hæ quasi sedes, è quibus argumenta promuntur.

8 Itaque licet definire, Locum esse argumenti sedem: Argumentum autem, rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem. Sed ex his locis, in quibus argumenta inclusa sunt, alii in eo ipso, de quo agitur, hærent: alii assumuntur extrinsecus. In ipso, tum ex toto, tum ex partibus ejus, tum ex [e] nota, tum ex his rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur. Extrinsecus autem ea [f] dicuntur, quæ absunt, longéque disjuncta sunt.

e notatione. *Lamb.*
f ducuntur. *Idem.*

9 Sed ad id totum, de quo disseritur, tum definitio adhibetur, quæ quasi involutum evolvit id, de quo quæritur. ejus argumenti talis est formula: Jus civile est, æquitas constituta iis, qui ejusdem civitatis sunt, ad res suas obtinendas: ejus autem æquitatis utilis est cognitio: utilis est ergo juris civilis scientia.

10 Tum partium enumeratio, quæ tractatur hoc modo: Si neque censu, neque vindicta, nec testamento liber factus est, non est liber. neque est ulla earum rerum: non est igitur liber. Tum notatio, cùm ex vi verbi argumentum aliquod elicitur, hoc modo: Cùm lex Ælia Sentia assiduo vindicem assiduum esse jubeat, locupletem jubet locupleti. Locuples enim est assiduus, ut ait Ælius, appellatus ab [g] ære dando.

g asse *Lamb.*

III. Du-

6. *Eamque scientiam, dialecticam appell.*] Sic edidi, libros veteres, & rationem secutus, cùm vulgati habeant partim, *ea scientia, quam dialecticam appellant.* Potest tamen ferri posterior lectio, ut sit appositio, seu σύνθεσις, hoc modo, *judicandi vias, scientiam eam, quam d. app.* Stoicos autem dialecticos esse appellatos, & per dialecticos, Stoicos à M. Tullio significari constat. Docti quidam tamen hoc loco, *eamque scientiam criticen appellant*, legendum arbitrantur. *Lamb.*

7. Si

III. DUCUNTUR etiam argumenta ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur. Sed hoc genus in plures partes distributum est. Nam alia conjugata appellamus, alia ex genere, alia ex [h] formula, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. 11

h forma *Lamb.*

Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno variè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. hæc verborum conjugatio συζυγία dicitur, ex qua hujusmodi est argumentum: [7] Si compascuus ager est, jus est compascere. 12

A genere sic ducitur: Quoniam argentum omne mulieri legatum est, non potest ea pecunia, quæ numerata domi relicta est, non esse legata. Forma enim à genere, quoad suum nomen retinet, numquam sejungitur. Numerata autem pecunia nomen argenti retinet. legata igitur videtur. 13

P.CCXXII.

A forma generis: quam interdum, [i] quò planius accipiatur, partem licet nominare, hoc modo: Si ita [8] Fabiæ pecunia legata est à viro, si ei viro materfamilias esset: si ea in manum non convenerat, nihil debetur. Genus enim est uxor: ejus duæ formæ; una [9] matrumfamilias, [k] earum, quæ in manum convenerunt; altera, earum, quæ tantummodò uxores habentur. qua in parte cùm fuerit Fabia, legatum ei non videtur. 14

i tres seqq. voces delet *Lamb.*

k ex sunt *Aldus.*

A similitudine, hoc modo: Si ædes eæ corruerunt, vitiumve fecerunt, quarum ususfructus legatus est, heres restituere non debet, nec reficere, non magis, quàm servum restituere, si is, cujus usufructus legatus est, deperisset. 15

A differentia: Non, si uxori vir legavit omne argentum, quod suum esset; idcircò, quæ in nominibus fuerunt, 16

7. *Si compascuus ager est, jus est compascere.*] Compascuus ager qui dicatur, ex Thoriæ legis æneo apud me fragmento intelligere possumus, in quo ita incisum est: *quei in agrum compascuum pecudes majores non plus X. pascet*, &c. *Ursin.*

8. *Fabia pecunia legata est &c.*] Aliter isthæc interpretatur Hotomanus lib. I. Observ. cap. 24. *Grut.*

9. *Matrumfamilias, earum qua &c.*] Pithoeanus, *ea sunt qua &c.* Palat. *hac est qua &c*, ut appareat dictionem *earum* esse à glossa. *Idem.*

 10. A

runt, legata sunt. multùm enim differt, in arcam sit argentum, [10] an in tabulis debeatur.

17 Ex contrario autem, sic: Non debet ea mulier bonorum suorum usumfructum legavit, cellis v oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere. u non abusus, legatus est. ea sunt inter se contraria.

18 IV. Ab adjunctis: [11] Si ea mulier test fecit, quæ se capite numquam diminuit, non edicto prætoris secundum eas tabulas possessio da gitur enim, ut secundum servorum, secundum secundum puerulorum tabulas possessio videatur dari.

19 Ab antecedentibus autem, & consequentibus gnantibus, hoc modo: Ab antecedentibus, Si factum est divortium, etsi [12] mulier nuntium re men pro liberis manere nihil oportet.

20 A consequentibus: Si mulier, cùm fuisset n eo, quicum [l] connubium non esset, nuntium ren niam qui nati sunt, patrem non sequuntur, pro li nere nihil oportet.

c nnubii
s. *Lamb.*

21 A repugnantibus: Si paterfamilias uxori ancillam fructum legavit à filio, neque à secundo hered mortuo filio mulier usumfructum non amittet. q semel testamento alicui datum est, id ab eo invito tum est, auferri non potest. repugnat enim rectè & invitum reddere.

22 Ab efficientibus causis, hoc modo; Omnib [13] parietem directum ad parietem communem ad vel solidum, vel fornicatum. at siquis in pariete c demoliendo damni infecti promiserit, non debebit quod fornix vitii fecerit. non enim ejus vitio, qui tus est, damnum factum est, sed ejus operis viti ita ædificatum est, ut suspendi non posset.

10. *An in tabulis debeatur.*] Idem Hotomanus delend dictionem postremam cap. 25. *Grut.*

11. *Si ea mulier &c.*] Huic loco magnam adfert lucem nis ad Trebat. Epist. Lib. VII. ep. 22. *Govean.*

12. *Mulier nuntium remisit.*] Illustrat Hotomanus lib serv. cap. 25. *Grut.*

13. *Parietem directum &c.*] Hujus quoque explicatio pe Hotomani libro II. Observ. cap. 1. *Idem.* Lambinus vocit positis legit: *Parietem solidum ad parietem communem adjun vel fornicatum.*

Ab effectis rebus, hoc modo: Cùm mulier viro in manum 23
convenit, omnia, quæ mulieris fuerunt, [14] viri fiunt dotis P. B.
nomine. Ex comparatione autem omnia valent, quæ sunt ejusmodi: [15] Quod in re majore valet, valeat in minore: ut si in urbe fines non reguntur, neque aqua in urbe arceatur. Item contrà: Quod in minore valet, valeat in majore. licet idem exemplum convertere. Item: Quod in re pari valet, valeat in hac, quæ par est: ut, Quoniam usus auctoritas fundi, [16] biennium est, sit etiam ædium. at in lege ædes non appellantur, & sunt ceterarum omnium, quarum annuus est usus. valeat æquitas, quæ paribus in causis paria jura desiderat.

Quæ autem extrinsecus assumuntur, ea maximè ex au- 24
ctoritate ducuntur. itaque Græci tales argumentationes ἀτέχνους vocant, id est, artis expertes: ut, si ita respondeas, Quoniam P. Scævola id solum esse ambitus ædium dixerit, m quod parietis communis tegendi causa tectum projiceretur, [17] ex quo in tectum ejus, ædes qui protexisset, aqua deflueret, id tibi jus videri. His igitur locis, qui 25
sunt expositi, ad omne argumentum reperiendum, [18] tanquam elementis quibusdam, significatio, & demonstratio datur. Utrùm igitur hactenus satis est? tibi quidem tam acuto, & tam occupato, puto.

m quoad *Lamb.*

V. SED,

14. *Viri fiunt dotis nomine.*] De eo etiam Hotomanus disputationibus juris civilis de Dotibus, cap. 1. §. 5. *Grut.*

15. *Quod in re majore valet, valeat in minore.*] Hotomanus interponendas putat duas negativas lib. 11. Observ. cap. 2. *Idem.*

16. *Biennium est.*] Idem corrigendum putat lib. 11. Observ. c. 2. *biennis.* Idem.

17. *Ex quo in tectum.*] Alibi: *Ex quo tecto in ejus, qui protexisset. Respondet autem. Quam longum fieret tecti parietis communis projectum, dummodo aqua non ferretur super vicinum: tegendi jus habere qui velit, quia suum solum occupat. Id enim esse ædium ambitus solum Scævolam statuisse.* Camer.

18. *Tanquam elementis quibusdam significatio.*] Alludit ad rationem quandam scribendi obscuram per elementa & notas, qua veteres utebantur; de qua Cicero iis verbis ad Atticum scribit lib. XIII, epist. 26. *Et quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexti: credo quia διὰ σημείων scripseram. De C. Tuditano enim quærebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem.* Ad quam rationem scribendi respexit quoque lib. secundo de Divinatione, divinationem irridens iis verbis, *Quàm scitè per notas nos certiores facit Jupiter!* Paulus ℔ de militari testamento; *Lucius Titius miles notario testamentum scribendum notis dictavit, & antequam literis perscriberetur, vita defunctus est.* Govean.

19. Scæ

V. SED, QUONIAM avidum hominem ad has discendi epulas recepi, sic accipiam, ut reliquiarum sit potius ali-
16 quid, quàm te hinc patiar non satiatum discedere. Quando ergo unusquisque eorum locorum, quos exposui, sua quædam membra habet, ea quàm subtilissimè persequamur, & primùm de ipsa definitione dicatur. Definitio est oratio, quæ id, quod definitur, explicat, quid sit. Definitionum autem duo sunt genera prima. Unum earum rerum, quæ sunt: alterum earum, quæ intelliguntur.

17 Esse ea dico, quæ cerni, tangive possunt, ut fundum, ædes, parietem, stillicidium, mancipium, pecudem, supellectilem, penus, cetera, quo ex genere quædam interdum ª nobis definienda sunt. Non esse rursus ea dico, quæ tangi, demonstrarive non possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt: ut, si usucapionem, si tutelam, si gentem, si agnationem definias, quarum rerum nullum subest quasi corpus: est tamen quædam conformatio insignita, & impressa intelligentia: quam notionem voco. ea sæpe in argumentando definitione explicanda sunt.

18 Atque etiam definitiones, aliæ sunt partitionum, aliæ divisionum. Partitionum, cùm res ea, quæ proposita est, quasi in membra discerpitur: ut, si quis jus civile dicat id esse, quod in legibus, senatusconsultis, rebus judicatis, jurisperitorum auctoritate, edictis magistratuum, more, æquitate consistat. Divisionum autem definitio formas omnes complectitur, quæ sub eo genere sunt, quod defi-
II. nitur, hoc modo: Abalienatio est ejus rei, quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in jure cessio, inter quos ea jure civili fieri possunt.

VI. SUNT ET ALIA genera definitionum: sed ad hujus libri institutum illa nihil pertinent: tantùm est dicen-
19 dum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt; cùm sumseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, usque eò persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit. Ut hoc, Hereditas est pecunia. Commune adhuc. multa enim genera sunt pecuniæ. Adde quod sequitur: quæ morte alicujus ad quempiam pervenit. nondum est definitio. multis enim modis sine hereditate teneri mortuorum pecuniæ possunt. Unum adde verbum, jure. jam à communitate res disjuncta videbitur, ut sit explicata definitio, sic; Hereditas est pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam

piam pervenit jure. Nondum est satis: adde, nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta. confectum est. Itemque, ut illud, Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt. Non est satis. Qui ab ingenuis oriundi sunt. Ne id quidem satis est. Quorum majorum nemo servitutem servivit. Abest etiam nunc. Qui capite non sunt deminuti. Hoc fortasse satis est. Nihil enim video [19] Scævolam, pontificem, ad hanc definitionem addidisse. Atque hæc ratio valet in utroque genere definitionum, sive id, quod est, sive id, quod intelligitur, definiendum est. Partitionum 30
[o] autem, & divisionum genus quale esset, ostendimus, sed quid inter se differant, planiùs dicendum est. In partitione quasi membra sunt: ut corporis, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, & cetera.

(o autem *delet Lamb.*)

VII. In divisione formæ sunt, quas Græci ἰδέας vocant: nostri, siqui hæc fortè tractant, species appellant: non pessimè id quidem, sed inutiliter ad mutandos casus in [p] dicendo. Nolim enim, ne si Latinè quidem dici possit, *speciorum*, & *speciebus* dicere: & sæpe his casibus utendum est: at *formis* & *formarum* velim. Cùm autem utroque verbo idem significetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam.

(p docendo. *MS.*)

Genus & formam definiunt hoc modo: Genus est notio ad plures differentias pertinens. Forma est notio, cujus differentia ad caput generis, & quasi fontem referri potest. Notionem appello, quod Græci tum ἔννοιαν, tum πρόληψιν dicunt. Ea est insita, & antè percepta cujusque formæ cognitio, enodationis indigens. Formæ igitur sunt hæ, in quas genus sine ullius prætermissione dividitur: ut siquis jus in legem, morem, æquitatem dividat. Formas qui putat idem esse, quod partes, confundit artem: & similitudine quadam conturbatus, non satis acutè, quæ sunt secernenda, distinguit. 31

Sæpe etiam definiunt & oratores & poëtæ per translationem verbi, ex similitudine cum quadam suavitate. Sed ego à vestris exemplis, nisi necessariò, non recedam. 32

[20] So-

19. *Scævolam pontificem.*] Scævolas duos Pontifices facit Cicero lib. II. de Legibus his verbis: *Quàm magnum Scævolæ illud faciunt Pontifices ambo, & iidem juris peritissimi?* Duo autem ii Scævolæ Pontifices, sunt P. Scævola, & ejus filius Quintus, de quo M. Tullius jus civile didicit. Quintus alter fuit Scævola, cujus in Lælio meminit M. Tullius: sed is augur, non Pontifex fuit. *Govean.*

20. *So-*

[20] Solebat igitur Aquillius, collega & familiaris meus, cùm de litoribus ageretur, quæ omnia publica esse vult, quærentibus iis, ad quos id pertinebat, quid esset litus, ita definire, [21] qua fluctus q eluderet: hoc est, quasi qui [22] adolescentiam, florem ætatis; senectutem, occasum vitæ, velit definire. Translatione utens discedebat à verbis propriis rerum, ac suis. Quod ad definitiones attinet, hactenus: reliqua videamus.

33 VIII. Partitione autem sic utendum est, nullam ut partem relinquas, ut si partiri velis tutelas, inscienter facias, si ullam prætermittas. At si stipulationum, aut judiciorum formulas partiare, non est vitiosum in re infinita prætermittere aliquid. Quod idem in divisione vitiosum est. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subjiciantur. Partium distributio sæpe est infinitior, tamquam rivorum à fonte deductio.

34 Itaque in oratoriis x artibus, quæstionis genere proposito, quot ejus formæ sint, subjungitur absolutè. at cùm de ornamentis

20. *Solebat igitur Aquillius collega & familiaris meus.*] Hic est C. Aquillius Gallus auditor Q. Mutii Pont. Max. à quo maximè Servius Sulpicius in jure est institutus, quemadmodum scribit Pomponius in lib. II. de Origine Juris. Collega autem fuit Ciceronis in Prætura: exercuitque quæstionem de ambitu, cum M. Tullius de Pecuniis repetundis quæreret. sic enim in Orat. pro Cluentio, quam Prætor habuit, scriptum est: *Quid est, Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quæ vis est, qua abs te hi judices tali dignitate præditi coërceantur? Quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorii & C. Flaminii inter sicarios? quid C. Orcivii peculatus? quid mea de Pecuniis repetundis? quid C. Aquillii, apud quem nunc de ambitu causa dicitur? quid reliquæ quæstiones? Circumspicite omnes Reip. partes: omnia legum imperio & præscripto fieri videbitis.* Govean.

21. *Qua fluctus alluderet.*] Ita habent veteres lib. & rectè, ut videtur ex loco simili apud Catull. *Ipsius ante pedes fluctus salis alludebat:* ῥόχθει δ' (inquit Homerus) μέγα κῦμα ποτὶ ξερὸν ἠπείροιο. *Ursin.* *Alluderet* esse legendum vidit homo in primis doctus Jo. Passeratius. nam, *eludebat*, planè ineptum est. Sic autem Catull. in carm. de Pelei, & Thet. nuptiis: *Omnia quæ toto delapsa è corpore passim Ipsius ante pedes fluctus salis alludebant* ῥόχθει δ' (inquit Homerus) μέγα κῦμα ποτὶ ξερὸν ἠπείροιο. sic & Propertius libro III. eleg. 6. *Clausus ab umbroso quà alludit pontus Averno Humida Bajarum stagna Misenus aqua*; nam sic emendavit Jo. Auratus. Idem Passeratius paulo pòst legendum censet, *in oratoriis partibus*, ubi vulgò legitur, *artibus*. Lamb.

22. *Adolescentiam, florem ætatis; senectutem, occasum vitæ*] Pertinent hæc ad Pythagoræ sententiam, quæ sic Græcè habetur: αἱ δ' ἡλικίαι πρὸς τὰς συμμετρίας ὧδε σύμμετροι, παῖς, ἔαρ· νεανίσκος νεηνίης, φθινόπωρον· γέρων, χειμών. *Ursin.*

23. *Post*

erborum, sententiarumque præcipitur, quæ vo- ζύματα, non sit idem. Res enim est infinitior, ut ιoque intelligatur, quod velimus inter partitionem, nem interesse. Quamquam enim vocabula propè :re videantur: tamen quia res differebant, nomi- distare voluerunt.

etiam ex notatione sumuntur. ea est autem, cùm 35
ιinis argumentum elicitur: quam Græci ἐτυμολο- .nt, id est, verbum ex verbo, veriloquium. Nos ›vitatem verbi non satis apti fugientes, genus hoc :m appellamus, quia sunt verba rerum notæ. Ita- idem Aristoteles σύμβολον appellat, quod Latinè Sed cùm intelligitur, quid significetur, minus la- ı est de nomine.

gitur in disputando notatione eliciuntur ex verbo, 36
quæritur, *Postliminium* quid sit, non dico, quæ minii. nam id caderet in divisionem, quæ talis iminio redeunt hæc, homo, navis, mulus ſ clitel- ius, equa, quæ frena recipere solet. Sed cùm ipsius i vis quæritur, & verbum ipsum notatur: in quo ›ster (ut opinor) nihil putat esse notandum, nisi *liminium* illud, productionem esse verbi vult, ut ›, *legitimo*, *æditimo*, non plus inesse *timum*, quàm *llio tullium*.

ſ *Festus non agnoscit* cli-tell.

t & *delet Lamb.*

a autem, P. F. junctum putat esse verbum, ut 37
& [23] *post*, & *limen*: ut quæ à nobis alienata sunt, ostem pervenerint, & ex suo tamquam limine dein cùm redierint pòst ad idem limen, postlimi- ıtur rediisse. Quo in genere etiam Mancini cau- potest postliminio rediisse: deditum non esse, ıon sit receptus. Nam neque deditionem, neque m sine acceptione intelligi posse.

QUITUR is locus, qui constat ex iis rebus, quæ 38
odo affectæ sunt ad id, de quo ambigitur: quem i in plures partes distributum. Cujus primus est lo- jugatione, [24] quam Græci συζυγίαν vocant, fi- ıtationi, de qua modò dictum est: ut, si aquam ım modò itelligeremus, quam imbri collectam vide-

P. CCXXIV.

& limen.] Impugnat istud Cujacius lib. III. observat. . Vid. Gell. Lib. XII. c. 10.

ı Græci συζυγίαν vocant.] De loci sinceritate disputat ib. XXIV. Var. Lect. cap. 10. *Idem.*

59. *Græcè*

videremus; veniret Mucius, qui, quia conjugata verba essent pluvia, & pluendo, diceret, omnem aquam oportere arceri, quæ pluendo crevisset.

39 Cùm autem à genere ducetur argumentum, non erit necesse id usque à capite arcessere. sæpe etiam citrà licet, dummodo suprà sit quod sumitur, quàm id, ad quod sumitur: ut aqua pluvia ultimo genere ea est, quæ de cælo veniens crescit imbri: sed propiore loco, in quo quasi jus arcendi continetur, genus est, aqua pluvia nocens: ejus generis formæ, loci vitio, & manu nocens: quarum altera jubetur ab arbitro coërceri: altera non jubetur.

40 Commodè etiam tractatur hæc argumentatio, quæ ex genere sumitur, cùm ex toto persequare partes, hoc modo: Si dolus malus est, cùm aliud agitur, aliud simulatur; enumerare licet, quibus id modis fiat: deinde in eorum aliquem id, quod arguas dolo malo factum, includere: quod genus argumenti in primis firmum videri solet.

41 X. SIMILITUDO sequitur, quæ latè patet; sed oratoribus & philosophis magis, quàm vobis. Etsi enim omnes loci sunt omnium disputationum ad argumenta suppeditanda, tamen aliis disputationibus abundantiùs occurrunt, aliis angustius. Itaque genera tibi nota sint: ubi autem his utare, quæstiones ipsæ te admonebunt.

42 Sunt enim similitudines, quæ ex pluribus collationibus perveniunt quò volunt, hoc modo: Si tutor fidem præstare debet, si socius, si, cui mandatis, si qui fiduciam acceperit: debet etiam procurator. Hæc ex pluribus perveniens quò vult, appellatur inductio: quæ [25] Græcè [v] παραγωγὴ nominatur; qua plurimùm est usus in sermonibus Socrates.

v ἐπαγωγὴ *Lamb.*

43 Alterum similitudinis genus collatione sumitur, cùm una res uni, par pari comparatur, hoc modo: Quemadmodum si in urbe de finibus controversia est, quia fines magis agrorum videntur esse, quàm urbis, finibus regundis

25. *Græcè παραγωγὴ nominatur.*] Sane fit, ut talibus inductionibus etiam seducatur aliquis, hoc est in errorem inducatur: ut exemplum posuit perelegans Cicero Rhetor. I. ἐπαγωγὰς certè Græci dixere. Et fieri potest, ut de Boëtiana explicatione mendum in textum irrepserit. Nam ita ille: *Omnis vero similitudo duplex est; aut enim ex pluribus rebus similitudo colligitur, & inductio nuncupatur, quod Græci paragogen nominant, &c.* Ego vero suspicor librarium scripturam confudisse, quum esset in archetypo *per epagogen.* Camer.

26. *Adi-*

digere arbitrum non possis: sic, si aqua pluvia in
›cet, quoniam res tota magis agrorum est, aquæ
arcendæ adigere non possis arbitrum.

ɔdem similitudinis loco etiam exempla sumuntur, ut 44
in Curiana causa exemplis plurimis usus est, agens
qui testamento sic heredem instituisset, ut, si filius
set in decem mensibus, isque mortuus x priùs, quàm x esset pr.
ı tutelam venisset; secundus heres hereditatem obti- Lamb.
quæ commemoratio exemplorum valuit, eaque
espondendo uti multùm soletis.

ı etiam exempla similitudinis habent vim: sed ea 45
a magis sunt, quàm vestra: quamquam uti etiam P. B.
:tis, sed hoc modo: Finge y mancipio aliquem de- y mancu-
, quod mancipio dari non potest. num idcirco id pio. Lamb.
ctum est, qui accepit? aut num is, qui mancipio
ob eam rem se ulla re obligavit? [27] In hoc genere
bus, & philosophis concessum est, ut muta etiam
tur, ut mortui ab inferis excitentur, aut aliquid,
eri nullo modo possit, augendæ rei gratia, dicatur,
ıuendæ, quæ hyperbole dicitur: & multa mirabilia
ed latior est campus illorum. eisdem tamen ex locis
: dixi) & in maximis, & in minimis quæstionibus ar-
ta ducuntur.

SEQUITUR similitudinem differentia z rei, maxi- 46
ıtraria superiori: sed est ejusdem dissimile & simi- z rei delet
ıire. Ejus generis hæc sunt: Non, quemadmodum Lamb.
quod

Adigere arbitrum.] Hæc est vera lectio, ut sit ad arbitrum
qua figura juris civilis & alibi Cicero usus est, corruptis
ere vulgo locis. *Camerar.* Sic & Victorius, non, ut alii,
quod & rejicit Cujacius lib. IV. Observ. cap. 15. *Gru-*

n hoc genere oratoribus, & philosophis &c.] Lambinus ratione
& , ut videri vult, codicibus etiam juvantibus, legebat:
us & Poëtis concessum est. Argutè & audacter. Vereor tamen,
. Licet enim poëtarum in talibus licentia sit major quam
:orum aut philosophorum, non ideo tamen hic philoso-
ëtæ sunt substituendi, quasi eorum oblitus fuerit Cicero,
ıino philosophos hinc remotos voluerit, quibus quum di-
rdum licere, ut muta inducant loquentia, ut mortuos ab
:xcitent, &c. ceteris scriptoribus innuit illud tanto magis
ım esse, quando illud vel philosophis liceat. Hæc saltem
letur fuisse Ciceronis hæc scribentis mens, atque inde est,
ubitem, quin legendum sit: *In hoc genere orationis & phi-*
:oncessum est, ut vocula & habeat vim τῦ *vel*, Verburg.

quod mulieri debeas, rectè ipsi mulieri sine tut
solvas: ita quod aut pupillæ aut pupillo deb
possis eodem modo solvere.

47 Deinceps locus est, qui à contrario ducitur.
rum autem genera sunt plura. Unum eorum,
dem genere plurimùm differunt, ut sapientia
Eodem autem genere dicuntur, quibus propc
runt tamquam è regione quædam contraria,
tarditas, non debilitas. ex quibus contrariis argu
exsistunt: Si stultitiam fugimus, sapientiam sec
bonitatem, si malitiam. Hæc, quæ ex eodem
traria sunt, appellantur adversa.

48 Sunt enim alia contraria, quæ privantia licet
Latinè, [28] Græcè appellantur στερητικά. Præp
IN, privat verbum ea vi, quam haberet, si
tum non fuisset: ut *dignitas, indignitas, huma*
manitas, & cetera generis ejusdem. Quorum
eadem, quæ superiorum, quæ adversa dixi.

49 Nam alia quoque sunt contrariorum genera
quæ cum aliquo conferuntur: ut duplum, sim
ta, pauca: longum, breve: majus, minus.
[a] illa valde contraria, quæ appellantur negant
φατικά Græci, contraria ajentibus: ut, Si h
non est. Quid enim opus exemplo est? tantùm
argumento quærendo, contrariis omnibus cc
convenire.

a valde contr. alia. *alii.*

50 Ab adjunctis autem posui equidem exemplur
tè, multa scilicet adjungi, quæ suscipienda e
tuissemus, ex [b] edicto secundum eas tabulas
dari, quas is instituisset, cui testamenti factic
Sed locus hic magis ad conjecturales causas, qu
in judiciis, valet: cùm quæritur, quid aut sit,
rit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri poss

b edicto prætoris. *Lamb.*

51 XII. AT LOCI quidem ipsius forma talis
net autem hic locus, ut quæratur, quid ante
cum re, quid post rem evenerit. Nihil hoc ad
ceronem, inquibat Gallus noster, siquis ad eu
P.CCXXV. retulerat, ut de facto quæreretur. tu tamen p

28. *Græcè appellantur στερητικά.*] Hittorp. & liber
bliotheca Regia ad fontem Bellaquensem, cujusque
Gulielmio Fornerio enotatas, ad Suffridum misit an
Hugo Blotius habebat *Græci appellant.* forsan melius.

lum à me artis institutæ locum præteriri, [29] ne si nihil, nisi quod ad te pertineat, scribendum putaris, [30] nimium te amare videare. Est igitur magna ex parte locus hic oratorius, non modo non jurisconsultorum, sed ne philosophorum quidem.

Ante rem enim quæruntur, quæ talia sunt, apparatus, 52 colloquia, locus, constitutum, convivium. Cum re autem, pedum crepitus, strepitus hominum, corporum umbræ, & si quid ejusmodi. At post rem, rubor, pallor, titubatio, & siqua alia signa conturbationis & conscientiæ: præterea restinctus ignis, gladius cruentus, ceteraque, quæ suspicionem facti possunt movere.

Deinceps est locus dialecticorum proprius ex consequen- 53 tibus, & antecedentibus, & repugnantibus, qui etiam ab abjunctis longè diversus est. nam adjuncta, de quibus paullo antè dictum est, non semper eveniunt: consequentia autem semper. Ea enim dico consequentia, quæ rem necessariò consequuntur. itemque & antecedentia, & repugnantia. quidquid enim antecedit quamque rem, id cohæret cum re necessariò: & quidquid repugnat, id ejusmodi est, ut cohærere numquam possit.

XIII. Cùm tripartitò igitur distribuatur locus hic, in consecutionem, antecessionem, repugnantiam, reperiendi argumenti locus simplex est, tractandi triplex. nam quid interest, cùm hoc sumseris, pecuniam numeratam mulieri deberi, cui sit omne argentum legatum, utrùm hoc modo concludas argumentum: Si pecunia signata argentum est; legata est mulieri. est autem pecunia signata argentum. legata igitur. An illo modo? Si numerata pecunia, non est legata; non est numerata pecunia argentum. est autem numerata pecunia argentum. legata igitur est. An illo modo? Non & legatum argentum est, & non est legata numerata pecunia. legatum autem argentum est. legata igitur numerata pecunia est.

Appel-

29. *Ne si nihil, nisi quod ad te pertineat, scribendum putaris.*] Jocatur M. Tullius cum Trebatio, quem Epicureum esse sciebat, cujus disciplinæ erat se ipsum amare, & sua causa omnia facere. Cicero Lib. VII. epist. 12. ad Trebatium, quo tempore is in Galliis erat cum Cæsare, id scribit. *Govean.*

30. *Nimium te amare videare.*] Vera lectio *videar*, quam & Boëthium secutum apparet. Si enim in eo obsequatur forte Trebatio, ut nihil scribere velit, nisi quod ad ipsius professionem pertineat, amare videatur in quodam nimio amore erga illum suo. *Camerar.*

 31. *Damnas,*

54 Appellant autem dialectici eam conclusionem argumenti, in qua, cùm primum assumseris, consequitur id, quod annexum est, primum conclusionis modum. Cùm id, quod annexum est, [c] negaris, ut id quoque, cui fuerit annexum, [d] negandum sit, secundus appellatur concludendi modus. Cùm autem aliqua conjuncta negaris, & his alia negatio rursus adjungitur, & ex his primum sumseris, ut, quod relinquitur, tollendum sit: is tertius appellatur conclusionis modus.

c everteris *Lamb.*

d evertendum. *Idem.*

55 Ex hoc illa rhetorum sunt ex contrariis conclusa, quae ipsi enthymemata appellant: non quòd non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur, sed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poëtarum nomen efficit apud Graecos suum; sic, cùm omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quae ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet. Ejus generis haec sunt. [e] *Hunc metuere, alterum in metu non ponere. Eam, quam nihil accusas,* [31] *damnas: Bene quam meritam esse autumas, dicis malè mereri. Id, quod scis, prodest nihil: id, quod nescis, obest.*

e *Hoc* MS. P.B.

56 XIV. HOC DISSERENDI genus attingit omnino vestras quoque in respondendo disputationes: sed philosophorum magis; quibus est cum oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quae à dialecticis tertius modus, à rhetoribus enthymema nuncupatur. Reliqui dialecticorum modi plures sunt, qui ex disjunctionibus constant: aut hoc, aut illud: hoc autem, non igitur illud. Itemque, aut hoc, aut illud: non autem hoc, illud igitur. Quae conclusiones idcirco ratae sunt, quòd in disjunctione plus uno verum esse non potest.

57 Atque ex iis conclusionibus, quas suprà scripsi, prior quartus, posterior quintus à dialecticis modus appellatur. Deinde addunt conjunctionum negantiam, sic: Non & hoc est, & illud: hoc autem, non igitur illud. hic modus est

31. *Damnas: Bene quam meritam.*] *Damnare*, accusare quoque est. Cicero pro Cluentio: *Corrupisse dicitur A. Cluentius judicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Albium Sthatium condemnaret. Mereri* autem pro facere, non semel dixit Terentius. In Hecyra sic Pamphilus. Actu III. Scen. 5. *Qua nunquam quidquam erga me commerita est pater, Quod nollem: & saepe, quod vellem, meritam scio. Autumare* P. Nigidius dictum putabat quasi abaestumo, hoc est totum aestumo, ut abnumero. Est autem *autumare*, ut scribit Gellius, Lib. XV. cap. 3. & dicere, & opinari, & censere. *Govean.*

32. *Erro-*

eſt ſextus. Septimus autem, Non & hoc, & illud: non
autem hoc, illud igitur. Ex his modis concluſiones innu-
merabiles naſcuntur, in quo eſt ferè tota dialectica. Sed ne
eæ quidem, quas expoſui, ad hanc inſtitutionem ſunt ne-
ceſſariæ. Proximus eſt locus rerum efficientium, quæ cau- 58
ſæ appellantur: deinde rerum effectarum ab efficientibus
cauſis. Harum exempla, ut reliquorum locorum, paul-
lo antè poſui, & quidem ex jure civili: ſed hæc patent
latius.

XV. CAUSARUM igitur genera duo ſunt: Unum,
quod vi ſua id, quod ſub ea ſubjectum eſt, certè efficit, ut
ignis accendit: Alterum, quod naturam efficiendi non ha-
beat, ſed ſine quo effici non poſſit: ut, ſi quis æs cauſam
ſtatuæ velit dicere, quòd ſine eo non poſſit effici.

Hujus generis cauſarum, ſine quo non efficitur, alia ſunt 59
quieta, nihil agentia, ſtolida quodammodo; ut locus,
tempus, [f] materiæ, ferramenta, & cetera generis ejuſdem: f materia. Lamb.
Alia autem præcurſionem quandam adhibent ad efficien-
dum, & quædam afferunt per ſe adjuvantia, etſi non ne-
ceſſaria, ut amori congreſſio cauſam attulerit, amor flagi-
tio. Ex hoc genere cauſarum, ex æternitate pendentium,
fatum à Stoicis nectitur. Atque ut earum cauſarum, ſine
quibus effici non poteſt, genera diviſi, ſic etiam efficien-
tium dividi poſſunt. Sunt enim aliæ cauſæ, quæ planè effi-
ciant, nulla re adjuvante: aliæ, quæ adjuvari velint: ut
ſapientia efficit ſapientes ſola per ſe; beatos efficiat, necne
ſola per ſe, quæſtio eſt. Quare, cùm in diſputationem inci- 60
derit cauſa efficiens aliquid neceſſariò, ſine dubitatione li-
cebit, quod efficitur ab ea cauſa, concludere.

XVI. CUM AUTEM erit talis cauſa, ut in ea non ſit
efficiendi neceſſitas; neceſſaria concluſio non ſequitur. At-
que illud quidem genus cauſarum, quod habet vim efficien- P. CCXXVI.
di neceſſariam, [32] errorem afferre non ferè ſolet: hoc au-
tem, ſine quo non efficitur, ſæpe conturbat. Non enim ſi

32. *Errorem afferre non ferè ſolet.*] Nunquam enim errorem affert, niſi cum aut impeditur, aut non adeſt, in quod vim ſuam explicet. *Conturbare* porrò verbum eſt rationum. Terentius in Eunucho Act. V. ſc. 2. *Ita conturbaſti mihi rationes omnes.* Cicero pro Cn. Plancio, *Verùm fac me multis debere, & in iis Plancio: utrum igitur me conturbare oportet, an cæteris, cum cujuſque dies venerit, hoc tamen quod urget, nunc cum petitur, diſſolvere?* Quo ex loco apertè intelligimus, *Conturbare* eſſe, omiſſis veteribus creditoribus, novis ſatisfacere. *Græv.*

necessaria. At cùm in Ajacis navim
men injectum est, inflammatur navis
62 Atque etiam est causarum dissimili
h ejusmodi sunt. *Lamb.*
ut sine ulla appetitione animi, sine v
ne, suum quasi opus efficiant, velu
quod ortum est. Aliæ autem aut volu
perturbatione animi, aut habitu, au
casu. Voluntate, ut tu, cùm hunc
batione, ut si quis eventum horum t
bitu, ut facilè & citò irascatur. Natu
crescat. Arte, ut bene pingat. Casu,
Nihil horum sine causa, nec quidqu
63 jusmodi causæ non necessariæ. Omn
in aliis inest constantia, in aliis non i
arte constantia est, in ceteris nulla.

XVII. Sed tamen earum caus
constantes, aliæ sunt perspicuæ, ali
sunt, quæ appetitionem animi, judi
tent, quæ subjectæ sunt fortunæ. cùn
sa fiat; 33 hoc ipsum est fortunæ eve
quæ latenter efficitur. 34 Etiam ut e
fiat ignorata, partim voluntaria. Ign
te effecta sunt. Voluntaria, quæ cons
64 Quæ autem fortuna, vel ignorata,
i *alii* quæ vel. *malè.*
jacere telum, voluntatis est: ferire c

33. *Hoc ipsum est fortunæ eventus, obscur*

æ. Ex quo aries ille [k] subjicitur in vestris actionibus: Si lum manu fugit magis, quàm jecit. Cadunt [l] etiam in norationem, atque in imprudentiam perturbationes ani-i: quæ quamquam sint voluntariæ, (objurgatione enim, admonitione dejiciuntur) tamen habent tantos motus, ea, quæ voluntaria sunt, aut necessaria interdum, aut rtè ignorata videantur.

k subj. *abest à MS. Grut.*
l etiam *Gruteri est, alii* enim.

Toto igitur loco causarum explicato, ex earum differen- 65
i in magnis quidem causis vel oratorum, vel philosopho-m magna argumentorum suppetit copia. in vestris autem non uberior, at fortasse subtilior. Privata enim judicia aximarum quidem rerum, in jurisconsultorum mihi vi-ntur esse prudentia. Nam & adsunt multùm, & adhiben-r in consilio: & patronis diligentibus, ad eorum pruden-m confugientibus, hastas ministrant. P. B.

In omnibus igitur iis judiciis, in quibus, EX FIDE BO- 66
A, 35 est additum: ubi verò etiam, UT INTER BO-OS BENE [m] AGIER: inprimisque in arbitrio rei uxo-æ, in quo est: [n] QUID ÆQUIUS, MELIUS, parati se debent. Illi enim dolum malum, illi fidem bonam, illi quum, bonum, illi quid socium socio, quid eum, qui gotia aliena curasset, ei, cujus ea negotia fuissent; quid m, qui mandasset, eumve, cui mandatum esset, alte-m alteri præstare oporteret; quid virum uxori, quid uxo-m viro, tradiderunt. Licebit igitur, diligenter cognitis gumentorum locis, non modò oratoribus & philoso-is, sed juris etiam peritis copiosè de consultationibus suis putare.

m *alii* AGI. *malè.*
n QUID *de-let Lamb.*

XVIII. CONJUNCTUS huic causarum loco locus ille 67
, qui efficitur ex causis. Ut enim causa [o] effectum indicat, , quod effectum est, quæ fuerit causa, demonstrat. Hic us suppeditare solet oratoribus & poëtis, sæpe etiam ilosophis, sed iis, qui ornatè & copiosè loqui possunt, mira-

o quid sit eff. *Lamb.*

35. *Est additum.*] Post hæc verba legitur in quibusdam libris g. ita, *plurimus eorum usus est*, quæ absunt à libris manuscr. e mihi orta suspicio est, verendum esse ne sint aliena: nam, sublatis, integra erit sententia, ut scilicet hæc omnia pen-ant usque ad id, quod mox sequitur, *parati esse debent*, hoc mo-: *In omnibus igitur iis judiciis, in quibus ex bona fide est additum:* *verò etiam, &c.* id est, in fiduciæ judicio, in primisque in ar-o rei uxoriæ, &c. *parati esse debent* jurisconsulti. Denique in mplis Manutianis hæc verba non comparent, neque in Flo-tinis. *Lamb.*

 36. Nu-

mirabilem copiam dicendi, cùm denuntiant, quid
que re sit futurum. Causarum enim cognitio cogniti
eventorum facit.

68 Reliquus est comparationis locus, cujus genus & e
plum suprà positum est, ut ceterorum: nunc explican
ctatio est. Comparantur igitur ea, quæ aut majora, a
nora, aut paria dicuntur: in quibus spectantur hæc, n
rus, species, vis, quædam etiam ad res aliquas affect

69 [36] Numero sic comparabuntur, ut plura bona, p
ribus p bonis anteponantur: pauciora mala, q malis
bus: diuturniora bona, brevioribus: [37] longè, & la
vagata, angustis: ex quibus plura bona propagentur,
que plures imitentur, & faciant. Specie autem com
tur, ut anteponantur quæ propter se expetenda sun
quæ propter aliud: & ut innata atque insita, assum
adventiciis: [38] integra, contaminatis: jucunda,
jucundis: honesta, ipsis etiam utilibus: proclivia, l
sis: necessaria, non necessariis: sua, alienis: rar
garibus: desiderabilia, iis, quibus facilè carere poss
fecta, inchoatis: tota, partibus: ratione utentia,
expertibus: voluntaria, necessariis: animata, r i
tis: naturalia, non naturalibus: artificiosa, no
ciosis,

p bonis *delet Lamb.*
q malis *delet Id.*
r inanimis. *Lamb.*

36. *Numero sic comparabuntur, ut plura bona paucioribus ponantur.*] Videtur hoc ex Aristotele sumpsisse, cujus ver lib. I. Rhet. ἀνάγκη τά τε πλείω τοῦ ἑνός, καὶ τ ἐλαττόνι συναριθμουμένου τοῦ ἑνός, ἢ τῶν ἐλαττόνων μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι. τ

37. *Longè, & latè pervagata &c.*] Vocibus trajectis l Lamb. *Longè & latè pervagata, ex quibus plura bona propage que plures imitentur, & faciant angustis. Specie &c.*

38. *Integra, contaminatis.*] *Contaminata* propria quada catione sunt, quæ integra non sunt: nam & verbum *co* interdum est conscindere, à Græco puto Aoristo. *ταμι* tius in Andriæ prologo:

Quæ convenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Isti id vituperant factum, & in eo disputant,
Contaminari non decere fabulas.

Idem in prologo Heautontim.

Nam quod rumores distulerunt malevoli,
Multas contaminasse Græcas, dum facit
Latinas paucas, &c.

Quibus in locis contaminare fabulas, aliud esse non pot concidere fabulas, & ex illa locum aliquem sumere, ex detrahere. Govean.

Vis autem in comparatione sic cernitur, efficiens causa gravior, quàm non efficiens: quae seipsis contenta sunt, meliora, quàm quae egent aliis: quae in nostra, quàm quae in aliorum potestate sunt: stabilia, incertis: quae eripi non possunt, iis, quae possunt. Affectio autem ad res aliquas est hujusmodi, principum commoda majora, quàm reliquorum, itemque, quae jucundiora, quae pluribus probata, quae ab optimo quoque laudata. Atque, ut haec in comparatione meliora, sic deteriora, quae iis sunt contraria. 70 P.CCXXVI

Parium autem comparatio nec elationem habet nec submissionem. est enim aequalis. Multa autem sunt, quae aequalitate ipsa comparantur: quae ita ferè concluduntur. Si consilio juvare cives, & auxilio, aequa in laude ponendum est: pari gloria debent esse ii, qui consulunt, & ii, qui defendunt: at quod primum est: quod sequitur igitur. Perfecta est omnis argumentorum inveniendorum praeceptio, ut, cùm profectus sis à definitione, à partitione, à notatione, à conjugatis, à genere, à forma, à similitudine, à differentia, à contrariis, ab adjunctis: à consequentibus, ab antecedentibus, à repugnantibus, à causis, ab effectis, à comparatione majorum, minorum, parium, nulla praeterea sedes argumenti quaerenda est. 71

XIX. SED QUONIAM ita à principio divisimus, ut alios locos diceremus in eo ipso, de quo ambigitur, haerere, de quibus satis est dictum: alios assumi extrinsecus; de iis pauca dicamus: etsi ea nihil omnino ad vestras disputationes pertinent; sed tamen totam rem perficiamus, quandoquidem coepimus. Neque enim tu is es, quem nihil, nisi jus civile, delectet. &, quoniam ad te haec ita scribuntur, ut etiam in aliorum manus sint ventura, detur opera, ut quamplurimùm iis, quos recta studia delectant, prodesse possimus. 72

Haec ergo argumentatio, quae dicitur artis expers, in testimonio posita est. Testimonium autem nunc dicimus, omne, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Persona autem non qualiscumque, testimonii pondus habet. ad faciendam enim fidem auctoritas quaeritur. Sed auctoritatem aut natura aut tempus affert. Naturae auctoritas in virtute [f] inest [t] maxime. In tempore autem multa sunt, quae afferant auctoritatem: ingenium, opes, aetas, fortuna, ars, usus, necessitas, concursio etiam nonnumquam rerum fortuitarum. Nam & ingeniosos, & opulentos, & aetatis spatio probatos, dignos, quibus credatur, 73

[f] *in aliis* inest *omittitur.*
[t] *alii* maxima.

XX. FACIT ETIAM necessitas n
poribus, tum ab animis nascitur. Nam
mentis, igni fatigati, quæ dicunt, e
dicere, &, quæ à perturbationibus
x *alii* ira. cupiditate, x iracundia, metu, qui
bent, afferunt auctoritatem & fidem.
75 Cujus generis etiam illa sunt, ex q
P. B. verum invenitur, pueritia, somnus,
lentia, insania. Nam & pueri sæpe i
ad quod pertineret, ignari: & per so
saniam, multa sæpe patefacta sunt. M
sas imprudentes inciderunt, [39] ut Sta
qui ea locutus est, bonis viris subaus
interposito, quibus patefactis, in judi
capitalis jure damnatus est. Huic simil
dæmonio Pausania accepimus.
76 Concursio autem fortuitorum talis
tum est casu, cùm aut ageretur aliquid,
non esset, aut diceretur. In hoc gener
lamedem conjecta suspicionum proditic
genus refutare interdum veritas vix pot
neris est fama vulgi, quoddam multit
Quæ autem virtute fidem faciunt, ea bi
bus alterum, natura valet: alterum,
enim virtus natura excellit: hominum

39. *Vt Staleno nuper accidit.*] Sic est legen

Divina hæc ferè sunt testimonia: Primùm orationis. ora- 77
la enim ex eo ipso appellata sunt, quòd inest in his deo-
m oratio: Deinde rerum, in quibus insunt quasi y opera
vina quædam: primùm ipse mundus, ejusque omnis or-
), & ornatus: deinceps aërei volatus avium, atque can-
us: deinde ejusdem aëris sonitus & ardores, multarum-
ue rerum in terra portenta: atque etiam per exta, inven-
a præsensio. A dormientibus quoque multa significata vi-
is, quibus ex locis sumi interdum solent ad fidem facien-
lam testimonia deorum.

y oracula. *Govean.*

In homine virtutis opinio valet plurimùm. Opinio autem 78
est, non modò eos virtutem habere, qui habeant, sed eos
etiam, qui habere videantur. Itaque, quos ingenio, quos
studio, quos doctrina præditos vident, quorumque vitam
constantem, & probatam, ut Catonis, Lælii, Scipionis,
aliorumque plurium, z rentur eos esse, quales a seipsi ve-
lint. Nec solùm eos censent tales esse, qui in honoribus po-
puli, reque publica versantur, sed & oratores, & philoso-
phos, & poëtas, & historicos: ex quorum & dictis, &
scriptis sæpe auctoritas petitur ad faciendam fidem.

z *alii* viderentur ii tales.
a *forte* esse ipsi. *Verb.*

XXI. Expositis omnibus argumentandi locis, illud 79
primùm intelligendum est, nec ullam esse disputationem,
n quam non aliquis locus incurrat, nec b ferè omnes locos
ncidere in omnem quæstionem, & quibusdam quæstioni-
bus alios, quibusdam esse alios aptiores locos. Quæstionum
duo sunt genera: alterum infinitum, alterum definitum.
Definitum est, quod ὑπόθεσιν Græci, nos causam. Infini-
tum, quod θέσιν illi appellant, nos propositum possumus
nominare.

b temere *Lamb.*

Causa c certis personis, locis, temporibus, actionibus, 80
negotiis cernitur, aut d in omnibus, aut in plerisque eo-
rum. Propositum autem, in aliquo eorum, aut in pluri-
bus, nec tamen e in maximis. Itaque propositum, pars
causæ est. Sed omnis quæstio earum aliqua de re est, qui-
causæ continentur, aut una, aut pluribus, aut non-
nquam omnibus.

c in certis. *Lamb.*
d *Lamb. delet* in.
e certis. Itaque. *Idem.*
P. CCXXVIII.

Quæstionum autem, quacunque de re sint, duo sunt 81
genera: unum, cognitionis; alterum, actionis.

Cognitionis sunt hæ, quarum finis est scientia. Ut, si 82
quæratur, à naturane jus profectum sit, an ab aliqua quasi
conditione hominum & pactione. Actionis autem hujus-
modi exempla sunt: Sitne sapientis ad rempublicam acce-
Cognitionis quæstiones tripartitæ sunt, cùm, an sit:
aut,

f Harum prima. *alii.* g secunda. *iid.* h tertia. *iid.*

aut, quid sit: aut, quale sit, quæritur. f Horum primum, conjectura: g secundum, definitione: h tertium, juris & injuriæ distinctione explicatur. Conjecturæ ratio in quatuor partes distributa est. quarum una est, cùm quæritur, sitne aliquid. altera, unde ortum sit. tertia, quæ id causa effecerit. quarta, in qua de mutatione rei quæritur: Sit, necne sit: Ecquidnam honestum sit: Ecquid æquum re vera. an hæc tantùm in opinione sint: Unde autem sit ortum, ut, cùm quæritur, natura, an doctrina possit effici virtus. Causa autem efficiens sic, ut, cùm quæritur, quibus rebus eloquentia efficiatur. De commutatione, sic: Possitne eloquentia commutatione aliqua converti in infantiam.

83 XXII. Cùm autem, quid sit, quæritur; notio explicanda est, & proprietas, & divisio, & partitio. Hæc enim sunt definitioni attributa: [40] additur etiam descriptio, [41] quam Græci χαρακτῆρα vocant. Notio sic quæritur, sitne id æquum, quod ei, qui plus potest, utile est. Proprietas sic: In hominemne solum cadat, an etiam in belluas ægritudo. Divisio, & eodem pacto partitio, sic: Triane genera bonorum sint. Descriptio, Qualis sit avarus, qualis assentator, ceteraque ejusdem generis, in quibus natura & vita describitur.

84 Cùm autem quæritur, quale quid sit; aut simpliciter quæritur, aut comparatè. Simpliciter, Expetendane sit gloria: Comparatè, Præponendane sit divitiis gloria. Simplicium tria genera sunt: de expetendo, fugiendoque: de æquo & iniquo: de honesto & turpi. Comparationum au-

40. *Additur etiam descriptio, quam Græci καταγραφὴν vocant.*] Vetusta lectio, quam probo, χαρακτῆρα retinet. Sic etiam illam appellavit in Oratore, cum dixit: *Sed jam ipsa forma restat & χαρακτὴρ ille qui dicitur, qui qualis esse debeat, ex ipsis quæ suprà dicta sunt, intelligi potest.* Et lib. II. epistolarum ad Q. Fratrem, *Dic mihi verum, num aut res eum, aut χαρακτὴρ non delectat? nihil est quod vereare.* Victor.

41. *Quam Græci καταγραφὴν &c.*] Alii ὑπογραφὴν. Atque ita certe appellant Græci brevem expositionem, cum quale quid sit dicitur. Sed Veneti, χαρακτῆρα habent. Qui quidem & ipse expressionem significat, & χαρακτηρίζειν. ut cum dicitur Ovidius esse Poëta amœnus & lasciviens quadam ingenii ubertate, sæpe etiam incogitantius. Item, Maronis omnia esse cum ingenio tum arte atque attentione esse elaborata, & doctrinâ referta. Sed illam tamen τῆς ὑπογραφῆς scripturam cur mutare aliquis velle debeat, non video. *Camerar.*

42. Si

utem duo, unum de eodem, & alio: alterum de majore, & minore. De expetendo, & fugiendo, hujusmodi: [42] Si expetendæ divitiæ, si fugienda paupertas. De æquo & iniquo: Æquumne sit ulcisci, à quocumque injuriam acceperis. De honesto, & turpi: Honestumne sit, pro patria mori.

Ex altero autem genere, quod erat bipartitum, unum est de eodem, & alio: ut, si quæratur, quid intersit inter amicum, & assentatorem: regem, & tyrannum. Alterum de majore, & minore: ut, si quæratur, eloquentiane pluris sit, an juris civilis scientia. De cognitionis quæstionibus hactenus. 85

Actionis reliquæ sunt: quarum duo sunt genera: unum ad officium, alterum ad motum animi vel gignendum, vel sedandum, planeve tollendum. Ad officium sic; ut, cùm quæritur, suscipiendine sint liberi. Ad movendos animos, cùm fiunt cohortationes ad defendendam rempublicam, ad gloriam, & ad laudem: quo ex genere sunt querelæ, incitationes, miserationesque flebiles, rursusque oratio cùm iracundiam restinguens, tum metum eripiens, tum exsultantem lætitiam comprimens, tum ægritudinem abstergens. Hæc cùm in propositis quæstionibus genera sint, eadem in causas transferuntur. 86

XXIII. LOCI AUTEM qui ad quasque quæstiones accommodati sunt, deinceps est videndum. Omnes quidem illi, quos supra diximus, ad plerasque sunt: sed alii ad alias, ut dixi, aptiores. Ad conjecturam igitur maximè apta, quæ ex causis, quæ ex effectis, quæ ex conjunctis sumi possunt. Ad definitionem autem pertinet ratio, & scientia definiendi. Atque huic generi finitimum est illud, quod appellari de eodem, & altero diximus: quod genus forma quædam definitionis est. Si enim quæratur, idemne sit pertinacia & perseverantia, definitionibus judicandum est. 87

Loci autem convenient in ejus generis quæstionem, consequentes, antecedentes, repugnantes, adjunctis etiam duobus iis, qui sumuntur ex causis & effectis. Nam si hanc rem illa sequitur, hanc autem non sequitur: aut si [i] huic rei illa antecedit, [k] huic non antecedit: aut si huic rei repugnat, 88

i h La k no

42. *Si expetendæ divitiæ, si fugienda &c.*] Lambinus supposuit, *Sintne exp. div. sitne fug. &c.* sed non adjutus à mss. libris. alterum sanè recte dici pluribus ostendit Cujacius libro III. Observat. cap. 37. *Grut.*

43. *Ad*

l *alii* extrema.

ea, quæ sunt aut animi, aut corporis
commoda, vel incommoda. Itemque
turpique quæritur, ad animi bona, vel
genda oratio est.

90 Cùm autem de æquo & iniquo disse
ci colliguntur. hi cernuntur bipartitò, 8
to. Natura partes habet duas, tuitionem
jus. m Institutio autem æquitatis tripa
legitima est, altera n conveniens, ter
confirmata. Atque etiam rursus æquit
esse: una [43] ad superos deos, altera ad
homines pertinere: [44] Prima, pietas:
tertia, justitia, aut æquitas nominatur.

m Institutum a. æ. e. tripertitum. *Lamb.*
n æquitati conv. *Lamb.*

XXIV. De proposito satis m
causa pauciora dicenda sunt. Pleraque
91 proposito communia. Tria sunt igitur
judicii, deliberationis, laudationis. Qu

43. *Ad superos deos.*] *Deos cœlestes* vocat in
cum responsis: *Manes autem sunt Dii infer*
quemadmodum scribit M. Tullius II. de Leg
nes dicti sint, non sanè constat. Quidam à *m*
quòd animi manent de corpore in corpus, c
tia. Ego Manes dictos puto, quasi *manos*,
enim veteres dixerunt *bonum*. Huc videtur re
Daphnidem mortuum *bonum* vocat:

Sis bonus ô semperque tuis. & rursum:
——— *amat bonus otia Daphnis.* Gov

44. *Prima pietas, secunda sanctitas.*] Justitia

clarant, quibus utendum locis sit. Nam judicii finis est jus: P. cc
ex quo etiam nomen. Juris autem partes tum expositæ, cùm
æquitatis. Deliberandi finis, utilitas: cujus hæ partes, quæ
modò expositæ, rerum expetendarum. Laudationis finis,
honestas: de qua item est antè dictum.

Sed definitæ quæstiones à suis quæque locis, quasi pro- 92
priis, instituuntur, in accusationem, defensionemque par-
titæ. In quibus exsistunt hæc genera, ut accusator personam
arguat facti: defensor aliquid opponat de tribus, aut non
esse factum: aut si sit factum, aliud ejus facti nomen esse:
aut jure esse factum. Itaque aut infitialis, aut conjecturalis
prima appelletur: definitiva, altera: tertia, quamvis mo-
lestum nomen hoc sit, juridicialis vocetur.

XXV. Harum causarum propria argumenta ex iis
sumta locis, quos exposuimus, in præceptis oratoriis ex-
plicata sunt. Refutatio autem accusationis, in qua est depul- 93
sio criminis, quæ Græcè στάσις dicitur, Latinè appelletur sta-
tus: in quo primùm insistit quasi ad repugnandum congres-
sa defensio. Atque etiam in deliberationibus & laudatio-
nibus iidem exsistunt status. Nam & negantur sæpe ea futu-
ra, quæ ab aliquo in sententia dicta sunt fore, si aut omni-
no fieri non possunt, aut sine summa difficultate non pos-
sunt. in qua argumentatione status conjecturalis exsistit.

At, cùm aliquid de utilitate, honestate, æquitate disse- 94
ritur, deque iis rebus, quæ iis sunt contrariæ: incurrunt
status aut juris, aut nominis: quod idem contingit in lau-
dationibus. Nam aut negari potest, id factum esse, quod
laudetur: aut non eo nomine afficiendum, quo laudator
affecerit, aut omnino non esse laudabile, quòd non rectè,
non jure factum sit. Quibus omnibus generibus usus est nimis
impudenter Cæsar [45] contra Catonem meum.

Sed quæ ex statu contentio efficitur, eam Græci κρινόμε- 95
νον vocant. mihi placet id, quoniam quidem ad te scribo,
[46] qua de re agitur, vocari. Quibus autem hoc, qua de re
agi-

45. *Contra Catonem meum.*] Cicero Catonem Uticensem mortuum, rogatu Bruti, laudavit libro edito: adversus quem Cæsar Anticatones scripsit. cujus libri meminit Cicero in XII. epist. ad Atticum, & in Oratore ad Brutum, quem Catone statim absoluto aggressus est scribere. Alius est liber Ciceronis, qui non Cato, sed Cato major inscribitur, qui de Senectute est. *Govean.*

46. *Qua de re agitur, vocari.*] Explicat istud eleganter & perspicuè, ut semper omnia, Petrus Faber libro I Semestrium cap. II. *Grut.*

agitur, continetur, eæ continentia vocentur; quasi firmamenta defensionis: quibus sublatis, defensio nulla sit. Sed, quoniam lege firmius in controversiis disceptandis esse nihil debet, danda est opera, ut legem adjutricem & testem adhibeamus. In qua re alii quasi status exsistunt novi, qui appellantur legitimæ disceptationes.

96 Tum enim defenditur non id legem dicere, quod adversarius velit, sed aliud. Id autem contingit, cùm scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tum opponitur scripto voluntas scriptoris, ut quæratur verbane plus, an sententia valere debeat. Tum legi lex contraria affertur. Ita sunt tria genera, quæ controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, & scripta contraria.

XXVI. JAM HOC perspicuum est, non magis in legibus, quàm in testamentis, in stipulationibus, in reliquis rebus, quæ ex scripto aguntur, posse controversias easdem exsistere. Horum tractationes in aliis libris explicantur. Nec solùm perpetuæ actiones, sed etiam partes orationis iisdem locis adjuvantur, partim propriis, partim communibus: ut in principiis, quibus ut benivoli, ut dociles, ut attenti sint, qui audiant, efficiendum est propriis locis. Itemque narrationes, ut ad suos fines spectent, id est, ut planæ sint, ut breves, ut evidentes, ut credibiles, ut o moderatæ, ut cum dignitate. quæ quamquam in tota oratione esse debent, magis tamen sunt propria narrandi.

P. B.

97

o moratæ. *Lamb.*

98 Quæ autem consequitur narrationem fides, ea persuadendo quoniam efficitur, qui ad persuadendum loci maximè valeant, dictum est in iis, in quibus de omni ratione dicendi. Peroratio autem & alia quædam habet, & maximè amplificationem: cujus effectus is debet esse, ut aut perturbentur animi, aut tranquillentur: &, si ita jam affecti antè sunt, ut augeat eorum motus, aut sedet oratio.

99 Huic generi, in quo & misericordia, & iracundia, & odium, & invidia, & ceteræ animi affectiones p perturbantur, præcepta suppeditantur aliis in libris, quos poteris mecum legere, cùm voles. Ad id autem, quod te velle senseram, cumulatè satisfactum esse debet voluntati tuæ.

p concitantur. *Lamb.*

100 Nam, ne præterirem aliquid, quod ad argumentum in omni ratione reperiendum pertineret, plura quàm à te desi-

esiderata erant, sum complexus, fecique; quod sæpe berales venditores solent, ut, cùm ædes, fundumve venderint, 47 rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid mtori, quod ornandi causa aptè & loco positum esse vieatur. sic tibi nos ad id, quod quasi mancipio dare debuius, ornamenta quædam voluimus non debita accedere.

47. *Rutis cæsis receptis.*] Q. Mutius libro singulari τῶν ὅρων, *in rutis*, inquit, *& cæsis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæque opere rustili tectoriove non continentur.* *Recipere* autem est *excipere* & *reservare sibi*: unde *servus receptitius* dicitur, quem mulier cum doem viro diceret, recepit. vide Gellium lib. XVII. cap. 6. *Goean.*

M. TULLII CICERONIS DE PARTITIONE ORATORIA DIALOGUS.

CICERO FILIUS & CICERO PATER *loquentes introducuntur.*

CICERO FILIUS.

I. STUDEO, mi pater, Latinè ex te audire ea, quæ mihi tu de ratione dicendi Græcè tradidisti; si modò tibi est otium, & si vis. CICERO PATER. An est, mi Cicero, quod ego malim, quàm te quàm doctissimum esse? Otium autem primùm summum est, quoniam aliquando Roma exeundi potestas data est: deinde ista tua studia vel maximis occupationibus meis anteferrem libenter. 1

C.F. Visne igitur, ut tu me Græcè soles ordine interrogare, sic ego te vicissim eisdem de rebus Latinè interrogem? 2

gem? C.P. Sanè, si placet. sic enim & ego te meminisse
P.CCXXX. se intelligam, quæ accepisti: & tu ordine audies, quæ requiris.

3 C.F. Quot in partes distribuenda est omnis doctrina dicendi? C.P. In tres. C.F. Cedò quas? C.P. Primùm in ipsam vim oratoris, deinde in orationem, tum in quæstionem. C.F. In quo est ipsa vis? C.P. In rebus & verbis. Sed & res & verba invenienda sunt & collocanda. Propriè autem in rebus invenire, in verbis eloqui dicitur. Collocare autem, etsi est commune, tamen ad inveniendum refertur. Vox, motus, vultus, atque omnis actio, eloquendi comes est, earumque rerum omnium custos est memoria.

4 C.F. Quid? orationis quot sunt partes? C.P. Quatuor. earum duæ valent ad rem docendam; narratio & confirmatio. ad impellendos animos duæ; principium & peroratio. C.F. Quid? Quæstio quasnam habet partes? C.P. Infinitam, quam consultationem appello: & definitam, quam [a] causam nomino.

[a] controversiam seu causam. *Lamb.*

5 II. C.F. QUONIAM igitur invenire oratoris primum est, quid quæret? C.P. Ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. C.F. Quibus rebus fides fit? C.P. [1] Argumentis, quæ ducuntur ex locis, aut in re ipsa insitis, aut assumtis. C.F. Quos vocas locos? C.P. Eos, in quibus latent argumenta. C.F. Quid est argumentum? C.P. Probabile inventum ad faciendam fidem.

6 C.F. Quomodo igitur duo genera ista dividis? C.P. Quæ sine arte putantur, ea remota appello, ut testimonia. C.F. Quid insita? C.P. Quæ inhærent in ipsa re. C.F. Testimoniorum quæ sunt genera? C.P. Divinum, & humanum. Divinum, ut oracula, ut auspicia, ut vaticinationes, & responsa sacerdotum, haruspicum, conjectorum. Humanum, quod spectatur ex auctoritate, & ex voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expressa: in quo insunt scripta, pacta, promissa, jurata, quæsita.

C.F.

1. *ARgumentis, quæ ducuntur ex locis, aut in re &c.*] Sic habent omnes libri & manuscr. & vulgati. Sed videtur ordine converso sic legendum: *Argumentis, aut in re ipsa insitis, aut assumtis: quæ ducuntur ex locis:* nisi dicamus, nulla mutatione facta, eandem sententiam ex hac scriptura elici posse, hoc modo: *Argumentis, quæ ducuntur ex locis,* argumentis, inquam, *aut in re ipsa insitis, &c.* ut scilicet participia, *insitis*, & *assumtis*, cohæreant cum voce, *argumentis*, non cum nomine, *locis*. Lamb.

2. *Tum*

C. F. Quæ sunt quæ dicis insita? C. P. Quæ infixa sunt rebus ipsis, [a tum ex toto, tum ex partibus, tum ex notatione, tum ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur. & ad id totum, de quo disseritur, tum definitio adhibetur, tum partium enumeratio, tum notatio verbi. ex iis autem rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo quæritur, alia conjugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex conjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum:] ut definitio, ut contrarium, ut ea, quæ sunt ipsi, contrariove ejus aut similia, aut dissimilia, aut consentanea, aut dissentanea: ut ea, quæ sunt quasi conjuncta, [b] aut ea, quæ sunt quasi pugnantia inter se: [c] aut earum rerum, de quibus agitur, causæ: aut causarum eventus, id est, quæ sunt effecta de causis, ut distributiones, ut genera partium, generumve partes, ut primordia rerum, & quasi præcurrentia, in quibus inest aliquid argumenti: ut rerum contentiones, quid majus, quid par, quid minus sit, in quibus aut naturæ rerum, aut facultates comparantur. 7

b ut Lam
c ut Idem P. B.

III. C. F. OMNIBUSNE igitur ex his locis argumenta sumemus? C. P. Immò verò scrutabimur, & quæremus ex omnibus: sed adhibebimus judicium, ut levia semper rejiciamus, nonnumquam etiam communia prætermittamus, & non necessaria. C. F. Quoniam de fide respondisti, volo audire de motu. C. P. Loco quidem quæris, sed planiùs quod vis explicabitur, cùm ad orationis ipsius quæstionumque rationem venero. 8

C. F. Quid sequitur igitur? C. P. Cùm inveneris, collocare. Cujus in infinita quæstione ordo est idem ferè, quem exposui, locorum. In definita autem, adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. C. F. Quomodo igitur ista explicas? C. P. Habeo communia præcepta fidem faciendi, & commovendi. Quoniam fides est firma opinio: motus autem, animi incitatio aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: (tot enim sunt motus genera, partes plures generum singu- 9

2. *Tum ex toto, tum ex partibus &c.*] Lambinus istud cum aliquot lineis sequentibus totum tollit, ut invectum huc ex Topicis, & certè videri queat supervacaneum. *Græter.*

3. *Nam*

aut de præteritis, ut judex: aut de futuris
tria sunt [d] genera, judicii, deliberationis
quæ, quia in laudationes maximè conf
habet jam ex eo nomen.

d causarum gen. *Lamb.*

11 IV. C.F. QUAS res sibi proponet in
bus orator? C.P. Delectationem in exor
cio, aut sævitiam, aut clementiam judi
autem, aut spem, aut reformidation
C.F. Cur igitur exponis hoc loco genera c
C.P. Ut rationem collocandi ad finem c
modem.

12 C.F. Quonam tandem modo? C.P.
orationibus delectatio finis est, varii sunt
di. Nam aut temporum servantur gradu
distributiones, aut à minoribus ad majo
aut à majoribus ad minora delabimur, aut
varietate distinguimus, cùm parva magnis
junctis, obscura dilucidis, læta tristibus,
babilibus [e] inteximus, quæ in exornatione

e interserimus. *MS.*

3. *Nam est in proposito fin. fid.*] Cùm suprà au
verbum fecerit, & hic propositum commemor
prà locutus: ego & sæpe aliàs, & nunc quoc
suprà, ubi de quæstionis partibus, id est, de
causa loquitur, sic esse legendum, *infinitam*, *q*
consultationem appello: & definitam, *quam contro*
nomino. Lamb.

C. F. Quid? in deliberatione quid spectas? C. P. Principia, vel non longa, vel sæpe nulla. Sunt enim ad audiendum qui deliberant, sua causa parati. Nec multùm sanè sæpe narrandum est. Est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium: suasio autem, futurarum. Quare ad fidem, & ad motum adhibenda est omnis oratio. 13 P. ccxx

C. F. Quid? in judiciis quæ est collocatio? C. P. Non eadem accusatoris, & rei: quòd accusator rerum ordinem [f] prosequitur, & singula argumenta, quasi hasta in manu collocata, vehementer proponit, concludit acriter, confirmat tabulis, decretis, testimoniis, accuratiusque in singulis commoratur: perorationisque præceptis, quæ ad incitandos animos valent, & in reliqua oratione paullulum digrediens de cursu dicendi, utitur, & vehementiùs in perorando. Est enim propositum, ut iratum efficiat judicem. 14 f persec tur. La

V. C. F. Quid faciendum est contrà reo? C. P. Omnia longè secus. Sumenda principia ad benivolentiam conciliandam. Narrationes aut amputandæ, quæ lædunt: aut relinquendæ, si totæ sunt molestæ. Firmamenta ad fidem posita, aut per se diluenda, aut obscuranda, aut digressionibus obruenda. Perorationes autem, ad misericordiam conferendæ. C. F. Semperne igitur ordinem [g] collocandi, quem volumus, tenere possumus? C. P. Non sanè. Nam auditorum aures moderantur oratori prudenti, & provido, & quod respuunt, immutandum est. 15 g collocando. Lamb.

C. F. Expone deinceps, quæ ipsius orationis, verborumque præcepta sunt. C. P. Unum igitur genus est eloquendi sua sponte fusum: alterum versum, atque mutatum. Prima vis est in simplicibus verbis: in conjunctis secunda. Simplicia, invenienda sunt: conjuncta, collocanda [h] sunt. Et simplicia verba partim nativa sunt, partim reperta. Nativa ea, [6] quæ significata sunt sensu: Reperta, quæ ex his facta sunt, 16 h sunt Lamb.

6. *Quæ significata sunt sensu.*] Quid sibi hæc volunt, *quæ significata sunt sensu?* Nonne verba res significant, non autem significantur? Omninò hic locus non sincerum sonat. Quid si sic legamus: *quæ ad res significandas profecta sunt à sensu.* Sed hoc divinare est. Animadvertant igitur eruditiores, & libros veteres consulant. Non dissimulabo tamen, hunc locum proferri à Quint. lib. VIII. c. 3. hac tantùm dissimilitudine, quod apud eum legitur, *quæ significata sunt primo sensu*, quæ lectio aliam difficultatem, novamque dubitationem parit. *Lamb.* Hæret heic Lambinus: itaque Gulielmius annotavit: Hoc est, quorum admoniti sunt primi illi homines, qui rebus verba imposuerunt, ipso sensu. *significare* en[illegible] sig[illegible]

sunt, & novata aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum.

17 Atque etiam est hæc distinctio in verbis; altera, natura: tractatione, altera. Natura, ut sint alia [i] consonantiora, graviora, leviora, & quodammodo nitidiora; alia contra. Tractatione autem, cùm aut propria sumuntur rerum vocabula; aut addita ad nomen, aut nova, aut prisca, aut ab oratore modificata, & inflexa quodammodo: qualia sunt ea, quæ transferuntur, aut immutantur, aut ea, quibus tamquam abutimur, aut ea, quæ obscuramus, quæ incredibiliter tollimus, quæque mirabiliùs, quàm sermonis consuetudo patitur, ornamus.

18 VI. C. F. HABEO de simplicibus verbis: nunc de conjunctione quæro. C. P. Numeri quidam sunt in conjunctione servandi, consecutioque verborum. Numeros aures ipsæ metiuntur, ne aut non compleas verbis quod proposueris, aut redundes. Consecutio autem, ne generibus, numeris, temporibus, personis, casibus perturbetur oratio. Nam, ut in simplicibus verbis, quod non est Latinum: sic in conjunctis, quod non est consequens, vituperandum est.

19 Communia autem simplicium, conjunctorumque sunt hæc quinque quasi lumina, dilucidum, breve, probabile, illustre, suave. Dilucidum fit usitatis verbis, propriis, dispositis aut circumscriptione conclusa, aut intermissione, aut concisione verborum. Obscurum autem, aut longitudine, aut contractione orationis, aut ambiguitate, aut inflexione, atque immutatione verborum. Brevitas autem conficitur simplicibus verbis: semel unaquaque re dicenda: nulli rei, nisi, ut dilucidè dicas, serviendo. Probabile autem genus est orationis, si non nimis est comtum, atque expolitum, si est auctoritas & pondus in verbis, si sententiæ vel graves, vel aptæ opinionibus hominum, & moribus.

20 Illustris autem oratio est, si & verba [k] gravitate delecta ponuntur, & translata, & superlata, & ad nomen adjuncta, & duplicata, & idem significantia, atque ab ipsa actione, atque imitatione rerum non abhorrentia. Est enim hæc pars orationis, quæ rem constituat pænè ante oculos. Is enim maximè sensus attingitur: sed ceteri tamen, & maximè mens ipsa moveri potest. Sed quæ dicta sunt de oratione dilu-

...no & tanquam nutu est indicare. Et ut nunc res ipsas signifi-
... verba, ita eadem à rebus primum inventa & inculcata sunt.

7. Quæ

ilucida, cadunt in hanc illustrem omnia. Est enim plus liquanto illustre, quàm illud dilucidum. altero fit ut intelgamus, altero verò, ut videre videamur.
Suave autem genus erit dicendi, primùm elegantia & ju- 21
unditate verborum sonantium, & lenium: deinde conunctione, quæ neque asperos habeat concursus, neque lisjunctos, atque hiantes: & sit circumscripta non longo nfractu, sed ad spiritum vocis apto, habeatque similitudiiem, æqualitatemque verborum, tum ex contrariis sumta erbis: crebra crebris, paria paribus respondeant, relaique ad idem verbum: & geminata, atque duplicata, vel tiam sæpius iterata ponantur: constructioque verborum um conjunctionibus copuletur, tum dissolutionibus reaxetur.
Fit etiam suavis oratio, cùm aliquid aut invisum, aut in- 22
uditum, aut novum dicas. Delectat enim quidquid est dmirabile, maximéque movet ea, quæ motum aliquem nimi miscet, oratio:. quæque significat oratoris ipsius amailes mores: qui exprimuntur, aut significando judicio psius ex animo humano ac liberali, aut inflexione sermois, cùm aut augendi alterius, aut minuendi sui causa, alia lici ab oratore, alia existimari videntur, idque comitate ieri magis, quàm vanitate. Sed multa sunt suavitatis præepta, quæ orationem aut magis obscuram, aut minùs proabilem faciunt. Itaque etiam hoc loco nobis est ipsis, quid ausa postulet, judicandum.
VII. C.F. RELIQUUM est igitur, ut dicas de conver- 23
a oratione, atque mutata. C.P. Est itaque id genus totum itum in commutatione verborum: quæ simplicibus in veris ita tractatur, ut aut ex verbo dilatetur, aut in verbum
ontrahatur oratio. Ex verbo, cùm aut proprium, aut idem P.ccxxx
ignificans, aut factum verbum in plura verba diducitur. Ex ratione, cùm aut definitio ad unum verbum revocatur, ut assumta verba removentur, aut in circuitus diriguntur, ut in conjunctione fit unum verbum ex duobus.
In conjunctis autem verbis triplex adhiberi potest com- 24
mutatio, non verborum, sed ordinis tantummodò: ut, cùm semel dictum sit directè, sicut natura ipsa tulerit, invertatur ordo, & idem quasi sursum versus, retroque dicatur; deinde idem intercisè, atque permistè. Eloquendi autem exercitatio maximè in hoc toto convertendi genere versatur.
C.F. Actio igitur sequitur, ut opinor. C.P. Est ita: quæ
 qui-

quidem oratori & cum rerum, & cum verborum momentis commutanda maximè est. Facit enim & dilucidam orationem, & illustrem, & probabilem, & suavem, non verbis, sed varietate vocum, motu corporis, vultu, quæ plurimùm valebunt, si cum orationis genere consentient, ejusque vim ac varietatem subsequentur.

26 C.F. Num quidnam de oratore ipso restat? C.P. Nihil sanè, præter memoriam, [7] quæ est gemina literaturæ quodammodo, & in dissimili genere persimilis. Nam ut illa constat ex notis literarum, & ex eo, in quo imprimuntur illæ notæ: sic confectio memoriæ, tanquam cera, locis utitur, & in his imagines, ut literas, collocat.

27 VIII. C.F. QUONIAM igitur vis oratoris omnis exposita est, quid habes de orationis præceptis dicere? C.P. Quatuor esse ejus partes: quarum prima & postrema ad motum animi [l] valet. is enim initiis est & perorationibus concitandus. Secunda, narratio: & tertia, confirmatio, fidem [m] facit orationi. Sed amplificatio quamquam habet proprium locum, sæpe etiam primum, postremum quidem ferè semper, tamen reliquo in cursu orationis adhibenda est, maximéque cum aliquid aut confirmatum est, aut reprehensum. Itaque ad fidem quoque vel plurimùm valet. Est enim amplificatio vehemens quædam argumentatio, ut illa docendi causa sit: hæc, commovendi.

l valent. *Lamb.*

m faciunt. *Idem.*

28 C.F. Perge igitur ordine quatuor mihi istas partes explicare. C.P. Faciam, & à principiis primùm ordiar. quæ quidem ducuntur aut ex personis, aut ex rebus ipsis. Sumuntur autem trium rerum gratia: ut amicè, ut intelligenter, ut attentè audiamur. Quorum primus locus est in personis nostris, disceptatorum, adversariorum: è quibus initia benivolentiæ conciliandæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officii, justitiæ, fidei: [n] contrariis rebus in adversarios conferendis, & cum iis, qui disceptant, aliqua conjunctionis aut causa, aut spe significanda: &, si in nos aliquod odium, offensiove [o] collocata sit, tollenda ea, minuendave, aut diluendo, aut extenuando, aut compensando, aut deprecando.

P.B.

n contrariisque. *alii.*

o collocata sint. *Lamb.*

Intel-

7. *Quæ est gemina literatura.*] Ita Veneti, alii *gemma*, alii *germana*. *Gemina* rectum est, & est ἀδελφὴ, ut Platoni ἀδελφαὶ ἐπιστῆμαι, ut *geminum consiliis Catilinæ*, & alibi similiter. *Camer.* *Quæ est gemina literatura* quoque Palatini, explicatque pluribus Franciscus Juretus Animadversionibus ad lib. I. Epistolæ 25. Symmachi. *Grut.*

8. *Aut*

Intelligenter autem ut audiamur, & attentè, à rebus 29
s ordiendum est. Sed facillimè auditor discit, &, quid
itur, intelligit, si complectare à principio genus, natu-
nque causæ, si definias, si dividas, si neque prudentiam
is impedias confusione partium, nec memoriam multi-
line: quæque mox de narratione dilucida dicentur, ea-
m etiam huc poterunt rectè referri.

Ut attentè autem audiamur, trium rerum aliqua conse- 30
temur. Nam aut magna quædam proponemus, aut ne-
cessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur.
t autem hoc etiam in præceptis, ut, si quando tempus
sum, aut res, aut locus, aut interventus alicujus, aut in-
erpellatio, aut ab adversario dictum aliquod, & maximè
n perorando, dederit occasionem nobis aliquam, ut dica-
mus aliquid ad tempus aptè, ne derelinquamus: &, quæ
uo loco de amplificatione dicemus, multa ex his poterunt
ad principiorum præcepta transferri.

IX. C.F. Quid? in narratione quæ tandem p conservan- 31
da sunt? C.P. Quoniam narratio est rerum explicatio, & p observ.
quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei, *Lamb.*
ea sunt in ea servanda maximè, quæ etiam in reliquis ferè
dicendi partibus: quæ partim sunt necessaria, partim as-
sumta ad ornandum. Nam ut dilucidè probabiliterque nar-
remus, necessarium est: sed assumimus etiam suavitatem.

Ergo ad dilucidè narrandum eadem illa superiora expli- 32
candi & illustrandi præcepta repetemus, in quibus est bre-
vitas: eaque sæpissimè in narratione laudatur, de qua su-
prà dictum est. Probabilis autem erit, si personis, si tem-
poribus, si locis ea, quæ narrabuntur, consentient: si cu-
jusque facti, & eventi causa ponetur: si testata dici vide-
buntur: si cum hominum opinione, auctoritate, si cum
lege, cum more, cum religione conjuncta: si probitas nar-
rantis significabitur, si antiquitas, si memoria, si orationis
veritas, & vitæ fides. Suavis autem narratio est, quæ ha-
bet admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, in-
terpositos motus animorum, colloquia personarum, dolo-
res, iracundias, metus, lætitias, cupiditates. Sed jam ad
reliqua pergamus.

C. F. Nempe ea sequuntur, quæ ad faciendam fidem per- 33
tinent. C. P. Ita est: quæ quidem in confirmationem, q & q *alii* &
reprehensionem dividuntur. Nam in confirmando nostra repr.
probare volumus: in reprehendendo, redarguere contra-
ria. Quoniam igitur omne, quod in controversiam ve

id aut sit, necne sit: aut quid sit: aut quale sit quæritur: in primo conjectura valet, in altero definitio, in tertio ratio. C.F. Teneo istam distributionem. Nunc conjecturæ locos quæro.
34

X. C.P. IN VERISIMILIBUS, & in propriis rerum notis posita est tota. Sed appellemus docendi gratia verisimile, quod plerumque ita fiat: ut adolescentiam procliviorem esse ad libidinem. Propriæ autem notæ argumentum, quod numquam aliter fit, certumque declarat, ut fumus ignem. Verisimilia reperiuntur ex partibus, & quasi membris narrationis. ea sunt in personis, in locis, in temporibus, in factis, in eventis, in rerum ipsarum negotiorumque naturis.

35 In personis naturæ primùm spectantur, valetudinis, figuræ, virium, ætatis, marium, fœminarum: atque hæc quidem in corpore. Animi autem, aut quemadmodum affecti sunt, virtutibus, vitiis, artibus, inertiis: aut quemadmodum commoti, cupiditate, metu, voluptate, molestia. Atque hæc quidem in natura spectantur. In fortuna, genus, amicitiæ, liberi, propinqui, affines, opes, honores, potestates, divitiæ, libertas, & ea, quæ sunt iis contraria.

36 In locis autem & illa naturalia, maritimi, an remoti à mari: plani, an [r] montuosi: læves, an asperi: salubres, an pestilentes: opaci, an aprici. & illa fortuita, culti, an inculti: celebres, an deserti: coædificati, an vasti: obscuri, an rerum gestarum vestigiis nobilitati: consecrati, an profani.

[r] montosi. *Lamb.*

37 XI. IN TEMPORIBUS autem, præsentia, & præterita, & futura cernuntur. in his ipsis, vetusta, recentia, instantia, paullo pòst, aut aliquando futura. Insunt etiam in temporibus illa, quæ temporis quasi naturam notant, ut hiems, ver, æstas, autumnus: aut anni tempora, ut mensis, ut dies, ut nox, hora, tempestas, quæ sunt naturalia.

38 Fortuita autem, sacrificia, festi dies, nuptiæ. Jam facta, & eventus, aut consilii sunt, aut imprudentiæ: quæ est aut in casu, aut in quadam animi permotione. Casu, cùm aliter accidit, ac putatum sit. Permotione, cùm aut oblivio, aut error, aut metus, aut aliqua cupiditatis causa permovit. Est etiam in imprudentia necessitas ponenda. Rerum autem bonarum & malarum tria sunt genera. nam aut in animis, aut in corporibus, aut extrà esse possunt. Hujus igitur materiæ, ad argumentum subjectæ, perlustrandæ animo

animo partes erunt omnes, & ad id, quod agetur, ex singulis conjectura capienda.

Est etiam genus argumentorum aliud, quod ex facti vestigiis sumitur, ut telum, cruor, clamor [1] editus, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, & eorum aliquid, quod sensu percipi possit: etiam si præparatum aliquid, si communicatum cum aliquo, si postea visum, auditum, indicatum. 39

[1] auditus *MS.*

Verisimilia autem partim singula movent suo pondere, partim, etiam si videntur esse exigua per se, multùm tamen cum sunt coacervata, proficiunt. atque in his verisimilibus insunt nonnumquam etiam certæ rerum & propriæ notæ. Maximam autem facit fidem ad similitudinem veri, primùm, exemplum: deinde introducta rei similitudo: fabula etiam nonnumquam, etsi sit incredibilis, tamen homines commovet. 40

P. B.

XII. C. F. QUID? definitionis quæ ratio est, & quæ via? C. P. Non dubium est id quidem, quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit, eluceat. Sed quoniam de propriis oritur plerumque magna dissensio, definiendum est sæpe ex contrariis, sæpe etiam ex dissimilibus, sæpe ex paribus. Quamobrem descriptiones quoque sunt in hoc genere sæpe aptæ, & enumeratio consequentium, in primisque commovet explicatio vocabuli ac nominis. 41

C. F. Sunt exposita jam ferè ea, quæ de facto, quæque de facti appellatione quæruntur. Nempe igitur ea restant, quæ, cùm factum constet, & nomen, qualia sint, vocatur in dubium. C. P. Est ita, ut dicis. C. F. Quæ sunt igitur in eo genere partes? C. P. [8] Aut jure factum depellitur, aut ulciscendi doloris gratia, aut pietatis, aut pudicitiæ, aut religionis, aut patriæ nomine, aut denique necessitate, inscitia, casu. 42

Nam quæ motu animi, & perturbatione facta sine ratione sunt, ea defensionem contra crimen, in legitimis judiciis non habent, in liberis disceptationibus habere possunt. 43

Hoc

8. *Aut jure factum depellitur.*] Lambinus quidem intrusit, *defenditur.* sed contra libros, in quibus alterum. Hittorp. tamen & Pal. pr. habent *depelletur.* alter *depellendi:* ut mihi verosimile sit totam eam vocem esse à manu scribarum, qui verbum aliquod heic requiri putabant; quod belle nihilominus subintelligatur. *Gruter.*

9. Qu

Hoc in genere, in quo, quale sit, quæritur, ex controversia, jure, & recténe actum sit, quæri solet: quorum disputatio ex locorum descriptione sumenda est.

44 C.F. Agesis ergo, quoniam in confirmationem, & reprehensionem diviseras [t] orationis fidem, & dictum de altero est: expone nunc de reprehendendo. C.P. Aut totum est negandum, quod in argumentatione adversarius sumserit, si fictum, aut falsum esse possis [v] docere; aut redarguenda ea, quæ pro verisimilibus sumta sunt: Primùm dubia sumta esse pro certis: Deinde etiam in perspicuè falsis eadem posse dici: Tum ex iis, quæ sumserint, non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula. sic universa frangentur. Commemoranda sunt etiam exempla, quibus simili in disputatione creditum non sit: [x] conquerenda conditio communis periculi, si ingeniis hominum criminosorum sit exposita vita innocentium.

t orationis *delet Lamb.*

v dicere *Lamb.*

x tum querenda. *Lamb.*

45 XIII. C.F. QUONIAM unde inveniuntur quæ ad fidem pertinent, habeo, quemadmodum in dicendo singula tractentur, exspecto. C.P. Argumentationem quærere videris, [9] quæ sit argumenti explicatio: quæ sumta ex iis locis, qui sunt expositi, conficienda, & distinguenda dilucidè est. C.F. Planè istuc ipsum desidero.

46 C.P. Est ergo (ut suprà dictum est) explicatio argumenti, argumentatio: sed ea conficitur, cum sumseris aut non dubia, aut probabilia, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se [y] videtur. Argumentandi autem duo sunt genera, quorum alterum ad fidem directò spectat; alterum se inflectit ad motum. Dirigitur, cùm proposuit aliquid, quod probaret, sumsitque ea, quibus uteretur: atque his confirmatis ad propositum retulit atque conclusit. Illa autem altera argumentatio, quasi retrò, & contrà priùs sumit quæ vult, eaque confirmat: deinde id, quod proponendum fuit, permotis animis jacit ad extremum.

P. ccxxxiv.

y videretur. *Lamb.*

47 Est autem illa varietas in argumentando, & non injucunda distinctio: ut, cùm interrogamus nosmetipsos, aut percunctamur, aut imperamus, aut optamus, quæ sunt cum aliis compluribus sententiarum ornamenta. Vitare autem similitudinem poterimus, non semper à proposito ordientes: & si non omnia confirmando disputabimus, breviter-

9. *Quæ sit argumenti explicatio.*] Sic Pal. pr. neque abit Hittorp. quàm quod is *sint*. aliis erat *est*, Grut.

10. *Facta*,

interdum, quæ erunt satis aperta, ponemus: quod-
is efficietur, si id apertum sit, non habebimus ne-
ıper concludere.
C. F. Quid? illla, quæ sine arte appellantur, 48
ıdudum assumta dixisti, ecquonam modo, ecquo-
:o artis indigent? C. P. Illa verò indigent: nec eò
: sine arte, quòd ita sunt, sed quòd ea non parit
ars, sed foris ad se delata, tamen arte tractat, &
: in testibus.
& de toto genere testium, quàm id sit infirmum, 49
:endum est: & argumenta rerum esse propria:
ıia, voluntatum: utendumque est exemplis, qui-
bus creditum non sit: & de singulis testibus, si na-
ıi, si leves, si cum ignominia, si spe, si metu, si
.a, si misericordia impulsi, si præmio, si gratia ad-
:omparandique superiore cum auctoritate testium,
amen creditum non sit.
: etiam quæstionibus resistendum est, quòd & do- 50
ugientes multi in tormentis [z] ementiti persæpe sunt,
e maluerunt falsum fatendo, quàm infitiando, do-
ıulti etiam suam vitam neglexerunt, ut eos, qui his
;, quàm ipsi sibi essent, liberarent. Alii autem aut
:orporis, aut consuetudine dolendi, aut metu sup-
aut mortis, vim tormentorum pertulerunt. Alii
:i sunt in eos, quos oderant. Atque hæc exemplis
la sunt.
ıe est obscurum, quin, (quoniam in [a] utramque 51
sunt exempla, & item ad conjecturam faciendam
contrariis contraria sint sumenda. Atque etiam in-
ia quædam in testibus, & in quæstionibus ratio. Sæ-
ı ea, quæ dicta sunt, si aut ambiguè, aut incon-
aut incredibiliter dicta sunt, aut etiam aliter ab
:a, subtiliter reprehenduntur.
C. F. Extrema tibi pars restat orationis, quæ 52
ı perorando est, de qua sanè velim audire. C. P. Fa-
t explicatio perorationis. nam est divisa in duas par-
nplificationem & enumerationem. Augendi au- P. B.
aîc est proprius locus in perorando: & in cursu ipso
is declinationes ad amplificandum dantur, confir-
aliqua, aut reprehensa.
gitur amplificatio gravior quædam affirmatio, quæ 53
ınimorum conciliet in dicendo fidem. Ea & ver-
genere conficitur, & rerum. Verba ponenda sunt,
quæ

z mentiti *Lamb.*

a *ita Lamb. & Grut. è MSS. alii* utraque parte.

quæ vim habeant illustrandi, nec ab usu sint abhorrentia, [b] gravia, plena, sonantia, juncta, [10] facta, cognominata, non vulgata, superlata, in primisque translata, nec in singulis verbis, sed in continentibus soluta, quæ dicuntur sine conjunctione, ut plura videantur.

b grandia *Lamb.*

54 Augent etiam relata verba, iterata, duplicata, & ea, quæ ascendunt gradatim ab humilioribus verbis ad superiora, omninoque semper quasi naturalis & non explanata oratio, sed [c] gravibus referta verbis, ad augendum accommodatior. Hæc igitur in verbis; [11] quibus actio vocis, vultus, & gestus congruens, & apta ad animos permovendos, [d] accommodata est. Sed & in verbis, & in actione causa erit tenenda, & pro re agenda. nam hæc, quia videntur perabsurda, cùm graviora sunt, quàm causa [e] fert; diligenter, quid quemque deceat, judicandum est.

c grandibus. *Idem.*

d accommodanda. *Idem.*

e *alii* diligenter fere.

55 XVI. Rerum amplificatio sumitur eisdem ex locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidem: maximéque definitiones valent conglobatæ, & consequentium frequentatio, & contrariarum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum [f] conflictio: & causæ, & ea, quæ sunt de causis orta, maximéque similitudines, & exempla: fictæ etiam personæ: muta denique loquantur, omninoque ea sunt adhibenda, si causa patitur, quæ magna habentur; quorum est duplex genus.

f conflictatio *Lamb.*

56 Alia enim magna natura videntur, alia usu. Natura, ut cœlestia, ut divina, ut ea, quorum obscuræ causæ, ut, in terris, mundoque admirabilia quæ sunt: ex quibus, similibusque si attendas, ad augendum permulta suppetunt. Usu, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementiùs: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam

10. *Facta, cognominata.*] In Gryphii libro *cogminata*, corruptè legitur; quod etsi fateor posse esse mancum verbum ex voce *cognominata*, quæ vulgata lectio est, utrumque tamen suspicor esse depravatum ex vera, *coagmentata*; cujus est creber apud Ciceronem usus, & huic loco perbellè quadrat lib. III. de Orat. *Collocationis est componere & struere verba, sic ut neve asper eorum concursus, neve hiulcus sit, sed quodammodo coagmentatus & levis.* & de Clar. Orat. *ipsa verba compone, & quasi coagmenta.* & rursus in Orat. *Verba verbis coagmentare.* variè autem alibi idem verbum ad alia transtulit. *Mich. Brut.*

11. *Quibus actio vocis, vultus, & gestus congruens &c.*] Lambinus ait se reposuisse libris volentibus *voce, vultu & gestu.* si verum dicit, non vitupero. at Pal. tamen pr. atque Hitt. habent tantum, *vocis & gestus congr.* alter Pal. *actio vultus & gestus &c.* Grut.

12. *Dis-*

Nam aut caritate moventur homines; ut deorum, ut patriæ, ut parentum: aut amore; ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium: aut honestate; ut virtutum, maximéque earum, quæ ad communionem hominum & liberalitatem valent. Ex iis & cohortationes sumuntur ad ea retinenda: & in eos, à quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur.

XVII. PROPRIUS locus augendi in his rebus aut amissis, aut amittendi periculo. Nihil est enim tam miserabile, quàm ex beato miser. Et hoc totum quidem moveat, si bona ex fortuna quis cadat: [g] & à quorum caritate divellatur: quæ amittat, aut amiserit: in quibus malis sit, futurusve sit, exprimatur breviter. Citò enim arescit lacryma, præsertim in alienis malis. nec quidquam in amplificatione nimis enucleandum est. minuta est enim omnis diligentia. hic autem locus grandia requirit. 57

g & si à alii.

P.CCXXXV.

Illud jam est judicii, quo quaque in causa genere utamur augendi. In illis enim causis, quæ ad delectationem exornantur, ii loci tractandi sunt, qui movere possunt exspectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum ac malorum enumerationes & exempla valent plurimum. In judiciis accusatori ferè, quæ ad iracundiam; reo plerumque, quæ ad misericordiam pertinent. Nonnumquam tamen accusator misericordiam movere debet, & defensor iracundiam. 58

Enumeratio reliqua est, nonnumquam laudatori, suasori non sæpe, accusatori sæpius, quàm reo, necessaria. Hujus ipsa tempora duo sunt, si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis: aut frequentatis firmamentis orationis, & breviter expositis, vim est habitura causa majorem. 59

Et reo rariùs utendum est, quod ponenda sunt contraria: quorum [12] dissolutio in brevitate [h] latebit, aculei [i] pungent. Sed erit in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis. id effugiet, qui non omnia minima repetet, sed brevia singula attingens pondera rerum ipsa comprehendet. 60

h alii non licebit.
i magis pung. Lamb.

XVIII. C.F. QUONIAM & de ipso oratore, & de oratione dixisti, expone eum mihi nunc, quem ex tribus extremum 61

12. *Dissolutio in brevitate latebit.*] Pall. uterque *lucebit*; ut item Hitt. Lambinus ex scripto uno edidit, *non lucebit*. malim adhærere vulgato, *Grut*.

13. Et

tremum proposuisti, quæstionis locum. C.P. Duo sunt; ut initio dixi, quæstionum genera: quorum alterum finitum temporibus [13] & personis, causam appello: Alterum infinitum, nullis neque personis neque temporibus notatum, quod propositum voco. [14] Sed est consultatio quasi pars causæ quædam, & controversiæ. inest enim infinitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia.

62 Quamobrem priùs de proposito dicamus: cujus genera sunt duo, cognitionis alterum; ejus scientia est finis, ut verine sint sensus: alterum actionis; quod refertur ad efficiendum quid, ut, si quæratur, quibus officiis amicitia colenda sit. Rursus superioris genera sunt tria: sit, necne: quid sit: quale sit. Sit, necne; ut, jus in natura sit, an in more. Quid autem sit, sitne jus, id, quod majori parti sit utile. Quale autem sit, justè vivere, sit, necne, utile.

63 Actionis autem duo sunt genera. Unum, ad persequendum aliquid, aut declinandum: ut, quibus rebus adipisci gloriam possis, aut quomodo invidia vitetur. Alterum, quod ad aliquod commodum, usumque refertur: ut, quemadmodum sit respublica administranda, aut, quemadmodum in paupertate vivendum.

64 Rursus autem k ex cognitionis consultatione, ubi, sit, necne sit, aut fuerit, futurumve sit, quæritur, unum genus est quæstionis possitne aliquid effici. ut, cùm quæritur, ecquisnam perfectè sapiens esse possit: alterum, quemadmodum quidque fiat, ut, quonam pacto virtus pariatur, naturane, an ratione, an usu. Cujus generis sunt omnes, in quibus, ut in obscuris naturalibusque quæstionibus, causæ, rationesque rerum explicantur.

k in *Lamb.*

P. B.

65 XIX. Illius autem generis, in quo, quid sit id, de quo agitur, quæritur, duo sunt genera; quorum in altero disputandum est, aliud, an idem sit, ut pertinacia & perseverantia: in altero autem descriptio generis alicujus, & quasi imago exprimenda est, ut, qualis sit avarus, aut quid sit l superbia.

l superbus. *MS.*

66 Tertio autem in genere, in quo, quale sit, quæritur, aut

13. *Et personis, causam appello.*] Sic Pal. quintus. nam pr. *& personis, controversiam causam.* editio vetus, *& personis controversam causam appello.* Grut.

14. *Sed est consultatio quasi pars causæ quædam & controversiæ.*] Haud aliter Pal. pr. nisi quod destituatur illo *&*. verum enim verò quintus præfert *Sed propositum, latior pars controversiæ, quàm causæ.* quæ scriptura examinanda otiosioribus. *Idem.*

15. *Aut*

ut de honestate, aut de utilitate, aut de æquitate dicen-
lum est. De honestate sic: ut, Honestumne sit pro amico
ericulum, aut invidiam subire. De utilitate autem sic:
it, Sitne utile in republica administranda versari. De æ-
quitate verò sic: ut, Sitne æquum, amicos cognatis an-
eferre. Atque in hoc eodem genere, in quo, quale sit,
quæritur, exoritur aliud quoddam disputandi genus. Non
enim simpliciter solùm quæritur, quid honestum sit, quid
utile, quid æquum, sed etiam ex comparatione, quid ho-
nestius, quid utilius, quid æquius: atque etiam, quid ho-
nestissimum, quid utilissimum, quid æquissimum: cujus
generis illa sunt, quæ præstantissima sit dignitas vitæ. At-
que ea quidem, quæ dixi, cognitionis sunt omnia.

Restant actionis: cujus alterum est præcipiendi genus, 67
quod ad rationem officii pertinet: ut, quemadmodum co-
endi sint parentes; alterum autem ad sedandos animos,
& oratione sanandos, ut in consolandis mœroribus, ut in
racundia comprimenda, [15] aut in timore tollendo, aut in
cupiditate minuenda. Cui quidem generi contrarium est
lisputandi genus ad eosdem illos animi motus, quod in am-
olificanda oratione sæpe faciendum est, vel gignendos
vel concitandos. Atque hæc ferè est partitio consultatio-
num.

XX. C.F. COGNOVI: sed quæ ratio est in his inveniendi, 68
& disponendi, requiro. C.P. Quid? tu aliamne censes,
& non eandem esse, quæ est exposita, ut ex eisdem locis
ad fidem, & ad inveniendum ducantur omnia? Collocan-
di autem quæ est exposita in aliis ratio, eadem huc trans-
fertur. Cognita igitur omni distributione propositarum con-
sultationum, causarum genera restant omnino.

Et earum quidem forma duplex est: quarum altera de- 69
lectationem sectatur aurium: alterius, ut obtineat, probet,
& efficiat quod agit, omnis est suscepta contentio. Itaque
llud superius, exornatio dicitur: quod cùm latum genus
esse potest, sanéque varium, unum ex eo delegimus, quod
ad laudandos claros viros suscepimus, & ad improbos vi-
tuperandos. Genus enim nullum est orationis, quod aut
ube-

15. *Aut in timore tollendo.*] Duo libri manusc. habent, *aut in ti-
more deliniendo*, ego nihil muto. iidem paulò ante habent, *ratio-
e sanandos.* Lamb. Equidem vix possum adduci ut credam rectè
latinè, *delinire timorem*, dici posse: veterem tamen lectionem
um fide repræsentare volui. *M. Brut.*

16. Qua

uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse pos[...] in quo magis orator in cognitione virtutum, vitioru[m] versetur. Reliquum autem genus causarum, aut in p[rovi]sione posteri temporis, aut in præteriti disceptatione [ver]satur: quorum alterum deliberationis est, alterum ju[dicii].

70 Ex qua partitione tria genera causarum exstiterunt: [un]quod à meliori parte, laudationis est appellatum; d[elibe]rationis alterum, tertium judiciorum. [16] Quamobre[m de] primo primùm, si placet, disputemus. C.F. Mihi [vero] placet.

XXI. C.P. Ac laudandi vituperandique [ratio]nes, quæ non ad bene dicendum solùm, sed etiam ad [ho]nestè vivendum valent, exponam breviter, atque à [prin]cipiis exordiar & laudandi & vituperandi.

71 Omnia [m] enim sunt profectò laudanda, quæ co[njuncta] cum virtute sunt: & quæ cum vitiis, vituperanda. Qu[am]obrem finis alterius est honestas, alterius turpitudo. [Confi]citur autem genus hoc dictionis, narrandis exponen[disque] factis, sine ullis argumentationibus, ad animi motus [leni]ter tractandos magis, quàm ad fidem faciendam, aut co[n]firmandam accommodatè. Non enim dubia firmantur, [sed] ea, quæ certa, aut pro certis posita sunt, augentur. Qu[am]obrem ex iis, quæ antè dicta sunt, & narrandi, & au[gen]di præcepta repetentur.

72 Et, quoniam in his causis omnis ratio ferè ad volup[ta]tem auditoris & ad delectationem refertur, utendum e[st] iis in oratione singulorum verborum insignibus, quæ h[a]bent plurimum suavitatis: id est, ut factis verbis, aut ve[]tustis, aut translatis frequenter utamur, & in ipsa const[ru]ctione verborum, ut paria paribus & similia similibus sæ[]pe referantur: ut contraria, ut geminata, ut circumscri[]pta numerosè, non ad similitudinem versuum, sed ad c[om]plendum aurium sensum, apto quodam [n] quasi verboru[m] [o] modo.

73 Adhibendaque frequentiùs etiam illa ornamenta reru[m] sunt, sive quæ admirabilia, & nec opinata, sive significat[a] monstris, prodigiis, & oraculis: sive quæ videbuntur ei, de quo agimus, accidisse divina, atque fatalia. Omn[is] enim exspectatio ejus, qui audit, & admiratio, & impro[]visi exitus, habent aliquam in audiendo voluptatem.

XXII. SED

16. *Quamobrem de primo primum &c.*] Videtur adumbrasse illud Aristotelium: Κατὰ φύσιν πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων. *Ursin.*

17. Gl[...]

ne autem quæ posita pars est, justitia dicitur, eaque erga deos, religio, erga parentes, pietas, vulgò autem bonitas: creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benivolentia nominatur.

XXIII. Atque hæ quidem virtutes cernuntur in agendo. Sunt autem aliæ quasi ministræ, comitesque sapientiæ: quarum altera, quæ sint in disputando vera, atque falsa, quibusque positis quid sequatur, distinguit & judicat: quæ virtus omnis in ratione scientiaque disputandi sita est: altera autem oratoria.

79 Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia: quæ ex eodem hausta genere, [19] quo illa, quæ in disputando, uberior est, atque latior, & ad motus animorum, vulgique sensus accommodatior. Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemque maximè consequens, verecundia est. Atque hi sunt quidem ferè quasi quidam habitus animi, sic affecti, & constituti, ut sint singuli inter se proprio virtutis genere distincti: à quibus ut quæque res gesta est, ita sit honesta necesse est, summéque laudabilis.

80 Sunt autem alii quidam [r] perfecti animi habitus ad virtutem quasi præculti & præparati rectis studiis & artibus; ut in suis rebus, studia litterarum, ut numerorum, ac sonorum, ut mensuræ, ut siderum, ut equorum, ut venandi, ut armorum. in communibus, propensiora studia in aliquo genere virtutis [t] præcipuè colendo, aut divinis rebus deserviendo, aut parentibus, amicis, hospitibus, præcipuè, atque insigniter diligendis. Atque hæc quidem virtutum. Vitiorum autem sunt genera contraria.

[r] perfecti, *delet Lamb.*

[t] *in aliis abest* præcipue.

81 Cernenda autem sunt diligenter, ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari. nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, & magnitudinem animi superbia in animis [20] extollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effu-

Pag. XXXVII.

circa res graves sedatasque, vel certe extra turbulentiam. Hittorp. habebat *grave, sedatum, non turbulentum*, ut edidit Lambinus. nam retro cum *grave insedatum & turbulentum*. Grut.

19. *Quo illa, quæ in disputando.*] Videtur aliquid deesse, ut *consumitur, occupatur, versatur, sita est*, sive quid aliud tale. *Lamb.*

20. *Extollendis, & despicientia.*] Lambinus auctiorem aliquot vocibus exhibere volebat hunc locum; ita; *Extollendis & vera gloria, laudisque studium, despicientia in contr.*

21. For-

effusio, & [21] fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia immanis, & justitiam acerbitas, & religionem superstitio, & lenitatem mollitia animi, & verecundiam timiditas, & illam disputandi prudentiam concertatio captatioque verborum, & hanc oratoriam vim inanis quædam profluentia loquendi. Studiis autem bonis similia videntur ea, quæ sunt in eodem genere nimia.

Quamobrem omnis vis laudandi vituperandique ex his 82
sumetur virtutum vitiorumque partibus: sed in toto quasi contextu orationis hæc erunt illustranda maximè, quemadmodum quisque generatus, quemadmodum educatus, quemadmodum institutus, moratusque fuerit: &, si quid cui magnum, aut incredibile acciderit, maximéque si id divinitus accidisse potuerit videri: tum quod quisque senserit, dixerit, gesserit, ad ea, quæ proposita sunt, virtutum genera accommodabuntur, ex illisque iisdem inveniendi locis causæ rerum, & eventus, & consequentia requirentur. Neque verò mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit, si modò quid erit animadvertendum aut in ipso genere mortis, aut in iis rebus, quæ post mortem erunt consecutæ.

XXIV. C.F. Accepi ista didicique breviter, non 83
solùm quemadmodum laudarem alterum, sed etiam quemadmodum eniterer, ut possem ipse jure laudari. Videamus igitur deinceps, in sententia dicenda quam viam, & quæ præcepta teneamus. C.P. Est igitur in deliberando finis utilitas, ad quem omnia ita referuntur in consilio dando, sententiaque dicenda, ut illa prima sint suasori, aut dissuasori videnda, quid aut possit fieri, aut non possit, & quid aut necesse sit, aut non necesse. Nam &, si quid effici non potest, deliberatio tollitur, quamvis utile sit: &, si quid necesse est, (Necesse autem id est, sine quo salvi, liberive esse non possumus,) id est reliquis & honestatibus in civili ratione, & commodis anteponendum.

Cùm autem quæritur, quid fieri possit, videndum 84
etiam est, quàm facilè possit. nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sæpe sunt, ac si effici non possint. Et cùm de necessitate attendemus, etsi aliquid non necessarium videbitur, videndum tamen erit, quàm sit magnum.

21. *Fortitudinem audacia imitatur.*] Hæc quoque Aristotelis sunt ex lib. Rhet. I. Οἷον τὸ θρασὺν, ἀνδρεῖον· καὶ τὸ ἄσωτον, ἐλευθέριον. *Ursin.*

 22. *Est*

ta- gnum. Quod enim v permagni intereſt, pro neceſ
ſt. pe habetur.

85 Itaque cùm conſtet hoc genus cauſarum ex ſu
diſſuaſione; ſuaſori proponitur ſimplex ratio: ſi &
& fieri poteſt, fiat. Diſſuaſori duplex: una, ſi
eſt, ne fiat: altera, ſi fieri non poteſt, nec ſuſcip
ſuaſori utrumque docendum eſt, diſſuaſori alterum
re ſat eſt.

86 Quare quoniam in his verſatur omne conſilium
de utilitate antè dicamus, quæ in diſcernendis bo
liſque verſatur. Bonorum autem partim neceſſaria
vita, pudicitia, libertas, ut liberi, conjuges,
parentes: partim non neceſſaria; quorum alia ſi
expetenda, ut ea, quæ ſita ſunt in officiis, atq
tibus: alia, quòd aliquid commodi efficiunt, u
copiæ.

87 Eorum autem, quæ propter ſe expetuntur, p
neſtate ipſa, partim commoditate aliqua expetun
neſtate ea, quæ proficiſcuntur ab iis virtutibus
bus paullò antè eſt dictum: quæ ſunt laudabilia ip
Commoditate autem aliqua, quæ ſunt in corpori
ſi de- tunæ bonis expetenda. quorum alia ſunt x quaſi
nb. modo cum honeſtate conjuncta, ut honos, ut gl
diverſa, ut vires, forma, valetudo, nobilitas,
clientelæ.

88 XXV. [22] EST ETIAM quaſi quædam mater
cta honeſtati: quæ maximè ſpectatur in amicitiis.
autem caritate & amore cernuntur. nam cùm
tum parentum, patriæque cultus, eorumqu
num, qui aut ſapientia aut opibus excellunt,
tem referri ſolet. Conjuges autem, & liberi, & ſ
alii, quos uſus, familiaritaſque conjunxit, qu

22. *Eſt etiam quædam quaſi materies ſubjecta ſuaſori hone*
locus cùm eſſet in omnibus libris vulgatis mendoſus, i
modum interpretes & ludimagiſtros antea torquebat,
tem à me reſtitutus, non eget interprete. Atque ad h
dationem quaſi manu duxit vetus codex, in quo ſcripti
honeſtas, in recto caſu, quam ſcripturam, cum attent
deraſſem, & viderem locum, ut vulgò legitur (ſic aute
materies ſubjecta honeſtati) eſſe obſcurum, & penè dicam
bilem, reſtituta voce, *ſuaſori*, quæ omiſſa fuerat à li
voce, *honeſtas*, verſa in *honeſtatis*) quamquam *honeſtas*
poteſt, *planum*, & vel puero ad intelligendum facilem
plicatum reddidi. *Lamb.*

etiam caritate ipsa, tamen amore maximè continentur. In his igitur rebus cùm bona sint, facile est intellectu, quæ sint contraria.

Quòd si semper optima [y] tenere possemus, haud sanè, 89
quoniam quidem ea perspicua sunt, consilio multùm egeremus. Sed quia temporibus, quæ vim habent maximam, persæpe evenit, ut utilitas cum honestate certet, earumque rerum contentio plerumqne deliberationes efficit: ne aut opportuna propter dignitatem, aut honesta propter utilitatem relinquantur, ad hanc difficultatem explicandam præcepta referamus.

y qui ten.

Et quoniam non ad veritatem solùm, sed etiam ad opi- 90
niones eorum, qui audiunt, accommodanda est oratio: hoc primùm intelligamus, hominum duo esse genera; alterum indoctum & agreste, quod anteferat semper utilitatem honestati: [23] alterum humanum & politum, quod rebus omnibus dignitatem anteponat. Itaque huic generi laus, honor, gloria, fides, justitia, omnisque virtus: illi autem alteri, quæstus, emolumentum, fructusque proponitur: atque etiam voluptas, quæ maximè est inimica virtuti, bonique naturam fallaciter imitando adulterat: quam immanissimus quisque acerrimè sequitur, neque solùm honestis rebus, sed etiam necessariis anteponit.

XXVI. In suadendo, cùm ei generi hominum 91
consilium des, sæpe sanè laudanda est: & illud videndum, quanto magis homines mala fugiant, quàm sequantur bona. nam neque honesta tam expetunt, quàm devitant turpia. Quis enim honorem, quis gloriam, quis laudem, quis ullum decus tam umquam expetat, [24] quàm ut ignominiam, infamiam, contumeliam, dedecus fugiat? quarum rerum dolor gravis est. Est genus hominum ad honestatem natum, [z] malo cultu pravisque opinionibus corruptum. quare in cohortando, atque suadendo propositum quidem

Pa ccxx

z se lo. A

nobis

23. *Alterum humanum & politum.*] Haud aliter Pal. quintus; non longè aliter quam quod è suis Lambinus, *& expolitum.* retro impressi tantum, *alterum expolitum:* quomodo tamen Pal. pr. & Hittorp. *Grut.*

24. *Quam ut ignominiam &c.*] Lambinus abjecit *ut*, idemque facere voluit Gulielmius, fide Hittorpiani. & vero abest item Pal. quinto, sed tamen is præterea excluserat *tam*, quod proximè præcessit. & nescio quàm heic bellè mihi quadrare videatur utrumque. *Idem.*

 25. Qu

nobis erit illud, ut doceamus, [25] qua vi bona consequi malaque vitare possimus.

92 Sed apud homines bene institutos plurimùm de laude, & de honestate dicemus: maximéque ea virtutum genera tractabimus, quæ in communi hominum utilitate tuenda, augendaque versantur. Sin apud indoctos imperitosque dicemus; fructus, emolumenta, voluptates, vitationesque dolorum proferantur: addantur etiam contumeliæ atque ignominiæ. Nemo enim est tam agrestis, quem non, si ipsa minus honestas, [a] contumelia tamen & dedecus magnopere moveat. Quare quod ad utilitatem spectat, ex iis, quæ dicta sunt, reperietur.

a at cont. *Lamb.*

93 [b] Quod autem possit effici, necne possit, in quo etiam, quàm facilè possit, quamque expediat, quæri solet, maximè ex causis iis, quæ quamque rem efficiant, est videndum. Causarum autem genera sunt plura. Nam sunt aliæ, quæ ipsæ conficiunt; aliæ, quæ [c] vim aliquam ad conficiendum [d] afferunt. Itaque illæ superiores conficientes vocentur: hæ reliquæ ponantur in eo genere, ut sine his confici non possit.

b Ecquid. *Lamb.*
c viam *Lamb.*
d aperiunt. *Idem.*

94 Conficiens autem causa alia est absoluta, & perfecta per se; alia aliquid adjuvans, & efficiendi socia quædam: cujus generis vis varia est, & sæpe aut major, aut minor, ut & illa, quæ maximam vim habet, sola sæpe causa dicatur. Sunt autem aliæ causæ, quæ aut propter principium, aut propter exitum, conficientes vocantur. Cùm autem quæritur, quid sit optimum factu; aut utilitas, aut spes efficiendi ad assentiendum impellit animos. Et, quoniam de utilitate jam diximus, de efficiendi ratione dicamus.

95 XXVII. QUO TOTO [e] GENERE, quibuscum, & contra quos, quo tempore, aut quo loco, aut quibus facultatibus armorum, pecuniæ, sociorum, earumve rerum, quæ ad quamque rem efficiendam pertinent, possimus uti, requirendum est. Neque solum ea sunt, quæ nobis suppetunt, sed etiam illa, quæ adversantur, videnda. Et, si ex contentione procliviora erunt nostra; non solum effici posse quæ suademus, erit persuadendum: sed curandum etiam, ut illa facilia, proclivia, jucunda videantur. Dissuadentibus autem, aut utilitas labefactanda est,

e In gen. *Lamb.*

25. *Qua vi bona consequi.*] Lambinus è suis reposuit *via*. at Pal. pr. tantum habet, *qua bona cons.* quint. *qua re bona &c.* Grut.

26. *Ma-*

est, aut efficiendi difficultates efferendæ, neque aliis ex præceptis, sed iisdem ex suasionis locis.

Uterque verò ad augendum habeat exemplorum aut re- 96
centium, quo notiora sint, aut veterum, quo plus aucto-
ritatis habeant, copiam. Maximéque sit in hoc genere meditatus, ut possit vel utilia, ac necessaria sæpe honestis, vel hæc illis anteferre. Ad commovendos autem animos maximè proficient, si incitandi erunt, hujusmodi sententiæ, quæ [f] aut ad explendas cupiditates, aut odium satiandum, aut ad ulciscendas injurias pertinebunt. Sin autem reprimendi; de incerto statu fortunæ, dubiisque eventis rerum futurarum, & retinendis suis fortunis, si erunt secundæ: sin autem adversæ, de periculo commonendi. Atque hi quidem sunt perorationis loci.

P. B. f alii omittunt aut.

Principia autem in sententiis dicendis brevia esse debe- 97
bunt. non enim supplex, ut ad judicem, venit orator, sed hortator, atque auctor. Quare proponere, qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortarique ad se breviter dicentem audiendum. Tota autem oratio simplex, & gravis, & sententiis debet ornatior esse, quàm verbis.

XXVIII. C. F. COGNOVI jam laudationis & suasio- 98
nis locos. nunc, quæ judiciis accommodata sint, exspecto: idque nobis genus restare unum puto. C. P. Rectè intelligis. atque ejus quidem generis finis est æquitas; quæ non simpliciter spectatur, sed ex comparatione nonnumquam: ut, cùm de verissimo accusatore disputatur, aut cùm hereditatis sine lege, aut sine testamento petitur possessio: in quibus causis quid æquius, æquissimumve sit, quæritur: quas ad causas facultas petitur argumentationum ex iis, de quibus mox dicetur, æquitatis locis.

Atque etiam ante judicium de constituendo ipso judicio 99
solet esse contentio, cùm aut, sitne actio illi, qui agit, aut jamne sit, aut num jam esse desierit, aut illane lege, hisne verbis sit actio, quæritur. Quæ etiam si antè quàm res in judicium venit, aut concertata, aut dijudicata, aut confecta [g] non sunt; tamen in ipsis judiciis permagnum sæpe habent pondus, cùm ita dicitur: Plus petisti; serò petisti: non fuit tua petitio: non à [h] me, non hac lege, non his verbis, non hoc judicio.

g non de Lamb. Gr. dubitat. h me pe[...] re debuis[...] non. Lam[...]

Quarum causarum genus est positum in jure civili: quod 100
est in privatarum, ac publicarum rerum lege, aut more positum; cujus scientia neglecta ab oratoribus plerisque, no-

 bi

bis ad dicendum necessaria videtur. Quare de con
actionibus, accipiendis, subeundisque judiciis,
pienda iniquitate actionis, de comparanda æquitat
ea ferè generis ejus sunt, ut, quamquam in ipsi
cium sæpe dilabantur, tamen antè judicium tract
deantur, paululum ea separo à judiciis, tempo
agendi, quàm dissimilitudine generis. Nam omn
de jure civili, aut de æquo & bono disceptantur
in eam formam, in qua, quale quid sit, ambig
qua dicturi sumus: quæ in æquitate & jure max
sistit.

101 XXIX. IN OMNIBUS igitur caussis tres sun
ex quibus unus aliquis capiendus est, si plures no
ad resistendum. Nam aut ita consistendum est,
objicitur, factum neges: aut illud, quod factum
neges eam vim habere, atque id esse, quod adver
XXIX. minetur. aut, si neque de facto, neque de fact
tione ambigi potest, id, quod arguêre, neges
quale ille dicat: & rectum esse quod feceris, c
dumve, defendas.

102 Ita primus ille status, & quasi conflictio cum ad
Lamb. conjectura quadam; secundus [i] autem definition
descriptione, aut informatione verbi; tertius æqu
ri, & recti, & humani ad ignoscendum disputa
ctandus est. Et quoniam semper is, qui defendit
lùm resistat oportet, aliquo statu, aut infitiando
finiendo, aut æquitate opponenda; sed etiam
subjiciat recusationis suæ: primus ille status ration
iniqui criminis, ipsam negationem, infitiationem
secundus, quòd non sit in re, quod ab adversario
in verbo: tertius, quòd id rectè factum esse defend
sine ulla nominis controversia factum fatetur.

103 Deinde unicuique rationi opponendum est, al
tore id, quod si non esset in accusatione, causa
esse non posset. Itaque ea, quæ sic referuntur, c
tia caussarum vocentur: quamquam non ea mag
contra rationem defensionis afferuntur, quàm ipsa
sionis rationes, continent causas. sed distinguen
rationem appellamus eam, quæ affertur à reo ad
dum, depellendi criminis causa: quæ nisi esset,
fenderet, non haberet: firmamentum autem, qu
trà ad labefactandam rationem refertur, sine quo
tio stare non potest.

X

nenda sunt, si qua ex scripto legis, aut testamenti, aut verborum ipsius judicii, aut alicujus stipulationis, aut cautionis [l] opponuntur defensioni contraria. Ac ne hoc quidem genus in eas causas incurrit, quæ conjectura continentur. quod enim factum negatur, id argui non potest scripto. Ne in definitionem quidem venit [m] genere scripti ipsius. Nam etiam si verbum aliquod de scripto definiendum est, quam vim habeat: ut, cùm ex testamentis, quid sit penus, aut cùm ex lege prædii quæritur, quæ sunt ruta cæsa: non scripti genus, sed verbi interpretatio controversiam parit.

[l] opponit possunt *Lamb.*

[m] genus *Lamb.*

108 Cùm autem plura significantur scripto, propter verbi, aut verborum ambiguitatem, ut liceat ei, qui contra dicat, eò trahere significationem scripti, quò expediat, aut velit: aut, etiam si ambiguè scriptum non sit, vel à verbis voluntatem & sententiam scriptoris abducere, vel alio se eâdem de re contrariè scripto defendere: tum disceptatio ex scripti contentione exsistit, ut in ambiguis disceptetur, quid maximè significetur: in scripti sententiæque contentione, utrum potiùs sequatur judex: in contrariis scriptis, utrum magis sit comprobandum.

109 Disceptatio autem cùm est constituta, proposita esse debet oratori, quò omnes argumentationes repetitæ ex inveniendis locis conjiciantur. Quod quamquam satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos, tamquam thesauros aliquos argumentorum, notatos habet: tamen ea, quæ sunt certarum causarum propria, tangemus.

110 XXXII. IN CONJECTURA igitur cùm est in infitiando reus, accusatori hæc duo prima sunt, (sed accusatorem pro omni actore & petitore appello: possunt enim etiam sine accusatore in causis hæc eadem controversiarum genera versari,) sed hæc duo sunt ei prima, causa, & eventus. Causam appello rationem efficiendi: eventum, id, quod est effectum. Atque ipsa quidem partitio causarum paullo antè in suasionis locis distributa est.

111 Quæ enim in consilio capiendo futuri temporis præcipiebantur, quamobrem aut utilitatem viderentur habitura, aut efficiendi facultatem, eadem, qui de facto argumentabitur, colligere debebit, quamobrem & utilia illi, quem arguet, fuisse, & ab eo effici potuisse demonstret. Utilitatis conjectura movetur, si illud, quod arguitur, aut spe bonorum, aut malorum metu fecisse dicitur: quod [n] fit acrius, quo illa in utroque genere majora ponuntur.

p. CCXL.

[n] eo fit *Lamb.*

112 Spectantur etiam ad causam facti, motus animorum, si

ira

ra recens, si odium vetus, si ulciscendi studium, si inju- iæ dolor: si honoris, si gloriæ, si imperii, si pecuniæ cupiditas: si periculi timor, si æs alienum, si angustiæ rei familiaris: si audax, si levis, si crudelis, si impotens, si ncautus, si insipiens, si amans, si commota mente, si vinolentus, si cum spe efficiendi, si cum opinione celandi: aut, si patefactum esset, depellendi criminis, vel perrum- pendi periculi, vel in longinquum tempus differendi: aut si judicii pœna levior, quàm facti præmium: aut si faci- noris voluptas major, quàm damnationis dolor.

His ferè rebus facti suspicio confirmatur, cùm & volun- 113
tatis in reo causæ reperiuntur, & facultas. In voluntate au- tem utilitas ex adeptione alicujus commodi, vitationeque alicujus incommodi quæritur, ut aut spes aut metus im- pulisse videatur, aut alius repentinus animi motus, qui etiam citiùs in fraudem, quàm ratio utilitatis, impellit. quamobrem sint hæc dicta de causis. C. F. Teneo, & quæ- 114
ro, qui sint illi eventus, quos ex causis effici dixisti.

XXXIII. C. P. CONSEQUENTIA quædam signa præ- teriti, & quasi impressa facti vestigia: quæ quidem vel maximè suspicionem movent, & quasi tacita sunt crimi- num testimonia. atque hoc quidem graviora, quòd causæ communiter videntur insimulare & arguere omnes posse, [27] quorum ° modò interfuerit aliquid: hæc propriè attin- ° non e vet.
gunt eos ipsos, qui arguuntur, ut telum, ut vestigium, ut cruor, ut deprehensum aliquid, quod ablatum, ereptum- re videatur, ut responsum inconstanter, ut hæsitatum, ut titubatum, ut cum aliquo visus, ex quo suspicio oria- tur, ut eo ipso in loco visus, [28] in quo facinus, ut pallor, ut

27. *Quorum modo interfuerit aliquid, &c.*] Multis jam antè an- nis videram lectionem vulgatam, *quorum non interfuerat aliquid*, esse mendosam, & hanc negationem è meo codice pro meo jure deleveram. Quis enim non videt Marcum Tullium hoc sentire, causas valere etiam contra eos, qui non arguantur, si modò eo- rum interfuerit, seu si modò eis bono fuerit? effecta autem eos propriè attingere, qui arguantur, quique in judicium vocati sint? Hoc igitur videram, sed unde hæc negatio nata sit, non videram. Hoc mihi indicaverunt duo codices manuscr. in quibus ita sine ul- la litura, aut varietate, scriptum est, *quorum modo interfuerit ali- quid: modò* enim à librariis depravatum fuerat, & *non*, ex eo fa- ctum. Atque hæc scriptura sine dubio vera & recta est. *Lamb.*

28. *In quo loco facinus factum fuerit.*] Hæc est antiqua scriptura, optima fide à me in locum vulgatæ, quæ erat mutila & lacera, re- posita, deerant enim hæ voces, *loco factum fuerit*, facere facinus au- tem,

ut tremor, ut ſcriptum, aut obſignatum, aut depoſitum quippiam. Hæc enim, & talia ſunt, quæ aut re ipſa, aut etiam antè quàm factum eſt, aut poſtea, ſuſpicioſum crimen efficiant.

115 Quæ ſi non erunt, tamen cauſis ipſis, & efficiendi facultatibus niti oportebit, adjuncta illa diſputatione communi, non fuiſſe illum tam amentem, ut indicia facti aut effugere, aut occultare non poſſet: ut ita apertus eſſet, ut locum crimini relinqueret. Communis ille contrà locus audaciam temeritati non prudentiæ eſſe conjunctam.

116 Sequitur autem ille locus ad augendum, non eſſe exſpectandum, dum fateatur: argumentis peccata convinci: & hîc etiam exempla ponuntur.

P.B.

117 XXXIV. Atque hæc quidem de argumentis. Sin autem erit etiam teſtium facultas: primùm genus erit ipſum laudandum, dicendumque, ne argumentis teneretur reus, ipſum ſua cautione feciſſe, teſtes effugere non potuiſſe. deinde ſinguli laudentur. Quæ autem eſſent laudabilia, dictum eſt. [29] Deinde p etiam argumento firmo, quia tamen ſæpe falſum eſt, poſſe rectè non credi: viro bono & firmo, ſine vitio judicis, non poſſe non credi. Atqui etiam, ſi obſcuri teſtes erunt, aut tenues: dicendum erit, non eſſe ex fortuna fidem ponderandam, aut eos eſſe cujuſque locupletiſſimos teſtes, qui id, de quo agatur, facillimè ſcire poſſint. Sin quæſtiones habitæ, aut q poſtulatio ut habeantur, cauſam adjuvabunt: confirmandum genus primùm quæſtionum erit: dicendum de vi doloris, de opinione majorum, qui eam rem totam, niſi probaſſent, certe repudiaſſent.

p dicendum et. *Lamb.*

q poſtulo *MS. Grut.*

118 De inſtitutis Athenienſium, Rhodiorum, doctiſſimorum hominum, apud quos etiam (id quod acerbiſſimum eſt) liberi, civeſque torquentur. de noſtrorum etiam prudentem, ne quis fortè de eo dubitet, genus eſt loquendi bonis ſcriptoribus uſitatum, Catullus ad Juventium: *Quid tibi nunc cordi eſt? quem tu præponere nobis Audes? ah neſcis, quod facinus facias.* Marcus Tullius lib. II. de Finibus: *Si enim ita eſt, vide ne facinus facias, cùm mori ſuadeas:* idem pro Rabirio perduell. reo, *& id facinus pulcherrimum fieri arbitrarer.* Salluſtius bello Catilin. *Fœda crudeliaque in civeis facinora facere.* Lamb.

29. *Deinde etiam argumento firmo.*] Pal. pr. *argumentando.* Pal. quintus *argumentando infirmo*, quod ultimum verbum ferè ſalivam mihi movet. ſed nec *argumentando* inſuper habendum videtur. *Grut.*

30. *Si*

ım hominum institutis, qui cùm de servis in
æri noluissent, de incestu tamen & conjuratio-
cta me consule est, quærendum putaverunt.
iam disputatio est, qua solent uti ad infirman-
ıes, & meditata, puerilisque dicenda. tum fa-
, diligenter esse, & sine cupiditate quæsitum:
æstionis argumentis & conjectura ponderan-
ıæc accusationis ferè membra sunt.
DEFENSIONIS autem primùm infirmatio 11
aut non fuisse, aut non tantas, aut non sibi
:ommodiùs potuisse idem consequi; aut non r
ıoribus, t non ea vita; aut nullos animi motus, La
impotentes fuisse. Facultatum autem infirma- f
', si aut vires, aut animum, aut copias, aut de
e demonstrabit: aut alienum tempus, aut lo- t
›neum, aut multos arbitros, quorum crederet nc
t non se tam ineptum, ut id susciperet, quod
ın posset, neque tam amentem, ut pœnas, ac
mneret.
:ntia autem diluet exponendo non esse illa cer- 12
cti, quæ etiam nullo admisso consequi possent:
in singulis: & ea, aut eorum, quæ ipse facta
propria esse defendet potiùs, quàm criminis:
m accusatore communia essent, pro periculo
m contra salutem valere debere: testiumque,
ım genus v universum, & quod poterit, in sin- v
ɔrehensionis locis, de quibus antè dictum est, sin

causarum principia suspiciosa ad acerbitatem 12
'e ponentur: denunciabiturque insidiarum com-
ulum, excitabunturque animi, ut attendant.
n querela conflati criminis, collectarumque
, & accusatoris insidiæ, & item commune pe- P.
feretur, animique ad misericordiam allicien-
licè benivolentia judicum colligetur. Narratio
satoris erit quasi membratim gesti negotii suspi-
ıtio, sparsis omnibus argumentis, obscuratis
ıs. Defensori, aut præteritis, aut obscuratis
argumentis, rerum ipsarum eventus erunt, ca-
ndi.
ıandis autem nostris argumentationibus, infir- r
ontrariis, sæpe erunt accusatori motus animo-
li, reo mitigandi. Atque hæc quidem utrique
maxi-

maximè in peroratione facienda: alteri frequentatione argumentorum, & coacervatione universa: alteri, si planè causam redarguendo explicarit, enumeratione, ut quæque diluerit, & miseratione ad extremum.

123 XXXVI. C.F. SCIRE mihi jam videor, quemadmodum conjectura tractanda sit. Nunc de definitione audiamus. C.P. Communia dantur in isto genere accusatori, defensorique præcepta. Uter enim definiendo, describendoque verbo magis ad sensum judicis, opinionemque penetrarit, & uter ad communem verbi vim, & ad eam præceptionem, quam inchoatam habebunt in animis ii, qui audient, magis & propiùs accesserit, is vincat necesse est.

124 Non enim argumentando hoc genus tractatur, sed tanquam explicando excutiendoque verbo: ut, si in reo pecunia absoluto, rursusque revocato, prævaricationem accusator esse definiat, omnem judicii corruptelam ab reo: defensor autem, non omnem, sed tantummodò accusatoris corruptelam ab reo. Sit ergo hæc contentio primùm verborum, in qua etiam si propiùs accedat ad consuetudinem mentemque sermonis defensoris definitio, tamen accusator sententia legis nititur

125 Negat enim probari oportere, eos, qui leges scripserunt, ratum habere judicium, si totum corruptum sit: [30] si unus accusator corruptus sit, rescindere [31] nititur æquitate: ut illa

30. *Si unus accusator corruptus sit, rescindere nititur æquitate.*] Vitiosa erat hujus loci interpunctio. nihil præterea. Est autem hæc ejus sententia. Negat accusator esse probabile, eos qui leges scripserunt, ratum habere judicium, si totum sit corruptum, quod fit, cùm reus judicibus pecunia corruptis absolutus est: si autem unus accusator sit corruptus, rescindere atque infirmare. proinde ac si ita dicat: qui leges scripserunt, voluerunt judicium rescindi, sive accusator corruptus sit ab reo, id est, si prævaricatio facta sit: sive judices ab reo corrupti sint. At voluerunt reum, qui prævaricatione liberatus atque absolutus esset, in judicium revocari, ejusque causam de integro cognosci. Illi autem fuerunt sapientes. sapientes autem nihil absurdè, nihil stultè, nihil temerè faciunt. Absurdum sit autem, stultum, ac temerarium, hoc statui, ratum haberi judicium, si totum sit corruptum, id est, si reus judicibus pecunia corruptis sit absolutus: rescindi, si accusator duntaxat corruptus sit. Ergo multo magis voluerunt latores legis judicium rescindi, si totum sit corruptum, quàm si accusator tantum à reo corruptus sit. *Lamb.*

31. *Nititur æquitate: ut illa quasi scribenda &c.*] Negari non potest, quin hic locus sit corruptus. ego partim ex codicibus manuscript. in quibus scriptum est, *militate*, pro, *ut illa*, quod est in vul-

illa quasi scribenda lex sic esset, quæque x tamen comple- *x alia M enim, tum.*
cteretur in judiciis corruptis, ea verbo uno prævaricationis comprehendisse dicitur.

Defensor autem testatur consuetudinem sermonis, ver- 126
bique vim ex contrario reperiet quasi ex vero accusatore, cui contrarium est nomen prævaricationis: ex consequentibus, quòd ea littera de accusatore soleat dari judici: ex nomine ipso; quod significat eum, qui in contrariis causis, quasi variè esse positus videatur. Sed huic tamen ipsi confugiendum est ad æquitatis locos; ad rerum judicatarum auctoritatem, ad finem aliquem periculi: communeque sit hoc præceptum, ut, cùm uterque definierit, quàm maximè potuerit ad communem sensum vimque verbi, tum similibus, exemplisque eorum, qui ita locuti sunt, suam definitionem sententiamque confirmet.

Atque accusatori yin hoc genere causarum locus ille 127
communis, minimè esse concedendum, ut is, qui de re confiteatur, verbi se interpretatione defendat. Defensor autem & ea, quam proposui, æquitate nitatur, & ea cùm secum faciat, non re, sed depravatione verbi se urgeri queratur. Quo in genere percensere poterit plerosque inveniendi locos: nam & similibus utetur, & contrariis, & consequentibus; quamquam uterque, tamen reus, nisi planè erit absurda causa, frequentiùs. *P. B. y sit in Lamb.*

Amplificandi autem causa, quæ aut cùm digrediuntur à 128
causa, dici solent, aut cùm perorabunt, hæc vel ad odium, vel ad misericordiam; vel omnino ad animos judicum movendos

vulgatis: partim ex libro Æmari Ranconeti, ad cujus libri oram hæc erant adscripta ipsius manu litteris Romanis: QUI JUDICIA ACCUSATOREMVE CORRUPERIT, quantum potui lucis his tenebris attuli: nihil de meo addidi, ne inveteratum vulnus novo amplificarem. Quæ autem reperi in libro Ranconeti, qui nunc est Memmii, videri possunt ex aliquo antiquo codice petita: nihil tamen affirmo. fieri enim potest, ut ab illo acerrimi ingenii limatissimique judicii viro fuerint excogitata. Verumtamen malim ita legi, *Quòd si scripta lex sic esset*, QUID JUDICIUM, ACCUSATOREMVE CORRUPERIT: *quæcumque tamen complecteretur judicii corrupti nomine, ea verbo uno*; &c. Lamb. Lambiniana nimis audacià sunt, quàm ut quis debeat sequi. Pal. pr. pro his habet: *corruptus sit æquitate utilitate quasi scribenda lex si esset.* quintus *corruptus sit non rescindere utitur æquitate utilitate, è quæ si scribenda lex sit, quanquam tunc complectitur &c.* eruere aliquid ex istis possem nisi festinarem nimis. itaque id præstet minus occupatus. *Grut.*

vendos ex iis, quæ sunt antè posita, sumentur, si modò rerum magnitudo, hominumve aut invidia, aut dignitas postulabit.

129 XXXVII. C. F. HABEO ISTA: nunc ea, quæ quum, quale sit quippiam, disceptatur, quæri ex utraque parte deceat, velim audire. C. P. Confitentur in isto genere, qui arguuntur, se id fecisse ipsum, in quo reprehenduntur: sed, quoniam jure se fecisse dicunt, juris est omnis ratio nobis explicanda. quod dividitur in duas partes primas, naturam atque legem: & utriusque generis vis in divinum & humanum jus est distributa: quorum æquitatis est unum; alterum, religionis.

130 Æquitatis autem vis est duplex: cujus altera, directi, & veri, & justi, &, ut dicitur, æqui & boni ratione defenditur: altera ad vicissitudinem referendæ gratiæ pertinet: quod in beneficio, gratia; in injuria, ultio nominatur. Atque hæc communia sunt naturæ, atque legis: sed propria legis & ea, quæ scripta sunt, & ea, quæ sine litteris aut gentium jure, aut majorum more retinentur. Scriptorum autem privatum aliud est, publicum aliud. Publicum, lex, senatusconsultum, fœdus. privatum, tabulæ, pactum conventum, stipulatio. Quæ autem scripta non sunt, ea aut consuetudine, aut conventis hominum, & quasi consensu obtinentur. Atque etiam hoc in primis, ut nostros mores legesque tueamur, quodammodo naturali jure præscriptum est.

131 Et quoniam breviter aperti fontes sunt quasi quidam æquitatis, meditata nobis ad hoc causarum genus esse debebunt ea, quæ dicenda erunt in orationibus, de natura, de legibus, de more majorum, de propulsanda injuria, de ulciscenda, de omni parte juris. Si imprudenter, aut necessitate, aut casu quippiam fecerit, quod non concederetur iis, qui sua sponte, & voluntate fecissent: ad ejus facti deprecationem, ignoscendi petenda venia est: quæ sumetur ex plerisque locis æquitatis. Expositum est, ut potui brevissimè, de omni controversiarum genere, nisi præterea tu quid requiris.

132 XXXVIII. C. F. ILLUD EQUIDEM, quod jam unum restare

P. CCXLII. video, quale sit, cùm disceptatio versatur in scriptis. C. P. Rectè intelligis. eo enim exposito, munus promissi omne confecero. Sunt igitur ambigui duobus adversariis præcepta communia. Uterque enim hanc significationem, qua z utetur ipse, dignam scriptoris prudentia esse defendet. uterque

z nitetur *Lamb. & MSS.*

id,

id, quod adversarius ex ambiguè scripto intelligendum esse dicet, aut absurdum, aut inutile, aut iniquum, aut turpe esse defendet, aut etiam discrepare cum a ceteris scriptis, vel aliorum, vel maximè, si poterit, ejusdem: quamque defendet ipse, eam rem, & sententiam quemvis prudentem, & justum hominem, si integrum daretur, scripturum fuisse, sed planiùs.

a à cet. Lamb.

Eamque sententiam, quàm significari posse dicet, nihil habere aut captionis aut vitii: contrariam autem si probarit, fore ut multa vitia, stulta, iniqua, contraria consequantur. Cùm autem aliud scriptor sensisse videtur, & aliud scripsisse: qui scripto nitetur, eum, re exposita, recitatione uti oportebit: deinde instare adversario, iterare, renovare, interrogare, num aut scriptum neget, aut contrà factum infitietur. Pòst, judicem ad vim scripti vocet. 133

Hac confirmatione usus, amplificet rem lege laudanda, audaciamque confutet ejus, qui cùm palàm contrà fecerit, idque fateatur; adsit tamen, factumque defendat. Deinde infirmet defensionem: cùm adversarius aliud voluisse, aliud sensisse scriptorem, aliud scripsisse dicat, non esse ferendum, à quoquàm potiùs latoris sensum, quàm à lege, explicari. Cur ita scripserit, si ita non senserit? Cur, cùm ea, quæ planè scripta sint, neglexit: quæ numquam scripta sint, proferat? Cur prudentissimos in scribendo viros summæ stultitiæ putet esse damnandos? Quid impedierit scriptorem, quo minùs exciperet illud, quod adversarius, tanquam si exceptum esset, ita dicit se secutum? 134

Utetur exemplis iis, quibus idem scriptor: aut, si id non poterit, quibus alii, quod excipiendum putarint, exceperint. Quærenda etiam ratio est, si qua poterit inveniri, quare non sit exceptum: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur, aut alia causa obtemperandi, alia abrogandi: dissentire adversarii vocem, atque legis. Deinde amplificandi causa, de conservandis legibus, de periculo rerum publicarum, atque privatarum, cùm aliis locis, tum in perorando maximè graviter erit, vehementerque dicendum. 135

XXXIX. Ille autem, qui se sententia legis voluntateque defendet, in consilio, atque in mente scriptoris, non in verbis, ac litteris vim legis positam esse defendet: quodque nihil exceperit in lege, laudabit, ne diverticula peccatis darentur, atque ut ex facto cujusque judex legis mentem interpretaretur. Deinde erit utendum exemplis, 136

tem verborum deprecandum. Sin ſcripta
tanta ſeries artis eſt, & ſic inter ſe ſunt p
apta, ut, quæ paullo antè præcepta dedi
que proximè ſententiæ & ſcripti, eaden
ſæ tertium transferantur.

138 Nam quibus locis in ambiguo defend
tionem, quæ nos adjuvat, eiſdem in co
ſtra lex defendenda eſt. Deinde eſt effici
ſcripti ſententiam, alterius verba defe
modò de ſcripto, ſententiaque præcepta
omnia [b] transferemus.

b *alii* transferuntur.

139 XL. EXPOSITA ſunt tibi omnes or
quæ quidem è media illa noſtra Academ
que ſine ea aut inveniri, aut intelligi, a
nam & partiri ipſum, & definire, & a
dividere, & argumentorum locos noſſe,
nem ipſam concludere, & videre, quæ
mentando ſint, quidque ex iis, quæ ſum
& vera à falſis, veriſimilia ab incredibi
diſtinguere, aut malè ſumta, aut malè
dere, & eadem vel anguſtè differere, ut
pellantur: vel, ut oratorem decet, latè
exercitationis & ſubtiliter diſputandi, &
artis eſt.

c effluxerunt *Lamb.* efflouruere *Brut.Gryph.*

140 De bonis verò rebus, & malis: æqu
bus, inutilibus: honeſtis, turpibus, qu
orator, ſine illis maximarum rerum arti
aut copiam? Quare hæc tibi ſint, mi Ci

M. TULLII CICERONIS DE OPTIMO GENERE ORATORUM.

I. ORATORUM genera esse dicuntur, tamquam poëtarum. id secus est. nam alterum est a multiplex. Poëmatis enim tragici, comici, epici, [2] melici etiam, ac [3] dithyrambici, [4] quod magis est tractatum à Latinis, suum quodvis est diversum à reliquis. Itaque & in tragoedia comicum vitiosum est, & in comoedia turpe tragicum. & in ceteris suis est cujusque certus sonus, & quaedam intelligentibus nota vox.

Ora-

1. ORATORUM.] De Optimo genere Dicendi Ciceronem hunc librum inscripsisse, colligere possumus ex ep. 17. Lib. XII. ad Cassium. *Ursin.*

2. *Melici etiam.*] Melici μελοποιοὶ, seu Lyrici, ut Simonides, Saphus, Alcmam, Anacreon, hi cantilenas scribebant, ut à dithyrambis differant, mox dicturus. *Goth.*

3. *Dithyrambici.*] Dithyramborum argumentum, Liber Pater horum chori Ciclici: ut tragicorum & Comicorum quadrati fine strophis, & antistrophis, eorum erat oratio in eo differens à Lyricis. Aristotel. 3. Rhet. Plutarch. 19. Problem. 15. *Idem.*

4. *Quod magis est tractatum à Latinis.*] Miror Ciceronem scripsisse Dithyrambicum poëma magis tractatum fuisse à Latinis, cùm constet neminem unquam Latinorum carmen Dithyrambicum composuisse. Itaque placeret, si hic locus ita legeretur, ut ex manuscripti libri corrupta scriptura, amicus meus homo doctissimus emendavit: *Poëmatis enim Tragici, Comici, Epici, Melici, Dithyrambici etiam ac Jambici, quod magis est tractatum à Latinis.* Ursin. Adr. Turnebus lib. I. Adversf. cap. 4. restituit è mss. *quo*, locumque hunc dextrè interpretatur contra eos, qui substituunt *quo minus est.* nam quod Lambinus ei opponat locum è procemio lib. I. Tusc. Quaest. plus nihilo est. serius quidem poëticam accepere Romani, sed acceptam diligenter & variè excoluerunt, inquit Guliel. *Grut.*

5. Sed.

2 Oratorum autem si quis ita numerat plura genera, ut alios grandes, aut graves, aut copiosos: alios tenues, aut subtiles, aut breves: alios eis interjectos, & tamquam medios putet: de hominibus dicet aliquid, de re parum. In re enim, quod optimum sit, quæritur: in homine dicitur, quod est. Itaque licet dicere & Ennium, summum epicum poëtam, sicui ita videtur; & Pacuvium tragicum; & Cæcilium fortasse, comicum.

3 Oratorem genere non divido, perfectum enim quæro. Unum est autem genus perfecti, à quo qui absunt, non genere differunt, ut ab Attio Terentius; sed in eodem non sunt pares. Optimus est enim orator, qui dicendo animos audientium & docet, & delectat, & permovet. Docere, debitum est: delectare, honorarium: permovere, neces-
4 sarium. Hæc ut alius meliùs, quàm alius, concedendum est. verùm id fit non genere, sed gradu. Optimum quidem unum est, & proximum, quod ei simillimum. ex quo perspicuum est, quod optimo dissimillimum sit, id esse deterrimum.

II. NAM QUONIAM eloquentia constat ex verbis & sententiis, perficiendum est, ut purè, & emendatè loquentes, quod est Latinè: verborum præterea & propriorum & translatorum elegantiam persequamur: in propriis, ut aptissima eligamus: in translatis, ut similitudinem secuti, verecundè utamur alienis.

5 Sententiarum autem totidem genera sunt, quot diximus esse laudum. sunt enim docendi, acutæ: delectandi, quasi argutæ: commovendi, graves. Sed & verborum est structura quædam, duas res efficiens, numerum & lenitatem: & sententiæ suam compositionem habent, & ad probandam rem accommodatum ordinem. sed earum omnium rerum, b ut ædificiorum, memoria est quasi fundamentum, lumen actio.

ut ædific. *let Lamb.*

6 Ea igitur omnia in c quo summa, erit orator peritissimus: in quo media, mediocris: in quo minima, deterrimus. Et appellabuntur omnes oratores, ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter sese, sed facultatibus different. Itaque nemo est orator, qui se Demosthenis similem esse nolit: at Menander, Homeri noluit. Genus enim erat aliud. id non est in oratoribus: aut si est, ut alius gravitatem sequens, subtilitatem fugiat: contrà, alius acutiorem se, quàm ornatiorem, velit: etiam si est in genere tolerabili, certè non est in opti-

quo e- nt. *Lamb.* P. B.

). siquidem, quód omnes laudes habet, id est opti-

HÆC DIXI breviùs equidem, quàm res petebat: 7
id, quod agimus, non fuit dicendum pluribus. Unum
cùm sit genus, id quale sit, quærimus. Est autem
quale floruit Athenis, ex quo Atticorum oratorum
s ignota est, nota gloria. Nam alterum multi vide-
vitiosi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia esse
Est enim vitiosum in sententia, si quid absurdum,
:num, aut non acutum, aut subinsulsum est. In ver-
inquinatum, si abjectum, si non aptum, si durum,
;è petitum.
c vitaverunt ferè omnes, qui aut Attici numerantur, 8
unt Atticè. [5] sed quatenus valuerunt, sani & sicci dun-
abeantur, [6] d sed ita, ut palæstricè spatiari in xysto
at, non ab Olympiis coronam petant. qui cùm ca-
omni vitio, non sunt contenti quasi bona valetudine,
es, lacertos, sanguinem quærunt, quandam etiam
item coloris. eos imitemur, si possumus: sin minus,
otius, qui incorrupta sanitate sunt, (quod est pro-
Atticorum,) quàm eos, quorum vitiosa abundantia
uales Asia multos tulit.
od cùm faciemus (si modò id ipsum assequemur: est 9
permagnum) imitemur, si poterimus, Lysiam, &
iidem tenuitatem potissimùm. Est enim multis in lo-
adior. sed quia & privatas ille plerasque & eas ipsas
& parvarum rerum causulas scripsit, videtur esse jeju-
quoniam se ipse consultò ad minutarum genera cau-
limaverit.

d sed *delet Lamb.*

QUOD QUI ita faciet, ut, si cupiat uberior esse,
ossit, habeatur sanè orator, sed de minoribus: magno
autem

d qui hactenus valuerunt.] Sic edendum curavi, libris omni-
lamantibus, sententia ipsa & ratione postulante. Hoc
:ntit Cicero, *qui hactenus valuerunt*, ut vitia vitarent, sani
at, & sicci habeantur, & liceat illis palæstricè in xysto spa-
on autem coronam ab Olympiis petant: id est, non ha-
: in principibus oratoribus, neque perfectæ eloquentiæ lau-
rant. *Lamb.*
d ita ut palæstricè spatiari in xysto &c.] Accedere aveam ad
ii conjecturam libro de Coronis, *palæstrita*. priore etiam
ubi est, *sed quatenus valuerunt*, non male Gulielmius *sed*
nus. Grut.

mum inducitur. [11] Æschines, tanquam Æserninus (ut ait Lucilius)

Non spurcus homo, sed doctus & acer,
Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longè
Post homines natos.

Nihil enim illo oratore arbitror cogitari posse divinius.

18 Huic labori nostro duo genera reprehensorum opponuntur: unum hoc, Verùm melius Græci. à quo quæram, ecquid possint ipsi melius Latinè. Alterum, Quid istas potiùs legam, quàm Græcas? Iidem Andriam, & Synephebos: nec minus Terentium, & Cæcilium, quàm Menandrum legunt: nec Andromacham, aut Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiant. sed tamen Ennium, & Pacuvium, & Accium potiùs, quàm Euripidem & Sophoclem legunt. Quod igitur est eorum, in orationibus è Græco conversis, fastidium, nullum cùm sit in versibus?

19 VII. SED AGGREDIAMUR jam quod suscepimus, si priùs exposuerimus, quæ causa in judicium deducta sit. Cùm esset lex Athenis, ne quis populi scitum faceret, ut quisquam corona donaretur in magistratu priùs, quàm rationes retulisset: & altera lex, eos, qui à populo donarentur, in concione donari debere: [12] quia in [h] senatu Demosthenes

h sua tribu. *Lamb. rectè.*

11. *Æschines, tanquam Æserninus.*] Hic Æserninus fuit Samnis, id est, gladiator, & compositus cum præstantissimo gladiatore Placidiano, seu Pacidiano, quem commemorat Horat. Satyr. 7. lib. II. *cum Fulvi, Rutubique, aut Placidiani contento poplite miror Prælia rubrica picta, aut carbone.* Eundem commemorat Marcus Tullius lib. III. ep. ad Quint. Frat. & unà Æserninum Samnitem, his verbis: *Non putasset sibi Pompejus de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen. in urbem introivisset. ad inimicitias res venisset. Cum Æsernino Samnite Placidianus comparatus videret, &c.* Idem lib. IV. Tusc. Quæst. *Sed in illo genere sit sanè Placidianus aliquis, ut narrat Lucilius, Occidam illum equidem, & vincam, si quæritis, inquit &c.* Proferuntur autem hi versus à Nonio Marcello ex Lucilio c. 4. in *spacium:*

Æserninu' fuit flacco ore,
Samnis spurcus homo, vita illa dignu', locòque,
Cum Placidiano componitur? optimu' longè
Post homines natos gladiator qui fuit unus?

& item à Marco Tullio III. de Orat. Horat. Lib. II. Satyr. 7. *Lamb.*

12. *Quia in senatu Demosth.*] Mendum manifestum, & in promptu positum. Demosthenes enim non fuit in senatu curator muris

sthenes curator muris reficiendis fuit, eosque refecit pecunia sua: de hoc igitur Ctesiphon scitum fecit, nullis ab ipso rationibus relatis, ut corona aurea donaretur: eaque donatio fieret in theatro, populo convocato: qui locus non est concionis legitimæ: atque ita prædicaretur, EUM DONARI VIRTUTIS ERGO, BENIVOLENTIÆQUE, QUAM ERGA POPULUM ATHENIENSEM HABERET.

[13] Hunc igitur Ctesiphontem in judicium adduxit Æschines, 20
quòd contra leges scripsisset, ut & rationibus non relatis corona donaretur, & ut in theatro, & quòd de virtute ejus, & benivolentia, falsa scripsisset; quoniam Demosthenes nec vir bonus esset, nec bene meritus de civitate. Causa ipsa abhorret illa quidem à formula consuetudinis nostræ: sed est magna. Habet enim & legum interpretationem satis acutam in utramque partem, & meritorum in rempublicam contentionem sanè gravem.

[14] Itaque causa Æschini, quoniam ipse à Demosthene 21
esset capitis accusatus, quòd legationem ementitus esset, ut ulciscendi inimici causa, nomine Ctesiphontis, judicium fieret de factis, famaque Demosthenis. Non enim tam multa dixit de rationibus non relatis, quàm de eo, quòd civis improbus, ut optimus, laudatus esset.

Hanc mulctam Æschines à Ctesiphonte petiit quadrien- 22
nio

ris reficiendis factus, sed in concione, ut & alij fieri solebant, & more Atheniensium receptum erat: hoc primùm: deinde genus ipsum loquendi est insolens, quia in senatu Demosthenes curator muris ref. f. quomodo igitur legendum? hoc modo, meo quidem judicio: *quia in sua tribu Demosthenes, &c.* Hanc autem emendationem cùm Æschines & Demosthenes in suis orationibus confirment, tum Ulpianus, his verbis, *πεπονηκότος γὰρ κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ τείχους τοῖς Ἀθηναίοις. ᾑρέθησαν ἐπὶ τὸ ἔργον ἄνδρες δέκα φυλῆς ἑκάστης*, &c. id est, *cùm enim urbis Atheniensium murus multis in partibus corruptus esset, electi, seu creati sunt ad hoc opus decem viri in unaquaque tribu, &c.* Lamb.

13. *Hunc igitur Ctesiphontem.*] Æschines in oratione contra Ctesiphontem: *Λέγει γὰρ οὗτος ἐν τῷ ψηφίσματι καὶ τὸν κήρυκα ἀναγορεύειν ἐν τῷ θεάτρῳ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι στεφανοῖ αὐτὸν ὁ δῆμος ὁ τῶν Ἀθηναίων ἀρετῆς ἕνεκα, καὶ ἀνδραγαθίας, καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι διατελεῖ λέγων, καὶ πράττων, τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ.* *Ursin.*

14. *Itaque causa Æschini &c.*] Nimis liberalis hic est Lambinus, qui de suo addidit aliquot voces, & totam orationem ita constituit: *Causa autem fuit accusandi Ctesiphontis Æschini, quoniam &c.*

15. *Ad*

P. CCXLV. nio ante Philippi Macedonis mortem: sed judicium factum est aliquot annis post, Alexandro jam Asiam tenente: 15 ad quod judicium concursus dicitur è tota Græcia factus esse. Quid enim aut tam visendum, aut audiendum fuit, quàm summorum oratorum in gravissima causa, accurata, & inimicitiis incensa contentio?

23 Quorum ego orationes si, ut spero, ita expressero, virtutibus utens illorum omnibus, id est, sententiis, & earum figuris, & rerum ordine, verba persequens eatenus, ut ea non abhorreant à more nostro, (quæ si è Græcis omnia conversa non erunt; tamen ut generis ejusdem sint, i elaboravimus) erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Atticè volunt dicere. sed de nobis satis. Aliquando enim Æschinem ipsum Latinè dicentem audiamus.

i elaborabimus. *Guliel.*

15. *Ad quod judicium concursus dicitur è tota Græcia factus esse.*] Æschines in eadem oratione: ὁρῶ δὲ οὐκ ὀλίγους παρόντας, ἀλλ' ὅσους οὐδεὶς πώποτε μέμνηται πρὸς ἀγῶνα δημόσιον παραγενομένους. *Ursinus.*

F I N I S.

Cicero

...Opera quae supersunt omnia... Isaacus Verburgius collegit

